

William Faulkner

Casa cu coloane

Traducere din limba engleză

EUGEN BARBU

ANDREI ION DELEANU

Prefață, tabel cronologic și note

ANCA PEIU

RAO

Varianta V1.0
mai, 2016

OSTINATO:

Casa întunecată a lui

William Faulkner

În Yoknapatawpha, labirintica lume romanesă faulkneriană, *casa întunecată* este un motiv tematic reluat cu obstinație, tot aşa cum, într-o simfonie, un motiv melodic sau ritmic, revenind stăruitor, se afirmă ca un *ostinato*. Nucleu obsedant și fatal al întregii construcții diegetice, *întunecata casă faulkneriană* își păstrează nedezmințită sorginte romantică: imaginea palimpsestică a *Casei Usher* din nuvela fantastică a lui Edgar Allan Poe, în primul rând; dar și ecouri ale aceluiasi secol XIX literar, de dincoace de ocean: *Casa întunericului (Bleak House)*, romanul de maturitate al victorianului Charles Dickens, sau chiar *Amintiri din casa morților*, cartea de inspirație autobiografică a lui Feodor Mihailovici Dostoievski, ale cărui portrete de ocnași ruși prefigurează galeria faulkneriană a pușcăriașilor de la Parchman, Mississippi. *Casa întunecată* nu e doar *acasă*: tribunalul și închisoarea reprezintă convingătoare variațiuni pe același tipar metaforic și tematic dominant, un terifiant *ostinato* fără scăpare.

Până în 1959, către amurgul vietii lui William Faulkner, când *Casa cu coloane (The Mansion)* – volumul final al Trilogiei Snopeșilor – vedea lumina tiparului, scriitorul renunțase, de două ori deja, la un titlu de roman gravitând în jurul acestei viziuni tenebroase. *Lumină de august (Light în August)*, publicat în 1932, fusese provizoriu intitulat *Casă întunecată (Dark House)*, pe parcursul elaborării. Apoi, *O casă întunecată (A Dark House)* reprezintă versiunea inițială, nicicând „oficială”, a titlului romanului *Absalom, Absalom!* publicat în 1936. Cu talentul său „suplimentar” pentru desen, romancierul oferă spre publicare cartea prevăzută cu faimoasa hartă a orașului Jefferson, din comitatul Yoknapatawpha, statul Mississippi. E o hartă fictivă, desigur, dar dinamică, mereu în mișcare, ca și cum poveștile tuturor acelor familii (mari și mici), ale tuturor acelor singuratici (mari și mici) s-ar putea (*s*)pune pe hartă. E o hartă înțesată de *case întunecate*, năzuind spre

lumină, dar blestemeate (*doomed*) să se năruie în întuneric. Fiindcă pământul lucrează, cum spune Mink Snopes. Mai devreme sau mai târziu, își recuperează locatarii.

Pe această hartă, ea însăși revenind ca un *ostinato* în acest *diegesis* baroc, *casa întunecată* se înfățișează – cel mai adesea – într-o *dublă ipostază*: „Locuința pastorului Hightower, unde a fost ucis Christmas”, „Casa domnișoarei Joanna Burden, unde Christmas a ucis-o și unde s-a născut copilul Lenei Grove”, „Suta lui Sutpen - 12 mile”. Casele acestea au fost ridicate și locuite – cel puțin, în primele două cazuri – de cei în căutarea păcii și a împăcării cu sine și cu lumea. Datul lor de *case întunecate* le va schimba menirea. Dualitatea ironică a destinului marchează tragic *casa întunecată*. Iar „Suta lui Sutpen”, plânuită să afirme cucerirea *respectabilității* stăpânului ei, se va *meăpătâna* fin manieră *ostinato*) să-i refuze lui Thomas Sutpen confirmarea victoriei lui asupra sorții.

Nici în *Casa cu coloane* jocul narativ nu se simplifică. Titlul însuși este ambiguu, enigmatic; el trimită la *două case cu coloane*: atât la bâtrânlul conac al familiei De Spain, din orașul Jefferson, de unde Flem Snopes, Tânjind, în felul său, după aceeași *respectabilitate*, râvnită și de Thomas Sutpen din *Absalom, Absalom!* (la care tocmai ne refeream), îl alungă pe Manfred de Spain, adevăratul proprietar și moștenitor al casei, cât și la Conacul Franțuzului (*Old Frenchman Place*), marea casă părăsită din cătunul Moșia Franțuzului (*Frenchman's Bend*), unde Mink Snopes se ascunde o vreme, după ce l-a ucis pe Flem¹. Întrucât acest punct terminus al Trilogiei Snopeșilor nu este precizat, cititorul poate să-l identifice (mai curând, să-l bănuiască) numai însotindu-i pe Gavin Stevens, procurorul districtual din Yoknapatawpha, și pe vechiul său prieten, V.K. Ratliff, negustor itinerant de mașini de cusut și, mai nou, de aparate de radio, în

1 Citat de către eseul academic Diane Roberts, (*Eula, Linda, and the Death of Nature*) *Eula, Linda și moartea naturii*, publicat în vol. redactat de Donald M. Kartiganer și Ann J. Abadie, intitulat (*Faulkner and the Natural World*), *Faulkner și lumea naturii*, Jackson, University Press of Mississippi, 1999, pp. 159-178, Noel Polk, autorul volumului (*Children of the Dark House*) *Copiii ai casei întunecate*, Jackson, University Press of Mississippi, 1996, susține că vechiul Conac al Franțuzului este singura ascunzătoare posibilă pentru Mink Snopes, întrucât era singura casă din cătun, destul de mare ca să aibă și o pivniță. De asemenea, aşa cum Diane Roberts subliniază, Noel Polk este partizanul ideii că talentul lui William Faulkner s-a menținut nediminuat pînă la sfîrșitul vieții marelui scriitor american.

căutarea lui Mink Snopes. Misiunea lor este să-l avertizeze pe acesta de iminenta sosire a șerifului districtual, să-i predea banii din partea Lindei Snopes, și să-l determine să părăsească, pentru totdeauna, ținutul blestemat. Este secțiunea finală a romanului ultim din Trilogia Snopeșilor, intitulată „Flem”. Cercul s-a închis: de la secțiunea de început a primului volum, intitulată tot „Flem”, până aici, am parcurs drumul unei povești complicate, cu multe suisuri și coborâșuri. Construcția ei, cu toate virtuzitățile stilistice moderne și postmoderne, rămâne clasică și nobilă. Ca a unei case vechi și cu atât mai misterioase. Ca a unei case la care cititorul se întoarce mereu, asemenea criminalului fascinat de ascunzătoarea-i iluzorie și trădătoare. *Ostinato*.

Pistolul cu care Mink îl împușcă mortal pe Flem pare caricatura unei arme de foc: arată „ca o broască țestoasă fosilizată”, cum spun toți cei care apucă să-l vadă. Totuși, pistolul „a funcționat”, cum remarcă Gavin Stevens laconic, în dimineața următoare crimei, pe care se străduise din răsputeri să o împiedice. Pe lângă acest pistol, ca o jucărie de bâlci, pușca ruginită cu care Mink îl omorâse pe Jack Houston, cu treizeci și opt de ani înainte de a ajunge la cumplita închisoare Parchman, unde își ispășeau pedepsele „viețarii” Sudului, pușca greoaie din tinerețea lui Mink poate fi apreciată ca o armă *respectabilă* – ca să folosim unul dintre cuvintele-cheie ale Trilogiei Snopeșilor. Dacă odinioară, pentru gloanțe, Mink avusese de făcut un drum până la oraș, la Jefferson, de data aceasta, el face – ieșind de la Parchman – un ocol până la Memphis, de unde își procură și arma, și gloanțele, dintr-o obscură prăvălie de obiecte amanetate. Mink este un personaj rural; ocaziile cu care se vede nevoit să meargă până la (cel mai apropiat) oraș sunt puține și presante: fie la bordel, la Memphis – de unde și exactitatea reperării magazinului de obiecte amanetate, ce se găsea pe același loc, la fel ca în urmă cu mai bine de patruzeci de ani, când Mink era flăcău –, fie la târguit ceva de împușcat. Nu contează ce anume – nicio armă nu e prea modestă, niciun cartuș nu e prea umil, nici ultimul glonț de pe țeava pistolului „de jucărie” (de care va muri Flem) – pentru Mink Snopes. El se descurcă oricum, cu orice: dacă aici avem un exemplu a ceea ce americanii numesc *self-reliance (încredere în forțele proprii)* sau *wilipower (puterea voinței)*, sau *pragmatism*, atunci, de bună seamă, este un exemplu foarte convingător,

nu numai pentru toate acestea, ci chiar și pentru obsedantul *American Dream* (*visul american*), promovând o morală a ambiției fără limite.

Totuși, Mink are mândria lui de criminal cinstit, de profesionist: se simte lezat când se vede jefuit, în drum spre Memphis, de cei zece dolari, singurii lui bani, ținuți pentru pistol, cu atât mai mult cu cât, ispitit de o pușcă de mare calibră, nu se poate hotărî să o fure: doar nu e hoț! Nu este decât unul dintre momentele de o deconcertantă ironie, în care William Faulkner exceleză.

Asemenea lui Joe Christmas din *Lumină de august*, Mink Snopes vrea să-i facă *pe ceilalți* conștienți de existența sa. În mintea lui obsedată (*ostinato*), *toți ceilalți* formează un front comun împotriva lui. Tot ce are el de făcut este să demonstreze că e cineva, să se afirme. Astfel portretizat, Mink nu se prezintă deloc ușor de catalogat: nici drept „o minte bolnavă”, nici pur și simplu un „personaj negativ” – sau, cum ar spune americanii, *the bad guy*. Faulkner îl construiește pe Mink asemenea unui personaj absolut plauzibil, *just the man in the street*, cum s-ar spune. Nu numai că nu e *chiar aşa de nebun*, nici măcar nu e *chiar aşa de rău*, după ce îl cunoaștem mai bine. Mink este atât de veridic realizat de scriitor, încât pare *un om obișnuit*. Și de-abia de aici putem simți un fior de teamă: Mink poate fi oriunde, oricine. Este de neoprit, de neînfrânt; nu ca un erou, dimpotrivă: ca unul care „*trece neobservat*”, cum spune Gavin Stevens. Victimele unui asasin ca Mink nu au cum și nu au unde să se ascundă de el. Ca un veritabil Snopes, Mink este scund, mereu comparat cu un copil, ca dimensiuni fizice, atât la douăzeci și cinci, cât și la șaizeci și trei de ani, când i se dă drumul de la Parchman. Se poate strecura ușor, oriunde. Prezența lui, perfect umană, prea ignorabilă, chiar plină de umor (deși involuntar), chiar stârnind compasiune (nu pentru că e condamnat pe viață la Parchman, ci pentru că se agață de speranță, atât cât mai e viu), rămâne letală.

La Parchman, Mink Snopes învață să rabde. Îi trebuie această școală a răbdării ca să compenseze graba cu care l-a ucis pe Jack Houston. În mintea lui, nu omorul săvârșit de el reprezintă cauza detenției sale pe viață, ci refuzul lui Flem Snopes de a-și ajuta, la nevoie, ruda săracă și „mai puțin norocoasă”, cum spune el mereu, cu obidă. Ironia destinului său vrea ca Flem să moară de mâna *rubedeniei ignoreate*, tocmai el, care e – de-a lungul a trei volume – *campionul nepotismului*. O lege nescrisă îi

cerea să abuzeze de justiție, de dragul neamului său. Nerespectarea ei l-a dezamăgit pe vărul Mink într-atât, încât îndură treizeci și opt de ani de detenție grea numai în speranța că va mai apuca ziua răzbunării. Mink face o disociere sensibilă între *justiție* și *dreptate*. El nu o vrea decât pe aceasta din urmă.

Mink nici măcar nu e un cinic. Dimpotrivă, pasajele redând ardoarea, disperarea cu care se agață de nădejdea că va supraviețui – mai întâi, celor douăzeci de ani de închisoare, apoi dublării pedepsei, în urma unei tentative de evadare eşuate, în care fuseseră momit tot de Flem – sunt pline de lirism. Dorința lui fierbinte are o întărită tot *dublă*, cum o cere structura polarizată a cărții întregi: nu e suficient ca el să fie în viață când pedeapsa va fi fost ispășită. Trebuie să se roage și pentru Flem însuși, să nu moară până atunci. Să-l aștepte pe el. Patima cu care Mink își visează momentul răzbunării este demnă de o cauză mai bună, poate chiar de aceea a unui îndrăgostit. Dar, din umbra cortinei, povestitorul omniscient – căruia îi mai țin locul, din când în când, vechile noastre cunoștințe din *Orașul*: V.K. Ratliff, Gavin Stevens, Charles Mallison, maturizat, fără voie, de experiența unui lagăr nazist de prizonieri de război, ca și de înaltele studii la Harvard; ba chiar și Montgomery Ward Snopes, trimis de unchiul Flem tot la Parchman, aparent în urma scandalului cu ilustratele pornografice, dar, de fapt, în misiune pe lângă Mink, să-l ispitească să fugă – pare să ne întrebe printre rânduri: cine suntem noi să judecăm?

În economia trilogiei, Mink este cel puțin la fel de important ca Flem. Speranța lui încrâncenată că-și va împlini – nu *visul*, în viziunea lui, ci *datoria* de a-l extermină pe vărul său, care l-a neglijat cândva – îl face să se agațe de un Dumnezeu propriu (vorba unui cântec, un fel de *personal Jesus*), altul decât Cel slăvit în biserică. Un Dumnezeu care „nu are nevoie să-i scrii scrisori”, cum îi explică el gardianului perplex. Știe El foarte bine deja ce-ți dorești și ce are de făcut. Atât de bine, încât poate chiar să dărâme o biserică părăsită peste evadatul de la Parchman, care se adăpostea în ea, amenințându-l pe Mink, prin cartoline de Crăciun și de Valentine's Day, că n-o să-i priască libertatea.

Așadar, iată cum ideea că, dacă îți dorești ceva din străfundul sufletului, întreg universul va conspira la împlinirea visului tău nu e tocmai nouă, deși e la modă azi, din nou, ca multe alte variațiuni pe o temă faustică. Afinitatea dintre William Faulkner și scriitorii

latinoamericani contemporani se atestă încă o dată. *Alchimistul* brazilianului Paulo Coelho comunică – într-o limbă enigmatică, dar inteligeabilă – cu fantome ale personajelor faulkneriene, trezite la viață de aceleasi refrene *ostinato*.

„Oameni ca el nu posedaseră vreodată, nici măcar temporar, pământul pe care credeau că-l închiriaseră între un ajun de An Nou și următorul. *Pământul însuși era cel care îi poseda, și nu numai de la însâmânțare la recoltă, ci pe vecie*”. Nostalgia libertății pierdute se confundă, la Mink Snopes, cu aceea a unui timp în care tot în slujba cuiva muncea, tot el era obiectul posedat, dar, cel puțin, era o servitute liber consumită. La Parchman trebuie să lucreze pe plantațiile de bumbac ale deltei fluviului Mississippi, dar ca pușcăriaș. Chiar și aici se va face remarcat prin hărnicie, străduindu-se să respecte programul comportamental pe care și-l impusese de la bun început, în speranța că va ieși mai repede. Celealte reguli de comportament prevedeau: evitarea oricăror conflicte, mai ales cu angajații închisorii, dar, mai cu seamă, renunțarea la orice tentativă de evadare. După ce cade în capcana întinsă de Flem, care își asigura astfel încă douăzeci de ani de viață, cu vărul ținut după gratii, Mink devine un veritabil model de conduită. Astfel obține o mult dorită grațiere, recăpătându-și libertatea după treizeci și opt de ani, în loc de patruzeci. Principala semnatara a petiției de grațiere este Linda Snopes Kohl, fiica sinucigașei Eula Varner Snopes.

William Faulkner al anilor cincizeci târzii nu ne mai propune cascadorii stilistice, vizând, în special, tratarea acronologică a secvențelor narrative, ca în romanele experimentale ale tinereții și maturității sale (vezi *Zgomotul și furia* sau *Absalom, Absalom!*). Cu toate acestea, fiecare dintre romanele Trilogiei Snopeșilor este astfel construit, încât *nu* ordinea cronologică reprezintă liantul dintre ele. Deși formează o saga, cărțile – atât separat, cât și împreună – se citesc *altfel* decât clasicele romane de familie ale secolului al nouăsprezecelea, din a căror tradiție provin, de fapt. *Altfel* – în sensul că volumul final nu reprezintă, propriu-zis, o continuare a „acțiunii” din al doilea volum și nicio „concluzie” a trilogiei. Cel mai complex din punct de vedere narativ este, într-adevăr, *Casa cu coloane*, în care sunt prezente nu numai precedentele două volume, ci și alte cărți ale comitatului Yoknapatawpha, cum ar fi

Zgomotul și furia sau Sanctuar.

Miss Reba Rivers, patroana bordelului din Memphis, unde Popeye o duce pe Temple Drake, din *Sanctuar*, are un rol destul de important, de data aceasta, în păcălirea lui Mink de către Montgomery Ward Snopes. Stabilimentul ei este frecventat – cu o oarecare asiduitate, la un moment dat – și de senatorul Clarence Egglestone Snopes, fratele după tată al lui Montgomery Ward, amândoi fii ai grotescului I.O. Snopes.

În ce privește familia Compson din *Zgomotul și furia*, dintre toți membrii ei nu a mai rămas decât Jason, care este și singurul capabil să formeze un duet al escrocilor cu Flem Snopes. Mintile lor diabolice se duelează în stratageme de minciună și înșelătorie, în genul „care pe care”. Senatorul Clarence Egglestone Snopes reprezintă *clasa politică de tip Snopes*, prin incompetență și crasă ignorantă, impostură, oportunism, lipsă de scrupule, lăcomie, voiajând dintr-un partid într-altul (cum vedem prin ziare că se practică și astăzi, deși nu trăim în Yoknapatawpha!), dintr-o organizație într-alta (vezi Ku Klux Klan), trădându-și și calomniindu-și foștii aliați, pe fiecare în parte, până când moș Billy Vamer se plătisește de atâtea gafe și-i retrage protecția și banii. Prin simetrie, tot atât de bine reprezentată rămâne și *clasa oamenilor de afaceri de tip Snopes*, prin Flem în persoană, care își găsește un „partener” pe măsură în Jason Compson. Calitățile de *businessmen* ale amândurora ies la o lumină la fel de crudă ca aceea proiectată pe „politician”. Dar Jason Compson este depășit în fața lui Flem Snopes, care își menține rangul, ieșind câștigător din orice artificiu de inginerie financiară.

Mai presus de toate virtuțile ei estetice și filozofice – pentru că, deși narațiunea este vioaie, nuanțată, plină de acțiune, Faulkner rămâne un scriitor meditativ, formându-și cititorii în consecință – *Casa cu coloane* trebuie (re) citită pentru că frapează prin contemporaneitatea mesajului ei. Tonica ironie faulkneriană animă situații și personaje care, dacă nu ar fi fost „puse în carte” acum aproape o jumătate de veac, ar putea fi suspectate azi de „orice asemănare cu realitatea” noastră autohtonă. Si în universalitatea operei literare se poate descifra un fel de *ostinato*.

În 1959, William Faulkner avea șaizeci și doi de ani: abia scăpat de la Parchman, Mink Snopes are șaizeci și trei. Prin *Casa cu coloane* (1959),

scriitorul se întorcea – *ostinato* – după *treizeci și patru de ani*, la lumea romanesă din *Cătunul* (început, de fapt, prin 1925): după *treizeci și opt de ani*, Mink este iarăși un om (periculos) liber. Până și fizic, romancierul are ceva din propriul personaj – sau trebuie să schimbăm ordinea, să spunem că Mink seamănă cu născocitorul său? „Emma Bovary sunt eu”, mărturisea Gustave Flaubert, unul dintre maeștrii recunoscuți ai scriitorului american autodidact, el însuși un cititor vorace și neobosit.

Dacă în *Cătunul* se face aluzie la povestirea lui Washington Irving, (*The Legend of the Sleepy Hollow*), Legenda Văii Adormite, și la protagonistul ei, Ichabod Crane, în *Casa cu coloane* se simte puternic fundalul cărții (*The Legend of Rip Van Winkle*) Legenda lui Rip Van Winkle, aparținând aceluiași scriitor, un preclassic al prozei literare americane. Rip Van Winkle se trezește, după douăzeci de ani de somn adânc, în munții Kaatskill și se întoarce – *ostinato* – în sătucul său. Lumea pe care o găsește aici este atât de diferită de aceea pe care o cunoscuse el cândva, încât, acum, *realitatea* îi pare *vis*. „Nu știu cine sunt”, spune Rip visătorul, buimac. În timpul straniei lui *absențe* (asemenea unui halucinant episod de *Life-in-Death*, cum e blestemul bătrânlui marinări al lui S.T. Coleridge), ținutul său trecuse prin transformări istorice, *reale*: Războiul Revoluționar de Independență, din care au rezultat primele treisprezece State Unite ale Americii.

După treizeci și opt de ani (din 1908 până în 1946) la Parchman, Mink se întoarce – *ostinato* – într-o lume devenită tot mai mică în urma unei duble experiențe traumatice – de război mondial. Yoknapatawpha nu e mai provincială acum decât întregul stat Mississippi, decât Statele Unite, care trebuie să treacă prin haosul postbelic, la fel ca restul lumii răvășite. Pe de altă parte, rutina și decorul vieții cotidiene s-au schimbat în bine – deși ironia povestitorului nu doarme – și, conform principiului tradițional american (vezi H.D. Thoreau: *Simplify, simplify!*), toate se fac mai repede acum.

Fatala eliberare a lui Mink Snopes are loc pe 26 septembrie – William Faulkner s-a născut pe 25 septembrie. Șocul regăsirii lumii libere, dureroasa – și *obstinata* – (re)adaptare la o viață *de care își amintește* cu înverșunare, dar din care i-a mai rămas doar o prea slabă legătură cu realitatea, sunt, de fapt, simptome ale vârstei biologice necruțătoare. Atât *detenția* (ca și *somnul greu* al lui Rip Van Winkle), cât și *întoarcerea* într-o

lume (aproape) străină se citesc într-un cod metaforic: *un vis* (fie el frumos, fie coșmar), o clipă de *Life-in-Death*, un moment de *absență-în-prezență*: mai contează definițiile simbolice ale poetilor? „*Life is premature*” („Viața e prematură”, cum spune, elegiac, Gavin Stevens în volumul doi al trilogiei: nici nu contează *cronologic*, adevărul revelației sale rămâne același și în volumul trei). Faulkner insistă asupra semnelor infinitezimale ale zilelor de toamnă: descrie cerul zodiacal al Balanței, pământul. Care aşteaptă. Așteptarea pe care Mink a *învățat-o* la Parchman – savantă parodie faulkneriană a tiparului clasic de *Bildungsroman* – e doar o părticică din *marea așteptare* cu care ne deprinde pe toți Mama Geea. Ticăloși învederăți – ca Flem Snopes și Mink Snopes – sau idealiști, incurabili cavaleri ai Binelui și ai Dreptății în luptă cu Snopesismul – precum V.K. Ratliff și Gavin Stevens – își consumă cu toții ambițiile, speranțele, spaimele, până când pământul îi elibereză de tot.

Dacă, în *Orașul*, Gavin Stevens se făcea apărătorul *onoarei* doamnei Eula Varner Snopes, asemenea unui cavaler medieval care își însوțește stăpâna cu iubirea lui tăcută și devotată, sacrificându-se fără ezitare, de dragul ei, aici, în *Casa cu coloane*, imboldurile lui de Don Quijote se adresează fiicei defunctei Eula, Linda Snopes Kohl, a cărei minte de adolescentă avocatul o hrănea, odinioară, cu lecturi clasice. Dacă pretendenta faulkneriană la rolul Dulcineei poartă o mască dublă: de mamă și de fiică, rolul scutierului Sancho Panza, lucid, intelligent, irezistibil de simpatic, îi revine – indisputabil – lui V.K. Ratliff. Aceasta poate să echilibreze balanța amicilor de o viață și ca Dr. Watson față de Sherlock Holmes, în investigațiile celor doi, al căror suspans de clasă întrigă polițistă se savurează pe tot parcursul celor trei volume, pline de dovezi ale inepuizabilelor resurse de turpitudine zăcând în firea omenească. Povestind mai degrabă ca Huckleberry Finn, Ratliff adaugă doza de umor necesară înviorării spiritului grav, justițiar și responsabil al prietenului său, slujitorul legii. „*Omul nu e aşa de rău*, spune Ratliff, *doar că nu prea are minte.*” Dar, după cum vedem, Snopeșilor nu *mintea* le lipsește (dimpotrivă: au o zestre diabolică); ceea ce înseamnă că, de fapt, din gentilețe, Ratliff pozează în optimistul trilogiei, iar omul este *chiar aşa de rău*. Snopesismul este o boală de largă răspândire, care a trecut

demult granițele imaginare ale comitatului Yoknapatawpha. Excepție fac numai aceia ca Ratliff și Stevens. (Cititorul e liber să spună căți.)

Poate că episodul cel mai memorabil – cu Ratliff ca protagonist – din *Casa cu coloane* este acela în care cei doi prieteni pleacă la New York, să ia parte la ceremonia căsătoriei Lindei Snopes cu Barton Kohl, un talentat sculptor evreu, cu simpatii comuniste, care o va lăsa văduvă la scurtă vreme după acest eveniment. El moare ca un erou într-un avion al Rezistenței, doborât de naziști. Linda supraviețuiește, dar cu timpanele sparte. Așa se va întoarce la Jefferson, complet surdă, văduvă la treizeci de ani, consacrându-se unor cauze umanitare cu o mare doză de idealism și, pentru acel moment, cu prea mărunte șanse de realizare (de exemplu, emanciparea negrilor, dar și a întregii comunități din oraș, conform viziunii comuniste, slujite de ea în memoria soțului dispărut).

Fiica naturală a lui Hoake McCarron (pe care, atent, Gavin Stevens îl invită la nunta ei, dar fără prezentări), Linda este considerată de către unii critici literari de azi un personaj atipic pentru William Faulkner¹, deși i se recunosc afinitățile cu Drusilla Hawk, mireasa lui John Sartoris din romanul *Neînfrântii* (*The Unvanquished*)², o eroină devotată a Vechiului Sud din timpul Războiului Civil. Spre deosebire de Drusilla, Linda nu renunță la sexualitatea ei, dimpotrivă, Diane Roberts o prezintă ca pe o „femme fatale” într-un *film noir*³. Personalitate accentuată, Linda îi pare lui Gavin sortită „să iubească o singură dată în viață, și apoi să-și plângă iubirea pierdută”. Dimpotrivă, lui Ratliff, ea îi apare ca o femeie calculată, pătimășă, în niciun caz inofensivă. Nu putem îmbrățișa niciunul din cele două puncte de vedere: cititorul are dreptul la propria alegere. Cert este că Linda își joacă rolul de rebelă neînțeleasă, un rol specific femeii (prea) puternice din literatura americană (cel puțin de la Hester Prynne încoace). Ca și Hester (protagonista lui Nathaniel Hawthorne din clasicul său *romance*. *The Scarlet Letter* – *Litera stacojie* –, publicat în 1850), Linda rămâne o solitară, după scurta ei poveste de dragoste cu Barton Kohl. Pe Gavin susține că-l iubește (mărturisindu-i-o *obstinat* și strident, cu vocea ei mutilată de surzenie), de aceea îl încurajează să se însoare – nu cu ea, ci cu o mai veche și mai puțin tulburătoare simpatie

1 Așa, cel puțin, o vede Diane Roberts în articolul ei citat anterior (*ibid.*).

2 A se consulta *Tabelul cronologic*

3 *Op. at.*, p.169

de-a lui: Melisandre Backus (cu care, după cum ne amintim din *Orașul*, însăși Maggie, sora geamănă a lui Gavin, îl vedea consolidând un mariaj decent și mulțumitor).

Considerăm că totuși cea mai apropiată de structura personajului Linda Snopes Kohl ar fi Judith Sutpen, logodnica lui Charles Bon, ucis de Henry Sutpen, fratele gelos (al amândurora!) din capodopera faulkneriană *Absalom, Absalom!*¹ Deși Diane Roberts o preferă pe Eula Varner ca descendenta a lui Judith², tocmai firea ei inadaptabilă și chiar neîncadrarea ei într-un tipar convențional de frumusețe feminină – să ne amintim că, spre deosebire de mama ei, este prea înaltă, ceea ce-l face pe junele Charles Mallison, nepotul de soră al lui Gavin Stevens, să o „vizualizeze”, cu efort și curiozitate, în presupuse ipostaze erotice – o califică pe Linda drept „urmașă” lui Judith, în locul Eulei. Afinitatea dintre Judith Sutpen și Linda Snopes este pecetluită de relația lor cu *personalitatea paternă (the father figure)*. Numai o Judith putea să aibă un tată ca Thomas Sutpen, numai o Linda putea să se întoarcă în casa lui Flem Snopes, fosta casă De Spain: o emblemă a *respectabilității usurpate*, o tradițională *casă întunecată*, în care nimeni – cu excepția Lindei – nu mai pătrunde, câtă vreme Flem stă acolo. Ambiția deșartă a *tatălui* își punе amprenta pe destinul *fiicei*, a cărei personalitate se va dezvolta în replică la teribila influență paternă și, fatal, *împotriva* acesteia. De aceea, tipul ei de feminitate preia ceva din forța masculină. *Last but not least*, argumentul decisiv cel mai elocvent pentru discuția noastră de acum, în favoarea corespondenței dintre Judith Sutpen și Linda Snopes, rămâne *casa întunecată, casa părintească*, unde fiecare din cele două trebuie să reziste, pretinzând că e *acasă*.

Pe durata celui de-al Doilea Război Mondial, Linda – care, prin menirea ei de *new woman*, își asumă o *persona* când de *sophisticated lady*, când de *no lady at all* – muncește la Pascagoula ca nituitoare pe un șantier de vapoare pentru Uniunea Sovietică. După război, revine – *ostinato* – în Jefferson să locuiască iar alături de Flem Snopes, soțul și ucigașul moral al mamei ei, în casa *întunecată/casa cu coloane*, în care bancherul îmbogățit peste noapte, prin usurpare (conform *visului american*), se instalase abuziv, alungându-l pe Manfred de Spain,

1 A se consulta *Tabelul cronologic*

2 *Op.cit.*, p. 171

proprietarul de drept și amantul Eulei.

Interesant e că, în tot acest timp, Charles Mallison îl provoacă mereu pe Ratliff în legătură cu presupusa relație amoroasă dintre unchiul său Gavin și Linda. Când Gavin se însoară cu Melisandre, naivul Charles răsuflă ușurat și-i spune lui Ratliff că pericolul a trecut. De data aceasta, Ratliff „optimistul” îl avertizează pe Tânăr că „*va fit mai rău*” decât dacă Gavin ar fi luat-o pe Linda în căsătorie.

Ratliff pare să nu se fi înșelat nici de data aceasta, ca un fin cunoșător al naturii umane. Linda nu s-a întors degeaba la Jefferson. Când nu mai are nici negri de emancipat (contra albilor), nici exploatați (contra exploataitorilor), fiindcă Statele Unite au câștigat războiul și poporul se bucură în voie de binefacerile capitalismului, înmulțindu-se, spre profitul bancherului Flem Snopes, Linda își găsește o nouă menire. Nu ne vom da seama despre ce anume poate fi vorba, decât aflând că ea este inițatoarea și prima semnatată a petiției de eliberare a lui Mink Snopes de la Parchman, pe considerente de comportament ireproșabil. Conform sumbrelor prevăzute ale lui Ratliff, Linda îl convinge pe Gavin să o sprijine în adunarea restului de semnături necesare, făcându-l să o creadă absolut dezinteresată și străină de orice bănuială legată de Mink. Până la sfârșitul cărtii, Gavin refuză să accepte adevărul, chiar demonstrat cu probe de către Ratliff: Linda trebuie să fi intuit că Mink nu mai avea vreun țel mai scump pe lume, decât să-l ucidă pe Flem.

Nici măcar Mink nu înțelege că Linda se situează de partea lui, temându-se de ea, cu ani de zile înainte de a fi eliberat, când află întâmplător de întoarcerea ei la aşa-zisa *casă părintească*: o grăitoare moștră de *casă întunecată*. În infinita lui dexteritate stilistică, Faulkner jongleză și de data acesta cu *elementul-surpriză*: după ce Flem este împușcat mortal – spre cinstea lui: fără a schița nici cea mai vagă intenție de a se feri – Linda îi arată lui Mink pe unde să iasă și îi înapoiaza pistolul. Nu degeaba Diane Roberts vede în Linda Snopes Kohl o variantă de secol douăzeci a lui Lady Macbeth¹, părăsind, în fine, orașul Jefferson, într-un Jaguar britanic nou-nouț, comandat din vreme. Așadar, spre deznădejdea lui Gavin, Ratliff a avut dreptate: Linda știa ce face. Trebuise doar să aștepte și ea, ca și Mink, momentul propice. Si să revină – de câte ori fusese necesar – la *casa întunecată*. Linda nu ieșe din scenă până nu

¹ *Ibid.*, P. 169

se asigură – fără să apeleze la asistența profesională a lui Gavin – că blestemata casă întunecată reîntră în posesia proprietarilor de drept, singurii membri ai familiei De Spain pe care îi mai găsește înainte de a părăsi Yoknapatawpha *for ever. Ostinato.*

Spuneam că un moment la care cititorul poate reveni cu plăcere este escapada lui Ratliff la New York, însotindu-l pe Gavin Stevens la nunta Lindei.

Ratliff are un înduioșător cult al prieteniei: știe să onoreze cum se cuvine un eveniment deosebit. De aceea, pornind la drum cu el, Gavin suportă cu greu şocul dea-l vedea pe Ratliff cu cravată. Ca să-i corecteze acestuia o presupusă gafă estetică, Stevens îl prezintă, la New York, Myrei Allanovna, proprietara unui celebru magazin de cravate de lux. Ratliff se alege cu o superbă cravată aurie, lăsând comanda pentru încă una, roșie cu un motiv decorativ de floarea-soarelui, stilizată și multiplicată în miniatură, cu petale galbene și având centrul minuscul al florii – albastru, întocmai ca ochii lui. Myra Allanovna este vrăjita de noul ei client din statul Mississippi, mai ales că ambii împărtășesc originea rusă. (*This is America.*)

Tot farmecul situației se spulberă când Ratliff află prețul mărfuii: veritabilele cravate Allanovna costă șaptezeci și cinci de dolari bucata. Dacă V.K. Ratliff nu ar fi negustor el însuși, poate ar trece mai ușor peste acest amănunt. Dar el nu numai că lucrează în branșă: chiar are un respect deosebit pentru bani, ceea ce, dacă ne amintim bine, îl apropie cumva de Flem Snopes, cum am văzut pe la începutul discuției noastre despre Trilogia Snopeșilor.

„*Banii înseamnă atâtea necazuri și durere, prin care cineva a trebuit cândva să treacă*” – spune Vladimir Kirilici Ratliff, încât el nu are încotro, va plăti cinstit pentru ambele cravate, dar le va și înapoia proprietarei afacerii de lux, pentru ca lumea de acasă, „*din Mississippi*”, cum zice el, să nu-și strice impresia despre el. Conversația aceasta are loc în distinsul magazin newyorkez, a doua zi după petrecerea Lindei, unde Ratliff cucerise admirarea unanimă cu eleganta lui cravată aurie: o Allanovna originală. Myra Allanovna refuză – *cu obstinație* – să accepte propunerea acestui *deal*, dându-i lui Ratliff replica pe măsură: îi sugerează clientului îndărătnic să dea banii cuiva „*din Mississippi*”, care „*cu mulți ani în urmă, a*

renunțat, nu la visul, ci la speranța" de a-și cumpăra ceva nefolositor, necomestibil, dar care să-i aducă puțină frumusețe în viață.

Bineînțeles că niciunul din cei doi parteneri de dialog nu va ceda – doar sunt ruși americani –, astfel încât Ratliff va achita marfa și-și va lua cravatele acasă, „*în Mississippi*”, unde mai mult ca sigur că nu le va mai purta vreodată (sau cine știe?). Pe cea aurie, de nuanță piersică pufoase, ce abia prinde culoare, o păstrează sub un clopot de sticlă, pe o masă din casa lui de burlac, ca pe un obiect neprețuit. Cealaltă nici măcar nu e la vedere – în orice caz, Charles Mallison nu are privilegiul să o vadă decât pe prima. Cu atât trebuie să se mulțumească Tânărul său prieten – și cu mărturisirea lui Ratliff că a dat, cândva, o sută cincizeci de dolari pe două cravate Allanovna veritabile.

Se poate spune că trilogia Snopeșilor este o carte mare despre *obstinație* și despre diversele ei varietăți. Multe personaje – dacă nu chiar toate – intră într-o competiție a *încăpătânării* oarbe, dovedind cumva că a lor e *lumea de la zero: Yoknapatawpha*.

Anca Peiu

Tabel cronologic

1897 William Cuthbert Faulkner se naște pe 25 septembrie, la New Albany, Mississippi, primul născut dintre cei patru fii ai soților Murry Cuthbert Faulkner și Maud Butler Faulkner. Tatăl, Murry C. Faulkner, este administrator la calea ferată locală, al cărei proprietar este John Wesley Faulkner, bunicul scriitorului. Străbunicul lui, William Clark Faulkner, născut în 1825, în Tennessee, se stabilise în statul Mississippi în adolescență, devenind avocat, proprietar de plantăie și de sclavi negri, și – nu în ultimul rând – colonel în armata confederată. Acest formidabil străbunic patern, cunoscut drept „Bătrânul colonel”, este autorul câtorva cărți, dintre care cea mai importantă rămâne *The White Rose of Memphis* (*Trandafirul alb din Memphis*); a construit scurta linie de cale ferată locală, a fost achitat de două ori pentru omucidere – pe motiv de autoapărare – și a fost ales în fruntea statului. A murit în 1889, nu de moarte bună, ci împușcat de un fost partener de afaceri. Bunicul, John Wesley Thompson Faulkner, avocat și politician, a moștenit segmentul de cale ferată. Tatăl, Murry Cuthbert Faulkner, a început să lucreze la calea ferată în 1888 și s-a căsătorit cu Maud Butler în 1896, la scurtă vreme după ce devenise agent principal pentru transportul de pasageri în New Albany, iar, mai apoi, în 1898, trezorier al căii ferate.

Henry James (1843-1916) publică romanul *What Maisie Knew* (*Ce știa Maisie*).

1900 Theodore Dreiser (1871-1945) publică romanul *Sister Carrie* (*Sora Carrie*).

Joseph Conrad (1857-1924) publică romanul *Lord Jim*.

- 1901 Thomas Mann (1875-1955) publică romanul *Die Buddenbrooks* (*Casa Buddenbrook*).
- 1902 Bunicul John Wesley Thompson Faulkner – model al bătrâi nului colonel Sartoris și proprietar al băncii din Oxford – vinde calea ferată, iar familia scriitorului se mută la Oxford, comitatul Lafayette, statul Mississippi. Această adresă devine sursa de inspirație pentru Jefferson, Yoknapatawpha Co., Mississippi, cu o hartă diegetică proprie, atașată la finalul romanului Absalom! Absalom! (1936) și desemnându-l pe William Faulkner drept „sole owner and proprietor” („singur stăpân și proprietar”) al imaginariului său domeniu. Henry James publică romanul *The Wings of the Dove* (A ripile porumbiței).
- Joseph Conrad publică *Heart of Darkness* (Inima întunericului) și *Typhoon* (Taifun).
- Benedetto Croce (1866-1952) publică *Estetica*, un studiu cu o influență decisivă asupra dezvoltării literaturii secolului al XX-lea.
- Maxim Gorki (1868-1936) publică piesa de teatru *Azilul de noapte*.
- 1903 Henry James publică romanul *The Ambassadors* (Ambasadorii). Gertrude Stein (1874-1946) se hotărăște să rămână la Paris. „Nu am fost niciodată considerată o expatriată – și acesta este lucrul de care sunt cu adevărat mândră” – spune ea, confruntându-se, în scurt timp, cu o „generație pierdută” („a lost generation*”), căreia William Faulkner – ca și Wallace Stevens (1879-1955), unul dintre marii poeți americani ai vremii – nu se va simți obligat să i se alăture.
- Barbu Ștefănescu Delavrancea (1858-1918) publică nuvela *Hagi Tudose*.
- 1906 John Galsworthy (1867-1933) publică romanul *The Forsyte Saga* (Istoria familiei Forsyte).
- Ioan Slavici (1848-1925) publică romanul *Mara*.

- 1907 William James (1842-1910) publică eseul *Pragmatism* (*Pragmatismul*), reprezentativ pentru gândirea americană și având un puternic impact asupra evoluției literaturii moderne.
- 1908 Ezra Pound (1885-1972) publică la Veneția volumul de versuri *A Lume Spento*, considerat de mulți critici a fi semnalul de inaugurare a *modernismului* de pe ambele țărmuri ale Oceanului Atlantic.
- La Londra se pun bazele cenaclului *Poets' Club*, condus de poetul și criticul T.E. Hulme, și care va găzdui întâlniri ale poetilor *imagiști*.
- La Paris ia ființă *gruparea cubistă*, autodenumindu-se astfel sub influența unei expresii a pictorului Henri Matisse.
- 1913 Marcel Proust (1871-1922) începe să publice romanul *À la recherche du temps perdu* (*În căutarea timpului pierdut*).
- 1914 Absolvind zece clase, fără să-și termine liceul, Tânărul William Faulkner – care își va ortografia numele de familie cu „u” abia din 1919 – se angajează funcționar la banca din Oxford a bunicului patern. De acum datează prietenia lui de o viață cu Phil Stone, care, fiind cu patru ani mai mare decât el, studiază dreptul, și sub a cărui îndrumare Faulkner își formează o solidă cultură de autodidact, citindu-i avid pe marii scriitori, atât clasici cât și contemporani. Model al personajului Gavin Stevens – un idealist avocat din Jefferson, devotat în amicitia lui pentru V.K. Ratliff-Phil Stone și-a sprijinit prietenul la publicarea primelor cărți și l-a încurajat să devină scriitor.
- James Joyce (1882-1941) publică volumul de povestiri *Dubliners* (*Oameni din Dublin*).
- 1915 D.H. Lawrence (1885-1930) publică romanul *The Rainbow* (*Curcubeul*).
- 1916 William Faulkner începe să scrie versuri – se va considera, până târziu, un poet printre romancieri – și să le trimită, împreună cu desene proprii, revistei Universității din Mississippi (poreclită

Ole Miss).

James Joyce publică romanul *A Portrait of the Artist as a Young Man* (Portret al artistului din tinerețe).

1918 Deși Estelle Oldham, vechea lui amică, pe care o cunoștea din 1903, se pare, îi declară că „e gata să fugă cu el”, familia fetei îl consideră pe William Faulkner un pretendent necorespunzător, preferându-l pe Corneli Franklin, un absolvent al Facultății de Drept a Universității din Mississippi, cu care Estelle se va căsătora și va avea doi copii.

Atraz de mirajul Primului Război Mondial, Tânărul Faulkner e decis să lupte de partea forțelor armate britanice, fiind acceptat de Royal Air Force în luna iunie.

Este lăsat la vatră în decembrie, fără să fi părăsit vreodată teritoriul canadian al școlii militare, fiind respins din cauza înălțimii necorespunzătoare. Aceasta nu-l împiedică să-și procure o uniformă de ofițer al Forțelor Aeriene Regale (Royal Flying Corps), cu care va poza drept erou de război, acasă, în orașelul Oxford, Mississippi.

Ernest Hemingway (1899-1963) va trăi însă pe viu experiența războiului, ca șofer de ambulanță în Italia, alegându-se cu răni serioase și cu o bogată sursă de inspirație pentru viitoare romane de succes.

1919-1920 William Faulkner se înscrive ca student special la Universitatea din Mississippi, frecvențând cursuri de franceză și spaniolă, plus un curs Shakespeare. Scrie versuri influențat de Keats, Swinburne, A.E. Housman, T.S. Eliot. Reușește să publice *L'Après-Midi d'un Faune* – un poem de 40 de rânduri, în revista *The New Republic*. Își scrie primul volum de versuri, al cărui titlu, *The Marble Faun*, poartă ecoul unuia dintre ultimele volume de proză ale lui Nathaniel Hawthorne.

Scrie *Marionettes* piesă experimentală în versuri, ilustrând-o cu desene în stil Aubrey Beardsley (ilustratorul celor mai multe

dintre piesele de teatru și povestirile lui Oscar Wilde).

1920 D.H. Lawrence publică romanul *Women in Love* (*Femei îndrăgostite*).

1921 Îl oferă Estellei Franklin, în vizită la părinții ei, un volum de versuri dactilografiat, intitulat *Vision in Spring*. Petrece toamna la New York City. La întoarcerea în Oxford, Mississippi, preia slujba de poștaș al Universității din Mississippi, fără entuziasm și fără să reziste prea mult. Citește și scrie literatură intens în timpul orelor de serviciu. Publică, în revista *The Mississippian*, articole elogioase la adresa scriitorilor Edna St. Vincent Millay și Eugene O'Neill.

1922 James Joyce publică romanul *Ulysses*, la Paris.

T.S. Eliot (1888-1965) publică poemul *The Waste Land* (*Tara pustie*), la New York.

Liviu Rebreanu publică romanul *Pădurea spânzuraților*, poate cel mai impresionant și mai reușit roman românesc despre tragedia Primului Război Mondial.

1923 Faulkner este concediat din funcția de poștaș al Universității din Mississippi. Va lucra pentru un timp într-o librărie din New York City, administrată de Elizabeth Prall, viitoarea soție a lui Sherwood Anderson (1876-1941), scriitor care va contribui decisiv la formarea lui William Faulkner ca prozator.

D.H. Lawrence publică volumul *Studies in Classic American Literature* (Studii de literatură americană clasică).

William Butler Yeats (1865-1939) devine laureat al Premiului Nobel pentru Literatură.

Wallace Stevens (1879-1955) publică *Harmonium* (*Armoniu*), primul său volum de versuri.

Rainer Maria Rilke (1875-1926) publică volumele de versuri *Elegiile duineze și Sonetele către Orfeu*.

1924 Faulkner își publică volumul de versuri *The Marble Faun* (*Faunul de marmură*) în decembrie. Este volumul său de debut.

Titlul îl evocă pe acela al unui volum de proză inspirată de experiența italiană a lui Nathaniel Hawthorne (1804-1864).

Thomas Mann publică romanul *Der Zauberberg* (Muntele vrăjit).

1925 Călătorind la New Orleans, Faulkner îl cunoaște, în sfârșit, pe Sherwood Anderson. Se hotărăște să se dedice unei cariere de prozator. Primul rezultat concret al acestei decizii este romanul *Soldier's Pay (Plata soldatului)*.

John Dos Passos (1896-1970) publică romanul *Manhattan Transfer*.

Theodore Dreiser publică romanul *An American Tragedy (O tragedie americană)*.

F. Scott Fitzgerald (1896-1940) publică romanul *The Great Gatsby (Marele Gatsby)*.

Andre Gide (1869-1951) publică *Les Faux-monnayeurs (Falsificatorii de bani)*, primul său roman.

Franz Kafka publică romanul *Derprozess (Procesul)*.

Virginia Woolf (1882-1941) publică romanul *Mrs. Dalloway*.

1926 Faulkner publică *Soldier's Pay*, despre dezamăgirile unui aviator rănit în Primul Război Mondial, primul său roman, începe lucrul la două romane ale ținutului Yoknapatawpha: *Flags in the Dust (Steaguri în țărâna)* și *Father Abraham (Ttica Abraham)*. Concentrându-se asupra celui dintâi, Faulkner va amâna cel de-al doilea proiect, părind chiar să renunțe la el; este vorba despre istoria unei familii pe nume Snopes, ai cărei membri – parveniți avari și fără scrupule – invadăază Yoknapatawpha, ca un sarcastic simbol al *lumii noi* cucerind *Vechiul Sud*. Personajele vor rezista până în 1940, când se vor înfățișa publicului cititor în romanul *The Hamlet (Cătunul)*, compus din povestiri despre neamul Snopes, unele publicate deja – de-a lungul vremii – în reviste literare, toate provenind însă din proiectul *Father Abraham*.

D.H. Lawrence publică romanul *The Plumed Serpent* (Şarpele cu pene).

Ernest Hemingway publică romanul *The Sun Also Rises* (Fiesta), considerat de mulți critici drept cea mai remarcabilă carte a lui – din pună de vedere stilistic.

1927 Faulkner își publică al doilea roman, *Mosquitoes* (Tânțarii), inspirat din atmosfera de snobism, mondenitate și semidoctism a cercurilor cu veleitați culturale din New Orleans.

1928 *Flags in the Dust* (Steaguri în țărâna), cel de-al treilea roman scris de William Faulkner, inaugurează *eposul Yoknapatawpha*, dar nu va vedea lumina tiparului în forma lui originală decât în 1973. Deocamdată, este acceptat pentru publicare numai la dimensiuni drastic reduse – cam a șasea parte ajunge să fie un roman, intitulat *Sartoris* (*Sartoris*).

Din primăvară până în toamnă, lucrează la cel mai ambicioz proiect al său: romanul *The Sound and the Fury* (Zgomotul și furia).

D.H. Lawrence publică romanul *Lady Chatterley's Lover* (Amantul doamnei Chatterley).

1929 Este un an memorabil în destinul scriitorului. În ianuarie publică romanul *Sartoris*, în care își fac apariția, deopotrivă, familia Sartoris și neamul Snopes, simbolizând aristocrația apusă a Vechiului Sud și parveniții fără opreliști, care invadăază Yoknapatawpha cu și mai mult aplomb, după ravagiile Primului Război Mondial.

Romanul *The Sound and the Fury* (Zgomotul și furia), cu un titlu străbătut de ecouri shakespeareiene, cu o structură narativă sfidând conveniențele cronologiei, cel mai îndrăzneț dintre experimentele prozei faulkneriene, contând pe punctul de vedere narrativ multiplu și tehnica narrativă de *stream-of consciousness*, manevrate cu virtuozitate, este publicat în octombrie.

Romanul este bine primit de critică, dar publicul cititor încă nu-l apreciază.

Divorțul lui Estelle Oldham Franklin finalizându-se în aprilie, William Faulkner o ia în căsătorie în iunie. Faulkner începe lucrul la romanul *Sanctuary* (*Sanctuar*), o altă carte despre Yoknapatawpha, aparent mizând pe elementul de şoc și pe imagini de violență sexuală exclusiv în scopuri comerciale, dar purtând marca unei complexități stilistice și a unei profunzimi inconfundabile pentru geniul romancierului.

Luându-și de lucru în schimbul de noapte la centrala termică a Universității din Mississippi, el își va definitiva romanul *As I Lay Dying* (*Pe patul de moarte*) în prima sa formă pentru redactare, în mai puțin de săptămâni.

Ernest Hemingway publică romanul *A Farewell to Arms* (*Adio, arme!*), inspirat din experiența Primului Război Mondial, trăită de scriitor în Italia.

În URSS, Mihail M. Bahtin (1895-1975), un critic literar desprins din Școala Formalismului Rus, publică studiul *Probleme ale artei lui Dostoievsky* reîntitulat, în 1963, *Probleme ale poeticiei lui Dostoievski* și tradus în engleză, cucerind astfel lumea teoreticienilor și a criticii literari occidentali din cea de-a doua jumătate a secolului al XX-lea. Conform viziunii bahtiniene, trăsătura specifică romanului dostoievskian este *polifonia*, adică o multitudine de *voci narative*, care conduc destinul cărții, independent de voința și planurile autorului. Având în vedere profunda și evidenta înrâurire pe care Dostoievski a avut-o asupra conceperii unui *diegesis faulknerian*, publicarea acestui esențial volum bahtinian exact în același an cu apariția a romanului *The Sound and the Fury* (*Zgomotul și furia*) poate fi considerată mai mult decât o simplă coincidență de istorie literară.

Thomas Mann devine laureat al Premiului Nobel pentru

Literatură.

1930 Faulkner publică romanul *As I Lay Dying* (*Pe patul de moarte*) în octombrie.

Tragi-comedia familiei Bundren – un neam de albi săraci (*poor white trash*), pornit la drum spre Jefferson, să-și îngroape mama, pe Addie, se desfășoară *polifonic*, pe 15 voci, în 59 de monologuri. Aceasta este volumul în care se pomenește, pentru prima dată, numele ținutului *Yoknapatawpha*, inspirat dintr-un vechi cuvânt al indienilor Chickasaw, însemnând *water runs slow through flat land* („apa-curge-agale-prin-câmpia-mtinsă”). Aşa îşi botează Faulkner „ținutul apocrif” (*my apocryphal country*).

Scriitorul cumpără proprietatea Rowan Oak – o casă veche tipic sudistă, pe care o va moderniza și în care va locui, împreună cu Estelle și copiii, până la sfârșitul vieții.

Hart Crane (1899-1932) publică poemul *The Bridge* (*Podul*). Mihail Sadoveanu publică romanul *Baltagul*.

Camil Petrescu publică romanul *Ultima noapte de dragoste, întâia noapte de război*, inspirat din realitatea devastatoare a Primului Război Mondial.

1931 Faulkner publică romanul *Sanctuary* (*Sanctuar*), cu care, în sfârșit, se impune publicului cititor al vremii. Editura Gallimard câștigă dreptul de publicare în limba franceză a romanelor *As I Lay Dying* (*Pe patul de moarte*) și *Sanctuary* (*Sanctuar*). Astfel începe cariera franceză a lui William Faulkner – ca alți mari scriitori americani, cum ar fi Edgar Allan Poe, mai bine primit de cititorii din Franța decât de compatrioți.

În ianuarie își naște prematur prima fiică, Alabama, care va muri după nouă zile.

În septembrie vede lumina tiparului primul volum de povestiri de William Faulkner, intitulat *These Thirteen* (*Aceștia treisprezece*), schițând portrete de un umor tăios ale unor localnici din Yoknapatawpha.

1932 Faulkner publică romanul *Light în August* (*Lumină de august*).

Este o carte despre căutarea tragică a identității, despre singurătate și despre lipsa de comunicare. Pe fundalul Sudului transfigurat în Yoknapatawpha, toate acestea se amplifică în lumina și umbrele problemei rasiale. Deși punctul de vedere narativ – omnisciencă selectivă – nu are nimic spectaculos, romanul se înscrie în paradigma modernismului prin urmărirea a doi protagonisti, Joe Christmas și Lena Grove, absolut străini unul față de celălalt, dar pe care soarta îi aduce în același loc, fără ca poveștile lor să se întrelleie.

T. S. Eliot publică volumul *Selected Essays* (Eseuri alese).

Liviu Rebreanu publică romanul *Răscoala*.

George Călinescu publică amplul studiu biografic *Viața lui Mihai Eminescu*.

1933 William Faulkner își publică al doilea volum de versuri, *A Green Bough* (*Ram verde*), în aprilie.

În iunie se naște Jill Faulkner, unica fiică a lui William și Estelle Faulkner.

Se lansează filmul *The Story of Temple Drake* (*Povestea lui Temple Drake*), inspirat de romanul faulknerian de succes *Sanctuary* (*Sanctuar*)

André Malraux publică romanul *La condition humaine* (*Condiția umană*), distins cu Premiul Goncourt.

Camil Petrescu publică romanul *Patul lui Procul*.

1934-1935 Faulkner publică *Doctor Martino and Other Storm* (*Doctor Martino și alte povestiri*), un volum de proză scurtă polițistă, în aprilie 1934. Lucrează intens la romanul *Absalom, Absalom!*, inițial intitulat *A Dark House* (*Casă întunecată*), cel mai ambicioz proiect al lui din dubla perspectivă a eposului Yoknapatawpha și a virtuozității tehnice moderniste.

Își întrerupe munca la *Absalom, Absalom!* Pentru a definitiva romanul *Pylon*, care va vedea lumina tiparului în martie 1935.

Este una dintre puținele cărți faulkneriene de dincolo de harta Yoknapatawpha, vorbind despre viața năucitoare a unor piloți cascadori.

Se va întoarce la *Absalom, Absalom!* După moartea – în accident de pilotaj – a lui Dean, mezinul fraților Faulkner, pe care el însuși îl încurajase să învețe să zboare. Sentimentul de vinovăție îl va răscoli tot restul vieții.

În 1934, Henry Miller publică, la Paris, romanul *The Tropic of Cancer* (*Tropicul cancerului*), care va provoca indignarea unui anumit segment al publicului cititor, prea puritan pentru asemenea cărți sortite să-și înceapă cariera cu câte un scandal. Romanul lui Henry Miller va aștepta până în 1961, ca să vadă lumina tiparului în Statele Unite. Astfel, putem spune că el aparține unei adevărate *tradiții a cărților secolului al XX-lea*, respinse de cititorul *ipocrit*. Numai dintre cărțile enumerate în acest sumar tabel cronologic s-ar putea alege, deja, destule titluri pentru un posibil *club al cărților greșit înțelese din secolul al XX-lea*. Printre acestea s-ar număra: *Ulysses* de James Joyce, toate romanele lui D.H. Lawrence pomenite aici, *Lolita* de Vladimir Nabokov. Nu în ultimul rând, tot aici este locul unor opere faulkneriene care au Mizat pe efectul de soc pentru a putea spune adevărul. *Sanctuary* nu rămâne – după cum se vede – un caz singular.

1936 Faulkner publică, în octombrie, romanul *Absalom, Absalom!*, la Random House, unde va apărea, de acum, întreaga sa operă.

Absalom, Absalom! Este un roman *polifonic* în cel mai autentic sens bahtinian. Important, în această carte, este însuși actul narativ: fiecare povestitor își aduce contribuția la țeserea unei *istorii imposibile* – imposibil de crezut, dar, mai cu seamă, imposibil de povestit, de epuizat ca naratiune. Thomas Sutpen – ca protagonist al cărții cu un baroc *subiect multiplu*, dar și ca povestitor el însuși – oferă un pretext generos pentru această

copleșitoare desfășurare de forțe narative. Provocările acestui joc epic multistratificat și ironic depășesc granițele convenționale dintre epoci și mode literare. Nici *Tabelul cronologic*, nici *Genealogia*, nici *Harta* – anexate la finele cărții, nu aduc vreo consolare cititorului naiv. Într-adevăr, „singurul stăpân și proprietar” aici este William Faulkner, care își formează cititorul, tot aşa cum își născocește și personajele.

Margaret Mitchell (1900-1949) își publică unicul roman, la care lucrase din 1926, un best-seller autentic, *Gone with the Wind* (*Pe aripile vântului*).

Din nou, ironia istoriei literare a vrut ca, în același an, să vadă lumina tiparului două cărți despre Vechiul Sud, tematic, aparent, atât de apropiate, dar atât de îndepărtate în esența lor narativă. Poate că aşa se explică și dublul succes la public – atât ca text cât și ca film clasic de Hollywood – al cărții lui Margaret Mitchell.

În octombrie, la Editura Alfred A. Knopf, Wallace Stevens publică volumul de versuri intitulat *Ideas of Order* (*Idei despre ordine*) care îl consacră drept unul dintre poetii americanii de prim rang.

Eugene O'Neill (1888-1953) devine laureat al Premiului Nobel pentru Literatură.

Jorge Luis Borges (1899-1986) publică volumul de proză scurtă, *Istoria universală a infamiei*. Este primul dintre cele patru volume de proză scurtă ale scriitorului argentinian, care a fost, de asemenea, un distins poet și eseist, și a cărui influență asupra literaturii latino-americane din secolul al XX-lea – ca și influența lui William Faulkner însuși asupra aceleiași literaturi – rămâne de netăgăduit.

1938 Faulkner publică volumul *The Unvanquished* (*Neînfrântii*), conținând povestiri despre Războiul Civil (1861-1865). Scrie *The Wild Palms* (*Palmierii sălbatici*), un roman a cărui acțiune se

petrece în afara zonei Yoknapatawpha.

Își cumpără o fermă dincolo de Oxford.

Robert Penn Warren și Cleanth Brooks publică volumul *Understanding Poetry* (*înțelegerea poeziei*), constând în mostre de analiză pe text în spiritul Școlii cunoscute sub numele de *New Criticism* (*Noua critică*), pentru care textul literar este suveran în atenția criticului, detaliile de istorie literară și biografie rămânând irelevante.

1939 Faulkner publică romanul *The Wild Palms* (*Palmierii sălbatici*) în ianuarie.

Este ales membru al *National Institute of Arts and Letters* (*Institutul național de arte și litere*). Deși salutat ca scriitor reprezentativ pentru literatura modernă de pe ambele țărmuri ale Atlanticului, de către personalități culturale ca Malraux, Sartre, romancierul american abia acum începe să se bucure atât de aprecierea criticii din patria sa cât și de prestigiul cuvenit acasă.

John Steinbeck publică romanul *The Grapes of Wrath* (*Fructele mâniei*).

T.S. Eliot publică piesa de teatru în versuri *The Family Reunion* (*Reuniunea de familie*).

James Joyce publică volumul *Finnegan's Wake* (*Veghea lui Finnegan*).

1940 Faulkner publică, în aprilie, romanul *The Hamlet* (*Cătunul*), primul volum al Trilogiei neamului Snopes, ingredientul social cel mai dubios al lumii pestrițe care populează ținutul Yoknapatawpha.

Carson McCullers (1916-1967), o scriitoare a Sudului cultivând o imagine și mai sumbră a lumii contemporane decât aceea întâlnită în opera faulkneriană, publică romanul *The Heart Is a Lonely Hunter* (*Imma-i un vânător singuratic*).

Ernest Hemingway publică romanul *For Whom the Bell Tolls*

(*Pentru cine bat clopotele*), inspirat din experiența Războiului Civil spaniol.

1942 Faulkner publică, în mai, volumul de povestiri intitulat *Go Down, Moses and Other Stories* (*Pogoară-te, Moise, și alte povestiri*), considerat a fi tabloul cel mai complex în care scriitorul american a zugrăvit relațiile interrasiale din Vechiul Sud. Colecția include nuvela *The Bear* (*Ursul*).

Albert Camus (1913-1960) publică romanul *L'Etranger* (*Străinul*).

1946 Malcolm Cowley publică în mai, la Editura Viking Press, volumul intitulat *The Portable Faulkner* (*Faulkner – Ediția de buzunar*). Având în vedere că niciunul dintre romanele lui Faulkner nu se mai afla sub tipar, cu excepția romanului *Sanctuar*, lui Cowley i se datorează redescoperirea textului faulknerian de către marele public cititor, la un preț accesibil.

William Carlos Williams (1883-1963) publică Cartea I din amplul poem *Paterson* (*Paterson*).

Wallace Stevens a fost nominalizat pentru Premiul Nobel pentru Literatură în 1946, dar a pierdut în favoarea prozatorului Hermann Hesse (1877-1962), autorul romanului *Das Glassperlenspiel* (*Jocul cu mărgelele de sticlă*), publicat în 1943.

1948 Faulkner publică, în septembrie, romanul *Intruder in the Dust* (*Nechemnat în țârână*), în continuarea povestirii lui Lucas Beauchamp din volumul *Pogoară-te, Moise*. Tema relațiilor interrasiale din Vechiul Sud atrage publicul cititor, aceasta devenind, alături de *Sanctuar*, cartea cea mai vândută dintre toate cele scrise de Faulkner în timpul vieții.

Este ales membru al Academiei Americane de Ane și Litere. T.S. Eliot devine laureat al Premiului Nobel pentru Literatură.

1949 Faulkner publică, în noiembrie, volumul *Knight's Gambit* (*Gambitul calului*), o colecție de povestiri polițiste.

1950 Publică, în august, volumul *Collected Stories*.

William Faulkner devine laureat al Premiului Nobel pentru

Literatură, susținându-și, la Stockholm, pe 10 decembrie, celebrul discurs. Face călătoria însotit de fiica lui, Jill. Wallace Stevens publică volumul de versuri *The Auroras of Autumn* (*Aurorile toamnei*).

1951 Volumului *Collected Stories* i se decernează premiul The National Book Award.

În septembrie, Faulkner publică volumul *Requiem fora Nun* (*Recviem pentru o călugăriță*) – o carte continuând povestirea lui Temple Drake din romanul best-seller *Sanctuar*, sub forma unui roman combinat cu elemente dramatice.

Franța îi conferă Legiunea de onoare lui William Faulkner. De acum, opera lui se va bucura de tot prestigiul meritat și va fi recunoscută ca demnă de canonul literar.

Exprimându-și liber părerile proprii în chestiunea ciocnirilor pe teme rasiale, Faulkner își atrage dezaprobaarea și chiar ostilitatea cercurilor de ambele orientări: atât ale concetățenilor săi din Vechiul Sud cât și ale liberalilor zilei. Totuși, de acum se poate spune că scriitorul poate conta pe o stare de „confort financiar”, ce s-a lăsat așteptată mai mult de trei sferturi din existența sa.

În mod paradoxal, Faulkner își petrece o mare parte din ultimul său deceniu de viață călătorind în străinătate, fiind abil folosit de State Department (Ministerul American al Afacerilor Externe) pe postul – neoficial – al unui (fel de) ambasador cultural, exploatându-i-se, astfel, printr-o subtilă ironie a sorții, popularitatea și aprecierea profesională, atât de târziu dobândite.

Ernest Hemingway publică nuvela *The Old Man and the Sea* (*Bătrânul și marea*), ce va fi menționată ca argument special al juriului, când i se va decerna Premiul Nobel pentru Literatură.

1954 Faulkner publică, în august, romanul *A Fable* (*Parabolă*), o povestire a Primului Război Mondial, transpusă în termenii legendei creștine. Este răsplătit cu Premiul Pulitzer.

Ernest Hemingway devine laureat al Premiului Nobel pentru Literatură.

- 1955 Faulkner publică volumul de povestiri intitulat *Big Woods* (*Păduri adânci*).
- 1956 Piesa de teatru *Long Day's Journey into Night* (*Lungul drum al zilei către noapte*) de Eugene O'Neill, puternic marcată de elemente autobiografice, este publicată, conform dorinței dramaturgului, abia după moartea acestuia, survenită în 1953.
- 1957 Faulkner publică, în mai, romanul *The Town* (*Orașul*), al doilea volum al Trilogiei neamului Snopes. Ține cursuri la Universitatea din Virginia, ca scriitor rezident, făcând naveta între Charlottesville și Oxford pentru tot restul zilelor sale. Jack Kerouac (1922-1969) publică romanul *On the Road* (*Pe drum*), emblematic pentru spiritul generației beat.
- 1958 Vladimir Nabokov (1899-1977) publică *Lolita*, roman postmodern reprezentativ, omagiind forța nesecată a artei narrative. Cartea apare în Statele Unite abia la trei ani după ce fusese deja publicată de către o obscură editură franceză.
- 1959 Faulkner publică, în noiembrie, romanul *The Mansion* (*Conacul*), volumul ce încheie Trilogia neamului Snopes.
- 1961 Ernest Hemingway se sinucide pe 2 iulie.
- 1962 În luna iunie, Faulkner publică *The Reivers* (*Tâlharii*), un ultim roman despre o Yoknapatawpha înseninat! Se stinge din viață pe 6 iulie, în urma unei crize cardiace.
- 1963 Romanul *The Reivers* (*Tâlharii*) este distins cu Premiul Pulitzer.

Lui Phil Stone

Treizeci de ani de zile a râs împreună cu mine.

Casa cu coloane

Cartea aceasta este capitolul final, este suma unei lucrări concepute și începute în 1925. Cum autorului îi place să credă, să speră că această operă de-o viață-ntreagă e parte dintr-o literatură vie, și cum „viață” e mișcare și „mișcare” e schimbare, modificare, și deci unica alternativă a mișcării e ne-mișcarea, e stagnarea, moartea, se vor întâlni în cei treizeci și patru de ani ai acestei anume cronică antinomii și contradicții; nota de față are simplul scop de a-i semnala cititorului că autorul a descoperit mai multe antinomii și contradicții decât va găsi (speră el) cititorul – contradicții și antinomii datorate faptului că autorul a învățat sau crede că a învățat despre inima omenească și despre dilemele ei mai mult decât știa acum treizeci și patru de ani; și e convins că, trăind alături de ele atâtă vreme, cunoaște personajele din această cronică mai bine decât atunci.

W. F.

MINK

UNU

Juriul a zis: „Vinovat”, și judecătorul a zis: „Pe viață”, dar el nu i-a auzit. N-asculta. De fapt, nu fusese-n stare s-asculte de-atunci, din prima zi de când judecătorul a tot bocănit cu ciocănașul lui de lemn în pupitrul înalt, până ce el, Mink, și-a ntors ochii din fund de la ușa sălii de ședință ca să vadă ce Doamne iartă-mă voia omul ăsta, și el, judecătorul, s-a aplecat peste pupitru strigând: „Hei, Snopes! L-ai omorât pe Jack Houston sau nu l-ai omorât?” și el, Mink, a zis: „Nu-mi bate capu-acuma! Nu vezi c'am treabă?”, și iar și-a ntors capuncolo, în fund, spre ușa sălii de ședință strigând și el acum spre, în, prin zidul de fețe mici și palide care-l împresura: „Snopes! Flem Snopes! Hei, careva de-aici să se ducă să-l cheme pe Flem Snopes! Plătesc... Plătește Flem!”

Pentru că n-avusese timp s-asculte. De fapt tot adusul ăsta aici prima oară, legat cu cătușe de mâna polițistului, din celula lui de lanțisoare până la tribunal, n-a fost decât o-ncurcătură fără absolut niciun rost, o prostie revoltătoare și, ca și fiecare adus și mutat cu cătușe la mâna de dup-aceea, o piedică-n soluționarea problemelor amândurora – și-a lui, și-a blestematei aleia de legi; de-ar fi așteptat cărui puțin, să-l fi lăsat în pace: să pândească prin golurile sinistre din fereastra de la stradă, printre gratile de care-și încleșta mâinile lui murdare – unica și imperioasa lui nevoie-n tot timpul lunilor ălora lungi dintre întemnițare și deschiderea procesului.

La-nceput, în timpul primelor câteva zile, după gratiile ferestrei, fusese doar iritat de nerăbdarea sa și – da, recunoștea – de stupiditatea sa. Cu mult înainte de-a fi venit momentu-n care să ia pușca și să

ochească, și să tragă, știa că văr-su Flem, singurul din clan având și putere, și motive sau în orice caz de la care putea să s-aștepte să-l scape de belea n-o să fie-acolo s-o poată face. Ba știa chiar și de ce avea să lipsească Flem cel puțin un an de zile, Moșia Franțuzului prea era mică: oricine știa orice despre oricine; și-ar fi dat toți seama ce s-ascunde sub voiajul ăla-n Texas chiar și fără tărăboiul și fierberea ce se iscaseră de când fata lui Varner (sau cine-altu' o fi fost) descoperise primul fir de păr că-i crescuse pe nu-știu-unde, ca să nu mai vorbim de primăvara și de vara trecută când afurisitul ăla de băiat al lui McCarron îi deschisese capu' la câte toate și-i ciomăgise pe toți de parc-ar fi fost o haită de câini.

Așa că-nainte încă de-a se fi-nsurat Flem cu ea, el, Mink, și-oricine altu' pân' la zece mile-n jur știa că moș Will Varner *trebuia* să-și mărите fata cu cineva, și-ncă repede, dacă nu voia să vadă când o da iarba că-i răsare și lui un plod în curtea din dos. Și când în cele din urmă ăl' care s-a-nsurat cu ea a fost Flem, el, Mink, n-a fost surprins. Ăsta-i Flem cu bafta lui, ca de-obicei. Mă rog, mai mult decât simplă baftă: singurul om din sat în stare să se ridice și să-i țină piept lu' moș Will Varner; omul care mai mult sau mai puțin îl înlăturase din prăvălie pe Jody, feciorul lui moș Will, și s-aranja acum, ca ginere, să pună mâna și pe jumate din tot restul. Însurându-se cu ea tocmai la timp ca să nu fie copilul din flori, Flem nu numai că devinea bărbatul legitim al blestematei ăsteia de fete care de când avea cinșpe ani îi punea pe jăratic pe toți bărbații din sat sub obzeci numai când o vedea trecând, da' mai era și plătit pentru asta, plătit cu vârf și-ndesat: nu numai cu dreptul să-i bage mâna pe sub fustă de câte ori avea chef, treabă-n stare să-l înnebunească pe-un om numai la gândul c-o face altu', da-i mai dăduse pe deasupra și locu' și casa a' mare a Franțuzului, a Bătrânului, pentru c-o făcea.

Așa că știuse că Flem n-o să fie-acolo când o să aibă nevoie de el, pentru că știa că Flem și Tânăra lui nevastă or să trebuiască să stea departe de Moșia Franțuzului atâta vreme cât să poată spune la-

ntoarcere că tot ce-au adus cu ei a-mplinit o lună și toți ai care l-or vedea să nu se prăpădească de râs. Numai că, atunci când în fine venise momentul, când clipa hotărâtoare-n care nu mai putea s-amâne ochitul cu pușca și-apăsatul pe trăgaci sosise, uitase de asta. Nu, mint. Nu uitase. Pur și simplu nu mai putuse să-ștepte: chiar Houston nu-l lăsa să mai săpte – și asta era înc-o jignire pe care i-o aducea Jack Houston, prin însuși faptul că murea: îl silea pe el, pe Mink, să-l omoare-ntr-un moment când unica persoană care-ar fi putut să-l scape și-ar fi trebuit să-l scape fie c-ar fi vrut, fie că nu, în baza legii străvechi și imuabile a rubedeniei de sânge, se afla la o mie de mile de-acolo; și de data asta era o jignire ireparabilă pentru că, prin însăși făptuirea ei, Houston scăpa pentru totdeauna de ispășire.

Nu uitase că vărsu n-o să fie-acolo. Pur și simplu nu mai putuse să-ștepte. Trebuia, n-avea-ncotro, să se-ncreadă-n *ăia* – *ăia* erau cei care făgăduiseră că și-o vrabie n-ar fi putut să pice făr' de știrea lor. Prin *ăia* nu-nțelegea pe cine-o fi fost ăl' de i se zice *Ăl* de Sus. Nu credea în niciun *Ăl* de Sus. Prea văzuse multe-n viața lui și, dac-ar fi existat un *Ăl* de Sus cu-o privire-atât de pătrunzătoare și cu-o putere-atât de mare cât se pretindea, ar fi făcut El ceva. Și-afară de asta, el, Mink, nu era credincios. Nu mai călcase pe la biserică de când avea cinșpe ani și nici n-avea de gând să mai calce – loc unde-un om cu mațele goale și cu mâncărime-ntr picioare, pe care nu și-o putea sătura acasă, obișnuia zicându-și predicatorul Domnului s-adune femei cât mai multe pe care să le poată ispiti cu răsplata unuia pentru treaba ăluialt – treaba era să-și umple lui burta drept plată că le umplea lor gaura îndată ce pleca bărbatul la câmp și ea putea s-o șteargă-n tufișu-n care-o săpte predicatoru'; nevestele veneau la biserică pentru că era locul cel mai potrivit pe care-l știau unde să dea o rețetă de pui fript pe una de budincă de cartofi; și bărbății veneau nu ca să-mpiedice negustoreala pentru că bărbatul știa că nici n-o poate împiedica, nici nu-i poate face față; venea ca să-ncerce cel puțin să afle dacă numele neveste-sii era-n capu listei celor care-și săpteau rându' sau dacă poa'

să-și termine partida până să trebuiască să-o lege de stâlpu' patului și să s-ascundă după ușă să pândească; iar tinerii, perechi, nici nu se mai osteneau să treacă pe la biserică: alergau de-a dreptu' la tufișu' cel mai la-n demână, să fie și întâi.

Voia să spună doar atât, că *ăia-ei- aia*, cine-or fi fost sau ce-or fi fost, sau cum ai fi vrut să-i zici, era ceva care reprezenta o justiție și-o dreptate simplă și fundamentală în treburile dintre oameni, pentru că altminteri mai bine te lăsai pentru că, la urma urmei, *ăia, ei, aia, zi-le* cum le-i zice, nu voiau, nu puteau să-l urmărească și să-l hărțuiască, și să-l chinuiască p-un om în vecii vecilor și să nu-l lase cândva într-o bună zi, la un moment dat, să-și facă singur dreptate și să plătească aşa cum i s-a plătit. Puteau să-l frece și să-l chinuiască sau puteau să stea jos și să se uite cum toate-i merg împotrivă, tot timpul, fără un pic de cruțare, parcă ar fi fost după-un tipic; să stea jos și să privească, și (*all right*, de ce nu? – era bărbat – nu-i păsa, câtă vreme era om și exista o dreptate) să le facă și plăcere chiar; poate că de fapt îl puneau lancerare chiar, să vadă de era bărbat sau nu, de era destul de bărbat ca să poa' să rabde-un pic de hărțuială și de frecuș, aşa ca să merite să le-o-ntoarcă, atunci când i-o veni și lui vremea, călora care i-o făcuseră. Dar cel puțin avea să vină, momentul asta, momentul care o să fie rândul lui, când își va fi câștigat și el dreptul de-a plăti exact cât i se plătise, întocmai cum și Ei își câștigaseră dreptul să-l pună pe el lancerare și chiar să s-amuze de-ncercare; momentul care ei vor avea să-i demonstreze că erau și Ei tot atât de bărbați cât le dovedise el lor că era; în care el nu numai că va trebui să se bizuie pe Ei, dar și care-și va fi câștigat dreptul să se bizuie pe Ei și să constate că-i sunt fideli; și că Ei nu au îndrăznit și n-o să-n drăznească să-i tragă chiulul pentru că atunci le va fi tot atât de greu să trăiască-ntre ei cum ajunsese-n cele din urmă să-i fie lui să trăiască cu sine însuși și să continue să suporte toate cătele suportase de la Jack Houston.

Așa că-n dimineață aia știa că Flem nu-o să vină. Numai că nu mai putea să-ștepte, pur și simplu; venise momentul care el și Jack

Houston nu mai puteau, nu mai trebuiau, pur și simplu, să respire-același aer. Și-așa că, lipsind văr-su, a trebuit să se mulțumească cu dreptul de-a se bizui pe *ei*, drept pe care și-l câștigase prin faptul că pân-atunci nu le ceruse niciodată nimic toată viața lui.

Începuse-n primăvară. Nu, toamna trecută-incepuse. Nu, începuse cu multă vreme-nainte. Începuse chiar din clipa-n care se născuse Houston, croit de pe-atunci pentru-arogență și intoleranță, și trufie. Nu din clipa-n care amândoi, adică și el, Mink Snopes, au început să respire-același aer de Mississippi de nord, pentru că el, Mink, nu era om certăreț. Niciodată nu fusese. Era doar din pricina ghanionului care-l urmărise și-l chinuisse, și-l împinsese toată viața într-o neîntreruptă și neîndupăcată necesitate de a-și apăra drepturile elementare.

Dar de-abia-n vara dinainte de toamna asta de care vorbim, destinul lui Houston l-a-ncălcăt efectiv și hotărâtor pe-al lui, soarta însăși a lui Mink – ceea ce era o altă fațetă a aceleiași jigniri: că nimic, nici măcar *ăia*, *ăia* mai puțin decât oricine, nu-i făcuseră vreun semn, să-l avertizeze de felu-n care se va sfârși această primă întâlnire. Asta era după ce Tânăra nevastă a lui Houston intrase-n grajdul armăsarului să caute ouă-n cuibar și-o omorâse calu' și orice om de treabă și-ar fi zis că orice bărbat cumsecade nu și-ar mai lua alt armăsar în casa aia câte zile-o mai avea. Dar nu Houston. Houston nu numai că era destul de bogat ca să poa' să aibă-un armăsar de rasă-n stare să-i omoare nevasta, da' și destul de arrogant și de ne-ndupăcat ca să desfidă orice cuviință și, după ce-mpușcase calu' care-o omorâse, să se ducă să-și cumpere altu' întocmai, poate pentru cazu' că s-ar mai fi-nsurat o dată; să facă-n aşa hal pe-ndureratu' de moartea neveste-sii, că nici măcar vecinii nu mai îndrăzneau să-i bată la ușă, și cu toate astea, de două-trei ori pe săptămână să gonească dus și-ntors pe drum, călare pe noul lui cal asasin cu câinele ăla-al lui, Bluetick, alergând ca un ogar sau tot ca un cal alături de el pân' la Varner la prăvălie, și nici măcar să nu descalece: așteptau toți trei acolo-n drum – bărbatul

arogant și ne-nduplecăt și calul cu privirea rea, și câinele care rângea și se zbârlea de câte ori trecea careva pe lângă ei – în timp ce Houston poruncea oricui se-ntâmpla să fie-n față pe galerie să intre să-i aducă ce se-ntâmpla să-i trebuiască și după care venise, parcări fi fost niște negri.

Până-ntr-o dimineață, când el, Mink, se ducea la prăvălie (n-avea cal să meargă călare când îi trebuia o cutie de tutun sau un flacon de chinină, sau o bucată de carne); tocmai trecuse de coama unui deal mărunt, când auzi din urmă calul venind în goană și i-ar fi lăsat lui Houston tot latul drumului dacă ar fi avut timp, da' până s-apuce el să-și dea seama calul era gata să-l doboare de nu-l smucea Houston turbat într-o parte gonind înainte și-afurisitul de câine rânjindu-i chiar în nas și măturându-i pieptul cu blana lui lătoasă, și Houston a-ntors calul și l-a proptit jucând și zvârlind în fața lui, și răcnind:

— De ce dracu' n-ai sărit în lături când m-ai auzit venind? Dă-te din drum! Vrei să-ți aduni creierii de pe jos până să-l pot domoli?

Deh, poate că pe limba lui astă-nsemna să-ți plângi nevasta pe care poate că n-o omorâseși chiar tu cu mâna ta, chiar dacă ai ucis pe urmă calu' care-o omorâse. Destul de trufaș totuși și destul de bogat ca să-și permită să cumpere-un altu' întocmai ca și de-o omorâse. Da' treaba lui, puțin îi păsa lui Mink, mai ales că tot ce-avea de făcut, și el, și-oricine, era săștepte până ce, mai curând sau mai târziu, putoarea asta de cal o să-l omoare și pe Houston; până când să-ntâmplă altceva, ceva la care nu sășteptase, ceva ce nu pusese la cale, nici măcar nu prevăzuse.

A fost vaca lui de lapte, unică lui vacă, pentru că nu era un om bogat ca Houston, ci doar un om independent, necerând nimănui niciun hatâr, măginindu-se la ce-avea. Ea – vaca – nu știu cum se făcu, da' rămăsese stearpă, n-avea vițel; și asta era, nu numai că trecuse-o iarnă fără lapte și că acumă-l aştepta un an întreg tot fără lapte, da' rămăsese și fără de vițel, pentru care plătise cină de centi taxă de taur, penă că singurul taur din partea locului la care putea să-o

ducă pe mai puțin de-un dolar era un prăpădit de taur al unui negru care cerea banii-nainte, când o lăsa pe poartă.

Așa că toată iarna aia ținuse vaca pe nutreț așteptând să-i vină vițelu' care nu exista. Pe urmă-a trebuit să ducă vaca trei mile pân' la casa negrului ăluia, nu ca să-i ceară-napoi și cinj' de cenți, ci ca să-i ceară s-o mai dea o dată la taur, ceea ce negrul n-a vrut fără alți cinj' de cenți, banii-nainte, el, Mink, în picioare-n curte înjurându-l pe negru pân' ce negrul a intrat în casă și-a-nchis ușa, Mink rămânând mai departe în curtea pustie înjurându-l pe negru și pe tot neamul lui din casa ferecată, până ce se istovi de tot și-și luă vaca, tot stearpă, și porni-napoi cele trei mile pân' acasă.

Și-a trebuit să-și țină vaca stearpă și inutilă încisă-n țarc, păscând toată săracia ce-o mai putea paște și-apoi a trebuit să-i dea și nutreț din puținul ce-l avea pus deoparte tot restul verii și toamna, pentru că aşa era regula pe-acolo, ca vitele să fie ținute-nchise câtă vreme mai era recoltă nestrânsă. Ceea ce-nsemna c-o să vină noiembrie pân' să poată să-i dea drumu' pe câmp pentru iarnă. Și chiar și-atunci o să trebuiască să mai rupă câte ceva din puținul păstrat pentru iarnă la porci, ca să nu-și piardă deprinderea de-a se-ntoarce mai mult sau mai puțin regulat seara acasă; până ce-a fost lipsă trei-patru zile-n sir și a dat de urma ei pe pășunea lui Houston, la el în cireadă.

De fapt, el o și apucase pe potecă spre casa lui Houston cu priponul făcut colac în mâna, când, fără să-și dea măcar seama și fără măcar să se-opreasă sau să se-ntrerupă din mers, făcuse stânga-mprejur, îndreptându-se-napoi spre casă, vîrându-și repede funia-n cămașă, să nu se vadă, nu ca să se-ntoarcă-n coliba lui nevopsită și necârpită, de arendaș amărât, în care stătea, ci doar ca să-și găsească un pic de răgaz și singurătate să poată gândi, și chiar se opri pe-un buștean din marginea drumului, ca să-și poată da mai bine seama de tot cuprinsul celor ce-i dăduseră chiar atunci prin minte.

Dacă nu-și cerea încă-napoi vaca lui inutilă, nu numai c-o să ierneze, o să ierneze de două ori – de zece ori – mai bine decât la el.

Nu numai c-o s-o lase la iernat la Houston (Houston, nu numai om destul de bogat ca să poată crește vite cornute, da' destul de bogat ca să poată ține și-un negru pentru ele care să n-aibă nimic de făcut decât să le dea nutreț și să vadă de ele – un negru căruia Houston îi dădea o casă mai bună decât avea el, Mink, un alb cu nevastă și două fete) și când o să se ducă să-și ceară vaca, la primăvară, o să fie iar grea, de-atâta stat pe lângă taurul din cireada lui Houston, o să aibă iar vițel, aşa că nu numai c-o să dea lapte, da' o să dea și vițel de rasă, pe câtă vreme, cu prăpăditul de taur al negrului, n-ar fi valorat aproape nimic.

Firește, o să trebuiască să fie gata să răspundă la atâtea întrebări inevitabile; prea-i mică Moșia Franțuzului, prea-i afurisit de mică să poată omu' să fie lăsat puțin în pace, cu ce face și cu ce are, și cu ce n-are. Nici patru zile n-a ținut. Era la Varner la prăvălie, pe unde trecea în fiecare zi când se ducea și se-nțorcea de la răscrucă, dându-le prilej să-nceapă cu-ntrebatu' și să termine-odată. Până la urmă s-a găsit unu' care să zică – nu-și mai aducea aminte cine; nici n-avea importanță:

- Ei, ce-i cu vaca, ți-ai găsit-o?
- Ce vacă? A zis el. Și ăllalt:
- Jack Houston, cic-a zis să te duci să-ți iezi mortăciunea de pe pășunea lui, că s-a săturat de când o tot hrănește.
- Aa, aia, făcu el. Nu mai e a mea. Am vândut-o astă-vară unuia din băieții lui Gowrie de la Capela Caledonia.
- Cu-atât mai bine, zise ăllalt. Pentru că, dac-aș fi în locul dumitale și dacă vaca mea ar fi pe pășunea lui Jack Houston, aş pune mâna pe funie și m-aș duce să mi-o iau până să nu bag nici eu de seamă, darămite Jack Houston. Și nu cred că m-aș opri nici măcar să-i zic mulțumesc. Pentru că-l știau toți la Moșia Franțuzului pe Houston: morocănos și țâfnos, sta singur în toată casa de-acu patru ani de zile, de când îi omorâse-armăsară' nevasta. Parcă până la el nu-i mai murise nimănuï nevasta, chiar dacă, pentru cine știe ce motive de ne-nțeles, bărbatu' să nu fi vrut să scape de ea. Morocănos și țâfnos,

singur în toată casa aia mare, cu-o pereche de servitori negri, bărbatul și femeia care vedea de bucătărie, și armăsarul, și dulău, Bluetick, tot atât de mofturos și de neînduplecă, și de ursuz ca și Houston – o blestemată de putoare morocănoasă și țâfnoasă care nici măcar nu-și dădea seama ce noroc avea; era bogat, bogat nu numai destul ca să-și poată lua o nevastă să i se miorlăie și să-l cicălească, și să-i scotocească prin buzunare, să-i ia și ultimul dolar pe care-l strâng ea, da' destul de bogat ca să se poată descurca și fără nevastă dacă voia: destul de bogat ca să fie-n stare să-și plătească femeie să-i facă de mâncare în loc să trebuiască să se-nsoare cu ea. Destul de bogat ca să mai plătească și-un negru care să se scoale-n locu' lui dimineață când e frig și să iasă-n umezeală și-n ceată să dea nutreț nu numai la cornutele de tăiere pe care le vindea la prețuri mari și grase, pentru că-și putea permite să le țină până atunci, da' și blestematului de-armăsar și chiar și-afurisitului ăluia de dulău care-i alerga pe-alături de duduia drumu' pe-unde treceau, c-ajunsese omu' care n-avusese niciodată decât ale' două picioare-ale lui cu care s-ajungă dintr-un loc într-altu' să trebuiască să sară din drum în tufiș, că de nu îl omora putoarea de cal cu copitele lui potcovite, și l-ar fi lăsat acolo să zacă-n șanț, să-l mănânce putoarea de câine, până să catadicsească Houston să se ducă să dea de veste.

Mă rog, dacă Houston prea era mare și tare, prea se ținea măreț, ca să-i poată zice omu' mulțumesc, el, unu', Mink, n-o să dea peste el, nepoftit. Nu că n-ar fi avut și el de spus cuiva, undeva, un mulțumesc. Asta fusese peste-o săptămână, pe urmă s-a făcut o lună, pe urmă a trecut și Crăciunul, și s-așternuse o iarnă grea și umedă, în fiecare după-masă, cu mantaua de ploaie legată la brâu cu sărmă și cârpită cu petice de cameră de-automobil, singura lui haină de iarnă pe care-o avea de pus peste salopeta peticită de bumbac, pornea pe drumul noroios în cenușiul trist al după-meselor să se uite la cireada de vite de rasă a lui Houston și la vita lui amărâtă printre ele, îndreptându-se fără măcar să se grăbească și intrând în grajdul mai încălzit și mai ferit

de vreme rea decât casa-n care sta el, să fie hrănite de lefegiul negru, care purta haine mai călduroase decât purta el și familia lui, înjurând în abureala propriei respirații, înjurându-l pe negru pentru pielea lui neagră de sub hainele mai călduroase decât ale lui, ale unui alb, blestemând hrana dată mai din belșug vitelor decât oamenilor, chiar dacă se-mpărtășea și viața lui din el, blestemându-l, mai presus de toate, pe albul care habar nu avea, pentru că prin bogăția lui, sau din pricina ei, se putea ajunge la o asemenea stare de lucruri, blestemând faptul că însăși revanșa și răzbunarea lui – dreptate elementară, drept inalienabil după credința lui – nu-o putea înfăptui dintr-o singură lovitură, ci trebuia, dimpotrivă, să-ștepte ca nutrețul cu-nchetul, să sporească, să-jungă carne, să-ștepte să-i vină vacii poftă de dragoste, dacă să-i vină și când, și-apoi și cele nouă luni următoare de gestare; blestemându-și halu-n care-ajunsese, că singura dreptate pe care și-o putea face era sășeptarea asta neputincioasă și fără sfârșit.

Asta era. Așeptarea fără sfârșit. Nu numai chinul speranței care se tot prelungea, nici chiar nedreptatea că-ntârzia dreptatea, ci faptul că și dădea seama că până și-atunci când o să-l trăsnească pe Houston lovitura, pe el, pe Mink, tot o să-l coste opt dolari bani gheață – și opt dolari pe care-o să trebuiască să spună că-i promise pe vacă de la cumpărătorul imaginar, ca să-acopere minciuna că-o vânduse, și pe care la primăvară când o să-i ceară lui Houston vaca-napoi o să trebuiască să î-i dea lui Houston, ca dovedă că până-n clipa aia el crezuse-ntr-adevăr că vânduse vaca – sau că măcar atâta hotărâseră că face – și când o să se ducă la Houston să-i spună cum că de-abia atunci în dimineață aia a venit la el cumpărătorul ca să-i spună că vaca fugise din cireadă chiar în seara-n care-o cumpărase și-o ducea acasă, și că i-a cerut înapoi și opt dolari dați pe ea, lăsând astfel să se-nțeleagă, nu numai pentru Houston cu disprețul lui trufaș, ci și pentru toți ăilalți de la Moșia Franțuzului, roși de curiozitate, că pe el, pe Mink, îl costa acum șișpe dolari ca să-și ia vaca înapoi.

Asta-l durea: și opt dolari. Că nu-ar fi putut să-și scoată vaca din

iarnă cu opt dolari, necum să pună carne pe ea, s-o-ngraše cum o vedea acuma cu ochii lui, nu conta. Ce conta era că el o să trebuiască să i-i dea lui Houston, care n-avea nevoie de ei și la care nici nu se simțea nutrețul pe care-l mâncase vaca, și opt dolari cu care el, Mink, de Crăciun, și-ar fi putut cumpăra patru kile de whiskey, plus de-un dolar-doi zorzoane după care tot miorlăiau nevastă-sa și ale două fete.

Da' n-aveai ce-i face. Si chiar și-așa, mândria lui era că nu ceda. Nu el era omu' ăla moale, zăbavnic, bicisnic s-accepte ca un bleg ceva, numai pentru că nu vedea cum s-o scoată la cap altfel. Ba mai mult – și asta nu făcea decât să-i întărâte mânia și furia-mpotriva nedreptății: când s-o duce să-și ia vaca o să trebuiască să mai facă și pe lingușitoru', să se și gudure nițel; o să trebuiască să mintă de pomană pentru cinstea de a-i da opt dolari de care el avea nevoie și-și rupsese de la gură ca să-i strângă, să-i dea unui om care nici măcar n-avea nevoie de ei, care nici n-ar simți dacă i-ar lipsi, care nici nu știa măcar c-o să-i capete. Veni în cele din urmă și clipa, ziua de la sfârșitul iernii când, după obiceiul locului, vitele care de cu toamnă umblaseră slobode pe câmpurile de coceni sfrijîți de păpușoi trebuiau adunate de stăpânii lor și închise în țarcuri, pentru ca pământul să poată fi arat și semănat din nou; într-o după-masă, într-o seară mai bine-zis, așteptând mai întâi ca vaca lui să-și fi primit și ultima ratie de nutreț împreună cu cireada lui Houston și numai după aceea apropiindu-se de țarc cu funia veche și roasă făcută colac pe braț și cu ghemotocul pirpiriu de dolari mototoliți și de piese de douășcinci și de zece și de cinci în fundul buzunarului salopetei, fără s-aibă nevoie încă să se linguească și să se gudure pentru că-n țarc n-avea să fie-acum decât negrul cu furca, bogătanul fiind în casă, în bucătăria călduroasă și cu un grog Cald în mână, făcut nu din rachiu împuțit, scârbos, de casă, din care și-ar fi cumpărat el, Mink, cu partea lui din și opt dolari dacă i-ar fi putut păstra, ci din whiskey bun, rumen, garantat, comandat de la Memphis. Fără s-aibă nevoie încă să se linguească și să se gudure: doar spunând, de la egal la egal, el, un alb, unui negru oprit în ușă

şopronului cu nutreţ şi cu privirea întoarsă spre el:

— Noroc. Văd că vaca mea-i la voi. Pune-i funia asta de gât, să v-o iau din drum, şi negrul, mai zăbovind o clipă cu ochii la el, dispără prin şopron spre casă; nu venise să ia funia, lucru la care el, Mink, nici nu se aşteptase de altfel, ci se duse-se-năi să-i spună albului, să ştie ce are de făcut. Adică exact ceea ce el, Mink, se-aşteptase, rezemându-şi mâinile, încheieturile asprite de ger, învineşte de ger, pe care nu le mai acopereau nici măcar mâncările roase ale mantalei de ploaie, de şipca de sus a gardului spoit cu var. Ei da, desigur, Houston cu grogul cald de whiskey bun, rumen, în mână şi probabil descălțat, în ciorapi, cu picioarele-n cuptorul maşinii de gătit la care se-ncălzea mâncarea pentru cină şi care-acuma, înjurând, o să trebuiască să-şi scoată picioarele din cuptor şi să-şi încalze din nou cizmele de cauciuc reci şi ude, şi pline de noroi, şi să vină din nou în ţarc.

Ceea ce Houston chiar făcu: însuşi trântitul uşii de la bucătărie şi plescăitul, şi fleşcăitul cizmelor de cauciuc în curtea din dos şi-n ţarc sunau a iritare, a scandalizare. Apoi apăru şi el, tot prin şopron, cu negrul la vreo zece paşi în urmă.

— Noroc, Jack, făcu Mink. Îmi pare rău că te-am scos iar în frig şi-n zloată. E-o treabă pe care putea s-o descurce şi negru' asta. De-abia azi am aflat că vaca mea a iernat la tine. Dacă negru' tău îi pune funia asta de gât, vă curăţ locu' de ea.

— Gândeam că-i vânduseşti vaca lu' Nub Gowrie, făcu Houston.

— I-o şi vândusem, zise Mink. Numa' că Nub a apărut az' dimineaţă călare p-un catâr şi mi-a zis că-i fugise vaca din cireadă încă-n seara-n care-o duse-se acasă şi că de atunci n-a mai dat cu ochii de ea, şi-a trebuit să-i dau îndărătăi opt dolari pe care mi-i plătise pe ea, umblând în buzunar după ghemotocul pirpiriu de bancnote şi de piese, şi apucându-le-n mână. Aşa că, dacă preţu' vacii-i opt dolari, socot că banii aştea ti se cuvin pentru iernat. Adicăcumă-i o vacă de şaişpe dolari, nu-i aşa, şi dacă-şi dă ea seama, şi dacă nu. Aşa că, na! Ia-ţi banii şi spune-i negrului să-i pună funia asta de gât şi-am s-o...

— Vaca asta as' toamnă nu făcea opt dolari, zise Houston. Da' acuma, acuma face mult mai mult. Numai nutrețu' pe care mi l-a mâncat face mai mult de șaișpe dolari. Ca să nu mai pun la socoteală și tauru' meu ăl Tânăr, care-a călărit-o săptămâna trecută. Săptămâna trecută-a fost, Henry, nu? zise către negru.

— Da, domnu', făcu negrul. Marțea trecută. Am însemnat și-n carnet.

— De mi-ai fi trimis vorbă mai din timp, ți-aș fi scutit de osteneală și tauru', și pe negru ăsta cu furca lui, zise Mink. Si către negru: Na! Ia funia asta...

— Stai-stai, făcu Houston; scotocea și el acum cu mâna prin buzunar. Ziceai că vaca face opt dolari. *All right.* Ți-o cumpăr.

— Si ziceai că de fapt face mult mai mult, răspunse Mink. Tocma' mă pregăteam să-ți dau restu' pân' la șaișpe pe ea.

Așa că firește că n-am să primesc nici chiar șaișpe, necum opt. Așa că ia-ți banii. Si dacă negru' ți-i prea obosit ca să-i pună funia de gât, intru și-o pun eu.

Si chiar dădu să se cătere pe gard.

— Stai-stai, făcu Houston din nou. Si către negru: Cât zici c-ar face-acum?

— Iei treizeci pe ea, zise negrul. Poate că și trei și cinci.

— Auzi? făcu Houston.

— Nu, zise Mink, cățărându-se pe gard. La negri n-ascult: le poruncesc. Dacă nu vrea să pună funia de gâtu' vacii, zi-i să se dea din drum.

— Să nu sari gardu', Snopes! făcu Houston.

— Măi, măi, făcu Mink c-un picior peste stinghia de sus a gardului și cu colacul de frânghie bălăngănidu-i-se pe brațul înăsprit și-nvinețit. N-ai să-mi spui acuma că-ți iei pistolu' la tine ori de câte ori te duci să-ți cumperi o vacă. Poate că-l iei și când te duci să pui bumbacu' sau poate și porumbu'? Era ceva de văzut: Mink c-un picior peste stinghia de sus a gardului, Houston după gard cu pistolul în

mână atârnându-i pe lângă coapsă, negrul, încremenit și el, privind în gol, zărindu-i-se puțin albul ochilor: Dacă mi-ai fi trimis vorbă, poate că-mi luam și eu pistolu'.

— *All right*, făcu Houston. Așeză cu grijă pistolul sus pe stâlpul gardului de lângă el. Lasă frânghia aia jos. Treci peste gard acolo la stâlpul la care ești. Eu mă dau c-un stâlp îndărăt și tu numeri până la trei, și vedem noi cină s-apucă-ntâi de tocmeală cu el.

— Sau poă să numere negru', făcu Mink. Poă să zică trei de lanceput. Pen' că eu nici negru n-am cu mine. Că, vezi bine, ca să se târguiască cineva cu dumneata pentru niște vite îi trebuie; și-un negru dresat, și-un pistol. Își trase picioru-napoi peste gard și sări jos pe pământ. Așa că zic că-i mai bine să mă duc pin' la prăvălie să stau de vorbă cu moș Billy și cu polițistu'. Poate că era mai bine dacă făceam asta de la-nceput, că mă scutea de-o plimbare pe ger până-aici. Ziceam să fi lăsat frânghia asta p-aici p-undeva, să n-o mai car o dată, da' mi-e că-mi ceri p-ormă și pe ea treiișicinci de dolari, ca să mi-o dai înapoi, pen' că se pare că ăsta-i ăl mai mic preț pe care-l iezi pe lucrurile care ți-au căzut în mâna, da' nu-s ale dumitale. O luă din loc. Atunci, noroc bun! și vezi, dacă te-apuci să mai faci negoț cu vite de-opt dolari bucata, bagă de seamă să nu te tragă ăia pe sfoară.

Se depărta cu pas destul de sigur, dar turba de furie-n aşa hal, că o bucată de vreme nici să vadă măcar nu putea, și urechile-i vâjâiau de parc-ar fi tras cineva cu pușca de vânătoare chiar lângă capul lui. De fapt, se așteptase la furia asta, desigur, și momentul cel mai potrivit să-l lase să se epuizeze acumă era, în singurătate, în taină. Pentru că-și dădea seama, acumă, că parcă presimțise el ceva de felul celor întâmplători, și-o să aibă nevoie de-o minte limpede. Își dăduse seama din instinct că bafta lui nenorocită o să-i mai scornească totuși ceva, aşa că nici chiar faptul de a se duce la Varner, judecătorul de pace, să-i ceară o hârtie pentru polițist să-l someze pe Houston să-i dea vacanță și să-l coste doi dolari jumate n-a fost chiar o surpriză: tot ăia erau, iar îl puneau la-ncercare, să vadă până unde, cât poate să-ndure,

să rabde.

Așă că-ntr-un fel n-a fost realmente surprins nici de cele ce-au urmat. Era, încă câțiva, din vina lui: îi subestimase pe *Āia*, atâta tot: toată chestia cu ăi opt dolari de dat lui Houston și cu pusul funiei de gâtul vacii, și luatul ei acasă li se păruse *Ālora* prea simplă, prea copilăroasă ca să-și mai bată capul cu ea. Dar se-nșelase dacă-și închipuise că isprăvise cu *Ei*. Varner nici măcar să emită hârtia n-a vrut; drept care, două zile mai târziu, erau cu totul șapte dacă-l numărai și pe negru printre ei – el, Houston, Varner, polițistul și doi negustori de vite profesioniști – adunați la gardul fâneței lui Houston în timp ce negrul aducea vaca, s-o examineze și doi experți.

- Ei? făcu în cele din urmă Varner.
- Aș da treișcinci, zise primul negustor.
- Dacă zici că-i călărită de-un taur cu certificat, poate c-aș merge până la treișapte jumate, zise al doilea.
- La patruzeci nu mergi? făcu Varner.
- Nu, zise al doilea. Se poa să nu fi prins.
- D-asta n-am vrut să urc până la treișapte jumate, făcu primul.
- *All right*, zise Varner – un bărbat înalt, sfrijit, îngust în șolduri, cu mustață mare, stufoasă, un tip care arăta a ce fusese tată-său: unul din cavaleriștii lui Forrest. Să zicem treișapte jumate, împărțim atunci pe din două. Acuma cu ochii la Mink: Când ai să-i dai lu' Houston opște dolari și șapteșcinci îți iezi vaca. Numa că tu n-ai opște dolari și șapteșcinci; îi ai?

Stă nemîșcat cu încheieturile înăsprite și-nvinețite pe care nu le mai acopereau nici mânecele mantalei de ploaie, aşezat liniștit pe stinghia de sus a gardului, iarăși, cu ochii orbiți de furie, iarăși cu urechile vuindu-i de parc-ar fi tras careva tocmai atunci lângă capul lui cu-o pușcă de vânătoare și pe față cu expresia aia ștearsă, blândă, ca un zâmbet aproape.

- Nu, zise el.
- N-ar putea să-i împrumute vărsu' Flem? întrebă al doilea

negustor. Nimeni nu-și dădu osteneala să-i răspundă măcar, necum să-i explice că Flem e-n luna de miere în Texas, unde se dusese cu nevastă-sa de când se-nsurase, anu' trecut în august.

— Atunci o să trebuiască să muncească pentru ei, zise Varner. Și acumă către Houston: Ai ceva să poa' să-ți facă?

— Vreau să-mprejmuiesc înc-o fâneată, zise Houston. Îi dau cincizeci de cenți pe zi. Poa' să lucreze treișapte de zile pline și-a treișopta pân' la prânz, să sape gropi pentru stâlpi și să-ntindă sârma. Și cu vaca ce facem? O țin eu sau o ia Quick? (Quick era polițistul.)

— Vrei s-o ia Quick? făcu Varner.

— Nu, zise Houston. E de-atâta vreme-aicea că mi-e c-o să Tânjească dac-o ia. Și-afară de-asta, dacă Snopes o vede-n fiecare zi, vede pe ce lucrează și-și mai ține firea.

— *All right, all right*, făcu Varner repede. Ne-am înțeles, atunci. Să nu mai aud de chestia asta.

Vasăzică, asta-i ce-avea de făcut. Și mândria lui era că n-o să se moaie, că n-o să se-mpace niciodată cu treaba asta. Nici măcar de-ar fi să-și piardă vaca, să dispară vita cu totul din afacerea asta și să-l lase, ca să zicem aşa, în pace. Dacă-i vorba, treaba asta – să renunțe la vacă – ar fi putut s-o facă și singur. Ba mai mult: ar fi putut să ia și opșpe dolari și șaptecinci de cenți pe deasupra, și cu ăi opt dolari pe care Houston n-a vrut să-i ia ar fi făcut de fapt douășapte de dolari, și nici nu mai ținea minte de când nu mai văzuse atâtia bani grămadă la el în mâna, pen' că și as' toamnă la vândutul bumbacului, un bal sau două cât fusese, după ce-și scăzuse Varner partea lui, dijma pe pământ, plus contu' de la prăvălie, de-abia dacă rămăsese-n mâna cu ăi opt dolari sau zece cu care-și închipuise-n van c-o să-și răscumpere vaca.

De fapt, a venit și i-a propus-o chiar Houston. Era a doua zi sau a treia de când săpa gropi și îngingea în ele stâlpii grei de salcâm sălbatic; Houston a apărut călare pe armăsar și s-a oprit uitându-se la el. Nici n-a stat din lucru măcar, necum să-și fi ridicat privirea.

— Ascultă, făcu Houston. Ascultă-ncoa. Atunci și-a ridicat ochii,

fără să se opreasă din lucru. Houston sta cu mâna-ntinsă; și el, Mink, vedea banii-n ea: Varner a zis opșpe dolari și șaptecinci. *All right*, uite-i! Țineți-i și du-te-acasă, și dă-o-ncolo de vacă! Acuma nici măcar nu se mai uita: ridică pe umăr un stâlp care-n orice caz arăta mai greu și mai masiv decât arăta el și-i dădu drumu-n groapă împingând țărâna la loc cu dosul lopeții aşa că doar ce-a auzit armăsarul întorcându-se și plecând. Apoi, în ziua a patra, la fel, n-a avut nevoie decât s-audă armăsarul venind și oprindu-se, și nici privirea nu și-o mai ridică măcar când Houston zise:

— Snopes, și-nc-o dată, Snopes, și-apoi Mink, și el – Mink – nici ochii nu și i-a ridicat, necum să se opreasă din lucru. Zise:

— Te-aud.

— Lasă chestia asta acuma. Trebuie să-ți ari pământu', să semeni. Trebuie să-ți scoți o pâine. Du-te-acasă și ară, și seamănă, și te-ntorci după aia.

— N-am timp de scos o pâine, zise, fără măcar să se opreasă. Trebuie să-mi iau vaca-napoi.

A doua zi dimineață n-a mai venit Houston pe armăsar, a venit Varner în persoană, cu căruța. Cu toate că el, Mink, nu-și dăduse încă seama că era Varner, care prinsese deodată frică, frică pentru pacea și pentru liniștea satului pe care-l stăpânea cu mâna lui de fier, de cămătar, și-o-ntărea, și-o proptea cu stâlpii ipotecilor și amaneturilor închise-n casa lui mare de bani de la prăvălie. Și de data asta el, Mink, își ridică privirea și văzu banii-n pumnul lui Vamer sprijinit pe genunchi.

— Ți-i trec în socoteală pe anu ăsta, zise Varner. Am fost chiar acum pe locu' tău. Nu ți-ai tras încă nicio brazdă. Strânge-ți sculele astea de-aici și ia banii, și dă-i-i lu' Jack, și du-ți afurisita aia de vacă acasă, și-apucă-te de arat.

Dar era Varner, aşa c-acuma putea să se opreasă din lucru și chiar să se și rezeme de cazma.

— Ai auzit să mă fi plâns cumva de judecata dumitale-n chestia

vacii?

— Nu, făcu Varner.

— Atunci dă-te din drum și vezi-ți de treaba dumitale cum îmi văd eu de-a mea, zise el. Varner sări din căruță – bărbat destul de bătrân ca să-i zică datornicii moș Billy când voiau să-l lingușească, dar destul de sprinten încă: destul de sprinten ca să sară din căruță dintr-o singură mișcare cu hățurile-ntr-o mânană și cu biciul în cealaltă.

— Bătu-te-ar Dumnezeu! făcu el. Ia-ți sculele de-aici și du-te-acasă! Pe seară mă-ntorc și, dacă pânătunci nu găsesc brazde trase, îți zvârlu-n drum toate nenorocitele tale de boarfe și mâine dimineață-nchiriez casa altuia.

Și el, Mink, privindu-l cu mutra lui ștearsă și blândă, aproape ca un zâmbet:

— Nu zic că n-ai fi-n stare.

— Și bine faci, zise Varner. Hai! Ia-o din loc! Acum! În minutu' ăsta!

— Mă rog, mă rog, făcu Mink. Dac-aşa zice judecata-n chestia asta, mă supun, că omu' temător de lege totdeauna se supune judecății. Și se-ntoarse.

— Hei, făcu Varner. Ia-ți banii!

— Vezi-ți de treabă, zise și-și urmă drumul.

Până către sfârșitul după-amiezii răsturnase mai bine de-o juma' de pogon. Întorcând plugul la capătul brazdei, văzu venind căruța lui Varner. Erau doi în ea de data asta, Varner și Quick, polițistul, și mergea ca melcul, pentru că de osia din spate era legată cu-o funie vaca lui. Nu s-a grăbit; a isprăvit de tras brazda, a deshămat catărul și l-a legat de gard, și numai dup-aceea s-a dus acolo unde erau cei doi sezând în căruță și aşteptându-l.

— I-am plătit lui Houston ăi opșpe dolari și uite-ți vaca, zise Varner. Și dacă mai aud vreodată că tu sau vreo vită de-a ta a călcat pe pământu' lu Houston, te bag în pușcărie.

— Și ăi șaptecinci de centi? făcu el. S-au evaporat? Pe vaca asta a fost proces. Nu pot s-o primesc decât aşa cum a zis judecata.

— Lon, făcu Varner către Quick cu glas scăzut și-aproape blând, du vaca astă până colo după gard, i-ai funia și urcă-te dracului în căruță!

— Lon, zise Mink cu glas tot atât de blând și de scăzut, dacă bagi vaca pe locu' meu, iau pușca și-o-mpușc.

Nici nu s-a mai uitat la ei. S-a-ntors la catăr și l-a dezlegat, și l-a-nămat la loc, și-a-nceput să tragă altă brazdă, cu spatele la casă și la drum acuma, aşa că de-abia la capul brazdei a zărit o clipă căruță târându-se ca melcul, să țină pasul cu vaca. Ară întruna până se-ntunecă, până la cina lui de slănină ațoasă și de melasă ieftină, și de făină probabil plină de gărgărițe, care, și după ce-o va fi mâncat, tot a lui Will Varner avea să fie până ce el, Mink, își va fi egrenat și-și va fi vândut, la toamnă, bumbacul pe care încă nici nu-l semănase.

Un ceas mai târziu, cu un felinar cu gaz care să-i lumineze slab cazmaua săltându-se-ncet și-azvârlind pământul, era-napoi la gardul lui Houston. De dimineață din zori nu se-ntinsese-o clipă să se-odihnească, nici măcar nu se oprise, se mișcase-ntruna, muncise-ntruna; când se luminase de ziua, el nu dormise de douăzeci și patru de ore; când se ridică soarele și-l lumină, era-napoi pe ogorul lui, cu catârul și cu plugul, oprindu-se numai la amiază, să prânzească, și-apoi din nou pe-ogor, din nou arând – sau închipuindu-și că ară, până ce se trezi zăcând lungit chiar pe brazda pe care-o trăsesese, sub coarnele răsturnate-ale plugului încremenit în pământ, cu catârul prinț în ham și cu soarele tocmai asfințind.

Apoi iarăși cina, la fel ca aceea de-aseară, la fel ca-mbucătura de azi-dimineață, trecând din nou prin fâneața lui Houston cu felinarul aprins în mâna spre locul unde-și lăsase cazmaua cu coadă lungă, de săpat gropi de stâlpi. Nici nu-l văzu măcar pe Houston sezând pe stiva de stâlpi ce-așteptau să fie înfipți, până ce Houston nu se ridică-n picioare, cu pușca de vânătoare rezemată pe brațul stâng.

— Pleacă de-aici! zise Houston. Să nu mai calci niciodată pe pământu' meu după apusu' soarelui. Dacă ai de gând să te-omori, treaba ta, da' nu aici. Acuma pleacă! N-oi fi având eu dreptu' să te-

opresc să muncești pentru vaca aia pe lumină, da' pe-ntuneric am.

A putut-o răbda și p-asta. Pentru că prinsește șmecheria. O-nvățase pe spinarea lui; singur, de nevoie-nvățase: că un om poate răbda orice, dacă refuză calm și clar să accepte, să se resemneze, să se-mpace cu soarta lui. Acuma putea chiar să și doarmă noaptea. Nu atât c-avea timp, cât c-avea un fel de liniște, că nu-l mai grăbea, nu-l mai zorea nimic. Ară și restul de ogor, apoi, cât era vreme bună, măruntea brazda și-n zile de vreme rea lucra la gardul lui Houston, trecând pe răboj fiecare zi mai puțin, care-nsemna cinzeci de cenți mai puțin din răscumpăratul vacii. Dar acuma fără zor, fără pripeală; când în fine veni primăvara și pământul se-ncalzi destul să-i priască seminței și-și dădu seama c-o bună bucată de vreme n-o să poată lucra la gard că era silit să-și vadă de însămânțat, rămase calm, își luă sămânța de porumb și de bumbac de la Varner de la prăvălie și semăna lucrând mai cu spor decât oricând pentru c-acuma tot ce-avea de făcut era să termine cu semănatul ca să se poată-ntoarce la gard să dizolve-n sudoarea frunții jumătățile de dolar. Pentru c-acuma răbdatul era mândria lui: să nu se resemneze niciodată, pentru că-n felul asta-i putea învinge: or fi *Ăia* mai tari decât el un timp, da' nimeni, nici om, nici nimic, nu va putea s-aștepte mai mult decât putea s-aștepte el când altă soluție nu era decât s-aștepți, când numai aşteptatu-ți rezolva, îți slujea.

Veni în fine și ziua-n care, la apusul soarelui, odată cu cazmaua și cu lopata, și cu cleștele de-ntins, și cu ce sărmă va mai fi rămas, putu arunca și răbdarea. Houston știa și el de bună seamă că-i ultima zi. Probabil că Houston stătuse toată ziua aşteptându-l s-apară-n drum în trap săltat să-și ia vaca de cum va fi pierit soarele pe după copacii din asfințit; probabil că Houston stătuse toată ziua, de cum răsărise soarele, la bucătărie-n fereastră, să-l vadă pe el, pe Mink, ivindu-se să-și facă ultima zi de muncă, gata pregătit cu colacul de funie pe braț să aibă cu ce-și duce vaca acasă. De fapt, în toată ziua asta din urmă, în timp ce săpa ultimele gropi și bătea nu ultimul stâlp, ci ultima jignire-

a Ălora, cea la care-l folosiseră pe Varner drept instrument, ca să-l pună la-ncercare, să vadă cât poate-ndura, el și-l imaginase pe Houston adulmecând zadarnic pe drum în sus și-n jos, cătând prin fiecare tufiș și-n fiecare colțisor să afle unde-și ascunsese funia.

Și funia asta, nici măcar n-o adusese încă, lucrând fără-ncetare până ce soarele apuse de tot, aşa ca să nu existe om să poată spune că nu se-mplinise o zi-ntreagă, și numai dup-aceea își adună cazmaua și lopata, și cleștele de-ntins, să le ducă-napoi, să le-așeze frumușel, cu grija, la colțul gardului spre grajd, aşa ca negrul sau Houston, sau cine-o fi care-o vrea să se uite, să n-aibă-ncotro și să trebuiască să le vadă și el, nicio privire măcar n-aruncând, o dată măcar, la casa lui Houston sau măcar la vacă, despre care nu era om acuma să mai poată spune că nu-i a lui, și numai după aia luă drumul înapoi spre casă, două mile.

Mâncă ce-avea pentru cină, tihnit, fără grabă, fără măcar să tragă cu urechea la vacă și la ăla, care-o fi fiind, care-o să vină să i-o aducă de data asta. S-ar putea să fie chiar Houston. Cu toate că, dacă sta și se gândeau mai bine, Houston îi semăna; nici pe el nu-l speriai ușor. Bătrânul Will Varner, el o să se-ngrijoreze, el o să-l trimită pe polițist să ducă vaca-napoi, acuma că sentința era executată până la ultimul gologan, și el, Mink, își mesteca slănină și pesmetele, și-și bea cafeaua cu-aceeași expresie blândă, aproape zâmbet, închipuindu-și-l pe Quick înjurând și împiedicându-se pe drum cu funia-n mină când ar fi preferat să fi stat acasă, descălțat, să-și vadă de cină; Mink își repeta în gând, își rostua cuvintele pe care să i le spună: „Am executat opșpe zile jumate. Fiece zi ține din zori și până-n zori, aşa că a' de az' nu se isprăvește decât mâine când s-o lumina de ziua. Du vaca-napoi acuma unde-ați băgat-o tu și cu Varner acu opșpe zile jumate și mâine dimineață am să vin eu s-o iau. Da' să-i zici negrului ăluia să-i dea de mâncare devreme, să n-am de-așteptat”.

Numai că nu s-auzea nimic. Și de-abia atunci și-a dat seama că-n realitate el *așteptase* vaca și că se bazase, ca să zicem aşa, pe întoarcerea

ei. Îl cuprinse deodată, îl cutremură o spaimă, o teroare, scurtă, iute, descoperind acum cât de deșartă-i fusese liniștea-n care crezuse că trăiește de-atunci, din noaptea-n care se certase cu Houston, acum vreo două luni, lângă gard, când Houston era cu pușca de vânătoare pe braț; atât de puțină bază putea să pună pe ceea ce gândise el că-i pace, c-acuma trebuia să fie veșnic cu ochii-n patru, pentru că, după cum s-arăta, și din nimic se putea pomeni 'ntors în clipa-n care Will Varner îi spusese c-o să aibă de plătit în muncă opșpe dolari și șapteșcinci de cenți la cinj' de cenți ziua ca să-și poată lua-napoi vaca, vaca lui. Acuma o să trebuiască să se ducă până la câmp să vadă de nu-i lăsase cumva Quick vaca acolo, pe nesimțite, și-apoi s-o fi șters, să fi fugit; o să trebuiască să-și aprindă un felinar și să iasă-n beznă să cate ce știa bine ca n-o să găsească. Și, ca și cum atât n-ar fi fost deajuns, o să trebuiască să-i explice și neveste-sii unde se ducea cu felinarul. Firește c-a trebuit, și-ncă c-o vorbă rea, tăioasă, scurtă, grosolană, când ea a zis:

— Un' te duci? Gândeam că ți-a spus Houston să nu-ți... și-a adăugat, nu de dragul grosolaniei, da' pentru că nici ea nu-l lăsa dracului în pace:

— Afară doar dacă nu vrei să faci tu treaba asta-n locu' meu.

— Ticălosule! strigă ea. Cum poa' să-ți iasă pe gură vorbe d-astea-n fața fetelor?

— Ei, ba nu, făcu el. Sau poate le trimeți pe ele. Poate c-amândouă la un loc să facă cât un om întreg. Că, dac-ar fi după cât mănâncă, oricare din ele-ar fi de-ajuns și prea-de-ajuns.

Se duse la grajd. Natural, vaca nu era, precum știuse, îi părea chiar bine că nu era. Toată chestia asta – își dădea seama că și dacă vreunul dintre ei i-ar fi adus vaca-acasă, tot ar fi trebuit să se ducă până la grajd se vadă – îi făcuse bine, îi fusese-nvățătură, făr' să se fi-ntâmplat încă nimica rău; vedea cam ce-aveau Ăia de gând: să-l doboare, să-l zdruncine, să-l ia pe negândite, să-l facă să-și piardă cumpătul și-așa să-l nenorocească: altfel, nu l-ar fi putut înfrânge, n-ar fi putut cu

niciun chip: nu puteau cu bani și nu puteau cu lipsă de bani, nu puteau să-ștepe cât putea el; nu puteau să-l înfrângă decât prințându-l în clipa-n care-și pierduse cumpătul și să-l dea peste cap, să-l prindă-ntr-o stare de furie oarbă și surdă-n care să-și fi pierdut mințile.

Dar acuma era *all right*. De fapt, câștigase partida; mâine-dimineață, când o să-și ia funia și-o să se ducă să-și aducă vaca, n-o să mai fie Quick, o să fie Houston în persoană care-o să-i spună: „De ce n-ai venit aseară? Ale opșpe zile jumate s-au isprăvit aseară la apusu’soarelui”, și-acuma el lui Houston personal o să-i răspundă: „O zi ține din zori și până-n zori. Și-ale opșpe zile jumate se isprăvesc az’ dimineață – dacă pirpiriul a avut grija să-i dea de mâncare”.

S-a culcat și a dormit. Și și-a luat gustarea de dimineață; răsăritura soarelui l-a prins în drum spre curtea lui Houston cu funia făcută colac pe braț, și-și rezemase brațele-ndoite din cot pe șipca de sus a gardului, cu colacul de frângchie bălăngănidu-se-n voie, uitându-se la negrul care trebăluia cu furca și la Houston răstimp de vreun minut pin’ să dea ei cu ochii de el. Zise:

— ‘Neața, Jack. Am trecut p-aici să iau vaca pe care-a fost procesu’, dacă vrei să fii aşa de bun să-l pui pe negru’ ăla să fie-atât de bun să-i treacă funia asta, și rămase-locului rezemat de gard, în timp ce Houston traversă curtea și se opri la vreo zece pași distanță.

— N-ai isprăvit încă. Mai datorezi două zile.

— Mă rog, mă rog, făcu el calm, domol, bland aproape. Zic că omu’ care are curtea plină de tauri și de vaci de soi, ca să nu mai pomenim de-o juma de milă de gard nou la fâneață pă de pomană, poa’ să se-ncurce la un măruntiş de v-o câțiva dolari, mai ales când îi vorba că nu-s decât opșpe dolari și șapteșcinci. Da’ eu n-am decât o vacă de opt dolari sau, mă rog, una care-am crezut c-atâta face, opt dolari. Nu-s destul de bogat să fiu în stare să număr până la opșpe șapteșcinci.

— Eu n-am zis opșpe dolari, făcu Houston. Eu...

— Și șapteșcinci, zise Mink.

- ... am zis nouășpe dolari. Îmi mai datorezi un dolar în plus.
- Nu s-a mișcat; pe fața lui nicio schimbare; doar a zis:
- Care dolar în plus?
- Îndemnizația, făcu Houston. Legea zice c-atunci când cineva trebuie să ia-napoi o viață de pripas și nu vine s-o ia 'nainte de-apus' soarelui-n ziua-n care trebuie, omu care-a ținut-o are dreptu' la un dolar îndemnizație.

Rămase nemîscat; nici măcar nu i se crispa mâna pe colacul de frângchie:

— Vasăzică, d-aia te-ai grăbit atunci seara să-l scutești pe Lon de osteneală, s-o ducă la el acasă, zise Mink. Să-mi iei dolaru' ăsta supliment.

— Dă-l dracului de dolar supliment, zise Houston. Dă-l dracului și pe Quick. N-avea decât s-o ia. Am ținut-o ca să te scutesc pe tine să faci tot drumu' până la el acasă ca să ți-o iei. Si unde mai pui că ți-am și hrănit-o-n fiecare zi tot timpu', și Quick n-ar fi făcut-o. Cazmaua și lopata, și cleștele-s acolo-n colț, lângă gard, unde le-ai lăsat aseară. Când vrei...

Dar el se și răsucise-n călcâie, o luase din loc, calm și hotărât, cu colacul de frângchie pe braț; o apucase-napoi pe potecă spre șosea, nu îndărăt spre casă, o apucase-n partea cealaltă, spre prăvălia lui Varner, la patru mile de-acolo. Mergea în dimineața blândă, strălucitoare, de vară proaspătă, pe lângă pâlcuri de copaci dăduți în mugur și-n care lemnul câinesc și socul, și prunul sălbatic de mult înfloriseră și se scuturaseră, pe lângă ogoare semănate-n care porumbul și bumbacul răsăriseră des, unele aproape tot atât de frumoase ca și peticul lui (semn că oamenii care le semănaseră n-avuseseră tihna și răgazul, și liniștea pe care gândeau el atunci c-o are, când semănase); călcând liniștit pe pământul gras primăvăratic clocotind de viață – fulgerele și scăpirile, și ciripitul frenetic al păsărelelor, un iepure sărindu-i aproape printre picioare, atât de Tânăr și de puțintel, de parcă n-avea

decât două dimensiuni, a treia fiind poate iuțeala – îndreptându-se spre prăvălia lui Varner.

Galeria tocită de lemn la care urcau trepte de lemn tocite trebuie să fie pustie acum. Oamenii în salopetă care, după ce trăgeau un pui de somn după-masă, sedeau restul zilei acolo, lăsați pe călcâie sau rezemați de perete, sau chiar în prăvălie, ar trebui și ei să fie la câmp astăzi, desfundând șanțurile sau reparând gardurile, sau trecând pentru prima dată cu grapa sau cu prășitoarea, sau cu cultivatorul printre coceni. De fapt, era goală și prăvălia. Își zise: *De-ar fi Flem aici* – pentru că Flem nu era acolo; și dacă era cineva care să știe că luna astă de miere va trebui să țină până ce-or să se poată-ntoarce-acasă și să spună-n sat că plodul cu care se-ntoarceau nu se născuse-n cel mai bun caz înainte de mai anul trecut, era el, Mink. Dar dacă n-ar fi fost asta, ar fi fost altceva; absența vărului său tocmai când avea nevoie de el nu era decât doar înc-o-ncercare, înc-o tracasare, înc-o frământare-n plus la care-l supuneau *Ăia*, nu ca să vadă dac-o să-i supraviețuiască, pentru că El n-aveau pe chestia asta nicio îndoială, ci pur și simplu din placerea de a-l vedea făcând ceva în plus, ceva pentru care nu exista absolut niciun motiv să-l facă.

Numai că nu era nici Varner acolo. La asta, Mink nu se așteptase. Mersese la sigur, că Aia cu siguranță că n-or să lase să le scape ocazia: că toată prăvălia o să fie plină de lume, care-ar fi trebuit să-și vadă de treabă la câmp – trântori cu urechile ciulite, să prindă, să afle ce venise el să-i spună lui Varner. Dar până și Varner era plecat; nu mai era nimeni în prăvălie decât Jody Varner și Lump Snopes, vânzătorul pe care Flem și-l adusese-n loc când plecase vara trecută să se-nsoare.

- Dacă s-a dus la oraș, nu se-ntoarce până deseară, zise Mink.
- Nu s-a dus la oraș, zise Jody. S-a dus pin' la Punkin Creek, să vadă o moară. Zicea c-o să fie-napoi pin' la masă.
- Nu se-ntoarce el până deseară, zise Mink.
- Cum crezi, făcu Jody. N-ai decât să te duci acasă și să vii mâine. N-avea-ncotro. Ar fi putut, dac-ar fi avut chef de-o plimbare, să facă

ăle cinci mile până acasă și alte cinci înapoi până la prăvălie fără grabă și s-ajungă tocmai la timp, chiar la prânz. Sau ar fi putut să stea pe undeva pe-aproape de prăvălie până la prânz, s-aștepte-acolo până ce o s-apară-n fine moș Varner, exact la timpul mesei, și chiar aşa va face pentru că, fireşte, n-or să scape Ăia o ocazie ca asta să-l facă să-și piardă o zi-ntreagă. Ceea ce-nsemna c-o să trebuiască să stea o jumă de noapte la săpat gropi de stâlpi pentru Houston pentru că căle două zile trebuiau isprăvite până răspovîmâine la prânz, ca să-și poată termina ce mai avea de făcut pentru el, să se ducă el însuși la oraș.

Sau ar fi putut să se ducă acasă să mănânce de prânz și să vină după aia-napoi, pentru că și aşa tot avea să piardă o zi-ntreagă. Dar cu siguranță că Ăia n-or să lase să le scape o ocazie ca asta: cum s-o depărta nițel o s-apară brișca de la Punkin Creek și din ea o să coboare Varner. Așa c-a așteptat până la prânz când, îndată după ce-a plecat Jody acasă să mănânce, Lump a tăiat o bucătă de brânză și-a scos din butoi o mâna de pesmeți.

— Nu vrei să mănânci? zise Lump. N-are cum să bage de seamă, Will.

— Nu, zise Mink.

— Ți le trec în cont, dacă ți-e atât de milă de gologanii lui Varner, zise Lump.

— Nu mi-e foame, zise.

Dar de făcut avea ce face, în timpul cât trebuia s-aștepte; avea de pregătit ceva, și nu era departe. Așa că s-a dus până acolo, până la locul pe care și-l alesese, și făcu ce-avea de făcut, pentru că știa dinainte ce-o să-i spună Varner, și se-ntoarse la prăvălie și chiar aşa a și fost, exact la mijlocul după-mesei, exact în momentul care chiar că nu se mai putea apuca de vreo treabă-n ziua aia apără și brișca, și Varner coborî și legă hățurile de stâlpul galeriei de care le legă-ntotdeauna, și Mink se apropie de el.

— *All right*, făcu Varner. Acuma ce mai vrei?

— O mică lămurire pe chestia legii, zise. Pe chestia cu indemnizația

aia.

— Ce? făcu Varner.

— Întocmai, zise el calm, domol, cu fața senină parc-ar fi zâmbit. Gândeam că isprăvisem cu muncitu' ălor treișapte de zile jumate p-o juma' de dolar ziua aseară la apusu' soarelui. Numa' că s-ar părea că nu-i chiar aşa, pen' că az' dimineață, când m-am dus să-mi iau vaca, a ieșit că-i mai sunt dator cu două zile, pe indemnizație.

— Ei drăcia dracului, făcu Varner, înjurând de la-nălțime peste capul lui Mink, care era mărunt. Aşa ți-a spus Houston?

— Întocmai.

— Ei drăcia dracului, făcu Vamer din nou. Scoase din buzunarul de la șold un portofel de piele mare și ros, încins cu o curea, ca un geamantan, și scoase o hârtie de un dolar. Uite, zise.

— Vas' zică, după lege trebuie să-i mai plătesc un dolar, ca să-mi pot lua vaca.

— Da, zise Varner. Dacă vrea Houston să-l pretindă. Ia dolarul ăsta...

— N-am nevoie, zise el, dând să plece. Eu și cu Houston nu ne socotim în bani, ne socotim în gropi de stâlpi. Voi am numai să știu ce zice legea. Și dacă-așa-i legea, un om temător de lege, cum îs eu, n-are ce face decât să se plece. Pentru că, dacă oamenii n-ascultă de legi, la ce bun toată tevatura și cheltuiala cu făcutu' lor?

— Stai, zise Varner. Să nu te duci p-acolo. Să nu mai dai pe la Houston p-acasă. Du-te la tine-acasă și-așteaptă. Îți aduc eu vaca, cum oi pune mâna pe Quick.

— E-n regulă, zise el. Poate că n-oi fi-n stare să săp atâtea gropi câți dolari are Houston, da' zic că pentru două zile tot mai sunt.

— Mink! făcu Varner. Mink! Vino-ncoa!

Plecase. Dar nu mai era niciun zor acumă; ziua tot și-o pierduse; și-a două zi dimineață era la fâneață nouă a lui Houston, unde-a stat până seara. De data asta a ascuns sculele sub un tufiș, cum făcea ntotdeauna când se-ntorcea să lucreze a două zi, și se duse acasă și-și

mâncă bucata de carne de porc sărată și terciul de făină, și pesmeții nu destul de copți; avea un ceasornic, un deșteptător de tinichea; l-a pus să sune la unsprezece noaptea, și se sculă; își lăsase cafea în ibric și puțină carne rece sleită pe fundul tigăii, și doi pesmeti, aşa că era aproape exact miezul nopții când lătratul furios al lui Bluetick îl scoase pe negru-n ușă și el, Mink, zise:

— Sunt eu, domnu' Snopes. Am venit la lucru, să mă pontezi. E exact miezu'nopții, pontează-mă. Pentru că trebuia să facă aşa, ca să poată pleca la prânz. Si Ăia – Houston – au stat cu ochii pe el, pentru c-ătunci când soarele-arăta de-amiază și el a dus sculele-napoi la colțul gardului, a găsit vaca acolo, legată c-un căpăstru pe care i l-a scos și-a legat-o cu funia lui pe după coarne și de data asta n-a mai tras-o, ci, alergând, o gonea în fața lui lovind-o peste picioare cu capătul funiei.

Pentru că de-abia avea timp acum s-o ducă-ndărăt acasă și s-o lase să pască. Prânzul n-o să aibă timp să-l mănânce nici azi, cu ale cinci mile pe care le mai avea de făcut chiar dacă fi luat-o de-a dreptul peste câmp, să prindă căruța de poștă la Varner la prăvălie înainte de două, când pleca la Jefferson, pentru că Varner nu ține cartușe calibrul zece cu alice mari. Dar nevastă-sa și fetele erau la masă, aşa că măcar scăpa de gâlceavă, de nevoia de a le-njura să le facă să tacă sau chiar de-a-i trage una neveste-sii, de-a o cârpi cu-adevărat, ca să poată să ajungă la vatră să scoată căramida dislocată și să ia din cutia de tutun de după ea singura hârtie de cinci dolari pe care izbutiseră s-o țină prin toate zilele grele prin care trecuseră, ca un proprietar de corabie care-și vinde sau își amanetează, sau își pierde tot avutul, dar mai ține cu dinții de-un brâu de plută sau de-un colac de salvare. Pentru c-avea, avea cinci cartușe la pușca lui veche calibrul zece, de la numărul doi pentru curcani și gâște, până la ploaie. Dar le-avea de ani de zile, nici nu mai ținea minte de când, și afară de asta, chiar dacă erau garantate c-or să ia foc, Houston merita ceva mai bun.

Aşa că-mpături cu grija hârtia şi-o băgă în buzunarul de la centură, şi prinse căruţa de poştă şi-n după-masa aia, pe la patru, apăru şi Jeffersonul de partea cealaltă a ultimei văi, şi ca simplă precauţiune, simplu gest instinctiv pregătitor, îşi vârî degetele-n buzunarul de la centură, apoi deodată scotoci desesperat, fără să i se citească absolut nimic pe faţă, în buzunarul acum gol în care ştia foarte bine cămpăturise şi băgase hârtia, şi-apoi rămase nemîşcat lângă poştaş, în timp ce căruţa începea să coboare-n vale. *De făcut tot trebuie s-o fac*, îşi zise el în gând, aşa că mai bine chiar acum şi-apoi rosti calm, cu voce tare:

- All right, zic că-i vremea să-mi dai hârtia aia-napoi.
- Cee?! făcu poştaşul.

— Hârtia aia de cinci dolari pe care-o aveam în buzunar când m-am urcat în căruţă, de vale la Varner.

— Măă, nenorocit de pui de curvă, făcu poştaşul. Trase căruţa la marginea drumului, înfăsură hăturile pe coada biciului, coborî, ocoli căruţă şi veni de partea cealaltă, în dreptul lui Mink: Dă-te jos!

Acuma trebuie să mă bat cu el, îşi zise Mink, şi n-am cuştut la mine şi cu siguranţă că, până să pun mâna p-un băť, îmi arde câteva. Aşa că mai bine să isprăvim, şi coborî, şi poştaşul îi lăsa timp să-şi ridice mâinile slabe şi neputincioase-n apărare. Apoi o lovitură zdravănă pe care Mink nici n-o simţi cine-ştie-ce, mai curând simţi cât era pământul, glia, de tare de neîndurat cu spinarea lui zăcând acolo-ntins, aproape liniștit, privind la poştaş urcându-se-n căruţă şi pornind.

Apoi se ridică. Îşi zise: *Nu numai că mă scuteam de-un drum da' mai aveam şi-ăi cinci dolari*. Da' asta o clipă doar; o şi pornise din loc, cu mersul hotărât, spre oraş, ca şi cum ar fi ştiut ce-avea de gând să facă. Precum şi era, că-şi adusese aminte: erau doi-trei ani de-atunci, nu mai ştia cine fusese, Solon Quick sau Vernon Tuli, sau careva altul, căcă văzuseră-un urs, cel din urmă urs de prin partea locului, trecând peste zăgazul de la moara lui Varner şi intrând în desiş, şi că fusese-

organizată o vânătoare, s-a dus cineva călare până la Jefferson să dea de Ike McCaslin și de Walter Ewell, cei mai buni vânători din ținut, și au venit, cu cartușe de-ale lor, de vânat mare, și cu câini de urs și de cerb, și au pus pândari, și au făcut bătaie acolo unde fusese văzut ursu', da' până să vină ei ursu' plecase. Așa că știa ce să facă sau cel puțin un să-ncerce, până ce traversă piața și intră în magazinul de fierărie, unde McCaslin era tovarăș (pe mai puțin de jumate), și-i văzu privirea. Își zise, calm: *P-ăsta nu-l duc. Prea-i trăit în pădure cu cerbi și cu urși, și cu pantere și nu știe multe: cu el ori e albă, ori e neagră, nu merge pe-ncercate. Asta nu-i în stare să creadă-o minciună chiar dacă ști eu cum s-o spun.* Da' de-ncercat, trebuie să-ncerce.

- Ce vrei să faci cu două cartușe de vânat mare? zise McCaslin.
- Un negru, azi-dimineață, a trecut și zicea că văzuse urmă de urs în noroi, la Blackwater la mlaștină.
- Lasă astea, zise McCaslin. Ce vrei să faci cu cartușe de vânat mare?
- Îți le plătesc cum oi egrena bumbacu', făcu Mink.
- Lasă astea, zise McCaslin. Nu-ți dau. N-aveți nimic acolo, la voi, la Moșia Franțuzului, să-ți trebuiască cartușe d-astea.

Nu că-i era tare foame, cu toate că nu mâncase de la miezul nopții: era doar pentru că trebuia să-și treacă timpu-ntr-un fel până mâine-dimineață, când o să-și dea seama dacă poștașu' o să vrea să-l mai ducă-napoi până la prăvălia lui Varner sau nu. Știa el un birt mic și nenorocit pe-o stradă dosnică, al unuia Ratliff, unu' care vinde mașini de cusut și-l știau toți la Moșia Franțuzului, și-acolo, dacă ar fi avut juma' de dolar sau chiar patruj' de centi, ar fi putut mâncă două chiftele și de cinci centi banane, și tot i-ar mai fi rămas douăsincină de centi. Pe banii ăștia ar fi putut să capete-un pat la Hotel Comercial (o clădire cu etaj, de grinzi nevopsite, tot pe-o stradă dosnică; peste doi ani avea să fie-a lui văr-su Flem, da' firește, Mink n-avea cum să știe asta acum. De fapt, nici n-apucase măcar să se gândească la văr-su Flem, nici măcar o dată nu se gândise afară de-atunci, de ieri

dimineață, în clipa-n care intrase-n prăvălie la Varner, unde, pân' să fi plecat el și nevastă-sa-n Texas, anu' trecut, în august, primul lucru de care-ar fi dat cu ochii întrând ar fi fost Flem), dar tot ce-avea de făcut era să-și piardă vremea până mâine dimineață la opt și, dacă pierdutu' vremii ar fi costat bani, de ani de zile-ar fi fost la azil.

Era seară acum, în jurul pieței s-aprinseseră luminile; de la *drugstore* cădeau pe trotuar pete de lumină palidă roz și verde de la borcanele din vitrină umplute cu lichid roșu și verde; vedea tejgheaua cu aparatul de limonadă și mult tineret, băieți și fetișcane, îmbrăcați ca pentru plimbare, mâncând și bând combinațiile alea dulci și colorate, și-i văzu apoi, perechile, băieți și fetișcane, și oameni mai în vîrstă și copii, pornind toți în aceeași direcție. Auzi muzică, un pian, zgomotos. Se luă după ei și, pe-un teren viran, era un gard înalt de scânduri cu-o intrare-ntr-o parte, unde se afla un ghișeu luminat: îi zicea La Bolta Cerului; o mai văzuse și-altă dată, ziua, pe dinafară, când venise sămbătă la oraș, și de trei ori și seara, luminată ca acum. Dar niciodată pe dinăuntru, pentru că, de cele trei când fusese la Jefferson către seară, venise călare de la Moșia Franțuzului, pe catăr, cu alții de seama lui, de-aceeași vîrstă, tot bărbați și ei, să ia primul tren să se ducă la Memphis, la bordel, cu câțiva prăpădiți de dolari în buzunar, rupti de la gură și ăia cu chiu, cu vai, și-avea să se spetească muncind, ca s-acopere cele două zile pe care le pierdea nelucrând, pentru că-i clocotea atunci sângele de-o nevoie mult mai aprigă și mai arzătoare decât să meargă la cinematograf.

Cu toate că de data asta ar fi avut de unde rupe și zece cenți cât ar fi costat. Dar se ținu puțin mai deoparte, în timp ce sirul de clienți se târa încet pe lângă ghișeul de bilete, până ce intră și cel din urmă. Apoi strălucirea de dincolo de gard păli și-ajunse-un fel de pâlpâire rece; apropiindu-se de gard, își lipi ochiul de-o crăpătură și prin intervalul lung și vertical putu să vadă un fragment, o felie – sirul întunecat de capete nemîșcate deasupra căroră țășnea tremurând conul de lumină bâzâitoare, bucătele de atitudini pasionate și

pieritoare, în care pluteau pâlpâind visuri și speranțe efemere, chinuitoare și inconsecvențe pentru că el nu vedea decât fâșia lui verticală îngustă, până ce o voce de la ghișeu spuse în spatele lui:

— Plătește zece cenți și intră. Înăuntru vezi bine.

— Nu, mulțumesc, zise. Și plecă.

Acum piața era goală până-n clipa-n care se va ieși de la spectacol, și-atunci din nou tineretul, băieți și fetișcane, vor veni să bea și să mănânce lucruri pe care el, de altminteri, nu le gustase-n viața lui, și după aceea vor porni agale spre casă. Sperase să vadă un automobil, erau două-acum în Jefferson; mașina roșie de curse a maiorului, a domnului de Spain, și Nava Albă, a președintelui băncii vechi, Banca Jefferson (colonelul Sartoris, celălalt bogăță președinte de bancă, președintele băncii noi, nu numai că nu voia să aibă automobil, dar făcuse chiar o lege, acum trei ani, că niciun vehicul acționat cu motor n-avea voie să fie pus în mișcare pe străzile Jeffersonului pentru că un automobil construit de unu' pe care-l chema Buffaloe și care-l meșterise cu mâna lui, după capul lui, la el în curte, îi speriase caii lui frumoși, de la trăsură). Dar nu l-a văzut nici pe unul, nici pe celălalt; când a trecut prin piață, tot goală era. Mai încolo era hotelul, Holston House, cu voiajorii comerciali sezând pe scaune de piele afară, pe trotuar, în aerul plăcut al serii; una din trăsurile de piață era trasă-n față și portarul negru urca în ea valizele și cutiile cu mostre ale celor care luau trenul de sud.

Mai bine s-ar duce și el, s-ajungă la timp să-l vadă, cu toate că toate cele patru cadrane luminate ale ceasului din foisorul tribunalului arătau numai opt și zece, și el știa din proprie experiență că trenul de New Orleans, care vine dinspre Memphis, nu trece prin Jefferson decât la nouă fără două minute. Dar mai știa că trenuri de marfă pot trece aproape la orice oră, fără să mai pui la socoteală celălalt tren de persoane, care mergea spre nord și care trecea la patru jumate – lucru pe care-l știa tot din experiență proprie. Așa că, petrecându-și noaptea acolo, fără măcar să se miște din loc, cu siguranță că până-n zori o să

vadă două trenuri și poate chiar cinci sau săse.

Ieșise din piață, trecea pe lângă casele întunecate unde oamenii mai bătrâni, care nici ei nu se duseseră la cinematograf, sedeau în balansoare aproape invizibile, în întunericul răcoros al curților, apoi pe lângă un cartier în care locuiau numai negri, dar și ei cu lumină electrică, liniștiți, fără griji, fără să-aibă nevoie să lupte, să se zbată de unul singur, nu să-si cucerească dreptul și dreptatea, pentru că erau de mult pierdute, doar să le apere de dragul principiului, de dragul dreptului lui la ele, dar în schimb ar fi putut sta puțin de vorbă cu ei, și-apoi chiar să între în vreo casă de negru și să se-ntindă, și să doarmă, în loc să ia tot drumul până la gară ca să aibă la ce se uita până ce-o să plece mâine la opt blestematul ăla de poștaș. Apoi ajunse la gară: ochii verzi și roșii ai semafoarelor, omnibuzul hotelului, birjele, automobilul de piață al lui Lucius Hogganbeck, peronul lung luminat electric, plin de pe-acum de bărbați și de băieți veniți să vadă trenul trecând, care fuseseră și de cele trei dăți când coborâse el din tren și care priviseră de parc-ar fi venit hăt de departe, de cine știe unde, nu de la un bordel din Memphis.

Apoi și trenul: cele patru fluierături la încrucișarea de la nord, apoi projectorul, duduiful, locomotiva zdrăngănind, mecanicul și fochistul cățărați sus, ca în ceată prin aburul fâșâind, încetinind, vagonul de bagaje, vagoanele de călători, vagonul-restaurant, vagoanele transformabile în vagoane cu paturi. Se opri, un negru mai îngâmfat chiar decât negrul lui Houston coborând, așezând scărița mobilă, după el conductorul și bogătanii, bărbați și femei, urcându-se veseli în vagoane unde alți bogătani dormeau duși, urmați de negru cu scărița lui mobilă și de conductor, lăsându-se puțin pe spate ca să facă semn locomotivei, locomotiva răspunzându-i conductorului și tuturor cu primele pufăituri scurte și profunde ale pornirii.

Apoi luminile rubinii îngemăname ale ultimului vagon micșorându-se, dispărând împreună la curbă ca dintr-un bobârnac, cele patru fluierături răzbind estompate de la încrucișarea de sud și gândul

depărtării, gândul la New Orleans unde nu fusese niciodată și probabil că nici n-o s-apuce vreodata să se ducă, gândul la depărtările de dincolo de New Orleans și printre ele, undeva, și Texasul; și-acuma pentru prima oară că începea într-adevăr să se gândească la absența lui văr-su: unicul Snopes dintre toți câțи erau care răzbise, care se descătușase, care-avusese din naștere sau prinse de-undeva, sau învățase singur meșteșugul de-a le ține piept, de-a le rezista îndărătnic, de-a ști cum să umble cu Ei, cu Ȑia, treburi la care el, Mink, pare-se că n-avea nici meșteșug, nici noroc. *Poate c-ar fi trebuit să aștept până se-nțoarce*, își zise revenind în fine la peronul acum gol, pustiu, dându-și de-abia acuma seama că-și zisese nu că trebuie să-l aștepte pe Flem, *c-ar fi trebuit* și că, firește, acum era prea târziu.

Sala de așteptare era goală, cu băncile ei tari de lemn și cu soba de tuci, rece, numai pete de scuipat. Știa că sunt prin gări tăblițe că n-ai voie să scuipi, da' n-auzise niciodată de vreuna că omu' fără bilet n-are voie să șadă. Cum-necum, o să afle el – biet om prăpădit, sfrijit, nedormit și mai mult sau mai puțin nemâncat de aproape două/două de ceasuri, arătând, în încăperea asta goală luminată de-un singur bec spânzurat fără abajur, tot atât de părăsit și de neajutorat ca un copil, cu-o salopetă decolorată și peticită, și-o cămașă, cu picioarele goale în niște bocanci vechi și grei, și tari ca fierul, și-o pălărie neagră pătată de sudoare și de grăsime. De dincolo de ghișeul de bilete auzea răpăitul intermitent al telegrafului și două voci, că impiegatul de noapte vorbea când și când cu cineva, până ce vocile amuțiră și impiegatul cu cozorocul verde de celuloid, care ferea ochii de lumină, se uită la el de la ghișeu.

- Dorești ceva? făcu el.
- Nu, mulțumesc, zise Mink. Când mai trece-un tren?
- La patru treiij'doi, zise impiegatul. P-ăla-l așteptă?
- Egzact, făcu Mink.
- Mai sunt șase ceasuri pân-atunci. Poți să te duci acasă să te culci și să te-ntorci.

— Stau la Moșia Franțuzului.

— Aha, făcu impiegatul. Apoi își trase capu-ndărăt și Mink se așeză din nou. Era liniște-acum și chiar și el începu să prindă, s-audă, de dincolo de sine, din copacii-n beznă lăcustele bâzâind și țârâind prin toate părțile, parc-ar fi fost însuși glasul, tic-tacul minutelor, secundelor calme ale nopții calme de vară. Apoi toată încăperea se cutremură, se zgudui, se umplu de vuiet; trecea trenul de marfă și parcă nici chiar acum nu se putu trezi ca lumea, să iasă la timp. Mai ședea încă amorțit și înghețat pe banca tare când luminile rubinii ale vagonului din coadă clipiră-n goană prin ferestre și prin ușa deschisă sorbind vuietu-n urma lor; cele patru fluierături de la încrucișare răzbiră-apoi și se stinseră. De data asta impiegatul era în sala de aşteptare și becul spânzurat de tavan era stins.

— Adormiseși, făcu.

— Egzact, zise Mink. L-am scăpat și p-ăsta.

— De ce nu te-ntinzi pe bancă să stai mai ca lumea?

— N-aveți vreun regulament că nu-i voie?

— Nu, zise impiegatul. Am să-ți spun eu când îl anunță pe numărul opt.

— Foarte mulțumesc, zise Mink și se-ntinse pe spate.

Impiegatul intră la el unde telegraful începuse din nou să țăcăne. Da, își zise el calm, dacă *Flem ar fi fost aici putea s-oprească toate astea din prima zi*, încă-nainte de-a fi-nceput. Că de lucrat lucrează pentru Varner și-i bine și cu Houston, și cu Quick, și cu toți. O făcea el ș-acuma dac-aș fi putut s-aștept. Numai că nu-s eu ăla care n-am putut s-aștept. Houston în persoană n-a vrut să-mi dea răgaz. Apoi și-a dat imediat seama că n-avea dreptate, că, indiferent cât ar fi aşteptat, Aia tot nu l-ar fi lăsat pe Flem să se-ntoarcă la timp. Trebuia să bea pân' la fund și paharu' ăsta: trebuia să-nfrunte, s-accepte pân' la urmă și-acest ultim risc inutil și absurd, și pe deasupra și primejdios, numai pentru ca s-arate cât e-n stare el să-ndure pân' să-l lase Aia pe vărsu să se-ntoarcă să-l poată scăpa. În paharu' ăsta era și viața lui Houston, dar la Houston nu se

mai gândeau. Într-un fel, nu se mai gândise la Houston de când îi spusese Varner c-o să trebuiască să-i plătească și dolaru' de indemnizație. „*All right*, își zise el calm, dar cu glas tare de data asta, dacă asta-i ce vor Ăia, zic c-o s-o-ndur și p-asta.“

La șapte jumate stătea pe maidanul din dosul oficiului unde erau înșirate căruțele Distribuției poștale rurale, până ce apăreau pe ușa din dos poștașii cu saci de mesagerii de poștă. O și descoperise pe aceea care mergea la Moșia Franțuzului și așteptă calm, nu prea aproape: doar undeva aşa ca poștașul să n-aibă-ncotro și să trebuiască să dea cu ochii de el, și omu' care-l doborâse ieri dintr-un pumn ieși și-l văzu, îl recunoscu dintr-o privire scurtă, își potrivi sacii-n căruță, Mink tot nemîscat, stând doar locului, așteptând să vadă dacă-l ia sau nu-l ia, până ce poștașul se urcă și dezlegă hățurile de la coada biciului, și zise:

— *All right*. Ar cam trebui să te duci acasă să-ți vezi de câmp. Urcă, și Mink se apropie și se urcă.

Trecuse de unsprezece când se dădu jos, la Varner la prăvălie, și zise: „Foarte mulțumesc“, și porni spre casă, cinci mile bune de mers pe jos. Așa c-ajunse la timp pentru masa de prânz, mâncă cumsecade, calm, în timp ce nevastă-sa-l cicălea și se väicărea (cu siguranță că nu băgase de seamă căramida mișcată din loc) că pe-unde umblase-o noapte-ntrreagă și că ce-nvârtise, până ce isprăvi el de mâncat și-si sorbi și ultima picătură de cafea, și se ridică de la masă și-ncepu să-njure urât, murdar, porcos, de le scoase din casă pe toate trei, pe nevastă-sa și pe-ăle două fete, zicându-le să ia trei sape și să se ducă la câmp să rărească bumbacu' iar el se-ntinse pe dușumea în curentul răcoros din sălița vraiște și dormi toată după-masa.

A doua zi dimineață luă din colțul de după ușă pușcoiu de vânătoare calibru zece cu două țevi, care fusese-a' lui bunică-su, cu cocoșii mari cât două urechi de iepure.

— Și-asta ce mai e? zise, strigă nevastă-sa. Pe-unde ai de gând să te duci cu ea?

— După iepuri, zise el. Mi s-a acrit de-atâta slănină, și-și luă din nenorocita lui de rezervă două cartușe cu-o-ncărcătură mare de alice grele, numai numărul doi și cinci, și opt, și-o apucă nu pe drumuri dosnice sau pe poteci, o apucă pe după tufișuri și pe după crânguri, prin râpe, pe-oriunde n-ar fi putut să-l vadă nimeni până să ajungă unde-și pregătise locul de pândă acum două zile, când îl aștepta pe Varner să se-ntoarcă, acolo unde drumul de la Houston la prăvălia lui Varner trece pe podețul de peste gârlă – în desisul de lângă drum, cu o buturugă pe care să șadă și câteva rămurele rupte prin care-și făcuse un fel de deschizătură, să ochească, și blănile podețului la vreo cincizeci de pași în susul drumului să-i fie semnal când or trece copitele-armăsarului dacă ar fi să-țipească.

Pentru că se-ntâmpla câteodată să treacă și-o săptămână și Houston să nu dea pe la prăvălie. Da' mai curând sau mai târziu tot avea să treacă. Și dacă tot ce-i trebuia lui, lui Mink, ca să-i înfrângă pe ăia era numai așteptatul, ăia ar fi putut foarte bine să renunțe de-acu trei luni și să ar fi scutit și pe ei, și-ar fi scutit și pe alții de-atâta bătaie de cap. Așa că și-n prima zi, și-n a doua s-a dus acasă fără iepure și și-a mâncat cina într-o mușenie calmă îndărătnică, nevastă-sa tot bodogăndu-și văicărindu-se că se-ntorsese cu mâna goală, până ce-și dădea deoparte farfuria goală și-i închidea gura cu-njurături câinoase rostite c-un glas rece, otova.

Și poate că n-a fost nici în a treia zi. De fapt, nu-și mai aducea aminte-n a câta zi a fost când auzi în fine deodată duduitul copitelor armăsarului pe podeț și-apoi îl și văzu: armăsarul gonind, puțin în spume, smucindu-și capul lui semet și rău, mușcând și zăbala, și struna cu care-ncăleca Houston, dulăul mare și slab sărind pe lângă el. Armă amândoi cocoșii și-mpinse pușca prin deschizătură, și, chiar când potrivea cătarea-n pieptul lui Houston, puțintel mai la stânga, simțind în deget țăcănitul trăgaciului din față, își zise: *Nici acum măcar. Tot nu-s mulțumiți*, când capsă pocni surd fără să ia foc, degetul mergând mai departe, la al doilea trăgaci, zicându-și; *Nici măcar acum, în*

timp ce acum trosni și bubui, zicându-și ce-ar *fi fost să fi* avut timp, loc, între bubuitura puștii și izbitura cartușului, *să-i* spună lui Houston și Houston să *fi* avut timp să-audă: „Nu te-mpușc pentru alea treișapte de zile jumate a juma' de dolar pe zi. Aia era-n regulă. Alea le-am făcut de mult și le-am uitat, și le-am iertat. Pesemne că Will Varner n-a putut altfel, că, și el bogătan, și voi ăștia toți, bogătanii, trebuie să țineți unii cu alții, că de nu, să-ar putea-ntâmpla-ntr-o zi ca ălora care nu-s bogați să le dea prin cap să se ridice și să vă curețe. Nu de asta te-am împușcat. Te-am omorât pentru dolaru' ăla de-indemnizație”.

Doi

Aşa că jurații au zis: „Vinovat”, și judecătorul a zis: „Pe viață”, dar el nici n-asculta măcar. Pentru că se-ntâmplase ceva cu el. Chiar când îl aducea șeriful la oraș, atunci în prima zi, și cu toate că știa că văr-su era încă-n Texas, la fiecare piatră kilometrică s-aștepta ca Flem sau un mesager de-al lui să-i ajungă din urmă sau le iasă-nainte, să-i opreasă cu bani sau cu-o vorbă: sau cu ceva cu ce-o fi care să facă să dispară toată chestia asta, s-o dizolve, s-o spulbere ca-n vis.

Și-n săptămânile alea lungi cât așteptase-n închisoare judecata stătea la fereastra celulei cu mâinile lui jegoase-nclăstite pe gratii, cu gâtul lungit să-și lipească fața de bare, să vadă-o frântură de stradă-n fața-nchisorii și-o frântură din piață pe care văr-su o să trebuiască s-o străbată ca să poată veni la-nchisoare să spulbere visul urât, să-l scoată de-acolo, să-i dea drumul. „Asta-i tot ce vreau, își zicea el. Să mă scoată de-aici, să mă pot duce-acasă să-mi văd de pământ. Nu mi se pare că cer cine știe ce.“

Și noaptele la fel, tot acolo stătea; nu i se vedea fața, doar mâinile palide, aproape albe, aproape curate în golurile sumbre, pe bezna celulei, privind la oamenii liberi, bărbați și femei, și tineri, care n-aveau de făcut decât să-și vadă de treburi fără importanță sau să se plimbe-n răcoarea serii, trecând prin piață spre cinematograf, sau ca să ia câte-o-nghețată la *drugstore*, sau poate doar să hoinărească-n liniște și liberi, pentru că erau liberi, și el începuse să strige-n jos la ei, întâi cu sfială, apoi mai tare, din ce în ce mai tare, din ce în ce mai inconsistent, că se opreau oamenii, surprinși aproape, să privească-n sus la fereastra lui și-apoi să plece, parcă-n grabă, parcă-ncercând s-ajungă dincolo, unde el nu-i mai putea vedea; până la urmă începu să le ofere, să le promită bani.

— Hei! Dom'le! Cucoană! Măi, Cutare! Cine vrea să-i trimeată

vorbă lu' Flem Snopes la Varner la prăvălie? Plătește! Zece dolari! Douăj' de dolari!

Și chiar și când veni în fine ziua-n care l-au dus, cu cătușe la mâini, în încăperea-n care-avea să dea ochii cu soarta lui în primejdie, nici măcar o dată n-a-ntors ochii să se uite la tribunal, la estrada care putea s-ajungă să-i fie Golgotă, ci o căta cu ochii ficși printre fețele palide, anonime, identice ale mulțimii pe cea a lui văr-su sau măcar a vreunui trimis de-al lui; până-n clipa-n care judele-n persoană a trebuit să se plece peste pupitru înalt și să-i spună:

— Ascultă, Snopes! Privește-ncoa la mine! L-ai omorât pe Houston sau nu l-ai omorât? Și el răspunse:

— Nu-mi bate capu'! Nu vezi c-am treabă?

Și-a doua zi la fel. În timp ce avocații strigau și se invectivau, și băteau apa-n piuă, el nici n-asculta măcar, nimic și pe nimeni, chiar dac-ar fi priceput ce-ar fi auzit, cu ochii tot la ușa din fundul sălii pe unde-ar fi trebuit să între văr-su sau trimisul lui; și-napoi în drum spre celulă, tot cu cătușe la mâini, privirea lui neobosită care la-nceput fusese numai neliniștită și nerăbdătoare dar care acum începea să fie îngrijorată, puțin perplexă, destul de lucidă, luncând repede, scurt, cercetător, peste fiecare chip ce-i trecea pe dinainte, sau pe dinaintea căruia trecea el, și iarăși la fereastra celulei cu mâinile nespălate-nclăștate de gratiile jegoșite, cu gâtu-ntins și față lipită de ele, să vadă cât mai mult din strada și din piața de jos de sub el, pe unde-ar fi trebuit să treacă văr-su sau trimisul lui.

Așa c-a treia zi când, legat din nou cu cătușe de mâna temnicerului, și-a dat seama că trecuse prin piață, fără ca o dată măcar să se fi uitat la vreuna din mutrele care se holbau la el și intrase-n tribunal, și se-așezase la locul lui obișnuit din boxă tot fără ca să se uite măcar o dată pe deasupra capetelor grămădite spre ușa din fund, tot n-a cutezat încă s-admită că știa de ce. Doar ședea acolo, arătând tot atât de prăpădit și de firav, și de inofensiv ca un copil murdar; în timpul ăsta avocații-au perorat și-au vociferat până ce s-a sfârșit ziua și juriul a zis:

„Vinovat”, și judele a zis: „Pe viață”, și el a fost dus înapoi, cu cătușe la mâini în celula lui și ușa s-a trântit și-acuma, tăcut, nemîșcat, liniștit ședea pe patul de fier fără saltea, de data asta numai uitându-se la fereastra mică cu gratii la care luni de zile stătuse câte șaisprezece și optsprezece ore pe zi într-o aşteptare și-o speranță de nepotolit.

De-abia atunci și-a zis, a gândit, a prins cheag în mintea lui: *N-o să vină. Cu siguranță c-a fost tot timpu-n sat. Cu siguranță c-a auzit de chestia cu vaca chiar acolo-n Texas și-a aşteptat până i s-a trimis vorbă că-s pus bine la popreală, la-nchisoare și de-abia atunci sa-ntors, să fie sigur că Aia or să facă tot ce-s în stare, acumă că m-au adus la neputință. Se prea poate să fi și stat ascuns tot timpu, aici în fundu' sălii, să vadă cu ochii lui că n-au uitat nimic și c-o să scape până la urmă de mine de-a binelea și pentru totdeauna.*

Așa c-acuma se liniștise. Crezuse că se liniștise și-atunci, îndată ce-și dăduse seama ce-avea de făcut pe chestia lu' Houston, și că Houston însuși era ăla care nu-l lăsa s-aștepte să se-ntoarcă Flem. Da' se-nșelase. Aia n-a fost liniște, atunci; prea era plină de prea multe nesiguranțe: de pildă, dac-o să-i trimîtă cineva vorbă lui Flem că-i la ananghie, și mai ales dac-o să-i trimîtă la timp. Sau chiar dacă-i trimitea vorbă la timp, dac-o s-ajungă la timp la Flem. Si chiar dacă Flem o să primească vestea la timp, poate să fie-o inundație sau o deraiere și să nu se poată-ntoarce la timp.

Da' acuma se isprăvise cu toate astea. Nu mai avea deloc de ce să-și bată capu' și să se necăjească pentru că d-acu-naiente tot ce-avea de făcut era s-aștepte, și-și dovedise lui însuși că asta știa s-o facă. S-aștepte, atât: asta-i tot ce-i trebuia; n-a avut nevoie nici măcar să-i spună temnickerului să trimîtă vorbă, pentru că avocatul singur îi spusese c-o să treacă să-l vadă după cină.

Așa că-și mâncă și el cina când i-o aduseră – aceeași slănină și-aceeași melasă și-aceeași pesmeți nu-nde-ajuns de copți, pe care i-ar fi mâncat și-acasă; aici totuși parcă puțin mai bună pentru că slărina avea mai multă carne decât își putea permite acasă. Numai c-a lui, acasă, fusese o cină de om liber, o mâncă în libertate. Da' până la urmă

putea răbda și asta, dacă asta-i ce-i cereau *ăia* acum. Apoi auzi pași pe scară, ușa se deschise cu zgomot să intre avocatul și se trânti la loc închizându-i pe-amândoi – avocatul Tânăr și nerăbdător, de-abia ieșit din facultate i se spusese, și judecătorul însuși i-l alesese – sau mai curând îl numise din oficiu pentru că până și el, Mink, ocupat cum era în momentele alea, putea spune că omul realmente nu se sinchisea de treburile și de necazurile lui – pe-atunci habar n-avea de ce, pentru că atunci el tot mai credea că tot ce-avea de făcut judecătorul sau oricare altul, ca să isprăvească dată cu afacerea asta, era să trimită pe cineva la Moșia Franțuzului, să-l aducă pe văr-su.

Prea Tânăr și prea nerăbdător de fapt, și asta era și motivul pentru care el – avocatul – încurcase-n aşa hal lucrurile. Da' acuma nici asta nu mai avea nicio importanță, acuma chestia era să vadă ce-o să vină după. Așa că n-a stat să piardă timpul.

- *All right*, zise. Cât o să am de stat acolo?
- E vorba de Parchman – de penitenciar, zise avocatul. Nu-nțelegi?
- *All right*, făcu el din nou. Cât o să am de stat acolo?
- Ți-a dat închisoare pe viață, zise avocatul. Nu l-ai auzit? Tot restul vieții. Până mori.
- *All right*, făcu el pentru a treia oară, cu răbdarea lui calmă, aproape compătimitoare. Și cât o să stau?

De data asta pricepu chiar și avocatul.

— Oh, asta depinde de dumneata și de prietenii dumitale – dacă ai prieteni. S-ar putea să fie și toată viața, cum a zis judele Brummage. Dar în douăzeci, douăsincinci de ani intri-n prevederile legii și poți cere grațierea sau eliberarea condiționată – dacă ai prieteni cu greutate care să-ți susțină cererea și dacă fișa dumitale de-acolo, de la Parchman, n-o să cuprindă nimic defavorabil.

- Să zicem că n-am prieteni.
- Da, oamenii care s-ascund în hătișuri și-mpușcă pe alții când trec călare, fără să strige-ntâi: „Hei!” sau măcar să fluiere, n-au prieteni, zise avocatul. Așa că n-o să ai pe nimeni să te scoată decât pe

dumneata.

— *All right*, zise el cu infinita lui răbdare nezdruncinată, de-asta tot încercam să te-opresc din pălavrăgeală, ca să ai timp să-mi spui. Ce trebuie să fac ca să scap cu douăzeci-douășcinci de ani?

— Să nu-ncerci să evadezi sau să te-amesteci în vreo combinație săjuți pe alții să evadeze. Să nu te bați cu alți deținuți sau cu vreun gardian. Să faci la timp tot ce și se cere să faci și fără murmur sau proteste, să nu vorbești până nu ești întrebat. Cu alte cuvinte, să-ncepi să faci chiar din momentul ăsta toate lucrurile pe care, dacă le-ai fi făcut din timp, de-atunci, din ziua de-astă toamnă, când te-ai hotărât să-l pui pe Mr Houston să-ți țină vaca la iernat pe de pomană, n-ai fi fost acum aici în celula asta încercând să afli de la alții cu să scapi. Dar, în special, să nu-ncerci să evadezi.

— Să evadez?

— Să fugi. Să-ncerci s-o ștergi.

— Să-ncerc?

— Pentru că n-ai să poți, zise avocatul cu un fel de răbdare-n care clocotea furia. Pentru că n-ai să poți să evadezi. Nu se poate. Niciodată. Nu poți face-un plan de evadare fără să prindă și alții de veste, și totdeauna vor și ei să-ncerce să evadeze odată cu tine, aşa că vă prind pe toți. Și chiar dacă nu vor să fugă cu tine, te pârăsc gardianului și tot te prind. Și chiar dacă reușești să nu afle nimeni și să fugi singur, te-mpușcă-un gardian încă-nainte de-a sări gardul. Și-atunci, dacă n-ajungi la morgă sau la spital, tot la pușcărie te-ntorci, cu douășcinci de ani în plus la condamnare. Acuma ai priceput?

— Vasăzică, asta-i tot ce am de făcut ca să scap în douăzeci-douășcinci de ani. Să nu-ncerc să fug. Să nu mă bat cu nimeni. Să fac orice-mi zic să fac, câtă vreme-mi zic să fac. Da-n special să nu-ncerc să fug. Asta-i tot ce-am de făcut ca să scap în douăzeci-douășcinci de ani.

— Da, zise avocatul.

— *All right*, făcu el. Acuma du-te și-ntreabă-l pe judecător dacă aşa-

i și dacă zice că-i aşa să-mi trimeată scris pe-o bucată de hârtie.

— Vasăzică, n-ai încredere-n mine, zise avocatul.

— N-am încredere-n nimeni, făcu Mink. N-am timp să pierd douăzeci-douăsinci de ani să văd dacă știi ce vorbești sau nu. Când oi ieși o să am ceva de făcut. Așa că vreau să știu. Vreau scris pe hârtie de la judecător.

— Atunci poate că n-ai avut niciodată-ncredere-n mine, zise avocatul. Poate crezi că din cauza mea ai pierdut. Poate crezi că, dacă fi fost altu-n locul meu, n-ai fi acum aici. Aşa-i? Si el, Mink, cu aceeași răbdare calmă și nezdruncinată:

— Ai făcut tot ce-ai putut. Numai că nu erai omul potrivit pentru chestia asta. Ești Tânăr și fagos, da' eu nu de-asta aveam nevoie. Eu aveam nevoie de-un om de afaceri, de-un om de afaceri versat, care știe cum se face-o trampă. Dumneata nu ești bun de-așa ceva. Acuma du-te și scoate-mi hârtia aia de la judecător.

Acuma el, avocatul, încercă chiar să și râdă.

— Nici nu mă gândesc, zise el. Tribunalul consideră că mandatul meu în cazul dumitale a-ncetăt azi după-masă la pronunțarea sentinței. Am intrat aici doar în trecere, să-mi iau rămas-bun și să te-ntreb dacă-ți pot fi de folos cu ceva. Dar evident, oamenii care n-au prieteni, n-au nevoie nici de binevoitori.

— Dar eu nu socot că mandatul dumitale a-ncetaț, zise Mink ridicându-se acum fără grabă; și avocatul fu-n picioare dintr-o săritură, dintr-un salt, la ușa zăvorâtă, cu ochii la făptura măruntă care se-ndrepta spre el, arătând puțintică și firavă, și inofensivă, ca un copil, dar primejdioasă ca o viperă – ca un șarpe cu ochelari necrescut, ca o cobra, ca o aspidă. Si avocatul începu să țipe, să urle, chiar și când pașii alergând ai temnicerului se auzeau pe scară și ușa se deschise, și temnicerul se ivi în prag cu pistolul în mâna.

— Ce s-a-ntâmplat? zise temnicerul. Ce-a vrut să facă?

— Nimic, nimic, zise avocatul. E-n regulă. Am terminat. Dă-mi drumul să ies.

Numai că nu terminase; ar fi vrut el să fi terminat, dar nu terminase. Nici măcar n-a așteptat până dimineață. Un sfert de oră după aceea era la hotel în camera judecătorului itinerant care prezidase procesul și pronunțase sentința, el, avocatul, suflând încă greu, nevenindu-i să creadă încă prin ce primejdie trecuse, încă uluit că scăpase.

— E nebun, ascultați ce vă spun! zicea. E primejdios! Cum să-l trimiteți la Parchman, unde peste douăzeci sau douăscinci de ani o să aibă dreptul la grațiere sau la eliberare condiționată ca să nu mai vorbim de cazu-n care vreunul din neamurile lui – și slavă Domnului, are destule! – sau careva cu cine știe ce interes, sau poate-un simplu-nurcă-lume slab de înger și trecere la guvernator să-i sufle-o vorbă la ureche și să-l scoată *mai* devreme! Trebuie trimis la Jackson, la azil, pe viață, și-acolo o să fie-n siguranță. Adică nu: *noi* o să fim în siguranță!

Și zece minute mai târziu intra și procurorul care făcuse rechizitoriu în proces zicându-i (avocatului):

— Vasăzică, vrei suspendarea executării ca să introduci o cerere de revizuire. De ce n-ai făcut-o până acum?

— L-am văzut și dumneata, zise, strigă aproape avocatul. Ai fost și dumneata cu el în sala de ședințe trei zile-ntregi, de dimineață până seara.

— Exact, zise procurorul. Și tocmai de-aceea te-ntreb: de ce acum?

— Pentru că dumneata nu l-am văzut de-atunci încoace! zise avocatul. Vino cu mine până sus la el în celulă, să-l vezi. Cum am făcut eu acu' juma' de oră!

Dar judele era om bătrân, n-a vrut să se deplaseze atunci, aşa că a doua zi dimineață temnicerul a descuiat ușa și le-a dat la toti trei drumu-n celula-n care silueta măruntă, firavă, descărnată, cu salopeta și cămașa decolorate și peticite, cu picioarele desculțe-n bocancii tari ca fierul, coborî de pe pat. Îl bărbieriseră-n dimineața aia și-l pieptănaseră, cu cărare, și părul îi fusese netezit cu apă, să stea lipit pe scăfărlie.

— Poftiți, dom'lor, zise el. N-am scaune, da' desigur că n-aveți de gând să stați atât cât s-aveți nevoie de scaun. Ei, dom'le judecător, văd că nu numai că mi-ai adus hârtia, da c-ai adus și doi martori, să vadă când mi-o dai.

— Stați puțin, zise avocatul către judecător. Lăsați-mă pe mine. Și-apoi către Mink: Nu mai e nevoie de hârtie. O să te judece – domnul judecător te va judeca din nou.

Mink încremeni. Privi la avocat.

— De ce? făcu el. M-au mai judecat o dată și mare lucru tot n-am pricpeput.

— Pentru că de data aia n-a fost judecata bună, zise avocatul. Și-am venit să-ți spunem.

— Dac-ătunci n-a fost judecata bună, ce rost are să se mai piardă timp și bani cu-o alta? N-ai decât să-i zici amicului de colo să-mi aducă pălăria și să deschidă ușa să mă duc acasă să-mi văd de recoltă, dac-o mai fi rămas ceva de ea.

— Nu, stai puțin, zise avocatul. Judecata n-a fost bună pentru că te-a trimis la Parchman. Acuma n-o să te mai duci la Parchman, unde-ar fi trebuit să muncești în arșiță cât îi ziua de lungă, pentru-o recoltă care nici măcar nu-i a dumitale. Acum ochii cenușii spălăciți îl urmăreau arătând nu numai parcă n-ar fi fost în stare să clipească, da' parcă de când se născuse nu simțise vreodată nevoie să clipească, avocatul continuând să trăncănească fără să se poată măcar opri: Nu la Parchman, ci la Jackson, unde-ai să ai o odaie frumoasă, să stai singur... toată ziua n-o să ai nimic de făcut, doar să te-odihnești... o să ai doctori... și-aici se opri nu că se oprise el din trăncăneală; îl opriseră ochii care-l pironeau, spălăciți, fără să clipească.

— Doctori, făcu Mink. Jackson. Îl sfredeli cu privirea pe avocat. Asta-i unde-i bagă pe nebuni.

— N-ai prefera... începu procurorul. Atâta apucase să spună. În școală făcuse atletism și se menținea și-acum în formă. Cu toate astea nu reuși să imobilizeze fiara mică și dezlănțuită decât după ce-l

zvârlise pe-avocat pe jos și se tăvăliseră amândoi pe dușumea. Și chiar și-atunci fusese nevoie de-amândoi, de el și de temnicer, ca să-l poată ridica și Tânăr deoparte, să-l țină, furibund, numai spume, zbătându-se ca o mită, gâfâind.

— Nebun, eu, ai? Nebun, eu? Nu l-a făcut încă curva de măsa pe căla care să-mi zică mie nebun, cât o fi el de grozav și câți or fi ca el.

— Ai dreptate, smintitule, făcu procurorul. La Parchman cu tine! Acolo-s doctorii care-ți trebuie.

Așa că s-a dus la Parchman, prins cu cătușe de mâna ajutorului de șerif, schimbând amândoi vagon de fumători după vagon de fumători, de la un tren local la altul, ăl' din urmă lăsând colinele-ntr care trăiese de când se știa și întrând în delta pe care n-o văzuse niciodată până atunci – câmpie aluvionară, mlaștinoasă, întinsă la nesfârșit și acoperită de chiparoși și eucalipți, și mărăcinișuri, și crânguri mișunând de urși și cerbi, și pantere, și șerpi, în care omul izbind sălbatic, violent cu securea mai desțelenea petice de pământ gras unde lujerii bumbacului creșteau exuberant, mai înaltă decât omu' călare și el, Mink, sta cu fața lipită de fereastra vagonului, ca un copil.

— I numai mlaștină pe-aici, zise. N-arăta sănătos.

— Nici nu-i, făcu ajutorul. Nici nu-i nevoie să fie. Șta-i penitenciar. După mine, nici nu există loc mai nesănătos în care să poți băga un om și să-l închizi dup-un gard de sârmă ghimpată pentru douăj' de ani sau douăscinci. Da' pentru dumneata, un loc nesănătos ca ăsta-i tocmai ce-ți trebuie; n-o să ai de stat multă vreme.

Vasăzică, aşa arăta Parchman, penitenciarul, destinația și destinul lui, pe viață, cum zisese judecătorul; pentru restul vieții lui, cât o mai avea de trăit. Da' avocatu-i zisese altfel, cu toate că nu putea avea nici în el încredere cu-adevărat: numai douăscinci de ani, poate numai douăzeci, și chiar și pe-un avocat în care omu' nu se poate-ncrede, tot poți măcar atâta să-l crezi: că-și știe meseria, pentru c-a mers la o școală de legi și le-a-nvățat, pe când un judecător, tot ce-are de făcut ca să ajungă judecător e să iasă-ntâiu-n alegeri. Și chiar dacă

judecătorul n-a iscălit hârtia pe care să stea scris c-are de făcut numă' douăzeci sau numă' douăscinci de ani, nici asta n-avea nicio importanță pentru că judecătorul era de partea cealaltă și natural c-avea să-l mintă pe omu' contra căruia era, pe câtă vreme un avocat, mai ales avocatu' tău, nu poate. Ba mai mult: avocatu' lui nu putea să-l mintă chiar pe el pentru că-i spusesese cineva că era un fel de regulă că, dacă clientu' nu-l minte pe avocat, Legea nu-i dă voie nici avocatului să-l mintă pe client.

Și chiar de n-ar fi fost aşa, tot n-avea nicio importanță, pentru că el tot nu putea sta la Parchman toată viața, n-avea timp, trebuia să iasă-nainte. Și uitându-se la gardul înalt de sărmă cu-o unică poartă păzită zi și noapte de oameni cu puști și după gard la clădirile scunde sinistre cu gratii la ferestre, îi trecu prin gând, încercă să-și aducă-minte, c-un fel de uluială, de timpu' când unicul motiv pentru care voia să scape era ca să se duc-acasă să-și vadă de lucratu' pământului, amintindu-și asta numai o clipă și-atât, pentru c-acuma trebuia să scape.

Trebuia să iasă. I-au schimbat salopeta albastră decolorată și peticită, și cămașa cu care venise de-acasă, cu-o salopetă și-o haină de postav alb, cu dungi negre de-a latu', care, de-ar fi după judecător, îi era sortit să le poarte toată viața până la moarte, dacă n-ar fi știut avocatul ce știa. Acuma muncea – munceau o mulțime – pe câmpii grase de bumbac și oameni călare cu puști la oblânc îi păzeau, și făcea singurul lucru pe care știa să-l facă, pe care-l făcuse toată viața, pentru o recoltă care n-o să fie niciodată-a lui, câte zile-o mai avea, dac-o ieși p-a judecătorului, și-și zicea: *Bine și-așa. Ba chiar mai bine. Dacă unu' vrea să facă o treabă, poa' s-o facă, da' poa' și să n-o facă. Da dacă TREBUIE s-o facă, n-are ce-l opri.*

Și noaptea, pe patul de scânduri, fără cearșaf, cu-o pătură ieftină și scortoasă, și drept pernă hainele făcute sul, își zicea, își vâra-n cap, pentru că trebuia acuma să-și schimbe peste noapte și pentru totdeauna pe douăzeci sau pe douăscinci de ani toată firea și tot

caracterul, și toată făptura lui: *Să fac orice-mi zic ăștia să fac. Să nu-ntorc vorba nimănuie. Să nu m-amestec unde-i bătaie. A sta-i tot ce trebuie să fac douășcinci de ani sau poate chiar numai douăzeci. Da' mai ales să nu-ncerc să evadez.*

Nici măcar nu ținea socoteala anilor care se-mplineau. Îi lăsa să treacă, să se-nfundă în uitare, îi îndesa sub bocancii grei în răzor, în urma catârului care trăgea plugul, și mai târziu boroana, apoi cu săpăliga la plivit și la rărit, și la urmă cu sacul lung târâș în care culegea bumbacul. N-avea nevoie să-i numere; acum era-n mâna Legii și, câtă vreme se ținea de ale patru reguli pe care Legea le pusese pe seama lui, o s-o ție și Legea pe-aia una pe care și-o pusese pe seama ei, și douășcinci de ani sau poate chiar numai douăzeci.

Nu știa câți ani trecuseră când veni o scrisoare; să fi fost doi sau trei, și stătea în biroul directorului sucind și răsucind în mâna plicul cu mărci și cu ștampile, și-adresa scrisă cu creionul, în timp ce directorul îl observa.

- Nu știi să citești? zise directorul.
- Știi să citesc de tipar, da' de mâna nu știu bine.
- Vrei să-ți deschid eu? zise directorul.
- *All right*, făcu el. Așa că directorul o deschise.
- E de la nevasta dumitale. Te-ntreabă când vrei să vie și dacă s-aducă și fetele.

Iar ținea scrisoarea-n mâna acum, o foaie de hârtie dintr-un caiet de școlar, scrisă cu creionul, parc-ar fi fost picioare de păianjen sau hieroglife, dar asta nu-nsemna c-ar fi fost mai ușor de citit pentru el decât araba sau sanscrita.

- Yettie nu știe nici măcar să citească de tipar, darămite să scrie de mâna, zise el. Trebuie că i-a scris-o madam Tull.
- Ei, făcu directorul. Ce să-i scriu?
- Scrie-i că n-are niciun rost să facă atâta drum până aici, pen' că tot am să mă-ntorc acasă curând.
- Oh, făcu directorul. Ai să ieși în curând, eh? Privi la făptura

măruntă și firavă, nu mai mare decât un băiat de cincisprezece ani, care de trei ani era-n seama lui și pe care nu reușise-n timpul ăsta s-o catalogheze, s-o rânduiască-ntr-una din categoriile alcătuind contextura închisorii. Nu era o enigmă, nu era un mister: nu era nimic, absolut nimic; la fișa lui nici conflict, nici mustrare, nici observație de la vreun gardian sau custode, sau funcționar, niciodată niciun fel de incident cu vreun alt deținut. Un ucigaș, condamnat pe viață, intra după experiența directorului, totdeauna, într-una din două categorii: sau un incorigibil, care nu mai avea nimic de pierdut, o veșnică problemă și bătaie de cap, și pentru gardieni, și pentru ceilalți deținuți; sau o periuță, lingând cizmele oricărui dintre superiori, ca să-și facă viață mai usoară. Dar ăsta, nimic: își primea porția de treabă-n fiecare dimineață și muncea la bumbac, dârz și neostenit, ca și cum ar fi muncit la al lui, ca și cum pentru el ar fi scos rod. Ba mai mult: lucra mai aprig pentru recolta asta, din care n-avea să tragă niciun gologan profit, decât lucrau – după experiența directorului – oamenii de teapa lui pentru ei însiși: Și cum ai să ieși?

Mink i-a spus. În trei ani de zile asta ajunsese la el ceva automat; n-avea decât să deschidă gura, că ieșea ca răsuflarea:

— Făcând ce-mi zic ei să fac. Nu-ntorc vorba și nu mă bat. Și nu ncerc să evadez. Mai ales asta: nu-ncerc să evadez.

— Așa că după șapteșpe sau douăj'doi de ani ai să pleci acasă, zise directorul. Că trei s-au și făcut, de când ești aici.

— S-au făcut? N-am ținut socoteala. Nu, zise el. N-am să mă duc de-a dreptul acasă. Am mai întâi ceva de făcut.

— Ce? zise directorul.

— O chestie de-a mea. După aia, mă duc acasă. Scrie-i așa. *Da, dom le, își spuse el. Ai zice c-a trebuit să fac tot drumu' până la Parchman numai ca de-aici s-o pornesc înapoia acasă să-l omor pe Flem.*

Trei

V.K. RATLIFF

Ce n-a putut probabil să-i intre-n cap lui Montgomery Ward, nici la-nceput, nici în următoarele două-trei zile, era de ce-a vrut Flem neapărat ca el să fie trimis în mod special la Parchman. De ce să nu fi fost bun și alt loc, la fel de sigur și de izolat, de pildă Atlanta sau Leavenworth, sau poate chiar Alcatraz, tocmai la două mii de mile, în California, unde judecătorul Long l-ar fi trimis cu primul tren, încă de pe când el se mai uita la prima poză obscenă; asta voia să știe: de ce anume nu-i convinea lui Flem niciun alt loc și ținea ca el, Montgomery Ward, să fie trimis numai și numai la Parchman, în Mississippi.¹

Pentru că nici chiar în agitația primului moment Montgomery Ward nu se-ndoiese o clipă măcar de cele ce i se-ntâmplau în realitate. De cum au intrat pe ușă avocatul și cu Hub, el și-a dat seama că-n fine s-a-ntâmplat ceva, ceva la care s-așteptase chiar din momentu', când va fi fost ăla, când Flem descoperise, sau bănuise, că, orice-o fi fost aia ce se-ntâmpla acolo pe străduță, era ceva din care se putea scoate-un ban. Ce-l lăsa puțin perplex era de ce complica și-ncurca Flem atâtă lucrurile, numai ca să-i sufle-afacerea asta cu poze de femei goale. Era ca anecdota cu tipu' din pom care, când îl vede pe unu' de jos țintind cu pușca la el, îl întreabă cum îl cheamă și, când ăl' de jos îi spune, face: „Ei drăcie, dumneata ești ăla? Ce-ai nevoie-atunci să mai pierzi timp și să strici cartușu' pe mine? Dă-te de-o parte, să cobor!”

Ce să mai vorbim de nesocotință! Că Flem Snopes îi sufla afacerea, era all right. Se-așteptase la asta: se-așteptase ca mai curând sau mai târziu să-i vină și lui rândul, având pe chestia asta exact același risc ca

¹ Forma Mississippi reproduce pronunția regională și populară a cuvîntului Mississippi.

oricare altul din Yoknapatawpha care-avea o afacere suficient de rentabilă ca Flem să considere că i-ar conveni. Dar, ca să-i pui să confiște pozele alea tocmai pe procuror și pe șerif, singurii doi oameni din căți puteai găsi în toată Yoknapatawpha, despre care nici chiar Grover Winbush n-ar fi fost atât de naiv să-și închipuie-n vis măcar c- or să le lase vreodată să le scape din mâna – procurorul Stevens, cel care se consacraseră atât de mult reformelor civice și progresului moral al poporului, încât, din cel mai pur sentiment al datoriei, îi silea pe băieții de doisprezece ani să-alerge-n concursuri de cinci mile, când ei tot ce-și doreau era să-i lase-n pace să stea acasă și să dea foc grajdului; și Hub Hampton, carnivorul ăla cu mutră de diacon baptist care, când te prindea o dată-n colții lui, nu-i mai scăpăi și care n-avea plăcere mai mare și mai pură decât să țină socoteala oamenilor despre care știa personal c- or să nimerească direct în iad.

La urma urmei, de ce trebuia neapărat ca Montgomery Ward să fie băgat la-nchisoare, când tot ce voia unchi-su sau văr' su era să-i sufle afacerea, decât doar poate ca să lipsească-o săptămână sau poate o lună, sau două, să dea lumii timp să uite de pozele alea de femei goale sau, în orice caz, să uite că cineva pe care-l chema Snopes avea vreo legătură cu ele. Pentru că Flem era acum bancher și s-ocupa nu numai cu cămătăria, s-ocupa și cu respectabilitatea.

Nu, ceea ce în fond ar fi trebuit să-l lase pe Montgomery Ward perplex, pe el îl încânta și-l minuna: cum de reușise el să-o lungescă atât. N-ar fi fost nevoie nici de lege și nici de Flem Snopes ca să-i închidă atelierul, să-i tragă obloanele (sau mai curând să i le ridice) și să lichideze pentru totdeauna industria astă de fotografii obscene din Jefferson, Mississippi. O și făcuse foarte bine Grover Winbush, când îl prinsese cineva ieșind atunci la două noaptea din fundătură, cine dracu' o fi fost. Nu: Grover Winbush nenorocise, distrusese afacerea încă din clipa-n care descoperise că-ntr-o fundătură din Jefferson există o ușă laterală și că-n dosul ei e ceva ce s-ar putea numi un bordel, dar fără dame. Ba nu: afacerea astă fusese pierdută pentru

Jefferson din clipa-n care Grover Winbush fusese numit polițist de noapte, pentru că Grover avea exact atâta minte câtă să-i ajungă unui polițist de noapte, cu condiția ca orașul să nu fie mai mare ca Jeffersonul și nici lumea să nu se culce niciodată mai târziu ca-n Jefferson, Mississippi, pentru că asta era unica slujbă dintre toate slujbele trudnice plătite de pe lumea asta – să stea toată noaptea rezemat de un stâlp de felinar și să privească la piața pustie – pe care-ai fi zis că-i și el în stare să-o facă oricâtă vreme, cu condiția ca ăl' care i-a dat-o sau i-a obținut-o să rămână tot atâta vreme la putere și cu condiția ca el, Grover, să nu pice cumva peste ceva cu care să-și poată face rău lui sau slujbei, sau vreunui trecător nevinovat, sau poate chiar la toți trei deodată; aşa că natural c-avea să fie prins de cineva, de oricine, a doua sau a treia oară când avea să caute să se strecoare din fundătură.

Ceea ce, în fond, nu era decât un simplu risc profesional inevitabil când învârteai o afacere ca asta în același oraș în care Grover Winbush era polițist de noapte, și Montgomery Ward știa asta tot atât de bine ca oricine altul care-l cunoștea pe Grover. Și, cum afacerea de mai bine de un an de zile mergea fără nici o-ncurcătură, Montgomery Ward și-a-nchipuit că cine-o fi fost ăl' de-l prinse pe Grover întrând sau ieșind din fundătură pe furiș după miezul nopții, o dată pe lună de nouă sau zece luni încocace, fusese poate vreun cunoscut de afaceri, pe care Grover și-l făcuse prințându-l jucând pe bani la vreo razie sau cu vreo juma' de whiskey de contrabandă în buzunarul de la spate. Sau cine știe? Poate că însuși Flem în persoană încisese fiecăruia gura la timp, protejându-și nu atât propriile interese viitoare și investițiile pe care le-avea-n gând, pentru că, la vremea aia, poate că încă nu descoperise c-avea de gând să pună mâna pe atelié (aşa-i zicea Montgomery Ward, pe franțuzește, și pe vitrină pusese să-i scrie: Atelier Monty), ci doar ca să protejeze și să apere însăși rentabilitatea și profiturile rezonabile, și asta nu chiar din lealitate familială față de un alt Snopes, ci pur și simplu din principiu, cu toate c-ajunsese bancher și natural că trebuia, într-o anumită măsură cel puțin, să

stabilească un compromis între profit și onorabilitate, pentru că orice rentabilitate este în fond de interes general, cu condiția să nu fie prinsă, și chiar și onorabilitatea poate merge mâna-n mâna cu interesul general, cu condiția ca interesul general să aibă destul bun-simț ca să lucreze pe-ntuneric și să nu facă prea mult zgomot.

Și când procurorul și cu șeriful au intrat la el atunci dimineața, să-l aresteze, Montgomery Ward a crezut, normal, că-n fine destinul lui apuca pe drumul firesc și singurul lucru care-l nedumereea era felul absolut nesocotit, ca să nu-i zicem nesăbuit, în care Flem Snopes speră să tragă foloase de pe urma destinului. Vreau să zic: amestecându-i pe procurorul Stevens și pe șeriful Hampton, dându-le posibilitatea să adulmece, să-apuce să vadă cu coada ochiului măcar pozele alea de femei goale. Pentru că, aşa cum evoluase afacerea, puteai spune că-ntr-un fel Montgomery Ward lucra-n schimbul de noapte și niciodată nu era văzut în piață înainte de ora prânzului. Așa că, până să-i spună procurorul și Hub, el nu-avusesese încă timp să afle despre ai doi tipi, care spărseseră dulapul cu droguri al lui moș Willy Christian noaptea trecută, și că nimeni dintre ai care-i zăriseră pe hoți prin vitrină nu putuseră să de urma lui Grover Winbush ca să-i spună, și, când, în cele din urmă, Grover ieși furându-se din fundătura lui Montgomery Ward, chiar și hoții, nu numai ai care-i văzuseră, se duseseră-acasă.

N-am de gând să susțin că pe Montgomery Ward l-a surprins faptul că procurorul și cu Hub erau cei dintâi. Era firesc să fi fost ei, când, în fine, afacerea atelierului izbucnise, indiferent de motivul izbucnirii. S-ar fi așteptat să-i vadă primii, chiar dacă-n Yoknapatawpha nici nu s-ar fi pomenit vreodată de numele lui Flem Snopes – ipocritul astă de procuror viclean, cu mutră de zevzec învățat pe la Harvard și prin Europa, și care nu-ar fi avut nevoie nici măcar de scuza că astă-i slujba lui pentru care-i plătit ca să-și vâre nasu' peste tot unde nu-i fierbea oala și unde nu-avea ce pierde; și borțosul ăla bătrân de Hampton, pe care-l puteai chema să caște gura la orice, chiar și la o crimă, dacă-ți

aduceai aminte că-i şerif şi-i spuneai despre ce-i vorba şi unde. Nu. Ce-l uluia pe Montgomery Ward era ce paştele mă-sii de aberaţie-l trăsnise pe Flem Snopes ca să fie el în stare să credă că se putea folosi de procurorul Stevens şi de Hub Hampton, ca să pună mâna pe pozele alea şi să-şi mai închipuie-n vis măcar c-o să le mai scoată vreodată din mâna lor.

Aşa c-ai fi putut zice că, pentru o clipă, credinţa, încrederea lui în Flem Snopes şovăise, se cam clătinase. A fost un moment oribil, în care crezuse că Flem Snopes a putut fi victima unei pure coincidenţe manevrate de Grover Winbush, ca un simplu muritor de rând. Dar numai un moment. Dacă afurisitul ăla de copil, care-i văzuse pe hoţi la dulapul de droguri al lui moş Willy, trebuise să-şi aleagă, ca să se ducă la cinematograf, la a doua reprezentaţie, din toată săptămâna, exact aceeaşi seară pe care şi-o alesese şi Grover Winbush ca să se mai strecoare-o dată-n odaia din dos a lui Montgomery Ward, din fundătură, şi dacă şi Flem Snopes putea fi victima aceluiaşi ghinion şi-al aceleiaşi coincidenţe scandalioase ca şi oricare altul, atunci puteam foarte bine să ne facem valizele şi să ne cărăm.

Aşa că, şi după ce procurorul şi cu Hub i-au povestit despre āi doi hoţi de la moş Willy din prăvălie şi despre băiatul căruia tat-su ar fi trebuit să-i dea pantalonii jos că nu fusese-acasă-n pat cu două ceasuri mai devreme, Montgomery Ward tot n-a avut o clipă măcar dendoială că era vorba de-o lovitură montată de Flem de la un cap la altul – de Flem în persoană cu nasul lui de copoi care simte gologanu' cum simte popa păcatu' şi puiu' fript, descoperind imediat că trebuia să fie de câştigat din gros cu ce se-ntâmpla noaptea-n dosu' uşii aleia din fundătură, în orice caz destul ca să-i facă pe oamenii din trei reşedinţe de comitat să intre şi să iasă pe furiş de-acolo din fundătură noaptea pe la două şi pe la trei.

Aşa c-acuma, tot ce mai avea Flem nevoie era să afle exact ce anume se petrecea acolo-n fundătură, care să fie-atât de misterios şi-atât de bănos; şi şi-a plasat probabil spionii lui – nu c-ar fi nevoie, ca

să-l prindă pe Grover Winbush, de spioni calificați cu respectul meseriei și cu mândrie profesională, pentru că orice copil, dacă-l cinsteari c-un cornet de înghețată, ar fi putut să-o facă – să pândească de după colț pe cine vine și pe cine pleacă; mai curând sau mai târziu, și probabil mai mult curând decât târziu, avea să se ivească vreunul care să fie la cheremul lui Flem. Foarte probabil că mai mult curând decât târziu; chiar aşa, împrăștiată peste patru comitate, cum era afacerea asta, nu puteau fi mulți din ăi de teapa din care-și trăgea Montgomery Ward clientela, care să nu fi-ncercat să-și pună iscălitura pe-o bucată de hârtie de-a lui Flem cu patruzeci sau cincizeci la sută pentru-un împrumut de trei sau patru dolari, aşa ca Flem să nu-i poată spune:

— Știi, pe chestia fleacului ăluia de chitanță-a dumitale, aş fi vrut să-mpiedic banca să te urmărească, da' eu nu-s decât vicepreședinte, și cu Manfred de Spain nu-i nimic de făcut.

Sau poate chiar Flem să-l fi prins pe Grover, să-l fi prins pur și simplu asupra faptului, atunci a doua sau a treia oară, număr care pentru Grover însemna maximul absolut al posibilităților lui de a se furișa din fundătură fără să-l prindă cineva, asta, de fapt, cu mult înainte ca ăi doi tipi să fi spart prăvălia lui moș Willy Christian și să-l fi dat de gol, șterpelind medicamentele din dulăprior în vasele a jumate din Jefferson, care era știut că la ora aia se-ntorcea acasă de la reprezentanța de seară de la cinematograf, și când l-au căutat pe Grover peste tot ca să-i spună, n-au putut da de el. Cum-necum, Flem a dat peste unu' pe care să-l poată stoarce destul, ca să scoată de la el exact ce-i trebuia: ce marfă vinde Montgomery Ward după ușa aia. Așa că acum tot ce-avea Flem de făcut era să între și el în combinație, să-l scoată p-orm-afară pe Montgomery Ward sau să-i tragă preșu' de sub picioare, cum făcuse ca să-i pice-n palmă tot ce exista-n Jefferson, din care se putea scoate-un ban, de când ne suflase și nouă, mie și lui Grover Winbush, birtu', care credeam că-i al nostru, pe vremea când nici eu n-aveam mai multă minte decât să-mi închipui că-i puteam ține piept lui Flem.

Numai că, ajuns bancher, vicepreședinte, ca să nu mai pomenim că-n fiecare duminică dimineața era totdeauna al treilea la biserică baptistă – primul fiind negrul care-aprindea focu-n sobă și-al doilea pastorul în persoană – și tot restul carierei lui la Jefferson era condamnat la respectabilitate, ca unu-n haine de sărbătoare, care n-acearcă să-l erge pe-un câmp de scaieți și de clocoțici, bineînțeles că acumă Flem nu numai că nu putea să-apară-n chestia astă, nu putea nici măcar să-o lase să aibă cât de cât vreo legătură cu numele de Snopes. Așa că-n ce privea Jeffersonul se terminase cu Atelierul Monty, avea să fie-nchis, curățat, șters din registrul comerțului pentru vecii vecilor și-afacerea mutată-n altă fundătură, unde nu răzbise nici zvon măcar despre ea până-atunci, și sub o direcție care, dacă fi posibil, să nu știe nici să silabisească măcar cuvântul Snopes. Sau mai bine, dacă Flem avea un pic de judecată, să-o mute cu totul în alt oraș, undeva în fostul district al lui Montgomery Ward, unde Grover Winbush să n-aibă cum da de ea, cel puțin până-n vara viitoare, când o să-și ia ale două săptămâni de concediu.

Așa că, deocamdată, tot ce-avea Montgomery Ward de făcut, de fapt, tot ce putea face era să-astepte până ce-o socotă Flem că-i momentul potrivit să-l dea afară din atelié sau să îl sufle, în fine, cum o hotărî el că-i vine mai la-ndemână. E destul de probabil că Montgomery Ward să fi avut un moment-două de amărăciune la gândul că afacerea lui nu era una să-o poți lichida la repezeală, cum să ar zice că la foc, să n-aibă Flem cum prinde de veste. Dar fondul lui de comerț era o cantitate atât de nebuloasă, că n-avusese niciodată niciun fel de existență concretă, decât doar în clipa-n care clientul plătea și-o consumă pe loc, și singurul lucru pe care l-ar fi putut vinde era investiția capitală, și-așa ceva nu numai că-ar fi fost contrar tuturor legilor economice, dar l-ar fi lăsat și fără fondul lui nebulos de comerț, așa că n-ar mai fi avut ce vinde-n timpu' care i-ar mai fi rămas până să-l dea Flem afară, care putea să-nsemne câteva săptămâni sau poate chiar câteva luni. Așa că tot ce-i mai rămânea de făcut era să-aplice

orice metode și mijloace de accelerare și de sporire a deverului care-i puteau da prin cap până la prima mișcare a lui Flem, încercând, natural, să prevadă la ce metodă va recurge-n cele din urmă Flem – fie că găsise, Flem, ceva, vreun fel de manetă, de pârghie, ceva în trecutul lui, (al lui Montgomery Ward), cu care să-l manevreze, fie poate la gestul grosolan și banal, de a-i oferi pur și simplu bani.

Așa că s-așteptase la Flem. Da' la Hub și la procurorul' Stevens nu s-așteptase deloc. Așa că-n ce-ai putea numi o străfulgerare, două, când Hub și procurorul' năvăliseră la el atunci dimineața, Montgomery Ward și-a făcut socoteala c-o fi și asta o chestie cu onorabilitatea aia nouă-n care se băgase Flem; o onorabilitate atât de gingășă și-atât de mofturoasă, că nimic nu-i mai convinea și c-acuma lucrurile trebuiau să-rate ca și cum Legea-n persoană se deplasase să facă curățenie, să măture din Jefferson și atelié, și tot, așa că Flem se servise de procurorul' Stevens și de Hub Hampton doar ca să scoată cu ei castanele din foc. Firește, o clipă de s-ar mai fi gândit și-ar fi dat seama imediat că odată ce-un tip care și-a consacrat viața reformelor civice și progresului moral al tineretului, cum era procurorul' Stevens, și-un împierișat de carnivor de diacon baptist, ca Hub Hampton, ar fi pus mâna pe fotografiile alea de femei goale, nu i-ar mai fi rămas lui Flem ca să-și mute atelieru-n altă parte decât intenția. Dar, cu ochii ăia mici, duri, spălăciți fixându-l de peste burtoiu lui Hub Hampton, era greu să aibă timp de-orice fel de meditație și gândire, de-o fi fost omul' gânditor din fire sau nu. De fapt, dacă-i vorba, Montgomery Ward era-n momentul săla atât de departe de reflectat și de gândit sub orice formă, că n-ar fi deloc de mirare ca-n același moment de străfulgerare, el să fi lăsat să cadă, pe văr-su Flem, oribilă bănuială că se lăsase tras pe sfoară de procurorul' Stevens și de Hub Hampton; că Flem, tot ce-avusese de gând era să-l scoată pe el, pe Montgomery Ward, să-l lase pe dinafară, dar era destul de naiv dacă-și închipuia c-o să mai poată smulge din mâinile lui Hub Hampton pozele alea de femei goale, după ce Hub apuca o dată să le vadă, și că-n realitate păl de scosese

cu mâna lui castanele din foc îl chemă Flem Snopes.

Cu toate că, și în situația asta desesperată, Montgomery Ward avea totuși prea mult bun-simț și judecată, ca să nu mai vorbim de mândrie familială și de lealitate, ca să poată crede că zece mii de procurori Stevens și de Hubi Hamptoni, ce să mai zicem de numai câte unul din fiecare, ar putea să-l tragă pe sfoară pe Flem Snopes. De fapt, în loc de bănuiala aia ordinară, ar fi mai curând de crezut că Flem Snopes a avut și el ghinion, întocmai ca orice altă făptură omenească – nu ghinionul de-a se fi-nșelat asupra personajului Grover Winbush și a-și fi închipuit că Grover ar putea să între și să iasă pe furiș din fundătura aia, de două-trei ori pe săptămână,șapte-opt luni în sir, fără ca să-l prindă, o dată măcar, oricine-ar fi vrut din Yoknapatawpha, ci ghinionul de-a nu fi fost în stare să prevadă că ai doi hoți o să-și aleagă să intre să fure la moș Willy Christian la drugstore, tocmai în noaptea-n care puștiul ăla de Rouncewell avea să se lase s-alunece pe burlan, ca să se ducă la cinematograf, la reprezentarea a două.

Așa c-acuma tot ce-avea Montgomery Ward de făcut era să stea-n celula-nchisorii-n care-l băgase Hub și s-aștepte, cu ceea ce s-ar putea numi degajare și interes profesional, să vadă cum o să scoată Flem pozele alea de la Hub. O să dureze, natural; cu toată venerația lui pentru Flem Snopes și cu tot orgoliul familial, își dădea seama că, nici chiar pentru Flem, chestia asta nu era chiar simplă, ca și cum și-ar fi ales o pălărie sau o umbrelă. Așa că, dacă trecu și restul zilei și nu se-nțâmplă nimic nou, era exact ce s-așteptase. Ce-i drept, cam cochetase cu gândul că Flem, luat și el prin surprindere, ar fi putut să vină la el, la Montgomery Ward, să mai culeagă cine știe ce fărâme izolate de informații utile, fără să știe că n-avea ce. Dar când Flem nici nu apăru, nici nu trimise vorbă, s-ar putea zice că admirarea și venerația lui pentru Flem crescuse și mai mult, pentru că asta era o dovdă concretă că Flem n-avea nevoie nici măcar de bruma aia de informații câtă ar fi putut Montgomery Ward să i-o dea și nici, ca să zicem aşa, de încurajarea sau de sprijinul lui moral.

Și toată noaptea, până-n zori, în ceea ce s-ar putea numi intimitatea fraternală a ploșnițelor comitatului Yoknapatawpha, a stat și a făcut fel de fel de presupuneri, și dimineața la fel. Așa că vă puteți închipui mirarea și interesul – nu neliniște încă, nici uluire: doar interes și curiozitate – când nu-știu-care cunoscut grijuliu (e vorba de Euphus Tubbs, temnicerul; era și el parte interesată, ce să mai vorbim că toată viața lui din mirare-n mirare-o duse) apărut după-masa și-i povestit cum Hub Hampton se duse din nou dimineața la atelier să vadă dacă nu cumva le scăpase, și lui, și procurorului Stevens, vreo probă și că descoperise-n sticlele de revelator cinci galioane de whiskey de contrabandă pe raftul pe care Montgomery Ward știa foarte bine că nu ținea niciodată decât revelator.

— Acuma mergi la Parchman, nu mai mergi la Atlanta, zisese Euphus. N-ai să mai fii așa de departe. Unde mai pui că rămâi în Mississippi, așa că dacă-ți umflă-un temnicer banii tăi de întreținere, măcar să fie unu' de-ai noștri, nu cum fac afurisiții ăștia de judecători, că trimit băieți de la noi, din Mississippi, tocmai la mama dracului, la niște oameni de care n-ai auzit de când ești, ca să-ți umfle ăia banii.

Nici îngrijorare, nici uimire: simplă curiozitate și mirare, dar mai ales curiozitate. Pentru că Montgomery Ward știa foarte bine că ieri-dimineață, când ieșise din atelier cu Hub și cu procurorul, în sticlele alea nu era și nu fusese niciodată nimic decât revelator și-și dădea seama că și Hub Hampton și procurorul Stevens știau amândoi foarte bine că asta fusese-n ele, și nu altceva, și mai știa că, pentru-un tip care ține-o afacere cu fotografii de femei goale-n Jefferson, Mississippi, să-și complice existența vânzând whiskey cu paharu-n local însemna să-și caute beleaua cu lumânarea, ca și-un proprietar de ruletă sau de mese de joc de cărți, căruia i-ar fi dat prin cap să-și facă o presă de tipărit bani falși în aceeași pivniță.

Pentru că n-avusese nicio clipă de-ndoială că Flem pusese alcoolul și-încă-n așa fel ca Hub Hampton să dea peste el vrând-nevrând; și de data asta admirarea și venerația atinsere culmea culmilor, pentru că el

își dădea seama că Flem, ajuns bancher și trebuind să fie tot atât de gingeș pe chestie de onorabilitate ca o fată mare care se pomenește deodată singură-ntr-un congres de viajori comerciali, nu numai că nu-și putea permite să aibă de-a face cu contrabandisti locali de alcool, și că fusese astfel obligat să se ducă personal până la Moșia Franțuzului, sau poate chiar să ia drumu' până-n Sectorul Nouă la Nub Gowrie, ca să facă rost de el, trebuind chiar pe deasupra să mai și plătească douășcinci sau trei j'de dolari bani gheață din buzunar. Și desigur, fără să vrea, o frântură de secundă se poate să i se fi ivit gândul că-n fond ăști douășcinci sau trei j'de dolari dezvăluiau că-n ultimă analiză Flem nu era nici el imun la chemarea puternică și elementară a rudeniei de sânge. Dar asta n-a fost decât o frântură de secundă, dacă fost măcar și-atât, deoarece, chiar dacă Flem ar putea fi și el la un moment dat victimă slăbiciunii și-a rătăcirii, tot n-ar da nicicând douăj' de dolari pe-un Snopes.

Nu, ăi douășcinci sau trei j'de dolari nu-nsemnau decât c-afacerea avea să fie ceva mai grea decât să-șteptase sau calculase Flem. Dar faptul că n-a ezitat nici douășpatru de ore ca să plătească 'nsemna că-n orice caz Flem n-a avut niciun moment de-ndoială în ce privește rezultatul. Așa că, firește, nici Montgomery Ward n-avea nici el, nemaiavând nevoie nici să-și închipuie măcar, să prevadă, ci doar să-ștepte, pentru că, la ora aia, jumate din Jefferson asta făcea, presupunea și-și închipuia în locul lui, și cealaltă jumate aștepta, ca să nu zicem că sta cu ochii pe el. Până a doua zi, când îl văzurăm pe Flem traversând piața și apucând spre încisoare și intrând, și după juma' de oră ieșind. Și-n ziua următoare Montgomery Ward ieși și el cu cauțiunea depusă de Flem. Și-n ziua de după asta sosi în oraș Clarence Snopes – azi senatorul Clarence Egglestone Snopes din adunarea legislativă a statului, care pe vremuri fusese polițistul Snopes din sat, de la Moșia Franțuzului, până ce făcuse greșeala să-l bată-n numele legii cu patul pistolului pe unu' destul de ranchiuos și de răzbunător ca să protesteze că-a fost bătut cu patul pistolului, numai pentru că ăl

care bătea era mai voinic decât că bătut și purta și-o insignă. Așa că moș Willy Varner a trebuit să facă totuși ceva cu Clarence și-atunci a pus mâna pe Flem și-amândoi au pus mâna la bancă pe Manfred de Spain, și toți trei la un loc au pus mâna pe destui alții, ca să-l scoată pe Clarence ales în adunarea legislativă din Jackson, unde n-ar fi știut să facă absolut nimic, dacă n-ar fi fost unu-n care aveau moș Billy și Manfred de Spain încredere și care-i spunea unde să-și pună iscălitura și când să ridice mâna.

Numai că, precum zicea și procurorul Stevens, pare-se că el își descoperise adevărata vocație încă dinainte: se mutase în fine într-o bună zi de la Moșia Franțuzului la oraș și descoperise că țara se-ntinde chiar și dincolo de Jefferson, departe-n spre nord-vest și-ajungea chiar până pe străzile Mulberry și Gayoso și Pontotoc din Memphis în Tennessee, și când, trei zile mai târziu, se-ntorsese-acasă, părul măciucă și, ochii holbați păreau să zică: „Ei drăcia-dracului, ei drăcia dracului, de ce nu mi-ați spus despre chestia asta mai devreme? De când or fi mergând lucrurile-ășa?” Dar recupera repede timpul pierdut. S-ar putea chiar zice de fapt că-l recâștigase, pentru că acumă ori de câte ori se ducea de la Moșia Franțuzului la Jackson, sau se-ntorcea și trecea prin Jefferson, trecea și prin Memphis, așa c-ajunsese ceea ce procurorul Stevens numea nunțiuł apostolic venerian al străzii Gayoso, pe lângă toate mahalalele din nordul Mississippului.

Așa că-n a patra zi de dimineată când Montgomery Ward și cu Clarence luară trenul Număru' Șase, care merge spre nord, știam toți că Clarence va trece prin Memphis în drum spre Jackson, sau spre Moșia Franțuzului. Dar, în legătură cu Montgomery Ward, tot ce gândeam noi era ce dracu-o fi avut el acolo-n atelieru' ăla-al lui, că nici Hub nu fusese-n stare să descopere, și care să facă pentru Flem Snopes și două mii de dolari cauțiune depuși ca să-l expedieze-n Mexic sau undeva, cine știe unde, unde-o să nimerească Montgomery Ward? Așa că pentru noi nu era numai mirare plină de curiozitate: curiozitate da, desigur, dar și uimire și chiar și-un pic de cugetare, penibilă și rapidă

două zile mai târziu, când Clarence și cu Montgomery Ward au coborât amândoi din Număru' Cinci, care merge spre sud, și Clarence îl-a trimes pe Montgomery Ward lui Flem, și a plecat mai departe la Jackson sau la Moșia Franțuzului, sau unde-o fi avut de mers, ca să aibă de unde se-ntoarce la Memphis, pe strada Gayoso, și Flem îl-a trimis pe Montgomery Ward la Euphus Tubbs ca să-l bage-n celula lui la-nchisoare, cauțiunea de două mii de dolari dați de Flem fiind revocată sau poate retrasă pe timp nedeterminat, aşa cum îți pui pălăria neagră de sărbătoare-n cui pân' la nunta sau la înmormântarea viitoare, când s-ar putea să-ți trebuiască.

Care – vreau să zic Euphus – pare-se că la rândul său îl-a predat pe Montgomery Ward mai departe neveste-sii, madam Tubbs. Am auzit cum că ea i-ar fi atârnat și un stor vechi la fereastra celulei, să nu-l trezească soarele dimineața chiar aşa de devreme. Si acum, de câte ori procurorul Stevens sau Hub Hampton sau în fine oricare din oamenii ăștia ai legii aveau ceva de vorbit cu Montgomery Ward, unde-l găseau mai repede era la madam Tubbs în bucătărie încins c-un șorț de-al ei curățind mazăre sau știuleți de porumb pentru copt, și noi – mă rog, eu, dac-ășa vreți – mă făceam că trec ca din întâmplare pe aleea din fața-nchisorii, și Montgomery Ward acolo era, în grădină, și el, și madam Tubbs, Montgomery Ward prășind straturile de legume: nu că făcea mare lucru, da' oricum tot mai dădea cu sapa când îi arăta madam Tubbs unde.

— Poate c-o fi-ncercând să mai afle câte ceva despre pozele alea, făcu Homer Bookwright.

— Cum? sării eu. Madam Tubbs?

— Firește că vrea și ea să știe, zise Homer. Nu-i și ea om? Ce-i dacă-i femeie?

Și după trei săptămâni Montgomery Ward a apărut în fața judeului Long, în sala tribunalului, și judele Long i-a dat doi ani la penitenciarul de stat din Parchman pentru detinerea unui recipient de revelator conținând un galon de whiskey de contrabandă, corpul

delict prezentat în instanță.

Vasăzică, se-nșelase toată lumea. Flem Snopes nu dăduse două mii de dolari ca să curețe Statele Unite ale Americii de Montgomery Ward și nu cheltuise douăsinci sau trei' de dolari pe niște poșircă de whiskey de contrabandă, ca să ferească Atlanta, în Georgia, de-unu' cu numele de familie Snopes. El, ce făcuse, era să cheltuiască douăsinci sau treizeci de dolari ca să-l trimîtă pe Montgomery Ward la Parchman, când guvernul l-ar fi trimis în Georgia gratis. Ceea ce nu era numai surprinzător, era chiar foarte-foarte curios și pe deasupra și foarte-foarte interesant. Așa c-a doua zi de dimineață se-ntâmpla să fiu pe peronul gării când trebuia să sosească Număru' Unșpe care merge spre sud și bineînțeles că era și Montgomery Ward cu Hunter Killebrew, ajutorul de șerif, și i-am zis lui Hunter:

— Pleci la drum lung; n-ai cumva nevoie să te duci la toaletă? Am eu grija de Montgomery Ward în locul dumitale. Și-afară de-asta, unu' care n-a fugit acu trei săptămâni, cu-o cauțiune de două mii de dolari, probabil că n-o să-ncerce nici acuma, când n-are decât niște cătușe.

Așa că Hunter mi-a întins mie una din cătușe și s-a dat ceva mai încolo, și i-am zis lui Montgomery Ward:

— Vasăzică-n loc de-Atlanta te duci la Parchman. E mult mai bine. Nu numai că n-ai să lipsești pe-un furnizor de-al nostru, de-aici, din Mississippi, de căstigul lui firesc și legal de pe urma unui detinut de-al nostru, de-aici, din Mississippi, pe mâncarea scoasă de-aici, de la noi, din Mississippi, dar nici n-ai să fii singur, c-ai să mai ai cu tine-un văr sau un unchi de-aici, de la noi, din Mississippi, să-ți treci timpul cu el, când n-ai să fii la câmp, la muncă, sau în altă parte. Cum îi zice? Mink Snopes, unchi-tu sau văr-tu, ăla care-a avut acu câtăva vreme încurcătura aia pen' că l-a împușcat pe Jack Houston și-a tot aşteptat să se-ntoarcă Flem din Texas, la timp, să-l scape, numai că Flem avea altă treabă, așa că Mink a actionat cam pripit. Ce ți-e, văr sau unchi?

— Ce? făcu Montgomery Ward.

— Ce ți-e?

- Ce mi-e, ce?
- Ți-e unchi sau ți-e văr?
- Ce? făcu Montgomery Ward.

Patru

MONTGOMERY WARD SNOPES

— Vasăzică, te-a prostit, puiu' ăla de curvă, i-am zis. Credeai c-o să-l spânzure, da' a scăpat cu-nchisoare pe viață.

N-a răspuns. Ședea pe scaunul de bucătărie – singur și-l adusese, din bucătăria lui Tubbs. Eu n-aveam în celulă decât patul – adică eu și ploșnițele. Ședea cu umbra gratiilor zăbrelindu-i cămașa aia a lui albă și blestemata aia de cravată de zece centi, cu nodul gata făcut; ziceau că-i tot aia pe care-o purta de șaișpe ani, de când venise de la Moșia Franțuzului. Ba nu. Ziceau că nu-i tot aia pe care-o luase din raft de la Varner din prăvălie și și-o pusese-n ziua-n care plecase de la ferma luată-n dijmă și intrase vânzător la Varner, și se-nsurase cu curva lui de fată, și-o purtase și-n Texas când așteptau să se nască copilul din flori, și-o purtase și după ce s-a-ntors; asta era pe când purta o șapcă gri de stofă, bună pentru-un băiat de paisprezece ani. Și de pălăria neagră, că-i zisese unu' c-aşa poartă bancherii, și că șapca gri n-a aruncat-o, a vândut-o unui băiețaș de negru pe zece centi, adică băiatu' i-a muncit pe banii ăștia, și prima oară și-a pus pălăria acum trei ani și se zice că de-atunci n-a mai scos-o niciodată, nici chiar în casă, afară doar în biserică, și tot ca nouă-arată. Nu, arată parcă n-ar fi fost a nimănuia, nici măcar pătată de sudoare, chiar după ce-o purtase zi și noapte, trei ani de zile, cu timpu-n care se culca cu nevastă-sa cu tot, fără nicio supărare pentru ea, pen' c-aşa cum se culca ea cu bărbății-i de prinsă și cu de-ăi care nici măcar mănușile nu-și scot, darămitate pălăriile și ghetele, și paltoanele.

Și mesteca. Ziceau că la-nceput, când a venit la Moșia Franțuzului, vânzător la Varner, mesteca tutun. Pe-urmă-a descoperit chestia cu banii. Ei, desigur, auzise de bani și-nainte și chiar și văzuse câțiva,

când și când. Dar acuma descoperise pentru prima oară că poți să aduni zi de zi mai mult decât ai putea mâncă zi de zi, chiar dacă ai mâncă de două ori atâtă fcriptură de porc la grătar și de două ori atâtă sos alb. Și nu numai asta, dar că banul era ceva solid, mai tare ca osu' și mai greu ca piatra, și că, dacă puteai pune mâna pe ceva bani, nu era putere pe lume să te poată face să dai drumu' la mai mult decât erai dator, aşa că *descoperi* că nu-și mai putea permite să mestece tutun de zece centi pe săptămână pentru că-ntr-o timp descoperise că de cinci centi chewing gum ținea cinci săptămâni, adică-n fiecare duminică un baton. Apoi s-a mutat la Jefferson și-aici într-adevăr c-a văzut ce-i aia bani, vreau să zic c-a văzut bani cu duiumul, deodată, și pe-urmă-a descoperit că singura limită la cantitatea de bani pe care să poți pune mâna ca să-i ții să nu-ți mai scape era exact banii pe care puteai pune mâna, cu condiția să ai un loc bun, în siguranță, unde să-i lași din mâna ca să-ți-o poți umple din nou. Și-atunci a fost când a descoperit el că nu-și poate permite să mestece nici măcar de-un cent pe săptămână. Când n-avea nimic își putea permite să mestece tutun; când avea doar puțin și-a putut permite chewing gum; când a descoperit că s-ar putea-mbogăti dacă nu moare-nainte, nu și-a mai putut permite să mestece nimic, ci doar sta acolo pe scaunul de bucătărie cu umbra gratiilor celulei zăbrelindu-l mestecând în gol fără să se uite nici la mine, nici la nimic.

— Pe viață, am zis. Asta, după cum calculează ei, înseamnă douăj' de ani, afară doar dacă nu se-ntâmplă-ntre timp ceva. De când e acolo? Din nouăs'te opt, nu? De când stătea toată ziua poate tot aici, în celula asta, spânzurat de gratii, cu ochii pe stradă să te vadă-n-torcându-te din Texas să-l scapi, pen' că erai singurul Snopes, aşa-și închipuia el, care-avea destui bani și destulă trecere ca să-l ajute, strigând la oricine trecea să trimeată vorbă la Varner la prăvălie să vîi să-l scapi, și pe-urmă acolo-n sala tribunalului în picioare-n ultima zi, mai dându-ți o ultimă sansă, și tot n-ai venit. Nouăs'te opt, până-n nouăs'te douăștrei, din douăj' de ani nu mai e mult și iese. Ei drăcia

dracului, nu mai ai decât cinci ani de trăit, nu-i aşa? *All right.* Ce vrei să fac? Mi-a spus.

— *All right*, am zis. Şi ce-mi dai? Mi-a spus şi asta. Am stat un timp rezemat de perete, râzându-i în nas. Pe-urmă i-am spus cât cer. Niciodată nu s-a clintit. Numai ce s-a oprit din mestecat atât cât să zică:

— Zece mii de dolari.

— Vasăzică-i mult, am făcut. Pentru tine, tot cât face viaţa ta-i cam cins' te de dolari, şi-ăia mai mult marfă-n rate. Sta acolo-n umbra aia de gratii mestecând cu gura goală uitându-se la mine, în orice caz spre mine. Chiar dacă iese bine, maximum ce poţi face e să-i dubleze pedeapsa, să mai ia douăj' de ani. Astă-nseamnă că-n nouăs'te patruştrei o să trebuie s-o iezi de la-nceput cu gânditul că mai ai numai cinci ani de trăit. Lasă-te de-adulmecat chilipiruri! Cumpără de-antâia, că ai de unde. Scoate zece miare şi pune să-l omoare. Din câte am auzit eu, pentru zece miare dă năvală tot Chicagoul. Sau dă-i dracului de zece mii de dolari şi dă-l dracului şi de Chicago; cu-o singură mie poţi să stai liniştit aici, în Mississippi, şi să ai zece oameni de-ai tăi acolo, la Parchman, să tragă la sorti care să-l împuşe pe la spate.

De data asta nici măcar nu s-a oprit din mestecat.

— Mă rog, mă rog, am făcut eu. Vasăzică, e câte ceva pe care nici chiar un Snopes nu face. Nu, nu-i aşa. Pare-se că lui moş Mink nu i-a fost greu deloc să s-aranjeze cu Jack Houston atunci cu puşca-n mâna, când i-a venit la-ndemână. Poate că ce vreau eu să spun e că la fiecare din Snopeşti găseşti câte-o figură pe care nu ţi-ar face-o – cu condiţia să poţi s-o descoperi care-i aia până n-apucă el să te curete şi să te dea de răpă. Să-i zicem cinci atunci. N-am să mă tocnesc. Ce dracu', doar suntem neamuri, veri sau ce suntem?

De data asta s-a oprit din mestecat atât cât să poată zice:

— Cinci mii de dolari.

— O.K., ştiu că n-ai cinci miare-n buzunar bani gheăţă, am zis. Niciodată nu am nevoie. Zicea procurorul că e timp doi ani să-i strângi, să

amanetezi sau să vinzi, sau să furi ce-i fi având de-amanetă sau de vândut, sau de furat.

Asta i-a intrat în cap – sau cel puțin mie atunci aşa mi s-a părut. Sunt și eu destul de greu de cap câteodată, de fapt cam des în vremea din urmă. Pentru că c-a zis el ceva:

– N-ai să ai nevoie să stai doi ani. Pot să te scot.

– Când? Am zis. După ce-o să-ți fac treaba? După ce-o să-l nenorocesc pe restul vieții, cu încă douăj' de de ani? Nu. Vezi de altu'! Pentru că n-am chef să ies. N-am chef nici de ale cinci miare; te-am dus. Uite cum o să facem. Mă duc acolo și-l aranjez, îl fac să ia tot cât s-o putea, cât o permite starea de lucruri de-acolo, dinăuntru. Numai că eu n-am să ies atunci. O să-mi împlinesc mai întâi și doi ani ai mei; să-ți dau un pic de răgaz, să ai timp să rumegi situația. P-formă am să ies și-am să mă-ntorc acasă. Știi formula: să-ncep o viață nouă, să las să se potolească, să s-aștearnă uitarea peste trecutul deocheat. Firește că slujbă n-am să-mi iau și nici în vreo afacere n-am să intru, pentru că, la urma urmei, îl am pe văru' bun al tatei, care zi de zi se face tot mai mare și mai tare, și la bancă, și la biserică, și ca onorabilitate, și-n ochii lumii, și ce dracu', săngele apă nu se face, chiar dacă omu' a stat la Parchman pentru contrabandă de alcool, ca să nu mai tot pomenim la fiecare pas că-și are și el mândria lui, și că s-ar putea să nu vrea să primească de pomană, nici chiar de la văru'-su bancheru', ruda lui de sânge, și s-ar putea hotărî să-și deschidă iar negustoria lui aia veche, cam deocheată ea, ce-i drept, da' a dracului de bănoasă. Pentru că marfă de-aia găsesc berechet și amatori la fel, numai gura să deschid și să le spun unde-i, și poate că, de data asta, n-o să se mai nimerească recipiente de revelator pline cu whiskey lasăte-n voia-ntâmplării. Și chiar dacă; ei și? Mai fac doi ani și iar mă-ntorc, și iar o iau de l-anceput, mai întorc o foaie...

A dus mâna la buzunarul de la piept și n-a spus „Mda” cu tonul lui obișnuit, pentru că nu-l știa, nu-l învățase încă, da', dacă l-ar fi știut, aşa ar fi spus. Așa că c-a zis:

— Mda, aşa gândeam şi eu. Şi a scos un plic. Bineînțeles, l-am recunoscut imediat. Era de-al meu, cu *Atelier Monty, Jefferson, Miss.*, sus în stânga-n colţ, cu mărci poştale şi cu ştampilă, clară de parcă-ar fi fost gravată, şi-adresat lui G.C. Winbush, Loco, aşa că ştiam şi ce era-năuntru încă-nainte de-a fi scos-o: fotografia pe care Winbush insistase s-o cumpere pe cinci dolari pentru colecţia lui personală, cum s-ar zice, şi pe care nu vrusesem să i-o dau, pentru că, orice-ai fi făcut cu el, orice combinaţie, era riscant. Da', la urma urmei, ce dracu', doar era Legea-n persoană sau, în fine, ce-i ținea locu' la noi în fundătură, pe la două-trei noaptea. Şi, da, desigur, trecuse pe la poştă, cu toate că ştiam că n-o pusesem niciodată la cutie şi mai departe de blestemata aia de maşină de francat din oficial poştal din Jefferson nu trecuse. Şi după beleaua-n care intrase Winbush că fusese la mine-n odaia din dos în loc, cum zicea el, să se fi dus să-i împrăştie creierii-n drum hoţii de la moş Will Christian, mâncătoru' ăla de morfină, n-aveai nevoie de niciun Simon Legree ca să descoperi c-avea fotografia şi pe urmă să i-o sufli, şi n-aveai nevoie de nimic după aia ca să-l faci să jure, drept sau strâmb, tot ce vrei pe chestia asta. Pentru c-avea nevastă şi nu trebuia să faci decât atât: să-l laşi pe Winbush să creadă că ai de gând să i-o arăti ei, că era felul de nevastă de nicio putere din lume nu i-ar fi scos din cap că fata din fotografie – întâmplarea făcuse să fie singură-n asta, şi să nu facă nimic, doar că era goală cum o făcuse mă-sa – nu numai că era amanta lui, da' că el probabil că de-abia-n ultimul moment reuşise să sară de lângă ea fără pantalonii pe el. Şi nici Sherlok Holmes nu era nevoie să fii ca să-ţi dai seama ce-ar fi făcut putoarea aia de fălcos bătrân şi ipocrit de la tribunalul federal când ar fi dat cu ochii de plicul ştampilat. Aşa c-am zis:

— Văd că atuurile-s la tine. Nu merg, zic pas, n-am încotro. Vasăzică, mă duc acolo, îl aranjez şi mă scoţi. P-ormă?

— Un bilet de tren până unde vrei şi-o sută de dolari.
— Zi-i cinci, fac eu. Pe-urmă: *All right*. Să nu mă tocnesc. Zi-i două jumate. Şi nici el nu s-a tocmit.

— O sută de dolari, a zis.

— Da' vezi că oalele sparte eu le plătesc, am zis. O să am de stat cel puțin un an de zile-nchis în cine știe ce nenorocită de fermă de bumbac... Nu s-a tocmit, ce-i drept.

— M-am gândit și la asta, a zis. E totul aranjat. Mâine-ai să ieși pe cauțiune. Vine Clarence să te ia, că trece prin oraș în drum spre Memphis. Ai să ai două zile. Să fiu al dracului, se gândise chiar și la asta. Clarence o să aibă banii. O să aibă de ajuns.

Dacă tot ce numea el „de ajuns” era totuna cu ce numeam eu de ajuns. Așa că, nu-i mai râdea nimeni nimănuï în nas acum. Doar stam și mă uitam în jos la el cum ședea pe scaunul de bucătărie, mestecând, fără să se uite la ceva și fără să mestece ceva, omul ăsta, despre care toți de-l știau ziceau că nu pusese-n viața lui strop de băutură-n gură și care-acuma nu ezitase să dea pe whiskey treizeci sau patruj' de dolari, ca să mă bage pe mine la Parchman, să-l pot da de răpă pe Mink, și evident că era gata să cheltuiască înc-o sută (sau mult mai probabil încă două, dac-avea de gând să-l plătească și pe Clarence) ca să mă-mbuneze, să stau la Parchman atât cât trebuia ca să-l pot nenoroci pe Mink, să nu iasă-n cinci ani de zile, și deodată mi-am dat seama ce fusese, ce mă tot tracasase pe chestia lui, de când mă făcusem destul de mare ca să-mi dau seama de lucrurile de felul ăsta și poate să trag chiar și-o concluzie.

— Vasăzică, ești fată mare, i-am zis. Nu te-ai culcat cu o femeie de când ești, nu-i aşa? Ba ai și așteptat ca să te-nsori, să dai peste una nu numai gata-nsărcinată, da' care nici să-i bagi mâna pe sub fustă să nu te lase. Și vrei să trăiești, nu? Da', pentru Dumnezeu, de ce? Tot nimic nu zicea: doar ce ședea și mesteca-n gol. De ce-i mai fi cheltuind bani și pe Clarence? Chiar dacă merge la case de negri, unde nu-i mai mult de-un dolar, Clarence ca-nsoțitor tot o să te coste. Dă-mi mie toți banii și lasă-mă să mă duc singur. Dar când mi-au ieșit vorbele din gură, le și știam răspunsul. Nu putea risca nici măcar o milă să mă lase să ies din Jefferson fără om lângă mine, să-aibă grija să mă-ntorc, chiar cu

plicul stampilat la el în buzunar. Avea el experiență, da' nu putea să rîște să vadă dac-are dreptate. Nu-ndrăznea. Nu-ndrăznea să descopere că tot ce-ți trebuie ca să manevrezi nouă oameni din zece e să ai încredere-n ei.

Tubbs știa de cauțiune, aşa că era gata să-mi dea drumu' chiar atunci seara, ca să bage-n buzunar banii pe cina mea, sperând ca-n învălmășală n-o să se bage de seamă, da' i-am zis:

— Foarte mulțumesc. I-am zis: Nu face pe grozavu' cu mine. Am fost în armata americană (sau cât p-aci, mă rog), dacă-ți închipui cazilu' ăsta de noapte-i împuțit trebuie să fi văzut pe-unde dormeam atunci, și Tubbs încremenise-n ușa celulei deschise cu șiragul de chei într-o mâna și cu cealaltă scărpinându-se-n cap. Da' ce poți să faci pentru mine e să dai o fugă să-mi aduci ceva mai ca lumea de mâncare; o să-ți plătească Mr Snopes; neamurile mele bogate m-au iertat. Si dacă tot cobori, adu-mi și ziaru' din Memphis. Si-a pornit, da' de data asta a trebuit să strig după el: Întoarce-te și-ncuie ușa! N-am poftă să-mi intre-aici tot Jeffersonu'. Ajunge-un pui de curvă într-un coteț ca ăsta.

Așa c-a doua zi dimineață a apărut și Clarence, și Flem i-a dat banii, și seara eram la Memphis, la Teaberiy. Adică tu. Că Clarence știa de un lupanar infect, unde era de-al casei, client vechi, stătea cu ziua, c-un dolar pe zi chiar și când nu era pe banii lui. Pe banii lui Flem, și oricare altu' pe care-l chema Snopes, s-ar fi culcat și pe pământu' gol, numai să-i stoarcă lui Flem de două ori mai mult decât ar fi costat oriunde.

— Ei și ce? făcu Clarence. Rostit, cum s-ar zice, cu emfază. Știa el foarte bine despre ce-i vorba sau, oricum, aşa credea. Totu-i fusese scris și prescris. Da' un lucru-avea bun Clarence: nu te lăsa baltă. Nu era-n stare; oricine-l cunoștea știa că trebuie să fie-o putoare, pen' că mi-era frate vitreg.

Anul trecut, Virgil (exact, Snopes. Ați ghicit: băiatu' ăl mai mic a' lu' unchiu Wesley – animatorul de muzică corală, pe care l-au prins

atunci după slujba de duminică cu-o fată de pașpe ani, într-o magazie de bumbac goală, și l-au uns cu smoală pe pielea goală, și l-au tăvălit prin pene, și l-au gonit până-n Texas sau în fine undeva-n afară de Yoknapatawpha; talentul lui Virgil era moștenit) și cu Fonzo Winbush, care cred că-i nepot lui Winbush al meu apăruseră la Memphis ca să între la o școală de bărbieri. Cineva – trebuie să fi fost Mrs Winbush; nu era o Snopes – le-a spus, desigur, să aibă grijă să nu-nchiriez odaie decât dacă proprietăreasa-i femeie-n toată firea și creștină cu frica lu' Dumnezeu, și, mai presus de toate, maternă.

Așa că probabil că ei se tot învârteau în cercuri concentrice în cartierul din jurul gării, cu valizele încă la ei, când au trecut pe lângă Reba Revers, la vremea când ea ieșea, în fiecare după-amiază, în fața casei, să-și plimbe afurisiții ăia doi de cătei albi scârboși și murdari, și pe care-i botezase Miss Reba și Mister Binford, după Lucius Binford, care fusese fantele ei, codoșul, până ce-au îmbătrânit amândoi și s-au domolit, s-au aşezat, și toți vecinii – polițistul și băiatul cu laptele care-aducea și gazetele, și oamenii cu furgoneta spălătoriei – îi ziceau patronul până-n ziua când în cele din urmă a murit.

Arăta femeie matură, desigur, matură-n de toate, ca să nu mai vorbim de capoatele subțirele pe care le purta pe-atunci după-amiezile, și probabil că avea și-un aer destul de creștinesc, chiar dacă n-o fi fost bisericoașă cine știe ce, și asta pentru oricine se nimerea destul de aproape ca s-audă ce le spunea cățeilor ălora, când dăduse pe gât ceva gin în plus; și presupun că oricine-ătârnă o sută de kilograme-ntr-un capot subțirel prins în ace de siguranță are-un aer matern, chiar dacă-n clipa aia dă afară un bețivan, mai ales pentru doi băieți de opt-sprezece ani din Jefferson, Mississippi.

Poate că-o fi fost și maternă, și că Virgil și Fonzo în inocența lor pură de puști vedea ceea ce nouă, simpli clienți vechi și prieteni, ne scăpa. Sau poate că ei treceau impermeabilizați de inocența aia pură, juvenilă, de țărani din Yoknapatawpha, pe-acolo pe unde chiar și-un înger și-ar fi lăsat întâi portofelul afară în păstrare. Oricum, au

întrebat dacă nu cumva are o cameră goală și ea le-a închiriat una; probabil că își și despachetaseră valizele lor de carton presat până să-și dea ea seama că ei habar n-aveau că nimeriseră la un bordel.

Cum-necum, asta era, ea avea chiria de plătit și șperțul polițiștilor, și contul la omul cu berea, și rufelete de la spălătorie, și servitoarei, lui Minnie trebuia să-i dea și ei ceva duminică seara, ca să nu mai vorbim de diamantele alea mari, galbene, care trebuiau și ele frecate să lucească, să nu semene prea mult a cioburi de sticla de bere spartă; și nevinovații ăia puri din Yoknapalawpha, picați chiar în mijlocul fetelor, care toată vremea tot într-o fugă o țineau, între baie și odaie, în cămăsuțe de noapte sau neglijouri sau poate nici măcar atât, și clienții plecând și venind, și Minnie alergând în sus pe scări cu teancuri de prosoape și cu carafe de gin, și femeile tipând și bătându-se, și păruindu-se pentru amanții lor de inimă, sau pentru clienți, sau pentru bani, și Reba-n persoană-n mijlocul holului înjurându-l pe câte unu' beat turtă pe când încercau să-l dea afară până să n-apuce să vină poliția, da-n mai puțin de-o săptămână făcuse de domnea-n casă o liniște și-o cumințenie ca de pensionat de domnișoare până-i trimitea pe Virgil și pe Fonzo sus la ei în odaie să se culce și, spera ea, să și adoarmă.

Firește că nu putea să dureze. Mai întâi de toate era școala aia de bărbieri, unde trebuiau să asculte bărbierii trăncănind toată ziua, când te saturi de ei ascultându-i numai jumatea aia de oră cât trebuie să stai să te tundă. Se te-ntorci p-ormă acolo și să dai de-o scânteiere de picior sau de cămăsuță, sau chiar de-un fund întreg de femeie gol-goluț dispărând p-o ușă nu era ceva să nu-ți dea cu timpul idei, chiar dacă Virgil și Fonzo tot mai credeau că erau, toate, nepoate sau pupile de-ale Rebei, sau, în fine, ceva, venite, cine știe, și ele la oraș, ca să meargă la vreun echivalent feminin de școală de bărbieri. Ca să nu mai pomenim de instinctul elementar pe care Virgil și Fonzo (nu mai știu, v-am spus că ăsta era nepotul lui Grover Winbush?) îl moșteniseră direct de la sursă.

N-a durat mai mult de-a două lună. Și cum la Memphis cartierul cu felinare roșii nu-i deloc mare, a fost numai chestie de timp ca să se-ntâlnească cu Clarence, să se-ntâmplice toți în același moment în același loc, mai ales că Virgil și cu Fonzo, obligați încă să-și consacre cea mai mare parte din timp cu-nvățatu', și nu cu câștigatu', trebuiau să umble după chilipiruri. Și-n chestia asta, Virgil și-a dovedit din capul locului un talent într-adevăr excepțional – era-n stare să mulțumească două fete una după alta până ce strigau: „Ajunge, e destul pe doi dolari”, și-n entuziasmul lui juvenil și-n naivitatea lui nu numai c-o făcea de plăcere, da' mai și plătea, până ce-a dat Clarence peste el și i-a arătat cum să scoată bani.

El – Clarence – umbla din tripou în tripou și prin holurile hotelurilor proaste pe care le frecventa, până ce dădea peste-un fraier care nu voia să creadă fanfaronadele lui pe chestia – cum să-i zic – pe chestia isprăvilor protejatului său și-atunci Clarence îi propunea să parieze. De obicei, la-nceput victima-i dădea un avantaj la puncte. Bineînțeles că se-ntâmplă câteodată ca Virgil să nu poată și-atunci...

– Și-atunci plătea jumate din pariu...

– Ce? sărișe Clarence. Să-l penalizez pe băiat, când el face tot ce poate? Și-afară de asta, se-ntâmplă rar, nici măcar o dată din zece, și cu timpu' o să se și amelioreze... Are-un viitor pramatia asta... numai curve de doi dolari să fie destule.

În orice caz, deseară asta urma să facem.

– Foarte mulțumesc, am zis. N-ai decât; eu am de făcut o vizită-ntr-o familie și p-ormă viu acasă să mă culc. Dă-mi douășcinci – nu, dă-mi trei' de dolari din banii ăia.

– Flem mi-a dat o sută.

– Mi-ajung treizeci, am zis.

– Du-te dracului, făcu el. Ia jumate. N-am poftă să te-ntorci la Jefferson și să-i îndrugi lui Flem cine știe ce minciuni pe spinarea mea. Uite-i!

Am luat banii.

- Ne-ntâlnim mâine la gară la ora trenului.
- Ce? făcu el.
- Mâine mă-ntorc acasă. Tu n-ai nevoie, dacă nu vrei.
- I-am promis lui Flem că mă țin de tine și că te-aduc îndărăt.
- Ce-i nevoie? Am zis. Nu ți-ai luat și cinj' de dolari partea ta?
- Asta-i, vezi? făcu el. Îl bag în mă-sa păla care nu se ține de vorbă după ce-a luat banii p-o treabă.

De obicei, miercuri seara e-aproape-ntotdeauna liniște, afară doar dacă nu se nimerește să fie vreun congres în oraș, poate și pentru că veneau și-atâtea femei (veneau și clienți, desigur) de prin orășelele din Tennessee și Arkansas, și Mississippi, și familii de baptiști și de metodiști, că instaurau prin taverne și cârciumi, și chiar și-n bordeie ceva analog... cum să zic, ceva ca un ritm de seară de rugăciune-n comun de miercuri. Mi-a deschis Minnie când am sunat. Era cu pălăria pe cap. Vreau să zic c-arăta ca un fotbalist cu casca pusă.

- 'Năseara, Minnie, zic. Ieși în oraș?
- Nu dom'le, a zis. Ați fost plecat? Nu v-am văzut de mult.
- Nu, am avut treabă, i-am răspuns. La fel m-a-ntrebat și Reba. Era liniște: în sufragerie, numai Reba cu o fată nouă și cu un client beau bere; Reba, cu toate diamantele alea galbene, mari, ale ei, dar în capot în loc de rochie de seară, cum ar fi purtat, dac-ar fi fost sâmbătă. Capot nou, dar tot cu ace de siguranță prins. I-am răspuns și ei același lucru: Nu, am avut treabă.

— Aș vrea să pot spune-același lucru, făcu ea. Aici parcă-i școală de catehism. Îți prezint pe căpitanu' Strutterbuck, zise ea. Era înalt, destul de gras, cu o mutră de hamal, adică-ncerca să-și ia aere de cuțitar, da' nu era sigur de el, nu-și dădea seama cum o să reacționezi, și-avea niște ochi duri spălăciți și-o privire destul de tăioasă, numai că nu putea niciodată să se uite cu-amândoi deodată-n același loc. Să fi avut vreo cinzeci de ani.

— Căpitanu' Strutterbuck a fost în amândouă războaiele, făcu Reba. Si-n ăla cu spaniolii, acu vr'o douăscinci de ani, și-n ăs' din urmă.

Tocmai îmi povestea de ăsta. Să-ți prezint pe Thelma. E la noi de săptămâna trecută.

— Îmi pare bine, făcu Strutterbuck. Ai fost și dumneata pe front?

— Mai mult sau mai puțin.

— În ce unitate? făcu el.

— Escadrila Lafayette.

— Espadrilă? Cum espadrilă? Aa, escadrilă. La Fayette. În aviație, vasăzică. Eu, de aviație, habar n-am. În Cuba, în nouășopt, am fost la cavalerie, și-n nouăște șaișpe am lucrat pe frontieră, fără grad, la drept vorbind nu eram chiar în armată: de fapt, un fel de misiune specială din partea lui Pershing, pentru că știam bine locurile. Aşa c-atunci când au hotărât să-l trimeată-n Franța să-l facă șef acolo, mi-a zis că, dac-oi trece și eu dincolo cumva, să-l cauț, să-ncerce să-mi facă vreun rost. Și-atunci când am auzit că Rick – Eddie Rickenbacker, asul, făcu el către Reba și fata a' nouă, șoferul generalului – când am auzit că Rick a plecat, c-a intrat în aviație, mi-am zis că mi-a venit și mie vremea și-am trecut dincolo, da-și luase alt șofer, un sergent, un nea Cutare, nu mai știu cum îl chema. Aşa că m-am pomenit fără niciun rost p-acolo, da' tot am apucat să văd câte ceva, de pe scaunu' din spate cum s-ar zice, Argonne, Shaumont, creasta de la Vimy, Șato-Tiory; cu siguranță c-ai văzut și dumneata iaduri d-astea. Unde-ai avut cantonamentul?

— La Y.M.C.A., am zis.

— Cum? făcu el. Începu să se ridice, încet. Era înalt, destul de gras, probabil că nu era prima oară că nu putea să se uite cu-amândoi ochii-n același loc deodată. Probabil că pe asta se și baza. Da-ntr-o timp se ridicase și Reba.

— Te duci cu Thelma sus sau nu? Dacă n-ai de gând, și de-obicei nu prea ai, spune-i.

— Nu știu dacă-am să mă duc sau nu, zise el. Deocamdată mă gândeșc că...

— Aici oamenii nu vin să se gândească. Vin pentru altă treabă și p-

ormă pleacă. Ai de gând să faci ceva sau n-ai?

— O.K., O.K., zise. Hai să mergem, făcu el către Thelma. Poate ne mai vedem, zise către mine.

— Poate; după alt război, am zis. A ieșit cu Thelma. Îl lași să se ducă sus fără să dea banii? Am zis.

— Capătă pensie pentru războiu' cu spaniolii, a zis Reba. I-a sosit azi. Am văzut eu. M-am uitat cum iscălește numele, pe dos, ca să pot s-o-nceze eu.

— Cât?

— Pe față-ailaltă nu m-am uitat. Am vrut doar să văd bine că iscălește cu numele lui acolo unde trebuie semnat. Era un mandat poștal de la guvernul Statelor Unite. Cu guvernul Statelor Unite nu te joci.

— Un mandat poștal poa' să fie și de-un cent, dacă plătești taxa, am zis. Ea se uită la mine. Și-a scris numele pe o bucată de hârtie-albastră și-a băgat-o-n buzunar. Desigur că și tocum l-a-mprumutat de la dumneata. Așa-i?

— *All right, all rights* zise ea. Ce vrei să fac acumă, să mă duc să m-aplec peste capu' patului și să-i zic: Ascultă șefule, ia stai un moment...? Intră Minnie cu o sticlă cu bere. Era pentru mine.

— N-am comandat-o, am zis. Poate c-ar fi trebuit să-ți spun din capu' locului că astă-seară n-am venit să cheltuiesc.

— Nu-i nimic, fac eu cinste. De ce-ai venit atunci, doar aşa, să stârneşti pe-unu' la bătaie?

— 'N orice caz nu p-ăsta. Ăsta și numele și l-a luat dintr-o carte. Nu mai știi din ce carte, da' tot era mai bună decât aia din care-a scos povestea cu războiu'.

— *All right, all right*. De ce dracu' te-ai apucat să-i spui unde stai? Și la urma urmei, dacă mă gândesc bine, de ce stai acolo?

— De ce stau, unde?

— La Y.M.C.A.. Am câțiva mucoși care vin p-aici câteodată și care ar trebui să fie de la Y.M.C.A., chiar dacă nu-s. Da' nu l-am auzit pe

nici unu' să-și fi făcut fală din asta pân-acuma.

— Eu stau la Teaberry. La Y.M.C.A. am stat în timpu' războiului.

— La Y.M.C.A.? În timpu' războiului? Ce, și de mine vrei să-ți bați joc acuma? Ăia nu luptă!

— Știu. Tocmai d-aia. Să știi că nu mint, la ei am fost. Poți să-l întrebi și pe Gavin Stevens, un avocat de la noi din Jefferson, c-o să-ți spună. Când o veni p-aici, întreabă-l.

Minnie apăru în ușă cu-o tavă cu două pahare de gin. N-a zis nimic: sta-n ușă aşa ca s-o vadă Reba. Tot cu pălăria pe cap era.

— *All right*, făcu Reba. Dar atât. Altceva nimic. Nici berea aia n-a plătit-o încă. Ei, Miss Thelma de-abia-i venită-n Memphis, vreau să se simtă bine la noi. Minnie dispăru. Vasăzică, astă-seară n-ai de gând să lași ceva gologani p-aici.

— Am venit să te rog un lucru, am zis.

Dar ea nici nu m-asculta măcar.

— Mult n-ai cheltuit niciodată. Ce-i drept, la bere și la băuturi nu te zgârceai. Da' chef, aşa, n-ai făcut, niciodată. Nu cu fete de-ale mele'-n orice caz. Se uita la mine. Și nici cu mine. Am trecut de vîrstă. Ne-am putea înțelege. Se uita la mine. Am auzit de-afacerea aia măruntă a dumitale, acolo la țară. Unora, multora, de-aici din branșă, nu le prea place. Își închipuie că li te-amesteci în afaceri într-un fel im... im... Cum se zice? Avocații și doctorii te tot pisează cu vorba asta.

— Imoral, i-am zis. Înseamnă regim uscat.

— Regim uscat? făcu ea.

— Întocmai. S-ar putea zice că ce fac eu e-o sucursală a afacerii voastre, o sucursală uscată, stearpă, impermeabilă, un avanpost în pustiu.

— Da, desigur, înțeleg ce vrei să spui. Aşa-i. Asta le și ziceam: numai uitatu' la poze-i în regulă-acolo la țară, unde n-ai altceva la-ndemână să te descarci, da' mai curând sau mai târziu tot o să se-ncingă omu' destul, ca să-l facă s-alerge la izvorul cel mai aproape dup-o gălea' de apă să se răcorească și poate că izvoru' ăla cel mai

aproape *eu* să fiu. Se uita la mine. Vinde tot și vino-ncoace.

— Îmi propui o afacere? făcui.

— *All right*. Vino-ncoa la noi și fii patron. Berea și băuturile le-avem în casă și-altceva mare lucru n-are ce să-ți trebuie-n afară de țigări și de haine, și de ceva gologani de zornăit în buzunar, și asta pot să-mi permit și aici n-o să am nevoie să fiu tot timpu' cu ochii pe dumneata, știi, cu fetele, că nici cu domnu' Binford nu eram, că și-n el aveam incredere, to'deauna... Se uita la mine. Era în ochii ei ceva sau poate nu în ochi, altundeva, ceva ce nu mai văzusem niciodată pân' atunci sau nu m-așteptasem să văd, dacă-i vorba: Am nevo... Un bărbat poa' să facă lucruri... pe care-o femeie nu poate. Știi: să lichidezi cu peștii fetelor, să dai afară betivanii din local, să verifici notele de plată ale pezevenghilor ălora de comisionari, de la care luăm bere și whiskey, că-ți urcă prețu' de la o zi la alta și dacă nu ești ca uliu' cu ochii pe ei zi și noapte, te fură la numărătoare de te sting. Ședea și se uita la mine și-n mâna grasă c-un diamant cât o piatră de prund ținea un pahar de bere: N-am... Eu nu... nu mai am nevoie de făcut dragoste; mi-a trecut vremea, de mult, de mult, de mult. Sunt... uite, 's trei ani de când s-a prăpădit și nici acum nu-mi vine să cred. Merita altceva: fața aia buhăită și sulemenită, și corpul, istovite amândouă de muncă brută, amară, de curvă, care din asta trăiește, ca un boxer profesionist bătrân sau un jucător de fotbal, sau mai bine poate ca un cal bătrân, de nu mai arăta nici a om, nici a femeie cu tot rujul ieftin pe care-l dădea cu nemiluită și cu toate diamantele alea mari care arătau aproape veritabile, cu toate că, după culoare, nu-ți prea venea să crezi, și ochii ăia, în care licărea ceva sau licărea ceva de dincolo de ei, ceva ce n-ar fi trebuit să vezi în ei, ceva, cum zice-o vorbă, ce nici unui câine nu i-ai dori. Minnie trecu prin dreptul ușii întorcându-se-n hol. Tava era goală acum: Paisprezece ani de zile am trăit ca doi hulubei. Se uita la mine. Da, nici măcar unui câine: Ca doi hulubei, gemu ea și ridică paharul de bere, apoi îl trânti cu putere de masă strigând: Minnie! Minnie se-ntoarse-n ușă. Adu gin! zise Reba.

— Don'șoară Reba, vă rog, iar vreți să-ncepeți ca data trecută? făcu Minnie. Nu v-aduceți aminte, ultima oară când v-ați întristat pentru domnu' Binford, c-a venit poliția și n-a mai plecat pân' la patru dimineață? Beți-vă berea și lăsați-l încolo de gin!

— Da, bine, făcu Reba. Și chiar sorbi o-nghițitură de bere. Apoi puse paharul jos: Ziceai că vrei să mă rogi ceva. De bani nu poa' să fie vorba – nu că n-ai avea atâta tupeu: vreau să zic c-ai destulă judecată. Aşa c-ar putea să fie ceva interesant...

— Închipuieste-ți că tocmai de bani e vorba, zic eu. Am scos ăi cinzeci de dolari și am luat o hârtie de zece și-am împins-o-n fața ei: Eu plec pe vro doi ani de zile. Âștia-s ca să-ți aduci aminte de mine. Nu-i atinse. Nici măcar nu se uită la ei; se uita Minnie în schimb. Ea la mine se uita. Poate că și Minnie să poa' să fie de-ajutor, zic. Vreau să dau ăști patruj'de dolari ălui mai nenorocit nemernic care există. Care-i ăl mai nenorocit nemernic de pe lume-n momentu' de față de care știți voi două, dumneata și Minnie?

Se uitau amândouă la mine, Minnie pe sub pălărie.

— Ce vrei să spui cu asta, nenorocit? făcu Reba.

— Adică-a intrat în bucluc sau în pușcărie, sau în ceva și n-a fost el de vină.

— Bărbatu' lu' Minnie-i un nemernic clasa-ntâi și-i și-n pușcărie, zise Reba. Da' n-aș crede că-i un nenorocit. Tu ce zici, Minnie?

— Nu-i, coniță, făcu Minnie.

— Da' măcar acuma nu mai are cum s-aibă de-a face cu femei, o buca' de vreme, făcu Reba către Minnie. Asta ar trebui să te consoleze puțin.

— Nu-l știți pe Luduș, zise Minnie. Aș vrea să văd și eu care-i locu' ăla, cu lanțuri sau făr-de, unde Luduș să nu dea peste-o smintită de femeie să se-ncreadă-n vorbele lui.

— Ce-a făcut? Zic.

— Astă-iarnă s-a lăsat de slujbă și s-a pripăsit p-aici; mâncă jos în bucătărie, de la mine, și-i fura lu' Minnie banii din buzunar noaptea

când dormea pin' ce-odată l-a prins de-adesea rat cum dădea banii alteia și, când a-ncercat să-i zică să îsprăvească cu d-astea, i-a smuls fieru' de călcat din mâna și era cât p-aci să-i facă zob urechea cu el. Dasta trebuie ea să poarte pălărie, chiar și-n casă. Așa c-aș zice că, dacă e cineva care să merite banii, atunci e Minnie...

De sus de pe scară începu să țipe-o femeie. Minnie și cu Reba dădură fuga. Mi-am adunat banii și m-am dus și eu. Femeia care țipa și-njura era fata aia nouă, Thelma, în picioare-n capu' scării intr-un kimono străveziu, sau ce mai rămăsese din el. Căpitanul Strutterbuck era la jumătatea scării, coborând, cu pălăria pe cap, cu-o mâna ținându-și haina și cu cealaltă-ncercând să se-ncheie la pantaloni. Minnie era jos lângă scară. Nu striga mai tare decât Thelma, nici măcar n-o făcea să tacă: doar că Minnie avea volum și poate c-avea și experiență.

— Sigur, ăsta niciodată n-a avut parale. Niciodată n-a avut mai mult de doi dolari grămadă, de când îl știu că vine p-aici. De ce i-ați dat drumu-n odaie fără banii jos, nu pricep. Pariez că nici pantalonii nu și i-a scos măcar. C-un bărbat care nu-și scoate pantalonii să nu te duci niciodată, pen' că, orice i-ar trăncăni gura, el tot pe chiul e pus.

— *All righty* făcu Reba către Minnie. Ajunge. Minnie se dădu deoparte; chiar și Thelma tacu; mă zărise pe mine sau ceva, că-și trase kimonoul la piept. Strutterbuck coborî treptele tot moșmondind cu mâna la prohabu' pantalonilor; poate că-n momentul ăla, cel din urmă lucru pe care și-l dorea era să vadă-n același timp același lucru cu-amândoi ochii. Nu știu; dac-ar fi după cum spunea Minnie, n-ar fi avut de ce să-i fie mai frică lui decât acrobatului care merge pe sărmă. Îngrijorat, da, firește, și atent, al dracului de-atent, da' ca să-i fie chiar frică, nu, și mai puțin de-orice n-avea de ce să fie surprins. Ajunse jos. Asta nu-nsemna că scăpase. Pân' la ușa din față mai avea vreo optzece pași.

Da' Reba era o-adesea doamnă. Întinse mâna și-o ținu întinsă, pân' ce îsprăvi el de moșmondit la prohab și scoase mandatul

împăturit din care dracu' buzunar va fi fost și i-l întinse. O-adevărată doamnă. N-a ridicat un moment mâna la el. O dată măcar nu l-a-njurat. Doar ce s-a dus la ușa din față și a pus mâna pe clanță, și-antors-o, și-a zis:

— Încheie-te! Nu există bărbat să iasă noaptea la unșpe din casa mea ne-ncheiat la pantaloni. Închise ușa după el și-o încuie. Apoi despături mandatul poștal. Minnie avusese dreptate. Era de doi dolari, expediat de la Lonoke, Arkansas. La Numele Expeditorului scria Q'Milla Strutterbuck: Cine zici că e, soră-sa sau fiică-sa? făcu Reba.

Minnie se uită și ea.

— I nevastă-sa, zise ea. Soră-sa sau mă-sa, sau bunică-sa i-ar fi trimis cinci. Amanta i-ar fi trimis cinzeci – dac-avea și dacă-i ardea de trimis. Fiică-sa i-ar fi trimis cinj'de cenți. Numai o nevastă-i în stare să trimeată doi dolari, altcineva nimeni.

A mai adus încă două sticle de bere și le-a pus pe masa din sufragerie.

— *All right*, zise Reba. Voiai să mă rogi ceva. Ce să mă rogi?

Am scos din nou banii și i-am împins p-ăi zece până-n fața ei, restul de patruzeci ținându-i încă-n fața mea.

— Ăștia-s pentru dumneata și pentru Minnie să v-aduceți aminte de mine până mă-ntorc, peste doi ani. P-ăilalți să-i trimiți lu' unchiu-meu la penitenciar la Parchman în Mississippi.

— Peste doi ani te-ntorci?

— Da, zic. Puteți să m-așteptați. Peste doi ani. Omu' pentru care mă duc să lucrez zice că mă scoate-ntr-un an, da' nu-l cred.

— *All right*. Și cu ăi patruzeci ce fac?

— Îi trimiți lu' unchi-meu Mink Snopes la Parchman.

— De ce-a intrat?

— A omorât pe unu' Jack Houston, p-ân 1908.

— Houston ăla merita să-l omori?

— Nu știu. Da' din câte-am auzit, singur și-a făcut-o.

- Nenorocitu'! Și unchiu' dumitale, pe cât e băgat?
- Pe viață.
- *All right*. Și când iese?
- P' în 1948, dac-o trăi și nu i s-o-ntâmpla cine știe ce.
- *All right*. Și cum să fac? I-am spus, și adresă, și tot.
- Poți să pui: De la un alt deținut.
- Asta nu, zise ea. N-am fost în pușcărie. Nici n-am de gând.
- Atunci: De la un prieten.
- *All right*, zise. Luă banii și-i pături frumos. Nenorocitu', făcu ea.
- De care vorbești acumă?
- De-amândoï, zise ea. De noi toți. De fiecare din noi. Niște nenorociți.

Nu m-așteptam să-l văd pe Clarence decât a doua zi de dimineață. Dar m-aștepta el, c-un pumn de bani mototoliți împrăștiați pe bufet ca la barbut, și el, dezbrăcat până la brâu, sta și se uita la ei căscând și scărpinându-se-n părul de pe piept. De data asta ei – Clarence adică – dăduseră peste-un jucător, nu glumă, tip de speluncă, care, după ce Virgil aranjase, ca de obicei, cu succes două fete, una după alta, paria că n-o să poată și pătra la rând, și de data asta a pus o sumă mare, și Clarence a ținut, cu ăilalți cinzeci ai lui Flem, penă că de data asta chiar că era un risc; povestea chiar cum îi dăduse lui Virgil și-o sansă să renunțe, să nu țină:

— Suntem în avantaj, știi; ai arătat ce poți. Și ce crezi, puștiul nici n-a clipit măcar: Hai, trimite-o-ncoa, a zis. Și mă mustră și-acuma conștiința, făcu el căscând. Erau banii lui Flem. Conștiința-mi zice să nu-i suflu-o vorbă de toată chestia asta: banii s-au dus cam aşa cum a crezut și el. Da' dă-o-ncolo de treabă, omu' nu trebuie să fie porc.

Așa că ne-am întors acasă.

— De ce vrei să te duci la-nchisoare? Mai ai timp trei săptămâni, zicea Flem.

— Să zicem că de-antrenament, făcui. Să-i zicem un galop de cercare cu conștiința mea. Așa c-acuma aveam un rând de gratii între

mine și lume. Pe-o buca' de vreme eram în siguranță, la adăpost de lumea Snopesilor liberi, în care Flem își punea nevasta la bătaie pe-o prezidenție de bancă și Clarence încasa diurna de senator, făcând naveta-ntru Jackson și strada Gayoso punându-l pe Virgil să-și dea pantalonii jos de câte ori se găsea vreun tip din Arkansas care să nu credă ce vedea cu ochii, și Byron în Mexic sau unde-o fi fost, cu ce i-o mai fi rămas din banii băncii și-ai lui taică-meu, și-ai lui Clarence, I.O., și unchiu Wesley și-ai lui dirijând cu-o mâna coru' și cu-ailaltă umblând pe sub fusta vreunei fetițe de unșpe ani; nu-l pun la socoteală pe Wallstreet și pe Admiral Dewey, și pe tatăl lor Eck, pen că ăstia nu-s de-ai noștri: ăstia ne fac neamu' de râs.

Ca să nu mai pomeneșc de nea Mink-ucigașu' după vreo șase-șapte săptămâni (a trebuit s-aștept puțin, înțelegeți, să nu-l iau prea repede, să-l sperii).

— Flem? A zis el. N-aș fi crezut că Flem vrea să ies. Credeam că *el* e căla care vrea să stau aici cât mai mult.

— S-o fi schimbat omu' zic. Stătea acolo-n salopeta tărcată, clipind puțin – un nenorocit de avorton istovit și sfrijit, nici măcar cât un băiat de pașpe ani. Că te și minunai cum dracu-ncăpuse-ntr-atâta omuleț pirpiriu și slabănog atâta ură dementă, ce să mai zic cum de fusese-n stare să țină și să ochească cu-o pușcă de zece ca aia, s-omoare pe cineva.

— Îi foarte mulțumesc, zise. Numai că, dacă-mi dă mâine drumu', se prea poa' să nu mă fi schimbat. E-o buca' de vreme de când îs aici. Mare lucru n-am făcut, tot timpu' ăsta, decât numai să muncesc și să mă gândesc. Mă-ntreb dacă-și dă seama ce riscă. Omu' trebuie să spună adevăru-n față, vezi dumneata.

— Își dă seama, zic. Nu s-așteaptă să te fi schimbat aici pen' că știe c-aici nu se poate. S-așteaptă să te schimbi când ieși. Pen' că știe căndată ce te-o adia aeru' curat și te-o bate iar soarele, n-o să ai încotro, o să fii alt om fără să vrei.

— Da' dacă nu... N-a mai adăugat: „Mă schimb la timp”, pentru că

s-a oprit singur.

— Își ia riscu' ăsta, zic. Trebuie. Adică n-are-ncotro. N-ar fi putut să-i împiedice să te trimeată-aici. Dar știe că dumneata crezi că n-ancercat. Trebuie să te-ajute să ieși de-aici nu numai ca să-ți dovedească că nu el te-a băgat, da' ca să știe, să fie el liniștit că nici dumneata n-o să mai trebuie să crezi și să-ți aduci aminte de-așa ceva. Înțelegi?

Stătea nemîșcat, doar clipind puțin, cu mâinile atârnând goale păstrând și-acuma-n palme săpată urma coarnelor de plug și chiar și gâtul întins puțin, ca și cum ar mai fi avut încă petrecute pe după el hățurile.

— Nu mai am decât cinci ani, și ies singur. Și-atunci n-o să mai aibă nimeni niciun drept să s-aștepte la ceva de la mine. N-am să-i datorez nimănui nimic, pe niciun ajutor.

— Asta așa-i, zic. Încă cinci ani bătuți pe muchie. Ca și nimic pentru unu' care-a făcut deja cinșpe c-un om cu pușca păzindu-l cum pune bumbacu' care nu-i al lui și dacă are-n ziua aia poftă de pus bumbac, și dacă nu, și-un altu' cu pușca stându-i în ceafă cât își înghețe-mbucătura și dac-o-nghite, și dacă nu, și dac-are poftă de mâncat și dacă nu, și-un altu' cu pușca încuindu-l peste noapte ca să poa' să doarmă dacă-are chef sau să nu doarmă dacă n-are. Numai cinci ani încă și p-ormă ieși, în aer curat, un' te bate soarele fără nimeni după tine să ți-l întunece cu umbra puștii. Pen' c-ai să fii liber.

— Liber, zise el, nu tare: uite-așa: Liber. Asta a fost tot. Nu mai greu decât se vede. Firește, gardianul tras pe sfoară m-a-njurat; dar m-așteptam: eram o țară liberă; fiecare condamnat are dreptu' să-ncerce să fugă tot așa cum fiecare gardian și fiecare custode are dreptu' să tragă pe la spate dacă nu se-oprește la prima somăție. Da' nicio scârbă de ciripitor n-are dreptu' să-l toarne gardienilor dinainte.

Trebuia să am grija tot eu și de asta. Figura pe nota de plată: achitarea poliței pe dreptu' de-a respira-ntr-o lume cu Snopeși. Voiam să-ntorc capu' sau măcar să-nchid ochii. Da' acuma, tot ce-mi rămăsesese asta era: să refuz să închid ochii, adică mai nimic: ăl din

urmă nenorocit de gologan păduchios și fără valoare – amărâta de stârpitură arătând ca o fetiță jucându-se de-a mămica în rochie de stambă și cu bonetă de soare crezând că era ideea lui Flem (fusese greu; în capul lui tot mai stăruia credința că unui bărbat trebuie să i se dea șansa să-și încerce soarta, chiar dacă-nsemna pierzanie, decent și demn,adică-n pantaloni; am avut de furcă până să-l pot convinge că un jupon și-o bonetă femeiască de soare era tot ce putuse Flem să facă rost). Să meargă; insistasem: să n-alerge, să meargă; abandonat și solitar, și subred, și straniu în incinta pustie a penitenciarului, ca o jucărie de hârtie, purtată de vânt tocmai între valuriile unui laminor; mai mergea chiar și după ce trecuse de punctul pe unde nu mai exista întoarcere și-si dădea seama; mai mergea încă și după ce-si dăduse seama că fusese vândut și c-ar fi trebuit să-si dea seama din capul locului c-o să fie vândut, și nu-nvinuia pe nimeni că-l vânduse sau că trebuise să-l vândă, pentru că nu iscălise – nu știa să citească, dar știa să iscălească – polița aia care-ți dădea dreptu' să respiri un pic, pen' că și pe el tot Snopes îl chema.

Aș c-alerga încă-nainte de-a fi nevoie. A alergat drept în brațele lor, încă-nainte de a-i fi văzut și eu, înainte de-a fi ieșit ei din ascunzătoare. Eram mândru, nu numai că mă-nrudeam cu el, ci mândru că eram și eu unu' din ăia despre care Reba zicea că-s niște nenorocite de putori. Pentru c-a fost nevoie de cinci de-ai lor să dea-n el, să-l snopească cu patul puștilor, să-i dea-n cap și-n cele din urmă să trebuiască să tragă și cu vâna de bou ca să-l răzbească, să-l doboare.

Directorul a trimis după mine.

— Să tacă din gură, mi-a zis. Aș prefera să nu fi știut nici măcar atât cât bănuiesc. De fapt, dac-ar fi după mine, v-aș închide pe-amândoi în aceeași celulă și v-aș lăsa acolo, pe dumneata de preferință cu cătușe la mâini. Dar am și eu responsabilitățile mele, aşa c-am să te trimit pe vreo săptămână la izolare, pentru propria dumitale protecție. Dar nu de el te apăr.

— Nu face pe grozavu' și nu-ți fie frică, i-am zis. La urma urmei, și

dumneata ai trebuit să semnezi.

— Cum? Ce-ai zis?

— Am zis că nu-i nevoie să-ți faci griji pe chestia asta. N-are nimic contra mea. Dacă nu mă crezi, trimite să-l cheme.

Așa că l-au adus. Rănilor și vânătăile făcute cu patul puștilor și cu lama cătărilor începuseră să se vindece. Vâna de bou, firește, nu lăsase urme.

— Noroc, zise el. Către mine: Socot c-ai să-l vezi pe Flem înaintea mea, acuma.

— Da, zic.

— Să-i spui că nu trebuia să-mi fi dat rochia aia. Da' n-are-a face. Dac-aș fi scăpat poate că-mi schimbam gându'. Da' acuma socot că n-o să mai mi-l schimb. Socot c-am s-aștept.

Vasăzică, Flem ar fi făcut mai bine să mă fi ascultat în chestia cu-ăle zece bătrâne. Ar mai fi timp și-acuma. Aș putea să-i scriu cam aşa: *Nu-i mare lucru să faci rost de zece miare. E de ajuns s-o treci pe nevastă-ta lu' Manfred de Spain. Nu: n-ar merge să-ncerci să-i dai lu' Manfred de Spain pe Eula Vamer, e ca și cum ai vrea să-i vinzi un cal ăluia care-l hrănește și-l călărește de zece-doișpe ani de zile. Da' e fata aia, Linda. N-are decât unșpedoișpe ani, da'pune-i niște ochelari negri și-o pereche de tocuri înalte, și-aruncă-i-o repede-n brațe, și poate că Manfred de Spain nici măcar nu bagă de seamă.*

Numai că n-aveam să-i scriu. Da' nu asta mă-ntrista. Mă-ntrista că-mi dădeam seama că n-aveam să-i scriu, că-mi dădeam seama că lăsasem toată afacerea asta baltă – vreau să zic comisionul meu la ale zece bătrâne pe combinația cu sindicatul din Chicago în numele lui. Nu-mi mai aduc bine aminte când a fost, probabil că eram încă destul de Tânăr. Mi-am dat atunci seama că mă trăgeam din ce s-ar putea numi o familie, un trib, o rasă, o specie de absolute putori nenorocite. Și-asa că mi-am zis: *O.K., O.K., dac-ăsa stau lucrurile, le-arătăm noi lor! Ălui mai bun avocat i se zice avocațu' avocaților și-ălui mai bun actor, actoru' actorilor, și-ălui mai bun atlet, atletu' atleților. All right, asta o să*

facem și noi: fiecare Snopes o să-și pună-n gând ca ideal personal și particular să facă lumea-ntreagă să vadă-n el putoarea putorilor.

Da' n-am reușit. Niciodată n-o să reușim. Tot ce puteam reuși era să jungenem o simplă putoare de Snopes. Fiecare dintre noi și noi toți la un loc – Flem și moș Ab, de care nici măcar nu știu exact ce fel de neam e cu mine, și unchii' Wes, și taică-meu, și-al lui Clarence, I.O., și p-ormă-n sir: Clarence și cu mine prin ceva căreia i s-ar putea zice bigamie simultană, și Virgil, și Vardaman, și Bilbo, și Byron, și Mink. De Eck și de Wallstreet, și de Admiral Dewey nici nu pomenesc măcar, pentru că ei nu-s de-ai noștri. Dinto'deauna-am fost convins că mama lu' Eck a lucrat vreo noapte-n afară de program cândva, cu vreo nouă luni înainte de nașterea lui. Aşa că singura și veritabila putoare din neamul nostru n-a fost curvă deloc, a fost o sfântă și-o martiră, și unica putoare tehnicește perfectă și pură, și originară, și imaculată, și indisutabilă, produsă vreodată de noi, nici măcar nu era un Snopes.

Cinci

După ce ieșise nepotul, directorul zise:

— Şezi. Se aşeză. Ai ajuns la gazetă, zise directorul. Ziarul, îndoit, era pe birou în fața lui:

UN PUȘCĂRIAȘ ÎNCEARCĂ SĂ EVADEZE DEGHIZAT ÎN FEMEIE

Parchman, Miss., 8 septembrie 1923. – M.C. „Mink”

Snopes, executând o sentință de închisoare pe viață pentru omor săvârșit în comitatul Yoknapatawpha...

— Ce-nseamnă inițiala C la numele dumitale? zise directorul. Glasul era aproape bland. Noi credeam că numele dumitale-i Mink Snopes. Aşa ne-ai spus, nu?

— Aşa și e, zise. Mink Snopes.

— Atunci ce-nseamnă C? Aici în ziar văd că-ți zice M.C. Snopes.

— Eh, făcu el. Nimic. Am zis doar aşa, M.C. Snopes, cum zici căile ferate I.C. În loc de Illinois Central. A fost atunci când au venit băieții ăia de la ziare la spital. Mă tot întrebau; cum mă cheamă și-am zis că Mink Snopes și ei au zis că ce-i aia Mink, Mink nu-i nume, e poreclă. Să le zic cum mă cheamă de-adevărat. Și-atunci am zis că M.C. Snopes.

— Aha, făcu directorul. Vasăzică, nu te cheamă decât Mink.

— Egzact. Mink Snopes.

— Mama cum îți zicea?

— Nu știu. A murit. De când mă știu aşa m-a chemat, Mink. Se ridică în picioare. Mai bine să mă duc. Pesemne ca m-așteaptă.

— Stai puțin, zise directorul. Nu îți-ai dat seama că n-o să-ți

meargă? Că n-ai să poți s-o ștergi?

— Mi-au zis. M-au avertizat. Stătea în picioare nemîșcat, relaxat, mărunt și firav, cu capul puțin plecat, pe gânduri, calm, aproape schițând un zâmbet: Nu trebuia să mă prostească-n halu' ăsta, s-ajung să fiu prins cu fustă și cu boneta aia de femeie, zise el. Eu n-aș fi fost în stare să-i fac lui una ca asta.

— Cui? zise directorul. Nu ăstuia... nepotului... sau ce-ție?

— Montgomery Ward? E nepotu' lu' unchi-meu. Nu. Nu lui. Așteptă o clipă. Apoi făcu din nou: Păi, eu zic că-i mai bine...

— Peste cinci ani ai fi ieșit, zise directorul... Știi c-acuma ar putea să-ți mai dea încă douăzeci?

— Mi s-a spus și asta.

— *All right*. Poți să pleci.

De data asta el a fost cel care, nehotărât, s-a oprit.

— Mi se pare că tot n-ați aflat încă cine mi-a trimes ăi patruj' de dolari.

— Cum vrei să aflu? zise directorul. Îți-am spus și-atunci. Tot ce scria era: „De la un prieten”. Din Memphis.

— Flem a fost.

— Cine? făcu directorul. Vărul despre care spuneai că n-a vrut să te-ajute după ce l-ai omorât pe omul ăla? Care ziceai c-ar fi putut să te scape, dar n-a vrut? De ce să-ți fi trimis acum patruzeci de dolari, după cincisprezece ani?

— Flem a fost. El are de unde. Și-afără de asta, noi n-am avut niciodată discuții pe chestie de bani. Pe vremea aia, el încerca să pună gheara pe Will Varner și poate că și-a făcut socoteala că nu-i convine să riște s-aibă de-a face c-un omor, chiar dacă ăl lovitură era rudă de sânge cu el. Numai c-ar fi fost mai bine dacă nu mă punea să mămbrac în fusta aia și cu bonetă. N-ar fi trebuit să-mi facă una ca asta.

Acuma erau la culesul bumbacului; toate comitatele din Mississippi în care se cultiva bumbac își antrenau și-și pregăteau campionii cei mai iuți să concureze cu cei mai buni din Arkansas și din Missouri

pentru desemnarea culegătorului campion de pe toată valea Mississippiului. Dar el nu. De la ei n-o să fie niciodată niciun campion de niciun fel, pentru că la ei nu erau decât ratați: ratații crimei și-ai hoției, și-ai minciunii. Își aducea aminte cum la-nceput își blestemase ghinionul că se lăsase prins, da' acuma avea experiență: știa că nu există ghinion sau baftă: campion sau te naști, sau nu te naști, și dacă s-ar fi născut el campion, Houston nu numai că n-ar fi putut, da' nici n-ar fi cutezat măcar să-și bată joc de el pe chestia cu vaca și să-l aducă-n aşa hal, încât să trebuiască să-l omoare; știa că sunt oameni care s-au născut să fie totdeauna niște ratați și să fie prinși, că sunt oameni care s-au născut să fie mintiți și să credă minciunile, și că el era unu' din ăştia.

Recolta fusese frumoasă, una din cele mai bogate din câte-și aducea aminte, de parcă merseseră toate cum nu se poate mai bine: vremea: și vânt, și soare, și ploaie s-o facă să-ncolțească, arșiță lungă și aprigă vara să crească și să se coacă. De parcă încă de-atunci din primăvara pământul, el de la sine, zise: *All right, hai, de data asta să nu ne mai vrăjmașim, să lucrăm mâna-n mâna* – pământul, țarina, despre care orice fermier și orice dijmaș știa că-i este inamic jurat, dușman de moarte – pământul tare și implacabil care-i mâncase tinerețea și-i tocise uneltele, și pân' la urmă-i istovise chiar' trupul. Și nu numai trupul lui, da' și pe-acela catifelat și plin de taine pe care-l mângâiașe prima dată cu stupefactie și pietate, și-o incredibilă emoție în noaptea nunții sale, istovit acum și el și-ajuns o piele-atăt de aspră că, jumătate din timp (și lui i se pare că totuși cea mai mare parte din timp) era, fizic, prea epuizat ca să-și mai dea seama că-i trup de femeie și nu numai trupurile lor, ci și-ale copiilor lor, ale celor două fete pe care le vedea crescând și-n stare-acum să vadă ce-avea să s-aleagă din frageda lor inocență de spiriduși: mai era o minune atunci că omul se uita la peticul acela vrăjmaș și neînduplecăt de țărână, de care era legat și-ncătușat pentru restul zilelor sale și-i spunea: *Ai pus mâna pe mine, ai să mă macini pân' n-o mai râmânea nimic, pentru că ești mai tare decât*

mine, pentru că eu nu-s decât carne și os. Nu te pot lăsa, când n-am altceva din ce trăi, și știi asta foarte bine. Eu și ea, care-a fost pasiunea și emoția tinereții mele pân' ce mi-ai mâncat tu tinerețea și eu mi-am uitat pasiunea, tot aici vom fi și la anu' cu copiii pasiunii noastre, să-i macini și pe ei, să ne-apropii și mai mult de mormânt, și știi asta foarte bine; și vom fi și-n anul cel'lalt, și-n răscel'lalt, și știi și asta foarte bine. Și nu numai eu, toți de felul meu, arendași și dijmași care și-au jertfit tinerețea și speranțele pe căte treizeci sau patruzeci, sau cincizeci de pogoane de țarină pe care nimeni nu vrea să le lucreze decât numai unu' de-alde mine, pentru că asta-avem, altceva n-avem. Da' putem să-ți dăm foc, să te pârjolim. La fiecare sfârșit de februarie sau început de martie îți dăm foc și cât vezi cu ochii-i numai scrum și negreală, și la asta, fir-ai tu al dracului, n-ai ce-i face. Poți tu să ne istovești trupurile, să ne-ntuneci visurile, să ne strici stomacurile cu-atâta slănină și mălai, și melasă că altceva nu ne dă mâna să mâncăm, da-n fiecare primăvară noi putem să-ți dăm foc, și și-asta o știi tu foarte bine.

Acuma altfel stăteau lucrurile. Pământul nu era al lui; adică nu era nici partea de recoltă care i-ar fi rămas după ce-ar fi dat arenda sau dijma. Acuma, tot ce scotea sau ce nu scotea – c-o fi fost belșug sau c-o fi fost prăpăd, potop sau secetă, bumbacu' la zece centi livra sau la un dolar balotu' – pentru viața pe care-o ducea tot aia era. Pentru c-acuma (anii trecuseră, trecuse și ăl în care s-ar fi eliberat de nu s-ar fi lăsat tărât de nepotu-său în nebunia aia de care oricine-ar fi putut să-și dea seama – chiar și zevzecu' ăla de-avocat tinerel pe care-l făcuseră să-l ia atunci la proces când el, Mink, s-ar fi putut apăra singur mult mai bine, și care n-avusese pic de judecată-n cap, da' măcar atâta lucru știuse și-i și explicase chiar, ba-i spusese și ce s-ar putea-ntâmpla p'ormă – nu numai că n-o să-i meargă, da' că nici nu fusese pusă la cale ca să-i meargă, toate astea trecuseră-acum) descoperise dintr-o dată ceva. Oamenii de teapa lui n-au stăpânit niciodată pământul pe care credeau că-l arendaseră de la un an nou la ăllalt. Pământu-i stăpânea pe ei, și nu numai de la semănăt pân' la secerat, și stăpânea pe veci; nu proprietarul, nu moșierul și evauese-n noiembrie de pe-

un petic arendat și sterp, și-i aruncase-n drum să-și caute cu desperare altul la fel de sterp la două mile de-acolo sau la zece, sau la două comitate, sau la zece până să se facă timp de semănat pentru recolta următoare-n martie; pământu', țăr'na însăși îi alungase făcându-i să-și mute din fermă-n fermă sărăcia și nevoie la care-i osândise soarta lor de robi, aşa cum o familie sau un trib își târâie după el vreun nenorocit de văr calic de-a zecea spînă.

Trecuse și-asta. Nu mai era al pământului, nici chiar aşa sterp. Era al guvernului, al statului Mississippi. Putea an după an să stârnească praful printre brazdele de bumbac și, dacă nu răsarea nimic în urma lui, n-avea pentru el nicio importantă. Nu mai avea nevoie-acuma să se ducă-n fiecare sămbătă dimineața la băcănie să se lupte cu proprietarul pentru fiecare dram de carne ieftină și proastă, și de mălai, și de melasă, și pentr-un degetar de tutun de prizat care erau toată risipa, luată orgia ce-și puteau îngădui și el, și nevastă-sa. Nu mai avea de ce să se certe cu proprietarul pentru fiecare nenorocit de sac de-ngrășământ după care să culeagă-o amărâtă de recoltă calică și ea pentru că-ngrășase pământu-n calicie și p-ormă să trebuiască să se lupte cu proprietarul pentru că n-avea destul. Tot ce-avea de făcut acum era să miște; chiar și omu' cu pușca, paznicu' din spinarea lui, nici nu știa, nici nu se sinchisea dacă răsarea ceva-n urma lui sau nu; să miște din loc, atât, de rest nu-i păsa. La-nceput îi era rușine, rușine și groază căilalți ar putea să descopere ce simțea el; da-ntr-o bună zi și-a dat seama (n-ar fi putut spune cum) că și căilalți simțeau la fel; că, dacă-i lăsai omului timp îndeajuns, Parchman îi făcea pe toți la fel; își zicea în gând, într-un fel de meditare uluită: *Da' dom 'le, se poate-nvăța omu' cu orice, chiar cu statu'la Parchman, numai răgaz să-i dai.*

Dar Parchman îi schimba omului numai felu' de-a privi la cele ce vedea după ce-ajungea la Parchman. Nu-i schimba ce-adusese cu el. Doar că-l făcea să-și aducă-aminte mai ușor pentru că la Parchman te-nvățau cum s-aștepți. Își aducea aminte de-atunci din ziua când judecătoru-i zisese: „Pe viață”, și el tot mai credea c-o să vină Flem să-l

scape pân' ce și-a dat, în cele din urmă, seama că Flem nu avea, nu avusese niciun moment de gând să vină și cum fusese cât puțin să le zică cu glas tare: *Lăsați-mă număratât cât să dau o fugă pân la Moșia Franțuzului sau unde-o fi el și doar zece minute să stau și purmă mă-nitorc singur și nu aveți decât să mă și spânzurați dacă asta aveți de gând.* Sau și atunci, câți ani? Trei sau cinci, sau opt, sau câți ori fi când Flem îl pusese pe nepotu-său ăla – cum dracu-l chema? Montgomery Ward – să-l păcălească, să-l facă să-ncerce să evadeze-n fustă și-n bonetă de femeie, și-i dăduseră încă douăzeci, egzact cum spusese dobitocu' ăla de avocat c-o să facă, încă de la-nceputu-nceputului, cum chiar și când se mai lupta cu ăi cinci temniceri mai zicea încă același lucru: *Dați-mi drumul doar atât cât să ajung pân la Jefferson și să stau zece minute, și purmă vin îndărăt singur, și nu aveți decât să mă și spânzurați.*

Acuma nu se mai gândeau la lucruri de-astea, pentru că se-nvățase săștepte. Și aşteptând, descoperise că și asculta, auzea; că ascultând, auzind, se ținea la curent cu ce se-ntâmpla mult mai bine decât dacă ar fi fost chiar în mijlocul Jeffersonului, pentru că-n felul ăsta doar observa și-nregistra, nu avea nevoie să-și mai bată capul cu ei. Nevastăsa se-ntorsese la ai ei, aşa se vorbea, și murise-acolo, și fetele plecaseră și ele, se făcuseră mari acuma; desigur că s-o fi găsit cineva pe la Moșia Franțuzului care să știe-ncotro plecaseră. Flem ajunsese om bogat, președinte de bancă, stătea-ntr-o casă pe care și-o refăcuse, mare cât gara Union din Memphis; stătea cu fiică-sa, copilul din flori al fetei lui moș Will Varner, care crescuse și ea acum, plecase și se măritase, și se dusese, și ea, și bărbat-su, într-un război care fusese prin Spania și-un obuz sau o bombă explodase și pe bărbat-su-l omorâse, și pe ea o lăsase surdă de tot. Se-ntorsese-acasă acuma, văduvă, sedea cu Flem, numai ei doi în toată casa aia mare și ziceau că și dacă tuna tot nu auzea nimic, da că lumea din Jefferson nu se prea uita la ea, pentru că era amestecată într-o chestie cu-o școală de duminică pentru negri, și mai ziceau că-i amestecată și-n ceva care se chema comuniști, că bărbat-su astă fusese, communist, și că de fapt ei în

Spania de partea comuniștilor luptaseră.

Flem îmbătrânise. Amândoi îmbătrâneră. Când o să iasă, în 1948, și el, și Flem o să fie amândoi oameni bătrâni. Poate că Flem nici n-o să mai trăiască-n 1948, când o să iasă el, și poate că nici el n-o să trăiască să poa' să iasă-n 1948, și-și aducea aminte c-a fost o vreme când și asta-l înnebunise: că s-ar putea să moară Flem, de moarte bună, desigur, sau poate că de data asta să se găsească altu', să nu fie ghinionist și neisprăvit, sortit să dea greș și să fie prins, și-și aducea aminte cum i se părea că una ca asta n-ar putea-o suporta: el care nu ceruse dreptate pentru că dreptatea era numai pentru ăi mari și tari, pentru campioni, da' măcar o sansă s-aibă și el, că orice om are dreptu' măcar la o sansă. Trecuse și asta, o-nghițise așteptam', o acoperise; în 1948, și el, și Flem o să fie doi oameni bătrâni, și chiar murmură: „Ce păcat că noi, doi oameni bătrâni, nu putem sta liniștiți unu' lângă altu', la soare sau la umbră, s-așteptăm amândoi să vină moartea să ne culeagă și să nu ne mai gândim la nimic, nici la jigniri, nici la răutăți, nici la chinuri, nici la răzbunare” – doi bătrâni care să nu fie-n stare nu numai să facă rău cuiva, da' care să nu fie-n stare nici măcar aminte să-și aducă de răutăți și de răzbunare, ca și cum niște bani cu care Flem nu mai are ce face și-n curând n-o să-i mai trebuiască deloc și-n vecii vecilor ar fi putut fi buni la șters sau la uitat, sau la anulat ăi patruj' de ani de care-acuma el, Mink, nu mai avea el nevoie și-n curând nici n-o să mai aibă cum le simți lipsa. *Da' cred că nu epoate, își zicea el. Nu mai putem face nimic, nici eu, nici el. Nu mai putem întoarce-napoi nimic, nici unu' din noi.*

Așa c-acuma iar ajunsese s-aibă cinci ani de făcut pân' să scape. Da' de data asta-nvățase bine lecția pe care-ncercase să i-o vâre-n cap zevzecu' ăla de-avocătel acu treiisincin de ani. Erau unsprezece care munceau și mâncau, și dormeau laolaltă, o echipă, într-un fel de baracă din rețea de sărmă și scânduri (era vară); încătușați la același lanț, se duceau să mănânce-n sala de mese, apoi la câmp să muncească și din nou încătușați înapoi la baracă, să se culce. Așa c-atunci când s-a

pus la cale-o evadare, ăilalți zece trebuiau să-l ia și pe el în combinație, ca nu cumva să-i dea de gol fără să vrea. Nu voiau să-l ia; doi dintre ei n-au acceptat niciun moment. Pentru că, încă de-atunci, de la-ncercarea lui avortată de-acu opșpe sau douăj' de ani, îl știau toți ca p-un fel de preot hirotonisit cu de la sine putere care propovăduia dogma antievazionistă.

Așa c-atunci când, în cele din urmă, i-au spus pentru că n-aveau încotro, că trebuia să știe ca nu cumva să-i trădeze, fie că intra în combinație, fie că nu, din clipa-n care zisese, strigase:

— Nu! Ascultați! Stați puțin! Nu vă dați seama: dacă unu' măcar încearcă să fugă, ăștia tabără pe noi toți și nu mai scapă nimeni niciodată, nici după ăi patrui' de ani! își dădu seama că vorbise prea mult. Așa c-atunci când își zise-n gând: *Acuma trebuie să scap din lanț și să mă dau deoparte; nu voia să spună: Pentru că de m-apucă noaptea singur cu ăștia-n baracă și fără paznic la-ndemână nu mai apuc eu lumina zilei*, ci doar: *Trebuie s-ajung la timp la director, pân' nu-ncearcă ăștia ceva, poate chiar la noapte, și ne prăpădim cu toții*.

Da' și el trebuia s-aștepte chiar același întuneric de care-i era frică; să se stingă-ntâi luminile și toți să se fi culcat, sau măcar să se fi prefăcut că s-au culcat, ca să poată să-nceapă ucigașii lui mișcarea, pentru că numai în timpul sau din cauza zarvei stârnite de atacul împotriva lui putea el spera să transmită avertismentul, mesajul și să fie crezut. Astă-nsemna că luptă perfidie cu perfidie: să stea-ncremenit pe patu' lui pân' ce-or să-ncerce ei să-l amăgească prefăcându-se că sforăie, el însă-ncordat și nemîșcat, ținându-și răsuflarea să prindăntre sforăielii orice zgromot ar putea vesti cuțitu' de-njunghiat (sau bâta, sau ce-o fi), la timp ca să se rostogolească, să se zvârle din pat să se vâre dedesubt, când oamenii – nu putea spune căți, pentru că sforăiala prefăcută se-ntărise dacă puteai spune – s-ar năpusti pe golul în care cu-o fărâmă de secundă-nainte zăcuse el.

— Pă el! șuieră, gâfai unu'. La cine-i cuțitu'? Si altu':

— Cuțitu-i la mine. Da' el unde dracu-i? Pentru că el – Mink – nu se

oprise; înc-o răsuceală smucită și ieșise-n patru labe de sub pat printre picioarele-nvălmășite, târându-se și strecurându-se s-ajungă cât putea mai departe de pat. În toată odaia era acum un fel de zarvă în sottovoce:

— Ne trebuie o lumină, mormăi un glas. Măcar o secundă de lumină.

Deodată se simți liber, nimeni lângă el; se putu ridica-n picioare. Tipă, strigă: nu vorbe, tipăt: un urlet omenesc din toate puterile; imediat glasul șopti, gâfâind:

— Uite-l. Pune mâna pe el. Dar el sărise, un adevărat carambol din trup în trup pe nevăzute, răcnind, urlând fără-ntrerupere chiar după ce-și dăduse seama că vede, că văzduhul de dincolo de peretele de pânză de cort era plin de proiectoare și de urletul sirenei, el însă-nconjurat, prins, asediat de mutrele furibunde, care părea că săgetează ca peștii, când îi tăia lumina la-nălțimea umerilor, pe deasupra pereților de scânduri, prin rețeaua de sărmă; zări chiar și cuțitul scânteind o dată deasupra lui și plonjă, se zvârli-ntre picioarele tălăzuite-n vălmășeală încercând să se vâre din nou sub un pat, sub orice pat, sub orice-ar fi fost care să pună ceva între el și cuțit. Dar era prea târziu. Îl puteau vedea și ei acum. Dispăru printre picioarele tuturor. Dar era prea târziu și pentru ei: lumina orbitoare-a proiectoarelor scotocind peste tot, chiar și urletul sirenei părând să se concentreze pe boxa subredă și străvezie plină de oameni înjurând. Apoi ajunseră și paznicii, pocnindu-i în cap cu revolverele și cu paturile puștilor, târându-i afară unul câte unul până ce rămase numai el, zăcând, descoperit, iarăși ciomăgit și-nsângerat, dar de data asta conștient încă. Reușise chiar un ultim salt, o smucire-n lături și-o răsucire scurtă și cuțitul care-ar fi trebuit să-l țintuiască vibra încă-n podea lângă, beregata lui.

— Era cât p-aci, făcu el către paznic. Da' după cum s-arată, cred că i-am dat gata.

Nu chiar cine știe ce. Era din nou în infirmerie și n-a aflat decât

dup-aceea că doi dintre ei – Stillwell, un cartofor care tăiase beregata unei prostituate la Vicksburg (ăl cu cuțitul), și-un altul, tocmai și de se-mpotriviseră la primirea lui în combinație și susținuseră-n schimb să-l omoare imediat – încercaseră totuși, dar numai Stillwell evadase, ăluilalt îi zburase creierii un gardian cu pușca.

Era din nou în biroul directorului. De data asta bandajat foarte puțin și puncte de sutură chiar deloc; n-avuseseră timp și nici arme altele decât pumnii și picioarele, afară de cuțitul lui Stillwell.

— Stillwell a fost cu cuțitul, nu-i aşa? zise directorul.

N-ar fi putut spune de ce n-a recunoscut.

— N-am văzut la cine era, a răspuns. Prea a mers totu' repede.

— Cam aşa pare să creadă și Stillwell, zise directorul. Luă de pe birou un plic deschis și o foaie de hârtie ordinară ieftină liniată, împăturită o dată sau de două ori. Asta a sosit azi-dimineață. Dar stai: nu știi să citești de mâna, nu?

— Nu, zise el. Directorul desfăcu foaia.

— A fost expediată ieri din Texarkana. Zice: „O să trebuiască să dea socoteală de ce s-a-ntâmplat cu Jake Barron (ăsta era celălalt pușcăriș pe care-l omorâse paznicul) aşa că păziți-l bine. Păziți-l bine-n orice caz, că mai sunt de-ai noștri-năuntru”. Directorul împături scrisoarea și-o puse la loc în plic și puse plicu-n sertar și-ncuie sertarul: Vasăzică, aşa stau lucrurile. Nu pot să te las să umbli cum îți place p-aici, că oricare din ei te poate-agăța. Nu mai ai decât cinci ani; chiar dacă nu i-ai putut împiedica pe toți, probabil că-n baza unei recomandații din partea mea, guvernatorul ți-ar da drumul chiar mâine. Dar nu pot face asta, pentru că te omoară Stillwell.

— Dacă dom' șef Jabbo (ăsta era gardianul care trăsesese) îl împușca și pe Stillwell puteam să plec mâine-acasă? zise el. Nu puteți s-aflați după scrisoare unde-i și să-l trimiteți pe dom' șef Jabbo acolo, unde-o fi?

— Vrei să-l omoare pe Stillwell tot ăla care l-a-mpiedicat pe Stillwell să te-omoare pe dumneata acum două zile?

— Atunci trimiteți pe-altu'. Zic că nu-i drept ca el să fie liber când eu trebuie să mai stau cinci ani. Apoi zise: Mă rog, e-n regulă. Poate că la urma-urmii avem acuma și noi un campion aici.

— Un campion? făcu directorul. Ce s-avem aici? Dar n-a mai răspuns. Și-acuma, pentru prima oară începu să țină socoteala zilelor și lunilor. Niciodată nu mai făcuse asta pân-acum, nici cu ăi dintâi douăj' de ani pe care i-i dăduseră atunci la-nceput la Jefferson și nici cu ăilalți douăj' de ani pe care i i-au dat în plus după ce se lăsase convins de Montgomery Ward să se-mbrace-n fusta aia de țață și cu boneta pe cap. Pentru că nimeni altul nu era de vină decât el; când se gândeau la Flem și la chestia asta, avea parc-un fel de admirăție-nciudată, aproape-o mândrie, că erau de-același sânge; își zicea-n gând, zicea chiar cu glas tare și chiar fără invidie: „Flem Snopes ăsta. Nu-l taie nimeni. Nu ezistă om, nici în Mississippi, nici în Statele Unite, și nici în toată America la un loc, care să-l taie pe Flem Snopes”.

Da' acuma era altă chestie. El încercase să evadeze și nu reușise, și acceptase pedeapsa de încă douăj' de ani fără să protesteze. Cînsprezece dintre ei îi petrecuse nu numai fără să mai încerce să evadeze, dar riscându-și viața ca să-mpiedice pe alți zece care-și pușeseră-n gând: drept răsplată ar fi fost eliberat de-a doua zi, numai că un paznic cu experiență și cu-o pușcă-n mâna a lăsat să scape pe-unu' din ăi zece. Așa că ăștia cinci ani din urmă nu mai erau deloc ai lui. El s-a-chitase de ăi patruzeci ai lui pe bună-credință, nu era vina lui dacă-n realitate ei n-au ajuns cu socotitu' decât la treiisinci; și ăștia cinci din urmă îi fuseseră impuși dintr-o eroare absolut gratuită, brutală și chiar grosolană.

De Crăciunul ăsta (pentru prima dată), pedeapsa lui începu să-i fie jalonață. O felicitare cu marca din Mexic, adresată lui prin intermediul directorului care i-o citi; știau amândoi de la cine-i: „Încă patru ani. Nu-i atât de mult cât îți închipui”. La 14 februarie, de Sfântu' Valentin, alta, fabricație proprie: hârtie groasă liniată, urâtă, pe care era desenată, pare-se c-un creion de dulgher sau de tăietor de pădure, o

inimă făcută cam stângaci și-un revolver care trăgea-n ea.

- Vezi? zise directorul. Chiar dacă s-ar împlini și cinci ani...
 - Nu-s cinci, zise. Sunt patru ani și șase luni, și nouă' pe zile. Adică nici atunci n-o să-mi dați drumu'?
 - Ca să te-omoare-nainte de-a ajunge acasă?
 - Trimiteti să-l prindă.
 - Să trimitem, da' unde? făcu directorul. Să zicem că ai fugi dumneata și că n-ai vrea să te mai întorci, și că știi că eu vreau să te prind. Unde ar trebui să trimitem să te prindă?
 - Da, zise el. Vasăzică, chiar că nu-i nimic de făcut.
 - Da, zise directorul. Dă-i răgaz. Cu siguranță că o să mai facă vreo boacănă și-o să dea pe-unde la poliția peste el.
 - Răgaz, făcu el. Să zicem că n-are omu' timp de dat răgaz.
 - Măcar ai patru ani și șase luni, și nouăsprezece zile, până să trebuiască să-ncepi să-ți faci griji.
 - Da, făcu el. Și tot atâta timp pentru el să facă vreo boacănă.
- Și iar Crăciunul, și altă carte poștală cu marcă mexicană: „Încă trei ani. Nu-i chiar atât de mult cât crezi”. Stătea acolo nemîșcat, mărunt și firav, și rezistent, cu salopeta vărgată, cu capul puțin plecat, calm.
- Tot Mexic, după cum văd, zise. Poate că-l ucide Alde Sus păcolo.
 - Cum? făcu directorul. Ce-ai zis?
- Nu răspunse. Stătea locului, calm, gânditor, senin. Apoi zise:
- Înainte de necazu' ăla pe care l-am avut cu vaca, cu Jack Houston, când eram încă băiat, mergeam la biserică-n fiecare duminică și miercuri seara la rugăciune, cu cucoana care m-a crescut până ce...
 - Cine erau? zise directorul. Ziceai că mama dumitale-a murit.
 - El era o putoare. Da' ea nu era rudă deloc. Nu era decât nevastă-sa... în fiecare duminică, până ce...
 - Îl chema Snopes? zise directorul.
 - Era taică-meu – până ce m-am făcut destul de mare să m-ardic

contra lu' Dumnezeu, cum faci când crezi c-ai ajuns destul de mare și că nu mai ai nevoie de nimeni și de nimic, și când mi-ați zis că, dacă i-am oprit pe nouă din ăi zece să n-o șteargă, tot nu mi se scad ăi cinci ani, mi-am zis că nu vreți să-mi dați drumu' deloc și m-am întors.

— Te-ai întors, ce? făcu directorul. De unde te-ai întors?

— De la Dumnezeu.

— Vrei să zici că ai fost în sânul bisericii până atunci, noaptea aia de-acu doi ani? Nu-i adevărat. Nu ți-a călcat picioru-n capelă de când ai intrat aici, din 1908. Ceea ce era adevărat. Cu toate că actualul director, ca și predecesorul său, nu era deloc surprins de faptul ăsta. Ei s-așteptaseră mai curând să-l vadă gravitând în jurul vreunei din sectele alea mici și agresive, și intransigente, și nonconformiste anti-tot și anti-toate care mișunau probabil prin toate penitenciarele din Sud – mici grupuri și grupulețe furibunde (ăsta de-aici își zicea Acționarii lui Jehova) păstorii de câte-un șef, care singur se unsese și care-ajunseseră-n pușcărie dup-un tipic ciudat și stereotip: condamnați pentru crime specifice clasei burgheze, respectabile, avându-și mobilul în conflicte de familie sau sexuale; bigamie, delapidarea fondurilor sectei pentru o femeie: a lui sau a altuia, și numai într-un singur caz, desprapat, pentru o prostituată.

— N-am nevoie de nicio biserică, zise el. E pe-ncredere.

— Pe-ncredere? făcu directorul.

— Da, zise el, aproape enervat. Lu' Dumnezeu n-ai nevoie să-I scrii scrisori. El te știe de mult ce zace-n tine, făr's-a-puce s-o mai citească. Pen' că cu timpu-i vine omului mintea la cap și afară. Da' aici 'năuntru-i vine mai repede. Si dac-o Judecată-de-sus destul de tare ca să poa' să te-ajute vrea să te-ajute și tu tot ce trebuie să faci e să te-norci și să primești, trebuie să fii prost să n-o faci.

— Vasăzică, să-l aranjeze Ăl de Sus pe Stillwell, de dragul dumitale?

— De ce nu? Ce poa' să aibă El contra mea?

— Să nu ucizi.

— De ce nu i-a spus El asta lu' Houston? Nu m-apucam eu să fac tot drumu' pân' la Jefferson și să dorm p-o bancă-n gară să cumpăr cartușele alea dacă nu mă silea Houston.

— Al dracului să fiu dacă mai pricep ceva, zise directorul. Peste trei ani de zile ieși de-aici în orice caz, da' dac-ar fi după mine, uite-acuma ai ieși, astăzi, pân' să n-apuce să-ți dea cine știe ce dracu' pân cap săncepi să te uiți chiorâș la mine. N-am chef nici măcar prin gând să-mi treacă cât oi mai avea de trăit că e cineva care-și face pe seama mea gânduri cum îți faci dumneata pe-a ălor care care și-au stat în cale. Gata! Du-te la muncă!

Așa c-atunci în octombrie, când nu era nici Sfântu' Valentin, nici vremea felicitărilor de Crăciun și directorul a trimis după el, nici măcar nu s-a mirat. Directorul a stat și s-a uitat la el cam cât o jumate de minut cu ceva-n privire care nu era chiar stupefactie, dar aproape un fel de respect, apoi zise:

— Al dracului să fiu dacă înțeleg. De data asta era o telegramă. E de la șeful poliției din San Diego, California. Era în cartierul mexican o biserică. Nu se mai slujea în ea. Se făcuse una nouă sau în fine ceva. În orice caz sfînțită nu mai era, și ce se petrecea-năuntru-acolo nici poliția n-a descurcat încă. Săptămâna trecută s-a năruit. De ce, nu se știe; destul ca s-a năruit aşa-deodată. Și-au găsit acolo dedesubt un om – adică ce-a mai rămas din el. Uite ce zice telegrama: „Identificare conf. amprente digitale F.B.I. rezultă omul dv. matricol 08213 Shuford Stillwell. Directorul împături telegrama și o puse la loc în plic și plicul în sertar înapoi: Ia spune-mi povestea aia cu biserică la care ziceai că te duceai înainte de-a te fi făcut Houston să-l omori.

N-a răspuns deloc. Doar ce-a tras adânc aer în piept și-apoi l-a șuierat afară.

— Acuma pot să plec, zise. Acuma-s liber.

— Nu chiar acum în minutu' ăsta. O să mai treacă o lună-două. Trebuie făcută o petiție și trimisă guvernatorului. El o să-mi ceară un referat, o propunere. După aia o să-ți semneze grațierea.

- Petiție? făcu el.
- Ai intrat aici în baza legii, zise directorul. Tot în baza legii trebuie să ieși.
- O petiție, făcu el.
- Pe care familia dumitale trebuie să pună-un avocat s-o redacteze și să ceară guvernatorului să te grățeze. Soția dumitale – ai dreptate – a murit. Atunci una din fete.
- Cu siguranță că s-or fi măritat pân-acum, amândouă.
- *All right*, făcu directorul. Apoi zise: Ei drăcie, măi omule, ești ca și ieșit. Văru' dumitale sau ce-ai zis că-ți e, ăla de la Jackson care-i acuma-n senat – Egglestone Snopes, ăla de-a căzut acu' doi ani la alegerile pentru Congres.

Nu făcu nicio mișcare; capul i se plecă puțin; zise:

- După cum s-arată, cred c-am să rămân aici. Pentru că, cum putea el spune unui străin: *Clarence, nepotul bun al fratelui meu mai mare, face politică și-atârnă de voturi. Când o să ies d-aici, n-o să am niciun drept de vot. Cu ce să pot plăti iscălitura lui Clarence Snopes pe hârtia mea?* Așa. Că nu rămânea decât băiatu' lu' Eck Wallstreet, care pân' acuma nu făcuse niciodată decât cum îl tăiase capu'.

- Cred c-am să stau aici la dumneavastră și-ăilalți trei ani, zise el.
- Scrie-i șerifului dumitale. Îți fac eu scrisoarea.
- Hub Hampton, care m-a băgat aici, a murit.
- Trebuie să fie-un șerif acolo, nu? Ce-i cu dumneata? Ăi patruj'de ani pe care i-ai stat aici te-au speriat atât de rău de aer curat și de soare?
- Treișopt la vara viitoare.
- *Allright*. Treișopt. Câtă ani ai?
- M-am născut în obzeștrei.
- Vasăzică, ești aici de la douăsinci de ani.
- Nu știu. N-am socotit niciodată.
- *All right*, zise directorul. Pleacă-acum. Când te-i hotărî, îi scriu șerifului.

- Socot c-am să rămân, zise el. Dar se-nșela. Cinci luni mai târziu petiția era pe biroul directorului.
- Cine-i Linda Snopes-Kohl? zise directorul.
- Rămase o bună bucată de vreme nemîșcat.
- Tat-su-i un bancher bogat din Jefferson. Ta'-su mare și cu-al meu au făcut copiii cam deodată.
- Ea a semnat petiția familiei dumitale către guvernator ca să-ți dea drumu'.
- Adică trimis șerifu' s-o cheme și-a pus-o să iscălească?
- Nu, că n-avea cum. Nu știi că nu m-ai lăsat să-i scriu șerifului?
- Da, zise el. Privi la hârtia pe care nu știa s-o citească. Cum privea el, o vedea cu capu-n jos. Arătați-mi unde-au iscălit ăia ca să nu ies.
- Ce? făcu directorul.
- Aia care vor ca să nu ies.
- O, vrei să spui familia lui Houston. Nu. Ălealte semnături sunt a procurorului regional care te-a trimis aici, a șerifului Hub Hampton junior și a lui V.K. Ratliff. Ăsta-i neam cu Houston?
- Nu, zise el. Trase din nou adânc aer în piept. Vasăzică-s liber.
- Ba mai mult încă, zise directorul. Nu numai că ai noroc, ai de două ori noroc. Dar lăsă chestiunea pe-a doua zi dimineață după ce-i dădură o pereche de ghete, o cămașă, o salopetă, o flanelă și o pălărie toate nou-nouțe, și-o hârtie de zece dolari plus și trei dolari și optzeci și cinci de cenți care-i mai rămăseseră încă din și patruzeci de dolari trimiși de Flem acum optsprezece ani, și directorul îi zise: E-aici un ajutor de șerif din Greenville venit c-un deținut. Pleacă la noapte. Dă-i un dolar și te lasă la pod la Arkansas, dacă-ntr-acolo ți-e drumul.
- Foarte mulțumesc, zise el. Mă duc întâi la Memphis. Am acolo puțină treabă.

Probabil c-o să trebuiască să dea toți și treișpe dolari și obzeșcinci de cenți ca să-și poată cumpăra un pistol la Memphis, chiar și la o prăvălie care vinde amaneturi. Își făcuse socoteala s-ajungă până la Memphis cu vreun tren de marfă pe sub vagoane sau pe tampoane,

cum mai făcuse o dată sau de două ori pe când era Tânăr, băiețandru. Da' cum ieși pe poartă, își dădu seama că-i e frică. Prea fusese multă vreme-nchis, uitase cum e; mușchii-și pierduseră din suplețe, din reflexe, nu mai avea cutezanță aia simplă nesocotită care-ți trebuie când e vorba de un risc fizic. Apoi se gândi să pândească-o ocazie și să-ncerce să se cațere-ntr-un vagon gol, și constată că nici asta nu-ndrăznea, că în cei treișopt de ani uitase pesemne convențiile tacite ale francmasoneriei infracțiunilor mărunte pe care nu știi că le-ai făcut decât când e prea târziu.

Așa că sta la marginea șoselei pavate, care, acum treișopt de ani, când pusese ultima oară piciorul pe ea, nici măcar prundiș n-avea împrăștiat deasupra, era un simplu drum de pământ plin de urme de copite de catâri și de șine de roți, și-acuma și la vedere, și la pipăit era netedă și tare ca o dușumea, când aveai timp să te uiți la ea sau s-o pipăi de frica mașinilor și a camioanelor care treceau în goană. În zilele de demult, orice căruță-ar fi trecut, ar fi oprit, numai semn cu mâna să-i fi făcut. Dar astea nu erau căruțe, așa că nici care-ar putea fi regulamentele lor noi nu știa. De fapt, de-ar fi știut, ce altceva ar putea face, ar fi făcut-o de mult, în loc să stea acolo firav și neajutorat, și nu mult mai mare decât un copil, în salopeta și flanela nouă, pe care se mai vedeaute cutete de pe urma statului în raft și cu ghete noi și pălărie, până ce un camion încetini să-și opri, și șoferul zise:

- Încotro, taică?
- La Memphis.
- Merg la Clarksdale. De-acolo poți să-ți pătezi altu'. Mai ușor ca de-aici, în orice caz.

Era toamnă, săptămâna octombrie și el descoperi că mai era ceva uitat în ăi treișopt de ani de pușcărie: anotimpurile.

Veneau ele și se duceau și la-nchisoare, da', treișopt de ani de zile, singurul lui drept la anotimpuri a fost că de-a suferi de pe urma lor; de arșiță și de soarele verii, și dac-avea chef de lucru-n dogoarea zilei,

și dacă nu, și de ploaie, și de noroiul rece ca gheata al iernii, și dacă avea chef să stea-n noroi, și dacă nu. Da' acum erau iar ale lui: înc-o săptămână și venea octombrie, și n-avea mare lucru ce să vadă în ținutul ăsta neted și-ntins pe deltată, care nu-i plăcuse de prima dată când dăduse cu ochii de el, pe fereastra trenului, acu' treișopt de ani, numai tulipini uscate de bumbac și ace de chiparos. Da' acasă-ntr dealuri, tot câmpu-o să fie numai aur și purpură, cu nuci și eucalipti, și stejari, și arțari, și-ogoarele de mult îmbujorate de salvie și pătate de-oțetari roșii; uitase de toate astea, în treișopt de ani de zile.

Când deodată, undeva în adâncul memoriei, un copac, un singur copac. Maică-sa murise; nu-și aducea aminte de ea, nici câți ani avea când tat-su se-nsurase din nou. Așa că femeia nici neam măcar nu era cu el și-avea grija să-l facă să nu uite asta niciodată: că-l creștea nu c-ar fi ținut cumva la el, sau c-ar fi avut vreo obligație, și nu pentru că era mic și slab, și neajutorat, o biată făptură omenească; îl creștea pentru că era o creștină adevărată. Da' nu era numai atât. Și-a dat el seama imediat – o sfrijită de femeie sleampătă, pe care și-o amintea-ntotdeauna fie c-un ochi învinețit, fie cu vreo zdreanță murdară unde-i sănghera încă rana de pe urma loviturii lu' barbat-su. Pentru că totdeauna s-a putut bizui pe ea, nu să facă ceva pentru el, pentru că n-apuca niciodată să facă, da' pe statornicia ei, pentru că totdeauna era acolo la-ndemână și totdeauna-l făcea să simtă că-i cu gându' la el, acoperindu-l c-un fel de scut, chiar dacă-n realitate nu-l apără și nu-l ferea de nimic, ci, dimpotrivă, parcă-ndemna la mai multă durere și tristețe. Dar era acolo lângă el, plânsă, chinuită, statornică.

Sta încă-n pat, Tânziu dimineața; ar fi trebuit de ceasuri întregi să se fi jertfit în truda nesfârșită care-i umplea zilele. Nu era niciodată bolnavă, așa că bărbat-su trebuie c-o bătuse de data asta mai rău decât știa el c-o bate, și zacea-n pat vorbind despre mâncare – slănină, făină necernută, melasă, din câte știa el numai asta mâncă lumea, afară doar dacă putea prinde sau vâna ceva; se vedea bine că bărbat-su o izbise-n burtă pe-undeva. „Nu mai pot, mi s-a acrit de mâncarea asta, scân- cea

ea. Simt nevoie de altceva. Poate de-o veveriță.“ Și-acuma-și dădea el seama. Ȑasta era copacul. A trebuit să ia pușca pe furiș: l-ar fi omorât tat-su-n bătaie dacă-l prindea – să târască după el pușcoiu’ ȏla greoi, mai lung decât el, până-n pădure, pân’ la copacu’ ȏla, la nuc, să stea la pândă sub el, ghemuit, aşteptând în splendoarea moleșitoare a după-amiezii de-octombrie, pân’ ce se ivi vietatea. Ȑi-l apucase-un tremur (n-avea decât un singur cartuș), și-și aducea aminte și de asta: efortul teribil de-a ridica pușca grea și-a o ȏine-n sus cât timp trebuia, sprijinit de trunchi, gâfâind: „Doamne-ajută-mă, Doamne-ajută-mă”, și șocul reculului, și miroslul de pulbere neagră pân’ ce putu să lase pușca jos și s-alerge să ridice trupșoru’ îmblănit și cald încă, cu mâinile tremurându-i, cutremurându-se că de-abia putea să-l ȏină. Tremurau și mâinile ei când mângâie vietatea moartă... „O curățăm și-o gătim chiar acum, zise ea. O mâncăm amândoi, chiar acum.” Nucul, natural, dispăruse de ani de zile, tăiat, făcut bucăți, lemne de foc sau spîte de roți, sau stâlpi; poate că locu’ pe care fusese era acum arătură – sau poate c-așa credeau ȏi de-l tăiaseră și-l distruseseră. Dar el, el știa bine că nu-i ȏa: nedoborât acum și-n veci nedoborât o să fie, inviolabil și imun în aurul și-n splendoarea de octombrie. *Păi da, desigur, își zise el, omu’ vrea să se-ntoarcă nu într-un loc, de loc n-are nevoie, poate nici să nu mai egziste. Omu’, la ce vrea să se-ntoarcă-i la ce-și aduce aminte.*

Deodată-și lungi gâtul pe fereastră-afară.

– Aici parcă-ar fi... și se opri. Da’ acum era liber; n-avea decât să știe lumea-ntreagă unde-a stat el treișopt de ani de zile... la Parchman, zise.

- Îhî, făcu șoferul. E-o tabără de P.R.
- E-o ce?
- Prizonieri de război.
- De război?
- Tăicuțule, pă ce lume-ai fost în ȏști cinci ani din urmă? zise șoferul. Ori ai dormit?
- Am fost departe, zise el. Eu ștui de-un război cu spaniolii, pe

când eram copil, și-a mai fost unu' după aia, cu nemții. Acuma cu cine s-au bătut?

— Cu toți. Șoferul înjura. Cu nemții, cu japonejii, s-au bătut și cu Congresu'. P-ormă s-au oprit. Dacă ne-ar fi lăsat să-i batem și pe ruși, poate c-ar fi fost în regulă. Da' i-au bătut pe nemți și pe japoneji, și p-orm-au hotărât p-ăilalți să-i facă praf pe toți cu bani.

Își zise-n gând: *Bani*. Își tare:

— Dac-ai avea douăsinci de dolari și-ai mai găsi treișopt, câți ai avea?

— Ce? Treișopt de dolari? Nici măcar să-i ridic de jos nu m-aș opri. Ce dracu' de-ntrebare-i asta? Vrei să zici că ai șaiștrei de dolari și n-ai ce face cu ei?

Şaiştrei, își zise-n gând. *Vasăzică, atâția ani am*. Gândeala calmă: *Nu dreptate; dreptate n-am cerut niciodată; da'măcar un pic de cinste, atâta tot*. Atâta tot; nu să ai ceva de partea ta: doar să n-ai nimic împotriva ta. Asta-i tot ce dorea și fără vorbă c-acuma aşa era.

LINDA

Şase

V.K. RATLIFF

— Nici măcar la gară s-o primești nu te duci? zise Chick. Avocatul nici nu-și ridică ochii, nimic, șezând la birou cu privirile (cu nasu-n orice caz) în hârtiile din fața lui, ca și cum n-ar mai fi fost altcineva-n odaie. Nu-i vorba doar de-o nou-venită, zise Chick, e vorba de-o femeie rănită-n război, de-un veteran. Da, poate nu nou-venită. Poate că n-am ales bine cuvântul. De fapt, poate că din capul locului cuvântul „nou” nu-i bine ales. Ea nu-i o nou-venită-n Jefferson pentru că aici s-a născut și-aici a crescut. Și chiar dacă fi fost odată nou-venită-n Jefferson sau nou-venită oriunde, asta ar fi fost doar o singură dată pentru că, indiferent cât de nou-venit ai putea fi undeva o dată, multă vreme n-ai putea fi, când ești unu’ care-ai plecat în Spania c-un poet din Greenwich Village să lupti contra lui Hitler. Adică-n orice caz nu, după ce poetul ăla din Greenwich Village vă face să v-arunce pe-amândoi în aer un obuz. Vreau să zic, cu condiția să fie vorba de-o fată. Atunci să zicem aşa: nu numai o fată-n toată firea, care-a fost odată-o nou-venită și care se-ntoarce la Jefferson, da’ prima fată, în toată firea sau nu, nou-venită sau nu, care i-a fost dat Jeffersonului să i se-ntoarcă acasă rănită din război.

Bărbați da, firește că da. Da’ asta-i prima fată, prima femeie-soldat pe care-am avut-o de când suntem, ce să mai vorbim că și rănită de inamic. Desigur, fără să socotim și violurile, pentru bunul motiv că nu de violuri e vorba acum. Unchiu-său tot nu se mișcase încă. Credeam

c-ai s-aduni tot orașul la gară s-o primească. Din pură curiozitate și simpatie, dacă nu din compătimire: o fată care s-a apucat să se ducă tocmai în Spania la război, și cu ce s-a ales a fost că și-a pierdut bărbatul și că un obuz i-a spart amândouă timpanele. Cu asta s-a ales, doamna Cole, zise el.

Avocatul nici măcar acum nu-și înlătă capul.

— Kohl, zise.

— Aşa am zis și eu, făcu Chick. Doamna Cole.

De data asta avocatul silabisă:

— K-o-h-l, făcu el. Dar chiar înainte de a-l silabisă, în gura lui sunase altfel decât în a lui Chick: Sculptor a fost, nu poet. Nu l-a omorât un obuz. Un aeroplân.

— Eh, păi da, nici nu-i de mirare, dacă fost sculptor, zise Chick. Normal ca un sculptor să n-aibă jocul de picioare al unui poet, ca să se poată feri de gloanțele de mitralieră. Sculptorul trebuie să stea prea mult locului. și afară de asta, poate că n-o fi fost sămbătă și-atunci nici nu stătea cu pălăria pe cap.

— Era într-un aeroplân, zise avocatul. A fost doborât. A căzut și a ars.

— Cum? făcu Chick. Un sculptor din Greenwich Village, pre nume K-o-h-l s-a urcat realmente-ntr-un avion din care putea fi doborât de inamic? Privea la unchiu-său oarecum de sus, îi vedea creștetul capului. Nu Cole, adăugă: K-o-h-l. Mă-ntreb de ce nu și l-o fi schimbat. De obicei și-l schimbă, nu?

Atunci avocatul își strânse fără grabă hârtiile și le așeză pe birou, și-mpinse scaunul pivotant îndărăt, și se rezemă de spetează, și-și împreună mâinile la cefă. Părul începuse să-i încărunțească încă de când se-ntorsese din război, din Franța, în 1919. Acuma era alb de tot, și-asa cum sedea relaxat și comod în scaun cu coama colilie și cu cheiță de aur primită la Harvard prinșă de lanțul ceasului, și cu una din pipele lui de cocean de păpușoi vârâtă cu gura-n jos în buzunarul cămășii, ca un creion sau ca o scobitoare, se uită la Chick aproape o

jumătate de minut.

— Nu la Harvard ai putut învăța aşa ceva, zise el. Credeam că, întors în Mississippi după doi ani de Cambridge, să ţi se fi şters complet din minte.

— *All right*, făcu Chick. Îmi pare rău. Dar avocatul şedea comod în scaun privindu-l. Dă-o-n colo, făcu Chick. Îi-am spus că-mi pare rău.

— Numai că încă nu-ţi pare rău, zise avocatul. Îi-e doar ruşine.

— Şi nu-i același lucru?

— Nu, zise avocatul. Când nu îi-e decât ruşine de ceva, nu deteşti acel ceva. Deteşti faptul c-ai fost prins.

— Mă rog, m-ai prins, zise Chick. Mi-e ruşine. Ce mai vrei? Numai că avocatul nici nu mai avu nevoie să răspundă. Poate că încă n-am încotro, chiar și după doi ani de Harvard, zise Chick. Poate că prea am trăit mult între ceea ce noi, ăştia din Mississippi, numim albi, până să mă fi dus acolo. Nu se poate să-ţi fie ruşine de mine, pentru ceva ce n-am putut învăța la timp, nu?

— Nu mi-e deloc ruşine de tine, zise avocatul.

— *All right*. Atunci îți pare rău.

— Nici rău nu-mi pare, zise avocatul.

— Atunci despre ce dracu' vorbim? zise Chick.

Aşa că un străin care n-ar fi stat de zece-doisprezece ani încoace-n Jefferson sau în ținutul Yoknapatawpha ar fi putut crede că partea interesată era Chick. Nu numai destul de interesată ca să fie gelos pe unchiu-său, dar destul de interesată ca să fie gelos chiar când subiectul, mărul discordiei, nu numai că nu se-ntorsese încă-acasă, dar, de zece ani nici nu l-văzuse căci. Ceea ce ar fi însemnat să fie gelos pe-o fată pe care nu numai că n-o văzuse de zece ani de zile, da', când o văzuse atunci, ultima dată, el n-avea decât doispre-treispre ani și ea, nouăspe, femeie-n toată firea- insurmontabilă bariera a diferenței de vîrstă, care tot barieră-ar rămâne, chiar dacă adăuga fiecăruia câte trei-patră ani, cu condiția, desigur, ca fata să fie aceea cu numărul mai mare de ani. De fapt, ai zice că un băiat de numai doispre sau

treișpe ani n-ar putea fi gelos încă, nu gelozie de bărbat; n-ar avea încă suficient combustibil să-l alimenteze focul unei gelozii și să-l țină multă vreme arzând (chiar deloc poate) pentru-o fată de nouășpe ani sau, dacă-i vorba aşa, de-orice vârstă între opt și optzeci, da atunci cât de Tânăr trebuie să fii ca să poți culeza să riști să n-ai combustibil în stare să ia foc și să ardă? Cât trebuie să fii de Tânăr, ca, măcar înc-un răstimp, să fii la adăpost de-a te pomeni cu inima sugrumată, cum zice poetul, de-o șuviță de păr de-al lui Lilith, la fel ca orice alt bărbat? Sau cât de bătrân, dacă-i vorba p-aşa? Și afară de asta, când vine-acuma-napoi, cu toate că ea o să fie cu aceeași șase-șapte ani mai mare, de data asta va fi cu șase-șapte ani mai mare decât douăjdoi sau douăștrei, în loc de cu șase-șapte ani mai mare decât doișpe-treișpe, și asta numai barieră nu mai e. De data asta el n-o să mai fie victimă imberbă, asistând innocent cum e prins în laț, pentru că, de data asta, o să fie și el în vâltoare, luptând pentru dreptul și favoarea de-a fi prins în laț; luptând numai pentru dreptul și favoarea de-a fi sugrumat și el, ci de-a fi sugrumat primul.

Ceea ce era exact ce lăsa impresia că-ncearcă: îl împungea și-l stârnea pe unchiu-su, cătând în jur să-i pice-n mâna vr'un băț sau baston, sau cloț de căramidă parc-ar fi fost și-acum de doișpe-treișpe ani sau chiar mai mic, agățându-se de pildă de chestia că bărbatul Lindei fusese ovrei, deoarece, chiar la numai doișpe ani, dac-ar fi judecat un pic, și-ar fi dat seama că un argument ca asta nu era mai tare decât un fir de pai în fața unui adversar sau a unui rival ca acesta de-acum.

Poate că asta – faptul că-i dădea lui unchi-su peste nas cum că avocatul – fusese instrumentul principal și singurul în a o împinge pe Linda să plece acolo, la New York, unde nu mai erau oameni de-acasă să aibă grija de ea, și desigur că din cauza asta s-a apucat ea să se mărite c-un ovrei – l-a trădat pe Chick. Pentru că, deocamdată, el nici n-o revăzuse măcar; n-avea cum să-și dea seama de tot restul poveștii. Vreau să zic că, și la numai doișpe ani, el avusese toată gelozia de

care-avea să aibă nevoie la douăjdoi sau și la obzeșdoi. Trebuia să revadă activmente¹ ca să constate că avea exact tot atâta drept ca și orice alt bărbat ca să moară sugrumat de fata asta nou-venită-n oraș, și că nu există bărbat cu păr pe cap, care să î se pună-n cale și să-l scape. Când se gădea acuma la ea, trebuia să-și aducă-aminte de ce văzuse băiatul de doișpe-treișpe ani: nu o fată, ci o femeie-n toată firea, cam de-același statură și cu-același siluetă ca și mama lui, făcând parte din și evoluând în aceeași rasă umană străină, din care făcea parte tot restul lumii, cu excepția băieților de doișpe ani. Își, dacă n-ar fi fost unchi-su, care ajunsese să se uite tot timpul la ea, și-ai putea zice că-l luase pe Chick de ceafă, ca pe-un cățel, ca să-i atragă atenția asupra ei, mâncându-i jumate din timpul lui liber, trimițându-l să-i ducă și să-i aducă biletele prin care avocatul și ea începuseră să-și fixeze întâlniri după școală, la cofetărie, la înghețată, n-ar fi fost nici pe departe atât de interesantă.

Așa că acuma, când își aducea aminte de ea, vedea tot ce văzuse la doișpe-treișpe ani: *Ei drăcie, 'da-i aproape tot aşa de mare ca mămica.* Va trebui să se uite la ea activmente cu alți ochi ca să vadă ce-ar vedea unu' de douăjdoi sau douăștrei de ani: *Ei drăcie, să zicem chiar că ar fi cun an, doi mai mare ca mine, da' la urma urmei tot eu-s bărbatu' din noi doi.* Așa că și dumneata, și străinul acela veți fi gândit că trebuia poate să fie-un băiat de doișpe-treișpe ani sau că numai un băiat de doișpe-treișpe ani e-n stare de-o gelozie pură și immaculată, de ceva care să-putea numi o gelozie virginală, gelozie pe-un bărbat de treizeci pentru-o fată de nouășpe – sau de-orice vârstă-ntre opt și obzeci dacă-i vorba de-asta, întocmai cum trebuie să fii băiat de doișpe-treișpe ani ca să simți cu-adevărat tortura și pasiunea, și speranța, și desperarea dragostei; dumneata și străinul acela veți fi gândit amândoi că absolut până-n acel ultim moment când Chick singur se trădase și de pomană,

1 În textul original, în loc de *actually* (e de fapt, în realitate, *realmente*)> V.K. Ratliff spune *actively* - folosind astfel un cuvînt numai al lui, o invenție lexicală proprie, ce funcționează bine în jocul de cuvînte implicit, dar pune probleme de traducere.

și ridicase chestia despre bărbatul Lindei, că fusese nu numai poet da' că mai fusese și ovrei ca să lovească-n unchi-său cu ea. Dar pe urmă chiar și-un străin ar fi nțeles că Chick nu dădea deloc în Linda: dădea în unchi-su, că nu era gelos pe unchi-su din cauza Lindei Snopes: era gelos pe Linda Snopes din cauza lui unchii-su. și atunci chiar și străinul acela ar fi fost obligat să-i zică-n gând lui Chick: *Poate că nu m-ai fi putut convinge să fiu de partea ta la-nceput, da' acumă fără vorbă că s-de-acord.*

Asta măcar dacă străinul aceia ar fi stat puțin de vorbă cu mine. Pentru că-mi aduceam bine aminte, observasem activmente, atunci, de mult, când începuse-avocatul să s-amestece-n viitorul fetei, vorba ăluia. Vreau să zic: nu vremea când avocatul credea că viitorul ei s-amesteca cu-al lui, nici când el a crezut pentru prima dată c-a observat-o realmente. Pentru c-atunci avea și ea vreo doișpe-treișe ani, aşa că avocatu-o cunoscuse-n orice caz toată viața ei, pentru că ea n-avea decât un an sau doi, sau cât o fi avut, când ai ei au început s-o plimbe pe stradă, într-un cărucior de copil sau în brațe, la o vreme, adică, la care bagi de seamă pentru prima dată că-ncepe să semene nu numai a făptură omenească, da' că-ncepe să semene și cu o anume familie sau cu oameni pe care-i cunoști. și-ntr-un orășel ca Jeffersonul, unde nu numai că fiecare, cunoaște pe fiecare, da' unde fiecare trebuie să-și vadă pe fiecare cel puțin o dată-n douășpatru de ore, și de vrea, și de nu vrea, dacă scădem timpu' cât a fost în război, probabil că avocatu-a trebuit s-o vadă cel puțin o dată pe săptămână. Ca să nu mai pomenesc că trebuie să știe încă-nainte de-a o recunoaște ca să-și aduc-aminte că-i fata Eulei Varner și toți din Jefferson și din toată Yoknapatawpha care-o săzuseră vreodată-ntâi pe Eula Varner nu se puteau împiedica de-a se uita c-un fel de stupefactie la copilul Eulei Varner ca la un fel de monstru în miniatură, pentru că oricine, orice bărbat în orice caz, care-o privise măcar o singură dată pe Eula n-avea-ncotro, trebuie să creadă c-atâta feminitate într-un simplu trup de dimensiuni normale n-ar fi fost cu putință să fie fecundată de ceva

atât de firav, de pirpiriu, cum arăta, prin comparație, un bărbat singur; c-ar fi fost nevoie de esența concentrată a unei generații întregi de bărbați tineri casă-nsămânțeze, cum ar zice poetul, acele splendide – nu: ar zice magnifice – coapse.

Și nu vorbesc de vremea când avocatul și-a ieșit cu bună știință dintr-ale lui și și-a consacrat câțiva ani din viață viitorului Lindei, sau, cel puțin, credea c-așa face. Ce vreau eu să spun e cătunca când Eula Varner și-a aruncat prima din privirile alea-ale ei pe avocat – sau l-a lăsat pe el să-o vadă pentru prima oară, luăți-o cum vreți – a integrat tot restul vieții lui în cea a primului ei copil pe care s-a întâmplat să-l aibă, cu condiția, desigur, să fie-o fată. Ca și-ătunci când întâlnești, în fine, femeia care-ar fi trebuit să fie-a ta pe viață, da-i prea târziu. Femeia care-ar fi trebuit să-aibă acuma șaisprezece ani poate, și tu nu mai mult de nouăspuze, (cum de altfel chiar se-ntâmplase activmente să fie cazul cu el când a văzut-o pentru prima dată pe Eula; ea era aceea care ieșea din obiectiv pentru că, din capul locului, avea c-un an mai mult decât el), și te uiți la ea, atunci, acea primă dată, și-n clipa următoare-i zici: „Ești frumoasă. Te iubesc. Fii a mea pentru totdeauna”, și ea zice: „Da, desigur” – parcă n-ar zice decât: „Desigur că-s frumoasă. Desigur că mă iubești. Desigur că pentru totdeauna”. Numai că-i prea târziu. Ea-i deja măritată cu altul. Dar nu era prea târziu. Prea târziu nu-i și n-o să fie niciodată, cu condiția ca, orice vârstă-ai avea, să fii tot băiatul de nouăspuze ani, care-i spusese fetei de șaisprezece-ntr-acea clipă unică din toate clipele din lume, și despre care-ai putea spune că-i a ta. Deoarece, cum ar putea fi vreodată prea târziu pentru băiatul ăla de nouăspuze ani și cum ar putea fi ea violată vreodată, fata aia de șaisprezece, căreia trebuia el să-i spună, indiferent de numărul bărbaților pe care i-ar avea ea între timp, dacă ea-i aceea care ți-a răspuns ție, activ și imediat: „Desigur”? Și chiar când ea-și plimba-n pântece dovada activă a violului, sau chiar și-n plină lumină, la vedere, sau agățată de fustă, jertfindu-se cu pruncul deodată și regăsindu-și astfel virginitatea, n-ar

însemna niciun fel de scamatorie pentru băiatul său de nouăsprezece ani, pentru că nu-i decât firesc ca fata de șaisprezece să nu fi putut fi fecundată de nimeni altul decât de el, puțin îmi pasă mie cine-ar veni să se fălească, aşadar, c-ar fi el instrumentul real.

Numai că avocatul nu pricepea toate astea. Mai ales pentru că era prea ocupat. Vreau să zic în ziua-n care Eula a trecut pentru prima dată prin piață din Jefferson, unde-avea să-o vadă nu numai avocatul, ci tot Jeffersonul. Era pe vremea când Flem îl jecmănise-n fine și pe moș Billy Varner, și toată Moșia Franțuzului, așa că trebuia să se mute undeva, și-atunci Jeffersonul era un loc la fel de bun ca oricare altul pentru că, vorba căluia, orice spătă, mai curând sau mai târziu, tot la obadă duce. Or, de fapt, poate că, pentru moment, Jeffersonul era inevitabil, pentru că Flem mă curățase de jumatea mea de restaurant, pe care-l aveam în tovărășie cu Grover Winbush, și, cum nu exista niciun fel de mijloc ca să-l trimită și repede, și lesne pe Grover la Moșia Franțuzului, Flem era obligat să facă o escală la Jefferson, măcar până să-l poată da afară pe Grover din jumatea lui.

În orice caz, a văzut-o-n fine și avocatul. Si iată-l intrând nu numai cu mâinile goale, intrând ca și-n pielea goală în această luptă-n care nu-și putea permite altceva decât să piardă, avocatul – un burlac crescut la oraș, care-o să aibă nevoie de-o licență de la Harvard și de-un doctorat în filozofie de la Heidelberg ca să-l întărească puțin și să-l facă să fie-n stare să țină piept oamenilor simpli și normali din Yoknapatawpha, care nu voiau niciodată nimic decât doar să calce câteva legi exasperante, de care se-mpiedicau întruna, și să ciupească și ceva parale din punga statului; și Eula Varner, care n-avusese niciodată nevoie să-nvețe nicăieri nimic pentru că, de fapt, ce-i dăduse Dumnezeu: să se ridice-n picioare și să respire, și să facă din când în când câțiva pași, însemna și-așa destulă bătaie de cap și primejdie pentru orice bărbat din raza ei vizuală. Pentru avocat, să câștige lupta asta ar fi fost ca la păianjenii săia, la care luna de miere se sfârșește când ea termină de mestecat ultimul lui picioruș. Ceea ce foarte

probabil că știa și avocatul, care-avea nouăspe ani și și-un an la Harvard. Cu toate că, și fără Harvard, un băiat de nouăspe ani ar trebui, din instinct măcar, să știe atâta lucru despre femei, cum știe-un copil sau un animal, că focu-i fierbinte, fără s-aibă nevoie să-și vâre și mâna-n el, sau laba. Chiar când un băiat de nouăspe ani spune: „Ești frumoasă și te iubesc”, ar trebui să știe ce-i aia care-i răspunde: „Desigur” – o fată de șaișpe sau o tigroaică?

Cum-necum, asta era, avocatul s-aruncase cu capu-nainte-ntr-o luptă, din care nu numai că tot ce putea aștepta și spera, dar și tot ce-și putea dori era să piardă, pentru că, pierzând, nu-și lăsa decât, ici și colo, câte-o bucătică de piele. Repezindu-se fără să aibă-n mâna nimic cu ce lupta, afară doar de aptitudinea de-a rămâne toată viața ca un băiat de nouăsprezece ani, repezindu-se să se măsoare cu junele McCarron, care-l încornorase nu numai dinainte de a fi apucat măcar s-o vadă pe Eula, dar avea să-l mai încornoreze și de-aci-nainte, sub un nume sau altul, sub o formă sau alta, chiar și după ce el va fi renunțat. Pentru că s-ar putea ca Flem să nu fi avut niciodată un motiv s-aleagă Jeffersonul și să se stabilească aici; poate că, pentru el, o spătă era perfect egală cu alta, pentru că el, tot ce voia era obada. Sau poate că doar nu știa că are vreun motiv pentru Jefferson. Sau poate că bărbății-nsurați nici n-au nevoie de motive, dat fiind că au neveste. Sau poate că femeile n-au nevoie de motive, pentru simplul motiv că n viața lor ele n-au auzit de motive și nici nu le-ar recunoaște, chiar dac-ar fi puse față-n față, pentru că ele nu funcționează pe bază de motive, ele funcționează pe bază de necesități, aşa că-n orice caz, tot n-ar putea să le fie nimeni de folos, și-n al doilea rând, nimeni, afară doar de-un nebun, n-ar încerca să le fie de folos, și ăla pentru că nu se pricepe; nu femeile, bărbății-s ăia care iau ignoranța-n serios și intră-n panică pe câte-o chestie, pentru simplul motiv că nu știu despre ce-i vorba.

Așa că nu Grover Winbush, și ceea ce-ați putea numi momeala ăleilalte jumătăți din birtul meu și-al lui, a adus-o pe madam Flem

Snopes la Jefferson, ca să poată să traverseze piața-n ce după-masă o fi fost, în care-a trebuit s-o vadă avocatul. Nici chiar Eula însăși. A fost băiatul ăla, McCarron. Și-n parte-am văzut cu ochii mei, și restul l-am auzit. Pen' că-n primăvara aia, lumea, pân' la cinci mile-n jur de prăvălia Iu' Varner, de asta vorbea. Ținta, punctul de miră unic și necontestat s-ar putea zice, care-a polarizat tot ținutu' din juru' Moșiei Franțuzului de cândva prin martie și pân' la deznodământ, la *meleul* final care-a fost imediat dincolo de podul de peste gârlă, din dosul casei lui Varner, într-o noapte atunci în iulie, când băiatul ăla, McCarron, a apărut la Moșia Franțuzului aşa-deodată, făr' să strige: „Păzea!” ca lupu-n stână printre Bookwright-ii și Binford-ii, și Quick-ii, și Tull-ii, care, de mai bine de-un an de zile-și legau cabrioletele și catării de călărie la gardu' lu' Will Varner. Ca un cerb sălbatic din pădure-a trecut, dintr-o săritură, gardu-n grădina de zarzavat, călcând în picioare bieții morcovii și bostani, și pătlăgele vinete îmblânzite și inofensive, care, până-n clipa aia, credeau, sau cel puțin sperau, că feciorelnica citadelă a Eulei era cea amenințată și primejduită, pân' să apuce măcar să pălească de groază, necum să-și pună capetele la adăpost. Probabil – de fapt ei se cam făliseră prin sat – că-și ziceau că-s niște ne-nfricați, pân' ce-a venit ziua aia c-a picat ca din cer, într-adevăr ca un cerb sălbatic din pădure, parc-ar fi simțit-o pe Eula de la distanță de kilometri, de zile chiar, prin aerul tare, care nu-nșala și venise-ntins acolo unde ea sta și aștepta, nu pe el anume așteptându-l, da'-n orice caz un cerb sălbatic și puternic care să fie destul de sălbatic și de puternic ca s-o merite și să se poată măsura cu ea.

Da, dom'le, cum zice poetu', cerbu' ăl mare: cerbu' ăl mare, direct din creieru' munților, cu coada sculată și cu ochii scăpărând. Pentru că erau și Bookwright-ii, și Quick-ii, și Tull-ii cerbi destul de frumoși, da' frumoși pentru locurile astea-ale noastre de pe la Moșia Franțuzului, pentr-un domeniu de vânătoare-ai putea zice, și cu condiția ca hotaru' să-i fie-nsemnat cu stâlpi și cu tăblițe, și să nu-l calce străini d-ăştia ne-nfricați, hoinari, nechemați. De fapt, erau destul de buni la tras câte

una cu picioru' și la șmechereli, și nu știau de lovituri interzise, da' nici nu se supărau după aia, toate se petreceau prietenește și camaraderește, nu numai între ei: erau la fel de amicali și de săritori și la dat, și la-ncasat, la nevoie aliindu-se și dându-i vreunua o lectie, vreunui străin de pe la patru sau cinci, sau șase mile de-acolo, care-ar fi trebuit să stea acasă și n-ar fi avut ce să caute pe la ei și de care nici nevoie n-aveau, nici placere nu le făcea, da' care se-ntâmplase s-o fi văzut pe Eula undeva vr'odată sau numai să fi auzit de ea, de la unu' de se-ntâmplase s-o vadă trecând pe la zece-cinșpe pași. Așa că-a trebuit să vină să-și lege și el în grămadă cabrioleta, sau catârul, de gardul de șipci al lui Varner, într-o duminică pe seară, și p-ormă, când bietul om se-ntorcea nevinovat pe lângă desisul de eucalipti și chiparoși, pe-unde drumul trece podul peste gârlă, cu capul încă plin de fata lu' Vamer, banda constituită ieșea ca unul din desisul de unde stătuse la pândă și-l dădeau jos, și-l udau cu apă de gârlă, și-l urcau la loc în cabrioletă sau pe catâr, și-nfășurau hățurile pe coada biciului sau de ciocul șeii, și-i dădeau drumu-nspre unde-o fi fost la el acasă și de unde, dac-ar fi avut un dram de minte, n-ar fi plecat din capul locului sau, în orice caz, nu încoaace.

Da' ăsta de-acuma, ăsta nou' era altă dihanie. Pentru că ei – cu voluntarii ocazionali cu tot – erau cerbi după şablonul general, sau poate chiar universal, de la Moșia Franțuzului, pe când McCarron nu era după şablonul nimănu. Nu răbda frâul nu pentru că-i era frică de zăbală, ci pur și simplu pentru că deocamdată-i plăcea fără. Așa că nu numai că nu era unu-ntre ei care să-i țină piept singur, da' toți grămadă și constituiri în bandă, ei care nu șovăiau niciodată să s ascundă-n desis și s-atace-apoi pe vreun intrus care venise s-adulmece pe la gardul lui Varner, n-au avut niciodată curajul să se dea la el, decât când era de mult prea târziu. Ocazii, oh, da, desigur că au avut! Ocazii au avut berechet. De fapt, el le-a dat atâtea ocazii, că pe la sfârșitul lui mai nici nu mai treceau pe drum prin sat după ce se-ntuneca, nici chiar pe-aproape de casele lor, decât dacă erau cel puțin

trei la un loc. Pentru că ăsta era alt fel de cerb, venea de-a dreptu' din creieru' munțiilor, fără să zică măcar: „Păzea”, și proceda la ceea ce avocatu-ar fi numit usurparea-n folos propriu a ceea ce constituise punctul de miră ginecologic al unui întreg district din Mississippi de Nord, de vreun an sau doi încoace. Nu răpind-o pe Eula: nu apărând călare pe cal, smulgând-o de jos și urcând-o în șa, și dispărând în galop, ci pur și simplu venind el și deposedându-i pe ei; nici măcar izgonindu-i, ci chiar păstrându-i la-ndemână, ca pe-un cor ai fi zis, sau poate cape niște condimente, cum ții la-ndemână cinci-șase solnițe în timp ce-ți mănânci un harburz, până ce-a fost prea târziu, până ce probabil că și ei, și tot satu' știau că Eula rămăsese grea cu Linda.

Numai că eu nu cred că lucrurile s-au petrecut chiar aşa. Nu cred, dac-ar fi după mine, c-aşa să fi fost. Mi-ar fi plăcut să se fi-ntâmplat totul dintr-o dată. Nu, nici aşa nu-i bine. Cred că tot ce-aş fi vrut eu să fie e ca și cinci armăsari localnici și fricoși să fi provocat ei activmente exact lucru' pe care-n desperarea lor și-au luat în cele din urmă inimă-n dinți și-au încercat să-l împiedice. Erau toți acolo, în echilibru, cum s-ar zice, pe muchia încă intactă a citadelei aleia virginală, toți șapte: Eula și McCarron, și și cinci: Bookwright și Tull, și Turpin, și Binford, și Quick. Pen' că tot ce Tull-ii și Quick-ii-ar numi catastrofa, nu se-ntâmplase încă. Adică nu catastrofă-n ce privește castitatea Eulei, nici onoarea călcătă-n picioare a casei lui moș Billy Varner, ci-n ce privea și doi ani investiți în cabriolete și catări legați la gardul lui Varner, când toate astea, plus și cinci care-i legaseră-acolo și-i țineau legați până după miezul nopții, ar fi trebuit toți să fi fost acasă, să se fi odihnit puțin înainte de-a porni-n zori la câmp la arat, în loc de-a fi siliți să trăiască-ntr-o conspirație veșnic schimbătoare-n care intrau oricare patru din ei cinci care se-ntâmplau să creadă că cincilea era-n cap în cursa asta de obstacole, ca să nu mai pomenim de nevoia pe care-o simțeau toți cinci de-a fi gata oricând, la moment, și-n orice moment poate, să sară pe vreun intrus vagabondând, care-ar fi apărut pe negândite, și el cu capul plin de idei de gard de șipci.

Aşa că prefer să cred că încă nu se-ntâmplase. Nu ştiu ce-aşteptau, Eula şi McCarron. Vreau să zic, nu ştiu ce-aştepta McCarron. Eula n-aştepta niciodată nimic. Foarte probabil că ea n-a ştiut niciodată ce-nseamnă cuvântul asta, cum nu ştie pământul, ţăr'na, solul, sau ce-o fi aia care face sămânţa, să-ncoltească-atunci când trebuie, ce-nseamnă aşteptat', şi nici n-are nevoie să ştie. Pen' că, dacă vrei să ştii ce-nseamnă s-aştepţi, trebuie să fii destul de speriat sau de slab, sau de-ndoit de tine, ca să simţi ce-i aia nerăbdare sau grabă, şi Eula n-avea niciodată nevoie de-aşa ceva, cum n-avea nici pământu'. Ea, tot ce-avea nevoie era să existe, ca pământu ogoarelor, până venea vremea potrivită, veneau vântul, soarele şi ploaia; pân' ce unicul cerb făr' de pereche venind de-a dreptu' din codru' des sau din creierii muntilor, sau din 'naltu' cerului, să sară gardul inofensiv al grădinii răzbind în cele din urmă şi rămânând înfipt acolo, printre berbeci, cu capul sus, mândru. Aşa că McCarron a fost al de-a amânat atât ceea ce s-ar putea numi inevitabilul. Poate că tocmai d-asta: că trebuie să stea o vreme ca măgaru-ntre oi. Poate că tocmai d-asta: poate că s-amuzase teribil la-nceput, jucându-se cu berbecii de Bookwright şi de Quick, torturându-i poate numai ca să vadă cât îs în stare să-ndure pân' să uite că-s berbeci, sau să-şi aduc-aminte-n cele din urmă că-s berbeci, da' că-s măcar cinci, şi-n fine-au riscat şi l-au atacat într-adevăr, ca şi cum n-ar fi fost nici el decât tot unul din întâmplătoarele incidente locale naturale, pe care Eula-i obişnuise de mult să le rezolve.

Aşa că poate că vă puteţi închipui ce-aşteptau ei. Erau oameni bisericosi. Vreau să zic că se duceau la biserică o mulţime de duminici şi se duceau şi miercurile seara la rugăciune, dacă nu se ivea ceva mai de soi. Pentru că biserică era un loc la fel de bun ca şi oricare altul ca să-nchei o săptămână şi să-ncepi alta, mai ales că dumineata n-aveai unde merge-n altă parte, afară doar de vreun joc de noroc pe bani, devale dincolo de izvor, cât timp āi de la biserică-şi vedea de cântatu' şi de rugatu', şi de-ascultat' lor şi, cine ştie, aproape-n fiecare miercuri seara puteai pune mâna pe câte-o fetişcană care se

lăsa convinsă să vină-n tufiş şi, până să prindă de veste taică-său sau maică-sa c-o ştersese, era-napoi. Sau poate că nici nevoie n-au avut să fi auzit vreodată ceva, pentru că foarte probabil că nu Samson şi Dalila au fost îşi dintâi să fi inventat eufemismul căruia i se zice tăiatu' părului. Aşa că toată ideea asta ar putea fi ceea ce s-ar numi un fel de ultim şi desperat expedient instinctiv şi ereditar, la-ademâna oricărui Tânăr (sau şi bătrân), care-a dat peste neplăceri de vreun fel oarecare cu iubita lui. Aşa că măcar vă daţi seama ce-aşteptau. Normal, că ar fi preferat să fi putut păstra bastionul asta al fecioriei fetei lui Varner, atâtă timp cât să fi apucat unu' din ei, ajutat de noroc sau de şmecherii, să scape de-ăilalți patru măcar până să-l poată lua cu asalt. Da' acuma, că-apăruse clopotarul asta nechemat şi năruise totul la pământ, cel puțin puteau să se folosească de violu' şi raptu' făptuit nu ca să se răzbune numai, da' ca să-l şi izgonească pentru totdeauna de prin partea locului.

Bineînțeles, nu ascunzându-se cu lașitate ca să-i sară-n spate-ntr-un moment în care-ar fi fost obosit, istovit de plăcere şi de triumf – nu erau chiar în halu' asta. Da' dacă nu-i puteau împiedica victoria, măcar să-l prindă-ntr-un moment când nu era atent, când mintea-i plutea încă-ntr-o tandră tulburare şi se-mpărtea între ce-ai putea numi betiţa trecutului recent, care-nsemna noaptea de ieri, şi aspiraţiile către viitorul imediat, care-avea să fie peste câteva minute, îndată ce cabrioleta o să-ajungă-ntr-un locşor unde săibă de ce legă calul. Exact ce-au făcut şi ei – o ambuscadă. De bună seamă, n-aveau dreptate: nu se-ntâmplase încă nimic. Vreau să zic că prefer să cred că citadela era încă virgină-n momentul săla. Nu: altfel: nu vreau nimic decât simplul adevăr dramatic, şi-anume că totu' să-a-n-tâmplat chiar atunci noaptea, chiar acolo, pe negândite; că şi Tânărul săla, McCarron, care-n comparaţie cu ceilalți cinci era un cerb sălbatic înconjurat de-o bandă de cinci ţapi – că, singur, nici el n-ar fi fost de-ajuns, şi că ar fi fost nevoie de toti şase ca să dea gata citadela, ce să mai vorbim de nsămânăt nişte coapse ca alea c-un copil: noaptea aia de iulie şi

cabrioleta coborând colina, până ce s-auzeau copitele calului ieșind de pe podul de peste gârlă, și ăi cinci, toți, luându-și în fine inima-n dinți pentru-această ultimă și desperată lovitură de gambit, grămădindu-se-n desisăr' de unde și pân-atunci organizaseră ambuscade și-i aranjaseră atât de simplu și de ușor p-ăilalți berbeci ce-ncălcasera hotarul, că nici mâinile de praf n-avuseseră nevoie să-și scuture după aia.

De bună seamă că nu și-au adus spectatori cu ei, niciun fel de spectatori și, după primul minut sau dup-al doilea, sau al treilea, nu mai rămăseseră nici măcar martori, de niciun fel, pentru că unu' zacea lungit în șanț, dat gata. Așa că presupunerea mea face exact cât face și-a voastră, poate chiar mai mult, pentru că eu sunt parte interesată având, cum zice amicu', o teoremă de demonstrat. De fapt, poa' să nu fi avut nevoie nici de trei minute ca unu' dintre ei să sară s-apuce calu' de dârlogi și-ăilalți patru să se repeadă să-l dea jos pe McCarron din cabrioletă, cu condiția, desigur, ca el să mai fi fost în cabrioletă-n momentu' ăla, și nu croindu-și drum prin tufișurile din susu' gârlei, după ce făcuse prompt alegerea-ntrre discreție și eroism, fără să se sinchisească nici de doi bani că-l vedea cineva, cum se mai întâmplase cel puțin cu unu' dintre invadatorii ăștia, care fusese-al dracului de iute de picior.

Ceea ce, după spusele ălora care s-au dus a doua zi să vadă urmele de călcături, n-a fost cazul cu McCarron, chiar dacă nu pentru considerațiunile expuse mai sus. Și nici n-au putut explica, urmele alea, ce căuta acolo spița de roată de căruță, nici brațul rupt al lui McCarron: numai că McCarron stătuse-n drum cu-o spiță de roată-n mâna sănătoasă și Eula-n picioare-n cabrioletă, ținând biciul de-andaratelea cu amândouă mâinile și croind cu el, parc-ar fi fost sapă sau topor, izbind cu mânerul plin de plumb, în ce căpățână-i venea-n cale.

Nu mai mult de trei minute. De mai mult nici n-ar fi avut nevoie. N-ar fi avut la ce: totul a fost foarte simplu și foarte firesc – o-

ntâmplare firească pur și simplu, atât de simplă și-atât de firească și de nepătimășă ca un val sau ca o răpăială de ploaie care vine și curăță dintr-odată – tropăielii și gâfâielii, și-njuraturi berechet, și nu mare lucru de văzut decât o-nclăștare de umbre-nvălmășite-n juru' calului (Nici nu s-a clintit. Da-și petrecuse-o bună parte din viață vara-n mijlocu' curții la gateru' lu' moș Will și tot în mijlocu' curții stătuse tot timpu'-atunci când moș Will l-a dat afară din casă pe Ab Snopes, pen' că nu plătise chiria de doi ani de zile, lucru' cel mai grozav pomenit la Moșia Franțuzului, afară de-un ciclon; ziceau oamenii că moș Will putea să-l mâne drept la gară și să coboare din cabrioletă și să-l lase, nici măcar să-l lege când trecea trenu', și-abia în vara viitoare aveau să-l lege, tot la poarta fâneței aleia-n care băgaseră caii sălbatici, aduși de Flem Snopes din Texas și care-au rupt-o cu balamale cu tot când au fugit și s-au împrăștiat prin toate părțile) și-al cabrioletei și lucitu' spălei de roată din lemn de nuc, printre loviturile-nfundate, altoite de coada de bici plumbuită, în scăfărliile ălora de la Moșia Franțuzului.

Și p-ormă doar cabrioleta goală și calu' stând în drum, ca un copac sau ca o stâncă, sau ca o sură, sau ce-o fi fost aia, peste care trecuse valu' sau uraganu', de măturase-n vârteju lui firesc și nepătimăș, și se duse să-lăsând o unică dovadă – Theron Quick; pen' că și dup-o săptămână și încă i se mai vedea pe țeastă-n ceafă urma cozii aleia de bici plumbuit-al cabrioletei, și nu era prima oară că zicându-i-se pe nume, Quick, care trebuia să-nsemne „cel iute”, să-arăta să fie, cum s-ar zice, doar o aluzie ironică – zăcând în buruieni la marginea drumului. Și cred că atunci să-nsemne. Nici măcar nu insist, nu discut. Refuz pur și simplu să admit că să-ar fi putut întâmpla într-alt fel decât într-ăsta, pentru că nu există gradații admisibile între ce trebuie să fie adevărat și ce poate.

Așa că nici măcar nu să opriți. Vreau să zic mișcarea, acțiunea. A fost o unică și continuă vâjâială firească, din clipa-n care ai cinci au năvălit din tufiș și-au apucat calu' de dârlogi, și p-ormă-njuratu' și tropăitu', și gâfâitu', și-n fine goana prin tufișuri și zgomotu' ultimilor

pași fugind, stingându-se, pentru că probabil căilalți patru-au crezut că Theron e mort; apoi doar liniște și pace, și drumu-n întuneric, și calul stând liniștit la cabrioletă-n mijlocu' drumului, și Theron Quick zăcând leșinat în buruieni. Și-atunci a fost când cred eu că s-a ntâmplat: nu numai că n-a fost nicio încrucișare, nici măcar o pauză n-a fost: nu numai că bastionul fecioriei a capitulat și-a fost invadat, da și coapsele alea *atunci* au fost însămânțate, copilu', fata aia, Linda *atunci* a prins viață, chiar acolo-n drum, Eula ajutându-l probabil să-și propească mâna ruptă, și calu' printre stele deasupra lor, ca un trofeu de-alea de vânătoare-mpăiat, înfipt în perete în salon sau în bibliotecă, sau (mi se pare că și se zice-acuma) în fumoar. De fapt, poate că-așa a și fost.

Așa că până să zică pește, Will Varner se pomenise cu-o fată șinărcinată, și nemăritată. Adică se pomenise tot satu', pen' că și pe vremea aia, când ziceai Moșia Franțuzului, îi zâmbeai în gând lu' moș Billy Varner și invers. Pen' că, dacă era Eula Varner un fenomen natural ca un ciclon sau o maree, moș Billy era și el unu' la fel, chiar dacă n-avea încă peste patrujde ani p-*atunci*: el care jupuise cămătărind și luase ipoteci cu sechestrul, și strânsese teancuri polițele pe marfă dată pe datorie, și-și evacuase dijmașii, căjunsese satu' că-așa mergea cum îl mâna Will Varner, așa se dăduse pe brazdă, și oamenii fără vorbă că mai bine făceau că se lăsau mânați, afară doar de n-ar fi vrut să trebuiască să plece să s-așeze pe-un pământ pustiu, la douăjdouă de mile la sud-est de Jefferson.

Tânărul McCarron era, de bună seamă, omu' să repare onoarea familiei Varner acolo, pe loc. După prima emoție, toată lumea credea chiar că-așa avea de gând să facă. Era copil unic al unei văduve cu stare de-unde, de prin Tennessee, până ce se-ntâmplase să nimerească nuștiu-unde-o fi fost de-i aranjase soarta lui să dea cu ochii de Eula Varner, cum aveau să-o pătească că-un an mai târziu avocatul Stevens și Manfred de Spain. Și, fiind copil unic la mamă văduvă și-nstărită, și crescut la pension elegant pentru tineri de familie, te-ai fi putut

aștepta, desigur, s-o șteargă fără măcar să stea să-i lege brațu' rupt, necum s-aștepte să-ntindă Will Varner mâna după pușcă.

Numai c-ați greși. Pentru că, din mijlocu' unei catastrofe-a naturii, nu numai că n-o ștergi – da' te-ai putea pomeni zvârlit de ea prin forță centrifugă sau, dac-ai avea un dram de minte, ai încerca s-o eviți. Da' nu-ți schimbi gându' și planurile-n mijlocu' ei. Sau poate că-n cazu' ăsta al lui, să fi și vrut să rămână-n mijlocu' ăsteia anume, pân' să-i rupă și mâinile, și picioarele de-i mai rămăseseră, treabă la care-un număr de Quick-i și de Tull-i, și de Boockwright-i ar fi fost bucuroși să-l ajute. Ca să nu mai vorbim că statul lui, chiar timpul ăla puțin cât l-a stat, la școala aia selectă, i-a vărât și lui sub piele, chiar și-așa prin simplu contact, câte ceva din înaltele principii academice de onoare și cavalerism. În orice caz, nu el a fost ăl' care-a lăsat baltă onoarea pătată-acum de muște a familiei Varner. Eula-n persoană a fost aia care-a făcut-o. Așa c-acuma, tot ce puteți face e să stați și să-ncercați să vă imaginați. Cine știe, poate că, la urma urmei, tot McCarron să fi fost de vină. Foarte posibil ca forța aia centrifugă, care-ntâi nu l-a atins decât puțin, să fi-nceput p-ormă să-l cam turtească. Fenomenul ăsta pur natural, Eula, poate că nu s-aștepta să dea peste-un alt fenomen chiar tot atât de natural, da' cel puțin s-aștepta, sau măcar spera la ceva oricum destul de rezistent ca să riposteze fără să-și rupă o mâna sau un picior de la prima lovitură. Pen' c-a doua oară-ar fi putut să fie capu', și asta-ar fi-nsemnat c-odată cu el și viața, și-atunci toată forța și cloicotul, și ne-nfricarea, și cutezanța făr-de margini de-a da și-a lua, și-a suporta urmările pe care le implică faptul de-a fi un fenomen natural feminin în momentul lui de minunăție, s-ar fi irosit în zadar, aruncate-n vânt. Pen' că nu de dragoste vorbesc. Fenomenele naturale n-au idee de ce-i aia dragoste, cum n-au idee nici de ce-i aia neliniște și nici de-ndoială și de nepuțința de care trebuie să fii capabil ca să-ți poți da seama ce-nseamnă aia așteptare. Când ea și-a zis, și probabil că și-a zis: *De s-o mai întâmpla vreodata-o chestie ca asta de la podu' de peste gârlă, îl curăță de tot*, nu la soarta lu' McCarron se gândeau ea.

Oricum, a doua zi de dimineață el nu mai era în sat. Presupun că Eula fusese a' care pusese-n lăcaș ce mai rămăsese din biciu' cabrioletei și mânase cabrioleta-napoi până sus în deal. În orice caz, l-au trezit pe Will, și Will, în cămașă de noapte, (nici vorbă de pușcă: o să fie cândva, peste vreo douășopt de zile, câteva-n plus sau în minus, nu mai știu, până să descopere el c-avea nevoie de pușcă; acuma n-avea decât instrumentele lui de veterinar), i-a legat brațu' să țină măcar până s-ajungă-acasă sau undeva unde să vadă de el cineva mai de soi decât un doctor de vaci și de catâri. Da' el s-a-ntors la Jefferson, o dată-n orice caz s-a-ntors, peste vreo lună, cam pe vremea când Eula probabil că descoperise că, dacă nu s-apucă ea să-și schimbe repede condiția, se schimbă condiția singură. El chiar i-a dat poștașului ceva bani să-i ducă un bilet scris special și confidențial pentru Eula. Da' n-a ieșit nici din asta nimic, aşa că-n cele din urmă-a plecat. Si da, desigur, la vreo saiișcinci sau șaptej' de zile după noaptea aia de pomină, când cu scoaterea din luptă de-la podu' de peste gârlă – și dacă v-ați fi așteptat să răzbătă, din casa Varnerilor sau de p-aproape, vreun tărăboi oarecare v-ați fi-nșelat și pe chestia asta: doar că s-a anunțat la repezeală căsătoria, și-asta atât de târziu, c-aproape să-i ia căsătoria-naintea anunțatului – Herman Bookwright și cu Theron Quick au șters-o și ei peste noapte pe nepusă masă din sat, cu toate că sunt convins că ei nu numai că se läudau, da' și doreau să fi fost socotiți ei vinovații, și Eula și cu Flem s-au căsătorit; și, după înc-o săptămână, cât i-a trebuit lu' Will să-l tragă pe sfoară pe Flem – cel puțin aşa credea el – și să-l facă să se socotească achitat de zestrea Eulei cu conacu' părăsit al bătrânului Franțuz, Eula și cu Flem au plecat în Texas, adică destul de departe pentru ca, atunci când s-or întoarce, puiu' ăla nou de Snopes să aibă măcar un aer cât de cât legitim sau poate că, tot ce vreau eu să spun, e după canoane. Fără să mai punem la socoteală că Texasul fiind locu' unde era de presupus că el, plodu', petrecuse cea mai mare parte din viața sa prenatală, nimeni n-avea să aibă de ce să se mire că-i dăduseră dintii la trei luni. Si dacă, peste

vreun an, când s-au întors la Moșia Franțuzului, s-ar fi găsit vro gură-re să-și vâre nasu' și să se mire cum de izbutise fetița s-ajungă-atât de voinicuță-n număr alea trei luni câte fuseseră cu totu', n-avea decât să-și aduc-aminte că și alea trei luni tot în Texas le petrecuseră.

Se făcuseră exact paisprezece luni de când Tânărul nostru McCarron începuse să umble pe sub fustă atunci, la prima întâlnire. Da' asta n-avea să ţină mult. Nu la un fenomen al naturii ca Eula. Ea pur și simplu exista, respira, sedea cu copilașu-n balansoar pe galeria din față a Varnerilor, în timp ce Flem cumpăra cu bani buni șaij'de dolari de-argint și-i îngropă-n grădina de trandafiri de pe locu' conacului vechi, egzact acolo unde eu și cu Henry Armstid, și cu Odum Bookwright trebuia, fără să vrem, să dăm peste ei. Si tot aşa, pur și simplu existând și respirând, și sezând cu copilașu-n căruță-n ziua-n care s-au mutat la Jefferson ca să poată Flem să s-ocupe-activ de datu'-afară a' lu' Grover Winbush din ailaltă jumate de birt care fusese al meu și-al lui Grover. Si tot aşa, doar exista și respira, da' acum nu mai sedea pen' că probabil că și-o maree până să nu se sinchisească dacă e pe calea cea bună și-n-cotro trebuie s-apuce, și ea, și cu Flem, și cu copilu sedea acuma-ntr-un cort în dosu' birtului între două plimbări prin piață, pân' ce-n fine, Manfred de Spain, McCarron-ul care nici n-a tresărit, nici n-a dat înapoi când s-au ciocnit, când a ridicat privirea și-a vazut-o. El care n-avusese niciunul din avantajele de-a fi copil unic de mamă văduvă și bogată, trăind prin hotelurile Floridei și frecventând trecător școli selecte prin Est, ci trebuise-n schimb să se mulțumească să fie fiu de fost ofițer de cavalerie confederat și să-și ia singur galioane la West Point în ceea ce tat-su ar fi numit armata yankee și să se ducă-n Cuba ca locotenent și să se întoarcă cu obrazu' ciopârțit pân' la bărbie de-o cicatrice de care oamenii – ăia de voiau să-l bată-n alegerile pentru primărie – lansau zvonu' că nu fusese deloc făcută de-o baionetă spaniolă, ci de-un sergent din Missouri, cu-o secure, la joc de cărti pe bani: lucru care, de-o fi fost adevărat sau nu, nu l-a-mpiedicat cine știe ce nici să s-

aleagă primar la Jefferson, nici s-ajungă președinte la banca lui Sartoris, colonelul, când s-a ivit ocazia, ca să nu mai pomenim de ce s-a-nțâmplat între el și Eula Varner Snopes când s-a ivit și-aici ocazia.

De-avocat nici nu mai pomenesc. Nu ghinionu' l-a adus în drumu' ei, pen' că mareale nu știu nici ce-i aia ghinion, nici noroc. L-a adus soarta. A fost strivit din pură coincidență cum ar păti o furnică de s-ar întâmpla pe-un drum pe care-un elefant ar socotii că-i vine mai bine sau mai la-ndemână să treacă. Nu c-ar fi fost născut prea devreme sau prea târziu, sau unde nu-i era locu'. S-a născut egzact la timp, numai că-nvelișu' n-a fost ăl' de-i trebuie. Soarta și blestemu' lui să nu fie născut și el într-unu' din învelișurile alea speciale de McCarron în loc de-unu' d-astea fragile, ai putea zice dintr-un văl virginal, țesut din nestăvilitate și irealizabile năzuințe, aşa cum îi hărăzise Al de Sus.

Vasăzică, asta era; se repezise cu capu-nainte-ntr-o bătălie din care tot ce putea spera mai bun era s-o piardă repede, pen' că orice aparență sau iluzie, cât de mică, de izbândă l-ar fi distrus ca o lovitură de trăsnet, și-n timpu' ăsta Flem Snopes păștea calm pe păsunile astea noi ale Jeffersonului, locuind mai departe și el, și nevastă-sa, și fetița în cortu' din dosu' birtului, Flem prăjind personal cănații acum după ce Grover Winbush descoperise-ntr-o bună zi pe neașteptate că jumatea lui de birt nu mai era a lui; p-formă Rouncewell-ii, care credeau că tot ce madam Rouncewell numea Hotel Comercial când tot restu' lumii din Yoknapatawpha-i zicea pensiunea Rouncewell, descoperiră și ei că făceau greșeală și c-acolo stătea acum Flem Snopes cu toți ai lui, că stătea de vreo lună de zile, cât îi trebuie să-i dea pe Rouncewell-i afară, și-n cortu' din dosu' birtului importase-acum, de la Moșia Franțuzului, alți Snopeși, care prăjeau cănații, pen' că Flem personal era administrator, acuma, la uzina electrică; Manfred de Spain nu numai c-o văzuse pe Eula, da' o văzuse când era primar.

Și-avocatu-i tot dădea-nainte, chiar și când trebuie cel puțin o dată pe zi să-și vadă rivalu' de moarte victorios și cuceritor intrând și ieșind din biroul primăriei, sau trecând încoace și-ncolo, prin piață, cu

EMF-ul lui roșu, de două locuri și plin de-alămuri lucitoare cum nu se mai pomenise-n tot Mississippi de nord, necum în Yoknapatawpha; până când cu chestia aia din aleea din dosu' clubului de dans la balu' de Crăciun când a-ncercat să se bată cu Manfred cu pumnii goi de l-a ridicat bărbatu' soră-sii din rigola și l-a ținut cât să aibă timp Manfred să se care și p-ormă l-a dus acasă-n baie să se spele și i-a spus: „Ce dracu ți-a venit? Nu știi că nu ești în stare să te bați?” Și-avocatu', plecat peste chiuvetă și-ncercând să-și opreasă săngele din nas cu șervețele de hârtie zicând: „Firește că știu. Da' ai putea să-mi dai o idee, un mijloc mai bun de-nvățat?”

Și tot aşa mai departe, până la lovitura aia desesperată, atunci de mult, cu-afacerea cu-alama de la uzina electrică. Vreau să zic grămadă aia de piese de-alamă uzate, robinete și supape, și bucați de țeavă, și cuzineți, și de-alde astea, care s-adunaseră-n uzină până ce-au dispărut odată toate, în al doilea an de domnie-a' lu' Flem ca administrator, cu toate că n-a existat nicio dovadă certă-mpotriva nimăului, nici chiar după ce-au dispărut și supapele de siguranță de-alamă de la amândouă cazanele și s-a descoperit că-n locu' lor fuseseră-nșurubate niște buloane de oțel; până la urmă revizorii contabili de la primărie au trebuit să se ducă la administrator și să-l prevină, cu toate menajamentele, că alama dispăruse, și Flem s-a oprit din mestecat cât să-ntrebe: „Cât face?” și-a plătit, și p-ormă, anul viitor, au verificat registrele din nou și-au văzut că anu' trecut calculaseră greșit, și iar s-au dus la el și i-au dat să-nteleagă că data trecută făcuseră o greșeală, și Flem iar s-a oprit atât cât să-ntrebe: „Cât face?” și iar a plătit.

Reluând (vorbesc de avocat) lucrurile astea de mult trecute, după ce Flem nu numai că demisionase și nu mai era de mult administrator, da' chiar cumpărase două supape de siguranță noi, din buzunarul lui, ca dar cetățenesc făcut comunei; scoțând toate astea din nou la suprafață, sprijinit pe dovezi, a deschis acțiune ca să-l scoată pe Manfred din locu' de primar, da' judele Dukinfield s-a recuzat și l-a numit pe judele Stevens, tatăl avocatului, să statueze el asupra

cazului. Numai că noi n-am mai aflat nimic ce s-a-ntâmplat pentru că judele Stevens a evacuat sala și a judecat, cum zic ei, pe cale de referé, numai avocatu' și Manfred, și el, judele. Și asta a fost tot; n-a ținut mult deloc; Manfred a ieșit aproape imediat și s-a dus înapoi la biroul lui de primar, și zice povestea, legenda, cronica, sau cum vreți să-i spuneți, că avocatu' stătea acolo-n fața lu' tat-su, cu capu' puțin plecat, și zicea: „Acuma ce să fac, tată? Ce pot să fac?”

Da' era destul de bine dispus a doua zi de dimineață, când l-am condus la gară, că-și luase o licență la Harvard și făcuse și Facultatea de Drept la Universitate la Oxford, și-acuma pleca-ntr-un oraș din Germania tot ca să-nvețe. Da, dom'le, vioi și bine dispus cât poftești.

— Iată-te, a zis. Uite, am ceva cu dumneata înainte de plecare: îți trec făclia-n mâna dumitale personal. De-acu o să trebuiască să aperi singur reduta. O să trebuiască să duci singur sarcina-n spinare.

— Ce redută? Fac eu. Ce sarcină?

— Jeffersonul, a zis. Snopeșii. Crezi c-ai să le poți ține piept singur doi ani de zile? Așa gândeau el atunci: că-i trecuse; că-n fine scăpase pentru to'deauna de vraja Elenei, aşa c-acuma, tot ce trebuia să-l mai preocupe era ce-ar mai putea unelti-n lipsa lui Menelausii-Snopeși în Yoknapatawpha-Argos. Ceea ce nu era rău deloc; asta o să-l liniștească puțin. O să aibă timp berechet, după ce s-o-ntoarce, să descopere că, până-n ziua de azi, nu s-a aflat om să-și fi pierdut Elena, pen' că tot restu' vieții, nu numai al ei, da' și-al lui, ea n-o să-l lase să-i scape. Probabil, pentru că nu vrea.

Numai că n-a fost pe doi ani. A fost p-aproape cinci. Asta se petreceau pe la-nceputu' primăverii lui 1914 și-n vară-a venit războiu', și poate că el asta căuta – un război. Nu că speră, necum că s-aștepta să vină un război numai aşa, că i-ar fi convenit lui, pen' că și el, ca și mulți de la noi din țară, nu credea c-avea sa vină un război. Da' căuta ceva, indiferent ce, și fără discuție că un război i-ar fi venit la fel de bine ca și orice altceva pentru că, indiferent ce i-ar fi putut spune rațiunea, acumă că-ntre ei și Eula Snopes era un ocean întreg de apă,

probabil că până și instinctu' îi spunea că doi ani de zile nici pe departe n-ar fi fost de-ajuns, nici pentru el și nici pentru Elena, ca să se poată-ncrede cât de cât în risipitu' vrăjii. Așadar, chiar dacă el n-ar fi putut ghici c-o să vie-un război să-l scape, undeva în fundu' gândurilor lui tot mai credea că providența o să scoată să-i ofere ceva pen' că, vorba lui, Dumnezeu oricum e om de-onoare, n-o să-l ardă pe-același individ de două ori, cu-aceeași şmecherie, și, mai ales, în același ambalaj original.

Așa că și-a avut războiu' pe care l-a vrut. Numai c-o să vă-ntrebați – eu cel puțin m-am întrebat – de ce n-a intrat de partea nemților. Nu pen' că era-n Germania și că-i avea pe nemți acolo la-ndemâna-n juru' lui, da' pen' că-mi spusese și-altădată că, deși ce-i mânase pe oameni peste ocean, până-n depărtările astea, să vină să-ntemeieze America, era cultura engleză, acumă-n momentu' de față cultura germană era a' care-avea legăturile cele mai strânse cu ramificațiile moderne virile ale spiței nordice a bătrânei rase ariene. Pen' că, zicea el, legătura asta-i mistică, nu-i ce vezi, e ce-auzi, și-arianu' din ziua de azi, cel puțin în America, n-a avut niciodată niciun pic de-ncredere-n ce vede, da' dimpotrivă crede to'deauna tot ce-aude și nu poate dovedi; și mai zicea că, după revoluțiile din 1848, cultura germană modernă nu numai că nu s-a ocupat, da' ai putea spune c-a arătat chiar și puțin dispreț pentru tot ce se petrece-n exterioru' omului, ce-i ajunge pe calea ochiului sau a pipăitului, ca de pildă sculptura și pictura, și legile sociale care-i vin în ajutor; s-a ocupat doar cu cele ce-i ajung pe calea urechilor, ca muzica și filozofia, și tulburarea din mintea lui, haosul lăuntric. Åsta era, zicea el, motivu' pentru care germana-i o limbă atât de urâtă, nu muzicală ca italiana și spaniola, și n-are nici, cum spunea el, precizia ambigenă a limbii franceze, ci e iritantă și urâtă, ca să nu mai spun că-i și plină de scuipat (cum zicea poetu': bărbaților le vorbești italienește, femeilor franțuzește și nemțește le vorbești cailor), n-are nimic care să intervină, să-ți distra gă spiritu' de la ce-aud nervii și glandele: ideile mistice, muzica încântătoare – zicea

avocatu': muzica cea mai bună, de la inevitabilitatea matematică a lui Mozart, prin pasiunea dumnezeiască a lui Beethoven și Bach, până la vacarmu' lui Wagner, tărăboi de lupanar combinat cu carnaval – care merg drept la inima arianului nordic modern și viril, fără să-l silească să-și pună mintea la contribuție.

Numai că n-a intrat în armata germană. Nu știu ce minciuni le-o fi-ndrugat nemților să poa' să iasă din Germania și să se ducă la dușmanii cu care luptau, nici ce minciuni o fi scornit pentru englezi și francezi, ca să le explice cum se face că un student care vine de la o universitate germană nu prezintă niciun risc dacă se-nvârtește prin locuri pe-unde-ar putea afla ce surprize li se pregătesc. Da' a făcut-o. Și nu în armata engleză a intrat. A intrat în a' franceză: a oamenilor care, dacă te luai după el, toată vrenea nu făceau decât să vorbească cu coanelor de amănunte echivoce. Și nu mi-am dat seama de ce nici chiar patru ani mai târziu, când, în fine, l-am întrebat:

— După toate câte-ai spus despre-nrudirea cu cultura germană și când aveai armata germană chiar acolo-n mijlocu' dumitale sau, în orice caz, erai dumneata în mijlocu' ei, și tot te-ai simțit obligat să-i minți sau să-i șmecherești, ca să poți să intri-n a' franceză. Pen' că tot ce mi-a răspuns a fost:

— Greșisem. Și nu trecuse-un an de la asta când i-am zis. Chiar și cu toată muzica aia superbă și-ncântătoare, și cu toate ideile alea mistice superbe, și el n-a zis decât:

— Încântătoare-i și-acuma și superbă-i și-acuma. Cuvântu' *mistic*, în el e greșeala. Și muzica, și ideile vin din obscuritate, din întuneric. Nu din umbră: din beznă, din tenebre. Omul are nevoie de lumină. Trebuie să trăiască cu strălucirea permanentă, deplină, violentă a luminii, în care umbra este delimitată, clară, unică și personală: umbra unică a propriei rectitudini sau josnicii. Toate realele omenești trebuie să-i vină din obscuritate, din întuneric, unde nu-i nimic care să-l urmărească fără-ncetare cu forma propriei diformități.

De fapt, de-abia după alți doi sau trei ani s-a-ntors acasă; s-a

stabilit, și Eula tot fără să aibă nimic alt' de făcut decât doar să respire, dispusese în ce-l privea pe el de tot restul vieții lui atât cât o să-i fie necesară, integrând-o-n viitoru' fetiței ăleia de unșpe-doișpe ani, și eu i-am zis:

- Elena mergea în lumină. Și el mi-a zis:
- Elena era însăși lumina. De asta o mai putem vedea și-acuma, neschimbată, nici măcar mai estompată, de la cinci mii de ani distanță. Și eu i-am zis:

— Și cu-ălelalte de care vorbeai, ce-i cu ele? Ce-i cu toate Semiramidele și Judithele, și Lilithele, și Franciscele, și Isoldele? Și el:

— Sunt cu totul altceva. Nu-s ca Elena. N-au strălucirea ei, n-au lumenozitatea, n-au persistența ei. Asta din cauza că toate celelalte vorbeau. Ele se estompează pe zi ce trece în obscuritatea propriei oralități, înăuntrul căreia s-au desfășurat pasiunile și tragediile lor. Elena-i altceva. Știi dumneata că nu există un singur cuvânt rămas de la ea, în niciun moment din viața ei, în afara de-acel probabil „Da” pe care trebuie să i-l fi spus, atunci, lui Paris?

Vasăzică, aşa stăteau lucrurile. Fata aia de treișpe și de paispe, și de cincispe ani, care nu-ncerca să nu facă nimic, da-ncerca să scape de-a trebuit să meargă la școală ducându-se la timp și știind lecția ca să poată trece clasa, care probabil că nu s-ar fi uitat la el nici măcar atât cât să țină minte că l-a văzut, descoperise deodată că pentru nu's-ce motiv omul ăsta-ncerca să cuprindă-n viața lui ceva din viața ei, sau să facă viața ei să cuprind-o bună parte din viața lui de toate zilele, luăti-o cum vreți. Și-avocatu' burlac, de două ori mai în vîrstă decât ea, cunoscut mai mult sau mai puțin de toată lumea pentru că era și procuror regional, ca să nu mai vorbim că-ntr-un orășel ca Jefferson, de câte ori te duceai la bărbier să te tunzi, pân' la ora mesei te știau toți cei cu drept de vot din ținut. Așa că tot ce găsiseră ei mai bun de făcut era să stea o dată sau de două ori pe săptămână, după-masă, când ieșea de la școală, câte-un sfert de ceas, în fereastră la *drugstore*, la moș Willy Christian și ea, la mescioară-n fața lui mâncă o înghețată

sau o banană cu frișcă, în timp ce lui i se topea gheața-n paharu' cu Coca-Cola neatins. Nu chiar cel mai bun, da' singuru' lucru pe care-l puteau face, și nu doar de dragu' ei, al reputației ei, da' și de-al voturilor, pen' că, de-acuma-n doi ani, s-ar putea ca unii să fie de părere că a cumpărată fetișelor de pașpe ani nu-i un titlu tocmai potrivit pentru postu' de procuror regional.

O-ntâlnea cam de două ori pe săptămână, aşa ca dintr-o-ntâmplare absolut neprevăzută, care arăta egzact atât de neprevăzută cât vă-nchipuiți și dumneavoastră: avocatu' pândind pe fereastră, de la el, de sus, din birou, de peste drum, până-ncepeau să-apară ieșind elevii din clasele mai mici, și de la *kindergarten* și din clasa-ntâi, și p-ormă, tot atât de-ntâmplător și de neprevăzut se nimerea să fie-n colț și să-i taie drumu exact în momentu-n care treceau și din a șaptea sau a opta, sau a noua și s-o ia deoparte și la-nceput, o dată sau de două ori, ea a tresărit, a arătat puțin surprinsă; nu tulburată: doar puțin surprinsă, întrebându-se, poate, la-nceput, puțin, ce-o fi vrând. Da' nu multă vreme; a trecut și-asta, și, destul de curând, avocatu' se-ntâmpla să și bea un deget sau două de Coca-Cola, dac-apuca să nu se-ncălzească prea tare. Până ce intr-o zi i-am spus:

— Te invidiez, și el să-a uitat la mine, și i-am zis: Pentru norocu' dumitale, și el face:

— Norocu' meu care? Îi eu zic:

— Dumneata, douășpa' de ore pe zi ești absolut cufundat în treburi. Majoritatea oamenilor nu-s. Aproape nimeni nu-i. Da' dumneata ești. Faci singuru' lucru de pe lume pe care trebuie să-l faci, da-i și singuru' lucru de pe lume pe care și-i cel mai mult să-l faci. Îi, ca și cum n-ar fi fost și-așa de-ajuns, sunt în afacerea asta tot atâtea sau poate mai multe complicații tehnice interesante decât dacă le-ai fi inventat dumneata pe ele, în loc să te fi inventat ele pe dumneata. De dragu' reputației ei, dumneata trebuie să faci totu' la lumina zilei, în ochii aceluiasi public, care-ar compromite-o definitiv dac-ar găsi și-ndată ce-ar găsi vreodată vreo ocazie, da' care probabil că nici n-ar fi

bănuit că știți unu' cum îi zice ăluilalt dac-ați fi ținut-o secret. Nu se cheamă asta să te afli-n treabă?

Pen' c-acuma vraja se rupsese, înțelegeți, scăpase-n fine, se liberase de serafimu' prăvălit în infern. Eula însăși îi dăduse-un balsam, o alifie de leac pentru degetu-ăl mare și-amar despre care zic poetii c-orice bărbat o dată-n viață tot trebuie să muște: fata asta de treișpe și p-ormă de paiașpe, și p-ormă de cinșpe ani, sezând cu el la o masă în *drugstore* la Christian, poate de două ori pe săptămână-n intervallele dintre alea două-trei săptămâni pe an, în care madam Flem Snopes și cu fiică-sa plecau întâmplător undeva-n vilegiatură, egzact în același timp în care-ntâmplător Manfred de Spain era și el plecat într-a lui – nu Primaru' de Spain, ci Bancheru' de Spain acuma, pen' că colonelul Sartoris abandonase prezidenția băncii pe care-o-ntemeiase el și cu tatăl lui De Spain, și cu Will Varner într-o dimineață, când intrase nepot-su cu automobilu-n sănț, venind la oraș, și-acuma Manfred de Spain era președintele băncii lăsând birou' de primar și luându-l p-ăl de președinte chiar în momentu-n care, mai mult sau mai puțin întâmplător, Flem Snopos înceta de-a mai fi fostul administrator la uzina electrică și-ncepea să fie vicepreședintele băncii, schimbând în același timp șăpcuța de stofă cu care venise la Jefferson (doar schimbând-o, nu abandonând-o, pen' că legenda zice c-a vândut-o unui băiat de negru, cu zece cenți. N-ar fi fost o afacere proastă, pen' că cine știe dacă nu cumva ceva din perspicacitatea lui financiară nu transpirase-n ea.) cu o pălărie de pâslă cum purtau plantatorii, potrivită cu noua sa situație și ocupație.

Oh, da, desigur, vraja se rupsese, avocatu' scăpase, se-ntâmpla acum să șadă chiar și singur în fereastră la Christian și gheața să i se topească-n paharu' de Coca-Cola până să se-ntoarcă ele, poate ca să fie gata antrenat când or trece ale două coincidențe simultane și-o să se deschidă iar școala, un alt an, proaspăt, de câte două după-mese pe săptămână – cu condiția, firește, ca fetișcana de șaișpe și de șapteșpe ani să nu dea între timp peste-un Hoake McCarron sau un Manfred de

Spain pentru uzu' propriu și-atunci avocatu' să poată zice ca că din carte: *Ce vezi dumneata nu-s lacrimi. Îți se pare dumitale că sunt, da' nu-s.*

Şaişpe ani, şapteşpe, mergând pe opşpe-acuma, și-avocatu' tot îi mai împrumuta cărti și-o-ndopa de două ori pe săptămână cu înghețată de fructe și banane cu frișcă, aşa că-n orice caz Jeffersonul își închipuia că știe după ce umblă avocatu', fie că el recunoștea sau nu. Și Eula bineînțeles că știa, de cinci-șase ani de zile știa foarte bine ce urmărea. Cum se-ntâmplă când e vorba de-un câine, poate că nu chiar un câine cine-știe-ce, da-n orice caz un câine zdravăn și sănătos, cum s-ar zice-un câine adevărat, care arată să fie fără stăpân și s-ar părea că manifestă un fel de preferință pentru tovărășia dumitale, și dumneata nici după cinci-șase ani de zile nu ești cu totul convins că n-ai să dai niciodată peste-un alt câine și chiar în ăi cinci-șase ani care-au trecut și chiar și după alți cinci-șase ani care-or să treacă n-ai avut și n-o să ai personal nevoie de câinele ăsta-anume și totuși n-are niciun rost să-l gonești și să te lipsești de foloasele și de calitățile lui, de ce-are bun în el, chiar dacă n-ar fi decât fidelitatea și devotamentu', sau să lași să pună altu' mâna pe el. Sau să zicem că ai o fată, și fata crește; cu cât trec anii și se face mai mare, cu-atăt o să ai mai multă bătaie de cap de pe urma ei, o să-ți ia din timp și-o să te-ncurce-n treburi: și-n cazu' ăsta, nu numai că s-ar putea că fidelitatea și devotamentu' să se-ntâmpă să-ți vină bine și de folos, da' chiar și câinele-ar putea să-ți fie, pen' că și el e-n stare de fidelitate și devotament, chiar și multă vreme după ce-a pierdut orice speranță să mai capete vr'un os.

Asta-i ce-și închipuia lumea la Jefferson. Da' nu eu. Cine știe, cu toate că se descotorosise de Hoake McCarron chiar după ce-și dăduse seama că-i însărcinată, poate că sunt totuși momente când chiar și femei care-s adevărate fenomene-ale naturii sunt în primul rând femei, fie că vor sau nu. Așa că eu cred că femeile nu-s mult mai altfel decât bărbații: că, dacă unui bărbat nici nu-i vine greu, nici nu-l sperie să se recunoască drept tatăl primului copil al femeii pe care-a iubit-o și pe care-a pierdut-o, și nici pân-acum nu și-o poate șterge din minte,

indiferent de câtă alți bărbați au ajutat-o să-l facă, n-o să-i vină greu nici femeiei să pună copiii făcuți cu-o duzină de bărbați în spinarea aceluiași tată care-a pierdut-o și care nu i-a pretins niciodată nimic decât să-i accepte devotamentul’.

Și cum tot femeie era și ea, probabil că Linda, când a ajuns la treișpe sau paisprezece ani, sau poate chiar îndată ce i-a trecut acea primă tresărire, care probabil că-a fost pe la a doua sau a treia înghețată, o fi socotit de la sine-nțeles că-și dă și ea seama încotro țintește el. Și-ar fi greșit. Nu era omu’. S-o formează și p-ormă să se-nsoare cu ea, nu era avocatul’ om de-așa ceva. Pentru-așa ceva, nu de ea ar fi avut el nevoie – vreau să zic că pentru viață simplă și firească, și normală, de neconcenite conflicte conjugale și sexuale, dusă până la divorț, ar fi fost bună orice femeie culeasă din grămadă ălora care ieșeau de la școală sau se rezemau de barul lui Christian. Numai că n-ar fi fost la valoarea efortului lui. El trebuia să fie singurul și unicul specimen de gen masculin din tot mediul ei ambiant posibil, care nu numai să-și dea seama că ea avea încă un suflet apt de-a mai fi salvat de la ceea ce el numea Snopesism: o forță și-o putere-ată de-ndărătnică și defurisită, încât să fie-n stare să se pună-n joc ca s-o smulgă din credința ei de doișpe-treișpe ani că-ar fi rudă de sânge, când ea în realitate nu era rudă deloc, și asta n-o putea face nimeni altu’ din cătă știuți și cunoscuți decât numai el – bula subțire de sticlă suflată, undeva-nlăuntru’ ei, ca o mină de-alea, colorată și lucioasă-n echilibru pe-un nas de focă, fragilă și totuși imună, mereu la aceeași fragilă distanță de două degete deasupra gunoaielor și murdăriei Snopeșilor, căt nu se-mpiedica foca sau n-aluneca, sau nu era neatentă.

Așa că tot ce-ncerca el să facă era s-o scoată din Jefferson sau, și mai bine, și mai sigur, s-o scoată de tot din Mississippi, începând cu cele nouă luni ale anului școlar până o să dea cineva peste ea, s-o ia de nevastă și să plece de-a binelea – un optimist pur și simplu, și imaculat cum nu s-a mai pomenit pe lume, pentru că nu era om să nu

ştie că motivu' pentru care Flem Snopes era vicepreședinte la banca lui De Spain era exact motivu' pentru care fusese administrator la uzina electrică: în primul caz, oamenii care voiau să-i zâmbească Eulei Varner trebuiau să fie în stare măcar să rostească numele lui Flem Snopes şi-n al doilea, De Spain trebuia să se plimbe cu el, cu Flem Snopes, ca să cunoască zestrea electorală a lu' Will Varner să se poată el alege președinte. Şi singuru' motiv pentru care Will Varner nu s-a folosit niciodată de posibilităatile de a-i plăti lu' Flem pe chestia cu Conacu' Franțuzului, pe care Will îl crezuse că nu face doi bani până nu mi l-a vândut Flem mie şi lu' Odum Bookwright, şi lu' Henry Armstid, pe juma' din birtu' meu şi-a' lu' Grover Winbush, şi pe banii gheata' a' lu' Odum Bookwright şi pe ipoteca de douăs'te de dolari pe pământu' lu' Henry Armstid minus āi cinci sau şase dolari, sau cât vor fi fost pe care nevasta lu' Henry-ncercase să-i ferească de el şi-i îngropase lângă magazie, era chiar motivu' pentru care Eula nu-l lăsa pe Flem pentru ca să se mărite cu De Spain: că, rămânând măritată cu Flem, păstra pentru fată un cămin şi-un nume, pe care altminteri le-ar fi pierdut. Aşa că, dacă fata ar fi apucat să se mărite sau, în orice caz, să se stabilească definitiv în altă parte decât la Jefferson, n-ar mai fi avut nevoie nici de numele lu' Flem şi nici de casa lui, aşa că Flem n-ar mai fi avut priză asupra ei, a Eulei, şi el însuşi ar fi rămas pe dinafară, şi asta Flem o ştia foane bine.

Numai avocatu' n-o ştia. El până-n ultimu' moment a crezut că Flem o să-l lase s-o scoată pe Linda din Jefferson, s-o lase să plece undeva, unde primul Tânăr necunoscut ivit în cale să se poată-nsura cu ea, şi-atunci Eula să-l lase şi să se termine cu el. El – adică avocatu' – îi dăduse cărţi să citească încă de când avea paşpe ani şi, chipurile, făcea cu ea un fel de examen cât i se topea gheata-n Coca-Cola. Da' ajunsese să meargă pe şapteşpe, la primăvară avea să iasă absolventă şi el începuse să-i comande prospecte de la şcoli ultraselecte de pe lângă Harvard.

Şi-acuma vine partea pe care n-o ştie nimeni decât avocatu', care

natural că n-a spus niciodată nimănuia nimic. Aşa că trebuie, cum ar zice el, să faceţi supoziţii plecând de la fapte concrete: nu numai cărţile pentru formarea spiritului şi prospectele de şcoli grămădite-n teancuri prăfuite la el în birou, ci şi şedinţele de îngheţată sunt acum de domeniul trecutului. Pen' c-acuma ea se ducea şi se-ntorcea de la şcoală pe străzi lăturalnice. Până când, în cele din urmă, poate că-ntr-o săptămână, şi-a dat şi avocatu' seama că fata-l evită. Şi şcoala se termina în mai puţin de două luni, nu era timp de pierdut. Aşa că-n dimineaţa aia avocatu' s-a dus personal să discute cu mama ei şi nici asta n-a spus-o niciodată nimănuia, aşa c-acuma trebuie să presupunem ceva mai mult decât ne-ajută dovezile. Pen' că şi eu tot pân locuri ca Moşia Franțuzului am copilărit şi cu-acelaşi decor şi-acelaşi mediu din care s-a ridicat Flem Snopes, trăgându-se singur de urechi în sus, neajutat de nimeni, dacă nu-l puneţi la socoteală pe Hoake McCarron. Aşa că tot ce-aveam de făcut era să-mi închipui că mă cheamă Flem Snopes şi că unica priză pe care-o aveam pe banii lui Will Varner o aveam prin fiică-sa şi, dacă pierdeam şi bruma de priză pe care-o aveam, pe nepoată-sa, fiică-sa-mi scăpa de tot din mâna. Da' uite c-apăruse-un blestemat de-ncurcă lume, un outsider cu-o serie-ntreagă de planuri gata făcute ca s-o mute pe nepoata asta undeva de unde, dacă ea ar fi avut un dram de minte măcar, n-o mai vedeam niciodată. Şi, cum fata mă răbdase, uite se făceau opşpe ani, normal, numai de dragu' nepoatei, răspunsu' era simplu: tot ce trebuie să fac era să mă duc la ea şi să-i zic: „Dacă-i dai voie fetei să plece la şcoală, dau în stambă toată daravera cu De Spain şi n-o să mai aibă casă nici de un' să plece, necum un' să se-ntoarcă de Crăciun şi-n vacanţă”.

Şi, cum, în primii ei opşpe ani, Eula a respirat şi ea-n acelaşi decor şi-n acelaşi mediu de la Moşia Franțuzului, poate că tot ce am de făcut e să-mi închipui că mă cheamă Eula Varner şi-atunci am să pot să-mi dau seama ce i-a răspuns ea avocatului: „Nu. Să plece la şcoală nu se poate, da' poţi să te-nsori cu ea. Asta o să rezolve totul”. Pricepeţi? Pen' c-o fidelitate şi-un devotament de felu' asta, care te ţine-ătâta

vreme fidel și devotat fără măcar să te mai aştepți la vr'un os, nu numai că era prea de preț ca să-l lași să-ți scape, merită chiar să fie răsplătit. Pen' că poate că sentimentul total de satisfacție și de plenitudine de-a fi Elena era mai mare decât puteau împlini o mie de Paris-i și de McCarron-i, și de De Spain-i. Vreau să zic nu doar o inepuizabilă capacitate de pasiune, ci de putere: puterea nu numai de-a atrage și de-a fermeca, și de-a consuma, ci puterea și capacitatea de-a dărui și de-a răsplăti; puterea de-a atrage la tine nu mai mult decât poți cuprinde, pentru că vorbele „nu pot cuprinde” și „Elena” nici măcar nu sunt din aceeași limbă, ci de-a atrage la tine atât de mult, mai mult decât ar fi posibil să poți avea nevoie, încât să-ți poți chiar permite să dai încolo ce-ți prisosește, să fii risipitor – numai că ești Elena și nu poți da nimic încolo din ce-a fost vreodată al tău: tot ce poți face e să-mparți și să răsplătești fidelitatea și poate chiar pentru-o clipă să-l domolești și să-i alini durerea. Își să fii și crudă, prodigă și-n cruzime, pentru că ești Elena și-ți poți permite; trebuie să fii Elena ca să fii atât de crudă și-atât de darnică-n cruzime, și să rămâi totuși nevătămată și imună, zicându-i probabil pe numele mic și asta tot pentru prima oară: „Ia-o de nevastă, Gavin”.

Și s-a văzut pe fața lui nu doar o tresărire și-un pic de mirare, cum văzuse el atunci pe-a Lindei, ci teroare, spaimă, nu c-o să trebuiască atât de repede să spună „Nu” și nici măcar că-i ceruse una ca asta, pentru că el credea că făcuse el sujestia asta și-o și rezolvase pentru to'deauna cu multă-multă vreme-nainte. Ci pentru că tocmai ea venise să-i facă o asemenea su-jestie, ca și cum de-atunci de când nu mai era-n stare să mai aibă nicio speranță, de-atunci din momentul care-ntelese că și Manfred de Spain dăduse cu ochii de ea, de-atunci descoperise cum se poate trăi fără să fii în război cu speranța, pen' că el era unicul om pe lume care să știe că n-avusese niciodată niciun fel de speranță. Da' acuma, când ea-i spunea drept în față și cu glas tare, era ca și cum ar fi spus în gura mare că el n-ar fi trebuit să fi avut niciodată vreo speranță, chiar dacă Manfred de Spain n-ar fi dat

niciodată cu ochii de ea. Și, dac-ar fi putut măcar să fi spus „Nu”-ul astă destul de repede, atunci poate c-ar părea că activmente ea n-a zis ce zisește, și el n-ar fi încă pierdut.

Cel puțin nu era nimenei pe-acolo, niciun outsider s-audă, aşa că poate că până să vină ianuarie el o să fie-n stare să creadă că toate acestea nici măcar n-au fost rostite; ca un miracol; ce nu crezi, nu vezi. Minune, curată minune-n orice caz, cât de puțin îi trebuie omului ca să poată răbdă, să poată trece peste aproape-orice. Și chiar aşa s-a săntămplat – o minune-adică – în ianuarie: Linda absolviște-n primăvara școală secundară și-n toamna următoare intrase la un pensionat de domnișoare, de unde se-ntorcea acasă-n fiecare seară, și tot acasă stătea și sămbetele după-masă și duminicile toată ziua, aşa că Flem putea să n-o scape din mâna. P-ormă, imediat după Crăciun, s-a aflat cum că ea s-ar retrage de la pensionat și c-o să se ducă la Oxford să între la universitate. Da, dom'le, la cincizeci de mile de Flem, și ziua, și noaptea drept în mijlocu' unui viespar de vreo cinci sau șase sute de burlaci sub douăsăcinci de ani, și-oricare din ei s-ar fi putut însura cu ea, numai să fi avut doi dolari în buzunar, pentru taxă. Curată minune, în special după ce m-am întâlnit într-o zi cu Eula pe stradă și i-am zis:

- Cum ai făcut de-ai reușit? Și ea face:
- Reușit, ce? Și eu zic:
- Să-l convingi pe Flem să-o lase să se ducă la universitate, și ea face:
 - N-am reușit nimic. A fost ideea lui. El i-a dat voie, fără nici măcar să mă-ntrebe pe mine. Nici nu știam c-are de gând să-o lase. Numai c-ar fi fost de-ajuns cât sătusem la Moșia Franțuzului, fără să fi fost nevoie și de ăi șaișpe sau șapășpe ani în ambianța de la Jefferson ca să văd ce putea să vadă până să-un orb: că Flem Snopes nu facea negoț de minuni: că el preferă bani gheăță sau măcar o buca' de hârtie îscălită cu degetu' p-un X. Așa c-ataunci când totu-a fost gata și terminat, Eula moartă și De Spain plecat și el din Jefferson pentru

to'deauna și Flem acuma președinte la bancă și chiar locuind în casa strămoșească-a lu' De Spain renovată și Linda plecată cu newyorkezu' ei de bărbat să lupte-n Spania și când în fine avocatu' mi-a spus puținu' pe care activmente-l știa, am avut proba că tot ce presupusesem eu, aia fusese. Pen' că firește, toți copiii Elenei trebuiau să moștenească puțină generozitate, chiar dacă nu puteau moșteni mai mult de-a milioana parte din cât dăruise mama lor, ca s-aibă din ce fi generoși. Și să nu mai pomenim de băiatu' ăla, de McCarron, care dacă n-a fost făcut să reziste la mai mult decât la chestia aia de la podu' de peste gârlă, a fost măcar destul de brav sau destul de nesăbuit ca să-ncerce. Așa că probabil că Flem știa dinainte că n-o să trebuiască să se târguiască cu ea, să dea ceva în schimb. Tot ce trebuia era doar să facă tot ce probabil c-a și făcut: s-o prindă după ce ea renunțase și se resemnase-n alea trei luni la gându' că renunțase și promă să-i zică: „Hai să ne-mpăcăm. Renunță la școlile alea din Est și atunci poate c-ai putea să te duci la universitate la Oxford”. Pricepeți? Oferindu-i ceva care-n toți și ai pașpe sau cinșpe ani de când își putea ea aduce aminte că-l știa, nici nu visase măcar vreodată c-o s-o facă.

Și pe urmă ziua aia din aprilie; ea era la universitate acolo, la Oxford, se dusese-ndată după Anu' Nou. Eu tocmai plecam la Rockyford, să-i livrez lu' madam Ledbetter mașina de cusut nouă, când m-a oprit Flem în piață și mi-a oferit juma' de dolar să-l duc un minut pân' la Varner la prăvălie. Era destul de important, dacă-mi dădea mie o juma' de dolar când poștașu' l-ar fi dus gratis; destul de secret să nu riște un vehicul de piață: poștașu' l-ar fi dus și-adus gratis, da' ar fi durat toată ziua și, dac-ar fi luat un automobil l-ar fi lăsat la Varner în poartă-n mai puțin de-un ceas.

Destul de secret și destul de important ca să-l facă pe Will Varner să dea nävală-n casa fie-sii și-a lu' gineri-su, la Jefferson, a doua zi pân' să nu răsară soarele și cu destul tărăboi ca să-i trezească pe toți vecinii pân' ce l-a potolit cineva (Eula, firește). Așa că trebuie să facem iar supozиții pornind ca și-altădată de la câteva fapte: de la conacu' ăla

vechi al Franțuzului, pe care Will îl făcuse donație lu' Flem, crezând că n-are nicio valoare, pân' ce mi l-a vândut Flem mie și lu' Odum Bookwright și lu' Henry Armstid (scăzând, desigur, și șaij'de dolari de-argint veritabil, pe care Flem a trebuit să-i investească-n fosta grădină de trandafiri cu lopata și-unde noi – sau oricare-alti Ratliff și Bookwright, și Armstid întâmplați la-ndemână p-acolo – să dăm peste ei). Își de la scaunu' ăla de președinte de bancă, pe care noi acumă ne dădeam seama că Flem pusese ochii încă de pe când îl luase Manfred de Spain de la colonelul Sartoris. Își de la fata aia care-apucase să moștenească generozitate de la maică-sa și se pomenise pe negândite că-i mai pică-o porție, pe care nu numai că nici prin cap nu-i trecuse să o aştepte, da' probabil că nici măcar nu-și dăduse vreodată seama cât de mult urma să-aibă nevoie de ea până-n ziua când a căpătat-o pe nimic.

Ce-a dus Flem atunci în ziua aia la Moșia Franțuzului a fost un testament. Poate că Linda, după ce-i trecuse-n cele din urmă emoția când văzuse că-i dă voie să se ducă la școală, după ce, de-atâta vreme, renunțase la orice speranță, chiar dacă nu mergea mai departe de Oxford, poate că atunci când și-a aruncat ochii-n jur și și-a dat seama de la cine-i vine voia asta, pur și simplu n-a mai putut suporta să-i fie obligată. Numai că eu nici asta nu cred. Nu era nici măcar picul ăla de mărinimie și de generozitate, adică tot ce-ar putea moșteni un copil de Elenă, de la ea pentru că până și-ntr-un copil de Elenă jumate tot e alterat, e zămislit cu ceva sub valoarea Elenei, pen' că, nu-i aşa, nici chiar Elena nu putea să facă singură copiii. Linda simțea nevoie nu numai să dea. Simțea nevoie să fie necesară: nu numai să fie iubită și dorită: să fie necesară; și poate că acumă era prima oară-n viață ei care avea ceva pe care cineva nu numaică-l dorea, da' că-i și trebuia.

Era un testament; firește, Eula i-a spus avocatului. Poate că Flem însuși să-i fi sugerat Lindei ideea; greu n-ar fi fost. Da' nici asta nu cred. N-a avut nevoie; o cunoștea destul de bine ca să meargă la sigur, tot aşa cum și ea îl cunoștea destul de bine ca să meargă la sigur.

Linda a ajuns ea singură la ideea asta, când și-a dat seama că atâtă vreme cât el trăia și respira, și-l chema Flem Snopes, n-o să-i dea niciodată voie să plece din Jefferson pentru niciun motiv. Își se întreba neputincioasă și desesperată: *Dar de ce? De ce?* până ce-n fine a găsit răspunsul – un răspuns care poate că nu sta cineștiu-ce în picioare, da' ea n-avea decât să își sau săptășepe ani atunci, în care să își sau săptășepe ani descoperise că unicul lucru care-i era lui drag erau banii. Probabil că ea știa căte ceva și despre Manfred de Spain. Jeffersonul nu-i chiar atât de mare, dacă de fapt există vreun oraș care să fie mare. Ca să nu mai pomenim de alea două sau trei săptămâni de vacanță vara la mare sau la munte, sau unde-o fi fost când aşa, deodată, cine altu' apărea decât vecinul nostru din Jefferson, întâmplându-se-asa nu-știu-cum să se fi nimerit să-și ia și el concediu de la bancă tocmai în același timp și-n același loc. Își atunci, ce altceva putea ea să-și zică? *Banii lu' bunicu-s ce vrea el, și unica, și singura lui sănă să pună mâna pe ei e prin mama și prin mine, aşa că el își închipuie că eu odată plecată de la el, priza lui asupra noastră a amândurora dispare și mama o să-l lase și o să se mărite cu Manfred, și-atunci orice speranță la banii lu' bunicu-i pierdută pentru to'deauna.*

Da' pe de altă parte omul său care de săptășepe ani arătase că nu ținea la nimic decât la bani și că ar fi în stare să facă orice i-ai su-jera ca să mai scoată un dolar, omul său vine la ea de la sine și fără niciun fel de presiune de la nimeni, și fără să ceară ceva în schimb, și zice: *Poți să pleci la școală dacă tot mai ții; numai că, măcar acum la-nceput, rămâi mai aproape de casă, la Oxford;* în realitate spunând: *Am greșit. Nu mai vreau să stau de-a curmezișu-ntu tine și viața ta, cu toate că-s convins că trebuie să renunț la orice speranță de-a mai pune mâna pe banii lu' bunică-tu.*

Așadar, ce altceva putea ea să facă decât ce făcuse, de fapt răspunzându-i în gând: *Dacă de-abia acum-ai priceput că banii lu' bunicu' nu fac că face viața mea, astă ți-aș fi putut spune din capul locului; dacă mi-ai fi spus de-acu doi ani că toată chestia nu era făcută decât de frică,*

te-aș fi liniștit de-atunci... și (mi-a spus asta chiar avocatu' nostru) imediat ce s-a-nscris la universitate, s-a dus acolo la un avocat din Oxford și a redactat un testament, în care orice parte i-ar veni cândva, din avereua lu' bunică-su sau a maică-sii, i-o lăsa tatălui ei, Flem Snopes. Firește, nu stă-n picioare cine-știe-ce nici asta, da' ea n-avea decât opșpe ani și asta era tot ce credea c-avea de dat, că putea fi dorit de cineva sau să-i trebuiască cuiva; și-afară de asta, cât stătea-n picioare și cât nu avea să s-arate după ce-o să poată stoarce Flem de la moș Will Varner, când o să i-l arate.

Așa c-atunci, dimineața, la zece și ceva, am oprit nu la prăvălie, unde-ar fi fost Will la ora aia, am oprit la el acasă, la poarta din față, doar atât cât să aibă Flem timp să coboare, să se ducă până-n casă și să se-ntâlnească (cred că cu madam Varner), și doar cât să se fi răsucit pe călcâie și-a și ieșit din casă, și s-a-ntors, și s-a urcat în furgonetă, și, după cât se pare dimineața la *breakfast*, care la ei se lua cu toată familia pe la două noaptea, madam Varner și-a adus aminte sau s-a hotărât, sau în fine, oricum, i-a dat lui Will hârtia pe care gineri-su i o lăsase cu-o zi-nainte s-o vadă. Si la răsăritu' soarelui Will sculase din somn toată strada Snopeșilor cu răcnetele lui la Flem în casă, pân' ce l-a făcut Eula să tacă. Si pe la vremea când la noi, la Jefferson, se socotește că-i timpu' normal pentru *breakfast*, Manfred de Spain era și el acolo. Si-atunci s-a-ncurcat. Flem îl mai trăsesese-odată pe sfoară pe Will Varner, când îi luase pe nimic conacu' vechi și locu' Franțuzului, purmă schimbarea politica și se folosise din nou de el ca să se-aleagă pe sine vicepreședinte și pe Manfred de Spain președinte la banca lu' Sartoris, colonelu', și-acuma a treia oară, o trăsesese pe sfoară pe nepoată-sa, făcând-o să-i dea un act de renunțare la jumate din avereua lui în numerar, de care pân' acum nici chiar Flem nu reușise să s-atingă. Si Flem, care nu voia decât să demisioneze Manfred de Spain de la bancă, ca să poa' s-ajungă el președinte, ar fi fost foarte bucuros dacă treaba asta s-ar fi făcut pe tăcute și discret, și-n tot secretu', în familie cum s-ar zice, Will Varner su-jerându-i simplu și amical lui

Manfred de Spain să demisioneze de la bancă în schimbul hârtiei semnate de Linda, lucru care-ar fi mers cu oricine și-o să mai și meargă cu-oricine, da' nu cu Manfred; probabil că Eula i-ar fi putut manevra pe toti, pe oricare, numai pe el nu. Cicatricea aia-n obraz o fi fost pen' că-nfipsese-un drapel pe-un vîrf de deal în Cuba sau pen' că năvălise cu el peste-un tun sau o redută, sau poate că i-o făcuse toporișca atunci la jocu' de cărți cum pretindea zvonu' lansat de fostu' primar când cu-alegerile. Da' cel puțin o avea pe față, și nu la spate, aşa că s-ar fi putut, dacă-i dădea unu' cu-o țeavă de plumb în cap, să-i fure portofelul' cât zacea lungit pa jos, da' nu exista nici Snopes, nici nimeni să i-l ia doar amenințându-l cu ceva care-n ochii ăluia-ar fi trebuit să fie-un pistol. Si Eula-n mijlocu' lor, ea care probabil că-ar fi putut manevra pe-oricine numai pe Manfred nu, ea care-i închisese gura și lui Will nu putea să i-o-nchidă lui Manfred. Ea care-și cheltuise nouăspre ani din viață făr' de-o singură săptămână, doar ca să țină laolaltă-un cămin în care să crească Linda și-n care să trăiască-așa ca să n-aibă niciodată nevoie să zică: *Alți copii au ce n-am avut eu niciodată;* și iată că Eula trebuia să-aleagă ea, acolo, atunci, pe loc: *Dacă fi o fată de opște am, ce-aș prefera: să se trâmbițeze-n tot orașu' că mama s-a sinucis sau să fie condamnată de lumea-ntreagă drept curvă?* Si până a doua zi la prânz tot Jeffersonul știa cum că-n după-masa din ajun ieșise-n oraș și se dusese la un salon de înfrumusețare, ea care-n viață ei nu călcase pragul' vreunuia pentru că n-avusese niciodată nevoie, și-și ondulase părul' și-și dăduse unghiile cu lac, și se-ntorsese-acasă, și mâncase după cât se pare sau în orice caz stătuse la masă pentru că de-abia pe la unsprezece a luat pistolu' și i-a scos piedica. Si a doua zi de dimineață avocatu' și cu soră-sa s-au dus cu mașina la Oxford și-au adus-o pe Linda; o nenorocită de pură coincidență că toate astea au trebuit să se-ntâmplice exact cu-o săptămână-nainte de-a împlini ea nouăspre ani. Da' Flem, îndată ce-a avut în mâna testamentu', normal că și-a-nchipuit că Will Varner o să vrea să-l vadă cât mai repede, fiind parte interesată; da' Will n-a avut niciodată niciun fel de motiv s-

aleagă tocmai ziua aia anume ca să vină-n oraș, la două ceasuri după ce-a dat cu ochii de hârtie. Putea foarte bine să fi aşteptat două săptămâni, sau chiar și-o lună, și p-ormă să vină, pen' că nu-l zorea nimeni; Flem cu siguranță c-ar fi aşteptat cât i-ar fi convenit.

Și de rest tot avocatu' s-a ocupat: a aranjat cu înmormântarea și a trimis la Moșia Franțuzului după madam Varner și după bătrânu' predictor metodist care-o botezase pe Eula, și-apoi s-a ocupat de mormânt. Pentru că firește că nu puteai să-i ceri îndureratului soț să-și întrerupă durerea ca să vadă de treburi mărunte. Ce să mai vorbim că dup-un interval cât de cât decent trebuia să fie gata să preia banca, pentru că, de fapt, Manfred de Spain își făcuse bagajele și plecase din Jefferson imediat după-nmormântare. Și-apoi, dup-un alt interval de cuviință, de data asta ceva mai lung pen' c-o bancă nu-i ca o simplă casă, o bancă lucrează activmente cu bani gheăță și-asta n-așteaptă, a fost gata să se mute și-n casa lu' De Spain, pen' că De Spain lăsase din capu' locului să se vadă limpede că n-avea de gând să se mai întoarcă vr'odată la Jefferson după, s-ar putea zice, ăl din urmă voiaj la Varneri, și n-avea niciun rost să lași o casă sănătoasă și frumos aşezată să stea goală și nelocuită. Intra – casa lu' De Spain – probabil și ea în schimbul și tocmeala dintre Flem și Will Varner, în care mai intrau și voturile pe pachetu' de acțiuni ale băncii și rondoul sau feeria aia finanțiară, ca Visul unei Nopți de Vară, pe care Linda și cu-avocatu' ăla de la Oxford au compus-o-ntre ei și sub care Linda-și așternuse iscălitura. Fără să mai punem la socoteală că bătrânu' Will l-a numit pe-avocatu' nostru curator pe avere Lindei pen' c-acuma-n fine era la adăpost de Flem până ce-o scorni el ceva în care să creadă chiar și-avocatu'. Will îl numise pe-avocat pentru motivu' foarte probabil că nu-l putuse ocoli, avocatu' fiind nu numai în miezu' crizei ășteia financiare și funerare, ci vârât în toate și peste tot ca o ploșniță d-alea de apă, care-alunecă parc-ar patina-n toate părțile, imună și impermeabilă pe suprafața mlaștinilor stătute.

Ce vreau să zic e c-acuma avocatu' s-afla-n treabă cu piatra

funerară la care se hotărâse Flem. Pen' că trebuia să fie făcută-n Italia și astă-nsemna c-o să dureze, aşa c-avea să ceară din partea avocatului toate eforturile posibile pân' să poată Linda să-și facă bagajele și să plece și ea din Jefferson, pen' c-așa cum și Flem avea sentimentu', aceeași cuvînță filială pretindea ca Linda să-ștepte cu plecatu' pân' ce piatra funerară a maică-sii va fi așezată și terminată. Numai că, atunci când zic piatră funerară vreau să zic monument: avocatu' scormonise nu numai Jeffersonu' și Moșia Franțuzului, da' aproape toată Yoknapatawpha după fotografii de-ale Eulei și le lăua și le trimitea-n Italia să poată săia să sculpteze chipul Eulei în piatră să-l așeze pe monument. Atunci a fost când înc-o dată-am remarcat cum nimeni nu-i atât de-aventuros cât poate fi un om altminteri timid când descoperă că nivelu' lui moral și principiile lui îi pretind acum să facă un lucru pe care, dac-ar fi pentru propria mulțumire și curiozitate, n-ar fi avut niciodată obrazu' să-l facă, pătrunzând acum în orice casă-n care nu numai că poate-ar fi putut să-o fi cunoscut cineva pe Eula, da' și dac-aveau măcar un Kodak de buzunar, și răsfoind prin albume, printre fotografii intime de familie, amabil și politicos, nimic de zis, da' tipu' de om care se vedea bine că n-ar fi admis cu niciun preț să-i fi spus: *Nu, necum: Vă rog nu umblați la ele.*

Putea să se afle-n treabă acumă. Pen' c-acumă era satisfăcut, era fericit, întelegeți? Nu mai există absolut nimic să-l frământe. Cu Eula se isprăvise și-acumă era pentru vecii vecilor scutit să mai trebuiască vreodată să-și muște poetic degetele-alea amare întrebându-se-ntruna cum o să-l cheme pe viitoru' McCarron sau viitoru' De Spain. Si Linda acumă nu numai că era definitiv la adăpost de Flem, el, avocatu' având chiar toată răspunderea și controlu' asupra banilor ei de la maică-să și de la bunică-su, da' acumă putea să se și ducă unde-i place – cu condiția, firește, ca el să-i poată pisa și freca pe ăi' de peste ocean să fie gata cu sculptatu' înainte demplinirea veacurilor și de judecata de apoi, adunând tot ce găsea din fotografiile Eulei și trimițându-le-n Italia, și-apoi așteptând până ce-i venea un desen sau o fotografie

despre cum mergea lucrarea ca să constate că mergea prost, și-mi trimitea vorbă să fiu la el la birou la ora cutare, la conferință, cu cea mai recentă și mai proaspătă schiță sau fotografie întinsă pe birou sub lumină specială și el zicând:

— Vezi, urechea sau linia fălcii, sau gura – uite-aici: înțelegi ce vreau să spun? Își eu ziceam:

— Mie-mi place. Găsesc c-arată foarte frumos. Își el:

— Nu. Nu-i bine. Uite-aici. Dă-mi un creion. Da' el avea creionu-n mâna, și de desenat nu știa să deseneze, aşa că trebuia să șteargă și iar să-ncerce. Numai că timpu' trecea și trebuia s-o trimîtă-napoi; și Flem și cu Linda stăteau acuma-n casa lu' De Spain și Flem își cumpăraseră un automobil pe care nu știa să-l conducă, da' oricum avea o fată care știa, cel puțin din când în când; până ce-n fine trecu chiar și asta. Era-n octombrie și avocatu-mi trimisese vorbă că dezvelirea-i după-masă, la cimitir. Da' eu îi și trimisesem vorbă lu' Chick, pen' că, după cât arăta avocatu' de liniștit și de satisfăcut pe vremea aia, poate c-avea să fie nevoie de noi amândoi. Așa c-atunci după-masă Chick a lipsit de la școală și ne-am dus la cimitir toți trei cu mașina avocatului. Erau acolo și Linda, și Flem în mașina lu' Flem cu șoferu' negru care-avea s-o ducă pe ea până la Memphis să ia trenu' de New York, cu valizele gata făcute-n mașină și Flem rezemat de scaun cu pălăria aia a lui neagră pe cap care chiar și după cinci ani de zile tot n-arăta c-ar fi activmente a lui, mestecând, și Linda lângă el, în costumul de voiaj, încis la culoare, și cu pălărie pe cap, și capu' puțin plecat într-o parte, și mănușile alea mici albe-nclăstite-n pumnii în poală. Își iată-l: monumentu' alb și pe fața lui chipu' care chiar cioplit în piatră moartă rămăsesese-același chip făcând pe orice Tânăr, oricât ar fi-mbătrânit el, să nu renunțe niciodată la speranța, la credința c-o s-apuce și el cândva-nainte de-a muri o zi-n care să fie-n fine demn de-a fi zdrobit și nimicit, și poate chiar distrus de el, deasupra inscripției alese de Flem personal:

O soție virtuoasă este o coroană pentru soțul ei.

Copiii cresc și-o numesc Preafericita.

Până când, în cele din urmă, Flem se pleca pe fereastră afară și scuipă, și se rezemă la loc în mașină, și-i zise:

— *All right.* Acuma poți să-i dai drumu'.

Da dom'le, era liber acuma, avocatu'. Nu mai avea nimic să-l frământe: el și cu Chick, și cu mine ne-am întors cu mașina la birou și el vorbea despre jocul de rugby, cum ar putea fi modernizat să țină pasu' cu vremea și cu progresu dându-i-se fiecăruia o minge să poată juca toată lumea sau, și mai bine, păstrându-se o singură minge, da'-n schimb să se desființeze limitele terenului aşa că un băiat deștept, de exemplu, să poa' s-ascundă mingea sub poala cămașii și s-o șteargă printre tufișuri, și să oculească orașu', și să se-ntoarcă prin străduța din dos, și să bage-un gol încă-nainte de-a fi prins cineva de veste că plecase; și tot aşa până am ajuns la birou și s-a așezat la locu' lui, și a luat una din lulelele lui de cocean de păpușoi, și trei chibrite-a aprins până să i-o ia Chick din mâna; și i-a umplut-o din borcanu' cu tutun și i-a întins-o, și avocatu' a zis:

— Foarte mulțumesc. Și-a lăsat-o să cadă în coșu' de hârtii, și și-a împreunat mâinile pe birou vorbind întruna, și-atunci i-am zis lu' Chick:

— Ai grija de el. N-o să-ntârzii mult, și m-am dus după colț pe străduță; timp n-aveam cine știe ce, aşa că sticluța de jumate era destul de proastă, da' că măcar avea-n ea ceva care pentru moment, oricum, o să aibă gust de-alcool. Și-am luat zaharnița și-un pahar, și-o linguriță din dulap, și i-am făcut un grog, și i l-am pus pe birou, și el face:

— Foarte mulțumesc, fără că măcar să s-atingă de el, doar șezând cu mâinile-mpreunate-n față lui clipind repede, mereu, parc-ar fi avut nisip în ochi, zicând: Noi toti, oamenii civilizații, socotim că civilizația noastră începe de la descoperirea principiului distilării. Și chiar dacă restul lumii sau cel puțin o parte din Statele Unite ne consideră pe noi,

cei din Mississippi, pe treapta cea mai de jos a culturii, care-i omu' care să nege că, chiar dacă lucrurile stau atât de rău cât cred eu c-or sta, să nege, zic, că năzuim și noi, toti, către stele? De ce-a făcut-o, V.K? Astea – toate – astea-n care ea trăia și umbla, și respira – astea-i erau doar împrumutate; nu erau ale ei, să le distrugă, să le zvârle. Prea erau ale multora. Erau ale noastre ale tuturor. De ce, V.K? De ce?

— Poate că-i era lehamite, am zis, și el:

— Lehamite. Da, lehamite. Și-atunci a fost când a-nceput să plângă: Iubea, era-n stare să iubească, să dea și să primească. Numai că, de două ori a-ncercat și de două ori a eșuat, nu numai în a găsi pe cineva destul de tare ca s-o merite, da' măcar destul de brav ca să accepте. Da, făcu el sezând țeapăn, doar lacrimile curgându-i pe față, liniștit acum, și nimic, nicăieri pe lume, ceva să-l mai chinuie, să-l mai doară. Firește că-i era lehamite.

Șapte

V.K. RATLIFF

Așa că era liber. Nu numai că se debarasase de sirenă, se debarasase și de paznicu' pe care i-l lăsase ea moștenire. Pen' că i-am zis:

— Grinnich Village? Și el face:

— Da. O localitate micuță, fără hotare concrete, situată, în ce-o privește pe Linda, în New York City și unde tinerii de toate vârstele până la nouăj' de ani se duc în căutarea viselor. Numai că eu i-am zis:

— Doar că ea n-avea de ce să plece din Mississippi și să s-apuce să caute localitatea aia. Și p-ormă i-am zis ceea ce trebuie să-i fi spus, ce trebuie să-i fi spus și Eula: De ce nu te-ai însurat cu ea?

— Pentru că n-avea decât nouăsprezece ani, a zis el.

— Și dumneata ai treișcinci, atâta tot, nu? Am zis eu. Când jurnalele-s pline de fetițe cu păpușa-n mână care se mărită cu oameni de șaizeci și de șaptej' de ani, cu condiția, desigur, ca să aibă ceva parale.

— Vreau să zic că i-a mai rămas prea mult timp în care să poată da peste-o chestie-n care să aibă nevoie de mine. Câte jurnale-s pline de oameni care se căsătoresc pentru că-ntr-o zi unul dintre ei s-ar putea să aibă nevoie de cel'lalt?

— Oh, am zis. Vasăzică, acumă, tot ce-ți rămâne de făcut e să stai pe-aproape, să poți auzi când sună telefonu' interurban sau să te găsească băiatu' cu telegramele. Pen' că, bineînțeles, sper că nu te-așteptă să vină ea până-n Mississippi. Sau poate că da?

— Firește că nu. La ce-ar veni?

— Slavă Domnului, am zis. N-a răspuns. Pen' că, cine știe, am zis, poate c-o fi și dat peste el, peste visu' ăla, în aste... câte sunt... două zile, nu?... trei? Poate că el era acolo, gata așteptând, când a ajuns ea.

Tot ce se poate, una ca asta, la Grinnich Village. Nu?

Și-atunci făcu și el:

— Da, slavă Domnului. Vasăzică, era liber. Și de fapt, când aveai puțin răgaz să-ți arunci ochii-n jur, nu avea niciodată nimic de făcut, decât doar să se-odihnească-n liniște și pace, și mulțumire. Pentru că nu numai el, tot Jeffersonu' scăpase de Snopeși; pentru prima dată după, uite, douăj' de ani aproape, și Jeffersonu', și toată Yoknapatawpha erau, s-ar putea zice, într-un fel de marasm snopesian. Pen' că-n fine chiar și Flem părea să fie satisfăcut: că-n fine ședea și el pe-același scaun, la Banca Comerçanților și Fermierilor, pe care șezuseră președinții încă de la-nceput, de când primul, colonelul Sartoris, o deschise, acum vreo douăj' de ani, și locuia activmente-n chiar casa-n care se născuse-al doilea dintre ei, aşa că și el, acuma, tot ce mai avea de făcut după ce-și încuia seara banii și se ducea acasă era să trăiască-ntr-o liniște și pace, și mulțumire solitară, scăpat nu numai de fata care-l ținuse-ntruna și ne-ntrerupt ani de zile pe jăratic păzind-o de frică să nu-i fugă la un moment dat, s-o șteargă unde să nu poată pune mâna pe ea și să se mărite cu primul mascul ieșit în cale, aşa ca el să-și piardă partea ei din banii lu' Will Varner, da' scăpase și de nevastă, care, dac-ar fi fost prinsă cumva cândva cu Manfred de Spain și-ar fi aflat și lumea, l-ar fi costat și restu' banilor lui Varner, și voturile la bancă pe pachetul lui de-acțiuni.

De fapt, pentru moment, Flem era singuru' Snopes veritabil care mai rămăsese activmente-n Jefferson. Bătrânu' Ab, de-acolo de unde se dusese prin 1910 cu crescătoria lui de cai, nu venea niciodată mai aproape de movila aia, la vreo două mile, de unde de-abia vedea castelu' de apă. Și-acu patru ani Flem îl exoflisise pe I.O., îl expediase înapoi la Moșia Franțuzului, și-ncă pentru to'deauna. Și-naintea ăstuia-l eliminase pe Montgomery Ward, îl băgase-n penitenciaru' de la Parchman, unde era și Mink (de altminteri, Mink, în orice caz, nu locuise niciodată-n Jefferson, afară de-alea câteva luni de zile, lanchisoare, așteptând să i se pronunțe sentința pe viață). Și luna trecută

pe că patru, jumate Snopesi, jumate indieni, pe care Byron, funcționar la banca lui Sartoris, care demisionase, servindu-se de expedientu' simplu și practic, de-a șterpeli toți banii pe care putuse pune mâna și ștergând-o peste cel mai apropiat punct de frontieră, îi trimisese pachet din Mexico până ce s-a putut apropia careva de-ajuns de ei să le lipească recipisa de return-plătit până să n-apuce săl' dintre ei care-avea cuțitul să-l poată scoate. Cât despre băieții lui Eck, Wallstreet Panic și Admiral Dewey, ăștia din capu' locului nu fuseseră Snopesi, penă că, după câte se putea vedea, tot ce voia Wallstreet Panic să facă era să țină o băcănie angro după o metodă scandalos de ne-snopesiană: să-i vândă oricui exact ce voia săla să cumpere, pe exact cât credea săla că face marfa.

Sau aproape satisfăcut, să zicem. Vorbesc de Flem și de casa lui nouă. Era o casă ca toate casele: cu etaj, cu o verandă, unde șezuse maiorul de Spain, tatăl lui Manfred, când nu era la pescuit sau la vânătoare, sau să-și vadă de procese, și tocmai ce-i trebuise ăluia de-al doilea președinte al Băncii Comerçanților și Fermierilor, mai ales că-n ea se născuse. Da' ăsta de-acuma era altfel de președinte. Drumu' lui la scaunu' ăsta și la casa asta fusese mai lung decât al ălorlalți doi. Probabil că el își dădea seama că prea de departe trebuise să pornească până să ajungă unde-ajunsese și că tare-i fusese greu să facă-n timpu-n care-o făcuse. Penă că colonelul Sartoris se născuse-n avere și-n respectabilitate și Manfred de Spain se născuse măcar în respectabilitate, chiar dacă de-atunci făcuse-o grămadă de parale. Da' el, Flem Snopes, a trebuit să și le câștige pe-amândouă, să-apuce și să smulgă, și să sfâșie cu dinții și cu ghearele, din stâncă seacă și dură, și rezistentă – ai putea zice, și nu cu mâinile goale, ci cu-o singură mâna goală, penă că cu-ailaltă mâna goală trebuia să se apere-n timpu-n care apuca și smulgea, și sfâșia cu prima. Așa că o casă-n care oamenii ai căror erau banii-l vedea pe Manfred de Spain intrând în fiecare seară după ce-ncuia banii și se ducea acasă nu era destul de bună pentru Flem Snopes. Casa-n care aveau să-l vadă pe el intrând în

fiecare seară până se făcea timpul, a doua zi dimineață, să descuietă banii trebuia să fie simbolul material al tuturor generațiilor de respectabilitate și de aristocrație, care nu numai că ar fi fost prea mândre ca să se preteze la malversațiuni cu banii altora, dar nici n-ar fi avut vreodată nevoie să-o facă.

Așa că apăruse încă-un Snopes la Jefferson. Nu transferat de la Moșia Franțuzului: doar importat temporar. Era Wat Snopes, dulgherul, pe numele lui întreg Watkins Products Snopes, așa cum era pictat pe amândouă laturile și pe spatele camionetei cu produse farmaceutice a doctorului Meek; era vădit că de-undeva apărea, când și când, câte-un Snopes care să știe să citească litere de tipar, fie că știa să citească litere de mâna sau nu. Așa că-n următoarele nouă luni sau zece oricine care avea ocazia, sau și-o căuta, putea să treacă pe stradă și să se uite la Wat și la echipa lui de rubedenii de sânge și prin alianță, dărâmând galeria din față a maiorului de Spain și dând la rindea spatele casei, și construind, și montând coloanele ale cărui ajungeau de la pământ până sus la acoperișul etajului și care, desigur, chiar după ce să-o termină cu vopsitul, tot nu să fie-așa de mari ca alea de la Mount Vernon, dar vezi că și Mount Vernon era la o mie de mile distanță, așa că nu exista nicio sansă ca invidioșii și veninoșii să le poată pune-alături să le compare.

Așa că atunci când încuia banca și venea seara acasă putea intra și închide ușa la o casă de care stăpânii banilor pe care el îi păzea și-i mânuia puteau, unii, să fie puțin geloși, dar totuși, chiar și ai geloși, erau mândri și erau de-acord, și se culcau, și dormeau netulburați cu banii lor atât de imaculați și-atât de ireproșabili, și-atât de imuni. Era vorba călăuia, complet de tot, că un bucătar negru și-un argat în curte care știa să conducă și automobilul din când în când penă căcăună nu mai avea o fiică unică să-l plimbe ea poate o dată pe lună să nu se epuizeze bateria, cum îi zise omul săla, dacă nu voia să trebuiască să cumpere una nouă.

Dar numai casa se schimbă și se metamorfozase, și se făcuse

simbol: el nu. Casa-n care dispărea-n fiecare zi pe la patru p.m. pân' a doua zi pe la opt a.m., o fi fost ea un simbol aristocratic ancestral solid, de Alexander Hamilton și de Aaron Burr, și de Aston, și de Morgan, și de Harriman, și de Hill, și de-oricare alți apărători ai aurului și-ai drepturilor câștigate cu trudă și inițiativă, da' omu' pe care stăpânii banilor ăstora dați în pază-l vedea intrând și ieșind din ea era tot ăla cu care se deprinseseră de douăj' de ani de zile: aceeași cravată cu nodu' gata-făcut, cu care coborâse din căruța cu catâri, cu care venise de la Moșia Franțuzului, și doar pălăria cea nouă, alta, și chiar și șapca veche, de postav, care poate c-ar mai fi fost destul de bună încă pentru vânzătoru' lu' Varner, da' nu și când era vorba s-o vezi intrând și ieșind dintr-o bancă din Jefferson, pe capu' unui vicepreședinte – nici măcar șapca nu fusese zvârlită sau măcar dată de pomană; fusese vândută, chiar dacă numai pe zece cenți, pen' că zece cenți sunt bani și ei la o bancă, aşa că toți stăpânii banilor la care el ajunsese vicepăzitor puteau să se uite-acum la pălărie și să constate că, indiferent cât de puțin ar fi plătit ei pe-una la fel, a lui îl costase totuși cu zece cenți mai puțin. Nu că s-ar fi revoltat la gându' să-l schimbe pe Flem Snopes: era la el un calcul deliberat, pen' că omu-n care ai încredere nu-i nevoie să fie unu' care n-a făcut niciodată-n viața lui un lucru nedemn de-ncredere: e ăla pe care l-ai văzut din experiență că știe când rentează să fii nedemn de-ncredere și când nu.

Și asta era casa, aşa cum arăta ea pe dinafără doar, până-n clipa-n care intra el și-nchidea ușa din față-n urma lui pân' a doua zi la opt dimineața. Și nu invitase niciodată pe nimeni înăuntru și pân' acumă nimeni nu fusese încă-n stare să inventeze ceva ca să intre, aşa că singurii oameni care-o văzuseră pe dinăuntru erau bucătaru' și argatu', aşa c-argatu-a fost ăla care mi-a povestit: că toate odăile alea mari îs mobilate-ășa cum le-a lăsat De Spain plus toate ornamentele alea de interior pe care expertu' de la Memphis o sfătuise pe Eula că trebuie să le aibă, dacă bărbat-su era vicepreședinte de bancă; că Flem niciodată nici măcar nu intra în ele, decât în sufragerie ca să mănânce

și-n odaia din fund, unde, dacă nu se culca și dormea, sedea-ntr-un scaun pivotant, la fel cu ăl' de la bancă, cu picioarele proptite de latura căminului: nu citea, nu făcea nimic: doar ședea cu pălăria pe cap, mestecând dumicatu' ăla de aer gol, pe care-l mesteca de când se lăsase de mestecat tutun atunci când se mutase la Jefferson și-auzise de *chewing gum*, și p-ormă se lăsase și de gumă, când auzise că lumea socotea că un vicepreședinte de bancă-i destul de bogat ca să n-aibă nevoie să mestece nimic. Și cum Wat Snopes găsise-ntr-o revistă o poză-n care se arăta cum să protejezi toate căminele-n stil colonial cu coloane și cu cornișe, și la-nceput Flem stătea cu picioarele proptite pe vopseaua albă, zgâriind-o zi de zi câte puțin cu cuiele din tocuri. Pântr-o zi, când casa era terminată cam de vreun an. Wat Snopes fusese și el la cină, și după plecarea lui, argatu' mi-a spus cum că se dusese-n odaie și ce-a văzut: nu era sfidare, nu o simplă evocare a lumii din care venea, ci mai curând, vorba ăluia, o reafirmare a propriului eu și poate și-un avertisment către sine însuși: un pervaz mic de lemn, nici vopsit măcar, bătut în cuie pe marginea căminului în stil Mount Vernon sculptat de mâna și pictat de mâna, exact la înălțimea la care trebuia pentru ca să-si poată propti Flem picioarele-n el.

Și fusese-o vreme când primul președinte al băncii, colonelul Sartoris, venea cele patru mile dintre simbolu' lui ancestral și bancă într-o cabrioletă cu doi cai mânați de-un vizitru negru, într-un halat de doc și c-un joben vechi de-al colonelului; și-a fost altă vreme, în care președintele al doilea venea și pleca c-un automobil de curse EMF, de culoarea pompierilor, pân' ce și-a cumpărat un Packard negru și-un negru la el, care să-l conducă, da' ăsta cu haină albă și șapcă de șofer. Președintele ăl nou, al treilea, avea și el un automobil negru, chiar dacă nu era un Packard, și avea și-un negru să-l conducă, chiar dacă fără haină albă și șapcă de șofer, și chiar dacă președintele nu se ducea și se-ntorcea de la bancă pe sus sau nu încă. Ai doi președinți precedenți, către seară după ce-nchideau banca și duminicile porneau prin ținut în cabrioleta aia cu perechea de cai frumoși sau în Packardu'

negru să vadă de fermele de bumbac ipotecate la ei, da' președintele ăl nou nici asta nu-ncepuse încă s-o facă. Și nu pentru că nu-i venea încă să creadă că reprezenta activmente ipotecile. Nu se-ndoise nicio clipă. Nu-l speria să creadă-așa ceva și nici moale sau șovăielnic nu era pe chestia asta. Era din cauza că încă observa, învăța. Nu era din cauza că-nvățase două lecții în timp ce credea că nu-nvață decât una, și-anume c-o să aibă nevoie de considerație, pen' c-a doua lecție o adusese cu el de la Moșia Franțuzului. Era umilința, singuru' fel de umilință care-i bun la ceva: umilința de a-ți da seama că există o grămadă de lucruri pe care nu le știi încă, da' dacă ai destulă răbdare să fii umil și atent atâta timp cât trebuie, și mai ales să fii cu ochii și la drumu' pe care l-ai străbătut, ai să-nveți. Așa c-acuma serile și duminicile rămânea-n casa-n care nu era nimeni invitat să-l vadă șezând în scaunul pivotant din unica odaie pe care-o folosea, cu pălăria pe cap, mestecând în gol, fără-ncetare, și cu picioarele proptite pe bucata aia de pervaz suplimentar, ca un paradox, de lemn nevopsit, bătut în cuie pe bordura sculptată și pictată a căminului, ca unul din acele dictoane pe care le-atârni pe pereții unde lucrezi sau cugeti: *Omule, nu uita că ești muritor* sau *Trăiește cu zâmbetul pe buze* sau *Munca e brățără de aur* sau *Dumnezeu este iubirea* să-ți amintească nu numai ție, da' și străinilor care le văd că din auzite măcar, da' tot știi că fi posibil să fi fost nevoie de ceva mai mult decât numai de tine singur ca s-ajungi unde-ai ajuns.

Da' astea toate, pervazu' și toate cele, aveau să vină mai târziu. Pentru moment, avocatu' era liber. Si dup-aceea- nu la trei zile după ce-a ajuns Linda la New York, da' nici la trei sute – devenise, vorba ăluia, liber de-a binelea. Era rezemat de ghișeu, la poștă, în hol, cu scrisoarea gata deschisă-n mâna când am intrat; și nu el era de vină dacă-n momentu' ăla holu' era gol.

- Îi zice Barton Kohl, face el.
- În regulă. Da' cui îi zice-așa?
- Visului.

- Cole, fac eu.
 - Nu, zice el. Dumneata îl pronunți Cole. Se scrie K-o-h-l.
 - Oh, fac eu. Kohl. După ureche, nu-mi sună prea american.
 - Vladimir Kirilici îți sună mai american?
- Da' holu' era gol. Cum am spus, nu din vina lui.
- Să fie-a dracului de treabă, fac eu. De-o sută cincizeci de ani în cap de când blestematu' vostru de Congres yankee ne-a exilat în munții din Virginia, în fiecare generație, un Ratliff a trebuit să-și piard-o jumă' de viață-ncercând să facă să se uite numele lui mic până să n-apuce cineva să-l spună tare și să-l audă lumea. Eula îți-a spus.
 - *All right*, face el. Am să te-ajut să-ți îngropi rușinea familiei. Da, face el. E ovrei. E sculptor, probabil că unu' grozav de bun.
 - Pen' că-i ovrei?
 - Probabil. Da' nu numai de-asta. Din cauza ei.
 - L-a făcut Linda sculptor bun indiferent ce-ar fi fost înainte numai pen' că s-a măritat cu el?
 - Nu. Trebuia să fi fost cel mai bun, orice ar fi fost, ca să-l aleagă ea.
 - Vasăzică, s-a măritat, zic.
 - Da' de unde! Face el. Nu. L-a cunoscut. Atâtă tot.
 - Vasăzică, încă nu ești... Era să zic *în siguranță*, da' m-am oprit la timp. Vreau să zic, nu s-a hotărât încă.
 - Eu ce dracu' tot vorbesc? Nu-ți aduci aminte ce ziceam astă-toamnă? C-o să iubească-o singură dată și pentru todeauna.
 - Decât că ziceai că-i „condamnată să iubească”.
 - *All right*.
 - Condamnată la fidelitate și la suferință, ai zis. Să iubească o dată și repede, și să-l piardă, repede, și tot restu' vieții să-i rămână credincioasă și să-l plângă. Da' cel puțin până acumă încă nu l-a pierdut. De fapt, nici măcar nu l-a luat încă. Așa-i, nu?
 - Am zis *all right*. N-am zis?
- Asta a fost cam prin primele șase luni. După vreun an, pervazu' ăla

mic de lemn pentru picioare era la locu' lui pe bordura căminului stil Mount Vernon, pictat de mâna – scândurica aia negeluită parc-ar fi fost scoasă dintr-un morman de deșeuri, bătută-n cuie de-un dulgher de la țara pe ce s-ar putea numi Matterhornul virgin al respectabilității, care să permită unui alpinist să se cramponeze gâfâind, să răsuful-o clipă pentru-acea ultimă avântare pe viață și pe moarte spre-a degrada-n cele din urmă culmea, apogeul, cununa, cu inițialele sale triumfătoare. Da' nu era căzu' cu el: aici din nou era vorba de umilința aia a lui: nu în public, unde-ar fi fost o insultă pentru fiecare și pentru toti ăi' care purtau venerație ascensiunilor alpine ale Bâncii Comerçanților și Fermierilor, ci în particular, ca-ntr-o capelă secretă sau într-un altar: nu să te-agăti de el gâfâind, desperat și ne'nfricat, ci să-ți propești picioarele, când vrei să stai comod să te odihnești.

De data asta treceam pe lângă scara biroului, când avocatu' apără pe după colț ca de-obicei în goană, cu-o mulțime de hârtii juridice de ale lui ieșindu-i pe jumătate din buzunarele hainei, da' și cu câteva încă-n mâna tot ca de-obicei. Ce vreau să zic e c-avea două feluri de mers: fie aproape că stătea locului mai mult sau mai puțin liniștit, fie alerga de parcă-i ardea ceva pe la coada surtucului.

— Dă fuga-acasă și ia-ți valiza, zice. Plecăm deseară la Memphis să luăm trenu' de New York.

Așa c-am urcat scara, și-ndată ce-am ajuns și-a schimbat mersu', ca de-obicei. Își-a aruncat hârtiile pe birou și a luat o pipă de cocean de păpușoi de pe tavă, și s-a aşezat pe scaun, și numai când a-nceput să se scotocească prin buzunare, după chibrituri sau tutun, sau ce-o fi fost a descoperit și-ălelalte hârtii și le-a aruncat pe birou, și s-a lăsat pe spate-n scaun de parc-ar fi avut timp cât lumea și nu s-ar mai fi putut petrece nimic de-acu-ntr-o sută de ani.

— La târnositu' noii locuințe, făcu el.

— Vrei să zici receptie, nu? Nu se zice-așa la ce vine după ce preotu' și-a luat ăi doi dolari?

N-a răspuns nimic, doar ședea și-și vedea de-aprinsu' lulelei, ca un giuvaergiu care-ar topi de pildă exact o picătură de platină-ntr-un ceasornic, să zicem.

— Vas' zică, nu se căsătoresc. Fac un fel de alianță. Am mai auzit eu de-așa ceva: de-aia se zice visuri de probă de la Grinnich Village: poți să te trezești fără să trebuiască să sari din pat și să-alergi ca nebunu' la primu' avocat din cale.

Nu se mișcase. Doar se zburlise, da' atât de prompt, de repede, că n-a avut timp să-și schimbe poziția. Ședea acolo zburlit ca un arici, fără să se miște, normal: doar spunând rece și calm, pentru că și-un arici chiar, odată ce s-a aranjat și să-a scos toți țepii afară, își poate permite și el să aibă o voce rece și calmă, și stăpânită:

— *All right*. Am să le lipesc eticheta „căsătoriți” atunci. Protestezi? Contești? Ai cumva ceva mai bun de propus?

— Pentru că nu mai au destul timp, a zis el.

— Nu mai au destul? Nu mai au deloc. Tinerilor de azi nu le-a mai rămas, pentru că numai imbecilii sub douăscinci de ani pot să mai credă, necum să mai spere că-a mai rămas... pentru oricare dintre noi, pentru oricine-i în viață...

— Nu-i nevoie de cine știe cât timp ca să spună amândoi un „Da” în fața preotului și să-i dați permă cât socotiți voi trei că face.

— De-abia ți-am spus că nu mai e timp nici măcar de atât, când n-ai mai mult de douăscinci-treizeci de ani...

— Vasăzică, asta-i vîrsta lui, fac eu. Adineauri te oprișești la douăscinci.

Acuma nu s-a mai oprit la nimic.

— De-abia un deceniu dacă trecut de când tații și unchii, și frații lor l-au terminat pe cel care trebuia să scape pentru todeauna de paraziți fenomenul guvernării – de proprietarii ereditari și de concesionarii generali ai problemei umane, care doar ce-au terminat de omorât opt milioane de făpturi omenești și de devastat, pe tot mijlocul Europei apusene, o fâșie lată de patruzeci de mile. Și, cu toate

astea, la nici măcar doisprezece ani de-atunci, aceiași vechi gheșeftari cinici, fără să-și dea osteneala să-și schimbe măcar numele sau mutra, atribuindu-și doar o serie de noi titluri scoase din doctrinele desuete ale lexiconului democratic și din mitologie, s-au coalizat din mers spre a distrugе unica și ultima speranță deznădăjduită... *Acuma iar o sănceană cu ăia care i-au zdrobit inima lu' Wilson și-au ucis Liga Națiunilor*, mi-am zis eu, da' de data asta ăl care nu s-a întrerupt din mers el a fost: Aşa-i ăl din Italia, aşa-i și-ăllalt, din Germania, teribil de periculos, pentru că Mussolini n-are decât italieni cu care să lucreze în timp ce ăstălalt are nemți. Şi-ăl din Spania, care n-are nevoie decât să mai fie lăsat puțin în pace de noi ăştia toți, care mai credeam că, dacă ținem ochii-nchiși înc-o buca' de vreme, o să dispară. Ca să nu mai pomenesc de...

— De ăl din Rusia, fac eu.

— ...de ăi de la noi de-acasă: organizații cu nume frumoase, toate-adunate-n numele Domnului contra impurilor în morală și-n politică, și-a ălora care n-au culoarea pielii și originea etnică, și religia care trebuie: Ku-Klux-Klan și Cămășile Argintii, ca să nu-i mai pun la socoteală și pe diverșii campioni locali, cum e Long în Louisiana sau Bilbo al nostru din Mississippi, ce să mai vorbim de Clarence Egglestone Snope, senatorul, chiar aici la noi în Yoknapatawpha...

— Ce să mai vorbim de ăl din Rusia, fac eu.

— Ce?

— Vasăzică, asta-i, zic. Nu-i numai sculptor. E și comunist.

— Ce? făcu avocatu'.

— Barton Kohl. Motivu' pentru care nu se căsătoresc întâi e că Barton Kohl e comunist. Nu poa' să creadă-n biserici și-n căsătorie. Nu-l lasă.

— El a fost pentru căsătorie, a zis avocatu'. Linda-i cea care n-a vrut. Acuma eu eram ăla care făcea „Ce?” și el ăla care sedea aprig și intușabil ca un arici.

— Nu crezi?

— Ba da, cred, am zis.

— De ce să vrea să se căsătorească? Ce putea ea să fi văzut în cea-n care privise nouășpe ani de zile care s-o-ndemne să se mărite?

— *All right*, zic. *All right*. Numai că nu cred. O cred p-a dintâi, p-aia cu timpu', că nu le-a mai rămas destul. C-atunci când ești destul de Tânăr, poți să crezi. C-atunci când ești destul de Tânăr, da' și destul de brav poți să urăști intoleranță și să crezi în speranță, și dacă-într-adevăr ești destul de brav, să treci și la fapte. Se mai uita încă la mine. Aș fi vrut să fi fost și eu aşa, am zis.

— Nu ca să te-nsori cu cineva anume, să te-nsori cu oricine, doar aşa, ca să fii-nsurat. Să nu fie adulter. Chiar dumneata.

— Nu, nu asta. Aș fi vrut să fi fost unu' dintre ei, oricare. Să cred în intoleranță și-n speranță, și să trec la fapte. Cu orice preț. Chiar de-ar trebui să fiu din nou, ca ea, sub douășcinci de ani, ca s-o pot face. Chiar sculptor de treij' de ani la Grinnich Village, cum este el.

— Vasăzică, refuzi să crezi că tot ce vrea ea e să se cocolească, să se strângă-n brațe amândoi și să fie, ce numește ea, fericită.

— Ba da, zic. Și eu vreau. Așa că de data asta nu m-am dus cu el, nici chiar după ce-a zis:

— Fleacuri. Hai, vino! Pe-urmă trecem pe la Saratoga, să vedem șanțul sau colina, sau ce-o fi fost, unde primul vostru strămoș imigrant, Vladimir Kirilici Ratliff, a pus piciorul pe pământul dumitale natal.

— Nu era niciun Ratliff pe vremea aia, am zis. Nu ștui ce nume de familie-o fi purtat. Probabil că Nelly Ratliff nu știa nici măcar să-l silabisească, necum să-l și pronunțe. De fapt, poate că nici el nu știa. Și-afară de asta, nici măcar nu era Ratliff atunci. Era Rateliffe. Nu, am zis, dumneata singur ai să fii de-ajuns. O să-ți iasă mai ieftin coroborarea decât dac-ar trebui să mai plătești nu numai înc-un bilet circular, da' și trei mese pe zi.

— Coroborare, cu ce?

— În acest moment grav al vieții ei, când se hotărăște să s-asocieze

oficial sau cel puțin formal, sau să se-nhăiteze c-un amic, cum zice poetu', de sex opus, motivu' voiajului, nu-i aşa, e ca să-i spui, în fine, și ei, și lui cine-i ea sau cel puțin cine nu-i. Și p-orm-am zis: Firește. Știe. Și el face:

— Ce-i ea de vină? Cum ar fi putut să trăiască nouășpe ani în aceeași casă cu Flem și tot să mai credă c-ar fi posibil să-i fie el tată, chiar dac-ar fi avut dovedă incontestabilă?

— Și dumneata nu i-ai spus niciodată, fac eu. Și p-orm-am zis: Ba mai rău. Dacă i s-ar întâmpla s-o tulbure chestia asta și să stea s-o rumege puțin, și-ar veni la dumneata și ți-ar zice poate: „Spune-mi adevărul. Nu-i tatăl meu”. Ea poa' să se bizuie to'deauna pe dumneata c-ai să-i zici: „Te-nșeli. Este”. Asta-i bizuiala și nevoia de care vorbeai? Acuma nu se mai uita la mine. Ce te-ai face dac-o-ntoarce pe dos și-ți zice „Cine-i tatăl meu?” Nu, nu se uita la mine.

— Ai dreptate. Nu poa' să te-ntrebe una ca asta. Socot că-l cunoaște și ea destul de bine pe Gavin Stevens, în orice caz atât cât să știe că sunt unele minciuni cărora nici chiar el n-ar vrea să trebuiască să le facă față. Nu se uita la mine deloc: Așa că bizuiala aia, și ea tot pe-un bilet circular stă, am zis eu.

După zece zile era-napoi. Și mă gândeam cum ar fi dacă sculptorul căla ar putea s-o ia aşa, prin surprindere, poate pe jumate-adormită, s-o amăgească, s-o ia din pat și s-o ducă drept la altar, sau măcar la un judecător de pace, pân' să n-apuce ea să-și dea seama unde e, și-atunci poate că el – avocatul – ar fi liber. Pe-urmă mi-am dat seama că nu era nici măcar un gând amăgitor, un vis cu ochii deschiși, pen' că-n toată ideea asta nu era nimic care să se poată numi gând. Pen' că-ndată ce m-am descotorosit de păienjenișul asta de iluzii am constatat că ar fi trebuit de ani de zile să înțeleg că Eula-și dăduse seama din clipa-n care-a dat cu ochii de el: că-n viața lui n-o să mai fie vreodată liber pen' că-n viața lui n-o să mai vrea să fie vreodată liber pen' că asta era viața lui și, dac-ar pierde-o cândva, n-o să-i mai rămâie nimic. Vreau să zic dreptu' și privilegiu', și prileju' de a-și dedica, pentru vecie,

capacitatea lui de a-și asuma răspunderea pentru ceva fără sfârșit față de apetitu' lui, și care n-o să-l amenințe niciodată cu-o recompensă, nici măcar c-un os de ros. Și mi-am adus aminte ce mi-a răspus atunci de mult despre ea, cum că era condamnată la fidelitate și la monogamie – să iubească-o singură dată și să-l piardă, și-apoi să-l plângă, și cum eu am zis că recunosc, c-așa-i, că să fii fiica Elenei din Troia era într-un fel parc-ai fi fost ex-papa de la Roma sau ex-împăratu' Japoniei: n-aveai cine știe ce viitor. Și-mi dădeam seama acuma că el aproape c-avea dreptate, doar că nu pusese cuvântu' „condamnată” chiar unde trebuia: că nu ea era cea condamnată, ea probabil c-o să se descurce; condamnat era cel care prima fidelitatea ei și monogamia, și dragostea, și cel care-și asuma răspunderea și care nu voia nici os de ros, necum că-l aștepta, ăsta era condamnatu'; și cum între ăștia doi norocoși poate că era ăl căruia-i cădea acoperișu-n cap, în timp ce se urca în pat sau se dădea jos.

Așa că, dacă i-aș fi spus toate astea, natural că s-ar fi făcut loc, și-năcum, așa că normal că bunul meu simț mi-a zis să-mi văd de treabă. Așa că-n bună parte evitându-l, da' mai ales luptând ca un demon, ca Iacob cu îngeru' lui, pân' la urmă-am reușit activmente să rezist ispитеi de a-i spune – poate ispita cea mai mare ce-i poate ieși omului în cale, adică de-a renunța cu bună știință la ocazia de-a spune după aia: „Ți-am zis eu”. Și-așa trecea timpu'. Pervazu' ăla mic, suplimentar, la cămin, pentru proptit picioarele, pe care nu-l văzuse încă nimeni decât argatu' negru, era montat acum – ajunsese legendă la Jefferson după ce-argatu-mi povestise mie și-amândoi, și el (probabil), și eu, am mai spus-o câte-unui prieten intim: devenise parte integrantă din legenda Snopesilor, un alt monument Snopes, din seria care-ncepuse cu rezervorul ăla de apă, despre care n-am aflat nici până astăzi încă dac-au găsit acolo toată alama aia lipsă de pe vremea când la uzina electrică domnea Flem Snopes, și pe care-o aruncaseră-năuntru ăi doi fochiști negri de frică.

Apoi veni și 1936 și timp rămânea din ce în ce mai puțin: Mussolini

în Italia și Hitler în Germania, și, firește, cum zicea avocatu', și-ăla din Spania; avocatu' mi-a zis:

— Fă-ți valiza! Luăm avionu' de la Memphis mâine-dimineață. Nu, nu, zice, n-are ce să-ți fie frică de molipsire prin contact de data asta. Se căsătoresc. Pleacă-n Spania să se-nroleze-n armata republicană și probabil că el atâta a bătut-o la cap și-a cicălit-o, că până la urmă ea probabil c-a zis: „Of, Doamne, fie cum vrei tu”.

— Vasăzică, la urma urmei, el nu-i un artist liberal și emancipat, și cu idei avansate, zic. Nu-i decât un om ca toți oamenii, care crede că, dacă-o fată merită să te culci cu ea, merită să-ai să-ai acoperiș deasupra capului și ceva de mâncare. Și-un ban de buzunar pe restu' vieții.

— *All right*, face el. *All right*.

— Numai că o să mergem cu trenu', zic eu. Nu că mi-ar fi frică să merg cu-aeroplanu': da' când trecem prin Virginia să pot să văd și eu ce-a mai rămas din locu' pe-unde și-a făcut drum în Statele Unite primu' imigrant Vladimir Kirilici. Așa că eram gata în colț cu valiza-n mâna când a apărut și-a oprit, și-a deschis ușa, și s-a uitat la mine, și p-urmă, cum se zice-n cinematografie, a luat un prim-plan și-a zis:

— Ei, drăcia dracului!

— E-a mea, zic. Am cumpărat-o.

— Dumneata, face el, dumneata cu cravată. Dumneata, care nici măcar n-ai purtat vreuna-n viața dumitale, necum să fi cumpărat.

— Ai zis că-i cununie.

— Scoate-o, zice el.

— Nu, zic.

— Nu merg cu dumneata așa. Nu vreau să fiu văzut cu dumneata așa.

— Nu, n-o scot, zic. Poate că nu-i numai cununia. Mă duc să dau pentru prima oară cu ochii de toti V.K. Ratliff-ii începuturilor. Poate că lor vreau să le semăn. Sau măcar să nu-i fac de râs. Așa c-am luat atunci seara trenu' de la Memphis și-a doua zi eram în Virginia –

Bristol, p-ormă Roanoke și Lynchburg, și-am apucat-o spre nord-est de-a lungu' munților albaștri și undeva-naintea noastră, nu știam bine unde, cel dintâi Vladimir din neamul Kirilici își găsise-n cele din urmă un locșor unde să poa' să s-oprească acela căruia nu-i mai știm numele de familie, sau poate că nici n-avea pân' ce nu l-a găsit Nelly Ratliff care-atunci se scria Rateliffe, cum nu știm nici ce căuta-ntr-unu' din regimentele alea de mercenari nemți din armata generalului Burgoyne, care-a mâncat bătaie la Saratoga, da' Congresu' n-a vrut să admită condițiile capitulării și i-a surghiunit pe toți, cu catrafuse cu tot pe șase ani în Virginia, să se zbată cum or ști, fără mâncare și fără bani, și unii, cum era și Vladimir Kirilici ăsta, și fără să știe măcar limba. Da' nu i-a trebuit niciuna din astea trei ca să fugă și să nimerească nu numai exact în satu' cel mai potrivit, da' și exact în șura cea mai potrivită-n care Nelly Ratliff, care căuta cuibarele de ouă sau aşa ceva, a dat peste el. Și nici nevoie să știe limba n-a avut ca să mănânce mâncarea pe care i-o aducea; și poate că niciodată habar n-avusese de lucratu' pământului până-n ziua-n care ea, în fine, l-a scos la lumină să-l vadă ai ei: și nici măcar de limbă-n care să știe să vorbească n-avusese vreodata nevoie ca să urmeze ce-a urmat când cineva – maică-sa sau taică-su, sau frații, sau cine-or fi fost, poate doar un vecin – a băgat de seamă ce burtă făcuse; aşa că s-au căsătorit și V.K. a căpătat activmente-un nume real și legal, numele de Rateliffe, și ăl de după el s-a dus în Tennessee și ăl de după el s-a mutat în Mississippi, numai că-n timpu' ăsta a ajuns să se scrie Ratliff și primul băiat e to'deauna botezat Vladimir Kirilici și-și pierde-acuma juma' din viață încercând să nu-l afle lumea.

A doua zi de dimineață eram la New York. Devreme; nici măcar șapte. Prea devreme.

- Probabil că nici n-au isprăvit cu breakfastu', zic.
- Pe dracu' breakfast, zice avocatu'. Nici măcar nu s-au dus încă să se culce. Aici e New York, nu-i Yoknapatawpha.

Așa că ne-am dus la hotel, unde avocatu' oprise dinainte-o odaie.

Numai că nu era o odaie, erau trei: un salon și două dormitoare.

— Putem mânca aici sus, zice el.
— Breakfast? Zic eu.
— Ni-l trimit aici sus.
— Aici e New York, zic. *Breakfast* în dormitor sau în bucătărie, sau în dos pe verandă pot să mănânc și-acasă-n Yoknapatawpha. Așa că ne-am dus jos în restaurantul hotelului. P-formă-am zis: Când iau ăştia breakfast? Când se-ntunecă? Sau când li se năzare să se scoale?
— Lasă asta, zice. Avem de făcut întâi un drum. Nu, zice iar avem două drumuri de făcut. Se uita iarăși la ea, cu toate că trebuie să recunosc că nu mai deschisese vorba de-atunci de când mi-a zis prima oară, la Jefferson, când m-am urcat în mașină. Și-mi aduc aminte cum îmi povestise-odată despre clima de la New York, că poate că nu-i nicăieri pe lume-o climă ca asta, parc-ar fi făcută anume pentru New York. În căzu' asta, chiar c-aveam o probă: o zi de-alea senine deinceput de toamnă când ceru' pare-o ceață albăstruiie odihnindu-se pe pământ, clădirile-nalte străpungându-l și retezându-se, și muchiile ascuțite estompându-se, ca și cum lumina soarelui n-ar străluci pe el, ar fredona cum susură firele de telegraf. Și-atunci am văzut-o: o prăvălie cu o vitrină, o vitrină-ntreagă și-n ea o singură cravată.

— Stai puțin, zic.
— Nu, zice. Mergea, câtă vreme nu te vedea decât conductorii de tren, da' nu poți să te-arați aşa în fața unui pastor.
— Nu, zic, stai puțin. Pentru c-auzisem eu de prăvălii d-astea de pe străduțe laterale. Dacă le trebuie-o vitrină-ntreagă ca să pună-n ea o singură cravată cu siguranță c-or să vrea pe ea trei sau patru dolari.

— N-avem încotro acumă, face. Aici e New York. Hai!

Și-năuntru tot nimic decât câteva scaune aurite și două cucoane în rochii negre, și un bărbat îmbrăcat ca un senator, sau cel puțin ca un pastor, și care știa cum îl cheamă pe-avocat pe numele lui adevarat. Pe-urmă, un birou cu o masă și cu un vas cu flori, și-o cucoană scurtă și-ndesată, și negricioasă, îmbrăcată-ntr-o rochie care n-ar fi venit bine

pe nimeni, cu păru-ncăruntit pieptănat cu cărare și cu cei mai frumoși ochi negri pe care mi-a fost dat să-i văd vreodată, cu toate că erau puțin bulbucați, și care l-a sărutat pe avocat, și pe urmă el i-a zis:

— Myra Allanovna, dă-mi voie să-ți prezint pe Vladimir Kirilici. Și ea s-a uitat la mine și-a zis ceva; da, știu, era pe rusește, și-avocatu', care zice:

— Uită-te la cravata lui. Măcar o dată, dacă poți suporta. și eu zic:

— Ei lasă, că n-o fi chiar aşa. Desigur c-aș fi preferat să fi fost cu galben și cu roșu, în loc de roz și verde. Da' oricum... Și ea zice:

— Vă place galben și roșu?

— Da, doamnă, zic. P-ormă zic: De fapt... Și pân' s-apuc să mă opresc ea zice:

— Da, spuneți vă rog. Și eu zic:

— Nu, nimic. Mă gândeam aşa că, dacă ți-ai putea imagina o cravată și p-ormă s-o iezi și să ți-o pui la gât, mi-aș imagina una făcută din roșu cu un buchet sau poate cu-o singură floarea-soarelui în mijloc. Și ea zice:

— Floarea-soarelui? Și-avocatu' face:

— Heliantă. P-ormă zice: Nu, am greșit. Turnesol. Sonnenblume. Și ea zice:

— Stați puțin. Și-a și ieșit, și-atunci mi-am zis și eu: *Stai puțin.*

— Nici chiar la cinci dolari cravata nu-și acoperă ei scaunele astea aurite.

— Acuma-i prea târziu, face avocațu'. Scoate-ți-o. Decât c-atunci când s-a-ntors nu numai că n-avea nicio floarea-soarelui, da' nici măcar roșie nu era. Era ca prăfuită. Nu, greșesc, între timp mă uitasem la ea mai bine. Arăta ca un obraz de piersică și-ți dădeai seama că-ntr-o clipă, dacă te puteai abține să nu clipești, o să-nceapă să se facă piersică de-adevărat. Numai că nu s-a făcut. E și-acuma tot aşa, prăfuită cu aur ca o spinare de fată bronzată la soare.

— Da, face avocatu', trimite-l undeva să-și ia o cămașă albă. Nici cămașă albă n-a purtat vreodată pân-acuma.

— Niciodată, nu? Face ea. Totdeauna numai albastră, nu? Și totdeauna același albastru? Albastrul ochilor dumneavoastră?

— Exact, zic.

— Dar cum faceți? zice ea. Le decolorați? Numai prin spălat?

— Exact, zic. Le spăl.

— Vreți să spuneți că le spălați dumneavoastră personal?

— Le și coase personal, zice avocatu'.

— Exact, zic. Eu vând mașini de cusut. Primu' lucru pe care trebuie să-l știu e să umblu cu ele.

— Natural, zice ea. Pentru moment, luăți-o pe asta. Mâine, pe cealaltă, roșie cu o Sonnenblume. Și iată-ne din nou în stradă. Tot încercam să-i zic: *Stai puțin*.

— Acuma o să trebuiască să cumpăr două, zic. Încerc să fiu serios. Vreau să zic: te rog să mă crezi c-acuma-s tot atât de serios ca oricine din câți cunoști. Spune-mi exact cât crezi că costă cravata aia din vitrină?

Și-avocatu', fără măcar să se opreasă din mers, vorbind peste umăr în mijlocu' lumii care te-mpingea în toate părțile:

— Nu știu. Cravatele ei se urcă până la o sută cincizeci. Să zicem că vreo șaptecinci de dolari... Era exact parcă m-ar fi pocnit unu' cu putere, cu tăișu' palmei, în ceafă, și când mi-am revenit eram rezemat de zid mai departe de forfota mulțimii, zgâlțait de-un tremurat, și avocatu' mai mult sau mai puțin mă sprijinea.

— Ți-e mai bine? Face el.

— Nu, nu mi-e. Șaptecinci de dolari pe-o cravată? Nu pot! Nu vreau!

— Ai patruj' de ani, zice el. Ai fi trebuit să-ți cumperi cravate, cel puțin câte una pe an, de când te-ai amorezat pentru prima oară. Când a fost? La unșpe ani? La doișpe? La treișpe? Sau la opt ori nouă când ai început să mergi la școală – cu condiția ca să fi avut profesoară, desigur. Da' hai să zicem la douăzeci. Astă-nseamnă douăzeci a un dolar cravata pe an. Face douăj' de dolari. Cum nu ești însurat și nici

n-ai să fii vreodată, și nici neamuri prea apropiate, ca să-ți scoată sufletu' cu-grijitu' și să te istovească-n speranța c-o să le rămână ceva de pe urma dumitale, poți să mai trăiești foarte bine încă patrușcinci. Asta face șaiișcinci de dolari. Adică o să ai o cravată Allanovna pe zece dolari. Nimeni altu' pe lume n-a luat o cravată Allanovna pe zece dolari.

- N-am nevoie! Zic. N-am nevoie!
- *Allright*. Îți-o fac cadou.
- Nu. Nu pot să primesc, zic.
- *All right*. Vrei să te duci la ea și să-i spui că nu mai ieși cravata?
- Da' nu-nțelegi că nu pot să fac una ca asta?
- *All right*, zice. Hai, c-am și întârziat puțin. Așa c-atunci când am ajuns la hotel ne-am dus de-a dreptu' la bar.
- Aproape că-ncepe, zic. Nu vrei să-mi spui de cine-i vorba?
- Nu, face el... Aici e New York. Vreau să m-amuz și eu nițel, să-mi fac gusturile.

Și peste-o clipă, când mi-am dat seama că avocatu' nu-l văzuse-n viața lui, am înțeles c-ar fi trebuit să-mi închipui de ce insistase el atâtă ca să vin și eu. Numai că de-abia după asta mi-am adus aminte cum, în cazul asta, avocatu' n-ar fi avut nevoie de niciun fel de ajutor, pen' că neapărat trebuie să ai un fel de afinitate sau, oricum, de repugnanță, pentru omu' care douășcinci de ani a fost ca și-o parte, șincă o parte mare din chinu' tău simplu și normal, și firesc de-a trebui să te trezești din nou a doua zi, cum de altfel trebuise și omu' asta. Așa c-am zis:

- Ei, comedie! Ce faci, Hoake? Pen' că el era. Puțin încăruntit pe la tâmpale, cu-aspect nu doar de om bronzat în aer liber, cu-aspect de om bogat bronzat în aer liber care n-avea niciun fel de nevoie de-un costum de haine de la croitor mare, și de culoare-nchisă, și mai puțin încă de doi chelneri care să-i țopăie-imprejur ca să îți-o dovedească, și care se-așe-zase-acolo unde-l adusese avocatu' de cine-știe-unde dăduse de urma lui, undeva prin vest, tot așa cum m-adusese-n mod

special și pe mine pentru ziua asta. Nu, nu avocatu' ne-adusese pe McCarron și pe mine de la o mie și de la două mii de mile distanță, ca să ne-ntâlnim toti trei într-un bar din New York: fata ne-adusese – fata asta care-n viața ei nu-l văzuse pe unu' (din noi trei și după câte știu eu activmente aş putea spune cu jurământ că nici ălorlalți doi nu le spusesese mare lucru altceva decât bună-ziua – fata asta care nu numai că nu știa, da' nici nu se sinchisea că moștenise destinu' maică-sii de-a prinde patru bărbați în pânza asta de păianjen, c-un unic fir de păr care te strangula; ne-adusese pe toți patru fără să miște măcar un deget – pe bărbat-su, pe taică-su, pe-omu' care tot mai încerca să-și dea viața pentru maică-sa, dac-ar găsi pe cineva s-aibă ce face cu ea, și pe-ăla pe care l-ați putea numi un prieten al familiei gata să fie deajutor – să facem pe figuranții-n reprezentanția-n care ea va zice: „Da”, din noianul de spectacole matrimoniale, produs în serie la primărie, înainte de-a se-mbarca pe-un vapor să plece-n Europa, să facă ce-și închipuia ea c-are de făcut în război. Așa că eu am fost ăl' de-a zis:

— Hoake, îți prezint pe-avocatu' Stevens, și-acuma erau trei chelneri care s-aflau în treabă să ne-ajute să ne așezăm (sărea-n ochi cât era de bogat).

— Ce luăti? zise el către avocat. Ce ia V.K. Știu – un Bushmill, făcu el către chelner. Adu sticla. Ai să te simți ca acasă, îmi zise el. Are exact același gust ca și drăcia pe care-o făcea Calvin Bookwright – îți mai aduci aminte? Acuma se uita și el la ea. E-o Allanovna, nu? Face el. Te-ai săltat ceva de când ai plecat de la Moșia Franțuzului. Acuma se uita la avocat. Dădu peste cap paharu' dintr-odată și chelneru' era gata cu sticla să-l umple la loc până s-aibă el timp să facă vreun semn. N-avea nicio grijă, zice el. Mi-am dat cuvântu'. Mi-l țin.

— N-aibi nici dumneata nicio grijă, zic eu. Avocatu' are trecere la Linda. Ea o să-l creadă-ntâi pe el, indiferent de ce-a uitat unu' și ce-o să-ncerce să-ndruge altu'. Și-am fi putut mâncă și-acolo, da' avocatu' face:

— Aici e New York. Ca la moș Cal Bookwright în ghetărie, putem mânca când ne-om întoarce-acasă. Aşa că ne-am dus în restaurant. Era şi timpu'. La primărie ne-am dus cu taximetru. În timp ce coboram, a venit un alt taximetru şi-au coborât ei. El nu era voinic, da' arăta, arăta ca un jucător de fotbal. Ba nu: arăta ca un boxer profesionist. N-avea un aer chiar dur şi nici implacabil n-ar fi fost cuvântu' potrivit. Ai fi zis c-ar fi-n stare să te bată sau poate că l-ai bate, da' că probabil că n-ai putea sau c-ar putea să te ucidă, sau l-ai ucide, cu toate că probabil că n-ai putea. Da' niciodată n-ar sta să se tocmească cu tine, şi-avea nişte ochi spălăciţi, ca ai lu' Hub Hampton, da' nu duri: doar că te priveau simplu, liniştit de-a-ntregu', nu-i scăpa nimic şi parc-ar fi ştiut foarte bine dinainte ce-o să vadă.

Am intrat. Era un hol mare, un corridor, un şir de oameni, doi câte doi, în care-am fi fost ultimii dacă şiru-ar fi avut sfârşit, da' n-avea: to'deauna mai era o pereche după tine; noroc că nu ținea mult: ajungeai la o uşă pe care sta scris OFIȚERUL STĂRII CIVILE şi intrai. Nici aici nu ținea mult, taximetrele alea două mai aşteptau încă.

— Vasăzică, ăsta-i Grinnich Village, fac eu. Intrai de-a dreptu' din stradă, în dos c-un peticuţ de pământ cât o poală de cămaşă; i-ai fi zis curticică, da' târgoveştii ăştia-i ziceau grădină: avea şi-un pom chiar, cu vreo trei drăcii pe el, care-n primăvară şi-n vară fuseseră desigur frunze. Da' -năuntru era frumos: plin de lume, normal, cu doi chelneri strecurându-se-ncoace şi-ncolo, cu tăvi cu pahare de şampanie, şi trei-patru invitaţi ajutând şi ei, şi mai erau şi ai care preluau apartamentu' pe timpu' cât Linda şi cu proaspătu' ei soţ aveau să fie plecaţi în Spania la război – o pereche Tânără, cam de-aceeaşi vîrstă cu ei. E şi el tot sculptor? l-am întrebat pe-avocat.

— Nu. E ziarist.

— Oh, zic. Atunci probabil că-s căsătoriţi de multă vreme.

Era frumos la ei: O odaie cu-o mulţime de ferestre şi lumină din belşug. Plină cu lucruri, da' aveau aeru' că-s folosite – un perete-ntreg plin cu cărti şi un pian, şi mi-am închipuit că trebuie să fie tablouri,

pentru că erau agățate pe pereți, și-alte lucruri mi-am închipuit că erau sculpturi, da' restu' nu știam ce sunt, erau făcute din bucăți de lemn sau de fier, sau din fâșii de tinichea și sărmă. Numai că asta era, nu puteam să-ntreb din cauza atâtorei poeți și pictori, și sculptori, și muzicieni, pentru că trebuia totuși să facă pe gazda până ce – el și cu Linda, și cu-avocatu', și cu mine – ne-om putea strecura să ne ducem jos, unde era vaporu'; fără-ndoială c-o grămadă de oameni își vedea visu' cu ochii la Grinnich Village, da' fără-ndoială că o nuntă era un eveniment chiar și-acolo. Își unu' dintre ei nu era nici poet, nici pictor, nici sculptor, nici muzician, și nici măcar un gazetar obișnuit; cu siguranță că lucra-n galanterie și-și avusese-n-seara aia sămbăta lui liberă. Pen' că de-abia intrase-n odaie, că nu numai că se uita la cravată, da' o și pipăia-ntre două degete.

— Allanovna, face el.

— Exact, zic.

— Oklahoma? Petrol?

— Mă rog?

— Aha, Texas. Comerț de vite. În Texas îți alegi din ce să faci milioane: sau din petrol, sau din vite: este?

— Nu, dom'le, zic. Mississippi. Vând mașini de cusut.

Așa c-a mai trecut puțin timp până să poată Kohl să vină-n cele din urmă să-mi umple din nou paharu'.

— Din câte-nțeleg, ai copilărit cu mama Lindei, zice.

— Exact. Dumneata ai făcut astea?

— Astea, care?

— De-aici din odaie.

— Oh, face el. Vrei să mai vezi și altele? De ce?

— Nu știu încă, zic. Are vreo importanță? Așa că ne-am făcut loc cu coatele prin înghesuială – începuse să trebuiască să-ți faci loc cu coatele – și-am trecut prin hol, și-am urcat câteva trepte. Își aici era mai frumos ca peste tot: un pod, cu-o parte-ntreagă din acoperiș numai ferestre, o odaie nu în care să locuiești, da-n care să vii să fii singur și

să lucrezi. Și el sta puțin în urma mea și-ntr-o parte, și-mi lăsa și timp, și loc să privesc. Până ce, dup-un timp, zice:

- Scandalizat? Înnebunit? Și, dup-un timp, zic:
- Trebuie neapărat să fiu scandalizat sau înnebunit de ceva, numai pentru că n-am mai văzut pân-acuma?
- La vârsta dumitale, da, zice. Numai copiii pot rezista surprizelor de dragu' surprizei. Oamenii mari nu suportă surprize decât dacă li se făgăduiește dinainte c-or să vrea s-o cumpere.

— Poate că eu n-am avut încă timp destul, zic.

— Privește cât pofteaști. Așa că se rezemă de perete cu brațele încrucișate ca un jucător de fotbal și zgomotu' petrecerii la care se presupunea că el e încă gazză se ridica pe scară până la noi, în timp ce eu îmi luam tot răgazu' să privesc: unele, pricepeam ce sunt, altele, aproape că le pricepeam, și poate că, dac-aș mai fi avut timp, le-aș fi și priceput, și altele-mi dădeam seama că n-o să le-nțeleg niciodată de-a binelea, până când m-am luminat deodată că nici asta n-are nicio importanță, nu numai pentru el, da' nici pentru mine. Pen' că oricine poa' să vadă și s-audă, și să miroasă, și să pipăie, și să guste ce să așteaptă s-audă și să vadă, și să miroasă, și să pipăie, și să guste, și nici n-o să bage de seamă mare lucru dacă ești acolo, nici n-o să-i pese dacă nu ești. Așa că, cine știe, dacă poți să vezi și să simți, și să miroși, și s-auzi, și să guști ce-n viața ta nu te-ai așteptat și nici măcar nu ți-ai putut închipui pân' atunci, poate că de-aia te-a ales Ăl de Sus să fii cel care trăiește cu-adevărat.

Așa c-acuma venise și momentu-ntâlnirii. Vreau să zic întâlnirea pe care-o aranjase avocatu' cu Hoake, cu Hoake care zicea:

- Păi ce pot eu să-i spun ei... bărbatului ei... prietenilor? Și avocatu':

— De ce să trebuiască să-i spui cuiva ceva? Am avut eu grija de asta. Îndată după ce-or ciocni toti în sănătatea ei, ia-o de braț și ștergeți-o. Numai să nu uiți să fiți la unșpe jumate la vapor. Decât că Hoake, când erau amândoi în ușă gata să plece, Hoake în costumu' lui

de la croitor mare și de culoare-nchisă, și cu pălăria melon în mâna, și Linda, într-un fel de rochie de seară sub mantou, tot mai încerca. Și nu că semănau, pentru că nu semănau. Ea, pentru o femeie era înaltă, destul de înaltă ca să n-aibă cine știe ce siluetă (vreau să zic genul ca să fluiere oamenii a admirăție-n urma ei) și el nu era deloc înalt pentru un bărbat și de fapt puțin cam îndesat. Da' ochii erau exact aceiași. În orice caz, eu aveam impresia că oricine s-ar fi uitat la ei, fără să vrea și tot și-ar fi dat seama că-s rude. Așa că el tot mai încerca:

— Un vechi prieten al familiei mamei ei. Bunicul ei și cu tatăl meu pare să fi fost rude-ndepărtate... Și-avocatu' retezându-i-o:

— *All right, all right*, las-o baltă! Nu uita să fiți la timp.

Și Hoake:

— Da-da. O să luăm masa la Twenty-One și de-acolo ne ducem la Stork Club, dac-o fi nevoie să ne telefonezi. Și-au plecat și ceilalți au plecat și ei, afară de trei bărbați care-am aflat că erau tot ziariști, corespondenți străini; și Kohl i-a ajutat nevestei noului locatar să gătească niște spaghete și-am mâncat, și-am mai băut puțin vin, de data asta roșu, și vorbeau despre război, despre Spania și Etiopia, cum că asta era numai începutu': c-aveau să se stingă luminile-n Europa toată și că-n curând poate că și la noi în țară; până ce s-a făcut timpul să mergem la vapor. Și-acolo-n cabină am mai băut niște şampanie, da' avocatu' de-abia destupase prima sticlă, când au apărut și Linda cu Hoake.

— V-ați și întors? făcu avocatu'. Credeam c-o să mai stați, cel puțin înc-un ceas.

— Ea... noi am decis să nu mai trecem pe la club, zise Hoake. În schimb, am luat o trăsură și ne-am plimbat prin parc. Și-acuma... făcu el. Nici nu-și lăsase pălăria din mâna.

— Rămâi să mai iei un pahar de şampanie, zise-avocatu', și Kohl a spus și el ceva. Da' Linda-i și întinsese mâna.

— *Good bye*, domnule McCarron! Îți mulțumesc pentru seara asta și pentru c-ai venit la căsătoria mea.

- Nu vrei să-mi zici Hoake acuma? făcu el.
- *Good bye*, Hoake! zise ea.
- Așteaptă-ne-n taximetru, atunci, zise avocatul. Venim într-o clipă.
- Nu, zise Hoake. Iau alt taximetru și-l las pe acesta pentru voi. Și a plecat. Ea a-nchis ușa după el și s-a apropiat de avocat scoțând ceva din buzunar.
- Uite, zise ea. Era o brichetă de aur. Știi că n-ai să-o-ntrebuințezi niciodată, pentru că zici că simți gustul lichidului când îți aprini pipa.
- Nu, face avocatu'. Ce-am zis eu e că pot să-l miroș.
- *All right*, zice ea. Ia-o-n orice caz. Așa că avocatu' a luat-o. Are inițialele dumitale gravate pe ea, vezi?
- GLS, face avocatu'. Astea nu-s inițialele mele. Eu n-am decât două: GS.
- Știi. Dar gravorul mi-a zis că o monogramă trebuie să aibă trei litere, așa că îmi-am împrumutat una de-a mea. Apoi a rămas în fața lui, înaltă aproape cât el, privindu-l. Aceasta era tatăl meu, zice ea.
- Nu, face avocatu'.
- Ba da.
- N-ai să pretinzi acumă că el îmi-a zis una ca asta.
- Știi foarte bine că nu. L-ai pus să jure.
- Nu.
- Atunci jură dumneata.
- *All right*, face avocatu'. Jur.
- Mi-ești drag, zice ea. Știi de ce?
- Spune-mi.
- Pentru că, de câte ori îmi spui o minciună, sunt sigură că ai să-o ții așa până la sfârșit.

A urmat al doilea pelerinaj sentimental. Nu, mai întâi a fost altceva. A doua zi după-masă.

- Să mergem acumă să luăm cravata, a zis avocatu'.

- Nu, fac eu.
- Vrei să zici că te duci singur?
- Exact, zic eu. Aşa că eram singur, în acelaşi birou mic, şi ea în aceeaşi rochie care n-ar fi venit bine nimănuि, cu ochii la guleru' meu gol încă-nainte de-a fi apucat eu să pun pe masă cravata şi-o sută cincizeci de dolari, alături de-aia nouă, pe care nici n-o atinsesem, că mi-era frică. Era roşie, numai puţintel mai deschisă decât o frunză de eucalipt toamna, şi nu cu o singură floarea-soarelui, nici măcar c-un buchet: cu o mulţime de floarea-soarelui mici, galbene, fiecare-ntr-un fel de romb ca o faţetă de brilliant şi-n fiecare floare un punct mic albastru, aproape-exact albastru' pe care-l iau cămăşile mele dup-un timp. N-am îndrăznit să-o ating.

— Îmi pare rău, zic. Da' vedeti şi dumneavoastră că pur şi simplu nu pot. Eu vând maşini de cusut în Mississippi. Nu-mi pot permite să se afle-acolo că-am cumpărat cravate cu şapteşinci de dolari bucata. Da' tot aşa cum eu vând maşini de cusut în Mississippi, dumneavoastră vindeţi cravate la New York şi nu vă puteţi permite să vină nişte smintiţi să vă poarte şi să vă comande cravatele, şi să nu le plătească. Aşa că, poftim, zic. Şi vă rog să fiţi atât de bună şi să mă scuzăti...

Da' ea nici măcar nu s-a uitat la bani.

- De ce ţi-a zis Vladimir Kirilici? Face ea. I-am spus:
- Numai că-acuma trăim în Mississippi şi trebuie să las toate astea să se uite, zic. Aşa că vă rog înc-o dată să mă scu...

— Ia-le de pe birou, zice ea. Cravatele astea ţi le-am dăruit. N-ai nimic de plătit pentru ele.

— Nu-ntrelegeţi că nici eu nu pot să le primesc? Fac eu. Tot aşa cum n-aş putea permite cuiva să-mi comande-o maşină de cusut şi pormă să vină să-mi spună că s-a răzgândit, după ce eu i-o livrasem.

— Aşa că dumneata nu poţi accepta cravatele şi eu nu pot accepta banii. Buun. O să facem aşa... Avea pe birou o drăcie care semăna a borcan de cremă şi când l-a deschis era o brichetă. O să-i ardem,

jumătate pentru dumneata, jumătate pentru mine... Şi-am sărit:

— Stați puțin! Stați puțin! Şi s-a oprit. Nu, fac eu, nu! Să nu ardeți banii! Şi ea face:

— De ce nu? Şi ne uitam unu' la altu', ea cu bricheta-ntr-o mâna şi fiecare cu-o mâna pe bani.

— Pentru că-s bani, zic. Cineva, undeva, cândva a suferit... andurat... vreau să zic că banii reprezentă prea multă durere şi suferinţă undeva, pentru cineva, mai mult decât fac banii-n sine, adică... nu asta-i ce vreau să spun... Şi ea face:

— Înțeleg perfect ce vrei să spui. Numai neîndemânicii şi-analfabetii, şi fricoşii, şi oamenii fără trecut distrug banii. Aşa c-ai să-i păstrezi. Ai să-i duci înapoi acolo – cum ziceai?

— Mississippi, zic.

— Mississippi. Şi trebuie să fie-acolo cineva care, nu să aibă nevoie – cine se mai preocupă azi de ceva atât de meschin ca nevoia? Cineva care-şi doreşte ceva ce costă o sută cincizeci de dolari – o pălărie, un tablou, o carte, cercei, dar ceva absolut deloc, deloc de mâncare – ceva ce crede el – sau ea – că n-o să poată niciodată să aibă, ceva la care-a renunţat de mult, nu la vis, la speranţă. De data asta, mă-nțelegi ce vreau să spun?

— Înțeleg perfect ce vreti să spuneţi pentru c-aţi spus-o, zic.

— Atunci sărută-mă, zice ea. Şi-n seara aia eu şi cu avocatu' am plecat la Saratoga.

— I-ai spus lui Hoake să nu-ncerce cumva să-i dea bani sau a avut el singur atâta minte? Zic eu.

— Da, face avocatu'.

— Da, ce?

— Poate c-amândouă. Şi după-masă ne-am dus să vedem caii şi-a doua zi dimineaţă ne-am dus la Remis Heights şi la Freeman's Farm. Numai că, bineînțeles, nu era niciun monument, pentru niciun mercenar hessian, care poate că nici măcar nemăsteşte nu ştia, necum englezescă americanilor şi normal că nu era acolo nici colină, nici

şanţ, nici copac retezat, nici stâncă să-ţi strige-n gura mare: „Aici, pe locu' ăsta, primu' dumitale strămoş V.K. a renegat Europa pentru to'deauna şi-a intrat în Statele Unite”. Şi peste două zile eram înapoi acasă, străbătând în două zile o distanţă pentru care primilor V.K. le-au trebuit patru generaţii, şi-acuma priveam cum se stingeau luminile-n Spania şi-n Etiopia, şi-ntunericu' se strecura-nspre răsărit prin toată Europa şi prin Asia, până ce umbra avea să se-ntindă şi peste insulele din Pacific şi s-ajungă chiar până-n America. Da' pân' la asta mai era o bucată de vreme, atunci când avocatu' mi-a zis:

— Vino sus la birou, şi p-ormă mi-a zis: Barton Kohl a murit. Aeroplanel – era un avion civil de transport, vechi, înarmat cu mitraliere de infanterie 1918, din care echipajul de amatori arunca cu mâna bombe făcute-n casă, prin deschideri amenajate de ei cu mâna; cu asta combăteau ei Luftwaffe-a lui Hitler – a fost doborât în flăcări, aşa că ea probabil că nici n-ar fi putut să-l identifice dacă ar fi putut să ajungă până la locul prăbuşirii. Nu spune ce-are de gând acumă.

— O să se-ntoarcă-iici, acasă.
— Aici? face el. Aici? P-ormă face: De ce dracu' să nu se-ntoarcă?
Doar e-acasă.

- Exact, zic. E condamnată.
- Ce? Ce-ai zis?
- Nimic. Am zis c-aşa cred şi eu.

Opt

CHARLES MALLISON

Linda Kohl (adică Snopes, cum ar spune Thackeray. Dar și Kohl, pentru că el murise) nu era primul erou rănit în război, care să nimerească-n cele din urmă-napoi la Jefferson. Era numai prima pentru care unchiul meu își dădea osteneala să se ducă s-o aştepte la gară. Vreau să spun, nu la gara feroviară; în 1937 se-mplinea anul sau aproape, de când nu mai trecuse prin Jefferson vreun tren din care să fi coborât vreun călător cu bilet plătit. Și nici la autogară, pentru că nici măcar nu-i vorba de Jefferson. Ne-am dus s-o primim la aeroport la Memphis, unchiul meu descoperind pare-se-n ultimul moment, atunci, dimineața, că nu era în stare să facă singur cu mașina lui un voaj de optzeci de mile dus și optzeci întors.

Nu era nici măcar prima femeie erou. Prin 1919 fusese la noi o infirmieră, o veritabilă femeie-locotenent – desigur, nu localnică, nu din Jefferson, poate doar puțin rudă cu vreo familie din Jefferson (sau poate doar având vreun interes pentru cineva dintr-o familie), care făcuse parte din personalul unui spital de zonă interioară în Franță și – zicea ea – fusese realmente două zile la un post de evacuare de răniți, undeva, din colo de Montdidier, de unde se-auzeau și tunurile.

De fapt, prin 1919 chiar și jeffersonienii de cinci ani, câți aveam eu atunci, erau puțin cam blazați pe chestia eroilor din război, nu numai a celor scăpați fără de-o zgârietură, dar chiar și a celor răniți care coborau din tren la gara de triaj de la Memphis sau New Orleans. Nu c-aș vrea să spun că și cei care n-aveau măcar o zgârietură își ziceau eroi sau măcar gândiseră c-ar fi, sau că măcar gândiseră, cât de cât, ceva pe chestia asta, până ce-ajunseseră-acasă și se pomeniseră cu epitetul ăsta trâmbițându-li-se din toate părțile, încât unii dintre ei,

cățiva dintre ei, începuseră să credă că poate chiar sunt. Vreau să zic, trimbițându-li-se de către cei care organizaseră și coordonaseră trâmbițatul – cei care nu fuseseră-n război, aşa că erau gata și la ndemână la fața locului ca să organizeze parade mari în porturile de debarcare și parade mai mici prin capitalele districtuale, cu berbeci la frigare și bere, ei, care-n acesta nu fuseseră, și nici în cel viitor n-aveau de gând să se ducă, și nici în cel de după cel viitor, câtă vreme tot ce aveau de făcut era să cumpere obligații scutite de impozit și să organizeze parade întru trâmbițarea eroilor, aşa ca viitoarea recoltă de masculi de opt și nouă, și zece ani să poată vedea epoleti divizionari și insigne de rănit și de ani de campanie, și barete de decorații.

Până ce, nu știu cum, dar unii dintre ei începură să credă că, dacătatea glasuri trâmbițau, pesemne c-aveau dreptate și că erau eroi. Pentru că, după cum spunea unchiu' Gavin, care-n felul lui fusese și el soldat (în Serviciul American de Campanie pe lângă armata franceză, în '16 și '17, până ce-am intrat și noi în război, și dup-aceea tot în Franța, la Y.M.C.A., ca secretar sau cum i-o fi zis), nu le mai rămăsese nimic altceva: bărbați tineri sau chiar băieți, cei mai mulți cu idei foarte vagi și complet eronate despre ce-nsemna Europa și unde era, și cu niciun fel de idei despre ce-nsemna armata, ce să mai vorbim despre ce-nsemna războiul, trași la sorti din grămadă peste noapte și nregimentați într-un corp expediționar ca să-ncerce să scape cu viață (dac-or putea) înainte de-amplini douăzeci și cinci de ani, din ceea ce ei nici măcar nu-și dădeau seama-n momentul acela că era cea mai deosebită încercare din viața lor. Pentru ca apoi să se vadă, vrând-nevrând, vărsați peste noapte înapoi, în ceea ce ei crezuseră c-o să fie lumea lor, lumea cu care fuseseră obișnuiți și pe care li se spusese s-o apere cu prețul vieții, cu riscul de-a fi mutilați și omorâți, numai ca s-o poată regăsi intactă când s-or întoarce, ca să constate-apoi că n-o mai găseau deloc. Așa că fanfarele și paradele cu berbeci la frigare și tot restul trâmbițatului în cinstea eroilor nu numai că-ncepuse să se potolească încă-nainte de-a fi-nceput ei să se deprindă cu ele, da-

ncepuseră să se stingă încă-nainte ca ultimii întârziati să fi apucat să ajungă acasă: începuse de pe-acum să fi se spună la o friptură sleită și-o bere trezită, în timp ce ultimele note ale alămurilor impaciente se stingeau: „*All right*, băieți; mâncăți-vă friptura și salata de cartofi și beți-vă berea, și nu ne mai stați în drum, c-am intrat până peste cap în lumea astă nouă, a cărei unică și principală treabă e pacea astă, care nu numai că-i productivă, da-i de-o rentabilitate nebună”.

Așa că, după cum spunea Gavin, ei *trebuiau* să credă că-s eroi, cu toate că nu-și puteau aminti cum anume și-n ce loc, și prin ce anume gest ajunseseră, pătrunseseră pentru o clipă, o secundă-n situația astă de eroi. Pentru că altceva nu le mai rămăsese: de-abia dacă-și trăiseră o treime din viață și trebuiau să constate că, de fapt, cea mai mare încercare din viața lor trecuse, și să descopere acumă că lumea pentru care-nduraseră atâtă și riscaseră-atâtă ajunse de nerecunoscut, fusese schimbată-n lipsa lor de cei care stătuseră frumușel acasă, la adăpost, încât pentru ei nu mai rămăsese loc. Așa că *trebuiau* să credă că, dacă nu tot, măcar o parteicică, oricăr de mică, din ce li se spusesese, fusese-adevărat. Aceasta era (după Gavin) de ce-ul atâtor cluburi și legiuni de veterani: unicul sanctuar în care, măcar o dată pe săptămână, își puteau găsi refugiu între alți trădați și deposedați, reafirmându-și unul altuia că, dintre toate câte li se spuseseră, măcar această ultimă și infinitezimală fărâmă fusese-adevărată.

De fapt, (la Jefferson în orice caz), chiar cei care se-ntorseseră fără o mâna sau făr-un picior se-ntorseseră exact aşa cum plecaseră: doar că subliniați, cu cursive. De pildă, Tug Nightingale. Tatăl lui era cizmar, avea o chișime de atelier în piață, după colț – un om mărunțel, sfrijit, care n-ar fi cântărit cincizeci de kile nici cu toate calapoadele și sculele-n poală, și cu-o mustață fioroasă, care-i acoperea și aproape toată bărbia, și niște ochi aprigi neînfricăti și ne-nduplaeați – baptist îndărătnic, care n-avea nevoie să mai credă, știa: că pământu-i întins ca o farfurie și că Lee trădase la Appomattox când se predase. Era văduv. Tug era singurul copil care-i mai rămăsese. Aproape c-ajunse-n clasa a patra

când directorul personal i-a spus domnului Nightingale c-ar fi mai bine pentru băiat să se lase de școală. Ceea ce Tug a și făcut, și acumă și putea petrece tot timpul dând târcoale câmpului de licitație din spatele grajdului de trăsuri de piață al lui Dilazuck unde-și făcea de altminteri și-nainte veacul și-unde-acuma își găsise și de lucru: dăduse-ntâi peste Lonzo Hait, geambașul nostru local, negustorul de cai și catări, și mai apoi peste Pat Samper în persoană, care-n cercurile de geambași nu numai din Yoknapatawpha sau din Mississippi de nord, ci din aproape toată Alabama și Tennessee, și Arkansa era față de Lonzo Hait ce-i Fritz Kreisler față de scripcarul de la serbarea câmpenească, și-a simțit de la prima vedere că are de-a face cu un geniu. Pentru că Tug n-avea niciun pic de afinitate, de niciun fel, cu catărăi: era însă un *homme fatal* pentru ei, orice catăr, cal sau iapă, indiferent, erau precum ceară în mâna lui, putea face orice din ei, numai să-i vândă sau să-i cumpere cu ceva câștig, nu. și ăsta-i motivul pentru care nu s-a ridicat niciodată mai sus de grăjdar sau argat, aşa că-n cele din urmă a trebuit să se facă zugrav ca să-și câștige-o pâine: nu zugrav de mâna-ntâi, dar cel puțin știa să-amestece vopseaua și să-o-ntindă pe zid sau pe gard, după ce-i arătase cineva până unde.

Asta era situația lui până prin 1916, când avea vreo treizeci de ani, poate chiar mai mult, și când începu să se întâmpile ceva cu el. Sau poate că se și întâmplase și că noi – Jeffersonul – de-abia atunci băgasem de seamă. Până acum fusese ceea ce s-ar putea numi un zugrav de case tipic de oraș de provincie: burlac, locuind cu tatăl său într-o căsuță la marginea orașului, făcând baie o dată pe săptămână sămbătă seara la bărbier, și după asta, îmbătându-se puțin – nu cine știe ce: numai la doi-trei ani o dată se trezea duminică dimineața lanchisoare și-i dădeau drumul pe cauțiune personală; asta nu pentru că se-mbătase prea tare, ci pentru că se bătuse, cu toate că bătaia o stârnise whiskeyul, starea aceea lăuntrică pe care îl-o dă când inevitabilul colțos (niciodată același: nu era nevoie) punea la-ndoială justitia ideii lui fixe moștenite de la taică-su că generalul Lee fusese-

un laș și-un trădător, și că pământul era întins ca farfurie, cu marginile ca streșinile acoperișurilor pe care le vopsea el – apoi se-apuca de jucat zaruri în sănțul cel mare din dosul cimitirului și până duminică după-masă se trezea de-a binelea să se-ntoarcă luni dimineața la vopselile lui; și poate că de vreo patru ori pe an se ducea la Memphis la bordel.

Și pe-atunci a fost când s-a-ntâmplat. Tot aşa sămbătă seara făcea baie la bărbier și bea puțintel, cu toate că, după câte se știa la Jefferson, nu destul ca să mai fie nevoie să sară la bătaie pentru generalul Lee și Ptolemeu, și Isaac Newton, aşa că nu numai închisoarea, dar nici polițistul de noapte tracasat, care pe la două-nspre dimineață bătea-n ușa zăvorâtă a frizeriei sau a sălii comune zicând: „Măi băieti, ce-ar fi să mai lăsați gălgăgia și să vă duceți acasă?” nu mai aveau de-a face cu el. Și nici jocul cu zaruri din sănțul din dosul cimitirului: acumă duminică dimineață îl vedea plimbându-se cu sfrijitul lui de tată-n miniatură, cu mustață fioroasă, îndreptându-se spre strada dosnică unde era bisericuța îndărătnicilor, și-n după-masa aceleiași zile șezând pe veranda minusculă a căsuței lor ca de păpuși, cufundat (el care primele trei clase le trecuse târâș-grăpiș și-a patra n-o trecuse deloc) în citirea ziarelor și a revistelor, din care aflam tot ce știam despre războiul din Europa.

Se schimbase. Nici chiar noi (Jeffersonul. Eu n-aveam decât trei ani atunci.) nu ne dădusem seama cât de mult până-n aprilie următor în 1917, după *Lusitania* și declarația președintelui, când căpitanul (deocamdată domnul, până ce l-au ales căpitan) McLendon a organizat compania Jefferson, cunoscută sub numele de Pușcașii Sartoris, în cinstea primului colonel Sartoris (fără niciun Sartoris în companie, pentru că Bayard și fratele lui geamăn, John, erau în Anglia să facă instrucție în Royal Flying Corps), și mai târziu am aflat restul: cum Tug Nightingale, trecut de treizeci de ani acum aşa că, și dac-ar fi venit recrutarea obligatorie, probabil că tot ar fi scăpat, a fost unul dintre cei dintâi să se-nroleze, și am descoperit – au descoperit –

dilema lui: îi era frică să nu afle tat-su c-avea de gând să intre-n armata yankeilor, pentru că, dac-ar fi aflat, l-ar fi dezmoștenit și l-ar fi dat afară din casă. Aşa că n-a fost numai căpitanul McLendon care să zică: „Ce? Ce-ai spus?” Si după aia și McLendon și încă cineva – cel care mai târziu a fost ales aghiotantul companiei – s-au dus cu Tug la el acasă și viitorul aghiotant povestea:

— Parcă ne-ar fi închis într-o cabină în care era un ferăstrău circular, care sărișe de pe axă în plină viteză, sau parc-ar fi fost un pachet de cartușe de dinamită cu fitilul aprins, țopăind pe dușumea, ca un șarpe, de care nu numai că nu te poți apropiua să-l strivești cu călcâiul, dar nici nu vrei; tot ce vrei e să scapi de-acolo, și Mack care zicea: „Stai puțin, dom'le Nightingale, nu-i vorba aici de nicio armată yankee, e vorba de armata Statelor Unite; a țării dumitale”, și afurisitul ăla de smintit care tremura și clocotea de parcă-i ardea și mustața, răcnind: „Împușcați-i, mama lor de pui de curve! Împușcați-i! Împușcați-i!” și pe urmă încercând chiar Tug: „Tată, tată, căpitanul McLendon și cu Crack au intrat și ei, amândoi”, și bătrânul Nightingale răcnind: „Atunci împușcă-i și pe ei. Împușcă toate putorile astea de mațe-pestrițe^t, și pe urmă Tug care mai încerca o dată: „Tată, tată, dacă nu mă-nrolez acumă, când vine recrutarea obligatorie tot mă ia^u, și maniacul ăla care răcnea întruna: „Vă-mpușc pe toții! Vă-mpușc pe toții! Feciori de curvă!^w Da, dom'le. Probabil că, dacă Tug s-ar fi-nrolat în armata germană sau poate chiar franceză sau engleză, i-ar fi dat binecuvântarea. Dar nu în cea cu care l-a trădat generalul Lee atunci, în ziua aia din 1865. Aşa că l-a dat afară pe Tug. Am ieșit toții trei din casă cât de repede am putut, dar nici n-ajunseserăm încă pe trotuar, că el și intrase-n odaia lui Tug. N-a stat nici măcar să deschidă ușa: a spart și geamul, și tăblia, și tot, și-aceput s-arunce-n curte lucrurile lui Tug.

Aşa că Tug își trecuse Rubiconul și-ar fi trebuit să fie linistit acum. Vreau să zic că McLendon l-a luat la el. Erau – McLendon-ii – o familie cu mulți frați și-aveau o casă mare, cu o mamă imensă,

cântăring pe-aproape de-o sută de kilograme și-i plăcea să gătească, dar să și mănânce, aşa că unu-n plus nu mai conta; poate că nici nu băgase de seamă că mai era și Tug. Așa c-ar fi trebuit să fie liniștit acum, când compania aștepta ordinul de plecare. Dar nu-i dădeau pace ceilalți; prea era nemaipomenită metoda lui de a se înrola sub drapel, ca să nu mai vorbim de latura melodramatică; totdeauna se găsea câte unul care să zică:

— Tug, e chiar adevărat că generalul Lee n-avea nevoie să se predea atunci când s-a predat? Si Tug care răspundea:

— Așa zice tata. El a fost acolo și-a văzut, chiar dacă n-avea decât șaptesprezece ani, și celălalt care zicea:

— Așa c-a trebuit să te ridici contra lui, contra propriului tată ca să poți să te-nrolezi la pușcași? Si Tug, care acumă sedea foarte calm, își strângea între genunchi mâinile, ce n-o să fie niciodată-n stare să vopsească altceva decât pereții cei mai ordinari și gardurile cele mai simple, dar cu catărul cel mai îndărătnic și cel mai nărăvaș ar fi făcut lucruri pe care puțini alții ar fi-ndrăznit, pentru că acumă știa ce-avea să vină. Si celălalt – ceilalți toți adică, din jur – pândindu-l pe Tug cu-o jumă' de ochi, pentru că restul de trei jumătăți îl prindeau pe căpitanul McLendon în cealaltă parte a camerei; de fapt, ei așteptau de obicei până ce ieșea căpitanul, până pleca de-a binelea.

— Exact, zicea Tug. Si-atunci celălalt:

— Ce nevoie-aveai, Tug? Ești trecut de treizeci de ani, de recrutare n-avea ce să-ți pese și taică-tu e om bătrân, singur, cu nimeni s-aibă grijă de el.

— Nu-i putem lăsa pe nemți să se poarte cu lumea aşa cum se poartă. Trebuie să fie cineva să le dea un picior...

— Vasăzică, a trebuit să te ridici contra lui taică-tu ca să intri-n armată și să le dai nemților un picior. Si-acuma o să trebuiască să te ridici iar contra lui, ca să mergi în jurul pământului, s-ajungi în cealaltă parte a lumii, ca s-ajungi la ei.

— Plec în Franța, zicea Tug.

— Asta ziceam și eu: ocolești juma' de pământ. Pe unde-ai s-o iei, pe la răsărit sau pe la apus? Poți s-o iei și pe-o parte și pe-ailaltă, că tot acolo ajungi. Sau mai bine: pun și prinsoare. Ia-o spre răsărit, mergi spre răsărit până dai de război, fă-le nemților ce-ai de gând să le faci și pe urmă mergi tot aşa mai departe și uite, mă prind pe-o sută de dolari la unu' c-atunci când ai să dai din nou de Jefferson, ai să te uiți la el exact cu fața la cutia de scrisori de la Miss Joanna Burden din poartă, la o milă distanță spre apus de tribunal. Dar în timpul ăsta căpitanul McLendon se-ntorsese; probabil că se duseser cineva să-l cheme. O fi adevărat c-a fost un comandant de companie atât de prost, încât au trebuit să-l scoată cu mult înainte de-a fi apucat să vadă frontul, și câțiva ani mai târziu avea să conducă, aici la Jefferson, ceva de care-mi părea mai bine să nu-mi aduc aminte pe-ntuneric, seara, când voiam să-adorm. Dar cel puțin a ținut compania-n mâna (și asta nu grație galioanelor de pe umăr, că, dacă nu le-ar fi avut decât pe ele, un singur om nu i-ar mai fi rămas măcar după prima sămbătă seara, ci prin simplă omenie instinctivă, din care chiar și el pare-se că avea ceva, și-a avut chiar și-n mijlocul afacerii aleia în care-a fost amestecat mai târziu) până ce a venit s-o preia un alt căpitan, mai bun. Lucra în afaceri de bumbac, era achizitor pentru una din firmele exportatoare din Memphis, și cea mai mare parte din comisioane o pierdea jucând la cursul bumbacului pe piață, dar n-a arătat niciodată a fermier până nu și-a pus uniformă.

— Ce dracu' faceți aici? zise el. Ce dracu' vă-nchipuiți voi că-i Tug? O nenorocită de furnică să umble-mprejurul unei nenorociete de portocale sau aşa ceva? Nu umblă-mprejur pe nimic, umblă drept înainte și-o să treacă peste-ocean în Franța să lupte pentru țara lui, și, când n-o să mai aibă nevoie de el în Franța, o să vină-napoi peste-același ocean, înapoi aici la Jefferson, tot pe-acolo pe unde-a plecat, ca noi toți, și-o să ne pară-al ciracului de bine să ne-ntoarcem. Așa că să nu mai prind pe careva cu (căcaturi: pe onoarea mea, aşa a zis) d-astea.

Dacă Tug avea să mai aibă nevoie sau nu de căpitanul McLendon nu știu, fapt e că n-a mai avut multă vreme parte de el. În aceeași săptămână compania a fost adunată și trimisă în Texas la instrucție; după care, Tug fiind calificat la vopsitul oricăror suprafete plane cu condiția ca să fie destul de simple și cu margini concrete, nu cu delimitări abstracte, și cum avea și darul acela de-a ști cum să umble cu caii și cu catării, și pe care expertul Pat Stamper îl recunoscuse dintr-o ochire ca făcând parte din acea inexplicabilă calitate ce se numește geniu, normal că armata l-a făcut bucătar și l-a expediat chiar în aceeași zi, aşa că nu numai c-a fost primul soldat din Yoknapatawpha (băieții Sartoris nu contau pentru că, oficial, ei erau în armata britanică) care să treacă oceanul, dar a fost și printre ultimele trupe americane care să se întoarcă-n țară, ceea ce s-a întâmplat târziu în 1919, pentru că, normal, același militar care l-a decretat bucătar nu mai știa unde-l trimisese (nu-l pierduse; propria experiență între '942 și '945 m-a convins că militarii nu pierd niciodată nimic: doar îngroapă).

Așa c-acuma era din nou înapoi acasă, trăind singur (bătrânul Mr Nightingale murise-n aceeași vară din 1917, murise, zicea unchiu' Gavin, din pură intransigență, ridicându-se intratabil și disprețuitor împotriva tăvălugului istoriei și-al științei, atunci, în ziua aia din aprilie 1865, și neclintit rămânând de-atunci totdeauna), din nou vopsitor de magazii și garduri, din nou baia lui de sămbătă seara, la bărbier, și din nou băutul și jucatul la noroc după mijloacele lui, numai c-acuma-i vedea pe față, cum zicea V.K. Ratliff, aerul unuia care toată viața lui fusese-nvățat și crezuse că a patra dimensiune-i invizibilă, și el, deodată, o văzuse. Și nici pe căpitanul McLendon nu-l mai avea acuma. Adică McLendon se-ntorsese și el, dar nu mai erau în raporturi de comandanți și subalterni. Sau poate că nici chiar omenia naturală a căpitanului McLendon (din care el trebuie că promise o porție frumușică, pentru că pare-se că nu-i mai rămăsese nimic căpitanului pentru el, când a fost cu următoarea lui criză de omenie,

după cea în care-l ferise pe Tug de realitățile dure ale cosmologiei) nu i-ar mai fi fost de-ajuns acum.

Asta s-a-ntâmplat tot la bărbier (nu, n-am fost de față; încă nu eram destul de mare ca să am voie să intru la bărbier sămbătă seara la zece, chiar dacă fi putut s-o șterg de lângă mama; știu din auzite de la Ratliff, care i-a povestit lui unchiu' Gavin care mi-a povestit mie). De data asta, comperul era Skeets McGowan, care servea la tejghea, la moș Willy Christian, la *drugstore* – un Tânăr spilcuit și fanfaron care mirosea mai mult a apă de colonie decât a apă curată, cu o teribilă trecere la fetișcanele de pașpe-cinșpe ani, grămadite la tejgheaua lui moș Willy și care, ne-am dat seama mai târziu, era binișor mai în vîrstă decât credeam noi toți, și, cum zicea Ratliff, ăsta nici peste zece ani n-o să știe cât își închipuia el – Skeets – că uitase de-acum zece ani; tocmai se bărbierise și se parfumase, și Tug își terminase baia și sedea destul de liniștit, în timp ce prima dușcă sau a doua începeau să-și facă efectul.

— Vasăzică, atunci când ai plecat din Texas ai pornit spre nord, a zis Skeets.

— Exact, a zis Tug.

— Hai, a zis Skeets. Povestește-ne cum a fost. Ai plecat din Texas și ai mers drept spre nord, spre New York. Pe urmă te-ai urcat pe vapor și vaporu' a ținut-o tot aşa, drept spre nord.

— Exact.

— Da' dacă te-au păcălit? Da' dacă după ce-au pornit au întors vaporu' spre est sau spre vest, sau poate chiar spre sud?

— Dă-o dracului, a zis Tug. Ce-ți închipui, că nu știu unde-i nordu? Poți să mă scoli din somn în mijlocu' nopții, și-ți arăt cu degetu' unde-i nordu', fără măcar s-aprind lumina.

— Pe cât pariezi? Pe cinci dolari? Pe zece?

— Pariez zece dolari la unu', numai că, dac-ai fi avut vreodată un dolar, l-ai fi dat pe *shampooon* și pe cămăși de mătase.

— *All right, all right*, a zis Skeets. Vasăzică, vaporu' a mers drept

spre nord, spre Franța. Și ai stat în Franța doi ani de zile și p-ormă te-ai urcat pe alt vapor și-ai pornit tot drept spre nord. Pe urmă, te-ai dat jos de pe vapor și te-ai urcat în tren și trenu' ...

- Tacă-ți fleanca, a zis Tug.
- ...a mers și el drept spre nord. Și când te-ai dat jos din tren erai înapoi la Jefferson.
- Tacă-ți fleanca, dobitocule!

— Păi, tu nu vezi ce-nseanmă asta? Din două una: ori s-a mutat Jeffersonu' din loc... Acuma Tug era-n picioare, cu toate că Skeets părea să nu-și dea seama:... ceea ce toată lumea care-a rămas aici și n-a fost la război îți poate spune că nu-i aşa. Ori tu ai plecat din Jefferson drept spre nord trecând prin Texas și te-ai întors la Jefferson mergând tot drept spre nord, fără să mai treci prin Texas... Au trebuit să sară toți frizerii și clienții, și chibitii, și pân' la urmă și polițistul de noapteni persoană ca să-l imobilizeze pe Tug. Cu toate că-n momentul acela Skeets era în ambulanță, în drum spre spital.

Și mai era Bayard Sartoris. S-a-ntors în primăvara lui '919 și și-a cumpărat cel mai rapid automobil pe care l-a găsit, și spinteca ținutun lung și-n lat, sau drumul dus și-ntors, la Memphis, până ce (asa credeam noi toti), mătușă-sa, Mrs Du Pre, și-a aruncat ochii prin Jefferson și a ales-o pe Narcissa Benbow, și pe urmă, între două drumuri, a pus mâna pe Bayard și l-a ținut locului atât cât a fost nevoie ca să-i cunune, sperând să salveze-n felul ăsta gâțul lui Bayard pentru că acumă el era ultimul mohican Sartoris (John reușise-n fine să fie doborât în iulie 1918), dar pare-se că n-a mers. Vreau să zic că imediat ce-a lăsat-o grea pe Narcissa, lucru ce trebuie să se fi-ntâmplat destul de repede, a luat-o de la-nceput cu mașina, numai că de data asta s-a urcat pe baricadă colonelul Sartoris în persoană, el, care nu putea să sufere mașinile, a renunțat la trăsură și la cai ca să-l ducă Bayard de-acasă la bancă și-napoi cu mașina, pentru ca măcar în timpul și pe distanță asta să nu meargă prea repede. Chestia e că Sartoris, colonelul, suferea de inimă, aşa că atunci când a venit

accidentul, el a fost că care-a murit și Bayard a ieșit de sub mașină teafăr și a dispărut, a lăsat și nevastă-nsărcinată și tot, până-n primăvara următoare când tot mai încerca să-și uite plăcileală căutând să vadă cum putea face-un obiect să se deplaseze mai repede decât răstimpul care să-i inventeze-o destinație; de data asta, un aeroplano, un tip nou, experimental, la aerodromul de încercări de la Dayton: numai că ăsta i-a tras chiulul: și-a semănat în vânt toate patru aripile.

Așa-i: plăcileala, zicea unchiu' Gavin – războiul ăsta era singura situație în lumea civilizată care oferea câmp de manifestare ticăloșiei înăscute zăcând în om, și nu numai c-o tolerează și-o acceptă, o și răsplătește, și Bayard se plăcilea: n-o să le-o ierte niciodată nemților nu c-au început războiul, n-o să le-o ierte că l-au oprit, că l-au isprăvit. Dar mama zicea că nu-i aşa. Zicea că lui Bayard îi era frică și rușine: nu-i era rușine pentru că-i era frică, dar se-ngrăzise când descoperise că era în stare să-i fie rușine, că era vulnerabil la rușine. Zicea că Sartorișii nu erau la fel cu ceilalți oameni. Că totuși cei mai mulți oameni, că aproape toți oamenii se iubeau în primul rând pe ei, numai că-și dădeau seama de asta-n ascuns sau poate chiar c-o admiteau în ascuns; aşa că n-aveau de ce să le fie rușine – sau dacă le era rușine n-aveau de ce să le fie teamă că le era rușine. Dar că Sartorișii nici măcar nu-și dădeau seama că se iubeau în primul rând pe ei; cu excepția lui Bayard. Ceea ce era-n regulă, și nu i-a fost rușine de asta până ce n-a ajuns cu fratele lui geamăn în Anglia și-au început antrenamentul de zbor fără parașută, în aeroplane făcute cu clei și cu sărmă de balot, sau poate că nici măcar după ce-au ajuns pe front, unde chiar și pentru cei care supraviețuise până acolo, sorții erau aproape egali cu zero față de piloții de recunoaștere care supraviețuiau până la trei săptămâni de serviciu activ. Când Bayard și-a dat deodată seama că era unicul în escadrilă și, după câte știa, unicul în tot R.F.C. sau poate că-n toate forțele aeriene militare din lume: nu era deloc o făptură individuală unică, erau doi de-alde el, pentru că fratele lui geamăn avea exact

aceleași riscuri și aceleași sanse. Așa că, în realitate, el singur din toată lumea zburătoare în războiul său avea o dublă asigurare împotriva riscului (natural, și invers, pentru că fratele lui geamăn se putea prevăla de-aceeași asigurare, în sens opus) – și-n secunda următoare descoperea, cu un fel de groază, că-i era rușine de ideea, de faptul că și dăduse seama, că fusese-n stare să-i treacă prin cap un asemenea gând.

Asta zicea mama că era frământarea lui – motivul, pare-se, pentru care se-ntorsese la Jefferson cu singurul scop de-a încerca în felul său mohorât și searbăd de a descoperi în câte feluri putea să-ncerce să-și rupă gâtul, astfel încât să-nspăimânte sau să tulbere, sau măcar să-i indispuñă pe cât mai mulți: această aptitudine ne-sartoricească pentru rușine, cu care nu putea nici să trăiască și nici să moară; nu putea să trăiască tolerând-o și nici nu putea s-o repudieze prin propriul gest. De-aci riscatul, mersul la noroc, fatalismul. Evident că aceeași idee – dubla asigurare împotriva doborâtului, constituită de faptul de-a fi gemeni – trebuia să-i fi venit în același moment și celuilalt geamăn, că erau gemeni. Dar probabil că pe John asta nu-l preocupase, cum nu-l preocupase nimic din ce făcuse el în războiul său (unchiu' Gavin zicea – și peste vreo cinci ani de zile aveam să am ocazia să-mi dau seama pe pielea mea – că n-a fost om să se fi dus vreodată la război, chiar și cu Y.M.C.A., și să nu se-ntoarcă cu ceva ce-ar fi preferat să nu fi făcut sau, în orice caz, să vrea să nu-și mai aducă aminte) pe colonelul Sartoris, bătrânul acela original care le fusese străbunic; numai că, din tot neamul lor, numai el, Bayard, era cel atât de slab, atât de ne-Sartoris.

Așa că acumă (dacă avusesese dreptate mama) el ducea o povară dublă. Una, chinul că-și dădea seama la cât de josnică profunzime a imaginăției și a speranței egoiste coborâse, și nu era atât în stare să-i fie rușine, cât îi era sortit să-i fie; cealaltă, faptul că dacă această dublă asigurare îngemănănată ar funcționa în favoarea lui și John ar fi primul care să cadă, el – Bayard – oricât i-ar supraviețui, tot va trebui într-o zi

să dea ochii cu fratele lui geamăń acolo-n omniștiința nemuririi reciproce, purtând pata murdară indelebilă a slăbiciunii sale, imposibil de ascuns, acumă. Pata murdară fiind nu ideea, pentru că aceeași idee trebuia să-i fi venit și fratelui său geamăń în aceeași clipă-n care-i venise și lui, cu toate că ei erau acumă la escadrile diferite, ci faptul că, din ei doi, lui John nu i-ar fi fost rușine de ea. Ideea fiind pur și simplu asta: John, până s-apuce să fie doborât, reușise să doboare el trei teutoni (probabil că era țintaș mai bun decât Bayard sau poate că șeful de escadrilă îl simpatiza și-i indica obiectivele) și Bayard înscrisese și el destule noimi și șaisprezecimi după metoda britanică de calculat punctele (afără doar când apărea, incredibil aproape, câte unul care să spună: „Ah, nu! Nu mie! M-apucase-o afurisită de frică, de-am uitat și să mai apăs pe trăgaci!”) ca să mai adauge unul sau două, și poate și ceva pe deasupra; dar acumă, că John se prăpădise și nu mai avea nevoie de-ale lui, ce-ar fi, zic numai aşa, o presupunere, ce-ar fi dacă s-ar învârti într-un fel, ar sperțui, ar falsifica, ar măslui tablelele și pe cine-o fi ăla care le ține, ca să treacă toate rahaturile Sartoris pe-un singur nume, aşa c-acel unu' dintre ei să se poată întoarce-acasă as – idee în sine deloc josnică, pentru că nu numai că-i dăduse și lui John prin cap, dar, dac-ar fi trăit John și-ar fi murit Bayard, ar fi făcut el ce-ar fi făcut și-ar fi realizat-o; devenise josnică numai după ce el, Bayard, o-njosise și-o murdărise fiindu-i rușine de ea. Și nu putea să se descotorosească de ea prin propria voință, pentru că atunci când fatalmente va da, într-o bună zi, peste spiritul lui John, John o să aibă un aer amuzat și disprețitor; pe când, dac-ar încerca să scape de ea, punându-și singur țeava pistolului în gură, spiritul acela n-ar mai fi amuzat și disprețitor, ar fi pentru totdeauna neîmpăcat și ireconciliabil.

Dar Linda Snopes – pardon: Snopes-Kohl – era primul nostru erou-femeie. Așa că v-ați fi zis că tot orașul o să-i iasă-nainte, sau, cel puțin, o să fie reprezentat prin delegați: din partea asociațiilor cetățenești și a congregațiilor religioase, ca să nu mai vorbim de Legiunea Americană

și de Veteranii Războaielor din Străinătate, cum s-ar fi întâmplat dacă, în loc de-a fi fost doborâtă de suflul unui obuz de-al lui Franco sau o mină, sau, în fine, ce-a fost ce-a explodat în, sau lângă, ambulanța pe care-o conducea și-o lăsase surdă-tun, ar fi fost aleasă Miss America. Așa că mi-am zis: „Ce nevoie avea să se întoarcă? N-are pe nimeni aici de care să se lipească. Ce să caute ea în Asociația de Binefacere a Doamnelor, să vândă la tombolă dulceață făcută-n casă și abajururi? Dacă măcar ar ști să facă dulceață, pentru că, evident, gătitul ar fi fost cel din urmă lucru pe care un sculptor l-ar fi cerut iubitei lui. El, care altceva nu făcea decât să se ducă de la o întrunire comunistă la alta, până să-nceapă cineva un război fascist ca să aibă unde lupta. Ce să mai pomenim de toate chestiile ne-cușer pe care trebuise să le-nvețe la Jefferson, Mississippi. Mai ales dacă-nvățase să gătească la birtul Lingura Soioasă, pe care taică-su i-l suflase lui Ratliff, atunci când venise la-nceput, la oraș”. Dar mă-nșelam. Nu era municipală: era particulară: doar trei persoane, care numai din întâmplare erau din Jefferson, pentru că tot ce le-aducea era trecutul mamei ei: unchiu-meu, tatăl ei și Ratliff. Pe urmă am văzut că n-aveau să fie decât două. Ratliff nici în mașină n-a vrut să se urce măcar.

— Hai, a zis unchiu' Gavin. Vino cu noi.

— Aștept aici, a zis Ratliff. Am să fac pe comitetul de recepție. Rămâne pentru data viitoare, adăugă el către mine.

— Ce? făcu unchiu' Gavin.

— Nimic. O glumă pe care mi-a povestit-o Chick și-i aduceam aminte.

Pe urmă-am văzut că n-aveau să fie nici măcar doi din trecutul maică-sii. Nici nu treteam măcar pe la bancă, necum să ne fi oprit. Am zis:

— De ce dracu' să-și piardă Mr Snopes cel puțin șase ceasuri de cămătărie-n lege ca să facă tot drumul până la Memphis, să-și primească fata, după ce-a cheltuit atâtea parale ca s-o facă să plece din Jefferson – nu numai masacrând casa lui De Spain, dar și toată

marmura aia italienească, importată, pe mormântul maică-sii ca să-i ofere ceva să aibă pentru ce pleca sau, mă rog, pentru ce să nu se-ntoarcă, dacă preferați?

Am zis:

— Așa că-i vina mea că nu m-am născut destul de devreme ca să apăr fie Das Democracy în războiul tău, fie Das Kapital într-al ei. Vreau să zic cu asta că timp mai am destul. Sau poate că tot ce vrei tu să zici e că Hitler și cu Mussolini, și cu Franco, operând toți trei la un loc, nu pot crea unui membru autentic și incontestabil, și cu cotizația plătită, al Corpului de Instrucție pentru Ofițeri de Rezervă al Universității Harvard, neplăceri militare cine știe ce grave. Pentru că probabil că nici Porcellian n-am să fiu; nici Roosevelt n-a fost.

Am zis:

— De-asta ai insistat azi-dimineață să vin și eu: cu toate că acum ea nu mai are timpane și n-o să te mai poată spune: „Nu” sau: „Te rog nu”, sau: „Pentru numele lui Dumnezeu, nu”, și cel puțin n-o să se poată mărita cu tine până să ajungem la Jefferson, dacă sunt și eu acolo-n mașină, cu voi. Dar rămâne restul după-amiezii, când puteți să mă expediați, ca să nu mai vorbim de cele opt ore de noapte, când mamei îi convine să creadă că sunt sus și dorm. Fără să mai punem la socoteală că luna viitoare trebuie să mă întorc la Cambridge – afară doar dacă crezi că... – ce-i, virginitate sau doar celibatul tău? – merită chiar și-un asemenea sacrificiu. Și-atunci, de ce nu, pentru că fost ideea ta să mă trimeată tocmai la Cambridge în Massachusetts, pentru ceea ce numim noi, în derădere, învățătură. Fapt fiind, cum zice mama, că ea te-a iubit de când s-a născut, numai că era prea mică să-și dea seama și tu prea gentleman să-i spui. Și mama știe realmente totdeauna mai bine decât toți.

Între timp ajunseserăm la aeroport: vreau să zic la Memphis. Unchiu' Gavin a zis:

— Parchează mașina și hai să bem o cafea. Mai avem probabil de-așteptat cel puțin o jumătate de oră. Am băut cafeaua la restaurant. Mă-

ntreb de ce nu i-o fi zicând și-aici Barul Celest. Poate că Memphis e încă-n altă categorie. Ratliff zicea că, mai curând sau mai târziu, ea tot trebuie să se mărite cu cineva, și, cu fiecare zi ce trece, se făcea cu-atât mai curând.

Nu, n-a zis aşa: a zis că el – unchiu' Gavin – n-o să poată să scape pe vecie, că s-apropie ziua când o să se găsească o femeie care să constate că-i destul de matur și că-n fine, destul de demn de-ncredere pentru o chestie permanentă în locul mărunțișurilor de ocazie de pe-o zi pe alta și, cu cât s-o-ntâmpla treaba asta mai repede, cu-atât mai bine, pentru că numai atunci o să fie-n siguranță. Am zis:

— Cum adică-n siguranță? Mie mi se pare că-i e foarte bine aşa cum e; n-am văzut de când sunt pe cineva mai teafăr și mai nevătămat.

— Nu-i vorba de el, zice Ratliff. E vorba de noi, de Yoknapatawpha; c-o să fim poate mai în siguranță cu el atunci, pentru că n-o să mai aibă timp să se-amestece atâta-n treburile altora.

În care caz, a ne pune pe noi în siguranță n-o să fie treabă tocmai ușoară. Pentru că el – Gavin – avea în firea lui un defect care-l salva întotdeauna, indiferent care era riscul pentru noi, ceilalți. Vreau să zic, faptul că oamenii îmbătrânesc, în special fetele tinere de cinsprezece-saisprezece ani, care par că au crescut dintr-o dată, în şase luni sau într-un an cât cresc alții-n zece. Vreau să zic că el totdeauna alegea copii de gen feminin sau poate doar că era el vulnerabil numai la copiii de gen feminin și că ei erau cei care-l alegeau, cum vreți să-o luați. Că adică alesul sau căzutul victimă se petrecea la o vîrstă la care jurământul de fidelitate eternă înceta de a mai exista aproape odată cu suful rostirii. Mă gândesc la Melisandra Backus acuma, natural, care-a fost înainte de epoca încă și-a Lindei Snopes. Vreau să zic că Melisandra avea doisprezece și treisprezece ani cu câțiva ani încă înainte de-a fi lăsat locul liber ca Linda să-l ocupe la rândul ei, și Gavin îi alegea și-i comanda cărtile de poezii pe care Melisandra să le citească sau în orice caz îi dirija și-i controla lecturile, ceea ce poate că era o manieră de test, cu încercări și erori, de a-și da seama cum să

amelioreze spiritul și caracterul Lindei când îi va veni rândul sau, în orice caz, să le modifice.

Cu toate că, destul de repede, Melisandra comise iremediabila eroare de-a se face cu un an mai mare și-n felul acesta de a abandona lumea celestă și efemeră a lui Spenser și și-a tinereții lui Milion pentru cea a oamenilor, în care chiar și-o fată de felul celor pe care le alegea el, sau îl alegeau ele pe el, când un bărbat îi vorbea despre fidelitate și despre dragoste, era în stare să-i zică: sau să facă, sau să tacă, adică sau o cere-n căsătorie, sau să-și țină gura. În orice caz, de data aceea scăpase. Cu toate că eu nu fusesem de față atunci, să-mi pot aduce aminte cum s-au succedat lucrurile: dacă întâi a plecat Gavin la Harvard, sau dacă fost între Harvard și Heidelberg, sau dacă nu cumva s-a măritat ea întâi. În orice caz, când s-a întors din războiul lui, ea era măritată. Cu un grangur din lumea interlopă din New Orleans, pe care-l cheme Harriss cu doi s. Și cum dracu' sau unde dracu' a putut să dea peste el – ea, o fată timidă, orfană de mamă, copil unic, locuind pe ceea ce era atunci una din cele mai mari dintre plantațiile noastre de bumbac, la patru-cinci kilometri de oraș, dar care de ani de zile mergea progresiv la ruină, cu tatăl ei rămas văduv, care-și pierdea tot timpul pe galeria din față vara și-n bibliotecă iarna cu o sticlă de whiskey și-un volum din Horațiu. Ea (Melisandra) care, după câte știam noi, nu plecase-n viață ei de-acasă decât ca să se ducă-n fiecare zi cu landoul vechi și-un vizită negru, întâi la școala primară și pe urmă la liceu, și pe urmă la pensionul de domnișoare. Și c-un bărbat, despre care tot ce știam era ce spusese el: că-l cheme Harriss cu doi de s, ceea ce poate că era adevărat, și că era importator la New Orleans. Lucru care știam că era, pentru că (asta se-ntâmpla lânceputul lui 1919, când unchiu' Gavin nu se-ntorsese încă) chiar și Jeffersonul își dădea seama când vedea omul într-un Cadillac blindat, care-avea nevoie de doi șoferi, amândoi cu haine cu pieptul dublu și puțin umflate la subsuoara stângă.

Ca să nu mai vorbim de parale. Mr Backus cam pe vremea aia a

murit și firește că au fost unii să susțină că de inimă rea că unicul lui copil se măritase că-un rege-al gangsterilor. Cu toate că, pare-se, el așteptase destul ca să se convingă că ginere-su era realmente un rege sau că-n orice caz imperiul lui era un imperiu prosper și solvabil, pentru că banii cam începuseră să s-arate încă-nainte de-a muri el – acoperișul reparat și galeriile consolidate, chiar dacă, evident, Mr Backus se cam codea deocamdată să se vopsească toată casa, și pe alei să-așternut pietriș, aşa că atunci când a venit să-și petreacă primul Crăciun acasă, ea și guvernanta, și prințul moștenitor au putut să se plimbe-n toate părțile prin oraș și-napoi cu automobilul, în loc de landoul vechi tras de-o pereche de cai de plug. Apoi Mr Backus a murit și au vopsit și casa, și acareturile. Și-acum Harriss cu doi sănătăți s-a început să-apară prin Jefferson, făcându-și cu timpul chiar și prieteni, deși cei mai mulți din Yoknapatawpha nu se vânduseră încă, erau încă neutri, ducându-se până-acolo cu Fordurile lor cu mustați sau pe cai sau pe catâri, să se-opreasca de-a lungul drumului și să se uite cum, dintr-o simplă plantație obișnuită de bumbac, din Mississippi de nord, cu conturi numai debitoare, se transformase într-o crescătorie de cai, că-n Virginia sau că-n Long Island, cu kilometri-ntregi de gard de scânduri vopsit cu alb, când noi, ceilalți, nu-ncăpeam în piele de mândrie cu ce numeam noi sărmă ghimpată, întinsă pe stâlpi din puieți, și grajduri albe cu lumină electrică și cu încălzire centrală, și cu apă curentă și majordom, și lachei la cai, când cei mai mulți dintre noi, ceilalți, tot cu lampă cu gaz ne luminam, și nevestele noastre cărau lemne de foc de la parcela de pădure cea mai apropiată, și apă de la izvor sau de la puț.

Pe-urmă au fost doi copii, moștenitorul și-o prințesă, și Harriss a murit, cu ai doi să ai lui, la bărbier pe scaun, la New Orleans, de boala lui profesională, calibru treizeci opt. După care caiii și valeții au fost vânduți și casa, închisă, și n-a rămas decât un îngrijitor, lipsită acum de Mrs Harriss cu doi să ai ei, și cei doi copii, și cinci servitoare, și curieri și doici, și secretare, și-acuma mama și celelalte fete care

fuseseră colege cu ea la pension primeau scrisori și cărți poștale din orașe europene la modă, în care spunea cum sănceput clima și pe urmă și clima, și școlile erau mai potrivite acolo pentru copii și (numai mamei, natural) că speră că Gavin e bine și poate chiar că s-a-nsurat.

— Așa că măcar dinspre partea asta e-n siguranță, i-am spus lui Ratliff, care a zis:

— În siguranță?

— De ce dracu' să nu fie? Acuma ea nu numai că-i prea mare pentru-o poveste cu zâne, da' are și doi copii, și are și atâtea parale: ce dracu' nevoie să mai aibă ea să se mărite cu cineva? Și-n orice caz, nu cu Gavin; el nu vrea bani; tot ce vrea el e să s-amestece unde nu-i fierbe oala și să-ncurce. De ce dracu' să nu fie-n siguranță?

— Just, făcu Ratliff. După cum s-arată, aproape c-ar trebui și fie, nu-i aşa? Cel puțin până data viitoare. O glumă. Dar destul de bună ca s-o repete acum două ceasuri, când a refuzat să vină cu noi. Și Gavin, care șdea și bea dintr-o ceașcă ceva, căreia cel care ținea restaurantul aeroportului îi zicea cafea, cu un aer suficient și arogant, și nepătruns, și imun, ca un păduche pe un cur de regină. Pentru că poate c-avea și Linda Kohl (iertare: Snopes-Kohl) parale berechet, nu numai ce trebuie să-i fi lăsat maică-sa, dar și ce reușea unchiu Gavin, în calitate de tutore, să stoarcă de la bătrânul Varner. De la tat-su nu trebuia să stoarcă, pentru că bătrânul Snopes era bucuros să achite câte ceva, dacă nu de alta, măcar ca să poată suporta privirile a ceea ce Gavin și Ratliff numeau cinstea lui ireproșabilă și imaculată. Dar ea n-avea doi copii, aşa că tot pe ce ne puteam bizui, în ce ne puteam încrde noi, Ratliff și cu mine, de data asta era acea stare ancestrală primară de simplă evanescență, de facultate de a uita, era faptul că-ntotdeauna venea un moment în care ele devineau c-un moment mai mari, că trebuie, pentru ca el să le remarce, să fie vii, și ca să fie vii trebuie să fie-n mișcare, și unicul moment de mișcare care-i reținea lui atenția, privirea, era acela în care ele intrau în pubertate cu o-nvolburare de fustă sau o unduire, o linie de gambă când trece pe-o ușă, luată de

obiectiv cu încetinitorul, un truc – dar totuși mișcare, totuși o clipă irevocabilă.

Și asta era realmente ceea ce-l salva de fiecare dată: momentul trebuia să fie mișcare. Ele nu se puteau opri în ușă, și-odată ușa trecută nu se opreau nici atunci; uneori, nici măcar s-o închidă după ele nu stăteau, înainte de-a porni spre următoarea și de-a trece, de-a intra și pe ea, adică pe-a matrimoniului – de la maturizare la maternitate, într-o singură lecție s-ar putea zice, și încă ușoară. Ceea ce era-n regulă. La ușa următoare n-aveau să dea peste unchiu' Gavin. El mai era cu ochii la prima încă. Și cum viața nu-i chiar atât mișcare, cât repetare stereotipă de mișcare, n-avea mult de așteptat la acea primă ușă ca s-apară o altă-nvolburare, o altă gambă adolescentă, crudă încă, și să dispară. Aşa c-ar fi trebuit să mă fi gândit să-i spun lui Ratliff că, în timpul cât eram la Memphis, ajutându-i lui Gavin să-și ia rămas-bun de la asta, el să-și fi aruncat ochii prin piață, să vadă care-o să fie următoarea, pentru că Linda probabil c-o-nlocuise pe Melisandra Backus încă înainte ca Melisandra să fi băgat de seamă că fusese deposedată. Dar în clipa următoare mi-am dat seama că nu era necesar: evident că unchiu' Gavin făcuse alegerea, și asta era explicația că stătea aici atât de placid și de stăpân pe sine, bând cafea și așteptând să fie anunțat avionul.

Și-n cele din urmă chiar a fost. Am ieșit să ne ducem la pista de aterizare. Eu m-am oprit la grilaj.

— V-aștept aici, am zis. O să vreți și voi un pic de intimitate, cât o să se mai poată, chiar dacă-n anonimat, nu în solitudine. Ți-ai pregătit o tăbliță sau poate că și-a prevăzut ea una, gata montată pe manșetă, sau legată de picior poate, cum își țin aviatorii hărțile? Dar el nu se oprișe. Apoi avionul, unul din DC3-urile asta noi, se apropiere rulând și se opri, și imediat apăru și ea. De la distanța asta nu-i puteam vedea culoarea ochilor, dar nici nu era vorba de ei, *urechile* île spârsese bomba sau obuzul, sau mina, sau ce-o fi fost – aceeași fată înaltă, prea înaltă ca să se cheme că-i bine făcută, dar e ceva, nu știu: femei ca asta,

și când le dezbraci, sunt o minune, chiar la douăzeci și nouă de ani, căți avea ea acumă. Pe urmă i-am putut vedea ochii, un albastru atât de profund, că la început am crezut că-s negri. Și eu, unul, nu mi-am putut niciodată da seama cum și de unde i-a luat, și nici părul negru, pentru că bătrânul Snopes avea ochi de culoarea apei de baltă stătute și părul n-avea nicio culoare de niciun fel, și maică-sa avusese ochi albaștri și ea, dar părul blond – de aia, când încercam să mi-o reamintesc, totdeauna parcă atunci era smulsă dintr-un bordel, dintr-o Valhalla scandinavă și polițiștii de-abia apucaseră să-arunce o rochie pe ea și s-o zvârle-n dubă. Strașnici ochi și-ai ei, și probabil că, dac-ai fi fost cel căruia-i fusese-n cele din urmă dat s-o dezbrace, ai fi zis că-s superbi. Și-avea un carnetel și-un creion în mână când l-a sărutat pe Gavin. Da, aşa am zis, l-a sărutat. Cu toate că, evident, el o să aibă nevoie de ceva timp ca să-nvețe săse folosească sau să se bizuie pe carnet, pentru că i-a zis, cum ar fi vorbit cu oricine: „Uite-l pe Chick^t, și ea și-a adus aminte de mine; era înaltă cât Gavin, și să fiu al dracului dacă nu era aproape cât mine, și-și rodea și ea unghiile cu dinții, dar poate că asta-i venise după bombă, sau după moartea lui bărbat-su. Și când dădea mâna cu tine vedeai că-ntr-adevăr condusese o ambulanță, și cu siguranță că schimbase și cauciucurile la ea, și vorbea nu tare, dar cu o voce aspră, dogită, cum se-nvață surzii să vorbească, și m-a-ntrebat chiar de mama și tata, ca și cum realmente o interesa, ca orice cucoană din Jefferson care-n viață ei nu visase să plece la război și să dea bomba peste ea. Cu toate c-acuma unchiu' Gavin nu mai uita sau în orice caz învățase repede să ia carnetul și creionul, și să mărgălească ceva pe el, despre bagaje probabil, pentru că ea a zis: „Oh, da”, ca și cum ar fi auzit, și a scos recipisele din poșetă.

În timp ce descurcau bagajele, am tras mașina. Vasăzică, ea trăiese cu tipul său de zile și de-abia pe urmă s-a măritat cu el, dar când te uitai la ea n-arăta. Și se dusese-n Spania, la război, și-o lovise o bombă pe front, și nici asta n-arăta.

— De ce n-o lași pe ea să conducă? Poate c-atunci n-o să mai fie-așa nervoasă că nu poate vorbi cu tine, am zis.

— Atunci poate c-ar fi mai bine să conduci tu, a zis el. Ceea ce am și făcut, și am dus eroul acasă, ei doi în spate. Se poate să fi zis careva: „De ce nu stăm toți trei în față? E loc destul”. Cu toate că eu nu-mi aduc aminte să fi auzit. Sau poate că nici n-a zis nimeni nimic. În orice caz, până la urmă s-au aşezat amândoi în spate. Așa că nici de asta nu-mi aduc aminte; doar că unchiu' Gavin mi-a zis:

— Poți să te liniștești. Ești în siguranță. O țin de mâna.

Și chiar se țineau, ea cu mâna lui într-amândouă ale ei la ea în poală, și cam la fiecare kilometru zicea, cu vocea ei de rață: „Gavin” și dup-un alt kilometru iar: „Gavin”. Și evident că nici ea n-avea carnetul și creionul de prea multă vreme, ca să se fi putut deprinde cu ele, sau poate c-atunci când îți pierzi auzul și intri-n tacerea adevărată uiți că nu totul se petrece în intimitatea și solitudinea ei. Sau poate c-atunci când el îi lua creionul din mâna ca să-i răspundă pe carnet, ea n-avea răbdare să-ștepte să ia creionu-napoi, așa e ar fi trebuit să aibă amândoi câte un bloc: „Ba da. Simt undeva în cap sau în cerul gurii. Este un sunet oribil, nu-i așa?” Evident că Gavin învățase, pentru că tot glasul de rață zicea: „Ba da, este. Simt, mă-nțelegi?” Și iarăși glasul de rață: „Dar cum? Chiar dacă-ncerc să exersez, de unde să știu când e bine?” Și-mi ziceam: dac-ai să-ncepi să-ți rupi din timpul tău de jurist și de procuror regional ca s-o ajuți pe iubita ta surdă să-și regăsească pierduta dulceață virginială a glasului, să vedem cum ai s-o scoți la capăt. Dar ce noroc pentr-un soț: să-și învețe nevasta surdă-tun că tot ce are de făcut, ca să capete-un timbru agreabil, e să nu deschidă gura. Sau poate că unchiu' Gavin începușe pur și simplu să-i scrie ceva din Jonson (sau din Donne, sau din Herrick, sau poate doar din Suckling – fiecare separat și tot laolaltă adnotăți pentru-acea unică ureche – acumă pentru ochi – de bătrânlul Stevens): *Nu abandona cu vorbe goale buzele astea ca cireașa, /Ci dă-le să soarbă tandrul tău Da.* Sau poate că tot ce scria el era ceva mult mai simplu: *Taci din gură până ajungem acasă.*

Nu-i locul să-ți refaci glasul. Și-apoi, copilul ăsta pleacă luna viitoare la Cambridge și-o s-avem destul timp, destulă intimitate.

Și-așa, duceam eroul acasă. Se vedea Jeffersonul acum, orologiul de la tribunal, ce să mai vorbim de rezervorul de apă al tatălui ei, și acumă glasul de rață pomenea de Ratliff.

— Lui Bart îi era drag. Zicea că nu și-ar fi închipuit c-o să-i placă vreodată cineva din Mississippi, dar că greșise. Ce i-a scris Gavin pe carnet de data asta era evident pentru că glasul zise: Nu, nici chiar dumneata. M-a pus să-i promit – vreau să zic care din noi va rămâne, să-i dea lui Ratliff ceva din lucrările lui. Ți-aduci aminte de băiețelul de italian care n-ai știut ce e, dumneata care mai văzuseși sculptură și înainte, pe când Ratliff, care nu văzuse nici băiețaș de italian măcar, nici nimic, afară de monumentul Confederatilor din fața tribunalului, a știut din primul moment, și-a știut chiar și ce făcea? Și tare-aș fi vrut să pun și eu mâna pe carnet atât cât să scriu: *Ce făcea băiețașul de italian?* Numai c-ajunsese acasă acumă, eroul, și Gavin zise:

— Oprește-ntâi la bancă. Trebuie să-l prevenim; simpla cuviință poruncește-ăsa. De n-a fost cumva prevenit de alții și să fi plecat într-un timp din oraș, să-și pregătească sufletul pentru clipa căreia trebuie să-i facă față. Presupunând, firește, că până și el și-a dat în cele din urmă seama că nu poate s-o excludă pur și simplu din viața lui, ca pe-o ipotecă sau ca pe-o poliță.

— Și să dăm loc la o scenă de recepție aici în public, în mijlocul străzii, fără să poată să s-aranjeze și să se fardeze puțin? Am zis eu.

— Liniștește-te, a zis el din nou. Când ai să fii ceva mai mare, ai să-ți dai seama că oamenii sunt mult mai amabili și mai atenți, și mai buni decât vrei tu să crezi în momentul de față.

Am oprit la bancă. Dac-aș fi fost în locul ei, nici n-aș mai fi apucat creionul și, cu glas de rață sau ne-rață, aş fi zis: „Ce dracu' faci? Dumă acasă”. Dar ea n-a zis. Ședea ținându-i mâna-ntr-ale ei, nu chiar în poală-acum, ci lipite de burtă, uitându-se-n jur prin piață și zicând:

— Gavin. Gavin. Pe urmă: Uite-l pe moș Willy, se-ntoarce de la

masă. Numai că nu era bătrânul Christian; murise de mult. Dar nici nu mai avea vreo importanță dacă scria cineva asta pe carnet sau nu. Și Gavin avusese dreptate. Nimeni nu s-a oprit. M-am uitat la doi care-o recunoscuseră. Adică nu, altceva recunoscuseră: mașina lui Gavin Stevens, trasă la trotuar în fața băncii, la unu' douăjdouă după-amiază, cu mine la volan și cu Gavin și-o femeie-n spate. Care-auziseră toți de Linda Kohl, vreau să zic Snopes-Kohl, în orice caz, că era femeie și că era din Jefferson, și că se dusese undeva într-un război, destul ca să-i spargă timpanele. Pentru c-avea dreptate, Gavin: oamenii sunt buni și amabili, și atenții. Asta nu pentru că nu te-așteptai să fie, ci pentru c-aveai prejudecata că nu-s, aşa că te surprindea, te deruta. Nici măcar nu s-au oprit. Doar unul dintre ei i-a zis lui Gavin: „Ce mai iaci?” și a trecut mai departe.

Am coborât și am intrat la bancă. Pentru că eu, eu ce-aș face dac-aș avea o fată, unicul meu copil, și bunică-su cu-o mulțime de parale, și eu cu destule ca să-mi pot permite s-o țin undeva la școală? Numai că n-am făcut-o, și nimeni n-a știut de ce n-am făcut-o până-ntr-o zi când, aşa, deodată, am lăsat-o să se ducă, dar numai la universitate, adică la cincizeci de mile de-aici; și n-a știut nimeni nici asta de ce: numai că eu aveam de gând să devin președintele băncii și președintele ei de acum era omul despre care toată lumea credea că trăiește cu nevastă-mea încă de când venisem la oraș. Adică nimeni n-a știut de ce decât, după trei luni de zile, când nevastă-mea s-a dus la salonul de înfrumusețare pentru prima oară-n viață ei și-n seara aia și-a tras un glonț în tâmplă aşa ca să nu-și deranjeze permanentul, și când, în fine, lucrurile s-au mai potolit, desigur, curvarul de președinte al băncii fugise din oraș și-acuma nu numai că eu eram președintele băncii lui, dar și locuiam în casa lui, și-ați fi gândit că nu mai aveam nevoie de nicio fiică, și că putea să se ducă dracului unde-i plăcea, numai la Jefferson, Mississippi, să nu-i mai calce vreodata piciorul. Dar nu voiam s-o las să facă treaba asta până nu ne-am fi dus amândoi cu mașina să ne uităm la monumentui de pe mormântul maică-sii, s-o

văd neputincioasă-n fața chipului ei sculptat în piatră și-a inscripției pline de sarcasm:

O soție virtuoasă este o coroană pentru soțul ei.

Copiii cresc și-o numesc Preafericita.

Și pe-urmă-am zis:

— *All right.* Acuma pot să pleci. Și-am ieșit, și m-am întors la mașină.

— Mr Snopes nu vine astăzi după-masă la birou, am zis. S-a dus acasă s-o aştepte pe fiică-sa. Așa că ne-am dus acolo, la monstruozitatea aia în stil colonial, al doilea gest de sarcasm. Avea acum trei monumente în Jefferson: castelul de apă, piatra funerară și casa cu coloane. Și cine știe la care dintre ferestre pândea ascunzându-se sau se ascundea pândind- cum preferați. Poate c-ar trebui să intru și eu, am zis.

— Poate c-ar trebui să avem fiecare un carnet și-un creion, a zis unchiu' Gavin. Atunci ar auzi toată lumea. Eram aşteptați. Aproape imediat a apărut la ușa din față argatul negru, care făcea și pe șoferul. Am scos bagajul pe trotuar, în timp ce ei încremeniseră locului, ea înaltă cât el și strângându-l pe Gavin în brațe, și el strângând-o la fel pe ea, sărutându-se acolo-n stradă-n miezul zilei, și glasul de rată făcând: „Gavin, Gavin”, nu ca și cum nu i-ar fi venit să creadă că-n fine era el, cât ca și cum încă nu s-ar fi deprins cu noul timbru, pe care era convinsă că-l avea acum glasul ei. Pe urmă ea i-a dat drumul și el a zis: „Hai să mergem”, și ne-am urcat în mașină, și asta a fost tot. Eroul ajunsese acasă. Am cotit fără să-ntorc capul. Mi-ar fi plăcut să pot spune dacă fi fost adevarat: argatul se grăbea încă pe alei cu bagajele și ea mai stătea încă acolo uitându-se după noi, puțin cam prea înaltă după gustul meu, claustrată, neatinsă în tăcere, invulnerabilă, senină.

Asta era: tăcere. De n-ar exista zgromot. De s-ar petrece totul în tăcere, niciunul din realele inventate de om n-ar putea să-i facă realmente rău: explozii, trădări, glasul omenesc.

Asta era: surzenia. Pe Ratliff și pe mine ne depășea. Celealte fete, celealte dăți, învolturaseră-o fustă, legănaseră, ondulaseră-o gambă-n pubertate; dincolo de asta, imediat, era cealaltă ușă, și imediat după ea altarul și-o frângheie lungă cu scutece la uscat: împlinirea, finalul. Dar ea fusese mai tare. N-a continuat mișcarea pe ușă, a imobilizat-o-n tăcere, o lovitură de trăsnet, și-a rămas *ea* cea imobilă și ușă, și zidurile s-au deschis și-au zburat prin fața ei, ea, nu copilul unei clipe, ci imaculata mireasă a tăcerii, inviolabilă în virginitatea ei, fixată, salvată pentru totdeauna de schimbări și alterări. În cele din urmă, am pus mâna pe Ratliff; trei zile-ntregi mi-au trebuit.

— Bărbatul ei îți trimite un cadou, i-am zis. E sculptura aia care-ți plăcea: băiețelul căla de italian, care nu știu ce făcea, și Gavin, care nu numai că văzuse și pânătunci băieți de italieni, da' poate că văzuse și-unul făcând ce făcea și asta, n-a știut la-nceput care-i fundul și care-i capul. Dar n-are-a face. Dumneata n-ai o femeie de nevastă și nici copii fete nevinovate. Așa că poate c-o să poți să-o ții chiar în casă. Ea o să-l ia de bărbat, am zis.

— De ce nu? A zis el. Cred că poate suporta. Și afară de asta, dacă-l ia una de bărbat, poate că noi, cei care rămânem, să fim în siguranță.

— Ceilalți care rămân, vrei să zici?

— Vreau să zic exact ce-am zis, a răspuns el. Vreau să zic, noi toți, cei care rămânem.

Nouă

CHARLES MALLISON

Gavin avusese dreptate. Asta se-ntâmplase către sfârșitul lui august. Trei săptămâni mai târziu, eu eram din nou înapoi la Cambridge, sperând, vreau să zic încercând sau poate că tot ce vreau să zic e că făceam parte din clasa care trebuia, sau, în orice caz, ar fi trebuit să-și ia absolvirea în iunie viitor. Dar fusesem trei săptămâni la Jefferson, destul timp pentru ca, dac-ar fi ținut, să se fi putut face strigările: lucru absolut inutil, de altfel, pentru o văduvă, care nu numai că era văduvă, dar mai era și erou rănit în război. Așa că m-am gândit c-așteaptă poate până ce-or să scape de mine. Știți: vechea melodramă a trupelor ambulante, dar de data asta inversat sexul: copilul înnebunit agățându-se de pulpana ginerelui în perspectivă și strigând: „Tată, tată, tata” (în cazul ăsta: „Unchiule, unchiule, unchiule”), te rog să nu ne-nsurăm cu Mrs Smith”.

Pe urmă m-am gândit (era ultima joie din noiembrie, sărbătoarea noastră națională¹; nu mai era mult și-aveam să mă duc acasă de Crăciun): *Normal că n-o să-i dea nici unuia dintre ei prin cap să-mi comunice tocmai aici în Massachussets.*

Așa că mă gândeam chiar să scriu ca să-ntreb, nu pe mama, normal, și desigur nici pe unchiu’ Gavin, pentru că, dacă s-ar fi întâmplat, ar fi fost prea ocupat ca să-mi poată răspunde, și dacă nu, tot ar fi avut de lucru până peste cap, încercând să scape cu viață, dacă el era cel ce mai spunea încă „Nu” sau încercând s-o învețe pe ea să vorbească, măcar atât cât să poată spune „Te rog” dacă el era cel care spunea „Da”. Ci lui Ratliff, care-ar fi fost un martor interesat, chiar dacă nu puteai numi curiozitate amestecul lui în treburile altora, pe care-l

¹ Ziua Recunoștinței (Thanksgiving Day)

exercita de altfel într-un mod cu totul innocent – poate chiar să-i telegrafiez: *Se culcă acumă împreună în mod oficial sau nu? Vreau să zic este pe față sau mai e încă secret, presupunând că dumneata presupui la fel, cum ne-nvață pe noi aici la Harvard să presupunem că, dacă apuci să dezbraci una din femeile astea înalte făcute mai mult pe verticală, constați că nu-s deloc pe verticală.*

Pe urmă a venit Crăciunul și mi-am zis: *Poate c-am fost nedrept cu ei. Poate că au așteptat tot timpul acesta ca să nu-mi intrerupă studiile chemându-mă urgent și-au așteptat perioada de pace și-ntre oameni bună-nvoire, când să fiu în măsură să le ofer un inel sau un buchet, sau ceva, în fine.* Dar pe ea nici n-am văzut-o măcar. Unchiu' Gavin și cu mine am petrecut aproape o zi întreagă împreună. Eu mă duceam la Sartoris, la prepelițe, cu Benbow (n-avea decât șaisprezece ani, dar era socotit unul dintre cei mai buni vânători de păsări din ținut, primul după Luther Biglin, unu' jumate fermier, jumate dresor de câini, și jumate vânzător de vânat, care trăgea cu stânga! nu era mult mai mare decât Benbow, de fapt era cam de vîrsta mea, și care stătea pe-aproape de Old Wyottsport pe malul râului) și unchiu' Gavin s-a invitat singur. El – Gavin – nu era cine știe ce vânător, nici chiar când se-ntâmpla să tacă din gură, dar din când în când venea cu mine. Și toată ziua nimic; până la urmă a trebuit să-ncep eu:

- Cum merge cu lectiile de dictiune?
- Cu Mrs Kohl? Destul de bine. De altfel, tu cum ai urechea nedeprinsă, poți fi cel mai bun arbitru. Și eu am zis:
- Când? Și el:
- Oricând ai să fii destul de-aproape ca să poți s-auzi. Și iarăși, în ziua de Crăciun tot eu am început. De obicei, Ratliff lăsa masa de Crăciun cu noi, invitat de unchiu' Gavin, cu toate că și mama ținea la el foarte mult, poate pentru că era soră geamănă cu unchiu' Gavin, dar poate că și fără de asta. Sau căteodată mâncă unchiu' Gavin la Ratliff, și-atunci mă lăsa și pe mine, pentru că Ratliff era dat dracului de bun bucătar; stătea singur în cea mai curată căsuță din lume, își

făcea singur toată gospodăria, și chiar și cămașile lui albastre tot singur și le făcea. Și de data asta tot eu am început.

— Ce-ar fi s-o invităm pe Mrs Kohl la masă? I-am zis mamei. Și unchiu' Gavin a sărit:

— Ei Doamne, ai făcut tot drumul de la Cambridge pân-aici ca să-ți petreci Crăciunul cu ochii la putoarea aia bătrână de... Și s-a oprit la timp zicând: Scuză-mă, Maggie. Și mama a zis:

— Sigur că-n prima zi de Crăciun, ea trebuie să ia masa cu tatăl ei. A doua zi eu am plecat. Spoade – tat-su fusese la Harvard cu unchiu' Gavin, prin 1909 – mă invitase la Charleston să văd de-adesea ce-i aia un bal de Sfânta Cecilia, patroana muzicanților. Pentru că aşa era, de Crăciun noi de obicei ne împărăștiam; a doua zi tata se ducea totdeauna pentru o săptămână la Miami, să vadă cai, și mama se ducea și ea, nu c-o interesau cursele de cai, din contră: din convingerea că prezența ei sau în orice caz vecinătatea, sau, în fine, proximitatea îl va reține pe el de la a cumpăra unul.

Pe urmă a venit 1938 și m-am întors la Cambridge. Pe urmă a venit septembrie 1938 și eram tot la Cambridge sau în orice caz din nou acolo, de data asta la Facultatea de Drept. Münchenul fusese analizat sau sărbătorit, sau binecuvântat, care cum îi venise, și unchiu' Gavin zicea:

— Nu mai e mult. Dar la fel spusesese și-n primăvară. Așa c-am zis:

— Atunci ce rost are să mai pierd doi-trei ani să mă fac avocat, dacă ai dreptate când zici că n-o să mai aibă cine să facă procese și c-atunci eu n-o să am nici pe cine apără, nici pentru cine să fiu parte civilă? Și el a zis:

— Pentru că, după ce-o trece și ăsta, tot ce-o să-i mai rămână omenirii și justiției o să fie legea. Și eu am zis:

— Și-acuma nu-i tot aşa?

— Astea-s timpuri bune, timpuri senine de prosperitate; ce-ți mai trebuie justiție când îți merge bine? Azi legea-i ultima instanță la care recurgi ca să bagi mâna-n buzunarul care pân-acuma ți-a rezistat sau

te-a lezat.

Asta a fost primăvara trecută, în iunie, când el și cu mama (pe tata îl pierduseră la Saratoga, cu toate că el promisese să fie la Cambridge la timp pentru depunerea jurământului) veniseră să asiste la examenul meu de licență. Și i-am zis:

- Ce s-aude? Ce-i cu nunta? Și el a zis:
 - În orice caz pentru mine nimic. Și eu am zis:
 - Cum merge cu lecțiile de dicțiune? Haide, i-am zis, m-am făcut și eu băiat mare acuma, sunt și eu licențiat în litere de la Harvard, chiar dacă n-am să fiu și de la Heidelberg. Spune-mi! Asta-i tot ce faceți voi doi când sunteți singurei? Exerciții de dicțiune? Și el zice:
 - Tu taci din gură și lasă-mă pe mine să vorbesc! Ai să pleci în Europa, în vara asta. E-un cadou pe care ți-l fac eu.

Am luat bilete, ți-am făcut cerere de pașaport; tot ce mai ai de făcut e să te duci la un fotograf oficial să te tragi în poză.

— Da' de ce-n Europa? Și de ce acuma? Și-afără de asta: da' dacă nu vreau să mă duc? Și el zice:

— Pentru că la anu' poate să n-o mai găsești. Așa că trebuie să te duci acuma. Du-te și vezi-o; poate că tot acolo o să trebuiască să și mori.

— Atunci de ce să n-aștept pân-atunci?
— Pentru c-atunci ai să te duci ca soldat. Vara asta mai poți fi încă musafir. Eram trei; cu ceva alergătură și trăgând niște sfori, am reușit; am apucat chiar toți același vapor. Și-n vara aia noi – adică eu, ceilalți doi constatănd în ultimul moment că nu-s în stare să se maidezlipească de Paris – am văzut câte ceva din Europa, pe bicicletă. Vreau să zic, partea încă disponibilă: acel presupus corridor al ei, în care s-ar putea să-i îndeplinesc profeția unchiului Gavin: Anglia, Franța, Italia – Europa despre care unchiu' Gavin zicea că n-o să mai existe pentru că aceia care vor supraviețui, după ce se vor descotorosi de Hitler și de Mussolini, și de Franco, vor fi prea istoviți, iar cei care vor supraviețui ăstora n-o să se mai sinchisească-n orice caz.

Așa c-am încercat să-o văd, să-o înteleg, Europa asta, pentru că și la douăzeci și patru de ani pare-se că eu credeam în ce spunea el, cum crezusem la paisprezece și (presupun: de amintit nu pot să-mi amintesc) la patru. De fapt, Europa de care-și aducea el aminte sau credea că-și aduce aminte dispăruse. Ce vedeam eu era un fel de isterie calmă, stăpânită, o vacanță-n frenezie, în care toată lumea, localnic și venetic, făcea pe turistul. Erau prea mulți soldați. Vreau să zic: prea multă lume îmbrăcată ca atare și pentru moment comportându-se ca atare, armată, ca și cum, pentru simple considerațiuni de poliție sau de utilitate temporară, trebuiau să se deghizeze și să lungească Linia Maginot (păreau că zic – francezii-n orice caz: „Fiți oameni de treabă, nu vă mai bateți joc de noi. Că noi tot nu credem”.) și asta exact în mijlocul luptelor pentru săptămâna de treizeci și nouă de ore; conclavurile parlamentare gălăgioase pentru a se stabili pe care trotuare din Picadilly sau de pe Champs Elysées o să le stea mai bine sacilor de nisip, parcă fi fost vorba pe care perete dintr-o odaie să-șeze un tablou; figura superbă, strălucitoare, a lui Gamelin, ștergându-și încă mustățile de supă și zicând: „Fiți liniștiți. Sunt și eu aici...” ca și cum toată Europa (oh, da, și noi, și noi – era plin de-americani pe-acolo) ar fi zis: „Dacă Răul nu e numai *de rigueur*, dar mai e și victorios, hai și noi cu Răul ca să-l facem Bine”.

Pe urmă m-am întors și eu la Paris, pentru ultimele două săptămâni, să văd dacă Parisul lui Hemingway și Parisul lui Scott Fitzgerald (nu erau aceleași Parisuri; doar că ei locuisează-n aceeași odaie) dispăruse complet sau nu chiar; apoi din nou la Cambridge, cu o singură zi întârziere; și toate astea sau nimic din toate astea n-are nicio legătură cu nimic, numai ca să-mi explic mie de ce a trebuit să treacă aproape un an și jumătate până să văd din nou. Si pe urmă a venit Münchenul: moment de tăcere și de respect, și pe urmă iar ne-am văzut de treburile noastre: și a sosit scrisoarea de la unchiu' Gavin în care zicea: „Nu mai e mult”. Numai că pentru mine era probabil prea târziu. Când a trebuit să plec – nu, nu asta vreau să zic: când a

venit vremea să plec și eu – am vrut să mă fac pilot de vânătoare. Dar aveam douăzeci și patru de ani, peste șase ani urma să am treizeci și poate că și-acuma era prea târziu; Bayard și cu John Sartoris aveau douăzeci în nouăsuteșaișpe când au plecat în Anglia, și unchiu' Gavin mi-a povestit despre un copil din R.F.C. (azi îi zice R.A.F.) care ajunsese căpitan, cu o listă de succese aşa de mare, că guvernul britanic l-a trimis acasă și l-a oprit definitiv de la zbor, ca să poată măcar să fie de față la majorat. Așa că probabil c-o s-ajung navigator sau mecanic, sau pilot pe un bombardier, sau poate că la treizeci de ani nici n-o să ma mai lase să zbor.

Dar despre căsătorie încă nimic. Poate că din cauza glasului. Spionii mei – mi-ajungea unul, desigur: mama – îmi raportau că lecturile particulare continuă, aşa că probabil c-avea încă sentimentul, ea, că „Da”-ul ei nu-i încă destul de suav ca să fie legal. Asupra cărui lucru – legalitatea – ea fireşte că va insista, pentru că o-ncercase coabitarea, prima dată, *au naturel* ai putea zice, și i-a explodat în nas. Nu, nu-i bine. Coabitarea nu i-a explodat în nas decât numai după ce devenise legală, numai după ce unul din ei, care-o fi fost, a zis în cele din urmă: „Dă-o dracului, scoate o autorizație și ad-un popă, dar te rog, pentru numele cui vrei, isprăvește-odată!” Așa c-acuma trebuie să-i fie frică de popă sau de judecător de pace ca de dracu’, sau de călău, pentru că a se înfățișa înaintea unuia dintre ei în compania cuiva de sex opus ar echivala cu a cere un mandat de execuție. Ceea ce cu siguranță că ea nu-i dorea unchiului Gavin pentru că nu numai că „Da”-ul ei va fi destul de tandru ca s-o fi făcut să ia tot drumu-napoi până la Jefferson ca să-l rostească, dar el nici n-o să-i lase destule parale ca să merite să rămâi văduva lui în cazu-n care „Da”-ul n-ar fi chiar atât de tandru.

Nu, nici aşa nu-i bine. Dacă ea a putut să trăiască cinci ani de zile c-un bărbat până s-accepte el să se-nsoare cu ea, vreau să zic cu un sculptor cu idei atât de avansate și de liberale, încât nici chiar unchiu' Gavin să nu poată să-nțeleagă ce sculpta, ce făcea, el trebuie să fi fost destul de avansat și-n liberalism. Și dacă a trebuit să lase o situație atât

de sigură și de agreabilă ca aceea de a fi sculptor la Greenwich Village și a trăi cu o fată care-și putea permite și voia să plătească ea chiria și mâncarea, fie că se-nsura cu ea, fie că nu – dacă trebuit să lase toate astea și să se ducă să lupte-n Spania alături de cei despre care oricine i-ar fi putut spune c-o să piardă partida, trebuie că era avansat până dincolo de liberalism. Și dacă ea-l iubea destul ca să-ștepte cinci ani până să-i zică el: *All right*, dă-o dracului de treabă și cheamă-l pe popă” și pe urmă să plece-n Spania ca să sară-n aer și ea cu el numai și numai ca să fie-alături, trebuie că era și ea la fel cu el pentru că s-ar părea că-n materie de comunism nu poți să fii moderat: sau ești categoric pentru, sau ești categoric contra. (L-am întrebat; vorbesc de unchiu' Gavin, natural.

- S-admitem că e, face el.
- *All right*, zic eu.
- Și dacă e, ce-i? Ce te privește? face el.
- *All right, all right*, zic eu.
- Ce dracu' ai tu cu chestia asta ca să te-amesteci? face el.
- *All right, all right, all right*, am zis eu. Și numai faptul c-a sărit în aer cu el odată n-a vindecat-o. Așa că n-o s-avem niciun fel de clopot care să bată la nuntă; data trecută nu fusese decât o deviație datorită tinereții; n-o să se mai repete; ea n-a fost decât o clipă un dușman al poporului și repede-a plătit-o.

Așa că n-o să fie nici popă. O să pună-n aplicare democrația populară, în care toată lumea-i egală, indiferent cum arăți după ce-ți scoate el rochia, chiar și-aici în Jefferson. Așa că tot ce mai rămânea să-ți imaginezi era cum, Doamne, iartă-mă! o să se descurce ei într-un oraș care nu era nici mai mare, nici mai egalitar decât Jeffersonul. Adică nu ei: el, Gavin vreau să zic, c-a lui o să fie și frământarea, și căutarea, și poate și nevoia. Nu a ei. Ea era liberă, dispensată de orice mondenitate; cine știe, cine-i castrat de sunet, circumcis de auz, poate și de nevoie. Căci a ei era tăcerea: trăsnetul ăla de-o clipă care-a fixat-o pe vecie imaculată-n solitudine, în taină; restul lumii n-avea decât să

bâjbâie cu vârful piciorului în toate direcțiile sonore încercând să-și afle-un punct de sprijin pe marginea prăpastiei ca-ntr-unul din filmele vechi ale lui Chaplin.

Căile și mijloacele tot el va trebui să le găsească; tot aportul ei nu va fi decât aptitudinea la achiesare și ceea ce ai putea numi antecedente familiale. Cu deosebirea că ea nu era maică-sa, ca să nu mai vorbim că Gavin nu era Manfred de Spain. Vreau să zic – n-aveam decât treisprezece ani atunci, în noaptea când s-a sinucis Mrs Snopes, aşa că nici acum nu-mi dau bine seama cât am văzut și-mi aduc aminte, și cât mi-a băgat în cap unchiu' Gavin, fapt fiind, aşa cum se exprima Ratliff, că îmi petrecusem primii unsprezece sau doisprezece ani din viața mea în sânul unchiului Gavin, gândind ce gândeau el și văzând ce vedea el, și asta nu pentru c-aşa mă-nvăța el, ci pentru că mă lăsa, îmi permitea. Vreau să zic că Linda și unchiu' Gavin n-aveau avantajul acela natural și incomparabil, pe care-l avuseseră maică-sa și Manfred de Spain, constând din aureola, din nimbul, din grația divină, alegeti ce cuvânt vreți, în care Mrs Snopes nu că exista, trăia, respira, ci le crea în jurul ei prin simplul fapt că exista, că trăia, că respira. Nu știu ce cuvânt s-aleg: o aureolă, nu de licență, de impuritate, pentru că (asta poate că-i tot de la Ratliff; nu-mi aduc aminte-acuma) măruntele, meschinele considerații morale asupra continenței și purității nu mai au niciun fel de conexiune cu o femeie ca Mrs Snopes – sau mai curând o femeie ca ea nu mai are niciun fel de preocupare pentru aşa ceva, nici măcar atenție nu le acordă –, aşa cum nici convențiile asupra forțelor pe care le utilizezi și când le utilizezi, și cum, și unde n-au de-a face cu războaiele sau cu cicloanele. Vreau să zic c-atunci când o comunitate descoperă, deodată, că este unica deținătoare a Venerei într-un timp oarecare, cât ar fi ea Venera, nu poate, nu trebuie să fie o soție virtuoasă sau măcar o amantă fidelă, fie că-n fond e sau nu, fie că realmente vrea să fie sau nu. Așa ceva nu numai c-ar fi intolerabil, ar fi efectiv o degradare criminală; iar pentru comunitatea onorată-n felul acesta, numai a trece cu vederea, necum a încuraja castitatea,

abstinența, ar constitui un veritabil afront la adresa donatorilor și ai merita divina lor răzbunare. Ca și cum tot ce are miraculos și neasemuit anotimpul – vânt, soare, ploaie, dogoare și ger – s-ar fi nmănușeat într-o unică și miraculoasă clipită deasupra întregului nostru ținut, și noi *atunci* ne-am fi găsit să ne-arogăm dreptul meschin de-a culege și-a alege, și-a selecționa, în loc ca fiecare bărbat și femeie, și copil în stare să se țină pe picioare să iasă la câmp și să-nsămânțeze cât poate, până la ultima boabă de sămânță pe care-o mai poate-nghiți pământul. Așa că noi – vreau să zic și bărbații, și femeile – nici măcar n-am fi cerut să scăpăm de chinul și de răzmerița pe care le-ar provoca ea respirând și existând printre noi, și de gelozia de care ne dădeam seama că n-am fi fost demni, decât dacă s-ar fi găsit printre noi măcar unul care să-i facă față, să-i țină piept, la luptă dreaptă, și să devină astfel campionul și mândria noastră, cum ar fi când am avea noi – ținutul – cel mai iute cal din țară. Am fi fost toti de partea ei și-a lui De Spain; le-am fi aranjat chiar și întâlnirile amoroase și le-am fi ocrotit; ar fi dușmănit-o numai popii, că le-ar fi fost frică de ea, pentru că dumnezeul pe care-l reprezintă ea fără măcar să vrea, acela care face ca bărbații să gâfâie cu limba scoasă după ea, și chiar și femeile să fie mândre că-n fine una din sexul lor era ambasadorul lui pe pământ, e mai tare decât firavul și desperatul galilean, care era tot ce-aveau ei să-i opună.

Pentru că, aptitudinea asta, Linda n-o avea, nefiind transmisibilă. Așa că tot ce le mai rămânea, ei și lui Gavin, era abstinența. Ca să spunem verde: morala. Pentru că unde s-ar fi putut ei duce. Nu la ea acasă, pentru că, dintre ea și tat-su, surd era ăl' care nu trebuia. Si nu la el; casa-n care locuia el nu era a lui, era a mamei, și unul dintre primele principii pe care mi le-a băgat în cap (firește, când a venit vremea) a fost că un gentleman nu-și aduce iubita în casa: în ordinea asta: nevesti-sii, maică-sii, soră-sii, amantei sale. Si nu puteau să facă voiajuri coincidente spre locuri accesibile, precum Memphis sau New Orleans, sau poate chiar St. Louis și Chicago, cum făcuseră

(presupuneam noi) maică-sa și Manfred de Spain, pentru că însăși morala polițistă, ca să nu mai vorbim de lumea semi-interlopă, la care ar fi fost obligați să recurgă, s-ar fi revoltat la ideea de a seduce și smulge o femeie surdă-tun din securitatea și seninătatea căminului ei provincial pentru asemenea scopuri. Așa că nu mai rămânea decât automobilul lui, ascuns cu frenetică desperare dup-un tufiș – Gavin Stevens, în vîrstă de cincizeci de ani, licențiat în litere de la Harvard, doctor în filozofie de la Heidelberg, licențiat în drept de la Mississippi, veteran al Corpului Expediționar American și al Y.M.C.A., 1915-1918 în Franța, procuror regional; și Linda Kohl, în vîrstă de treizeci de ani, văduvă, rănită în campanie în rândurile forțelor comuniste din Spania, pipăindu-se și gâfâind într-un automobil în staționare, parcăr fi avut șaptesprezece ani.

În special când poliția ar fi constatat (vreau să zic, firește, dacă s-ar fi dus cineva să le spună) că ea era comunistă. Sau și Jeffersonul, dacă-i vorba de asta. Erau la noi doi finlandezi, care-n 1917 abia reușiseră să scape din Rusia și-n 1919 din Europa, și care pe la-nceputul anilor '20 apăruseră-n Jefferson; nu știa nimeni cum și ce fel – unul era cizmar și preluase dugheana lui Mr Nightingale, cel'lalt, tinichigiu – care nici nu erau comuniști și nici nu susțineau c-ar fi, și mai vorbeau încă foarte prost englezete, pe vremea când N.R.A.-ul domnului Roosevelt și sindicatele făcuseră din „comunist” un cuvânt de rușine care se referea mai mult la C.I.O. a lui John L. Lewis. De fapt, nu era și nici nu simțeau nevoie să susțină c-ar fi sau chiar să fie. Ei pur și simplu considerau ca un lucru de la sine înțeles că-n Jefferson exista un proletariat, tot atât de characteristic și de vizibil, și de ușor de recunoscut ca vremea de-afără, și că-ndată ce-o să-nvețe englezete o să dea de el și, fiind cu toții grămadă proletari, o să fie cu toții grămadă și comuniști, pentru că nu numai că acesta era dreptul și datoria lor, dar altfel nici nu se putea. Asta se-ntâmpla acum cinsprezece ani, deși cel mare, cizmarul, mai greoi la-nvățat englezete, era încă perplex, uluit, închipuindu-și că obstacolul era

bariera pusă de limbă, și nu condiția: proletariatul din Jefferson, care refuza nu numai să accepte că-i proletariat, dar se socotea mulțumit să fie burghezie, fiind în schimb convins că și asta nu era decât o stare interimară, de provizorat, o etapă în drumul spre posesiunea băncii domnului Snopes sau a seriei de magazine de băcănie de angro a lui Wallstreet Snopes, și (cine știe?) în drumul spre rezidența guvernatorului de la Jackson, sau chiar Casa Albă de la Washington.

Cel mic, tinichigiul, era mai ager. Poate pentru că, spre deosebire de meseria sedentară și mai contemplativă a cizmarului, circula mai mult. În orice caz, el de la o vreme își dăduse seama că oricare-ar fi fost proletariatu-n care-ar fi vrut să intre, trebuia mai întâi să și-l fabrice. Așa că s-a pus pe treabă. Singurul mijloc era să recruteze, să convertească la comunism, și unicul material disponibil erau negrii. Pentru că printre noi, masculii albi din Jefferson, toti, de la cei care sămbătă stăteau la marginea trotuarului și vindeau alune și floricele, și de la băcanii cu dughene prin străduțe și fundături, până la proprietarii de lanțuri de magazine universale și de reprezentanțe de automobile și de produse petrolifere, era un concert unanim, nu mai puțin puternic și chiar mai zgomotos la bază, împotriva tuturor celor cărora acum li se zicea comuniști – Harry Hopkins, Hugh Johnson și oricine avea vreo legătură cu N.R.A., cu Eugene Debs, cu I.W.W., cu C.I.O. – împotriva fiecăruia și-a tuturor care păreau că pun la-ndoială dreptul nostru de jeffersonieni autohtonii de-a cumpăra sau cultiva, sau căuta, sau găsi orice cât mai ieftin, prin lingueală sau șmecherie, sau amenințare, sau forță și pe urmă de-a vinde cât de scump îți permitea nevoia sau ignoranța, sau timiditatea cumpărătorului. Si asta-i ce-avea Linda, tot ce-avea ea în desertul nostru capitalist, atât de străin ei și-atât de îndepărtat de căminul ei politic, dacă-ntr-adevăr ea era comunistă și dacă-ntr-adevăr comunismul era nu doar o ideologie politică, ci o religie, pe care, ca să rămâi în viață trebuie să-o practici – doi imigranți de la Cercul Polar: unul literalmente lipsit de grai omenesc, un troglodit, celălalt o viespe mică și afurisită, și

neîndupăcată din cauza căruia amândoi erau la drept vorbind scoși dintre hotarele Jeffersonului, nu pentru c-ar fi fost comuniști recunoscuți (nimeni nu s-ar fi sinchisit cât de comunista era ăl' mic, atâta vreme cât nu s-amesteca în chestia haremuriilor locale de salarii, cum ar fi putut foarte bine să fie și republicani, câtă vreme nu s-amestecau în treburile democratice ale alegerilor comunale și regionale, sau și catolici, câtă vreme nu postau pichete-n fața bisericilor sau nu împiedicau ședințele de rugăciune în comun), ci pentru că erau pro-negri: îi frecventau, fraternizau politicește cu negrii. Nu-i frecventau socialmente: n-am fi suportat nici chiar asta din partea lor, și ăl' mic știa în orice caz destulă englezescă jeffersoniană ca să-și dea seama. Dar orice frecventare, de orice natură, întrecea măsura; poliția locală se și uita chiorâș la ei, cu toate că noi, în fond, nu credeam că un străin ar putea realmente să pună la cale ceva rău cu loialii noștri oameni de culoare.

Așa că, vedeți dumneavoastră, tot ce le rămânea acumă – lui Gavin și Lindei – era căsătoria. Pe urmă a venit Crăciunul lui 1938, ultimul până a nu începe stingerea luminilor, și în vacanță am venit acasă, și într-o seară, ea a fost la noi la masă. Nu la masa de Crăciun. Cu asta nu ștui ce s-a-ntâmplat: dacă mama și cu Gavin nu și-au zis că ar fi mai delicat să-o invite și să-lase pe ea să refuze, sau să n-o invite deloc. Nu, greșesc. Pun capul că mama i-a invitat pe-amândoi – și pe ea, și pe bătrânul Snopes. Pentru că femeile astea sunt uluitoare. Ele evoluează senine, cu un calm perfect, într-o chestiune în care de ani de zile bărbații își sparg regulat capetele; după care constați că problema nu numai că nu era importantă: pur și simplu nu exista deloc. I-a invitat pe-amândoi, exact ca și cum ar fi făcut treaba asta ori de câte ori îi dădea prin minte, sau cel puțin o dată pe lună în ultima sută de ani, de câte ori socotea că le face o mică plăcere invitându-i la masă, sau de câte ori socotea că-și face ei o plăcere avându-i la masă, fie că lor le făcea plăcere sau nu; și Linda a refuzat pentru amândoi exact în același fel.

Așa că vă puteți imagina cina de Crăciun în casa aceea, pe care nimeni dintre cunoscuți n-o știa cum arată pe dinăuntru, în afara de mama (oh, da, desigur, ea trebuie c-o văzuse, acumă că Linda se-ntorsese) și de unchiu' Gavin: sufrageria – masa, scaunele, bufetul, scrinul, candelabrele și tot – arătând exact cum arătase-n magazin la decoratorul de interioare de la Memphis când el – Snopes – se dusese să dea în schimbul ei mobila rămasă de la mama maiorului de Spain; el șezând la un capăt al mesei și Linda la celălalt, și argatul în haină albă servindu-i – bătrânul ăla de porc de câine cu sânge de pește și cu un vocabular de două cuvinte din care unul era „Nu” și ăllalt „Sechestrul”, și mireasa tăcerii, mai imaculată-n castitatea ei decât însăși nevasta Cezarului, pentru că și ea era invulnerabilă, în siguranță pe vecie, în această castitate etern pură, și care n-ar fi putut să-l audă, chiar dacă el ar fi avut ceva de spus, cum n-ar fi auzit-o nici el pe ea, pentru că n-ar fi putut să descifreze limbajul în care vorbea ea. Șezând amândoi acolo, față-n față, de-a lungul întreg ritualului ăstuia atroce, impus în această anume zi dintre toate zilele anului; și nimeni care să știe de ce o făceau, de ce o îndurau, de ce îndura, de ce suferea ea asta, ce ritual slujea sau ce constrângere ispășea – sau, cine știe? Prevestirea cărei nenorociri își propunea ea să i-o țină lui vie-n față. Poate că de asta. Vreau să zic, poate că de asta se-ntorsese la Jefferson. În orice caz, nu ca să se mărite cu Gavin Stevens. Sau, cel puțin, nu încă.

Așa c-a fost o cină absolut obișnuită, cu toate că mama trebuie să fi spus (și, neapărat, să fi și crezut) că era în cinstea mea, pentru că eram iar acasă. Și nu ziceam eu că femeile sunt extraordinare? Ea – Linda: un cadou de la Ghici Cine? – avea un carnețel cu foișe subțiri, de fildeș, cu colțurile aurite, mari doar cât să-ncapă trei vorbe pe una, prinse cu inele mici, de aur, pe care să se-ntoarcă foile, și cu un creionăș de aur assortat, ca să poti scrie, și pe urmă să ștergi cu batista, sau cu un șervețel, sau, mai expedativ și mai bărbătește, c-un pic de scuipat pe degetul mare, și pe urmă să-l folosești iar (desigur, s-ar

putea să i-l fi dat în schimbul brichetei cu inițialele GLS gravate pe ea, când el n-avea inițială L la mijloc pentru că, de fapt, n-avea nicio inițială la mijloc, pe care i-o dăduse acum cinci ani, și pe care n-o folosise niciodată, pentru că era imposibil să-i scoată cineva din cap că simțea în luleaua lui de cocean de păpușoi miroșul de benzină). Își, cu toate că și mama folosea carnețelul, ca și noi ceilalți, ea făcea asta absolut din întâmplare, ca orice alt gest cu mâna, în timp ce vorbea. Pentru că nici nu se uita la mâna atunci când vorbea, se uita la ea, la Linda, aşa că n-ar fi putut descifra semnele pe care le făcea, chiar în ipoteza că ar fi făcut semne, ci pur și amplu vorbea cu Linda cum vorbea cu noi ceilalți. Își, al dracului să fiu, dacă Linda nu părea contelege; flecăreau și gângureau fără-ncetare, amândouă, ca femeile, aşa că se prea poate că nicio femeie n-ascultă vreodată ce spune cealaltă, pentru că n-are de ce, ele comunicându-și ce era de comunicat încă înainte de-a fi început să vorbească.

Pentru că, pe-atunci, Linda vorbea. Oh, da, lecțiile de dicțiune ale lui Gavin îi făcuseră bine, trebuie să-i fi făcut, pentru că prea fuseseră multe, sau, în orice caz, destule, presupunând că-a consacrat ceva din timpul cât erau împreună, încercând să-i îndulcească vocea. Dar tot voce de rată-avea: seacă, fără viață, moartă. Astă-i: moartă. Fără pasiune, fără căldură; și, ce era mai rău, fără speranță. Ce vreau să spun: în pat, împreună, în întuneric, și când ai mai multă dragoste și pasiune, și extaz, decât încape-n tine, trebuie să-o-mpărtășești, să-o murmuri, și ca să-o murmuri, să-o șoptești, să n-ai decât măcăind asta sec și fără viață. De data asta (au mai fost și alte mese în vara care a urmat, dar asta era prima la care-am participat și eu) a-nceput să vorbească despre Spania. Nu despre război. Vreau să zic: războiul pierdut. Era ciudat. Îl pomenea când și când, nu cu aerul că nu să ar fi întâmplat niciodată, dar parcă nu ai lor ar fi mâncat bătaie. Unii dintre ei, ca de pildă Kohl, fuseseră uciși și altora, o multime, le zburaseră mațele sau timpanele, ca ei, sau mâinile, sau picioarele, iar căți mai rămăseseră se risipiseră (și-acuși o să-nceapă să fie proscriși și

cercetați de F.B.I., ca să nu mai vorbesc de „amatorii”, care-o să-i urmărească și să-i hărțuiască, dar încă n-ajunseserăm aici), dar nu înfrântă încă și nu pierduseră absolut nimic. Ea vorbea despre oamenii cu care fusese, oameni de felul lui Kohl. Ne povestea despre Hemingway și despre Malraux, și despre un rus, un poet care trebuia să-ajungă mai mare decât Pușkin, numai că fusese omorât; și mama, mâzgălind pe carnețel, dar fără să dea mai multă atenție la ce credea ea să scrie decât Linda, zicând:

— Oh, Linda, nu! — știți: ce tragic e să fii ucis aşa, Tânăr, cu opera neterminată. Și Gavin care-i lua mamei carnețelul din mâna, dar începând și el să vorbească:

— Fleacuri. Nu există una ca asta: Milton mut și obscur. Dac-ar fi murit la doi ani, s-ar fi găsit cineva să-i scrie până azi opera-n locul lui.

Numai eu nu-mi băteam capul cu carnețelul; măndoiesc că l-aș fi putut scoate din mâna lor.

— Și l-ar fi chemat Bacon sau Marlowe, am zis.

— Sau cine știe, un nume sintetic, solid de profesionist. Shakespeare, de pildă, făcu unchiu' Gavin.

Dar Linda nici nu-și aruncase ochii pe carnețel măcar. Vă spun, ea și cu mama n-aveau nevoie de el.

— De ce? zise ea. Ce vers sau paragraf, sau măcar pagină poți scrie să egaleze cu a-ți da viața ca să spui *Nu* unora ca Hitler și ca Mussolini? Și Gavin, fără să mai umble nici el după carnețel acum:

— Are dreptate. Are perfectă dreptate și să mulțumim Domnului că are. Nimic nu se pierde, niciodată. Nimic. Nimic. Afară de Linda, firește, Gavin povestea despre Kohl, că era un om mare, nu o matahală, dar viril, vioi; un om căruia-i plăcea ceea ce-ntelegeau grecii vechi prin râs, un om care-ar fi putut, ar fi avut cu ce umple viața, și emotivă, și fizică, a oricărei femei. Și Linda avea acumă exact treizeci de ani și, da-da, ochii-i avea frumoși, și nu numai ochii; poate că pentru Kohl n-a prezentat niciodată importanță ce era sub fustă, și nici pentru oricine altul, care va avea norocul să-i devină succesor, inclusiv

unchiu' Gavin. Aşa c-abia acumă-nțelegeam eu ce-aveam înaintea ochilor: nici mama n-avea nevoie, și nici Linda, să se uite la ceea ce mama-și închipuia că scrie pe-afurisitele alea de foișe de fildeș, pentru că era evident c-a doua zi, după ce Linda se-ntorsese-acasă, mama se pusese pe treabă cu-același zel implacabil și fără ocoluri, ca mamele vânătoare de gineri de pe vremea veche victoriană, când începea sezonul la Bath sau la Tunbridge, ca-n Fielding sau Dickens, sau Smoilet. Pe urmă-am mai descoperit ceva. Mi-am adus aminte că, nu mai demult decât acum un an, eram amândoi singuri în birou și Ratliff mi-a zis:

— Ascultă-ncoa', de ce vrei să-ți pierzi frumusețe de vreme cu gelozia pe unchiu' dumitale? Mai curând sau mai târziu, tot o să trebuiască să-l ia cineva de bărbat. O să vină o zi când o să fii mai matur decât el și-atunci o să ai prea multe de-ale dumitale ca să-ți mai poți pierde vremea văzând și de el. Aşa că, la urma-urmei, poa' să fie și Linda.

— Înțelegeți ce vreau să spun? Că era transmisibil, vădit lucru. Adică, ce-o fi fost ce-avusesese maică-sa. Gavin o văzuse odată când era de treisprezece ani, și uite ce-a pățit. Pe urmă, a văzut-o Barton Kohl când era de nouăsprezece, și uite unde-a ajuns. Și-acuma o văzusem și eu, de două ori, vreau să zic după ce mă făcusem destul de mare ca să-mi dau seama ce am înaintea ochilor: o dată pe aeroportul de la Memphis, vara trecută, și o dată aici, astă-seară, la cină, și-acuma-mi dădeam seama că eu o să trebuiască să fiu cel care să-l ia pe unchiu' Gavin și să-l ducă-n bibliotecă sau în fumoar, sau în fine unde te duci pentru asemenea întrevederi și să-i spun:

— Ascultă, tinere! Știi cât de rușinoase sunt intențiile dumitale. Ce vreau eu să mai știu e cât sunt de serioase. Sau dacă nu pe el, măcar pe altul. Pentru că n-avea să fie el. Ratliff mi-a povestit că Gavin îi spusese că ea era sortită să iubească o singură dată-n viață și să-l piardă, și pe urmă să-l plângă. Ceea ce ar fi putut însemna că de-aia se-ntorsese la Jefferson: dacă tot ce-ți mai rămâne e să plângi, n-are

importanță unde. Așa că era pierdută; îl pierduse chiar și pe-acel unul care-i mai rămăsese și care s-ar fi-nsurat cu ea, dacă nu pentru alt motiv, măcar pentru că el, mai mult decât oricine altul, când era ea copil, se-ocupase să facă din ea ceea ce-ajunsese astăzi. Dar n-avea să fie el; el trebuia să-și apere prognoza, să facă să i se-adeverească vorbele, indiferent cine se chinuia și suferea.

Da, era pierdută. Conducea mașina aia neagră de bancher-diacon baptist de provincie, chiar de când se-ntorsese-acasă: la-nceput crezuse poate c-o s-o conducea singură, dar bătrânul Snopes s-a opus, din cauza surzeniei. Așa că-n fiecare după-amiază, ea-l aştepta-n mașină, când se-nchidea banca, și plecau amândoi prin împrejurimi și el putea s-asculte dacă s-auzeau claxoane apropiindu-se. Care mici deplasări prin împrejurimi făceau parte din rolul lui, pentru ei ținutul era moșia lui, baronia lui – pogoanele, fermele, recoltele – și chiar dacă pe unele n-avea încă ipotecă și altele poate că erau încă în curs de sechestrare, le măsura și le calcula din ochi pe cele care deocamdată-i scăpaseră.

Adică, afară de-o după-masă pe săptămână, de obicei miercurea. Bătrânul Snopes nici nu fuma, nici nu bea, nici măcar tutun nu mai mesteca; ce tot mestecau fălcile lui fără-ncetare era, vorba lui Ratliff, același dumicat mititel de aer de la Moșia Franțuzului, pe care-l adusese-n gură când se mutase la Jefferson, acum treizeci de ani. Da, era pierdută: pentru că nu la unchiu' Gavin s-a dus: la Ratliff s-a dus atunci, după-amiază, și i-a spus:

— Nu știu cum să dau de ăl' de vinde-acum whiskey. Nu, chiar atât de pierdută nu era, doar că lipsise prea multă vreme, explicându-i lui Ratliff de ce nu se dusese la unchiu Gavin: procuror regional; m-am gândit că... și Ratliff bătând-o pe spate chiar acolo-n stradă, zicând așa ca s-audă toată lumea, că ea tot n-auzea:

— Ai lipsit prea mult de-aici. Hai! Să mergem să-l luăm.

Așa că s-au dus toți trei, în mașina lui Gavin, la așa-zisa tabără de pescuit a lui Jakeleg Wattman la Wyatt's Crossing pentru ca data

viitoare să ştie, ea singură, cum și ce fel. Adică să se ducă cu maşina până la prăvălioara de scânduri nevopsite a lui Jakeleg (Jakeleg o ţinea nevopsită ca să n-o zgârie de câte ori vreun şerif reales de-o nouă administraţie pusă pe reforme-l avertiza c-o să se facă iar o descendere și trebuia să scoată cuiele, și să demonteze piesele alambicului, și să le care mai adânc în pădure, la o milă de-acolo, până se potolea vâltoarea reformistă și putea să-şi aducă lucrurile-napoi, fără supărare, la şosea pavată și la automobile) și să coboare din maşină, și să intre înăuntru, unde rafturile de scândură nevopsite erau pline de undiți și plumbi, și ață de pescuit, și tutun, și baterii de buzunar, și cafea, și conserve de fasole, și cartușe de vânătoare, și-un sir întreg de brevete de vânzare de băuturi spirtoase, eliberate de Departamentul Contribuţionilor Interne al Statelor Unite, era bătut în perete, și Jakeleg, în cizme moi de cauciuc, care-i veneau până la şold, și pe care le purta și iarna, și vara c-un pistol încărcat într-una din ele, sta după o tejghea baricadată cu retea de sârmă ca pentru cotele de găini și-i ziceai: „Ce mai faci, Jake? Ce ne dai astăzi?” și el îți zicea: „Tot marfa aia”, pentru că lui puțin îi păsa dacă tie-ți plăcea sau nu, marfa, și-același preț, pentru că nu dădea doi bani dacă tie-ți convenea sau nu. Și-ndată ce ziceai cât, negrul (în cizmele moi, de cauciuc, pe care Jakeleg le purtase anul trecut) se strecura dedesubt sau afară, sau în orice caz dispărea, și-apărea cu sticlele, și rămânea cu ele-n mâna, până-i dădeai lui Jakeleg banii și-ți luai restul (dacă era rest de luat), și Jakeleg deschidea atunci o ușă în reteaua de sârmă, și-mpingea sticlele prin ea și tu te-ntorceai cu ele la maşină și gata, asta era tot; a luat-o (unchiu' Gavin) pe Linda pân-acolo, și-a intrat cu ea, și foarte probabil c-a zis:

— Ce mai faci, Jake? Îți prezint pe doamna Kohl. N-aude, da' de gustat gustă și de-nghiștit înghitite. Și poate că Linda a zis:

— Ce are? Și probabil că unchiu' Gavin i-a scris pe carnetel: *Aici nu se-ntreabă Iei ce-ți dă Dă-i opt dolari sau dă-i șaisprezece dacă vrei.* Aşa că data următoare poate că s-a dus singură. Sau poate că unchiu' Gavin

s-a dus la bancă și-a intrat în odăia din fund, și i-a zis:

— Ascultă, porc de câine bătrân și nesimțit, ai de gând să stai aici de pomană și s-o lași pe fiica dumitale, care n-o să-audă nici trâmbița judecății de apoi, să meargă singură, până la taverna aia de contrabandist a lui Jakeleg Wattman, ca să-și cumpere whiskey? Sau poate că-a fost o simplă coincidență: o miercuri după-amiază și el – Mr Snopes – nu are cum să-i spună:

— Ascultă, oprește-te, unde dracu' mergi? Nu-i asta, drumu'? Pentru că ea nu-aude și, de fapt, nici nu știu cum vorbea el cu ea, pentru că nu-mi pot închipui mâna lui scriind altceva decât adunări de procente sau un termen, o scadență, poate că aveau o hartă a drumurilor din ținut, pe care să-i poată-arăta și până-acuma se descurcaseră. Așa că-acuma el nu-avea o singură dilemă, avea trei: nu numai că mașina președintelui băncii, știută și răs-știută, mergând la o tavernă de contrabandist, dar și cu el înăuntru; apoi dilema de-a permite ca orice ipotecat în perspectivă, din toată Yoknapatawpha, să audă că el ședea acolo-n mașină și-și lăsase unicul copil, unica fată, să intre-ntr-o tavernă faimoasă, de pe malul gârlei, ca să cumpere whiskey, sau că intra și el în persoană, și, cu mâna lui de diacon baptist, să plătească șaisprezece dolari din banii care erau săngele vieții lui.

Era pierdută. Gavin mi-a spus că, de mai bine de un an de zile, și doi comuniști finlandezi începuseră să vină noaptea pe la ea, (la invitația ei, desigur) și vă puteți imagina una ca asta. La ea în salon. Unchiu' Gavin zicea că își aranjase o cameră pentru ea, sus, dar vizita trebuie că o primea în salon, pe-același hol în care dădea, oblic, și odaia unde se presupunea că bătrânul Snopes își petrecea toată viața care nu-avea loc la bancă. Salonul de capitalist și ei trei, doi muncitori finlandezi imigranți, și fata bancherului; unul care nu știa să vorbească engleză, și-un altul care nu-auzea în nicio limbă, încercând să se-nțeleagă printr-un al treilea, care încă nu-nvățase să silabisească, vorbindu-și de speranțele lor, de viața ce va să vie, de

visuri, de emanciparea omului din tragedia lui, de eliberarea lui – de data asta pentru totdeauna – de suferințe și de foame, și de nedreptate, de starea omului de azi. În timp ce două uși mai încolo, în odaia unde doar că nu mâncă și nu ținea banii lichizi ai băncii, cu picioarele proptite pe scândurica nevopsită bătută-n cuie pe marginea căminului în stil Adam și mescând neîncetat ceea ce Ratliff numea micul său dumicat de aer de la Moșia Franțuzului – capitalistul în persoană, stăpânul salonului și al casei, și al însuși mediului ambiant în care visau, el, care-și începuse viața ca nihilist, și-apoi se muiase și-ajunsese simplu anarchist, și-acuma nu că era conservator, era un tory, un reacționar: un stâlp, neclintit ca stârca, al lucrurilor aşa cum sunt.

Era pierdută. Nu mult după asta ea începu ceea ce la Jefferson se cheme cârdășia cu negrii. Se ducea, evident nechemată și fără sănunțe, prin clasele primare și secundare, ea, care nici tunetul nul putea auzi, gândiți-vă, aşa că tot ce putea face era să privească – fețele, expresiile, gesturile, și-ale copiilor, și-ale profesorilor, încremenite, poate puțin alarmați, în orice caz uluiți și de teamă circumspecți la apariția neprevăzută a acestei inexplicabile femei albe, care-i vorbea acumă profesorului cu vocea ei de rață și pe urmă-i întindea o foaie și-un creion ca profesorul să-i răspundă. Și imediat, probabil cât i-a trebuit mesagerului să-ajungă în grabă până la el, apărea și directorul – om de cultură universitară, zicea unchiu' Gavin, intelligent și capabil de abnegație – și atunci ea cu directorul și cu decana profesoarelor nimereau în biroul directorului, unde probabil că nu chiar atât ea, femeia albă, încerca să explice, cât ei, cei doi negri, care ghiciseră și poate că și înțeleseră, chiar dacă nu erau de acord cu ea. Pentru că ei, negrii, dacă nu-i vorba de mizerie și de ignorantă, și de frică – joc de noroc, băutură-, ci de omenie, sunt oameni blânzi și afectuoși, mai blânzi și mai afectuoși decât sunt albi, pentru că sunt albi, pentru că au avut de supraviețuit ca minoritate. Ca și cum ea ar fi știut dinainte că ignorantă și prejudecata cu care-avea de luptat – ignorantă și

prejudecată care vor riposta, îi vor spulbera visul și, dacă s-ar îndărâtnici cumva și-ar persevera, o s-o distrugă – nu vor fi la rasa neagră, pe care ea își propunea s-o ridice, ci la cea albă, pe care-o reprezenta.

Așa că-n cele din urmă, ce era de așteptat să-ntâmplat cum prevăzuse de altfel toată lumea, cu excepția ei pare-se, poate din cauza surzeniei, a izolării, a solitudinii de-a trăi încurajată, nu de sunete, ci doar de gesturi. Sau poate că prevăzuse și ea, dar cum trecuse printr-un război, puțin îi păsa. În orice caz, ea a dat înainte, impetuos, cu ideea ei, ca un taur cu fruntea plecată. Ideea care constă în a institui un fel de competiție săptămânală, un test, și câștigătorii, care vor fi socotiți premiații pe săptămâna aceea, elevii cei mai buni, să petreacă săptămâna următoare la un fel de cursuri speciale pe care avea de gând să le înnfineze, cu profesori albi, detaliu care vor fi stabilite mai târziu, dar pentru moment, provizoriu, vor avea loc în camera ei din casa tatălui ei, niște prelegeri cu caracter general, la care premiații unei săptămâni vor ceda locul celor ai săptămânnii următoare; asta îmbrățișând toate clasele, de la *kindergarten* până la cursul superior, teoria ei fiind că, dacă la opt săptămâni ani ești destul de mare ca să mai poți învăța, destul de mare ca să mai poți învăța ești și la opt, când e și mai ușor să-nveți ceva nou. Pentru că ea n-auzea, înțelegeți, nu numai cuvintele, n-auzea nici tonul, mai ridicat sau mai scăzut, alarmat sau speriat, sau terorizat cu care un glas de negru trebuia să spună: *Mulțumesc*. Așa că-n cele din urmă a venit chiar directorul la unchiu' Gavin la birou – omul acela inteligent și capabil de abnegație cu figura lui calmă și tragică.

— Vă așteptam, zise unchiu' Gavin. Știu ce vreți să-mi spuneți.
— Vă mulțumesc, zise directorul. Înseamnă că vă dați seama și dumneavoastră că n-o să iasă nimic. Căci nici dumneavoastră nu sunteți încă gata pentru-așa ceva și nici noi.

— Nu mulți din rasa dumneavoastră vor fi de acord cu cele ce spuneți, zise unchiu' Gavin.

- Niciunul n-o să fie, zise directorul. Întocmai cum n-ar fost niciunul de acord când a spus-o Mr Washington.
- Mr Washington?
- Booker T. Washington, zise directorul. și Mr Carver.
- Oh, făcu unchiu' Gavin. Da?
- Că-ntâi trebuie să-i facem pe albi să aibă nevoie de noi. Pe vremuri, ai dumneavoastră aveau nevoie de noi în economie; dacă nu în cultură, în agricultură ca să scoatem bumbac și tutun, și indigo. Dar asta era o falsă nevoie, avea răul în ea însăși, era o racilă. Așa că nu putea să dureze. Trebuia să dispară. Așa c-acuma nu mai aveți nevoie de noi. Acuma nu e loc pentru noi în cultura dumneavoastră, dar nu mai e nici în economia dumneavoastră. Cumpărăm cu totii aceleași automobile-n rate, ca să consumăm în ele aceeași benzină, și-aceleași aparate de radio, ca s-ascultăm aceeași muzică, și-aceleași răcitoare, ca să ținem în ele aceeași bere, dar asta-i tot. Așa că noi trebuie să ne facem un locșor al nostru în cultura dumneavoastră, dar și-n economia dumneavoastră. Nu să ne faceți dumneavoastră un loc ca să vă-mpiedicați de noi. Ca aici în sud, sau să căpătați voturile noastre și ca să vă sporiți beneficiile politice, ca în nord, ci NOI să ne facem un locșor al nostru, silindu-vă s-aveți nevoie de noi, să nu puteți fără noi, ca nimeni altul decât noi să nu poată umple acest locșor în economia și-n cultura dumneavoastră, pe care nu-l putem umple decât noi, așa c-acest locșor să trebuiască să fie al nostru. și dumneavoastră nu doar să ne ziceți: „Vă rog”, să *trebuiască* să ne ziceți: „Vă rog”, să *vreți* să ne ziceți: „Vă rog”. O să-i spuneți lucrul ăsta? O să-i spuneți că-i mulțumim și c-o să-i fim recunoscători? Dar să ne lase-n pace. Acordați-ne prietenia dumneavoastră întotdeauna, și ajutorul când va fi nevoie. Dar protecția, păstrați-o până vă vom cere-o.

- Asta nu-i protecție, știți foarte bine, zise unchiu' Gavin.
- Da, zise directorul. Știu și asta. și-mi pare rău. Mi-e rușine că eu... Apoi zise: Spuneți-i numai atât: că-i mulțumim și că-i păstrăm recunoștință, dar să ne lase-n pace.

— Cum poți spune-așa ceva cuiva care riscă-atât de mult numai de dragul dreptății și ca să facă să dispară ignoranța?

— Știu, zise directorul. E greu. Înc-o bucată de vreme, poate că n-o să ne putem descurca fără ajutorul dumneavoastră, de vreme ce vi-l cer... Vă salut, domnule, zise el și plecă. Așa că și unchiu' Gavin, cum să fi putut să-i spună? Sau și altcineva, oricine, fie el alb sau negru. Pentru că nu că nu putea s-audă: nu voia s-asculte, nici măcar acel „Nu” unanim din chiar școala de negri – această masivă nu rezistență, ci imobilitate, ca la un animal instinctul de a sta absolut nemîșcat, fără măcar să răsuflă, fără măcar să gândească. Sau poate că a auzit, pentru că a făcut stânga-mprejur din mers, fără să se-opreasă măcar: de la școală de-a dreptul la direcția învățământului: dacă nu putea desființa ignoranța în etape, prin cazuri individuale, va încerca s-o facă cu toptanul punând la școlile de negri profesori albi bine instruiți, fără să ceară ajutorul nimănui, nici măcar al lui Gavin, urmăritu-i și-n-colțindu-i pe cei de la direcția învățământului, tot consiliul lor de revizori regionali, făcându-i să bată-n retragere, să intre-n vizuina lor sacrosanctă, să se evaporeze pur și simplu, ea înarmată-acum nu cu-o tăbliță de fildeș și c-un creionăș de aur, ci c-un teanc enorm de coale ministeriale galbene și cu creioane pentru toată lumea. Evident, ei au făcut de la-nceput eroarea de-a o lăsa să intre. Pe urmă, Gavin zicea că lucrurile s-au desfășurat cam aşa:

Președintele, scriind: *Să presupunem deocamdată, de dragul discuției, înțelegeți, că punem profesori albi la școala de negri, ce se va întâmpla cu profesorii negri, sau aveți dumneavoastră de gând să le acordați o pensie.*

Voceea de rață:

— Nu chiar. I-aș trimite în nord să fie acceptați la școli de albi unde să primească aceeași instrucție ca și profesorii albi.

Creionul: *Să presupunem mai departe tot de dragul discuției că-i scoatem pe profesorii negri de unde o să găsiți profesori albi care să completeze locurile vacante lăsate de cei negri din Mississippi și câtă vreme credeți că li se va permite să ocupe aceste posturi de negri.*

Vocea de rață:

— Îi voi găsi dacă-i veți apăra.

Creionul: *Să-i apărăm de cine doamnă Kohl?* Numai că ea n-a mai avut nevoie să răspundă la întrebarea asta. Pentru că-ncepuse: cuvintele „Vândută negrilor” mâzgălite cu cretă cu litere mari pe trotuar în fața casei a doua zi dimineață, ca tată-său să calce apăsat pe ele, cu pălăria lui neagră, de bancher, și cu cravata lui minusculă, gata-făcută, mestecând necontenit dumicatul lui de aer de la Moșia Franțuzului. De sigur c-a văzut. Gavin zicea că era imposibil să nu vadă cineva și că până la prânz o bună parte din restul Jeffersonului făcuse ce făcuse ca să treacă, aşa, ca din întâmplare, pe-acolo, să vadă. Dar ce altceva putea să facă – un bancher, BANCHERUL? Să scuipe-n batistă și să se lase-n genunchi și să steargă? Și ceva mai târziu a ieșit și Linda, din nou în drum spre tribunal, să scoată sufletul și celorlalte autorități locale, ascunse îndărătul ușilor zăvorâte. Și poate, chiar foarte probabil, să nu fi văzut. În orice caz, n-a fost niciunul dintre ei, nici bucătăreasă, nici argatul. O vecină, o femeie a fost, care-a venit cu o mătură și a șters-o, să nu se mai înțeleagă, a năclăit-o, în dușmănie, furioasă, nu ca să apere visurile imposibile ale Lindei, și nici măcar dintr-o instinctivă complicitate de la femeie la femeie, ci pentru că locuia pe aceeași stradă. Ar fi putut fi cuvinte de-acelea scurte, tăioase, ordinare, de sex sau excremente, cum se-ntâmplă câteodată pe trotuarele de prin partea locului, și-ar fi trebuit să treacă și peste ele, pentru că a se opri ar fi însemnat să admită în public că o doamnă știa ce însemnau. Dar nu suporta să s-apuce cineva să scrie „Vândută negrilor” și nici „Nevândută negrilor”, vădind, cu o cretă sarcastică, frica asta străveche, latentă, atavică, etnică, pe trotuarul străzii pe care stătea ea (cu bărbatul ei, natural) și-și avea proprietatea.

Până când, în cele din urmă, președintele consiliului de revizori a traversat piața până la bancă și a intrat în odaia din dos, în care bătrânul Snopes ședea, între două sechestre, cu picioarele proptite de marginea căminului și tare-aș fi vrut să aud: un intrus care-apare și-ți

toarnă cam astea: „Pentru numele lui Dumnezeu, nu-ți poți ține fata acasă sau măcar să n-o lași să intre-n tribunal?” Asta din desperare, pentru că, de fapt, ce-ar fi putut el să-ștepte să se schimbe la ea, acumă când avea treizeci de ani și nu depindea de nimeni, văduvă și și veterană de război, care realmente – Ratliff ar fi zis *activamente* – suportase focul de artillerie? Pentru că, de potolit, nu s-a potolit: consiliul de revizori ajunsese-acumă că nu mai îndrăznea să deschidă ușa cât erau în ședință, nici măcar la prânz să se ducă acasă la masă; mâncau sandvișuri de la cafeneaua Dixie, vârâte pe fereastra din dos. Până când poate că v-a trecut deodată prin minte: nu cumva fata e docilă și înțelegătoare, și l-ar fi ascultat, dar el, bătrânul Snopes, el e cel care nu îndrăznește să-i ceară, necum să-i poruncească să-nceteze. Nu știați de ce, de bună seamă. Tot ce puteați face era să presupuneți câte polițe sau acte de gaj, purtând semnătura lui, ar reprezenta ea în trecutul acela, care-i adusese-n fine odăia din dos, de la bancă, în care putea să s-ăseze și să se contemple cum se-mbogățește, împrumutând și sechestrând pe polițele altora.

Pentru că, foarte curând, i-a fost dat să aibă parte de ceva mai mult decât de o simplă și anonimă *Vândută negrilor* peste care practic să trebuiască să treacă ori de câte ori ieșea pe ușa din față. Într-o noapte (asta s-a-ntâmplat pe când eu eram în Europa), o cruce grosolană îmbibată-n benzină a luat foc deodată pe peluza din față casei cu coloane și-au venit polițiștii și-au stins-o, scandalizați, cloicotind de furie, desigur, dar neputincioși; ei – polițiștii – care-ar fi fost neputincioși și dacă n-ar fi fost polițiști, înțelegeți: măcar să fi locuit singură, sau să fi fost doar fată de doctor sau de avocat, sau chiar de preot, c-atunci aşa li s-ar fi cuvenit, și ei, și bătrânlui. Dar deh, trebuia să fie nu numai fată de bancher, trebuia să fie fata BANCHERULUI, aşa că-n realitate, pe ce-aruncase crucea lumină era faptul că în organizația care-o pusese-acolo erau numai idioți și nătângi: dacă unica apărare și protecție a purității sale era încredințată unor mâini care nu făceau – sau, și mai rău, nu erau în stare să facă – o

deosebire în chestia curții din față a unui bancher, atunci rasa albă o feștelise urât de tot.

Pe urmă, luna următoare a fost Münchenul. Pe urmă pactul lui Hitler cu Stalin, și-acuma când ieșea el dimineața, din casă, cu pălăria lui neagră, de bancher, și cu cravata minusculă, luată gata-făcută, și cu dumicatul lui Ratliff de aer de la Moșia Franțuzului, pe ce călca nu mai era ceva anonim și vag, erau trei cuvinte acoperind trotuarul din fața casei în diferite aranjamente și combinații:

KOHL
COMUNISTA
JIDANCA

JIDANCA
KOHL
COMUNISTA

COMUNISTA
JIDANCA
KOHL

și el, bancherul, conservatorul, reacționarul care făcuse mai mult decât oricare altul în Jefferson și și-n toată Yoknapatawpha ca să-ntoarcă vremile-napoi măcar până-n 1900, obligat să calce peste ele ca și cum n-ar exista, sau ar fi într-o altă limbă și-ntr-o altă epocă, ce nu i s-ar putea pretinde lui să le înțeleagă, și tot Jeffersonul cu ochii pe el, măcar prin mandatari, să vadă dacă până la urmă n-o să-și piardă la un moment dat cumpătul. Pentru că altceva ce putea să facă?! C-acuma vă dădeați seama că ghiciserăți bine și că realitatea era că nudrăznea, cu șirul lui de succese și de victorii lăsate-n urmă-n care se numărau și doi morți: nu numai sinucigașa care-o lăsase pe ea orfană de mamă, dar dacă el ar fi fost alt om decât cel a cărui nevastă să

trebuiască-n cele din urmai să se-mpuște, ar fi putut crește-un alt gen de fată, al cărei Barton Kohl n-ar fi fost un sculptor ovrei, cu războiul ăla din Spania trecut în horoscop. Și chiar în clipa imediat următoare ați fi gândit exact contrariul: că acele cuvinte de pe trotuar peste care trebuia să treacă de câte ori pleca de-acasă nu-nsemnau pentru el niciun fel de semn rău sau amenințare de ruină sau dezastru cum n-ar fi fost un dezastru iremediabil un împrumut căruia nu-i scrutase bine perspectivele, atâta vreme cât banul rămânea la putere. Ultimul lucru din lume pe care-l gândeа el era: *Asta-i crucea pe care trebuie s-o port; am s-o port* pentru că-n realitate el gândeа: *Tot ce am de făcut acumă e să las impresia că asta-i o cruce pe care-o port și nu o concesie pe care-o fac.*

Pe urmă Polonia. I-am zis:

- Acuma mă duc și eu. Și Gavin mi-a zis:
- Ești prea mare. Nu mai poți fi primit la școala de pilotaj, deocamdată. Și eu am zis:
- Deocamdată? Și el mi-a zis:
- Mai fă un an de drept. Nu știi ce-o să se-ntâmplesc până atunci, dacă orice caz n-o să fie ce crezi tu acumă.

Așa că m-am dus înapoi la Cambridge și el mi-a scris că F.B.I.-ul făcea cercetări în legătură cu ea, și-mi scria: *Mi-e frică. Nu pentru ea. Nu de ce vor descoperi, pentru că le-ar spune ea însăși totul dacă lor le-ar trece prin cap cât de simplu ar fi să se ducă s-o întrebe.* Și mi-a povestit și restul: că-n cele din urmă ea a renunțat să mai bată la ușile zăvorâte, îndărătul cărora consiliul de revizori și direcția învățământului se ghemuiseră ținându-și răsuflarea, și-acumă se mulțumea să adune o clasă de copii mici, în fiecare duminică, la una din bisericile negrilor, unde le ctea cu mă căitul ei lipsit de modulație, nu chiar drept-credincioase parabole biblice, dar legende din Mesopotamia și basme cu zâne din țările nordice, pe care religia creștină și le însușise și le introduse în riturile ei sezoniere, ferită acumă, pentru că nici chiar preoții albi nu mai aveau ce obiectă în față acestui paradox. Așa că acumă nu mai avea de călcat pe trotuar peste Comunista Kohl Jidanca și

nici peste *Vândută negrilor* (ai fi zis că de rușine) ca să poată s-ajungă să fie văzută prin piață, mireasă a chietudinii și-a tăcerii, pășind invulnerabilă în izolarea neauzului, intangibilă, mergând și-acum cum mersese când avea paisprezece și cincisprezece și șaisprezece ani: exact ca o cățelușă de vânătoare gata să dea peste un cârd de păsări.

Așa că, de Crăciun, când am venit acasă, i-am spus lui Gavin:

— Zi-i să rupă blestematul ăla de carnet de partid, dacă-l are. Dute! Spune-i! Să lase oamenii-n pace. N-are ce le-ajuta. Nică nu merită. Nu vor nici ajutor, nici sfaturi și nici să muncească nu vor. Prăjiturii vor și senzații, și pe deasupra și gratis, toate. Niște-mpuți. Cum dracu-a putut ea să stea un an de zile-ntr-un război care nu numai că i-a omorât bărbătu și spart timpanu' din cap, dar cum de nu și-a dat seama că chiar și cu prețu' ăsta partida pentru care lupta era pierdută. Oh da, desigur, știu, știu, mi-ați spus, și tu, și Ratliff, de-atâtea ori; Ratliff, cel puțin, nu o dată mi-a spus: de-o sută de ori: „Omu-n fond nu-i rău, da' n-are minte”. Și-atunci cu-atât mai mult nu mai rămâne nicio speranță, nicio justificare pentru chinul și strădania și zbuciumul altuia. Și-aici m-am oprit, pentru că-și pusese palma pe capul meu. Trebuia să se-ntindă ca s-o facă, acumă, dar a făcut-o exact ca atunci când eram numai pe jumătate atât de înalt și-aveam numai o treime din anii de-acum, cu blândețe, tandru, c-un pic de mângâiere, vorbind linistit și blând:

— De ce nu-i spui tu? zise el. Pentru că-i un om bun și-i și-nțelept, afară de cazurile când o ia razna, când se smintește pentr-un moment, deraiază-n așa hal, că până și eu îmi pot da seama că deraiază, și-atunci îi dă drumu' ca nebunu', fără să se mai abată, din clipa aia, o iota de la logică și de la rațiune, până ce ne bagă pe toți într-o ncircătură și-o aiureală, și-o bătaie de cap, că până și eu aş fi avut destulă minte ca să le evit. Da-i om de treabă. Poate că uneori am greșit că l-am crezut și l-am urmat, dar niciodată n-am greșit că l-am iubit.

— Îmi pare rău... am zis.

— N-ai de ce, zise el. Numai să-ți aduci aminte. Nu-ți pierde timpul regretând erorile comise. Mulțumește-te să nu le uiți.

Așa că nu m-am lăsat până n-am dat iar de Ratliff. Adică nu: am profitat de ocazie. Era tradiționala cină de Crăciun, pe care-n fiecare an Ratliff o prepara singur la el acasă și ne invita, pe unchiu' Gavin și pe mine, să mâncăm cu el. Dar, de data astă, Gavin era obligat să se ducă la Jackson pentru o chestiune a regiunii, cu canalizarea, aşa că m-am dus singur, în bucătăria ora imaculată a lui Ratliff, c-un grog rece-n față, făcut dintr-un whiskey de porumb, de la moș Calvin Bookwright, pe care parea că și-l procură fără dificultăți, cu toate că acumă, că moș Cal îmbătrânișe, când se ducea cineva la el după whiskey, putea să-i dea sau să-i vândă, sau să-l poftesc afară, nu știai niciodată la ce să te-aștepți; sorbind câte puțin din grogul rece, cum numai Ratliff știa să-l facă – întâi topea zahărul în puțină apă, apoi începea să toarne whiskey în vreme ce mai învârtea încetișor lingurița, apoi apă de ploaie din cisternă, ca să umple paharul – și-n timpul ăsta Ratliff, cu un șorț alb imaculat, peste una din cămășile ale curate, albastre, decolorate, fără cravată, pe care și le făcea singur, gătea mâncarea, era dat dracului ce se pricepea la gătit, nu numai pentru că-i plăcea să mănânce, da' pentru că-i plăcea să și gătească, s-o potrivească din condimente până la perfectiunea absolută. Pe urmă și-a scos șorțul și-am mâncat la masa din bucătărie, cu o sticlă de Bordeaux, pe care-o aduceam totdeauna unchiu' Gavin și cu mine. Apoi, cu cafeaua și cu carafa de whiskey ne-am dus (ca totdeauna) în odăia imaculată, căreia el îi zicea salonul lui, cu orga de salon impecabil cernită într-un colț și cu scaunele cernite, și cu căminul care era acoperit cu hârtie încrețită, dar iarna avea un radiator cu gaze, care imita un buștean, căcumă dăduse progresul peste noi, ne copleșise, și-n mijlocul odăii masa cernită, și pe ea, pe un suport sub un clopot de sticlă, se odihnea cravata Allanovna – pe-un fond de-un roșu generos, nu chiar stacojiu, nici chiar rubiniu, cu o multime de floarea-soarelui măruntele fiecare c-un punct minuscul albastru în mijloc, un albastru aproape la fel de

decolorat ca și cămășile lui, pe care-o adusese de la New York, acum trei sau patru ani, atunci când s-au dus, el și cu Gavin, ca să asiste la căsătoria Lindei și la plecarea în Spania, și mai bine mi-aș fi tăiat limba decât să-i fi spus că-l costase, pe cine-o fi plătit-o (presupun că Gavin), vreo șapteșcinci de dolari; până-n ziua-n care nu știu cum am făcut c-am spus din greșeală ceva în legătură cu asta și Ratliff a zis:

- Știu cât costă. Eu am plătit-o. O sută cincizeci de dolari.
- Cât? Am zis. O sută cincizeci?
- Au fost două, a zis el.
- N-am văzut niciodată decât una, am zis.
- Nici nu cred că ai s-o mai vezi. Cu cealaltă-i o chestie personală...

Și lângă ea sculptura, legatul lui Barton Kohl, și, dacă Gavin mai căuta încă să afle care-i capul și care-i coada, eu renunțasem de mult, pentru că nici măcar nu știam ce era, necum ce făcea.

— Tot ce mai lipsește aici e bricheta pe care i-a dat-o ea lui, am zis.
Camera Linda Snopes.

— Nu, făcu el. Camera Eula Varner. Ar trebui să am mai multe-aici, da' poate că-i de-ajuns și-atât. Măcar e ceva. Când o colectivitate are norocul de-a fi colectivitatea pe care-o alege, la o mie de ani o dată, o Eula Varner ca să respire-n sânul ei, cel mai mic lucru pe care-l putem face e ca cineva să ridice ceva, un... monument nu-i chiar cuvântul pe care l-aș vrea.

- Un altar, am zis.
- Exact. Un altar, care să indice și să amintească, pentru că oamenii care n-au avut norocul sau care-au fost condamnați că fie prea tineri... Se opri. Rămase locului nemîșcat. Ai fi zis că avea un aer puținizar sau poate gânditor, dar visător, nu. I-am zis:

- Te-ñseli. N-au de gând.
- Ce? făcu el. Ce-ai spus?
- Că n-o să se mărite cu Gavin.
- Așa-i, zise el. O să fie și mai rău.

Acuma eu eram ăla:

- Ce? Ce-ai zis? Dar el își revenise, era calm, senin, impenetrabil.
- Da' socot c-avocatu' o s-o poată suporta și p-asta.

Zece

GAVIN STEVENS

I-aș fi putut sugera, i-aș fi putut spune s-o facă, și-ar fi făcut-o – să-și rupă carnetul de partid imediat, repede, pe loc, cu pasiune, exultând. Semăna cu maică-sa, într-o privință cel puțin: avea nevoie, era sortită să aibă nevoie de-a găsi pe cineva destul de apt, destul de rezistent (în cazul ei, cazul de față, nu destul de tare: fusese Kohl destul de tare; întâmplarea făcuse să fie și el doar din carne și oase, aşa că destul de durabil n-a fost) ca să primească ce-avea ea de dat; și-n același timp sortită să eșueze în cazul asta, cazul ei, nu pentru că Barton nu-i împlinise nădejidle, ci pentru că și-n horoscopul lui era o condamnare. Așa că, dacă partidul comunist, care se dovedise invulnerabil la gloanțe și deci nemuritor, îl înlocuise, nu ca s-o văduvească din nou, natural că ea și-ar fi rupt bucătele carnetul de partid, cu pasiune, cu bucurie, exultând. Pentru că, ce sacrificiu mai desăvârșit poate cere cuiva dragostea, decât umilința, abnegația, mai ales cu prețul pe care neștiutoarea lume materialistă, în ignoranță ei crasă și nesimțitoare, ar eticheta-o drept lașitate și rușine? Totdeauna am avut ca o bănuială că-n realitate, martirului creștin de pe vremuri îi plăcea bourul sau leul, poate că-l și iubea.

Dar i-am sugerat altceva. Ajunsesem în 1940. Niebelungul dement nimicise Polonia și se-ntorsese iar spre occidentul în care Parisul, eterna și superba curtezană a lumii civilizate, îi fusese vândut ca o simplă curvă ordinară, și numai fermitatea engleză l-a făcut să se ndrepte din nou spre răsărit.

Anceput la mine-n birou. Era un omuleț liniștit, curățel, aproape insipid, de-o vîrstă nedefinită, între douăzeci și cinci și cincizeci de ani, cum arată toți ăștia, care mi-a prezentat, scurt, insigna de agent federal (îl chama Gihon) și s-a așezat pe scaunul oferit și-a zis:

„Mulțumesc”, și a deschis vorba calm și impersonal, cum fac ei, ca și cum ți-ar transmite un mesaj nu cine-știe-ce important. Oh da, desigur, fără-ndoială că eram ultimul, absolut ultimul de pe listă, pentru că desigur că se informase despre mine, mă verificase temeinic fără să prind eu de veste, cum probabil că zile-ntregi, sau poate chiar luni, cercetase și elucidase, și trecuse prin ciur și prin dârmon tot ce era de aflat despre ea.

— Știm că tot ce a făcut, ce a încercat să facă, a fost în văzul lumii, aşa ca oricine să aibă posibilitatea s-audă, să știe...

— Cred că puteți fi foarte liniștit pe chestia asta, am zis eu.

— Da, zise el... absolut în văzul lumii. Lucruri perfect inofensive. Cu cele mai bune intenții, numai că nu chiar atât de... realiste. De fapt, nimic din ce nu ar trebui să facă o doamnă, decât că puțin cam...

— Sucite, am sugerat eu.

— Mulțumesc. Dar aşa-i. Și pot să vă spun în mod confidențial că este posesoarea unui carnet de membru al partidului comunist. Firește, dumneavoastră nu știați.

Acuma i-am zis eu:

— Mulțumesc.

— Și-odată comunistă... e ca zicătoarea veche (natural, fără nicio aluzie, sunt convins că mă-nțelegeți). Cin' și-a dat o dată poalele peste cap... Ceea ce fiecare, dacă stat puțin să reflecteze, își dă seama că-i fals. Dar asta este. Acuma nu-i epocă de calm și de reflectat, să poți să pretinzi sau să te-aștepți, necum să speri, nici de la guvern și nici de la lume, ținând seama de ce ne-așteaptă, probabil mult mai curând decât ne dăm seama...

— Da, am zis. Ce dorîți să fac? Ce presupuneți că pot să fac?

— Ea... după câte înțeleg, după câte mi s-a spus, sunteți cel mai vechi, cel mai apropiat prieten al ei...

— Nicio aluzie, desigur, am zis. Dar el n-a zis, la rândul lui, „Mulțumesc”. N-a zis nimic, absolut nimic. Ședea acolo, observându-mă prin ochelari, cenușiu, insipid ca un cameleon, însăpământător ca

urma de pas de pe plaja lui Robinson, prea insipid, prea inodor și incolor, cu glasul ăla firav, pentru mantia teribilă pe care-o reprezenta.

— Vasăzică, tot ce doriți este să fac uz de influența mea...

— ...ca cetățean și patriot destul de intelligent ca să-și dea seama că vom fi și noi implicați în acest război peste cinci ani – pun cinci ani ca o limită maximă, pentru că nemților nu le-au trebuit nici trei ca să-nnebunească de-a binelea și să ne desfidă să intrăm și noi – împotriva cui, poate că n-o să știm decât când va fi prea târziu...

— ... ca s-o conving să-și depună-n mod discret cartea de membru-n mâinile dumneavoastră și să jure orice jurământ sunteți autorizat să-i primiți, am zis. Dar n-ați spus chiar dumneavoastră adineauri că cine-a fost odată curvă (fără nicio aluzie) curvă moare?

— De perfect acord cu dumneavoastră, zise el, în cazul asta, nu în cel cu aluzia.

— Atunci ce doriți de la mine... de la ea?

Scoase un carnetel și-l deschise; erau însemnate zilele săptămânii și chiar și orele:

— Ea și cu soțul ei au fost în Spania, în rândurile armatei legaliste comuniste, șase luni și douăzeci și nouă de zile, până când el a căzut în luptă, ea a rămas în serviciu ca infirmieră de ambulanță și, după ce a fost rănită, până ce legaliștii au evacuat-o peste frontieră în Franța...

— Lucru-nregistrat chiar și-aici în Jefferson.

— Da, zise el. Înainte a locuit șapte ani în New York City în concubinaj...

— ...ceea ce-i condamnabil nu numai aici în Jefferson, Mississippi, ci chiar și în Washington. Dar el nici măcar nu se-ntrerupsese.

— ...cu un bine-cunoscut membru înregistrat al partidului comunist și în strânsă legături cu alți membri ai partidului comunist, care poate că nu-s încă înregistrați la dumneavoastră, la Jefferson.

— Da, am zis. Și-atunci?

Își închise carnetelul și-l puse la loc în buzunarul interior al hainei, uitându-se din nou la mine, foarte rece, foarte impersonal, ca și cum

între noi ar fi fost o lentilă de microscop.

— Așa că ea a cunoscut oameni nu numai în Spania, ci și în Statele Unite, oameni care până-n momentul de față nu se află în fișele noastre – membri ai partidului comunist și agenți, oameni importanți, care nu sunt atât de notorii ca sculptorii ovrei sau profesorii de la Columbia, sau alții asemenea amatori inteligenți... Pentru că de-abia acumă, în fine, încelesesem.

— Pricep, am zis. Oferiți un târg. Să vă dea nume și să-o lăsați în pace. Biroul dumneavoastră o va transforma din dușman în turnător. Aveți vreun mandat oarecare?

- Nu, zise el. M-am sculat în picioare.
- Atunci, buna ziua, domnule. Dar el nu se mișcă încă.
- Nu vreți să-i propuneți?
- Nici gând, am zis.
- Țara-i amenințată, poate chiar în primejdie.
- Nu din partea ei, am zis. Atunci se ridică și el și își luă pălăria de pe birou.
- Sper că n-o să regretați asta, Mr Stevens.
- Bună ziua, domnule.

Adică i-am scris-o. Pentru că se făcuseră trei ani și ea încercase, realmente încercase să citească pe buze. Dar nu știu. Poate că a trăi în afara sunetului omenesc e ca și cum ai trăi în afara timpului omenesc, și ea n-avea timp de-nvățat, n-avea timp să-și bată capul cu-nvățatul. Dar iarăși, nu știu. Poate că n-a avut nevoie nici măcar de trei ani de libertate, de imunitate la vorbire, ca să afle că toată dilema condiției umane rezidă poate în neîncetata pălăvrăgeală cu care s-a-nconjurat omul, în care s-a-nchis, s-a izolat împotriva penalizărilor pentru propria stupiditate, care altminteri – penalizările, notările cu cerneală roșie – poate că i-ar fi dat posibilitatea ca pân-acumă să-și fi creat o condiție acceptabilă, practică, eficace. Așa că i-am scris:

Du-te-n altă parte. Nu mai sta aici.

— Vrei să zici să mă mut? făcu ea. Să-mi cauț o locuință a mea? Un

apartament, o casă?

Vreau să zic să pleci din Jefferson, i-am scris. Pleacă de-a binelea și pentru totdeauna. Dă-mi blestematul ăla de carnet de partid fugi din Jefferson.

— Mi-ai mai spus asta și altădată.

— Nu, nu ți-am spus, i-am zis. Iar vorbeam, scriind, concepând paragraful în întregul lui: *N-a fost niciodată vorba între noi nici de carnet, nici de partidul comunist. Chiar acum trei ani, când ai încercat prima oară să-mi spui că-l ai și să mi-l arăti, nu te-am lăsat, te-am oprițit, am refuzat să te-ascult: nu-ți aduci aminte?* Dar ea vorbea mai departe:

— Vreau să zic atunci, de mult, când aveam cînsprezece ani sau șaisprezece și ziceai că trebuie să plec din Jefferson.

Așa că nu i-am mai scris paragraful; i-am scris: *Dar atunci nu puteai. Acuma poți. Dă-mi carnetul & pleacă.* Ea rămase nemîșcată un moment, un răstimp. Nici măcar nu-ncercam, în împrejurări importante și crize de felul ăsta, să folosim tabletele de fildeș. Erau ca o bijuterie, o bagatelă, o podoabă feminină; realmente fără nicio utilitate aproape: foișe subțiri de fildeș în ramă subțire de aur prinse cu inelușe tot de aur, fiecare foișă mare cam cât o carte de joc, aşa că-ntr-adevăr nu-ncăpeau mai mult de trei cuvinte deodată, o anagramă, un acrostich la nivel pueril – un rebus sau poate o istorioară cu urmare ciupită dintr-un abecedar, în schimb, eram sus la ea în odaia pe care și-o aranjase, în picioare lângă policioara căminului, pe care și-o făcuse exact la înălțimea și cu lățimea necesare ca să încapă un bloc de hârtie de scris, când aveam de discutat ceva în care nu mergeau greșeli sau nu merita să nu fii clar, chestii de bani de pildă, aşa că ea-mi putea citi cuvintele pe măsură ce-mi ieșeau din mâna, ca vorbitul, aproape ca auzitul.

— Să mă duc, unde? zise ea. Unde-aș putea să mă duc?

Oriunde: New York, înapoi în Europa, desigur, dar la New York trebuie să mai fie lume pe care-o cunoșteai tu Barton, prieteni de vîrsta voastră. Se uită la mine. Așa cu pupilele mărite ochii ei păreau aproape negri; și orbi.

— Mi-e frică.

Am vorbit; putea citi cuvinte izolate dacă vorbeam rar:

— Ție? Frică? Ea:

— Da. Nu-mi place să fiu neajutorată. Nu vreau să fiu neajutorată.

Nu vreau să depind de nimeni.

Gândeam febril, ca atunci când trebuie să relansezi sau să tragi carte, sau să pui jos, când fiecare fracțiune de secundă înseamnă-un punct pierdut din cartea ta. În timp ce ea mă urmărea, am scris foarte apăsat: *Dar eu la ce-s bun?* și mi-am tras mâna-napoi ca ea să poată citi. Atunci, cum spune Chick, cu măcăitul ei de rață, sec, fără viață, zise:

— Gavin. N-am făcut nicio mișcare. Ea zise din nou: Gavin. N-am făcut nicio mișcare. Ea zise: *All right*. Am mințit. Nu-i chestia de depins. N-am să depind. Pur și simplu trebuie să fiu acolo unde ești tu. Nici măcar n-a adăugat *Pentru că acumă ești tot ce mi-a rămas*. Rămăsesese-n picioare nemîscată, ochii noștri cam la aceeași înălțime, privirea ei părând să iasă, să străbată ceva: un abis, tenebre; nu zdrobită, nu întrebătoare, nici măcar cu speranță; încă o clipă și-aveam să știu; repetând cu glasul ei de rață: Gavin.

Repede, în izbucniri, cocoloase, cioturi sau cum vreți să le ziceți, de câte trei-patru cuvinte, am scris aşa ca să poată citi pe măsură ce se iveau: *E-n regulă. N-ai de ce te teme. Refuz să mă-nsor cu Tine. 20 ani prea mare Diferență ca să fie Bine și-afără de-asta Nici nu Vreau.*

— Gavin, zise ea.

Iar am scris, rupând foaia galbenă din bloc și aruncând-o alături pe policioară: *Nu vreau*

— Te iubesc, zise ea. Chiar când trebuie să spun o minciună, spun una gata inventată de tine pentru mine.

Am scris: *Nu-i minciună nimeni n-a Pomenit de Barton KohL*

— Ba da, zise ea.

Am scris: *Nu.*

— Poți să mă... dacă vrei, zise ea. Așa-i. A folosit explicit cuvântul, rostindu-l dur, brutal, gutural, cu glasul ei ca un măcăit de rață. Asta a

fost dificultatea noastră de când ne-am apucat de lectiile de dicțiune: tonul, să-și moaie glasul pe care nu și-l putea auzi.

— Este exact pe dos, îmi explica ea. Când spui că șoptesc, am impresia că-mi tună-n cap. Dar când vorbesc ca acumă nici nu simt. Atunci, parc-ar fi fost un tipăt. Cum a fost și-acumă, când ea probabil că crezuse că-și coborâse vocea, și eu stăteam parc-aș fi așteptat să se potolească, să se stingă reverberarea tunetului.

— Ai roșit, zise ea.

Am scris: *cuvântul ăla*.

— Care cuvânt?

Pe care l-ai pronunțat.

— Spune-mi altu-n locul lui. Scrie-l, să-l văd și să-l țin minte.

Am scris: *Altu' nu-i ăsta-i corect numai că eu sunt de modă veche și încă mă mai șochează puțin. Ba nu ce mă șochează e când îl folosește o femeie & că nu-i șocată până nu vede că eu sunt pe urmă* am scris: *Ba nu nici aşa nu-i bine ce e șocant e că toată această pasiune și emoție și magie e rezumată & expediată cu-acest unic sunet scurt și dezagreabil*.

— All right, zise ea. Atunci fără cuvânt.

Am scris: *Vrei să zici că tu vrei*.

— Firește că poți, zise ea. Oricând. Știi foarte bine.

Am scris: *Nu asta te-am întrebat*. Ea citi. Nu se mișcă. Am scris: *Uită-te la mine!* Ceea ce și făcu, privindu-mă ca din afară sau pe deasupra a ce-o fi fost și de care-aveam să-mi dau seama-n clipa următoare.

— Da, zise ea.

Am scris: *Nu ţi-am spus eu chiar adineauri că n-are de ce să-ți fie teamă?* și de data asta a trebuit să mișc puțin blocul ca să-i atrag atenția, până ce ea zise, fără să-și ridice privirea:

— Si nici să plec nu trebuie?

I-am scris: *Nu de data asta sub ochii ei și mi-am dat seama din ce sau peste ce privea ea: incomensurabila pierdere, inconsolabila durere, fidelitatea și constanța, și glasul ca un măcăit sec zicând: „Gavin. Gavin. Gavin”, în timp ce eu scriam:*

Pentru că noi suntem unicii 2 oameni de pe lumea astă care se pot iubi fără să... restul pierzându-se-ntr-o linie violentă pentru că ea mă prinseșe-n brațe, se-nclăstase de mine cu putere, glasul sec, dogit, spunând:

— Gavin. Gavin. Te iubesc. Te iubesc, aşă că a trebuit să mă zbat să mă eliberez ca să-apuc blocul și să scriu:

Dă-mi carnetul!

Privi mirată foaia de hârtie, cu mâinile încremenite în gestul de a da drumul umerilor mei.

— Carnetul? făcu ea. Apoi zise: L-am pierdut.

Atunci mi-am dat seama: o scăpărare, un fulger. Am scris: *tatăl tău* în timp ce cu glas tare ziceam:

— Ah, ticălosul, ticălosul, spunându-mi în gând: *Stai puțin. Stai puțin! N-avea-ncotro. Pune-te-n situația lui. Ce altceva putea face, ce altă armă avea ca să-și apere însăși existența lui înainte de a-i-o distrugă ea – poziția lui pentru care sacrificase totul – nevastă cămin prieten liniște – ca să capete unica recompensă de care știa singura pe care-o pricepea pentru că însăși lumea așă cum o-nțelegea el îl asigurase că astă-i ce-și dorea el, că-i singurul lucru care merită să-l ai.* Firește: unica lui armă posibilă: pune mâna pe carnet, amenință cu predarea lui la F.B.I. Și-o oprește de a-l distrugă. Cu toate astea îmi ziceam întruna: *Nu fi prost. O să-l folosească pentru ca să-o distrugă. Probabil chiar el a fost cel care-a mărgălit Jidanca Comunista Kohl pe propriul trotuar, la miezul nopții, ca să-și constituie o rezervă de simpatie-n Jefferson, pentru ziua-n care va fi constrâns să-și interneze propria fică-n balamuc.* Am scris:

Ti s-a scotocit prin odaie dulap sertare.

— Cineva, da, zise ea. Anul trecut. Am crezut... Am scris:
A fost tatăl tău.

— Crezi? Da, exact cu tonul astă. Am scris:

Nu-ți dai seama c-a fost el?

— Are vreo importanță? O să-mi trimită altul, presupun. Dar nici asta n-are importanță. Eu nu m-am schimbat. Și nu de-o bucată de

carton tipărit am nevoie ca s-o dovedesc.

De data asta am scris încet și atent: *Nu-i nevoie să pleci n-am să-ți mai cer dar când am să-ți mai cer din nou să pleci să ai încredere în mine & să pleci imediat voi pregăti tot m să m-ascultăi.*

— Da, a zis ea.

Am scris: *Jură!*

— Da, a zis ea. Atunci ai să te poți însura. De scris n-aș mai fi putut scrie-n orice caz; îmi apucase amândouă mâinile și mi le ținea într-ale ei strânse la piept. Trebuie. Vreau eu. Nu trebuie să nu știi ce-i asta. Nimeni niciodată nu trebuie să nu știe ce-i asta, căcă o dată. Nimeni. Nimeni. Se uita la mine. Cuvântul ăla care nu-ți place. Mama ți l-a spus o dată, nu-i aşa. Nu era întrebare. Ați făcut-o?

Mi-am liberat mâinile și am scris: *Știi foarte bine că nu.*

— De ce nu?

Am scris: *Pentru că ei îi era milă de mine și când faci ceva pentru cineva numai din milă înseamnă că tot ce faci nu are prea mare importanță pentru tine.*

— Mie nu mi-e milă de tine. Știi foarte bine. Nu-ți dai seama că pentru mine ar fi important?

Am scris: *Atunci poate pentru că nu eram demn de ea & ne dădeam seama dar m-am gândit că dacă n-o făceam poate că ea o să creadă că fi putut fi... și am smuls fila, și am mototolit-o, i-am băgat-o-n buzunar, și am scris: Acuma trebuie să plec.*

— Nu pleca, zise ea. Pe urmă zise: Ba da. Du-te. Vezi, acuma mi-e bine. Nici căcă nu mai mi-e frică.

Am scris: *De ce să-ți fi fost frică? Si pe aceeași filă: Unde mi-e pălăria? și s-a dus și mi-a adus-o, în timp ce eu am adunat restul de foi scrise și le-am băgat în buzunar și când mă îndreptam spre ușă glasul ei căcăit zise:*

— Gavin. Si m-am întors. Cum ziceam? Unicii doi oameni de pe lume care se iubesc și n-au nevoie să...? Te iubesc, Gavin, cu vocea, cu tonul care pentru ea era șoaptă, era murmur poate dar pentru cineva

destul de nenorocit ca să mai aibă încă urechi era pătrunzător, strident ca un claxon de automobil de pe vremuri.

Și-am ieșit în grada mare din casă, din casa aceea cu coloane, din palatul lui, ca să mă duc, tot în grada mare, la bancă, direct în fund, în odăia aia mică, să dau peste el, să-l îmbrâncesc, să-l fac să sară-n sus, să-și ia picioarele de pe cămin și să-i zic cu mâna gata-ntinsă: „Am venit după cartea aia de membru, te rog”. Numai că asta ar fi însemnat să renunț prostește la o ocazie, să-i fac realmente un cadou; de ce să-l las să-și aleagă el momentul capitulării, să depună F.B.I.-ului o mărturie de care să profite? De ce să nu lovesc eu întâi, cum face F.B.I.-ul, să nu-l las, vorba lui Ratliff, s-apuce să se-ntoarcă și să muște: omul acela moale, cenușiu, insipid, vârându-i sub nas insigna zicând: „Ştim din sursă sigură, domnule Snopes, că dețineți un carnet de membru al partidului comunist. Ați fi dispus să ne dați o declarație?”

Dar nu știam de unde să-l iau pe Gihon acuma și, fiindu-i inamic declarat, nu m-ar fi crezut. Așa că F.B.I.-ul, în măsura-n care-l reprezenta el, rămânea pe dinafară; va trebui să mă adresez de-a dreptul vastei Atotputerniciei care se numea guvern; turnătoria propriu-zisă trebuia să fie impecabilă, să lase impresia că-și are originea-n milieu și să-i folosească riguros jargonul. O carte poștală, bineînțeles, o carte poștală de-un cent. La început, m-am gândit să mă adresez președintelui Statelor Unite, dar, cu nebunia de scrisori de felul acesta, pe care probabil că le primea Mr Roosevelt, a mea s-ar fi înecat, ar fi fost luată de potop. Așa că nu-mi rămâneau decât militarii. Dar, cu toate că-n armată nu se pierde nici cea mai mică bucătățită de hârtie, dacă stă ceva scris pe ea și-i iscălit (altceva da, orice, poate fi părăsit sau aruncat, sau distrus, dar o bucată de hârtie scrisă și iscălită, niciodată, chiar dacă ar trebui plătiți și echipați o mie de oameni, care să nu facă altceva decât s-o păzească); o să iasă ea odată și-odată la iveală, chiar dacă ar fi să treacă și-o sută de ani, numai că atunci ar fi puțin cam târziu. La care m-am pomenit întrebându-mă: Dar ce cusur are prima idee, cu F.B.I.-ul? Și unicul răspuns a fost: Niciunul. Așa că

acuma parcă și vedeam cartea poștală gata scrisă. Într-un jargon stâlcit, se știa că sunt doi Hooveri: unul curățitor de covoare și al'lalt fost președinte, și ăsta era șeful F.B.I.-ului și se zicea că-l cheamă Hoover. Așa că parcă și vedeam:

*Herbert Hoover
Departamentul F.B.I.*

și-atunci m-am oprit, pentru că nu la Washington: jargonul ăsta special nu era numai de om bine informat, era și logic, așa că m-am gândit întâi la Parchman, în Mississippi, la Penitenciarul de Stat, decât că furierul de-acolo era poate unul de-ăia pe viață, cumintit, așa că censemna pentru el un interval de socotit doar în zile, mai ales o corespondență, așa că tot s-ar fi pierdut. Pe urmă-am găsit răspunsul: Jackson, capitala. O să fie admirabil: nu chiar un oraș mare, așa că agenții de-acolo o să fie destul de plăciniți stând degeaba ca să sară pe ocazie; și-afără de asta, nici nu era departe. Cam așa ar fi să fie:

*Herbert Hoover
F.B & I. Deprt.
Jackson, Mississippi*

Dacă vă înfățișați cu mandat de perchiziție
la Jefferson, Mississippi, la banca și
locuința lui Flem Snopes veți găsi carte de
membru de partid comonist.
Un Cetățean Patriot

La care veți obiecta că „Mandat de perchiziție” este puțin în afara jargonului semnatarului și că ortografia „comonist” merge puțin cam departe. Si la care eu vă ripostez că semnatarul știe perfect de bine despre ce vorbește; că „mandat de perchiziție” și „comonist” sunt cele

două cuvinte asupra cărora n-o să fac niciodată niciun fel de eroare, indiferent cum le-ar ortografia: primul fiind o constantă iminență în existența lui cotidiană (și el e convins că și-n a dumneavoastră), iar celălalt, sau sinonimul lui, „deținut”, fiindu-i un permanent asociat. Dac-aș îndrăzni. Înțelegeți? Chiar dac-aș pătrunde prin efracție, la el în casă sau în tezaurul băncii, și-aș găsi carnetul, și aş șterge numele ei, și l-aș substitui pe-al lui ca să aibă ei ce sfredeli cu privirea, ea în persoană-ar fi prima să sară-n sus, să nege, să conteste, să-și atribuie, să ia totul asupra ei; probabil că s-ar fi dus ea însăși la Gihon sau la oricare altul de-alde el peste care-ar fi dat, încă înainte de asta, și și-ar fi mărturisit convingerile dacă i-ar fi trecut prin cap că i-ar putea interesa. După care, din clipa aceea și până-n ziua-n care și-această puternică alianță a demenților cosmici își va fi epuizat în cele din urmă forțele și s-ar fi cufundat în pace și uitare, ea va fi hărțuită și tracasată, și spionată zi și noapte, și trează și-n somn, și la masă. Așa că-n cele din urmă a trebuit să mă repliez, nu pe poziția ei inocentă că n-ar fi ceva serios, că sincer n-ar avea nicio importanță, ci pe convingerea mea, mai câinoasă sau – și/sau – legală că era unica lui armă de apărare și că n-o s-o folosească decât încolțit de frică.

Sau poate de speranță. În orice caz aşa stăteau lucrurile până-n clipa-n care bătălia aeriană de deasupra Marii Britanii a salvat-o; altminteri, tot ce-ar mai fi rămas de făcut ar fi fost pur și simplu să te duci la el și să-i spui: „Vreau carnetul ăla de membru”, ceea ce echivala cu a te aprobia de un necunoscut și a-i spune: „Dumneata mi-ai furat portofelul”. Așa c-a salvat-o bătălia Marii Britanii. Si pe el, pentru-o bucată de vreme. Adică zvonurile, poveștile care-ajungeau acum până aici la noi despre o mână de copii care luptau. Pentru că-n restul primăverii ăleia din 1940 și-n vară, și-n toamnă ea devenise din ce în ce mai agitată. Oh, desigur, mai făcea lectiile la școală duminicală de negri, continua, cum spunea târgul, „cârdășia” cu negri, dar acum se trecea cu vederea poate și în virtutea intimității care se crease sau poate și pentru că nimeni nu descoperise încă vreun

mijloc oarecare s-o-mpiedice.

Asta până-n iunie, când s-a-ntors Chick de la Cambridge. Pentru ca, deodată, să constat – să descopăr – două lucruri: că incontestabil acum Chick era reprezentantul familiei noastre pe lângă tipul ei social și că ea știa nume de piloți din R. A.F. Și de avioane pe care zburau mai multe chiar decât el: Malan și Aitken, și Finucane, și Spitfire, și Beaufighter, și Hurricane, și Buerling, și Deere și-i știa și pe străini: americanii care n-avuseseră răbdare să-ștepte și polonezii, și francezii, care n-acceptaseră înfrângerea: Daymond și Wzlewski și Clostermarm; până-n septembrie, când am căzut de acord: Chick a acceptat să mai facă un an la drept și noi am acceptat să-l facă aici la Oxford, la Universitate, în loc de Cambridge. Și poate că motivul era asta: după plecarea lui, ea n-o să mai aibă pe nimeni cu care să discute nume de aviatori. Așa că n-ar fi trebuit să fiu surprins când a venit la birou. Și nici n-a-nceput să spună că trebuie să fac și eu ceva, să dau o mâna de-ajutor, că nu fac nimic, că nu se poate să stau așa de pomană; a zis:

— Plec. Am găsit de lucru la o fabrică în California, unde se fac avioane pentru Europa, și eu repede să scriu, să măzgălesc: *Așteaptă puțin.*

— *E-n regulă*, a zis. E-aranjat totul. Le-am scris că n-aud, dar că-s familiarizată cu motoare și mecanisme de camion, și că tot ce-au ei nevoie pot să-nvăț. Și mi-au spus să vin acolo și s-aduc ceva hârtii. Înțelegi: scrisori de-alea-n care spui că mă cunoști destul de bine ca să-i poți asigura pe chestii de moralitate și că nu mă-mbăt cine știe ce, și că pân-acuma nu m-a prins nimeni cu mâna-n sac. Asta o să ai de făcut, pentru că poți s-o semnezi chiar ca președinte al Oficiului de recrutare din Yoknapatawpha, Mississippi, și eu tot scriind: *Așteaptă puțin*, adică nu, nu mai scriam pentru că de-abia scrisese: îi apucasem cu o mâna mâna ei și cu cealaltă-i întindeam blocul până ce-a citit și s-a oprit, sau s-a oprit atât cât să citească sau în fine n-a mai vorbit așa c-am putut scrie:

La fabrica asta la toate fabricile-i un individ cu puteri nelimitate căruia-i zice Siguranță & pentru care slujba de-acolo-i unicul lucru de pe pământ care-l scutește de-a fi trimis... și-am smuls foaia scriind mai departe, mâna ei, brațul ei pe umărul meu, aşa că-i puteam simți respirația lângă obraz și mireasma părului:...pe front ceea ce firește că el va-ncerca să-mpiedice chiar cu prețul vieții descoperind la intervale nu prea mari dovezi de activitate subversivă care mai curând sau mai târziu te vor ajunge & pe tine și-aduci și-am smuls și fila asta fără să mă opresc aminte de Biloxi Springs de pe coasta Golfului, Mexic ai fost acolo.

— Da. Cu mama și... și credeam c-o să se opreasă acumă, dar nici nu s-a-ntrerupt măcar... cu Manfred. Mi-aduc aminte.

Am scris: *Pascagoula șantier naval face vapoare care transportă aeroplane tunuri tancuri dacă te primesc în California te primesc și-aici aşa c-ai să te duci aici.*

— Da, zise. Apoi zise: Rusia. Trase adânc aer în piept. Dar o să fie și-aici Siguranță.

Am scris: *Da da-i aproape pot să vin repede & chiar dacă-i amestecată Siguranță probabil să-ți poți găsi altceva.*

— Da, zise ea respirând calm și rar pe umărul meu. Aproape. Aș putea veni acasă-n weekend.

Am scris: *S-ar putea să trebuiască să lucrezi în weekend au nevoie de vapoare.*

— Atunci poți să vii tu acolo. Oficiul de recrutare-i închis în weekend, nu?

Am scris: *O să vedem.*

— Să fim împreună din când în când De aia-mi era frică de California, că-i prea departe. Dar Pascagoula-i aproape. Cel puțin din când în când.

Am scris: *Firește.*

— *All right*, zise ea. Am să mă duc, desigur.

Ceea ce și făcu, imediat după Anul Nou 1941. Cunoșteam acolo un avocat, aşa că a găsit un mic apartament cu intrare separată, într-o

locuință particulară. Ea credea pare-se că odată scăpată din Jefferson și la cel puțin douăsprezece ore de interdicția lui Snopes sau a mea, sau a amândurora nimeni n-o să poată să-mi impiedice-n intenția ei de a-și cumpăra o mașinuță și a o conduce singură, până când a trebuit să denunț poliției din Pascagoula că e surdă. Așa că a acceptat să renunțe și avocatul, prietenul meu, a vorbit la o asociație de automobilisti, și a fost angajată imediat controlor la sculărie, dar ea aproape numai decât a scris că-aproape i-a convins să primească nituitoare, unde surzenia ei avea să fie un real avantaj, în orice caz acuma putea să poarte din nou salopetă, să-rate din nou mititică în lumea astă masculină sau mai curând asexuată, căutând să facă față monstruoasei mecanici ucigașe, care era acum războiul și poate că-și găsise-acuma iarăși pacea, liniștea, dacă-i posibil ca cineva să aibă pace, liniște, în orice caz, la început au fost scrisorile în care spunea: *Când ai să vîi o să*, și pe urmă: *Dacă ai să vîi nu uita*, și pe urmă, după câteva săptămâni, o simplă carte poștală în care zicea: *Mi-e dor de tine* și altceva nimic – indigență astă aproape nearticulată a cărților poștale ilustrate care spun: *Aș vrea să fii cu mine* sau *Asta-i camera noastră* pe care le trimit agramații, până ce a sosit ultima, din nou o scrisoare de data astă. Vreau să zic: în plic. *E-n regulă. Am înțeles. Știu cât de ocupat trebuie să fii cu Oficiul de recrutare. Vino când poți pentru că vreau să te rog ceva.* La care i-am răspuns imediat, pe loc (era gata să-adaug pentru că nu știam ce să cred. Dar știam perfect de bine ce să cred.) *Să mă rogi sau să-mi spui?* Așa că știam dinainte care-o să-i fie răspunsul: *Da. Să te rog.*

Așa că (era din nou vară) i-am telegrafiat data și ea mi-a răspuns: *Rezervat cameră aștept gară cu ce tren cu drag și i-am răspuns (eu care-i refuzasem să aibă și ea una a ei) că: Sosesc mașină te iau șantier marți la ieșire cu drag și m-am dus. A ieșit cu schimbul ei, în salopetă, întinzându-mi blocul și creionul încă-nainte de-a mă săruta, lipindu-se de mine strâns, zicând:*

— Spune-mi, spune-mi tot, până ce m-am putut elibera ca să scriu,

redus din nou la izbucniri de câte trei sau patru cuvinte, crâmpeie de fraze pe care trebuia să le șterg:

Spune-mi tu întâi despre ce-i vorba.

— Hai să mergem la plajă. Și eu:

Nu vrei să mergi întâi acasă să te schimbi?

— Nu. Să mergem la plajă. Și ne-am dus. Am parcat mașina și aveam impresia c-apucasem să scriu: *Acuma spune-mi*, dar ea sărișe, era jos, m-aștepta, să-mi ia blocul și creionul și să le-nfundă buzunar și mi-a apucat brațul drept cu amândouă mâinile și mergeam aşa, ea încleștă că cu amândouă mâinile de brațul meu, împiedicându-ne și-mpleticindu-ne la fiecare câțiva pași, soarele tocmai coborând și umbra noastră, una singură, lungindu-se pe broderia de spumă a mării în fața noastră, eu gândind: *Nu, nu, nu se poate să fie asta*, când ea zise:

— Stai puțin, și-mi dădu drumul scotocind în celălalt buzunar, în care nu era blocul. Am adus ceva pentru tine. Aproape că uitasem. Era o scoică; călcasem probabil pe-un milion de scoici de când coborâsem din mașină cu două sute de metri mai încolo și mă gândeam întruna: *Nu se poate să fie asta. Nu se poate*. Am găsit-o-n prima zi. Mi-era frică să n-o pierd până vii, da' n-am pierdut-o. Îți place?

— E-o minune.

— Ce-ai zis? Și era gata cu blocu-ntins și cu creionul.

E grozavă acumă Spune-mi!

— Da, zise ea. Se-agăță, se-nclăștă de brațul meu, strâns cu putere, cu amândouă mâinile din nou, din nou mergând, eu gândind: *De ce nu, de ce n-ar fi, de ce să nu existe undeva în lume măcar înc-un singur Barton Kohl sau cel puțin un surogat acceptabil, în orice caz, ceva care să meargă, cât de mai bun decât tristețea*, când ea zise:

— Uite. Și se opri ne-am întors ca să fim cu fața la clipa de nemîșcare care precede cufundarea finală a soarelui, palmierii și pinii înalți și golași încremeniți de explozia pălind acum, până a nu apuca adierea nopții să-i legene, să-i biciuiască. Și s-a isprăvit. Se lăsase

amurgul. Ea zise: Gata. E bine-acum. E bine c-am fost aici. Că l-am salvat. L-am folosit. Vreau să zic: pământul, c-a făcut tot drumul ăsta de la-nceputul lumii, și soarele, c-a venit de-atât de departe de la-nceputul vremii, numai pentru ziua și minutul, și secunda asta dintre toate zilele și minutele, și secundele, și nimeni care să se fi folosit de ele, nici măcar doi oameni care-n cele din urmă să fie-mpreună după atâtea și-atâtea greutăți și aşteptare, și-acuma-s în fine-mpreună și-s desperați de-atât de nesfârșită aşteptare și-aleargă de-a lungul plajei, către locul nu-ndepărtat acuma unde-fine, în fine vor fi-mpreună și singuri, și nimeni pe lume să știe sau să-i pese, sau să se-amestece de parcă nici lumea n-ar exista, numai noi, aşa c-acuma lumea asta care nici n-a fost încă inventată, ar putea să-nceapă.

Și-n capul meu: *Poate că de asta-s și fidelitatea și suferința, ca să trebuiască să treci prin ele, măcar o dată-n viață, indiferent cine-i cel care se chinuie. C-ai auzit de dragoste și de moarte, și de durere, și de fidelitate, și de suferință, și-ai văzut și dragoste, și moarte și poate c-ai văzut și dragoste, și moarte, și durere, dar nu toate cinci – sau patru pentru că fidelitatea și suferința despre care vorbesc eu sunt inextricabile; sunt una – astea toate-n timp ce ea zicea:*

— Nu mă gândeam la... și s-a opri ea singură încă-nainte de-a fi apucat eu să ridic mâna și să-i acopăr gura – dacă și i-aș fi acoperit-o – zicând: Nu te teme. N-am uitat; n-am să mai spun cuvântul ăla niciodată. Cu ochii la mine: Așa că poate c-acuma știi ce-am de gând să-ți cer.

- Da, am zis; asta putea să citească pe buze. *Și am scris: căsătorie.*
- De unde știi?

Ce importanță are, am scris, sunt fericit.

— Mi-ești drag, a zis. Hai să mergem la masă. Pe urmă ne ducem acasă și-ți povestesc.

Am scris: *Nu întâi acasă. Să te schimbi.*

- Nu, a zis. N-am nevoie să mă schimb pentru unde mergem.

Nu s-a schimbat. În clientela feminină care mâncă acolo ar fi putut

purta orice, de la cornet acustic la frunză de viță, și chiar și-atunci probabil că tot cornetul acustic ar fi fost cel care s-atragă atenția. Era o cârciumă. Sâmbătă noaptea (sau poate că-n orice noapte în vremuri de-astea de *boom* în construcții navale) trebuie că-i un veritabil balamuc, tavernă-n toată regula, bombă, cum spun ei; cu radio pus la maximum, pentru mine era de pe-acuma. Dar asta-i, că eu nu eram surd. Mâncarea în schimb – calcanul și crevetii – excelentă și chelnerița ne-a pus pe masă pahare și gheăță pentru sticla pe care-o adusesem; în tot vacarmul asta vocea ei se remarcă mai puțin. Pentru că parcă dinadins îi dăduse drumul și pentru lucruri în care eu aş fi avut nevoie doar de-un „Da” sau „Nu”, flecărind fără sfârșit, despre șantier, despre munca ei, despre oamenii de-acolo, parc-ar fi fost o fetiță de școală venită-n vacanță pentru prima oară, și mâncă prea repede, nu mesteca destul, până ce-am terminat și ea a zis:

— Acuma putem pleca.

Nu-mi spusese încă unde-aveam să stau și nici unde stătea ea nu știam. Așa că-n mașină am aprins lumina la tablou și am scris: *încotro?*

— Pe-aici, a zis. Am mers înapoi spre centrul orașului până a zis:

— La dreapta, și am cotit la dreapta și imediat a zis: Aici, așa c-am oprit la rigolă ca să iau blocul:

La ce număr?

— La hotel, a zis. Uite-acolo. Am scris:

Avem de vorbit. N-ai acolo unde stai un salonaș liniștit să nu ne deranjeze nimeni.

— Astă-seară o să stăm amândoi aici. E-aranjat tot. Odăile noastre-s una lângă alta, nu ne desparte decât un perete și amândouă paturile-s puse la același perete, așa că, după ce vorbim și ne culcăm, pot oricând în timpul nopții să-ți bat în perete și tu poți să m-auzi și, dacă țin mâna lipită de perete, pot să-ți simt răspunsul – știu, n-am să bat tare ca să deranjez pe cineva, n-o să m-audă nimeni afară de tine.

Hotelul avea terenul lui de parcare. Mi-am luat valiza și-am intrat. Proprietarul o cunoștea, poate că toată lumea din oraș o cunoștea sau

știa de-o femeie Tânără și surdă care lucra la șantier. Oricum, nu ne-a opriți nimeni, el i-a spus pe nume și ea m-a prezentat, și el mi-a dat cele două chei și ne-am dus până la ușa ei, tot fără să ne opreasă nimenei, și am descuiat-o, valiza ei era înăuntru și erau și flori într-o vază și ea a zis:

— Acuma pot să fac o baie. Pe urmă îți bat în perete, și eu am zis:

— Da, pentru că asta putea citi pe buze și m-am dus la mine-n odaie; da, de ce trebuie să existe fidelitate și suferință? Numai pentru că le-am imaginat? Dacă omenirii i s-ar împlini visurile, ce visuri ar mai fi alea? Dar ea mi-a bătut imediat în perete și-am ieșit, o ușă, cinci pași și-altă ușă și-am închis-o după mine. Era în pat, rezemătă-n amândouă pernele, într-un halat sau capot larg, cu părul (evident, pe când conducea ambulanța și-l tunsese scurt, dar acum era din nou destul de lung ca să-l poată lega cu o panglică albastră ca ochii ei) pieptănat și strâns pentru noapte, cu blocul și creionul în mâna și mâna în poală și cu cealaltă mâna bătea patul lângă ea să m-așez acolo.

— De altminteri nici n-o să ai nevoie de el, zise ea ridicând puțin blocul și lăsându-l să cadă la loc, pentru că tot ce-o să ai de zis o să fie „Da” și asta aud. Și-apoi, știi dinainte despre ce-i vorba, o să-ți vină ușor. Și poate, dacă-ți spun că-ți cer s-o faci de dragul meu o să-ți fie mai ușor. Așa că-ți spun: te rog s-o faci de dragul meu. Am luat blocul:

Firește c-am să fac ce anume...

— Îți aduci aminte acolo jos, pe plajă, când soarele-a apus în fine și nu mai rămăsese nimic decât amurgul și pinii, și nisipul, și oceanul, și tu și cu mine, și eu ziceam că n-ar trebui ca aşa ceva să se piardă-n zadar după-atâta așteptare și-atâta drum străbătut, că din toată lumea asta trebuie să fie doi oameni despețuți și chinuiți fiecare de dorul celuilalt ca să merite să nu se mai irosească-n zadar, și deodată aleargă, gonesc înspre locul care-n sfârșit nu mai e departe, e-acolo aproape, și nici desperare nu mai e, nici chin, nici... și brusc, în timp ce mă uitam la ea, sub povara privirii s-ar putea spune, îi dădură

lacrimile; curgeau șiroaie pe față, cu toate că n-o văzusem niciodată plângând până atunci și probabil că nici ea însăși nu-și dădea seama că plânge. Am scris:

Încetează.

Să-ncetez ce? Și eu:

Să plângi.

Nu, nu plâng. Și eu:

Uită-te-n oglindă!

Era pe masă obișnuita oglindă de mâna și cutia cu șervețele, echipamentul standard, dar am scos batista mea și i-am întins-o. Și-a pus însă palmele pe obraji și și-a șters lacrimile cum faci când transpiri, scuturându-și mâinile și lacrimile la sfârșitul gestului, cum faci cu transpirația.

— Nu-ți fie teamă. N-am să spun cuvântul ăla. Pentru că nici nu-i vorba de asta. Lucrul ăsta nu-i important, cum nu-i important să respiri câtă vreme nu te gândești la asta, ci doar îl faci când trebuie să-l faci. Important e numai când devine o problemă, o dificultate, o soluție, cum și respirați-i important numai când e vorba să știi dacă mai poți sau nu să mai respiri o dată. Important e restul, măruntișurile, perna asta care-i mai păstrează urma capului, cravata asta care-i mai păstrează urma gâtului de pe care-a scos-o aseară și care mai atârnă la capul patului, chiar și ghetele goale pe dușumea, cea dreaptă și-acum încă întoarsă puțin în afară, ca și cum picioarele î-ar mai fi încă-n ele și-ar mai umbla încă aşa cum umbla el călcând c-un picior puțin mai sus decât cu celălalt, cum ziceau negrii de pe vremuri că fac oamenii mândri... Și eu:

Încetează, încetează te rog. Iar plângi.

— Nu simt. Nu simt nimic pe față de-atunci din ziua aia, nici cald, nici rece, nici ploaie, nici apă, nici vânt, nici nimic. De data asta luă batista și se sluiji de ea, dar când i-am întins oglinda și am început chiar să scriu: *unde ți-e pudra* nici n-a atins-o căcar (oglinda).

— Am să fiu atentă de-acum înainte.

— Vreau să ai și tu partea ta din toate astea. Te iubesc. Dacă n-ai fi fost tu, probabil că n-aș fi rezistat. Dar acum mi-e bine. Și vreau să știi și tu ce-i asta. Vreau s-o faci de dragul meu. Și eu:

Dar ce să fac De dragul tău încă nu mi-ai spus.

— Să te-nsori, zise ea. Credeam că știi. Nu mi-ai spus tu că știi despre ce-i vorba?

Și eu:

Eu să mă-nsor Vrei să zici eu.

— Dar cine credeai? Credeai că eu...? Gavin.

— Nu, am zis.

— Ți-am citit pe buze. Ai zis „Nu”. Minti. Ai crezut că-i vorba de mine.

— Nu.

— Ți-aduci aminte atunci când ți-am zis că tu, oricând crezi că trebuie să minți de dragul meu, și că pot totdeauna să mă bizui că n-ai să dai înapoi, oricât te-ar contrazice faptele?

— Da, am zis.

— Atunci ne-am înțeles, zise ea. Nu. E vorba de tine. Asta te rog să faci de dragul meu. Să te-nsori. Vreau să ai și tu parte de asta. Pentru c-atunci o să fie-n regulă. O să putem fi oricând alături, indiferent cât de departe s-ar întâmpla sau ar trebui să fim unul de altul. Cum ai spus tu? Unicii doi oameni dintre toți oamenii de pe pământul ăsta care se pot iubi nu numai fără să trebuiască să... da' nici măcar să trebuiască să spună cuvântul ăsta pe care nu-ți place să-l auzi. Îmi promiți?

— Da, am zis.

— Știu că n-ai să poți mâine să ieși în prag și să dai de ea. Poate să dureze un an sau doi. Dar tot ce ai de făcut e să-ncetezi de-a te opune ideii de-nsurătoare. Odată ce-ai făcut asta, e-n regulă pentru că restul vine de la sine. Ai s-o faci?

— Îți jur, am zis.

— Ai spus „Jur”, nu-i aşa?

— Da.

— Atunci sărută-mă! Și am sărutat-o, cu brațele ei, puternice, strângându-mă pe după gât; o clipă, și-atât. Și mâine-dimineață, devreme, întoarce-te-acasă. Și eu:

Voi am să stau. Toată ziua.

— Nu. Mâine. Devreme. Am să lipesc palma de perete și când ai să fii în pat bate-n perete, și dac-am să mă trezesc peste noapte pot să bat și eu, și dacă ești treaz sau n-ai plecat încă, poți să-mi răspunzi și, dacă n-am să-ți simt bătaia, poți să-mi scrii mâine din Jefferson sau poimâine. Pentru că acum mi-e bine. Noapte bună, Gavin.

— Noapte bună, Linda.

— Ți-am citit și-asta pe buze. Te iubesc.

— Te iubesc, am zis.

— Ți-am citit și-asta, da-n orice caz, scrie-mi, s-o am – cum se zice? – să-mi scalde ochii-n bucurie mâine-dimineață.

— Da, am zis, întinzând mâna să iau blocul.

Unsprezece

CHARLES MALLISON

De data asta eram în uniformă. Aşa c-acuma tot ce mai am de făcut e să decid, să descopăr, de care „data asta” e vorba, sau când a fost. N-a fost când am văzut-o din nou pe Linda, pentru că ea mai era încă la Pascagoula, la şantierul care-acum făcea vapoare pentru Rusia. Şi n-a fost când am venit din nou la Jefferson pentru că eram în trecere pe-acasă în drum spre hainele cazone. Aşa că s-ar putea să fi fost când am umblat iarăşi după Ratliff. Cu toate că tot ce vreau eu să spun e că prima dată când l-am văzut din nou pe Gavin a fost după însurătoare, când era sot.

Pentru că eram în 1942 şi Gavin era-nsurat acuma cu Melisandra Harriss (Backus adică, dac-ar fi după Thackeray); urciorul ţăstă mersese la apă o dată mai mult decât trebuia, vorba lui Ratliff, fireşte, cu condiţia s-o fi spus. Şi-a venit dimineaţa aia de duminică cu Pearl Harbour şi i-am telegrafiat lui Gavin, cu întoarcerea curierului s-ar putea zice, de la Oxford: *De data asta am plecat*. I-am telegrafiat lui Gavin pentru c-altminteri ar fi trebuit să vorbesc cu mama la telefon şi ca să vorbesc cu mama interurban mă costa o mulţime de parale pe când aşa, telegrafiindu-i cu patruşdoi de cenţi lui Gavin, telefonul mamei avea să fie pe nota de plată a tatei, la Jefferson.

Aşa c-am ajuns acasă la timp ca să fiu efectiv prezent la prima şi nevinovata prăbuşire a ceea ce evident că el presupuse că era bastionul lui inexpugnabil: la timp să-l „asist”, să-i fiu cavaler de onoare la catastrofă. Uite cum s-a-ntâmplat. Nu putusem să urmez cursul programului oficial de antrenament de zbor de la Universitate, dar mi-au spus că oricine are studii superioare şi un număr oarecare de ore de zbor, în special solo, are cele mai bune şanse să fie primit de-

a dreptul la o școală militară de pilotaj și înrolat. Era la noi un aviator profesionist care făcea pulverizări de recolte cu baza pe același teren și care m-a luat ca elev, pe un avion mai mare chiar, un model (pretindea el) militar, realmente de antrenament de bază, mai mare decât părâitoarele alea de cincizeci CP pe care le foloseau la cursurile oficiale.

Aşa c-atunci când i-am telegrafiat lui Gavin aveam înregistrate vreo cincisprezece ore de zbor, dintre care trei solo, și când a sunat mama eram împachetat cu mașina, gata să plec la Jefferson. Aşa c-am fost acolo să-i văd și-nceputul, fie că Gavin voia să recunoască sau nu că erau publicații de căsătorie. Vorbesc despre crescătoria de cai de la Long Island unde Miss Melisandra Harriss-Backus obișnuia să-și aducă din când în când cei doi copii (crescuseră mari acum; Gavin nu lua niște copilași vitregi, ci niște buni de-nsurat) acasă, din Europa, până ce nemții nu-ncepuseră să-arunce-n aer chiar și vapoare americane în nasul coastelor Irlandei. Aşa că a trebuit să fie America de Sud și de data asta ea aducea și-un ofițer de cavalerie argentinian specialist în obstacole, despre care unul din cei doi copii Harriss, băiatul dement (nu vreau să spun că amândoi copiii mătușii Melisandra erau demenți, ci că unul din ei era băiat) credea că vrea să se-nsoare cu banii pe care maică-sa era încă tutore, în loc să ia pe fată, care n-avea decât o rentă anuală ca și el. Aşa că el (dementul, firește) își pusese-n cap să-l omoare pe specialistul argentinian în obstacole cu armăsarul sălbatic al lui Rafe McCallum pe care el (dementul) îl cumpărase sau îl şmecherise, sau în orice caz îl introdusese-n grajdul în care nenorocitul de argentinian ar fi intrat pe-ntuneric și-ar fi deschis ușa cui credea el (argentinianul neștiitor) c-o să fie un cal nu numai bland, dar și orb aproape. Numai că Gavin a citit în foi de ceai, a recurs la darul său divinator sau la vergeaua fermecată, nu știu ce-a făcut, dar l-a găsit pe Rafe la timp ca să ajungă el primul la ușa grajdului.

Aşa că argentinianul a fost salvat și-n noaptea aia dementul a

trebuit să aleagă între centrul de recrutare de la Memphis al armatei și unchiul Gavin, și a ales armata, aşa că să scăpa, și în după-amiază aia, argentinianul și cu sora dementului să au căsătorit și au plecat din Jefferson, aşa că au să scăpa ei. Dar unchiul Gavin a rămas și a doua zi a trebuit să plec la cursurile de fotogrametrie și la antrenamentul la sol, aşa că, data următoare când am venit acasă, Gavin nu era numai soț, era și tatăl unui fiu vitreg care ar fi putut fi cel mai curățel ucigaș virtual pe care îl puteai visa, dacă nu să ar fi produs lovitura, îngerință perfidă, pe care niciun câine n-ar merita-o, a unuia care și vâra nasul unde nu-i fierbe oala, și-al unei frice vitrege, măritate cu un ginere argentinian, alergător la obstacole. (Epoca la care și eu eram însurat cu o aparatură de ochire automată de pe un bombardier – nu ieșise pilot din mine, dar cel puțin o să merg pe front – atribuit de-un guvern care n-avea încredere să-l lase-n seama mea și punea spioni să mă observe ce fac cu ea, și care înainte de a mi-o încredință să-mă întărească să n-am încredere-n spionii lui, nici în nimeni în privința asta, și care era pusă într-o cutie neagră mare, încuiată, legată de mine cu un lanț chiar și-n timpul somnului – condiție permanent inconfortabilă, bineînțeles, care în special crea o nepotolită suspiciune reciprocă și, neîncredere reciprocă, și, cu timpul, ură reciprocă, pe care până la urmă te deprindeai să-o suporți, fapt care e probabil cel mai bun antrenament pentru o legătură matrimonială reușită.)

Așa că data următoare când am văzut Jeffersonul eram în uniformă și am stat destul ca să pot face o vizită seniorului și doamnei sale la noile lor grajduri ancestrale cu garduri văruite și cu lumină electrică, și să le zic: „Să v-ajute Dumnezeu, copiii mei!” și pe urmă să fug să dau de Ratliff.

— Acuma n-o să se mai poată însura cu ea, că are deja o nevastă.

Și niciodată nu te-ai fi gândit să zici *lucid* în legătură cu Ratliff. În orice caz, nu înainte, nu până-n momentul de față.

— Așa-i, a zis. N-o să-l ia de bărbat. O să fie mai rău.

FLEM

Doisprezece

Când furgoneta care-l aducea de la Clarksdale se opri într-un oraș, Lake Cormorant, trebui să coboare și să pornească mai departe pe jos. Nu s-arăta încă deloc să fie pe-aproape, Memphis. Își dădea seama acum că i se întâmplase cel mai mare și, într-un fel, cel mai însăpătător lucru din câte pătise el în cei treizeci și opt de ani: uitase ce-i aia distanță. Uitase cât putea fi de departe un loc de altul. Și-acuma trebuia să mai și mănânce, pe deasupra. Pentru că tot ce avea era hârtia de zece dolari pe care i-o dăduseră odată cu salopeta nouă și cu pălăria, și cu bocancii la poartă la Parchman, plus trei dolari și optzeci și cinci de cenți care-i mai rămăseseră din cei patruzeci de dolari pe care văru-său Flem – Flem trebuie să fi fost; după ce-și dăduse seama-n cele din urmă că Flem n-avea de gând să vină sau măcar să trimită pe cineva de la Moșia Franțuzului să-l ajute și isprăvise cu strigatul de la fereastra închisorii la oricine trecea pe acolo să trimită vorbă lui Flem, nimeni altul decât Flem sau poate judecătorul nu știa și nici nu se sinchisea ce s-alesese de el și unde era – i-i trimisese acum optzprezece ani, imediat înainte de-al fi trimis Flem pe Montgomery Ward să-l prostească și să-l facă să-ncerce să fugă îmbrăcat în femeie și cu boneta în cap și firește că l-au prins și i-au mai dat încă douăzeci de ani.

Era o prăvălioară îngrijită și-ndesată cu marfă, tapisată cu afișe, în dosul unei pompe de benzină lângă șosea; o vechitură de mașină plină de praf și de noroi era parcată alături și înăuntru nu era decât proprietarul și un negru Tânăr într-o uniformă militară ponosită. Ceru o bucată de pâine și deodată-și aduse aminte de sardele, de gustul lor,

după-aproape patruzeci de ani; o dată putea și el să-și permită să dea o piesă de zece centi, când spre spaima lui – și un moment nici nu-i veni să creadă în ce-i auzeau urechile – află că avea să-l coste douăzeci și șase de centi – cutiuța aia mică, turtită, de tinichea, tare la pipăit, pe care-o găsea peste tot cu cinci centi, de când se știa, înainte de Parchman – și în timpul cât sta incredul și uluit proprietarul îi pusese dinainte o altă cutiuță zicându-i:

- Asta-i unsprezece.
- Asta ce-i?
- Carne conservată, zise proprietarul.
- Ce-i aia carne conservată?
- Nu mai întreba atâtă! Ia-o și-o mănâncă! Ce-altceva vrei să cumperi cu unsprezece centi?

Apoi văzu lipită de peretele opus o stivă înaltă până la brâu de lăzi cu sticle de suc și-n gura, și-n gâtlejul lui se-ntâmplă ceva îngrozitor – o țășnitură, un izvor de lichid subțire ca un fir de foc sau ca un miliard de furnici care-l înțepau până jos în stomac; cu un fel de groază incredulă își auzi, chiar în timpu-n care-și zicea: *Nu! Nu! O să mă coste și-asta cel puțin un sfert de dolar*, glasul rostind:

- Aș zice să-mi dai una d-alea.
- O ladă-ntreagă? făcu proprietarul.
- Nu se poate să cumpăr numai o sticlă? zise el socotind repede, gândind: *Pe puțin douăzeci de sticle*. Cu asta mi se' duc toți și zece dolari. Poate c-așa am să scap. Nici după ce proprietarul îi puse dinainte pe tejghea sticla destupăță rece și aburită n-avu timp să-și spună: *Am s-o apuc și-am s-o duc la gură fară să mai întreb cât costă pentru că altfel n-am să mai fiu în stare să m-ating de ea că mâna lui o și apucase*, o apleca înfundându-i gâtul în gură, prima înghițitură rece, arzând ca focul, prea repede dată pe gât ca să-i mai simtă gustul, până ce reuși să frângă, să frâneze pofta, pasiunea, încât putu să simtă gustul și să afirme că nu-l uitase-n toți și treizeci și opt de ani; uitase numai ce bine-i să golești sticla în înghițituri regulate, stăpâname, și numai după-

aceea s-o iei de la gură, și-și auzi îngrozit vocea spunând: „Mai dă-mi una”, chiar în timp ce-și zicea: *Oprește-te! Oprește-te!* apoi, perfect calm, perfect’ stăpânit așteptă ca proprietarul să destupe a doua sticlă aburită, și o luă și pe asta, și închise ochii încetîșor și o bău liniștit până la fund, și desfăcu pe pipăite una din hârtiile din buzunarul în care ținea pe cele trei de un dolar (cea de zece dolari era împăturită cu grijă în hârtie de jurnal și prinsă cu un ac de siguranță în buzunarul de pe pieptul salopetei) și o puse pe tejghea, fără să se uite nici la ei, nici la nimic, așteptând ca proprietarul să-i mai ceară una sau poate chiar două; până ce proprietarul puse șaizeci și opt de centi măruntiş pe tejghea și luă hârtia.

Pentru că ambele sticle goale erau încă acolo, pe tejghea, în văzul tuturor și el gândî repede: *Dac-aș putea să iau restu' și s-o șterg afară pân' să nu bage de seamă* – dacă nu o imposibilitate, în orice caz un risc pe care nu-ndrăznea să și-l ia, n-avea timp să riște: să joace la noroc: poate doi dolari pe-un strigăt, o săritură peste tejghea să-i bareze ușa pân' să vină-un alt șerif să-l umfle. Zise, fără s-atingă măruntişul:

– N-ai oprit gazoasele.

– Cum? făcu proprietarul. Răspândi măruntişul pe tejghea. Carnea conservată unsprezece, pâinea... Se opri și strânse brusc gologanii grămadă. De unde ziceai că vii?

– N-am zis nimic, făcu Mink. Mai din colo de pe drum.

– Lipsești de multă vreme, nu-i aşa?

– Asta cam aşa-i.

– Mulțumesc, zise proprietarul. Da, desigur, am uitat a pun āle două Coca-Cola. Blestematele astea de sindicate, c-au urcat atâtă prețurile la Coca-Cola și la toate, de nu te mai poți aprobia. Ai băut două, nu-i aşa? Și-i luă din rest o jumate de dolar împingând spre el ce rămăsese. Nu știi ce-o să ne facem dacă nu se găsește cineva să-i opreasă. Am impresia c-o să trebuiască să ne descotorosim de blestemații ăştia de democrați, dacă nu vrem s-ajungem la azil. Încotro ziceai că mergi? La Memphis?

— N-am zis nimic... începu el. Dar celălalt iar vorbea sau nici nu se oprișe măcar, adresându-se negrului acuma, întinzându-i o sticlă de gazoasă pe care i-o destupase:

— Cu asta fac eu cinste. Urcă-n mașină și du-l până la răscruce: acolo are-o șansă-n plus să prindă pe cineva să-l ia, poate vreunul de pe șoseaua ailaltă.

— N-aveam încă de gând să plec, făcu negrul.

— Ba da, ba da, aveai, zise proprietarul. Pentru-o juma de milă? Ai timp berechet. Să nu te văd p-aici până nu l-ai dus. *All right*, făcu el către Mink. Cu siguranță c-ai să prinzi o mașină, acolo.

Așa că iar mergea cu mașina, în hodoaga murdară de noroi; doar o clipă negrul își furișă pieziș privirea spre el și-atât.

— De unde mai din colo de pe drum ziceai că vii? făcu negrul. Nu răspunse. De la Parchman, nu? apoi opri mașina. Aici e răscracea, zise negrul. Poate prinzi pe cineva să te ia.

Coborî.

— Foarte mulțumesc, zise Mink.

— I-ai plătit lui, n-avea grija, zise negrul. Așa c-acuma trebuia s-o pornească iar pe jos. Dar important era că ieșise din prăvălie; în alta nu trebuia să mai între. Dacă sticlele-ar fi un dolar bucata, ar fi existat o limită precisă, dincolo de care ispita, sau cel puțin lipsa lui de voință nu i-ar mai fi putut face niciun rău. Dar numai c-un sfert de dolar bucata, până s-ajungă la Memphis și să se simtă cu pistolul în mâna, nu vedea un punct de oprire previzibil la care să-și afle liniștea înainte de sfârșitul celor doisprezece dolari; își spusesese încă-nainte de-a fi ieșit din prăvălie: *Fii bărbat, fii bărbat. Trebuie să fii bărbat, ai prea mult de făcut, prea mult de riscat*, și umblând din nou tot mai nădușea nițel, nu chiar că gâfâia, mai mult sufla greu, adânc, ca unul care nimerise prosteste pe negândite-ntr-o cavernă-n brațele Semiramidei sau Mesalinei și scăpase, și nu-i venea să creadă, speriat încă de propria cutezanță și uluit că mai era încă în viață.

Și-acuma descoperea altceva. Cea mai mare parte din ăi douăzeci și

ceva de ani dinainte de-a intra la Parchman și cei treizeci și opt de-atunci umblase numai pe țărnă moale. Acuma umbla pe beton; nu numai că-l supărau picioarele, da-l dureau și oasele, și mușchii, din călcâi și până-n creștet; dădu însă îndată peste o băltoacă stătuță, printre buruieni puturoase, fără pic de umbră, la capătul unui canal, și-și scoase bocancii noi și scorțoși, pe care i-i dăduseră odată cu salopeta nouă și stătu cu picioarele-n apă mâncând conserva de carne și pâinea, și gândind: *Trebuie să mă stăpânesc. Poate că n-ar trebui să intru acolo unde se vinde ceva gândind*, de fapt nu cu desperare: dar tot neîmblânzit și-acuma: *Probabil c-o să mă coste toți și zece dolari, poate chiar și mai mult. Înseamnă că-mi rămân trei dolari și obzeșcinci de cenți și din ei am și cheltuit obzejdoi de cenți și se opri, și scoase pumnul de măruntiș din buzunar și-i întinse cu grija pe pământ lângă el; avusese trei hârtii de un dolar și optzeci și cinci de cenți, și numără încet optzeci și cinci de cenți, o jumate de dolar, un sfert, două de zece și le puse deoparte. Îi dăduse omului de la prăvălie una din hârtiile de un dolar și omu-i dăduse-napoi restul; pâine unșpe cenți, carnea conservată unșpe cenți, face douăjdoi de cenți, pe urmă omu-și luase jumătatea de dolar pentru gazoase, făcea șaptejdoi de cenți și-nsemna că trebuie să-i fi rămas douășopt de cenți; numără din nou cât îi rămăsese, încet, ban cu ban, apoi numără din nou banii puși deoparte, să nu fi greșit. Si tot nu erau decât optșpe cenți în loc de douășopt. O piesă de zece dispăruse pe-undeava. Si carnea conservată era exact unșpe cenți, își aducea aminte, pen' că fusese un fel de discuție pe chestia asta. Așa c-a fost pâinea, trebuie să fi fost pâinea. S-a urcat cu încă zece cenți exact cât am stat eu acolo, gândi el. Si dacă pâinea se poate scumpi cu zece cenți chiar sub ochii mei, poate că n-am să pot să-mi cumpăr pistolu' nici cu toți și treispe dolari. Așa că trebuie să mă opresc pe-undeava și să-mi găsesc de lucru.*

Traficul pe șosea era intens, dar acumă se mergea repede, automobilele mari, ca scoase din cutie, și camioanele cât un vagon de cale ferată; nu mai vedeaui furgonetele prăfuite care să se fi oferit să-l

ia, erau vehicule de-ale bogați și zoriți acuma, care nici măcar n-ar fi văzut un om în salopetă mergând de unul singur. Sau, probabil, și mai rău: probabil că s-ar fi eschivat, să nu se compromită, cei de-o mărime și de-o viteză, și de-o lăcuire lucioasă și colorată, îndepărțând pe-oricare s-ar fi oprit să-l ia pentru că nici la Memphis n-aveau poftă să se-mpiedice de el. Da' nu mai avea nicio importanță acuma. Memphisul, acuma, nu mai putea să-l vadă. Si nici măcar să spună când o să-l vadă nu putea, gândind: *Vasăzică, poa' să am nevoie de încă zece dolari ca să pot măcar s-ajung acolo unde să pot cumpăra unu'*. Da-n orice caz trebuia s-ajungă la Memphis înainte ca faptul ăsta să devină o problemă, un obstacol; cum-necum, când va ajunge la Memphis, cei treisprezece dolari și trei centi pe care-i mai avea trebuiau să fie neatinși, indiferent cât ar trebui să mai adauge la ei ca s-ajungă până acolo. Așa că-ntr-un fel oarecare o să trebuiască să-și mai facă rost de ceva parale, el, care se știa că nu se putea-ncrede-n el, dacă era vorba să intre-n vreo prăvălie de la marginea drumului în care se vindea suc. Așa c-o să trebuiască să m-opresc undeva ca să cer de lucru eu care-n viața mea n-am cerut cuiva de lucru așa că poate nici nu știu cum se face, își zise el. Si asta o să-nsemne o zi în plus sau poate chiar mai mult de-o zi, gândind calm, fără desperare. Sunt prea bătrân pentru-așa ceva. Un om de șaizeștri de ani ar trebui să n-aibă de ce să se ocupe de-așa ceva, zicându-și, nu cu desperare, dar tot neîmblânzit. Da pentru unu' care-a așteptat treișopt de ani o zi în plus sau două, sau chiar trei nu-i o nenorocire.

Femeia era voinică, dar nu grasă, nici bătrâna, cu un aer cam aprig, într-o rochie otova și nu cine-știe-ce curată, într-o curte neîngrijită, smulgând niște tije uscate de clematite de pe un parmalâc de lângă căsuță.

- Ești slujitorul Domnului? făcu ea.
- Mă rog?
- Arăți a preot.
- Nu, zise el. Am fost plecat.
- Ce știi să faci?

- Știu, cucoană. Știu să curăț curtea.
- Altceva ce știi?
- Am fost plugar. Gândesc că știu să fac aproape de toate.

— Și eu gândesc că-ntâi de toate trebuie să mânânci ceva, făcu ea.
All right. Suntem toți făpturile lui Dumnezeu. Termină de smuls uscăturile astea. Pe-urmă ai să găsești o greblă lângă ușa bucătăriei. Și bagă de seamă. Sunt cu ochii pe dumneata.

Poate că și era, de după perdele. N-ar fi putut spune. Nici nu încercase. Cu toate că, vădit lucru, trebuie să fi fost, pentru că stătea gata pe galeria mititică atunci când el aruncă ultima furcă de uscături pe grămadă și-i spuse unde era roaba, și-i dădu trei bețe de chibrit de bucătărie și stătu, și se uită la el cum căra gunoiul pe maidanul de-alături și-i dădu foc.

— Du roaba și grebla la loc de unde le-ai luat și vino-n bucătărie, zise ea. Așa și făcu – o mașină de gătit, o chiuvetă, un răcitor, o masă cu un scaun alături și pe masă un castron cu niște legume cam nefierite și cu câteva bucăți livide de carne de porc și două felii de pâine de fabrică, și o farfurie, și-un pahar cu apă; stătu un timp nemîșcat, cu brațele atârnându-i, privind.

- Ești prea mândru ca să mânânci? zise ea.
- Nu-i vorba de asta, zise el. Nu mi-e foame. Aveam nevoie de parale ca să pot merge mai departe. Trebuie să ajung la Memphis și de-acolo să mă-ntorc în Mississippi.

- Mânânci mâncarea asta sau n-o mânânci?
- Da, cucoană, făcu el. Foarte mulțumesc, și se așeză, ea cu ochii pe el un moment, apoi deschise răcitorul și scoase o cutie de conserve începută și o puse pe masă în fața lui. Era compot, o jumătate de piersică.

- Uite, zise ea.
- Da, cucoană, făcu el. Foarte mulțumesc. Poate că mai era cu ochii pe el încă. Mâncă ce putu (era prea rece) și se duse cu farfurie și cuțitul, și furculița la chiuvetă să le spele, când ea apăru deodată.

— Las' că le spăl eu, zise ea. Dumneata du-te-nainte pe drumul astă, patru mile. Ai s-ajungi la o cutie de scrisori pe care stă scris Fratele Goodyhay. Știi carte, nu?

— Mă descurc eu.

— Spune-i că te-a trimis Beth Holcomb.

A găsit-o. Trebuia s-o găsească. Își zisese: *Trebuie s-o găsesc, gândindu-se, cine știe, poate c-o să fie-n stare să citească numele de pe cutia de scrisori doar pentru că trebuia să-l citească, pentru că trebuia să pătrundă hieroglifele indescifrabile; zicându-și, cum sta și privea la cutia de metal, cu cuvintele *Fra J.C. Goodyhay* nu scrise: pictate, nu lantâmplare, nici neglijent: nervos, c-un fel de nerăbdare furioasă, zicându-și, înainte sau în orice caz pe măsură ce-și dădea seama, că era cineva pe-aproape care-l striga: Poate c-am știut dinto'deauna să citesc și nu mi-am dat seama pân' ce n-a trebuit.* În orice caz auzea glasul și, îndreptându-și privirea spre curtea într-un hal fără hal de neângrijită, dădu peste-o altă căsuță de scânduri și-o verandă mititică, de pe care un om făcea semn cu mâna și striga la el: „Aici, aici. Vino-ncoa'...” un om măruntel, între treizeci și cinci și patruzeci de ani, cu mișcări iuți, cu ochi sfredelitori și cu buza de sus proeminentă, ca la avocați sau la oratori, și cu bărbia pronunțată a puritanilor din caricaturile de pe vremuri, care-i zise:

— Ei drăcie, ce, ești predicator?

— Nu, zise el. Am fost plecat. Acuma vreau să mă duc...

— *All right, all right,* făcu cel'lalt. Ia-o pe colo că vin și eu, și intră repede în casă.

El, Mink, o luă pe după casă și intră în curtea din dos care era, dacă s-ar fi putut, într-un hal și mai cumplit decât cea din față, pentru că-n curtea din dos mai era o casă, nu atât dărâmată, cât năruită – un morman de grinzi și de căpriori, și de tocuri de uși și de ferestre, și chiar și bucăți întregi de pereti despărțitori, printre care se-nvârtea, sau mai curând stătea degeaba, un om cam de vîrstă lui, a lui Mink, cu toate că purta o tunică de-un model care nu fusese copiat de la

nglezi decât după Pearl Harbour, și la epoleti avea insigna unei divizii care nici ea nu existase încă, și care, la apariția lui Mink, începu să dea repede cu o toporișcă pe care-o ținea în mâna, într-o grindă de lângă el; tocmai la timp, pentru că ușa se deschise trântită de perete și omul din față apără cu un joagăr; Mink zări acum o capră de tăiat lemne și-o grămadă de stâlpi.

— *All right, all rught*, făcu omul din față, întinzându-i lui Mink joagărul. Să pui d-o parte pe-ale bune. Nu sparge lemnu' ca să scoți cuiele, scoate-le cu cleștele. Taie toate rupturile în bucăți de aceeași lungime. Șef e moșu. Eu mă'c în casă, și se duse-napoi în casă; chiar și ușile pe care de-abia le-atingea se trânteau cu violență-n urma lui, ca și cum trecerea lui producea un curent de sucțiune.

— Va' zică-au pus mâna și pe tine, neiculiță, făcu omu' cu tunica (ăsta era moșu').

Mink nu răspunse la-ntrebare. Zise:

— Ăsta-i popa?

— Ăsta-i Goodyhay, zise cel'lalt. Nu l-am auzit slujind, da', chiar dacă n-ar deschide gura, și tot s-ar pricepe mai bine la predica decât la gătit. Da' asta-i, vezi, că trebuie ș-unu care să gătească, cât o fi el de prost. Ștuia cică i-ar fi fugit nevasta c-un prăpădit de reformat, un grataragiu ambulant, pân' a nu se-ntoarce din război, din Pacific. Toate făceau la fel pe vremea aia și, după câte bag de seamă, nici acum nu-i altfel, chiar și fără război s-aibă pe ce da vina. Da' să fie-al dracului, că eu to'deauna-am zis pagubă-n ciuperci, lac să fie că broaște-s destule. Va' zică-au pus mâna și pe tine, hai?

De data asta răspunse:

— Trebuie s-ajung la Memphis, și p-ormă-napoi în Mississippi. Și-s și-așa întârziat. Trebuie să plec la noapte. Cât plătesc ăștia aici?

— Așa crezi tu, zise cel'lalt. Așa am crezut și eu acu' trei zile; umflu' dolaru' sau cam aşa ceva și mă car. Da' vezi 'mneata c-acuma muncești la ridicat o biserică, voinicelu taichii! Așa că mai bine să tragem nădejde că s-o fi pricepând ticălosu' ăsta la ținut predica, pen'

că noi, bănișorii noștri nu ni-i vedem până nu i-o strâng el cu taleru' duminică.

- Duminică?
- Egzact. Azi e joi. Fă socoteală.
- Duminică, făcu Mink. Asta-i în trei zile.
- Egzact făcu cel'lalt. Duminica-i to'deauna la trei zile după joi, p-aici, pân' partea locului. Cică-i o lege de-a lor.
- Şi cât luăm, duminică?
- Păi, să zic aşa, cam un dolar bani gheață; acu' lucrezi pentru Ȣl de Sus, nu pentru aur, neiculiță. Da-n orice caz, ai casă și masă...
- Nu pot munci atâtă vreme numai p-un dolar, zise el. N-am timp.
- Poa' să fie și mai mult de-un dolar. După câte se vorbește p-aici, pare s-aibă ceva pus deoparte. 'N orice caz, se pricepe să scoată. Cic-ar fi fost sergent în infanteria marină, p-unu' din vasele alea de debarcare-n Pacific, acolo, și-ntr-o zi un japonez, un bombardier în picaj, pica drept spre ei, și toți s-au repezit să sară-n apă pân' să nu cadă bomba, afară de-un puști, un puișoru-mamii, care s-a speriat sau s-a-ncurcat în ceva și n-a apucat să sară, și popa (numai că n-ajunse să încă popă, popă s-a făcut peste câteva minute) s-a urcat înapoi săncerce să-l descurce, și-n momentu' Ȣla tot vasul Ȣla a sărit în aer, și popa și cu puiu-mamii s-au pomenit drept la fund cu ea cu tot, da' popa nu s-a lăsat și l-a descurcat, și l-a scos iar deasupra. Cel puțin asta-i versiunea oficială, când i s-a dat decorația, pen' că dacă te iezi după popă sau după oile lui... Păcăt s-aude, și-ăilalți, cei mai mulți sunt foști militari sau nevestele, sau tipesele lor pe care le-au lăsat borțoase fără cununie, tinere cele mai multe, afară de câteva care-s bătrâne și care-ai zice că au fost luate și ele de curent ca ușile când se trântesc; poate că-s mamele și tații soldaților care s-au curățat, sau sunt d-alea ca sora Holcomb, care-a pus mâna pe tine acolo-n drum devale și care pesemne că-n viață ei nu s-a dezghețat destul ca să-i toarne-un copil careva, da' și să-l fi ferit Dumnezeu pe bărbat-su dacă-i făcea, că p-asta n-a tras-o curentu', asta a făcut ea singură semn s-

oprească autobuzul pen' că credea că-i drumu' gratis... Se opri. Apoi zise: Ba nu, ştiu eu bine de ce vine: vine să-asculte la ce zice cănd zice că predică. Unde-am rămas? Ah, da, la barjaua de debarcare. Dacă te iei după spusele popii, el era gata mort și isprăvit, și-n fine scăpat de război pe fundu' Pacificului când deodată a venit Iisus Hristos în persoană-n picioare lângă el și-a zis: „În front fuga-marș!” și-a intrat în front și Hristos a zis: „Dreepti! Stângaa-mpre!” și l-a trimis în post fix aici lângă Memphis, Tennessee. Zace-n el ceva, are destul din ce-o fi trebuind ca să poa' să recruteze destui boboci în tabăra asta de credință nouă, ca să fie nevoie de-o biserică să-i încapă. Și-al dracului să fiu de n-o pune mâna și p-un dulgher, să i-o bată-n cuie, s-o dea gata. Ce-a zis când a dat cu ochii de tine?

- Ce? făcu Mink.
- Când te-a văzut, la-nceput, ce-a zis?
- A zis: „Ei drăcie, ce, ești predicator?”
- Pricepi ce vreau să spun? A hipnotizat destulă lume care cutreieră-acuma țara dup-o casă părăsită, de care nu vede nimeni, și s-o dea jos, și s-o care-ncoace, s-o desfacă-n bucăți, cum facem noi acuma. Da' n-are meșter dulgher să i-o bată-n cuie, să-i facă din ea biserică. Pen' că meșterii dulgheri sunt în sindicat și lucrează cu ziua pe bani gheăță pe când asta-i cu misiune direct de la Iisus Hristos, Care n-are interes de gologani, cel puțin din punct de vedere de dat altora. Așa că el și cu avanposturile lui, postate-n gropi individuale în susu' și-n josu' drumului ca sora Holcomb, care-a pus gheara pe tine, prind oamenii și-i dau pân' sită să umfle unu'.
- Îi dau prin sită?
- Îi cern. Ca pe făină. Mână oamenii-ncoace-n curtea asta din dos pân-o pica unu' care să știe cum se bate-n cuie-o biserică, dacă ai destule scânduri și blâni, și cercevele desfăcute și stivuite. Și zic că mai bine ne-am pune pe treabă. Nu că l-am prins pândind de după oblon pân-acuma, da' probabil că un fost sergent din marină, chiar dacă s-a transformat în popă, nu-i om să-ți bați joc de el prea tare.

— Zici că nu pot să plec?

— Poți. Fără vorbă că poți. Liber ești s-o iei încotro vezi cu ochii. Da' bani n-ai să pupi până duminică, după ce io aduna el cu taleru'. Da' pune la socoteală că ai și unde dormi la noapte, și-ți mai dă ce zice el că-i de mâncare, dacă nu ești mofturos.

De fapt, casa asta n-avea nici storuri, nici perdele de niciun fel, ca să aibă de după ce te spiona. Într-adevăr, când s-a uitat prima dată de-a binelea la ea, tot locul avea un aer de provizorat dezordonat și tipător, aidoma cu harababura amorfă de pereți și de ferestre, și de uși, printre care lucrau și el, și omu' cel'lalt: doar că erau prinse-n cuie și că se țineau pe picioare; din când în când, pe măsură ce stiva de scânduri recuperate și grămada de lemn de foc, în care joagărul lui transforma cele care nu mai erau bune de altceva se-nălțau, Mink îl auzea pe predicator agitându-se-n interiorul încă nedărâmat și-și zicea: *Dacă s-a dus înăuntru să-și compună predica, după gălăgie s-ar părea că să-ți faci o predică-ți cere tot atâta muncă și iuțeală ca și-nhămatu' unui catâr.* Se apropiase soarele de asfințit; își zicea: O să trebuiască să-mi dea măcar o jumătate de dolar. Trebuie să-mi dea. Trebuie să plec mai departe. Nu pot să aștept până duminică, când ușa din dos se deschise trântindu-se și predicatorul îi chemă:

— All right. Cina-i gata. Haideți.

Intră în urma moșului. Despre spălat n-a pomenit nimeni nimic.

— Îmi făcusem socoteala... începu el.

— Dar era prea târziu. Tot o bucătărie era și asta, nu atât spartană, cât nenorocită, semănând c-un fel de teren comunal de camping, la o margine de parc, având ceea ce numea el acum încă o mașină de gătit „atomică” pentru că el nu văzuse încă-n viață lui una electrică sau cu gaze până nu intrase la Mrs Holcomb, și Goodyhay sta în fața ei în imobilitatea lui agresivă, învăluit într-un sfârâit aprig de prăjeală; Mink zise iar:

— Îmi făcusem socoteala... când Goodyhay se-ntoarse de la mașină cu trei străchioare cu-o bucată de ceva ars în fiecare, arătând, pe

suprafețele smălțuite, tot atât de stranii și de solitare, și de necomestibile ca o balegă de vacă. Eu am apucat de-am mâncat, zise Mink. Îmi făcusem socoteala să plec mai departe.

— Ce? făcu Goodyhay.

— Că și de-ajung la Memphis, de-abia dacă-s la-nceputu' drumului, zise el. Trebuie să plec mai departe-n seara asta.

— Înseamnă că vrei banii acuma, zise Goodyhay așezând străchioarele pe masa pe care se mai afla o sticlă cât toate zilele cu sos de roșii ardeiat și-o farfurie cu felii de pâine tăiate la mașină, și un castronăș cu zahăr și o cutie de lapte condensat cu găuri în capac. Stai jos, făcu Goodyhay întorcându-se la mașina de gătit de unde-ajungea pân' la Mink un miroș de cafea răsfriartă, clocotind și ea cu aceeași violentă nerăbdare ca și cărmașii fripti și grămezile de lemn din curte, și scrisul de pe cutia de scrisori, până ce Goodyhay se-ntoarse din nou cu trei cești de cafea și zise iar: Stai jos. Moșu se așezase. Îți-am zis să stai jos, făcu Goodyhay. Banii și-i capeți după cheta de duminică.

— Nu pot sășept pân-atunci.

— *All right*, zise Goodyhay turnându-și sos de roșii peste mâncare. Întâi mănâncă-ți cina. Îți-ai plătit-o. Se așeză; ceilalți doi începuseră. De fapt, Goodyhay terminase, ridicându-se cu aceeași mișcare cu care pusese furculița jos mestecând încă, și se duse și trase spre el o ușă gata deschisă (în dosul căreia atârnă ceea ce Mink nu recunoscu a fi o cască camuflată, cum purtau trupele din infanteria marină pe plajele și-n junglele din Pacific, pentru că la ce se opriseră ochii lui era patul de pistol automat care se vedea atârnând de centura de iută-mpletită de sub cască) și scoase din răcitorul de după ea o cutie tot de compot de piersici și o aduse la masă, și o deschise, și-mpărțî jumătățile de piersică și siropul cu imparțialitate riguroasă în cele trei străchioare unsuroase, și mâncară și compotul, Goodyhay fiind primul care să termine; i-acuma, pentru prima dată de când îl știa, Mink îl văzu stând absolut nemîșcat, ai fi zis că dormind, până ce terminară și ei. Atunci zise:

— Să strângem pornind primul spre chiuvetă cu farfurie și tacâmurile, și ceașca, și spălându-le sub robinet, și uitându-se la ceilalți doi făcând la fel, și ștergându-le și punându-le-n raft, cum făcuse și el. Apoi, către Mink: *All right*. Ce faci, rămâi sau pleci?

— Trebuie să rămân. Trebuie să-mi capăt banii.

— *All right*, făcu Goodyhay. În genunchi, îngenunchind el primul, ceilalți după el, pe dușumeaua bucătăriei în strălucirea dură, tulbere, a unicului bec slab, spânzurând fără abajur din tavan, Goodyhay în genunchi, dar altceva nimic, capul sus, privirea rece, cloicotitoare, de sihastru din pustiu, ochii nici măcar închiși, zicând: Mântuie, Iisuse Hristoase, pe niște nenorociți de ticăloși, și se ridică și zise: *All right*. Stingeți lumina. Camionu' va fi aici la săpte.

Odaia era în realitate un sopron, ceva mai mult decât o cameră de vechituri. Avea o fereastră mică, o ușă care dădea în casă, un singur bec spânzurând de-un fir, o saltea subțirică pe podea și-o foaie de cort pentru-nvelit, dar nu perne, nici cearșaf, nici altceva nimic, Goodyhay ținându-le ușa deschisă ca să intre și închizând-o după ei. Erau singuri.

— Dă-i drumu', făcu moșu. 'Ncearcă.

— Să-ncerc ce? zise Mink.

— Ușa. E-ncuiată. Oh, poți să pleci când vrei; fereastra nu-i încuiată. Da' ușa dă-n casă, și omu' n-are poftă ca vreunu' din noi ăștia, dulgheri bănuitori, să-i prăpădim șandramaua în chip de rămas bun dacă ne-o veni să ne luăm valea. Lucrezi pentru Domnu', frățioare, el e patronu', da cu serviciu-administrativ tot un sergent de marină-i. Căscă. Da' măcar o să-ți ai sămbătă și doi dolari-trei, dacă ți-o socoti-o zi și p-a de azi. Ce să mai vorbim c-ai s-auzi și predica. Care poa' să facă chiar și trei dolari. Pricepi dumneata: una din edițiile alea speciale, tiraj limitat, pe care-ți ia zece prețuri pen' că n-au tras decât două-trei exemplare. Îi făcu cu ochiul lui Mink. Pen' că de ce? Că n-o să mai țină mult. Îi făcu cu ochiu' lui Mink: Pen' că n-o să-l lase.

— N-o să-mi dea nici măcar și doi dolari? făcu Mink.

— Ba da, zise celălalt. Vorbesc de ăialalți, pe care nu i-a convertit încă; ăia n-au de gând să mai rabde chestii d-astea. Oamenii-au avut de-ndurat patru-cinci ani blestematu' ăla de război și-acuma vor să nu-și mai aduc-aminte de el. C-au avut de trecut, în ăști patru-cinci ani, pân' atâtea necazuri și cheltuieli ca să-l isprăvească, și tocma' când se gândeau să se liniștească, să se-ntoarcă la ce-a fost, să fie-al dracului, te pomenești cu-o bandă de pomanagii cu pensii de la guvern, niște putori de cazoni rămași pe dinafară, care se poartă ca și cum tot ce-a făcut să fie război nu numai c-a fost, da' că mai ține încă, și-o să mai țină cu ținutu' ăsta pân' s-o ivi careva să zică: „Stai!” O bandă de nătărăi care cu siguranță c-aproape nici unu' nu plătește impozit și cu siguranță c-ar fi votat cu Norman Thomas și-naiente de Roosevelt, ce să mai vorbim de-naiente de Truman, și-ncearcă să-L învie pe Hristos acu- ma-n mijlocu' lu' 1946. Așa că, poate că face trei dolari ca să-l ascultă în aer liber. Pen' că data viitoare poa' să trebuie să-l ascultă de după gratii. Căscă din nou, să-și rupă fălcile, începând să-și dezbrace tunica. Păi, o carte să ne cocoloșim frumos în pat și să citim tot n'avem, și dac-am vrea. Așa că ce ne rămâne e să ne culcăm.

Ceea ce și făcură. Lumina se stinsese și el sta întins pe spate, cu mâinile pe piept, respirând liniștit își zicea: *Cu siguranță c-o să-mi dea trei dolari. Cu siguranță c-o să-mi socotească și ziua de azi*, gândind: *Și cu duminică o să-nsemne trei zile pierdute pentru că și dacă ajung la Memphis duminică după ce face plata prăvăliile unde pot să cumpăr unu o să fie-nchise până luni dimineață*, zicându-și: *Da' cred c-acuma pot să mai aştept trei zile*, și-apoi cam în silă: *probabil, pen' călminteri tot nu văd cum să fac și adormi aproape imediat, liniștit, și dormi bine pentru că era ziua când a deschis ochii stând liniștit o bucată de vreme până și-a dat seama că-i singur. I s-a părut după aia c-a mai stat liniștit, calm, jucându-se alene între degete cu acul de siguranță pe care-l găsise deschis pe piept, poate-aproape-un minut până să-și dea seama ce pățise; apoi tresări, sări-n sus, fără să mai aibă nevoie să vadă fereastra deschisă și oblonul bâlângănidu-se, și-acuma mâna lui căuta frenetică, la*

buzunarul de la pieptul salopetei, hârtia de jurnal în care fuseseră prinse cu acul bancnota de zece dolari, și-ncrecând să-njure nu scotea decât văicăreli gemute, bătând cu pumnii-n ușa-ncuiată, până se deschise smucită și Goodyhay se opri în prag ochind dintr-o privire fereastra vraiește.

- Vasăzică, te-a jefuit, ticălosu', zise Goodyhay.
- Zece dolari. Trebuie să fug să-l prind. Dă-mi drumu'!
- Nu te pripi, zise Goodyhay barându-i încă ușa. N-ai cum să-l mai prinzi acumă.
- Trebuie. Am nevoie de-ăi zece dolari.
- Vrei să zici că-ți trebuiezece dolari ca să te poți duce-acasă?
- Da' zise el din nou blestemând. Nu pot să m-apuc de nimic fără de ei. Dă-mi drumu'.
- De când n-ai mai fost pe-acasă?
- De treișop' de ani. Pe unde crezi c-a apucat-o?
- Nu te pripi, zise Goodyhay, tot fără să se clintească din loc. *All right*, mai zise el. Am să-ți fac eu rost de banii ăștia duminică. Știi să gătești?
- Știu să prăjesc ouă și carne, zise Mink.
- *All right*. Dumneata ai să gătești și eu am să-ncarc camionul. Hai!
- Goodyhay îi arăta cum s-aprindă focul la mașina de gătit și plecă: el umplu ibricul de cafea de-aseară după tradiția de-acasă, până ce drojdia-și pierdea și ultima urmă de gust și de culoare, tăie costița de porc felii și le dădu prin făină și le puse-n tigaie tot după tradiția de-acasă, scoase ouă pentru omletă oprindu-se-o clipă cu mâna pe clanță privind meditând la pistolul masiv din tocul agățat sub cască zicându-și calm: *De laș avea p-ăsta pe două zile n-aș mai avea nevoie d-ăi zece dolari gândind am fost jefuit în lege pe bună-credință; astă ar fi destul ca să-mi dea și mie dreptu' să fur la rându' meu. Ce să mai zic că, pe mine, lipsă ăstor zece dolari mă strâng de gât de zece ori, de-o sută de ori, de-o mie de ori mai rău decât p-oricare alt nenorocit de pe lumea asta, zicându-și, acumă-ntr-adevăr calmat, liniștit: Nu. N-am furat în viața mea. N-am*

ajuns niciodată până aici. Și nici n-o s-ajung vreodata.

Când ieși în ușă să-i cheme, Goodyhay și cu înc-un om încărcaseră un camion cu panouri întregi și cu scânduri pentru perete; se urcă pe ncărcătură și înc-o dată era pe șoseaua care duce la Memphis; își zise: *Poate c-acuma o să treacă chiar prin Memphis și dac-aș fi avut și zece dolari*, dar pe urmă nu se mai gândi la nimic, doar se lăsa dus, deplasat, până ce camionul apucă pe-un drum lateral; și-acuma treceau sau poate intrau, sau se și aflau pe-un domeniu mare, o plantărie – câmpii întinse de bumbac alb aşteptându-și culegătorii; cotiră imediat pe-un drum de fermă, peste câmp, și ajunseră la o gârlă mlăştinoasă, cu malurile numai sălcii, și-acolo dădură peste alt camion și peste alte stive de panouri demontate, și-un grup de trei-patru oameni care, foarte curios, toți aveau un aer cam ca al lui Goodyhay și-al șoferului de pe camionul lui – al lor, adică; el, Mink, n-ar fi putut spune nici cum, nici ce fel, nici măcar aşa ca o părere: doar ce-a remarcat, fără să dea atenție, înc-o tunica militară, și-a mai remarcat, tot fără să dea cine știe ce atenție, un dreptunghi de frângie întinsă-ntră ţăruși bătuți în pământ la dimensiunile a ce-o fi fost aia ce voiau ei să ridice, unde își descărcără camionul și Goodyhay zise:

— *All right.* Dumneata și cu Albert, duceți-vă-napoi și mai aduceți o-ncărcătură.

Așa că de data asta a călătorit în cabină, până-napoi la parohie sau ce-o fi fost, unde el și cu Albert au umplut camionul și s-au întors la gârla mocirloasă, crezând că-n timpul ăsta, cu-atâtia oameni lucrând – dacă vreunu' măcar dintre ceilalți patru ar fi lucrat pe jumate-așa de repede ca Goodyhay – or fi și ridicat un perete pân-acuma. Da' când colo, celălalt camion și Goodyhay, și dreptunghiul de frângie, și ţărușii dispăruseră, și nu mai erau decât trei oameni sezând liniștiți lângă o stivă de cherestea.

- Ei, ce-i? făcu Albert.
- Păi ce să fie, făcu unul dintre ceilalți. S-a răzgândit.
- Cine? sări Mink. Ce s-a răzgândit? Trebuie să-i dau drumu'. Și-

asa-s întârziat.

— Äla a' cui e locu', făcu Albert. Care ne dăduse voie să ridicăm aici capela. S-o fi răzgândit cineva-n locu' lui. Poate că banca la care-i ipotecat sau poate că Legiunea.

— Ce Legiune?

— Legiunea Americană. Care-s pe fir și-acuma ca-n 1918. N-ai auzit de ei?

— Da' părintele Goodyhay unde-i? zise el. Trebuie să-i dau drumu'.

— *All right*, făcu Albert. Dă-i. Drum bun. Așa că aşteptă. Trecuse puțin de-amiază până să se-ntoarcă celălalt camion, venind în goană, Goodyhay coborând încă-nainte de-a se fi oprit.

— *All right*, făcu el. Încărcați. Și iar erau pe șoseaua care duce la Memphis, mergând repede, să nu-l piardă pe Goodyhay dinaintea lor, gonind la fel cu mașinile-n mijlocul cărora mergeau, și el zicându-și să fi avut măcar și zece dolari, chiar dacă nu mergeam nici acum chiar până la Memphis. Nu, n-au mers. Goodyhay a cotit și ei au gonit după el, mai repede decât ar fi-ndrăznit de nu le-ar fi fost teamă c-altminteri îl pierd; Goodyhay și mașina din față nimerind într-o regiune pustie, delta luxuriantă transformându-se-n coline sterpe erodate de argilă, pustietate cumplită, unde-n cele din urmă Goodyhay se opri – un maidan, un câmp întreg plin de caroserii ruginite de automobil și mormane de moloz de cărămidă și beton; țărușii, gata, erau bătuți din nou și dreptunghiul de frânghie întins între ei, Goodyhay în picioare alături de-al doilea camion, care parcă fi fost la remorca primului, arătând cu brațu-ntins, strigând: *All right*. Iată-ne. Gata. Dați-i drumu'!

Vasăzică, acuma se lucra-n fine de-adevărat, iarăși. Dar se făcuse târziu; o bună parte din zi se pierduse, și mâine era sâmbătă, nu mai avea decât o singură zi plină. Și Goodyhay nu-i dădea deloc prilej să deschidă vorba.

— Nu ți-am spus odată că duminic-ai să-ți capeți și zece dolari? Gata. Nici măcar să-i fi zis: Știi să gătești cina? Doar ce-a deschis, a

smucit uşa răcitorului şi-a zvârlit afară-o hârtie pătată cu sânge-n care era nişte carne tocată, şi-a lăsat-o pe masă-n bucătărie. Şi-acuma-şi aduse-aminte Mink cum pe vremuri, nu mai ştia unde, s-apucase să facă chiftele din bulgur, şi a găsit bulgur şi o tingire potrivită. Şi-n scara asta Goodyhay n-a mai încuiat uşa; el, Mink, a-ncercat-o ca să vadă şi-a-nchis-o la loc şi s-a-ntins, tot aşa, liniştit, pe spate, cu mâinile pe piept, ca morţii, pân' ce l-a trezit Goodyhay ca să prăjească iar costiţa şi să facă omleta. Camionul sosise şi de data asta erau pe-acolo vreo doisprezece oameni aşa c-acuma o să-nceapă să poată să-si dea seama cam cum o s-arate capela (c-aşa-i ziceau); până s-a lăsat noaptea. Mink a zis:

— Nu-i frig astă-seară şi-afară de asta pot să mă culc aici sub cartonu' ăsta asfaltat ca să-ncep mâine din zori pân' ce ăilalăti...

— Duminică nu lucrăm, zice Goodyhay. Vino-ncoa! Vino-ncoa! apoi se făcu şi duminică. Ploua: o burniţă de-aia măruntă şi-ndărătnică de-nceput de toamnă. Un bărbat cu nevastă-sa veniră să-i ia. Nu cu camionul de data asta, c-un automobil adevărat, vechi al dracului şi cam hodorogit. Au apucat-o iar pe-un drum peste câmp, nu chiar printr-un ținut pustiu acum, doar un ținut gol, ajungând în cele din urmă la o baracă nevopsită, ca o ladă, pe care cineva, cândva, înainte de-ăi treizeci şi opt de ani de puşcărie, ar fi recunoscut-o, şi-ar fi amintit-o. „E-o şcoală de negri”, şi-a zis coborând printre alte cincisase maşini şi camionete hodorogite, şi-un grup de oameni aşteptând, unii ceva mai în vîrstă, dar în general bărbaţi şi femei cam de vîrstă lui Goodyhay sau ceva mai tineri; avu din nou sentimentul unei identităţi, unei similitudini între ei, chiar trecând dincolo de îmbrăcămîntea pe care-o purtau – tunici, impermeabile militare verzi, o bonetă de serviciu pe care se mai vedea urma de unde fusese scos galonul ofițeresc; cineva de lângă el îi zise:

— Hai noroc! Era Albert, şi-acuma Mink o recunoscu şi pe Miss sau Mrs Holcomb căreia-i făcuse curat în curte, pe urmă văzu o negresă voinică – femeie nu Tânără, arătând în acelaşi timp şi sfrijită, şi grasă.

Se opri, nu chiar stupefiat, mai curând circumspect.

— Primiți și negri p-aici? zise.

— Pe asta da, zise Albert. Goodyhay intrase în casă. Ceilalți se ndreptau acuma alene spre ușă strângându-se grămadă, coagulându-se parcă. Fecior-su a pătit-o egzact cum ar fi pătit-o și-unu' de femeie albă, chiar dacă nu i-au pus numele pe monument pe aceeași față cu ăilalți. Uite-o, o vezi pe femeia aia de colo cu pălăria galbenă? Pălăria era murdară acuma, dar încă tipătoare puțin. Rochia și ea fusese-odata albă, tipătoare puțin și ea. După față să fi fost de vreo douăscinci de ani și probabil că fusese-o vreme când îi și arătase, slabă acuma, nu prea fardată: Da, aia, zise Albert. Mai arată și-acuma puțin a curvă, da' s-o fi văzut în primăvară, când ieșise din bordelu' ăla de pe strada Catalpa. Bărbat-su comanda un pluton de infanterie când japonejii ne scoteau din Asia, când ne retrăgeam toți grămadă – australieni și engleji, și francejii din Indochina – și nu-ncercam să ne menținem pe nicio poziție, afară doar când se-ntuneca, pe-o linie de gropi individuale, ca să se poată strânge răzlețiții, și-a doua zi să pornim din nou, cu-ăi din gropi cu tot, dacă mai rămânea vreunu' pân' la zi. În noaptea aia plutonu lui era-n linia-ntâi, el într-o groapă individuală și secția răspândită-n trăgători, când apăru negrul cu muniția. Era proaspăt venit mă-nțelegi. Vreau să zic negrul. Mai aproape de-atâta nu fusese niciodată, de japoneji.

Știi cum e: stai chircit în bezna-mpuțită-ntr-o groapă infectă, de te trec toate sudorile, cu urechile ciulite, cu ochii zgâiți, de crezi c-acuma-or să-ți sară din cap ca niște bile și-n fața ta peste tot glasuri țărâind ca greierii-n fân, numai că-ți dai seama că nu-s greieri pen' că nu trece mult și-ncep să-ți țirâie pe englezete: „Amelican, la noapte moli, Amelican, la noapte moli”. Și vasăzică vine negrul cu sacul de grenade și de-ncărcătoare de Garand-uri și locotenentu-i zice să intren groapă și-i pune mâna pe trăgaci, și-i spune să stea acolo cât s-o strecura el înapoi să raporteze la postu' de comandă sau, în fine, ceva.

Știi cum e. Omu' suportă până la un punct. Nici măcar nu știe când

o să fie punctu' ăla, da vine-aşa deodată un moment când îşi dă seama că ăla-i, că s-a isprăvit: ii e la fel de scârbă şi lui ca şi ţie, da' deh, nu el a vrut-o şi nici n-are ce-i face. Asta-i beleaua: nu-ţi dai seama dinainte, n-ai nimic, niciun semn care să te prevină, să-ţi zică: „Tin-te bine!” Mai ales la război. Că-ţi vine să zici că oamenii n-au ce căuta-n război, c-ar trebui ceva mai vânos, dacă vor să tot facă războaie, c-ar trebui să invente ceva mai eficace cu ce să lupte. Cum-necum, a doua zi dimineaţă ne pomenim c-un cap tăiat cu care poate că-mpărătisem az-noapte raţia, că-l aruncă-n mijlocu' nostru cum ar arunca cineva o minge de baschet. Numai că de data asta-i un cap de negru. La urmăurmei, de ce nu? Un negru de-al nostru, născut şi crescut pe-o plantaţie din Arkansas, şi-a venit un alb, nu că era locotenent, da' era de-al nostru, vorbea ca-n Arkansas ca noi aşta, şi i-a zis: „Măi băiete, ia pune tu mâna pe scula asta, puşcă, ce e, şi stai aici până mă-ntorc eu”. Aşa că-ndată ce-am isprăvit de luptat cu japonejii şi eram destul de departe-ndărăt ca să ne putem regrupa şi să ne mai trecem o zi ferindu-ne de bombardiere, locotenentul s-a dat după-o grămadă de nu-ştii-ce-acolo, pe care le tot căram după noi, s'avem cu ce face focu' când om avea nevoie, să le facem să ardă... Să ştii că-i tare caraghios în junglă. Asuzi toată vremea, chiar şi noaptea, da' eşti uscat ca iasca, că apă nu-i, pen' că indiferent de ce-ţi închipui tu, în junglă nu-i apă, şi când dai de un petic de soare eşti numai băşici până nici n-apuci măcar să te-nchei la cămaşă. C-ajungi să crezi că dac-ai lăsa să-ţi pice gamela sau baioneta, sau dac-ai izbi cu potcoava bocancul de-o rădăcină ţâşnesc scânteie de dă foc la toată ţara. Da' ia-ncearcă să faci un foc. Încearcă! Încearcă să faci să ardă ceva şi-ai să vezi că-i altfel. În orice caz locotenentu' s-a dus în dosu' grămezii, să fie-un pic mai singur şi şi-a pus pistolu-n gură. Normal că ea are voie să intre-aici.

Acuma eram înăuntru toţi şi recunoştea şi după treizeci şi opt de ani – adică miroslul de negru, că rămâne-n odaie multă vreme după ce-au plecat toţi – miroslul de săracie şi de frică ascunsă, şi de răbdare, şi de suferinţă fără suficientă speranţă care să-ldezorienteze – ei

(presupunea că ei o să-și zică congregație) înșirându-se pe băncile fără spetează, femeia cu pălăria galbenă-n banca-ntâi, negresa grăsană pe cea din urmă, singură. Goodyhay sta cu fața la ei la capătul încăperii, după o scândură aşezată pe două capre, cu mâinile nu împreunate, doar cu pumnii strânși rezemați de scândură, până ce se liniștiră toți.

— *All right*, zise Goodyhay. Cine crede că tot ce-are de făcut e să șadă-n cur și s-aștepte să-i pice mântuirea, ca ploaia sau ceva de felu' ăsta, n-are ce căuta aici. Trebuie să vă ridicați în două picioare și să umblați după ea să v-o căutați până ce-o să puneti mâna pe ea, și p-formă s-o țineți să nu vă scape, chiar dacă-ar fi să vă și bateți pentru asta. Și dacă nu v-o găsiți, făceti-v-o singuri, pentru numele lui Dumnezeu! Făceti-v-o singuri, mântuirea, El o s-o vadă și-o s-o aprobe și-atunci o s-aveți dreptul să v-o păstrați, s-o țineți cu dinții, să vă bateți pentru ea de va fi nevoie, dacă vreți să vă mântuiți și voi, că să fie-a dracului de... când o voce, un bărbat, interveni:

- Mai povestește-o dată, Joe! Hai! mai povestește-o dată!
- Ce? făcu Goodyhay.
- Mai povestește-o dată, zise vocea. Hai.
- Am încercat, zise Goodyhay. M-ați auzit cu toții. Nu mai pot.
- Ba poți, ba poți, zise bărbatul: acuma s-auzeau și voci de femei:
- Da, Joe. Hai. Mai povestește-o dată, și el, Mink, cu privirea la mâinile nu încleștate, doar strânse pumn sprijinite de scândură, la ochii reci cloicotitori, de anahoret – ochii unui sihastru din secolul al cincilea, privind în gol din gura peșterii sale din Mesopotamia – cu trupul încordat într-o imobilitate ca aceea a unui teribil efort de-a rezista unei apăsări.

— *All right*, începu Goodyhay. Zăceam acolo întins. Mă simteam bine, se duse se dracului tot, aşa că mă simteam bine. Știți cum e-n apă, când nu mai simți niciun fel de greutate. Doar ce stai întins, și cu lumina care-ți vine de sus ca printr-un stor de-ăla cu zăbrele care se leagănă și tremură-ncetișor, ca o briză și de-aurit n-auri nimic, niciun zgomot. Stăm aşa și mă uitam la mâinile mele cum pluteau fără măcar

să trebuiască să le ridic, cu umbra storului ăluia zăbrelit legănându-se și zgâlțâindu-se peste ele, și picioarele la fel, nicio greutate, nimic, și nicăieri de mers, nicăieri să trebuiască să pleci în marș, nici măcar să respiri n-aveai nevoie, nici măcar să-ți fie somn, absolut nimic: doar că te simțeai bine. Când, deodată, mă pomenesc cu El, stătea-n picioare lângă mine, arătând ca orice ofițeraș atunci ieșit dintr-o groapă individuală, ai fi zis c-arăta ceva mai în vîrstă, și că n-avea chipiu, cască adică: sta acolo-n picioare, lângă mine, cu capul descoperit, fumând, și cu umbra zăbrelită legănându-se agale-ncoace și-ncolo pe deasupra lui. Zice:

— Soldat, în front fuga-mars!

— Nu pot, zic. Pen' că știam c-atâta vreme cât zăceam liniștit acolo, era-n regulă. Da' că-ndată ce-oi începe să mă gândesc la mișcat din loc sau să-ncerc să mă și mișc, o să văd că nu pot. Da' la urma urmii, de ce să-ncerc? Mă simțeam bine. De-ncasat o-ncasasem. Mă curățasem. Eram aranjat. Moaș-sa pe gheăță. N-au decât să facă ei ce rahat or vrea cu rahatul lor de război.

— Astă-i o dată, zise El. N-ai dreptu' decât la de trei ori. Tu, soldat de elită, să zici: „Nu pot!” La Chateau-Thierry sau la St-Mihiel, compania te-ar fi proclamat soldat de elită. Se mai dau asemenea titluri în unități la Guadalcanal?

— Se dau, zic.

— *All right.* Soldat de elită, face El. Drepti! Aș că m-am sculat. Pe loc repaus, zice. Vezi? zice.

— Gândeam că n-am să pot, zic. Nu credeam c-am să pot.

— Firește, zice El. Ce altceva crezi că vrem noi de la tine? Avem până peste cap oameni care știu că pot, da' nu fac, pen' că, dacă știu că pot, cred că nu mai e nevoie să și facă. Ce-avem noi nevoie e de oameni care cred că nu pot și p-ormă fac. Ăilalți n-au nevoie de noi, da' nici noi n'avem nevoie de ei. Aș zice chiar mai mult: nici nu-i vrem la noi în unitate. N-o să-i primim. N'avem nevoie să ne-mpiedicăm de ei. Dacă nu-s buni nici de-atâta, nu-s buni de nimic. Este?

— Este, Sir, zic.

— Poți să zici „Sir” și sus, dacă ai poftă, face El. E-o țară de mocrată. Nimeni nu dă doi bani pe nimic. Ei, ți-e bine acumă?

— Da, Sir, zic.

— 'TenȚIE! Face El. Și, noroi, ne-noroi, unde i-am trântit o pocnitură de copite! P-ormă face: Stânga-m-pree-JUR! Și n-a văzut în viață Lui un stânga-mprejur ca ăsta. 'Naa-intee-MARŞ! Face El. Și o și luasem din loc, când zice: Stai! Și-am stat. Îl iași să zac-acolo? Face El. Și asta-i, că-l uitasem de tot, zăcând și el acolo liniștit și scăpat de toate, cum e mai bine – afurisitu' de puștan, că dăduse frica-n el ezact când nu trebuia, cum fac ăştia to'deauna, o iau razna și-ncearcă să s-ascundă, și de pe urma lor p-ormă toată-ncurcătura; norocu' nostru că n'avusese-un rahat de-ăla de galon pe umăr că rahat făcea din tot detașamentu' și se isprăvea cu noi.

— Nu pot să-l car și pe el, zic.

— Asta-i de două ori, zice El. Mai ai o dată. Hai, dă-i drumu' acumă și scapi.

— Nu pot să-l car și pe el, zic.

— Buun, face El. Asta-i de trei ori și gata, s-a isprăvit. Nu mai ai voie să zici „Nu pot”. Pen' că ești un caz special ți-au dat de trei ori. Da' se dă azi un ordin general că de-acu-nainte nu mai e voie decât o dată. Ia-l! Așa că l-am luat. Rupeți rândurile! zice El. Și asta-i tot. V-am spus că nu pot să mai povestesc. Eram acolo. Nu pot să mai povestesc. El, Mink, îi observa pe toți, străin de toți, neîmpăcat, implacabil: nu disprețitor pentru că doar aștepta, nici nerăbdător, pentru ei, dac-ar fi fost la Memphis chiar acumă-n minutul ăsta, la zece sau la unsprezece, sau la cât o fi fost ceasu-n duminica asta dimineață, tot ar mai avea aproape douăzeci și patru de ore de pierdut pin' să poată face pasul următor. Doar că-i observa: cele două perechi mai bătrâioare, bărbat și nevastă de bună seamă, fermieri evident, fermieri în dijmă fără-ndoială, veniți de pe-o plantație de bumbac ipotecată și ajunsă proprietatea băncii, sau a consorțiului, și de pe care fiul lor

fusese luat acum trei sau patru, sau cinci ani ca să fie dus să se sacrifice atât de departe de casă, bătrâni și-nstrăinați, prea bătrâni pentru aşa ceva, neconsolați de lacrimile serbede, seci, cu aerul mai mult a bășici decât a lacrimi, niciunul dintre albi nu vedea de fapt cum negresa solitară s-a ridicat de pe banca ei din fund și a coborât pe interval, până unde pălăria galbenă murdară se lăsase pe brațul îndoit ca un copil nefericit într-o desperare de copil, alpii de pe bancă făcându-i loc negresei să s-așeze alături de femeia albă și Tânără, și s-o cuprindă cu brațul; Goodyhay era tot în picioare cu brațele proptite-n pumni pe scândură, cu ochii reci sfredelitori, nici măcar închiși, vorbind exact cum vorbise-acum trei zile, când îngenuncheaseră-n bucătărie pe dușumea:

— Mântuiește-ne, Hristoase. Niște ticăloși nenorociți. Apoi Goodyhay își îndreptă ochii spre el: Dumneata de colo. Scoală-n picioare. Mink se execută. Âstăncearcă să se-ntoarcă-acasă. N-a lucrat decât o singură zi plină, da' are nevoie de zece dolari ca să ajungă-acasă. N-a fost, de treizeșopt de ani. Îi mai trebuie nouă dolari. Ce facem?

— Îi dau eu, zise omul cu boneta de ofițer. Am câștigat treiăspatră la barbut aseară, îi dau zece din ei.

— Am zis nouă, făcu Goodyhay. Un dolar are de luat. Dă-i zece și-ți dau eu unu'. Zice că-ntâi trebuie să se ducă la Memphis. Merge cineva la Memphis astă-seară?

— Eu, făcu un altul.

— *All right*, zise Goodyhay. Vrea cineva să cânte?

Și-așa a văzut el Memphisul din nou, în cele mai bune condiții, incomparabile pentru unul care nu-l văzuse de... Putea să facă socoteala. Avea douăj' de ani când se-nsurase. Pânătunci de trei ori strânsese, își rupsese de la gură, din munca lui și-așa neplătită, pe-o fermă de dijmaș a unui neam de-al lui, care-l crescuse de orfan, și se dusese la Memphis la curve. Ultima dată fusese-n anu-nsurătorii. Când s-a dus la Parchman avea douăjșase de ani. Douăj' de dolari din

douăjșase de dolari face șase dolari. A stat la Parchman treișopt de ani. Șase dolari și cu treișopt de dolari fac patrușpatru de dolari ca să vezi Memphisul nu numai după patrușpatru de ani, da' și-n condiții incomparabile: noaptea, de-a dreapta și de a stânga pământu-n beznă alergând și-n față presărat la-ntâmplare cu neon din care nu mai văzuse pân-atunci, și-n depărtare strălucirea scundă, prodigioasă, a orașului însuși, el șezând pe marginea scaunului, cum stau copiii, mic, aproape și el tot cât un copil, scrutând noaptea din față lui și mașina alergând, amestecându-se-ntr-o unică goană mutuală sclipoare, tot înainte, către cetatea-ndepărtată ca prinsă-ntr-o accelerare-a gravitației sau a absorbției; deodată din dreapta un tren scapără târând un șirag de ferestre luminate, rapid și efemer ca un vis; începu să aibă senzația unei convergențe, ca spitele unei roți gigantice de întuneric rezemate pe butuc, de-a lungul căroră, dense și neabătute ca furnicile, goneau automobile, și ce-i ziceau acum că se chemau autobuze, ca și cum tot pământul se zorea, s-arunca, era supt, presărat cu lumini de diamant și de rubin în strălucirea scundă de jos, de pe cer ca de cine știe ce inimagineabilă bucurie sau plăcere monstruoasă, însământătoare.

Acuma chiar și drumurile, convergente, erau împodobite cu globuri luminoase cocoțate sus între copaci și mari cât un curcan fript.

- Să-mi spuneți când o să fim aproape.
- Aproape de ce? zise cel de la volan.
- Aproape de Memphis.

— Păi suntem în Memphis. E-o milă de când am intrat în oraș. Așa c-acuma-și dădea seama că, dac-ar fi mers pe jos, singur, cu nimeni să-i spună sau pe care să-l întrebe, necazurile lui ar fi-nceput de-abia după ce-ar fi intrat în oraș. Pentru că Memphisul de care-și aducea el aminte de-acu patrușpatru de ani nu mai exista; își zise: *Prea mult am lipsit; când cineva are de făcut ceva, aşa cum am eu, și trebuie să-o facă singur, și n-are cu ce face decât cu ce-am eu, afară de ale obzeci de mile cât mai am de mers, nu-și poate-ngădui să lipsească-atăt de mult cât am trebuit să lipsesc eu.* Atunci, pe vremuri, ai fi găsit pe cineva cu căruța care

venea de la Moșia Franțuzului și te lua sau poate-ai fi venit cu alți doi-trei, călare pe catâri de plug, până la Jefferson c-un sac din foaie de cort, plin cu porumb legat de șaua luată cu-mprumut, lăsând catârii-n curte-n spatele Hotelului Comercial și plătind negrului un sfert de dolar să le dea de mâncare până la-ntoarcere, și te-ai fi suit la gară-n tren, și-ai fi schimbat la-ncrucisare c-un alt tren care mergea până-n mijlocu' Memphisului, că gara era pe-atunci aproape-n centrul orașului.

Da' toate astea se schimbaseră. Îi spuseseră acum patru zile c-aproape toate trenurile nu mai erau, nu mai circulau, chiar dac-ar fi avut destui bani de prisos ca să-i cheltuiască pe tren. I-au spus c-acuma erau autobuze, da-n toate astea patru zile nu văzuse încă nimic să semene-a gară, unde să poată să intre și să cumpere bilet, și să se urce. Cât despre marginea orașului, atunci, acu patrușpatru de ani, putea omu', umblând, s-ajungă-n centru-ntr-un ceas, și-acum, după spusele celui de la volan, trecuse cu-o milă de hotarul orașului și tot nu vedea decât strălucirea de pe cer. Cu toate că era realmente-n Memphis, probabil că până la ținta de care-și amintea și pe care-o căuta mai era tot atât cât de la prăvălia lui Varner la Jefferson; de n-ar fi fost mașina care să-l ducă și omul care știa cam pe unde-avea nevoie să-l lase, poate e ar fi ajuns să-și cheltuiască și zece dolari numai pe mâncare de-atâta umblat prin oraș, căutând să nimerească-ntr-un loc unde să poată să-și cumpere-un pistol.

Acuma mașina era înfiptă solid în masa celoralte vehicule, toate clipind și sclipind, și strălucind în culori; de fapt, toată ambianța-nconjurătoare sclipea și strălucea-n miliarde de lumini și de culori, și răsună de zgomote: deodată o gheără de lumini clipind, roșie și verde, și albă, pătrunse-n noaptea neagră: își dădu seama, intui ce era, prea circumspect însă ca să-ntrebe, zicându-și, șuierându-și: *Nu uita. Nu uita. N-or să-ți facă niciun rău câtă vreme n-afă niște că nu stii.*

Ajungești acum în ceea ce-și dădu seama că-i centrul oralului. O clipă i se păru doar o masă sclipitoare și-ndesată mai înaltă decât stelele.

Apoi fu-nghițit: se apleca din înălțimi copleșindu-l, imensa masă și greutate-a betonului apăsându-l parcă, lăsându-l fără suflare, trebuind să gâfăie ca să poată trage aer în piept. Și-și dădu seama ce era. Era nesomnul, gândi. E-atâta vreme de când n-a mai dormit într-un oraș, c-aproape-a uitat cum e, și-acuma n-are pic de timp să-nvețe iarăși cum; mașina rigidă-n masa rigidă de mașini, târându-se și-apoi oprindu-se, și iar târându-se după porunca clipelilor și schimbarea culorilor, cum era pe vremuri la trenuri, până când în fine ieși din sir și putu să opreasă.

— Aici e gara de autobuze, zise omul de la volan. Aici voiai să ajungi, nu?

— Egzact. E-n regulă.

— De-aici pleacă autobuze-n toate părțile. Vrei să intru cu dumneata și să-l găsim pe-al dumitale?

— Vă foarte mulțumesc. E bine și-așa.

— Noroc, atunci, zise omul de la volan.

— Vă foarte mulțumesc, zise el, noroc.

Fără vorbă, era o gară de autobuze, în fine. Numai că, dac-ar fi intrat, poate că una din legile astea noi despre care auzise la Parchman – legi că omu' n-are voie să taie scânduri și să bată cuie-n ele până nu plătește parale la o asociatie care să-i dea voie, că nici măcar să pună bumbac pe pământul lui nu putea până nu zicea guvernul că poate – cine știe, erau în stare să-l silească să se suie-n primul autobuz care pleca, indiferent unde-ar pleca. Așa că mai rămânea restul nopții, adică aproape toată noaptea, pentru că nici măcar nu era târziu. Da' n-aveau să fie decât douăsprezece ore și-n răstimpul ăsta ar putea fi și el un anonim în plus printre palidele fețe anonime care se-nvălmășeau miliarde zorind sub strălucirea colorată, pasionate și vesele, și nedormite. Atunci se-ntâmplă ceva. Deodată, pe negândite, orașulncepu să se-nvârtească, vîrtej vertiginos, infinitezimal și zăpăcit, apoi, tot atât de brusc, frână, se imobiliză din nou și el nu numai că-și dădu imediat seama unde era, dar și cum să-și treacă cele douăsprezece ore.

N-avea decât de traversat strada, lăsând învălmășeala să-l cuprindă, să-l îngăhită, când s-o schimba lumina; odată ajuns dincolo, o să scape și-o să-și vadă de drum. Și uite-l: Parcul Confederaților îi ziceau – spațiul cu poteci împletindu-se printre brazdele de flori exact cum și-l amintea, sirul de bănci de-a lungul parapetului de piatră în ambrazura căruia stăteau chircite tunurile de fier de demult din timpul războiului și dincolo de el senzația, mireasma fluviului unde acum patrușpatru sau și cinci sau șase de ani, după ce și chel- tuise jumate din bani cu o noapte-nainte la bordel și-și păstrase cealaltă jumate pentru noaptea care venea, că p-ormă n-o să mai rămână nimic decât biletu' de-ntors la Jefferson, venea să se uite la vapoare.

Stăteau însirate la chei, se numeau *Stacker Lee* și *Ozark Belle* și *Crescent Queen*, venind de departe, de la Cairo și de la New Orleans, întâlnindu-se aici și trecând pe sub privirile lui mai departe, cheiul numai vacarm de camioane trase de cai și de catâri, și plin de stevadori cântând, în timp ce baloturile de bumbac și lăzile cu mașini, și restul de saci și de ambalaje alunecau în sus și-n jos pe pasarele, iar băncile de pe faleză erau și ele pline, cu altă lume, care privea. Acuma însă băncile erau goale, și, chiar când ajunsese la parapetul de piatră, printre tunurile de demult, nu mai era nimic din fluviu, decât întinderea vastă pustie, numai întunericul suflând umed și rece peste fluviul vast și gol, aşa că trebui să-și încheie vesta de bumbac peste cămașa de bumbac; niciun sunet aici, nimic: numai murmurul neîntrerupt, neadormit, al orașului din spatele lui, nicio mișcare decât târșâitul mărunt al automobilelor peste pod, acolo, departe-n josul apei, zorindu-se către și în murmurul necontenit de pasiune și senzație, atras în această agitație-n care el părea că intrase din greșeală, se rătăcise și-apoi o părăsise, o trădase pentru că trebuise să lipsească atât de mult. Și pe deasupra era și frig, chiar aici la adăpostul unuia din tunurile alea de demult, miroșind și el a fier vechi și-mbătrânit, aşa ghemuit cum era în țesătura de bumbac aspru, prea nouă ca să fi luat forma corpului său și să-i țină cald prin contact; n-o

să treacă mult și-o să se facă frig, chiar dac-o să aibă liniște și pace, să-și treacă restul ălor douăsprezece ore. Dar își aduse-aminte de cealaltă piață, de aceea căreia-i ziceau Piața Tribunalului, unde casele înalte l-ar fi pus la adăpost de curentul dinspre fluviu, însă pentru asta trebuia să mai aștepte, să lase timp oamenilor sănd poate încă pe bânci, să fi se facă somn și să se ducă acasă.

Așa cătunca când se-ntoarse către strălucire și murmur, bâzâitul rezonant al betonului, cu toate că încă-n plină vibrație, avea acum un caracter de uzură: ca fumul sau ca aburul ridicându-se și pierind, și cât mai rămânea plană acum sus, pe lângă streșini și acoperișuri, și mașinile care se-ntâmplau să mai treacă acum, cu toate că încă mai străluceau de culori, păreau că, terorizate de solitudine, fug în solitudine. Era mai cald aici. Și, după o bucată de vreme, avu dreptate: nu mai era nimeni, numai el; se lungi pe-o bancă potrivită, trăgându-și genunchii și ghemuindu-se-n jurseul încheiat, și-arătând tot atât de mic și de părăsit ca un copil părăsit, abandonat, când ceva tare-i izbi tălpile, și timpul, o bucată bună de timp, trecuse, și noaptea însăși era acum rece și pustie. Era un polițist: îl recunoscu chiar și după treizeci și opt de ani de schimbări și de transformări.

— Dă-l dracului de Mississippi, zicea polițistul. Eu te-ntreb aici, în oraș, unde stai? Vrei să zici că n-ai unde să dormi? Unde-i gara știi? Du-te acolo: acolo-ai să găsești un pat pe cinzeci de centi. Hai, pleacă. El nu se mișcă, abandonat, eșuat e-adevărat, dar tot atât de-adevărat că nu-ți trezea milă mai mult decât ți-ar fi trezit o scorpie. Ei drăcie, ăi mai fi și lefter. Uite, na! Era o jumătate de dolar. Acuma pleacă. Șterge-o! Stau aici și mă uit până dispari.

— Foarte mulțumesc, zise el. Juma' de dolar. Vasăzică, asta era altă față a legilor ălora noi care-auzise el că s-ar fi făcut; își aduse-aminte că auzise și la Parchman vorbindu-se de asta; și zicea Asistență sau WPA: guvernă' care, pe de-o parte nu te lasă să crești bumbac pe pământu' tău, vine, pe de alta, și-ți trântește-o schimbare la față; îți dă saltea și de mâncare, sau bani în mâna, numa' că-ntâi trebuie să juri că n-ai

nimic care să fie-al tău, ba trebuie să și dovedești dând pământul și casa, și chiar și căruța cu cai cu tot nevestei sau copiilor, sau neamurilor, cuiva pe care să te poți bizui, să ai încredere-n ei. Își, cine știe, chiar dacă s-au scumpit și pistoalele aşa cum s-au scumpit toate, poate că ăști' cinzeci de cenți o să-i ajungă, fără să mai fie nevoie de înc-un polițist.

Cu toate că găsi și-un al doilea. La gară. Asta măcar, gara, nu se schimbă: aceeași rotondă mare, sunând a gol, prin care trecuse, de la trenul de Jefferson, de trei ori, de câte ori venise la Memphis – acea primă dată neuitată (făcuse socoteala acumă: ultima oară fusese acum patrușpatru de ani și prima cu trei dolari mai mult, adică acu patruzsapte de ani) cu prăpăditul de ghemotoc de dolari rupti de la gură, amari, strâns în palmă, și cu mentorul, călăuza care-i povestise despre casele alea din Memphis, numai aşa, ca să-i povestească, pline cu femei albe, și-unde putea s-o aibă pe-oricare dac-avea bani: el, ale cărui experiențe de pân-atunci nu fuseseră decât episoade intempestive, consumate-n furie, la fel de violente ca o vomitare, fără altă manevră de apropiere decât smucitul nasturilor înainte de-a se arunca-n buruienele prăfuite din marginea drumului, sau între două brazde de bumbac, unde-o negresă nespălată și-aproape invizibilă aștepta întinsă pe spate. Dar la Memphis era altfel: el și călăuza ieșiseră-n stradă și orașul tot zacea întins pe spate să-l cuprindă centr-o-mbrătișare, să-l strângă-n brațe, în buzunar arzând ca focul pumnul de dolari strânși cu chin, rupti de la gură, din munca-ntrre recolte, vagabondând pe la ferăstraie, sau smulse implacabilului pământ, arendat în luni de zile la coarnele plugului, de fiecare dată trebuind să se bată cu taică-su ca să pună mâna pe-un gologan de zece. Era cald și-aici și-aproape pustiu, și de data asta polițistul și zgâlțai ca să-l trezească pân' a n-apuca el să și dea seama c-adomise. Cu toate că ăsta nu era-n uniformă. Da-i știa și p-ăștia.

- Ce tren aștepti, ți-am zis, făcu polițistul.
- N-aștept niciun tren, zise el.

— All right, făcu polițistul. Atunci șterge-o! Du-te acasă! Apoi, exact ca și celălalt: Nu cumva n-ai un' să dormi? Okay, da' un loc de unde ai venit ai, și de-i dormi acolo și de nu. Hai, șterge-o! Cară-te! Si cum el nu se mișca: Șterge-o, ți-am zis. Ce mai aşteptă?

— Jumatea de dolar.

— Jumatea de ce? făcu polițistul. Jumatea de... Ei drăcie... aşa că de data asta o luă din loc, se răsuci repede, gata ferindu-se, nu mult mai mare decât un băiețaș, și de aceea atât de greu pentru un om de mărimea polițistului să pună mâna pe el, într-un spațiu ca acesta. N-alerga: mergea, destul de repede, ca să n-apuce polițistul să-l ajungă, dar nici să n-aibă motiv să strige la el, traversă rotunda, ieși în stradă, fără să se uite-napoi la polițistul care se opri în usă, strigându-i: Să nu cumva să te mai prind vreodată pe-aici.

Se orienta din ce în ce mai bine acum. Mai era o gară, mai încolo, în capul unei străzi laterale, da' o să se-ntâmpne același lucru și-acolo; cu siguranță că polițistul de la gară, îmbrăcat ca toată lumea, nu făcea parte din legea de asistență pe gratis WPA. Si afară de-asta, noaptea mergea spre sfârșite acum; simțea. Așa că începu să se plimbe fără să se depărteze prea mult, pentru că acum știa pe unde-i și din când în când, pe străzile și aleile pustii, se oprea și sedea jos sub vreo poartă sau dup-o grămadă de gunoi sau lăzi și se trezea înainte de-a-și fi dat seama că adormise. Apoi iar începea să umble prin orașul liniștit și pustiu – în orice caz în partea asta – incontestabil al lui acum, zicându-și că aceeași uimire de altădată, dar nu mai puțin proaspătă și uimită chiar dacă avea tot atâția ani câți și el: *Omu poate scăpa din orice dacă-i în stare să nu se opreasă din mers.*

Si se făcu ziua, da' nu ca să trezească orașul; orașul nu adormise deloc, nu-și relua, își continua viața, revenit la vizibilitate, cu fețele palide și stinse, și nedormite zorind pătimășe și vesele către plăceri formidabile, inimaginabile. Acuma știa exact unde se află; pe trotuarul asta s-ar fi putut vedea urmele pașilor lui de-acum patrușpatru de ani; pentru prima dată din dimineață de când ieșise de pe poarta închisorii

acum cinci zile se simțea sigur de el, invulnerabil, imun. *Aș putea cheltui un dolar întreg și asta tot nu m-ar împiedica* își zise el într-o prăvălioară amărâtă, în care câțiva negri târguiau câte ceva. Stăpân părea să fie tot un negru, sau în orice caz el servea clientii. Poate c-o fi fost a lui, poate că legile astea noi ziceau că-un negru poate să aibă prăvălie și-și aminti de ceva de-acum treișopt de ani.

— Biscuiți cu figuri, zise el. Pentru c-acum se simțea sigur de el, imun, invulnerabil. Socot că nu s-or fi scumpit și ăstia cu zece-cinșpe centi, nu? făcu el uitându-se la cutia mică de carton bălțată ca o rulotă de circ și blazonată cu poze de biscuiți în formă de animale.

- Zece centi, zise negrul.
- Zece centi peste cât?
- Zece centi, atâta face. Doriți sau nu?

— Dă-mi două, zise. Și porni din nou, acuma în plin soare, făcând și el parte acum din mulțimea zorită, mâncându-și menajeria vanilată; avea timp berechet acuma pentru că nu numai că era sigur de el, dar știa exact unde se află; doar să fi întors capul (cea ce n-a făcut) și-ar fi văzut casa, fațada (nu știa și probabil că, dac-ar fi văzut-o, n-ar fi recunoscut-o, dar fata lui cea mică era țața bordelului) în care intrase cu mentorul lui în noaptea de-acum patrușapte de ani, unde-așteptau brațe splendide de femei, nu numai ca ale Elenei și Evei și ale lui Lilith, nu numai pline de foc ca ale Elenei și Evei și ale lui Lilith, dar și albe ca ale lor, unde, în patul unei prostituate spusesese „Nu” nu numai tuturor anilor grei, amarnici, ai vieții sale grele și sterpe, ci și Morții.

Vitrina nu se schimbase: același geam nespălat în dosul rețelei de sârmă și-aceleași banjouri obosite și orologii înzorzonate, și aceleași platouri ori gablonzuri.

- Vreau să cumpăr un pistol, îi zise el unuia din cei doi oameni cu bărbii albastre ca de pirați din dosul tejghelei.
- Aveti permis? întrebă omul.
- Permis? făcu el. Vreau să cumpăr un pistol. Mi-au zis c-aici se vând pistoale. Bani am.

— Cine v-a spus c-aici se vând pistoale?

— Poate că nu vrea să cumpere, poate că vrea să-și scoată unul de la amanet, zise al doilea.

— Oh, făcu primul. Asta-i altceva. Ce fel de pistol vrei să-ți scoți, taică?

— Ce?

— Câți bani ai? zise primul. Mink desfăcu hârtia de jurnal împăturită și scoase bancnota de zece dolari și-o netezi. Asta-i tot ce ai?

— Să văd pistolu', zise el.

— Nu poți să cumperi un pistol cu zece dolari, moșulică, zise primul. Mai caută prin buzunare.

— Stai puțin, zise al doilea. Poate că vrea să-și scoată unu' din rezerva mea personală. Se plecă și căută sub tejghea.

— Asta-i altceva, zise primul. Din rezerva dumitale personală n-are nevoie de permis. Cel de-al doilea se ridică și puse un obiect pe tejghea. Mink se uită la el în tăcere.

— Parcă-i un broscoi, făcu el. Adevărat: cârn, cu butoiaș scurt, cu țeava umflată și ruginită, cu patul strâmbat, semăna cu-o fosilă antediluviană de broască țestoasă.

— Ce tot vorbești dumneata?! făcu primul. Asta-i un veritabil revolver de poliție, un pa'șunu special, cea mai bună armă de apărare ce se află. Asta cauți, nu? O armă de apărare. Pen' că, dac-ai de gând altceva, să treci dincolo-n Arkansas și te-apuci de tâlhărit și dempușcat oamenii, legii n-o să-i prea fie pe plac. Pentru-aşa ceva te bagă-n pușcărie chiar și-n Arkansas. Nici măcar devale-n Mississippi nu poți să faci chestii d-astea.

— Ezact, făcu Mink. De-apărare. Puse hârtia de zece dolari pe tejghea și luă pistolul și-l deschise, și ținu țeava-n lumină.

— I murdar pe dinăuntru, zise.

— Se vede pân el? Se vede. Îi ce crezi? Că-un glonte de pa'șunu nu trece pânt-o țeava pân care se vede? Mink lăsa pistolul în jos și era

gata să-l închidă când constată că hârtia de zece dispăruse.

- Stai puțin, zise el.
- Mă rog, mă rog, făcu primul punând banii la loc pe tejghea. Dă-mi pistolul. Nu putem să-l restituim nici măcar p-ăsta cu zece dolari.
- Cât trebuie să vă dau?
- Cât mai ai?
- Mai am numai trei. Da' trebuie s-ajung acasă la Jefferson.
- Sigur, trebuie s-ajungă-acasă, zise al doilea. Dă-i-l pe unșpe.

Doar nu suntem tâlhari.

- Nu-i încărcat, făcu Mink.
- E-o prăvălie aici după colț pe Strada Mare, unde poți să cumperi câte cartușe de pașunu vrei cu patru dolari cutia, zise primul.
- N-am patru dolari, zise el. Acuma nu mai am decât doi. Și trebuie să...
- Ce-i trebuie-o cutie-ntrreagă, dacă-i vorba de-apărare? zise al doilea. Uite ce zic eu. Îi dau două cartușe din rezerva mea pe înc-un dolar.
- Da-mi trebuie măcar unu' de-ncercat, zise Mink. Afară numai dacă-mi garanță...
- Ți-am cerut noi să ne garantezi că n-ai de gând să te-apuci să tâlhărești sau s-omori lumea cu el? zise primul.
- O.K., O.K., lasă-l să-l încerce, zise al doilea. Mai dă-i un cartuș pe... Un sfert poți să mai dai? Ce zici? Știi, cartușe de pașunu sunt greu de găsit...
- Nu se poate cu zece centi? Trebuie s-ajung și-acasă.
- O.K., O.K., făcu al doilea. Dă-i pistolu' și trei cartușe pedoișpe dolari și zece. Trebuie să mai ajungă și-acasă. Îl bag în măsa p-ăla care vrea să jefuiască p-unu' care-ncearcă s-ajungă-acasă.

Așa că era-n regulă; ieși în lumina moleșitoare a soarelui de-nceput de toamnă, în orașul trepidant și nedormit. Se simtea bine. Acuma, tot ce-i mai rămăsese de făcut era s-ajungă la Jefferson, și asta nu-nsemna decât optzeci de mile.

Treisprezece

Când Charles Mallison a ajuns acasă în septembrie 1915, a dat peste-un nou Snopes în Jefferson. Îi doborâseră („Firește”, adăuga totdeauna Charles când povestea), cu toate că propriu-zis n-a fost o prăbușire. Pilot era Plexiglass. Plex. Îl chema Harold Baddrington, dar avea o obsesie în materie de celofan, căruia îi zicea plexiglass, ajunsese fobie sadea; simpla vedere, sau chiar ideea unui pachet de țigări nou, sau a unei cămăși, sau a unei batiste, aşa cum trebuie să le cumperi acum, ambalate într-un impenetrabil cocon invizibil, îl aducea în aceeași stare de nebunie virulentă și-aproape isterică în care Charles îi văzuse adeseori aduși pe unii civili, în special pe cei din jurul vârstei de cincizeci de ani, când auzeau de nemți sau de japonezi. El – Plex – avea sistemul lui de-a câștiga războiul cu celofan: în loc de bombe, Cetațile zburătoare și Liberatoarele și Lancaster-urile și Blenheim-urile britanice, s-arunce pachete de tutun și de cămăși, și rufărie nouă, ambalate și vulcanizare din fabrică, și-n timp ce nemții vor face coadă să-și aștepte rândul la scula de deschis pachetul, un târnăcop de alpinist, ar putea fi bombardatî în masă sau chiar capturați, fără un singur foc tras, de trupe de parașutisti.

Nici măcar n-au sărit din avion; Plex a făcut realmente o aterizare magistrală, cu un singur motor. Ghinionul a fost c-a ales o fermă pe care-o aleseșe și-o patrulă germană-n dimineața aia, ca să se antreneze la un sistem nou, o inovație în materie de ocupare a terenului sau, în fine, ceva pentru care tocmai primiseră instrucțiuni, aşa că, doar cât să bați din palme, și tot echipajul s-a pomenit în lagărul de prizonieri de la Limburg, care aproape imediat s-a dovedit a fi locul cel mai periculos din câte pomeniseră ei în timpul războiului; era chiar alături de-acel celebru triaj feroviar pe care RAF-ul îl bombarda cu sfîrșenie în fiecare miercuri noaptea, de la o înălțime de zece-cincisprezece

metri. Șase zile stăteau și așteptau, și priveau calendarul cum se târâie inexorabil spre miercuri, când cu regularitate de ceasornic, începea vacarmul exploziilor, bubuiturilor surde, motoarele vuind și văzduhul plin de proiectoare și de gloanțe de mitralieră, și de șuierat de schiye de antiaeriană, barăci întregi repezindu-se sub paturi sau sub orice altceva care mai punea doi centimetri de grosime pe deasupra, indiferent ce, cu nebuneasca dorință, nevoie, forță impulsivă, de-a ieși afară, dând din mâini și strigând în sus, la infernul de deasupra: „Hei, fraților! Pentru Dumnezeu, n-aveți inimă? Noi suntem! Noi suntem!” Dacă-n loc de război ar fi fost film sau roman, Charles zicea c-ar fi evadat. Dar mai zicea, că nu știa și n-a știut niciodată de cineva care să fi evadat vreodată dintr-un lagăr nemțesc de prizonieri, veritabil și autentic. Așa c-au trebuit să-șeptele să fie eliberați pe căi reglementare ca să poată să vină acasă și să constate că mai apăruse-un Snopes în Jefferson.

Dar măcar ei – Jeffersonul – se țineau pe poziție. Pentru că-n aceeași vară, 1945, în care Jeffersonul se pricopsea c-un nou Snopes, Ratliff îl suprima pe Clarence. Nu că l-a-mpușcat sau ceva de felul acesta: l-a suprimat pe Clarence ca factor a ceea ce și unchiu' Gavin al lui Charles numea teama, frica lor permanentă de Snopeșii sau, ai putea zice, fobia lor de Snopeșii. S-a întâmplat în timpul campaniei electorale, încheiate cu alegerile de delegați din august; mai era o lună până să se-ntoarcă Charles, și nici unchi-su Gavin nu era, de fapt, prezent la picnicul la care, de fapt, s-a-ntâmplat, unde Clarence Snopes a fost, de fapt, înfrânt la candidatura pentru Congres care, fiind o alegere pe națiune, n-avea să aibă loc decât la anul. Asta voia să spună el, Charles, când zicea că Ratliff a făcut-o. Era la birou când unchi-su Gavin l-a căutat, de data asta el pe Ratliff, și l-a găsit, și i-a zis:

— *All right.* Ia spune ce s-a-ntâmplat anume atunci, acolo-n ziua aia?

Senatorul Clarence Eggleton Snopes, pronunțat „Cla'-nce” de orice

american alb liber din Yoknapatawpha, care are datoria și dreptul să se ducă la urnă și să tragă-o cruce cu plaivazul ori de câte ori îi zice moș Will Varner s-o facă; simplu: senatorul Clarence Snopes, în primii câțiva ani după ce bătrânul Varner îl unsese sau îl avansase – în orice caz, îl transferase – la Camera superioară a corpului legislativ de la Jackson, începuse să pună puțină carne pe el (ca Tânăr, fusese-un văjgan voinic și cam necioplit, dar dur și activ, destul de stângaci de felul lui, până ce viața cerebrală sedentară de părinte și gardian, și mentor al intereselor parlamentare ale Yaknapatawphiei, a-nceput să-i înroșească nasul și să-i facă pungi sub ochi, și să-i cam rotunjească burdihanul), când într-o zi fierbinte de iulie prin anii '20 când niciun alt bărbat sub șaizeci de ani din Jefferson și nici din toată Yoknapalawpha n-ar fi umblat cu veston, Clarence a apărut în piață, într-un costum de în alb, cu o cravată neagră Windsor și, fie imediat înainte sau imediat după, sau poate c-a fost chiar simultan – constatără ei uluiți – a-nceput să semneze Senator C.E. Snopes, și unchiul lui Charles, Gavin, a zis:

— De unde l-a scos pe E? Si Ratliff a zis:

— Poate că l-a luat de pe hainele astea de ginerică, tot jucându-se și-ntorcându-se de la Memphis, ca să aibă de unde să se ducă și să se întoarcă la Jackson, cu treburi. Pen' că, de ce nu? N-are și-un senator ales câteva drepturi personale, ca orice alegător?

Ce voia Charles să spună era că Clarence îi cam dezechilibrase pe ei, pe toți, ca un boxer profesionist care-și dezechilibrează adversarul, chiar și fără să-l lovească efectiv. Așa că emoția lor n-a fost decât simplă docilitate când au aflat că Cincinnatus-ul lor personal și particular nu mai era doar C., era senatorul Egglestone Snopes; unchi-su Gavin zicea:

— Egglestone? De unde și până unde Egglestone? Si Ratliff care făcu:

— De ce nu? Si până și unchi-su Gavin făcu:

— Da, la urma urmei, de ce nu? Așa că propriu-zis n-au băgat de

seamă când, într-o bună zi, C-ul a reapărut– senatorul C. Egglestone Snopes de data asta, cu o burtă-n toată regula și cu pungi sub ochi, și cu buza de jos proeminentă de-atâta vorbit, buză de orator. Pentru că Clarence ținea discursuri, oriunde și peste tot, la întrunirile ligilor, la cluburile de femei, în orice loc și cu orice prilej unde găsea un public captiv, pentru că Charles era încă prizonier la nemți, când unchi-su Gavin și cu Ratliff și-au dat seama că Clarence avea de gând să candideze pentru Congresul din Washington și că bătrânul Will Varner ar putea foarte bine să-l scoată – același Clarence Snopes care-și urmase, încet și sigur, drumul său ascendent, începând prin a fi polițistul lui moș Varner, plătit din punga lui moș Varner, pe urmă numit polițist în Sectorul Doi, proprietatea lui moș Varner, și pe urmă inspectorul sectorului, pe urmă, cu ajutorul capacității de șantaj a bătrânlui Will, extins prin metodele lui de cămătărie, a fost ales de tot ținutul și-a ajuns reprezentantul ținutului la Jackson: și-acuma, în 1945, proptit de toți Varnerii combinagii și geambași de voturi, din toată circumscripția electorală pentru Congres, voiau să fie expediat în chiar Camera reprezentanților de la Washington unde, în ghearele nu ale unui Will Varner vicinal și regional, ci ale unui Will Varner de amploare realmente națională sau internațională, nu va mai exista limită pentru cele ce-ar fi în stare să facă, de nu se va găsi cineva să intervină. Asta, până-n ziua de iulie, la picnicul anual de la moara lui Varner, unde, prin obicei și tradiție, veneau să deschidă balul nu numai candidații locali pentru posturi la ținut și în Mississippi, ci chiar și cei pentru posturi federale, precum Clarence, chiar dacă alegerea n-avea să aibă loc decât la anul. La care Clarence nu numai că n-a apărut la tribuna vorbitorilor să-și anunțe candidatura, dar a dispărut de pe terenul chermesei încă înainte de-a fi-nceput să se servească masa. Și a doua zi a circulat prin tot ținutul zvonul că Clarence s-a hotărât nu numai să nu mai candideze la Congres, dar că se va retrage cu totul din viața politică la expirarea actualului mandat de senator al statului Mississippi.

Aşa că tot ce dorea realmente să ştie unchiul Gavin al lui Charles era nu atât ce pătise Clarence, cât ce pătise Will Vaner. Pentru că orice-l scotea pe Clarence din cursa pentru Congres trebuia să izbească nu în Clarence, ci în moş Will; de fapt, nici nu era nevoie să lovească-n Clarence. Că-n realitate nimeni nu-l lua-n seamă pe Clarence, întocmai cum nimeni nu ia-n seamă un baton de dinamită până ce nu vine cineva să dea foc fitilului; altminteri, era un fel de rumeguş sau de hârtie unsuroasă, care nici măcar nu arde ca lumea dac-o pui pe foc. Era lipsit de principii, fireşte, şi lipsit de morală, dar de n-ar fi fost o mâna sau o inteligenţă să-l călăuzească şi să-l împingă, şi să-l absolve, Clarence ar fi fost victima primului venit, pentru că el tot ce-avea era instinctul lui orb pentru sadism şi înşelătorie, şi n-ar fi putut fi personal, realmente periculos decât pentru cineva asupra căruia ar fi avut o ascendenţă morală sau intelectuală, aşa că, din toată populaţia de pe lumea asta, n-ar fi putut fi nimeni decât un alt Snopes, şi din toată populaţia de Snopeşi n-ar fi putut fi decât unul singur. Şi astă era frate-său mai mic, Doris – un vlăjgan de vreo şaptesprezece ani, care nu numai că semăna cu Clarence la statură şi la faţă, dar avea aceeaşi mentalitate de copil şi aceleaşi principii morale de căpcăun, singura deosebire fiind că Doris nu fusese încă ales în corpul legislativ al statului Mississippi. Mai demult, pe-aproximativ de 1930, Byron Snopes, care jefuise banca lui Sartoris, colonelul, şi fugise în Texas, trimisese ramburs patru copii jumătate Snopes, jumătate indieni-apaşi, şi Clarence, care-şi petrecea vara acasă, între două sesiuni legislative, i-a adoptat, făcând din ei, în joacă, un fel de sclavi, cu care făcea fește. Numai că, fiind acum senator, Clarence trebuia să fie mai circumspect în materie de demnitate publică, nu de dragul alegătorilor, ci pentru că până şi el trebuia să-şi dea seama că nu putea să se joace cu principiile de *amour propre* ale bătrânului Will Varner. Aşa că el doar inventa jocuri şi-l punea pe frate-său Doris să le execute, până ce āi patru pui de indian l-au prins într-o zi pe Doris, pe un maidan, şi l-au legat de-un stâlp în pădure, şi focul ardea, când

cineva l-a auzit urlând și-a ajuns la timp ca să-l scape.

Dar, pe vremea aia, Clarence s-apropia de treizeci de ani și era senator în Mississippi; cariera lui începuse cu mult înainte, pe la vreo opt-sprezece-nouă-sprezece ani, acolo, la prăvălia lui Varner, când devenise șeful (era înalt, puternic și Ratliff zicea că-i plăcea sincer să se bată, cu condiția ca egalitatea forțelor să-atârne categoric în favoarea lui) unei bande de veri și de lingăi, care făceau bătăi și se-mbătau, și jucau la noroc, și-i atacau pe negri, și terorizau femeile și fetele de la Moșia Franțuzului și din împrejurimi, până ce (zicea Ratliff) bătrânul Varner s-a enervat și exasperat destul ca să-l adune de pe drumuri ordonând judecătorului de pace de-acolo să-l numească pe Clarence polițist. *Atunci* a fost, și-acolo, când toată viața, existența, soarta lui Clarence pare că și-a luat zborul ca o rachetă la simpla atingere cu focul.

Cu toate că n-a mers chiar atât de repede, cariera lui, nu l-a-nceput în orice caz. Sau poate că n-a fost chiar cariera lui, cât developarea, revelarea. La-nceput, parcă doar se uita în jur, orientându-se, încercând să-și dea seama unde se află; și numai după aceea privea cu un fel de incredulitate uluită, la perspectiva ce se deschidea înaintea lui. Doar amuzat întâi, până să-nceapă exultarea la perspectivele nelimitate, despre care nimeni nu-i spusese nimic. Pentru că la-nceput s-a purtat chiar cumsecade. La-nceput, fiecare credea că, fiind odios atât cât fusese când n-avea pe ce se bizui decât pe banda lui de derbedei, acum va fi cu-atât mai odios cu cât avea în spate maiestatea inatacabilă a legii organizate. Dar i-a păcălit. Pentru că a devenit campionul și apărătorul bunelor moravuri cetățenești și al păcii pe căile publice de la Moșia Franțuzului. Normal, primii negri care s-au izbit de noua lui calitate oficială au avut de suferit. Dar acum, chiar și maltratarea negrilor căpătase un caracter impersonal. Anterior acestei metamorfozări, el și cu banda lui îi băteau pe negri din principiu. Nu-i băteau pe negri luați ca persoane în sine, nici, zicea unchiul Gavin al lui Charles, din antagonism împotriva lor, ca reprezentanți ai unei

rase care nu era a lor și care-arăta altfel, și deci inamică *per se*, ci (și unchi-su Gavin zicea că Clarence și banda lui nu știau lucrul ăsta, pentru că nu-ndrăzneau să-și dea seama că-i aşa) pentru că le era frică de-acea rasă care nu era a lor. Le era frică nu pentru că era neagră, ci pentru că ei – alpii – îi învățaseră pe negri cum să pericliteze economia lor albă, risipitoare de substanță, atunci când albul îl silise pe negru să se deprindă să facă mai mult cu mai puțin și mai prost, dacă voia – el, negrul – să supraviețuiască în economia albilor – mai puține și mai proaste unelte cu care să facă agricultură și meserii, mai puțin lux cu care să se mulțumească, mai puțină risipă cu care să-și țină zilele. Dar acuma se isprăvise cu asta. Acuma, când Clarence lovea un negru cu bastonul de cauciuc pe care-l purta, sau patul pistolului, cu care-acum era înarmat oficial, o făcea cu un fel de detașare, ca și cum n-ar fi fost vorba nici de pielea neagră a omului, nici măcar de carnea lui de om, ci pur și simplu de condiția din acel moment, vulnerabilă din punct de vedere legal, a aceluia om, ca teren de încercare, sau ca placă de armonie, pe care să și încerce încă o dată, poate chiar să se reasigure de la o zi la alta, să vadă exact cât de departe merge, efectiv, puterea lui oficială și imunitatea lui legală, și, realmente, cât mai rămăsese din puterea lui fizică de altădată, chiar după inevitabila scurgere a timpului.

Pentru că nu erau totdeauna negrii. De fapt, una dintre primele victime ale noii situații a lui Clarence a fost locotenentul lui, comandanțul secund din vechea lor bandă: de data asta Clarence a fost, dacă se putea, chiar și mai feroce, pentru că omul încercase să se prevaleze de vechea lor prietenie din trecut. Era ca și cum Clarence ar fi îmbrăcat acum cu un fel de incoruptibilitate și integritate, peste vechiul său instinct natural și normal, și peste aptitudinea lui pentru violență și tortură fizică: trebuise să le împrumute – incoruptibilitatea și integritatea – cu un preț atât de mare, încât se simțea obligat să le apere cu viață. Oricum, se schimbase. Și unchiul Gavin al lui Charles zicea că, întrucât, înainte de înălțarea sa la favoruri, toată lumea

credea că Clarence nu-i în stare să se schimbe, acuma aceeași lume credea neapărat că schimbarea era pe vecie, pe câte zile-o mai avea. Mai credeau una ca asta chiar și după ce-au descoperit – nu era zvon; Clarence însuși pălăvrăgise, se lăudase nepăsător cu asta – că făcea parte din Ku Klux Klan când acesta apăruse prin partea locului (n-a mers niciodată prea departe și n-a durat mult; se credea că n-ar fi durat deloc, dacă n-ar fi fost Clarence), acceptat pentru că aveau nevoie de el sau îl puteau folosi, sau, cum zicea unchiul Gavin al lui Charles, pentru că, probabil, nu exista mijloc pe lumea asta cu care să-l fi putut ține la ușă, pentru că era tot atât de mult pasiunea lui, cât și el era a lor. Asta fusese înainte de-a ajunge polițist la Moșia Franțuzului; virginala lui ecloziune din viața particulară, ai putea zice, acolada inițială de recunoaștere publică, relativ inofensivă încă, pentru că până și Ku Klux Klan-ul avea atâta minte cât să nu meargă prea departe cu încrederea în Clarence; el a rămas doar un simplu membru obedient în plus, un executant - ceea ce, peste câțiva ani, lumea avea să numească un pistolar, un mercenar – până când veni și ziua-n care enervarea și exasperarea lui moș Will Varner l-au ridicat la rangul de polițist, după care, cam la vreun an, se vorbea că acum avea grad de ofițer în Klavernul lor sau cum i-or fi zis ei; și după alți doi ani ajunsese Dragonul sau Vulturul local: el, care, fiind desemnat de către bătrânul Varner custode al liniștii publice, își arogase acum și titlul de arbitru al moralei.

Probabil că a fost când a întrezărit, în fine, amploarea și splendoarea destinului său ascendent; cu uimire, incredul la expansiunea său nelimitată și, cine știe, poate chiar și cu umilință că el fusese cel ales, cel socotit demn – acest domeniu nelimitat pentru aptitudinile și talentele sale: nu doar să bată, să ciocânească-n oameni până la insensibilizare și supunere, ci să-i folosească: nu doar ca să le sporească numărul inepuizabil ca munițiile, sau să-i consume ca pe porci sau pe oi, ci să-i fie de folos să-i întrebuițeze ca pe boi și pe catâri, c-un ochi în permanență la brazda de mâine sau de anul viitor;

utilizându-le nu doar competența lor de-a face-un X oricând și oriunde le-ar porunci Will Varner, ci și facultățile lor de mânie și cupiditate, și spaimă, ca și cum Clarence ar fi făcut politică de-o viață-n treagă și n-ar fi fost numai de câțiva ani polițist rural. Și, cum zicea și unchiul lui Charles, făcând toate astea din pur instinct infailibil, fără dascăl, fără exemple. Pentru că asta se-ntâmpla încă-nainte ca Huey Long să se fi ridicat destul de sus, ca să-i arate chiar și lui Mississippi-Bilbo al lor, ce poate face realmente un om cu ceva parale și curaj, și lipsit de inhibiții.

Așa c-ătunci când Clarence și-a anunțat candidatura la un loc în organul legislativ al statului Mississippi, ei – ținutul – și-au dat seama că n-aveau nevoie de altă platformă decât de numele lui moș Billy Varner. De fapt, erau convinși din capul locului că nici măcar nu era ideea lui, candidatura, că era a lui moș Billy și că enervarea lui moș Billy ajunse pur și simplu la un punct la care Clarence trebuia să dispară cu desăvârșire din ochii lumii. Dar se-nșelau. Clarence avea platformă. Era momentul în care câțiva dintre ei, puțini, ca unchiul lui Charles, de pildă, și Ratliff, și-alți câțiva dintre cei tineri ca Charles (el n-avea atunci decât opt ani sau zece), care-i ascultau (sau în orice caz trebuiau să-i asculte, ca Charles), descoperiseră că fi mai bine să se teamă de el, să tremure și să se ferească. Platforma era a lui, proprie. O platformă pe care numai temeritatea lui putea risca să se urce, pentru că apărea acolo în poziție de apostat față de propria clientelă electorală; marja decisivă îngustă a majorității sale nu numai că-și avea izvorul dincolo de hotarele autocratiei lui Will Varner, venea de la oameni care-n orice alte condiții ar fi votat, înainte de toate, pentru aproape oricare alt membru al rasei umane: se pronunțase public împotriva Ku Klux Klan-ului. Fusese Vulturul, Dragonul local sau ce titlu va fi avut, până-n ziua-n care și-a anunțat candidatura – sau, cel puțin, așa credea ținutul. Dar acumă îi devenise dușmanul de moarte, străbătând țara (lăsa impresia) împins numai întâmplător de dorința de-a câștiga un scaun, o demnitate, în realitate, el consacrându-se

distrugerii unui balaur, și câștiga cursa cu o marjă slăbuță, provenind în majoritate chiar din Jefferson – învățători, tineri liber-profesioniști, femei – naivi cultivați și liberali, care credeau că decență și dreptatea, și libertatea individuală vor învinge, pentru că ei erau decenti și corecți, oameni care, până-n ziua-n care Clarence le-a oferit-o, n-avuseseră nicio coeziune politică, nici măcar nu-și dăduseră totdeauna osteneala să voteze, și-n cele din urmă tocmai obiectul fricii și urii lor părea să le fi oferit un campion. Așa că s-a dus la Jackson, nu ca un candidat victorios într-un post politic, ci ca un paladin devotat unei cauze, intrând (zicea unchiul lui Charles) pe culoarele Camerei încununate cu o aureolă, făcută jumătate din puritatea Cavalerului fără Pată, nici Prihană, și jumătate din consternarea celor de teapa lui, cărora le-ntorsese spatele și-i repudiase. Pentru că indiscutabil că distrusese Ku Klux Klan-ul în Yoknapatawpha; cum se și exprimase unul din veteranii Klanului: „Să fie-a dracului de treabă, dacă nu-i putem bate pe-o mâna de-nvățători și de ziariști, și de dirigenți de școli duminicale, cum Doamne, iartă-mă! să mai sperăm să batem o rasă-ntreagă de negri și de catolici, și de jidani?”

Vasăzică, intrase, Clarence. S-ajunsese, cum ar fi zis generația lui Charles. Acum era asigurat pe doi ani de zile, când avea să fie o nouă alegere; putea liniștit să se uite-n jur, și vadă-ncotro s-o apuce, ca alpinistul pe-o creastă. Așa zicea unchiul lui Charles: alpinist. Numai că alpinistul se cără nu neapărat ca s-ajungă la culme. El ar încerca să se căre, chiar dac-ar fi convins că n-o s-ajungă niciodată-n vârf. El urcă doar pentru plăcerea de-a avea liniște și solitudine, și satisfacția permanentă de-a ști că-ntre el și pietre stau numai vigoarea lui solitară și voința, și curajul, în timp ce Clarence nici nu-și dădea măcar seama că era vorba de-un munte, pentru că n-avea de pe ce să cadă, doar să-l fi aruncat cineva jos; și oricine se simțea destul de tare, sau destul de iute, ca să-l dea jos pe Clarence de-undeava, n-avea decât să-ncerce – era bine venit.

Așa că la-nceput mulți gândeau că acum Clarence sta liniștit și

observa, și asculta, să-nvețe regulile-n meseria asta nouă. Ei nu știau că tot ce-nvăța el era cum să recunoască ocaziile când s-or ivi; că tot asta mai făcea chiar și după ce-ncepuse-n cele din urmă să vorbească, să se adrezeze Camerei, el, același Cavaler fără Pată, nici Prihană, care-n ochii inocenților plini de iluzii, cu-a căror marjă plăpândă de voturi s-alesese, nimicise bigotismul și intoleranța-n toată Yoknapatawpha, și-au gândit aşa încă multă vreme după ce rostul ținutului își dăduse seama că, de fapt, Clarence continua să predice aceeași ură contra negrilor și-a catolicilor, și-a jidanilor, adică tocmai dogma organizației a cărei distrugere îl adusese unde era; când apărură Cămășile Argintii, Clarence fu printre cei dintâi din Mississippi să li s-alăture, alăturându-li-se, zicea unchi-su, nu pentru principiile pe care le promovau Cămășile Argintii, ci probabil numai pentru că ajunsese la convingerea că vor dăinui mai mult decât Klanul autonom și rural pe care-l distrusese. Pentru că, între timp, orientarea lui devenise evidentă: se alătura la tot, la orice, la orice organizație alcătuită din făpturi omenești, pe care să le poată constrânge sau domina, sau sili prin sentimente religioase sau patriotice, sau prin simplă cupiditate, sau sete de avantaje politice; se născuse-n sânul bisericii baptiste de la Moșia Franțuzului; era acum afiliat la cea din Jackson, unde (fusese reales de două ori de-atunci) preda lecții la o școală duminicală; în aceeași vară s-a aflat în ținut c-avea de gând să demisioneze din scaunul lui din organul legislativ și să intre o bucată de vreme-n armată sau în marină, ca să fie eligibil în Legiunea Americană.

Acuma Clarence era intrat. S-ajunsese – Charles era gata să zică „divizase țara”, numai că „divizat” implica un oarecare echilibru, sau cel puțin o suspensie, chiar dacă brațul mai ușor al pârghiei rămânea irevocabil în aer. Dar, când era vorba de Clarence și de Yoknapatawpha, capătul mai ușor al pârghiei nu era deloc în suspensie, era mai curând într-un fel de exil aerian, emițând doar niște clamări mute în vid; Clarence înghițise ținutu-ntreg cum înghit balenele sau bufnițele, și dădea afară pe culmea aeriană și inofensivă

rămășițele de oase și de păr de care n-avea nevoie – o mână de condamnați visători culti și liberali, și gulerați, și prost-plătiți care-l aleseră-n senatul statului Mississippi pentru că au crezut că nimicise Ku Klux Klan-ul, plus mănușchiul și mai mic de alți visători, ca unchiul Gavin al lui Charles și Ratliff, care de data asta votaseră cu Clarence ca fiind cel mai mic dintre două rele pentru că se ridicase-mpotriva Klanului, și-n felul acesta ei erau mai rău condamnați, pentru că-nvățătorii și profesorii de muzică, și alți nevinovați gulerați, care-nvățau pe dinafară discursurile președintelui Roosevelt, puteau să creadă, de fiecare dată, din nou, că onoarea, și justiția, și decența vor învinge, numai pentru că ei erau onorabili și drepti, și decenti, pe câtă vreme unchi-su și cu Ratliff n-au crezut niciodată-ășa ceva și nici n-o să credă vreodată.

Clarence nu i-a distrus. Nu erau destui. De fapt, erau atât de puțini, încât putea continua să le trimită, an de an, de Crăciun, felicitări pe cărți poștale ilustrate, produse-n serie, pe care, căcă, le primea mereu de la aceeași firmă ce se bucura de sprijinul lui în obținerea contractului anual pentru furnizarea plăcilor cu numerele de circulație ale automobilelor. Cât privește restul votanților din ținut, ei nu făceau decât să-ștepte să le indice Clarence unde să-și pună X-ul lor, să-l aleagă unde voia să fie ales, până-n postul suprem, în care ei, ținutul (inclusiv o bună bucătă de vreme ramura de visători a unchiului lui Charles) credeau că vrea să-ajungă: guvernator al statului Mississippi. Acum, Huey Long acoperea orizontul ambicioilor oricărui politician din Mississippi; nu fi se părea decât firesc, celor din ținut, că pretendentul lor să și-l ia de model; chiar și când Clarence și-a însușit lozinca lui Long Stoarce-bani-din-bogătani, de parcă el, Clarence, ar fi inventat-o, chiar și Gavin, unchiul lui Charles, și Ratliff mai credeau că aspirațiile lui Clarence nu trec de rezidența guvernatorului. Pentru că, deși-n anii aceia -1930-35 – Mississippi n-avea bogătani propriu-zisi să-i fi stors – n-avea industrie, n-avea petrol, n-avea gaze aproape deloc –, ideea de-a lua de la oricine avea și care n-avea mai mult drept

ca tine să aibă, nefiind nici mai deștept, nici mai muncitor, ci doar mai norocos, mergea drept la inima și la competența electorală a dijmașilor și-a fermierilor nu numai din Yoknapatawpha, ci și din tot restul Mississippi-ului; Clarence s-ar fi putut alege guvernator în Mississippi pe simpla platformă a storsului bogătanilor din Louisiana sau din Arkansas, sau, dacă-i vorba, și din Maine sau din Oregon.

Așa că şocul lor (al celulei ăleia mici și amărâte de puriști nealterați: unchi-su și Ratliff) la zvonul că Clarence reflectase un moment să preia Legiunea Americană în Mississippi n-a fost nimic pe lângă cel de trei ani mai târziu, când au aflat (Charles nu era de față: plecase din Yoknapatawpha să-nceapă să se antreneze pentru cele zece luni pe care-avea să le petreacă într-un lagăr de prizonieri de război din Germania) că, de fapt, cea mai puternică facțiune politică din Mississippi, facțiunea care avea certitudinea că-și alege omul ei în postul de guvernator, îi propusese lui Clarence să candideze pentru locul de viceguvernator și că Clarence refuzase. N-a spus de ce, dar nici n-avea nevoie pentru c-acuma tot ținutul – nu numai unchiul lui Charles și mica lui celulă, ci toată lumea – își dădea seama care era, care fusese din capul locului, ținta, ambicia lui Clarence – Washington, Congresul. Ceea ce era oroare numai pentru cei din catacombe, din dosul cuștilor cu fiare; pentru ceilalți toți era triumf și exaltare: ei, care se-agățaseră de pulpana lui Clarense în cursa către troaca (relativ modestă) porcilor din liga C, de la Jackson, și care-acuma vedea deschizându-li-se liberă calea către cea imensă, nelimitată de la Washington.

Și nu numai soc și oroare, ci și spaimă, panică pe deasupra, în fața omului care se slujise de Ku Klux Klan cât a avut nevoie și, când n-a mai avut, s-a folosit de naivitatea lor ca să-l distrugă, care se slujea de biserică baptistă câtă vreme credea c-o să-i fie de folos; care se folosise de W.P.A. și de N.R.A., și de A.A.A., și de C.C.C., și de toate organismele create cu visul, sau speranța, ca poporul să nu sufere, sau, dacă trebuia, cel puțin să sufere toți la fel, în timpuri de criză și de

panica; el fiind fie pentru, fie contra lor, după cum adia vântul politic, întrucât pe-aproape de 1940 se-ntoarse împotriva partidului care le moșise, făcând să răsune în sălile unde, cel puțin din când în când, vibrase eoul unor voci de bărbați de stat și de oameni de omenie, propriul glas plin de intoleranță rasială și religioasă, și economică (pe vremuri, una din cele mai puternice trambuline ale crezului său politic fusese stoarcerea bogătanilor; acumă cea mai zgomotoasă era amenințarea sindicatelor muncitorești), și-ntre el și Congres, niciun alt obstacol decât mâna de naivi, încă în stare să mai creadă că răul poate fi distrus tocmai pentru că-i rău, și de care Clarence se temea atât de puțin, încât continua să le trimită de Crăciun felicitări de proastă calitate.

— Și-ăștia n-o să fie destui, zise unchiul lui Charles, cum n-au fost niciodată destui în țara asta, chiar dac-ar putea să se-nmulțească de zece mii de ori. Pentru că mereu i-ar păcăli.

— Poate, zise Ratliff. (Asta era unchi-su Gavin, care-i povestea lui Charles ce se-ntâmplase-n lipsa lui, până să se-ntoarcă acasă-n septembrie, când se isprăviseră toate și Clarence, cum-necum, fusese curățat, obligat să se retragă din cursă la chermesa anuală din iulie a lui moș Will Varner; con vorbirea asta a lui unchi-su cu Ratliff fusese-n aprilie.) Ce-ți trebuie-acuma e să-ți vină băieții-acasă măcar o zi sau două, 'nainte de șapteșpe august. E-o rușine că oamenii care-au pornit războiu' ăsta și i-au încorporat, și i-au dus de-aici pe toți votanții tineri n-au avut un pic de judecată și să fi așteptat întâi să nu-l lase pe Clarence Snopes să intre-n Congres, nu-i aşa?

— Ce-ți trebuie? zise unchiul lui Charles. Ce vrei să zici cu ce-ți ăsta?

— Păi parcă dumneata erai ăla care-ai spus că, pe chestia lui Clarence, bătrâni ca dumneata și ca mine nu mai pot face altceva nimic decât să stea cu brațele-n crucișate și să se văicărească.

— Și nici nu putem mai mult, zise unchi-su. Oh, desigur, sunt destui de-alde noi. De vîrstă și din generația dumitale și-a mea, care-

au făcut treabă bună și-au adus lucrurile unde sunt. Dar acumă-i prea târziu pentru noi. Acuma nu mai putem; poate că ne e și frică să mai scoatem nasu-afară. Sau, dacă nu ne e frică, măcar rușine. Nu, nu frică: suntem prea bătrâni. Hai să zicem obosiți, prea obosiți ca să ne mai fie frică c-o să pierdem. Nu-i destul numai să urăști răul. Dumneata – cineva, în fine – trebuie să facă ceva. Da' asta-i, c-acuma o să trebuiască să fie altul și, chiar dacă isprăvim cu japonejii-nainte de n-putu' lui august, tot n-or să fie destui de-alde „alții” p-aci. Pentru că noi, tot nimic n-o să putem face.

— Poate, zise Ratliff. Și unchi-su avea dreptate. Da'-n fond poate c-avea dreptate și Ratliff. Unul dintre primii din district care să-și anunțe candidatura contra lui Clarence era unul de-„ăilalți”, de-ai lui unchi-su – de la capătul opus al districtului, nu mai vârstnic decât Charles: numai că – vorba lui Charles – mai brav. Și-a anunțat candidatura pentru Congres înaintea lui Clarence. Alegerile n-aveau să fie decât la anul, în 1946, aşa că timp era destul. Da, dar Clarence totdeauna făcea aşa: aştepta pe celălalt sau ceilalți candidați să se nscrie și să-și ia angajamente, sau, în orice caz, s-arate care le va fi platforma. Și cei din Yoknapatawpha învățaseră de la Clarence de ce: că, dacă aştepta să fie ultimul, nu mai avea nevoie să-și inventeze o platformă, pentru că între timp i-o furnizase adversarul lui principal, adică acela care era mai periculos. Cum se-ntâmplă și-acum. Clarence se folosea de ea, se slujea de vitejia călăuia ca să-l înfrață cu ea.

Îl chema Devries: Yoknapatawpha n-auzise de el până-n 1941. Dar de-atunci încocace, da. În 1940 fusese primul în clasa lui de la Universitate, a Corpului Pregătitor de Ofițeri de Rezervă, obținuse grad de ofițer activ în armata de uscat și anul nou 1942 l-a prins peste ocean; în 1943, când a fost trimis înapoi în Statele Unite ca să creeze atmosferă pentru împrumuturile de război, era maior cu destule barete (asta Charles o povestea) ca să-și facă din ele o cravată-plastron și pe care și le câștigase comandând în lupte unități de infanterie negre, fiind afectat la unități de negri de nu-știu-care grangur galonat

de stat-major, mare teoretician specialist în probleme de personal, fără-ndoială pornind de la premisa că, fiind sudist, indisutabil că-i va „înțelege” pe negri; și (presupunea Charles) tot atât de indisutabil i-a comandat bine pentru același motiv: că, fiind sudist, știa foarte bine că niciun alb nu-i înțelegea pe negri și nici n-o să-i înțeleagă vreodata, câtă vreme albul o să-l silească pe negru să fie-ntâi negru și de-abia după aia om, pentru că asta, impenetrabilul zid despărțitor, era unica apărare și pavăză pentru supraviețuire a negrului. Poate că n-o fi fost în stare să vândă obligații. Foarte probabil, în orice caz, că nici multă osteneală nu și-a dat. Pentru că povestea spune că nici n-apucaseră ai lui să afle că se-ntorsese, că el și pornise-napoi pe front, și de data asta, când s-a-ntors, în 1944, era colonel plin cu-aproape toate decorațiile posibile și c-un picior de lemn; și când era în drum spre Washington să-și primească și ultima decorație, cea mai mare posibilă, s-a aflat cum fusese povestea și cu-al doilea tur pe front, cum, gata să fie expediat spre țară, generalul i-a prins în piept penultima decorație. Dar el a băgat-o-n lada de campanie și și-a pus din nou uniforma, și s-a ținut de capul ălora, până l-au lăsat a treia oară să se ducă pe front, și, într-o noapte, a trecut ajutorului lui comanda regimentului, și, cu un sergent negru și un agent de legătură, s-au târât până la ce mai rămăsese dintr-un batalion prins într-un foc de baraj și i-a trimis îndărăt cu agentul de legătură drept călăuză, și el și cu sergentul au rezistat singuri la atac, numai ei, până i-au știut pe ceilalți în siguranță, pe urmă el, Devries, l-a luat pe sergent în spinare pân-a-ncasat și el una, și de data asta o namilă de negru din Arkansas, un uriaș, muncitor la bumbac, s-a strecurat până la ei și i-a apucat pe-amândoi și i-a dus. Si când el, Devries, s-a trezit de sub anestezie cu piciorul care-i mai rămăsese, s-a ținut de capul oamenilor până au trimis de l-au adus pe muncitorul de la bumbac și el, Devries, a pus-o pe infirmieră să-i caute-n lada de campanie, să scoată decorația și i-a zis ăluia de la bumbac: „Ia ridică-mă-n sus, mă nătărăule!” și i-a prins decorația-n piept.

Ăsta era adversarul lui Clarence Snopes. Vreau să zic: chiar dacă armata n-avea pe nimeni altul despre care experții să susțină că-i înțelege pe negri, Devries (acuma vorbește Charles) putea să-și fi pledat cauza oricât, tot n-avea cum să se ducă pe front numai c-un singur picior. Așa că pe cine mai putea el încerca să-i convingă să-l trimită undeva erau civilii, și pare-se că unicul loc de trimis care i-a putut da prin cap a fost Congresul. Așa că (asta tot Charles o spune) poate că trebuie unu' care să n-aibă mai multă minte decât să se ducă de două ori voluntar, în același război, ca să aibă cutezanța să dispute drepturile de-atâta vreme câștigate de-un Clarence Snopes. Pentru că și dacă s-ar fi aranjat lucrurile ceva mai bine, mai practic: fie ca 1944 să se fi-ntâmplat în 1943 sau alegerile să fi fost amâname c-un an, sau să se fi isprăvit cu japonezii-n 1945 și trimișii la vatră din circumscriptia electorală să se fi-ntors acasă la timp, tot n-ar fi fost destui, și-n ultima analiză, tot ce-ar fi putut obține Devries ar fi fost voturile moștenitorilor acelorași vânтурători necoordonati de himere politice, destul de naivi ca să mai credă că demagogia și bigotismul, și intoleranța nu trebuie și nu pot, și nu vor fi suportate pentru că sunt demagogie și bigotism, și intoleranță, de care chiar și Clarence se slujise acum douăzeci și ceva de ani, pentru ca mai târziu să le repudieze; unchiul lui Charles îi zise lui Ratliff:

— Se-nșală și o să se-nșele-ntruna. Ei cred că luptă contra lui Clarence Snopes. Nu. N-au de-a face cu un individ, nici măcar cu o situație: ei se dau cu capul de una din fundațiile de stâncă ale însuși caracterului nostru național. Și-anume, premisa că poliția și slujbele politice nu sunt și n-au fost niciodată metode și mijloace prin care să ne putem guverna în pace și demnitate, și onoare, și siguranță, ci sunt refugiul nostru național pentru incapabilii noștri, care-au eșuat în orice alte ocupații și-au găsit aici un mijloc de trai pentru ei și familiile lor; și pe care, în consecință, noi trebuie să-i hrănim și să-i îmbrăcăm, și să-i adăpostim din buzunarele și cu mijloacele noastre personale. Calea cea mai sigură ca să fii ales într-o slujbă în America e să fi făcut

șapte-opt copii și pe urmă să-ți pierzi o mâna sau un picior într-un accident de gater: și astea două – optimismul nesăbuit de-a zămisli șapte-opt copii, fără nimic altceva să le dai de mâncare decât un gater, și incredibila ineptie de-a vârî o mâna sau un picior într-un circular în funcțiune – ar trebui să fie de ajuns pentru a îți interzice definitiv accesul la încrederea publică sub orice formă. Nu-l poate bate. Va fi ales în Congres pentru simplul motiv că, dacă nu-ar fi ales, nu-i mai rămâne nimic de făcut pentru care cineva pe lumea asta să aibă de ce-i da ceva parale, sămbătă seara; și moș Will Varner, și restul clanului de Snopeși interconectați, și neamurile lor nu au niciun fel de intenție de a împiedica lui Clarence casă și masă cât o mai trăi. Ai să vezi.

Părea că o să aibă dreptate. Eram încă mai aproape că venise vremea să-nceapă campania electorală. Una frumoasă, după patru ani de zile, acum că se prăbușiseră și nemții. Și totuși, Clarence nu-și pusese încă efectiv candidatura. Toată lumea știa de ce, firește. Ce nu-și puteau ei încă imagina era cum își făcuse Clarence socoteala să exploateze cariera militară a lui Devries pentru platforma lui, a lui Clarence; mai exact, cum avea de gând Clarence să se folosească de gloria militară a lui Devries ca să-l bată cu ea în alegerea pentru Congres. Și, când planul începu, în cele din urmă, să se deslușească, Yoknapatawpha – sau parte din ea în orice caz – descoperi încă ceva despre acel Clarence, alături de care ei viețuise să totală inocență, douăzeci și mai bine de ani. Și-anume, cât de periculos era, în realitate, acest Clarence cu aptitudinea lui de-a unifica joscnicia omenească normală – ai fi fost tentat de-altminteri să-i zici și inofensivă – și de a o trimite la urne. Pentru că, de data asta el îi constrângea pe cei al căror campion avea să ajungă să vină ei la el și, realmente, să-l roage să le fie campion; nu numai să-l roage să le fie reprezentat în parlament, ci ei însăși să inventeze sau în orice caz să formuleze motivul pentru care aveau nevoie de el.

Unchiul Gavin al lui Charles i-a povestit cum într-o zi, pe neașteptate, atunci, în mai, sau pe la începutul lui iunie, toată lumea

din ținut a aflat că Clarence nu numai că n-o să mai candideze pentru Congres, da' c-o să se retragă cu totul din viața politică; asta nu în chip de anunț formal și public, ci șușotit din om în om, în toată turma electorală a lui moș Will Varner, care, de douăzeci de ani de zile, îl urma pe Clarence la urnă; zicea unchi-su Gavin: cu duhul blândeții, chiar c-un pic de tristețe, c-un fel de uimire duioasă, că nu și se părea un lucru limpede ca lumina zilei:

— Ei, sunt om bătrân, zicea Clarence (trecuse de patruzeci de ani). E timpul să mă dau deoparte. Mai ales c-avem un Tânăr viteaz ca acest căpitan Devries...

— Colonel Devries, îi ziceau.

— Colonel Devries – care să vă reprezinte, să ducă mai departe opera pe care am încercat să-o realizez pentru prosperitatea oamenilor noștri și-a țării...

— Vreți să spuneți că-i acordați girul? C-o să-l sprijiniți?

— Neapărat, zicea Clarence. Noi, bătrâni, am făcut cât am putut mai bine pentru voi, dar acum a venit vremea să ne dăm în lături. Ce ne trebuie acumă-n Congres sunt oameni tineri, mai ales de acei care s-au distins în război. Firește, generalul Devries...

— Colonelul Devries, îi ziceau.

— Colonelul Devries... e ceva mai Tânăr poate decât mi-ar fi plăcut mie. Dar timpul o să-ndrepte și asta. Evident, el are unele idei cu care eu n-am să mă/mpac niciodată și-o mulțime de alți bătrâni demodați, ca mine, din Mississippi și din Sud, n-o să se-mpace nici ei niciodată. Dar poate că noi suntem toți prea bătrâni acumă, depășiți, și lucrurile-n care-am crezut și pentru care-am luptat, și-am suferit când a fost nevoie nu mai sunt valabile, nu le mai vrea poporul și poate că ideile lui noi sunt acumă cele potrivite pentru Yoknapatawpha și pentru Mississippi, și pentru Sud...

Și-atunci firește că-l întrebau:

— Ce idei noi?

Și asta era tot. Le zicea: omul ăsta, colonelul Devries (nu se mai

încurca deloc acumă când era vorba de grad) care s-a atașat atât de mult de negrii pe care i-a comandat în lupte, încât s-a prezentat voluntar de două ori, poate chiar trăgând niște sfori (pentru că oricine trebuie să admită că-și făcuse mai mult decât datoria de-a lupta pentru țară și democrație, și era îndreptățit – ba mai mult: își câștigase dreptul – de-a fi scutit) ca să se-ntoarcă-n linia-ntâi să fie-mpreună cu negrii; el care și-a riscat viața ca să salveze-un negru, ca pe urmă-un alt negru să i-o salveze pe-a lui. Un viteaz (nu i-a recunoscut guvernul și țara, și nu i-a confirmat asta prin decorațiile pe care i le-a dat, până la cea mai înaltă?) și-un om de onoare (decorația asta-nseamnă și-onoare: nu-i cuprins cuvântul chiar în numele ei?), pe ce drum ar apuca, ar putea s-apuce, ar cuteza s-apuce odată ce s-ar vedea membru al Congresului, votând legi care să dea jos pentru totdeauna barierele normale și firești (firești? Dumnezeu însuși le-a predestinat și le-a decretat) dintre omul alb și omul negru. Si aşa mai departe. Si asta era tot; cum zicea unchi-su, Clarence era gata ales, țara și districtul nici măcar nu mai aveau nevoie să cheltuiască parale pe buletine de vot și pe numărat; Medalia aia de Onoare, pe care guvernul i-o acordase lui Devries pentru că-și riscase viața apărând principiile pe care se-ntemeia, și-n virtutea cărora trăia, acel guvern spulberase pentru totdeauna șansele lui de-a sluji Congresul care-l cinstise.

— Pricepi? I-a zis lui Ratliff unchiul lui Charles. Nu-l poti bate.

— Vrei să zici că nici chiar dumneata nu vezi ceva de făcut în chestia asta?

— Ba da, a zis unchi-său. Să mergem cu el.

— Să mergem cu el?

— Cea mai eficace dintre toate maximele politice, cea mai veche – o, da, nici vorbă, prima, absolut prima, încă din timpurile-ntunecate-n care doi oameni ai cavernelor s-au aliat contra unui al treilea.

— Să mergem cu unu' ca ăsta? făcu Ratliff.

— *All right.* Spune-mi dumneata ce să fac și fac. Merg cu dumneata.

Unchi-su i-a povestit cum Ratliff a rămas o vreme clipind.

— Trebuie să existe și ceva mai simplu decât asta. E-o problemă pură și simplă; trebuie să existe la ea un răspuns pur și simplu. Clarence pur și simplu vrea să s-aleagă-n Congres, fără să-i pese cum; trebuie să existe pur și simplu un mijloc ca oamenii care pur și simplu nu-l vor încălca în Congres să-i zică „Nu”, fără să le pese nici lor cum.

Și unchi-su i-a zis:

— *All right*. Găsește-l. Merg cu dumneata. Dar evident că nu era chiar atât de pur și de simplu nici pentru Ratliff; numai pentru Clarence era. Unchi-su zicea că, după asta, Clarence nici măcar n-a mai avut nevoie de campanie electorală, de propagandă; că tot ce-o să mai trebuiască să facă o să fie să se urce la tribună la chermesa de la moara lui Varner, atât cât să s-asigure că tinerii care-au împlinit douăsuna de ani, după ce Will Varner le spusesese ultima oară pe cine să voteze, să fie-n stare să recunoască, aşadar, cuvântul Snopes pe buletinul de vot. De fapt, acum Devries ar fi putut să renunțe, și unchi-su spunea că erau unii care socoteau că trebuie. Numai că, cum s-o facă el, cu decorația aia – cu cinci sau șase câte-avea pentru curaj și vitejie, puse-n cufăr sus, în pod, sau unde le-o fi ținând. Devries a venit și la Jefferson, în chiar bârlogul lui Clarence, și și-a ținut discursul, parcă n-ar fi fost vorba de nimic. Da' vezi că asta-i. Nu se întorseră încă destui soldați înapoi, care să fi știut ce-nseamnă decorația aia. Și chiar dacă alegerea propriu-zisă n-avea să fie decât la anu', nimeni nu putea ști de pe-acuma dac-o să se curețe și japonezii anu' asta sau nu. Pentru ăilalți, pentru părinții și verii inapți și reformați, cărora le trimiseseră de pe front procurile de votare, Devries era un vândut negrilor care, e-adesea, fusese decorat pentru asta de-un guvern de yankei. De fapt, cum circula acumă legenda, Devries căpătase decorația votată de Congres pentru că, din doi băieți de salvat, un alb și-un negru, îl alesese pe negru și-l lăsase pe alb să moară. Dar unchiul lui Charles zicea că asta nu pormise de la Clarence: măcar atâtă lucru trebuiau să-i recunoască. Nu că Clarence ar fi șovăit să-l lanseze: aşa cum stăteau lucrurile, pur și simplu nu mai avea

nevoie să strice muniție suplimentară, fiind de destulă vreme nu atât politician, cât simplu Snopes, ca să-și dea seama că numai un nebun ar da doi dolari pe-un vot când îl poate cumpăra cu cinzeci de cenți.

Era chiar puțin trist: un om înfrânt dinainte de însăși decorația din pricina căreia nu se putea retrage. Era mai mult decât doar trist. Pentru că unchi-su Gavin i-a povestit cum, în scurtă vreme, chiar și cei care n-avuseseră-n viața lor picior de lemn și, dacă vrea Dumnezeu, nici n-o să aibă, începeau să-și dea seama ce trebuie să-nsemne să ai, să trebuiască să trăiești cu el, ca să nu mai vorbim de sculat și de umblat. Devries nu sedea-n mașină în piață, sau măcar să opreasca-n drum, să vină electoratul, voturile, să-i strângă mâna și să asculte la ce le spune, metodă electorală folosită de Clarence cu succes din vremi imemorabile. El făcea altfel, umbla plimbându-și excrescența mecanică, lipsită de viață, sau proptindu-și-o-n tribună un ceas, cât vorbea, străduindu-se să justifice solicitarea unor voturi, pe care știa dinainte că le pierduse, încercând în același timp să nu lase să i se vadă pe față că-l rodea și că-l dorea ciotul. Până-n cele din urmă, cum zice unchiul lui Charles, cei care-aveau totuși de gând să-l voteze se temeau, le era greu să se uite la el, ca să nu lase nici ei să fi se vadă pe față povestea cu mutilarea; până ce-ncepură chiar ei să dorească să se termine-odată cu toată chestia asta, să se consume prăpădul, întrebându-se (zicea unchi-su) cum ar putea ei însăși să isprăvească odată și să-i dea drumul să se ducă-acasă, să-și arunce piciorul de lemn, să-l facă surcele, să-l distrugă și să rămână-n plata Domnului un simplu estropiat.

Se aprobia și ziua chermesei anuale electorale a lui moș Billy Varner, la care, prin tradiție, toți aspiranții la slujbe la ținuit, la stat sau federale își anunțau candidatura, aşa că și Clarence trebuia să-și anunțe oficial candidatura sa, unchi-su Gavin povestind cum ei se agățau măcar de firul acesta de paie: că odată ce Clarence își va anunța candidatura, Devries va avea poate sentimentul că acum a se poate retrage, fără să-și feștelească obrazul.

Numai că n-a avut de ce. Când s-a terminat masa și vorbitorii s-au adunat pe estradă, Clarence nu era printre ei; curând după aceea s-a răspândit vestea că plecase și a doua zi dimineața tot ținutul aflase că el nu numai că se retrăsese din cursa pentru un loc în Congres, dar că anunțase că se retrage cu totul din viața politică. și că de data asta era serios, pentru că nu Clarence, ci bătrânul Will Varner personal a fost cel care-a trimis vorbă peste tot că se terminase cu Clarence. Asta era în iulie 1945; un an mai târziu, când veni, în fine, și vremea alegerilor pentru Congres, japonezii capitulaseră și ei, și Charles cu mai mulți de-alde el, care știau ce-nseamnă decorația lui Devries, se-ntorseseră-acasă în carne și oase, cu voturile lor. Dar ei n-au făcut decât să-i sporească majoritatea lui Devries. De fapt, el nu mai avea nevoie de decorație, pentru că pe Clarence Snopes îl bătuse Ralliff. Apoi a venit septembrie, Charles din nou acasă și a doua zi unchi-su l-a căutat și-a dat în piață peste Ratliff, și l-a adus sus în birou, și-a zis:

— *All right.* Spune-ne-acuma exact ce s-a-ntâmplat atunci, acolo-n ziua aia.

— Unde-atunci, acolo-n care zi?

— Știi foarte bine ce vreau să spun. La chermesă la moș Billy Varner, când Clarence Snopes și-a retras candidatura pentru Congres.

— Oh, asta, făcu Ratliff. Păi, ca să zic aşa, a fost mâna lu' Dumnezeu, ajutătă-un pic, e drept, de gemenii, și doi băieți ai surorii colonelului Devries.

— Da, zise unchi-su. și asta: ce i-a venit lui Devries să-și pună pe soră-sa cu toată familia să facă-atâta drum, de-acolo din Cumberland pân-aici, doar ca să-l audă că-și depune-o candidatură, din care toată lumea știa dinainte c-o să iasă bătut.

— Tocmai asta-i mâna aia a lu' Dumnezeu de care-am pomenit, zise Ratliff. Pen' că de bună seamă c-alminteri, colonelu' Devries n-ar fi avut cum să știe de crângu' ăla mic, părăsit, de eucalipti, de lângă moara de pe gârlă-a lu' moș Billy Varner. Ar fi avut?

— *All right, all right,* făcu unchi-su. Crângu'. Gemenii. Lasă astea,

spune-ne ce-a fost.

— Gemenii erau gemeni, și crângu' era un crâng de câini, zise Ratliff. Și dumneata și cu Chick știți desigur ce-i aia gemeni și era gata să zic că dumneata și cu Chick știți amândoi ce-i aia un crâng de câini. Da' dacă stau nițel și mă gândesc, zic că nu, pentru că nici eu n-auzisem de-un crâng de câini până n-am văzut pâlcu' ăla de lăstari de eucalipt și de frasin, și de nuc, și de stejar pitic pe malu' apei, ceva mai sus de iazu' morii Iu' Varner, ceva foarte comod pentru clienți, ca la hotelurile alea de la oraș, care țin un rezervor de cerneală de stilou deschis pentru toată lumea care are nevoie, imediat acolo, alături de salonul de corespondență...

— Ia stai, a zis unchi-su. Crângu' de câini. Nu zău! Să știi că eu mai am și ceva treabă-n dimineața asta, chiar dacă dumneata n'ai.

— Păi tocmai asta-ncerc și eu să-ți povestesc. Era aşa ca un fel de haltă pentru cătei. Ai fi zis un oficiu poștal pentru câinime. Orice câine din Districtu' Doi îl folosește cel puțin o dată pe zi și orice câine din circumscriptia electorală pentru Congres, ce să mai vorbim de Yoknapatawpha, cel puțin o dată-n viața lui, tot a ridicat picioru-acolo și și-a lăsat cartea de vizită. Știi cum e: vin doi câini în trap săltat și miroș, și Număru' Unu zice: „Câine să fiu dacă ăsta nu-i bătrânu' ăla de Bluetick-coadă-tăiată, de la Wyotts Crossing. Ce-o fi căutând pân partea locului? ” „Nu, nu-i zice Număru' Doi. Ăsta-i corcitura aia a lu' Res Grier, pe care-a dat-o lu' Solon Quick p-o juma' de zi de muncă, atunci, la acoperit biserică; și-aduci aminte?” Și Număru' Unu face: „Nu, corcitura-i după. Ăsta de-aici e bătrânu' Bluestick de la Wyotts Crossing. Credeam c-o să-i fie frică să mai dea pe-aici după câte i-a făcut atunci ăla a' lu' Littlejohn, Airedale-u' ăla corcit. Știi, chestii d-astea.

— *All right*, zise unchi-su. Și?

— Asta-i tot, zise Ratliff. N-a fost decât chermesa aia, ca să zicem aşa, selectă, a lu' moș Billy Varner, de scos în lume debutanții politici, și toți alegătorii și candidații de la patruj' de mile-n jur, care-aveau o

camionetă sau se puteau urca gratis într-una, sau aveau măcar o pereche de catări, dacă nu exista altceva la-ndemână – voturile suverane-n persoană – s-au grămădit ca oile la strungă-n plantația prin care senatorul Clarence Egglestone Snopes se putea plimba printre ei, până să vină vremea să se urce la tribună și să le spună pe șleau unde să-și pună X-ul. Știi cum e: toate-n bună liniște și pace, ca de obicei, și cu respectu’ legii, până ce-apare anonimu’ ăla de clandestin – era cât p-aci să zic ticălos, da’ nu pot pen’ că evident că trebuie să fi fost colonelul Devries în persoană c-altcineva n-avea cină să știe ai cui erau gemenii, fără să mai pui la socoteală că făceau treaba asta atât de departe de Cumberland-ul lor, în orice caz, nu și de gemeni și de crângu’ de câini dintr-o singură-nghițitură, ai putea zice – până ce ăla care-o fi fost, anonimu’ clandestin, le-a sujerat gemenilor cam ce s-ar putea-ntâmpla dacă doi tipi cam aşa ca ei i-ar goni pe câini din crâng și-ar tăia o mâna din lăstarii ăia, aşa, sub nivelu’ de tir al câinilor, și-ar face cu ele un fel de plimbare până tocma-n spatele domnului senator C. Egglestone Snopes, acolo unde-aranja el cu voturile, și-ar pune ușurel crăcile ude, aşa ca să nu-i simtă, lângă cracii pantalonilor. Ușurel de tot, să nu simtă nimeni, pen’ că, după câte s-a văzut, nici Clarence, nici nimeni altu’ n-a băgat de seamă primii șase-șapte-opt câini, până ce poate Clarence să fi simțit că i se udă pantalonii, sau poate chiar aşa, cu o răcoare, și s-a uitat peste umăr, c-un ochi, ca să vadă cum aşteaptă-n șir soarta lui politică, și cu ăllalt rupând-o la fugă până la cel mai apropiat automobil sau camion la care se-nchideau ferestrele, și cum creștea mereu șirul de clienți în urma lui, răsfirați ca o coadă de zmeu, până ce nimeri-ntr-o mașină și trânti ușa, și ridică geamul, și câinii ăia frustrați făcând cerc după cerc în juru’ automobilului, parcă ar fi fost niște cai de lemn sau niște bărci în chip de lebădă, învârtindu-se spânzurate ca la pomană la bâlcii, numai c-aici câinii mergeau în trei picioare gata-ncărcați și armați, și cu ținta ochită, ai putea zice. Și-n fine cineva a dat de proprietara mașinii și a luat cheia, și l-a dus pe Clarence acasă, reușind până la

urmă să se distanțeze de ultimul câine cu vreo două mile, oprind, în sfârșit, în curtea ex-senatorului, unde era-n siguranță, câinii Snopes desigur fiind și ei plecați la chermesă, și-n timpul ăsta cineva s-a dus în casă și a adus o pereche de pantaloni uscați pentru domnul ex-senator, să se schimbe-n automobil. Egzact. Ex-senator. Pen' că și cu pantaloni uscați, la chermesă nu s-a mai întors; probabil că și-a nchipuit că și-așa prea-i mare riscu' și efortu'. Vreau să zic, efortu' de-a-ncerca să fii cu gându' la renunțat la candidatură și-n același timp să trebuiască să pândești peste umăr, ca nu cumva vr-un câine să-și fi amintit de mutra ta chiar dacă pantalonii miroseau a proaspăt, neinteresant.

— Dă-o dracului! Prea-i simplu. Nu cred, zise unchi-su.

— După mine, eu zic că el și-a făcut socoteala aşa: să stai să le spui oamenilor să voteze pentru tine ținându-te-ntr-un picior și cu-ăllalt să gonești câinii de lângă tine înseamnă să ceri puțin cam prea mult chiar și de la niște alegători din Mississippi, făcu Ratliff.

— Nu te cred, ți-am mai zis, făcu unchi-su. Așa ceva nu-i destul ca să-l hotărască să renunțe la candidatură chiar dacă toți de la chermesă-ar fi știut și-ar fi văzut. Nu mi-ai spus chiar dumneata adineauri că l-au suit într-o mașină și s-au cărat aproape imediat? apoi unchi-su tăcu. Se uita la Ratliff care clipea liniștit. Unchi-su zise: Sau în orice caz...

— Egzact, făcu Ratliff. Asta a fost înțelegerea.

— Ce înțelegere? făcu unchi-su.

— Pesemne că tot anonimu' ăla ordinar și ticălos a fost, zise Ratliff. În orice caz, cineva a zis că, dacă senatorul Snopes își retrage candidatura de la această-anume alegere pentru Congres, lumea care-a văzut câinii ăia pro-Devries o să uite ce-a văzut, și ăia care n-au văzut n-o să aibă niciodată nicio nevoie să afle.

— Da' el ar fi trecut și peste asta, zise unchi-su. Clarence Snopes, oprit sau măcar împiedicat în drumul lui, doar pentru că s-au găsit câțiva câini să ridice piciorul la el. Pe dracu'! Până la urmă făcea ce

făcea și trecea toate fișele de câini turbați din Yoknapatawpha drept voturi prin corespondență.

— Ah, vorbești de Clarence, făcu Ratliff. Credeam că vorbești de moș Billy Varner.

— De moș Billy Varner? făcu unchi-su.

— Exact. Pesemne că direct la moș Billy Varner s-a dus canalia aia ordinară. În orice caz, moș Billy personal a trimis chiar atunci, în după-amiaza aia, vorbă că senatorul Clarence Egglestone Snopes și-a retras candidatura pentru locul din Congres; s-ar părea că moș Billy nu s-a mai ostenit să-i trimeată vorbă și ex-senatorului. Oh, da, desigur, i-au spus și lu' moș Billy ce-ai spus dumneata acuma: cum că până la urmă asta n-are-a face pentru Clarence, ba chiar cuvintele dumitale le-a folosit despre tactica electorală a câinilor, ba încă ceva mai tare. Da' moș Billy a zis: „Nu, Clarence Snopes n-o să mai candideze la nimic în Districtu' Doi”. „Da' el nu candidează numa-n Districtu' Doi, i-au zis ăia. Nu candidează nici măcar numa-n Yoknapatawpha, acuma. Candidează p-o optime-ntreagă din tot statu' Mississippi.” Și moș Billy a zis: „Poa' să se ducă dracului și-o sută de optimi, cu Yoknapatawpha cu tot. N-am poftă ca Districtu' Doi și Moșia Franțuzului să fie reprezentate nicăieri de nimeni pe care-un nenorocit de puturos de câine care trece p-acolo să-l ia drept par de gard.”

Unchi-su se tot uita la Ratliff. De-o bucată de vreme se tot uita.

— Vasăzică, anonimu' ăla de băgăreț clandestin de care vorbești nu numai că-i știa pe nepoții gemeni și crângu' de câini, da-l mai știa și pe moș Will Varner.

— Așa s-arată, făcu Ratliff.

— Vasăzică-a mers, zise unchi-su.

— Așa s-arata.

Amândoi, și el, și unchi-su se uitau acum la Ratliff sezând comod, liniștit, clipind amabil și impenetrabil, în una din cămășile alea albastre curate făcute de mâna lui, la care nu purta niciodată cravată,

cu toate că Charles știa c-avea acasă două, plătite Allanovnei cu șapteșcinci de dolari bucata, când unchi-su și cu Ratliff fuseseră la New York, acum zece ani, când s-a măritat Linda Snopes, și pe care Ratliff nu le pusese niciodată.

— O, Cincinatus! făcu unchi-su.

— Ce? zise Ratliff.

— Nimic, zise unchi-su. Mă gândeam cin' să fi fost ăla care le-a spus gemenilor despre crângu' de câini.

— Păi cin' să fi fost?! Colonelul Devries, aşa socot, a zis Ratliff. Soldat din război cu-atâtea decorații, după trei ani de experiență cu nemți și italieni, și japoneji, probabil că pentru el a fost o nimica-toată să-nventeze și-un pic de strategie politică.

— Ăia aveau doar cultu' morții, niște simpli sadici congenitali absolviți anticipat, zise unchi-su. Așa era politician american, născut și crescut, și antrenat la nivel de mahala urbană de provincie.

— Poate că nu-s chiar atât de periculoși, dacă stă omu' cu ochii pe ei și face uz de ce-are-n cap cât poate mai bine, zise Ratliff. Apoi zise: Ei, și se ridică, zvelt, ușurel, perfect amabil, absolut impenetrabil, zicându-i de data asta lui Charles: îți mai aduci aminte de câmpu' ăla mare de orz din cotu' gârlei mai jos de fâneața lu' moș Billy, maiorule? Cică toată iarna a fost plin de gâște sălbatrice. De ce n-ai veni când se deschide sezonu' să-mpuști câteva? Cred că moș Billy o să ne lase.

— Mulțumesc foarte mult, zise Charles.

— Atunci ne-am înțeles, zise Ratliff. La revedere, dom'lor. Și Ratliff plecă. Acum Charles se uita la unchi-su, și unchi-su trase spre el o foaie de hârtie și-ncepă să scrie, nu zorit: extrem de preocupat doar, absorbit.

— Așa, acuma deschide ghilimelele, zise Charles, „va trebui să fiți voi, tinerii”, încheie citatul. Mi se pare c-așa ziceai, nu? – atunci în vara lu' '37 când noi, moraliștii, încercam nici mai mult, nici mai puțin decât să-l trântim pe Roosevelt, ca să-l alegem pe Clarence Snopes?

— La revedere, Charles, zise unchi-su.

— Pentru că, deschide ghilimelele, „n-o să fim noi, zise Charles. Suntem prea bătrâni, prea obosiți, nu mai suntem în stare să credem că noi...”

— Dă-o dracului! făcu unchi-său. Îți-am spus la revedere.

— Da, mă rog, zise Charles. Într-o clipă. Pentru că, citează: „Statele Unite, America: cea mai mare țară din lume, dacă ne putem permite să o ținem aşa mai departe”, închide citatul. Numai că, pentru „dacă ne putem permite” citește „dacă ne-ajută Dumnezeu”. Pentru că, de data asta, El te-a salvat, desigur, folosindu-se de Ratliff, unealta Sa. Numai că data viitoare Ratliff poate fi cine ştie unde, vânzând cine ştie cui o maşină de cusut sau un aparat de radio. Astă aşa era, Ratliff avea acum şi-o reprezentanţă de radio, cu aparatul în aceeaşi ladă care imita o casă, din spatele furgonetei cu care circula şi făcea demonstraţii; peste doi ani căsuţa în miniatură avea să aibă şi-o antenă TV în miniatură – şi Dumnezeu poate că n-o să fie-n stare să pună mâna pe el la timp. Aşa c-acuma ce trebuie să-nveţi e cum să ai încredere-n Dumnezeu fără să trebuiască să te bazezi pe El. De fapt, noi trebuie să-aranjăm lucrurile-ăsa ca să poa' să aibă El un moment încredere-n noi. Atunci n-o să aibă nevoie să se consume, fiind în acelaşi timp peste tot. Acuma unchi-su îşi ridică ochii la el, şi deodată Charles îşi zise: *Da, desigur, mi-era drag tata, dar tata vorbea el, pe când unchiu Gavin m-asculta ce spuneam eu, indiferent de năzbâtiile pe care le spuneam care-n cele din urmă-mi sunau chiar şi mie-a năzbâtii şi m-asculta pân la sfîrşit şi p-ormă zicea Mă rog, nu ştii dacă ce spui tu stă-n picioare sau nu, da'ştiu un sistem foarte bun să aflăm. Hai să-ncercăm. Nu zicea ÎNCEARCĂ, zicea SĂ-NCERCĂM.*

— Da, zise unchi-su. Chiar asta fac.

Paisprezece

Dar în vremea când Ratliff îl trimitea pe Clarence înapoi, în viața particulară, la Moșia Franțuzului, se făceau doi ani de când apăruse-n Jefferson un Snopes nou. Așa că Jeffersonul rămânea-n aceeași situație-n ceea ce unchiul lui Charles numea dilema sau problema Snopeșilor.

Era unul nou-nouț, un burlac, pe nume Orestes și i se zicea Res. Chiar aşa, Orestes. De-altminteri, nici Gavin, unchiul lui Charles, nu știa de unde-apăruse. Unchi-su îi spuse că mai de mult, prin 1943, se aflase deodată-n oraș că Flem Snopes devenise proprietar pe ce mai rămăsese din terenul lui Compson. Ceea ce nu-nsemna mare lucru. Se zicea că ei, Compsonii, vânduseră o parte bună încă de prin 1909, pentru terenul municipal de golf, ca să-l poată trimite pe băiatul să mare, pe Quentin, la Harvard, unde s-a și sinucis la sfârșitul anului întâi: și-acum vreo zece ani băiatul cel mai mic, Benjy, idiotul, și-a dat foc și lui, și casei, și au ars împreună. După ce Quentin s-a-necat la Harvard și căsătoria soră-sii, Candice, s-a stricat și ea a fugit nu se știe unde, și fiică-sa, Quentin, al cărei tată nu știe nimeni cine-a fost, s-a lăsat într-o noapte pe burlan și-a fugit cu-o paiață de la circ, Jason, mijlociul, a scăpat, în fine, și de Benjy, convingând-o până la urmă pe maică-sa să-l trimită la un ospiciu de nebuni, numai că n-a ținut, versiunea lui Jason fiind că maică-sa atâtă s-a văicărit și a plâns, c-a renunțat și l-a adus pe Benjy-napoi și desigur, n-au trecut nici doi ani și Benjy nu numai că și-a dat foc și a ars, da' a distrus complet și toată casa.

Așa că Jason a-ncasat asigurarea și s-a mai împrumutat cu ceva parale pe terenul acum viran, și și-a construit lui și maică-sii o căsuță de cărămidă la strada mare, care duce spre piață. Dar terenul era bine plasat; orașu-ncepuse să se-ntindă, îl cuprinsese; de fapt, golful, încă

din 1929, se mutase afară din oraș la Country Club, terenul răscumpărându-l Jason Compson. Ceea ce nu era de mirare. Încă de pe când era-n colegiu, Jason începuse să facă pe vânzătorul în orele libere și sămbetele la prăvălia de fierărie a lui moș Ike McCaslin, pe care încă de pe vremea aia o ținea unu' Earl Triplett adus de moș Ike de nu-știu-unde, lumea credea că de la o rezervație de cerbi sau de pe la vreo pescărie din deltă, pentru că moș Ike pe-acolo-și irosea cea mai mare parte din timp. Pentru care motiv, nicio mirare că lumea presupunea acuma că Triplett de multă vreme-l scosese încet-încet din afacere, chiar dacă moș Ike își mai pierdea timpul prin prăvălie când nu era la vânătoare sau la pescuit, și fără-ndoială că Triplett îi mai dădea încă muniție de vânătoare și material de pescuit la preț de cost. Ceea ce lumea socotea că, fără-ndoială, făcuse și Jason, când Jason l-a trimis pe Triplett înapoi, la rezervația lui de cerbi sau la undițele și gălețiile lui cu peștișori.

Cum-necum, fapt e că Jason Compson ajunsese-acum Compania de Fierărie McCaslin. Așa că nimeni n-a fost surprins când s-a aflat că Jason a readus în patrimoniul familiei bucata de pământ pe care taicăsu o sacrificase ca să-l trimită pe frate-su mai mare la Harvard – școală pe care Jason o disprețuia pentru rațiunea că el socotea orice școală peste clasa a zecea un refugiu pentru nerozi și timizi. Unchiul lui Charles zicea că pe el ce l-a surprins a fost c-atunci când s-a dus la tribunal și s-a uitat în registru la cadastru a văzut că, deși Jason plătise pare-se cu bani gheață terenul de golf abandonat, nu lichidase ipoteca pe restul proprietății, pe care luase bani la banca lui Flem Snopes ca să ridice căsuță nouă, chiar dacă plătise cu regularitate dobânda de l-anțeput și părând c-avea de gând să continue. Toate astea, până la Pearl Harbour. Așa c-aproape-ai fi crezut că Jason chiar c-avea un spion capabil și devotat în dieta japoneză. Și-apoi, în primăvara lui 1942, un alt spion, tot atât de capabil și de fidel și-n cabinetul Statelor Unite; unchi-su zicea că, dacă stăteai să-l asculti pe Jason, ai fi crezut că el nu numai că dispunea de informații anticipate, certe și

incontestabile, că la Jefferson se va amenaja un aerodrom de antrenament, dar că deținea și promisiunea categorică și indiscretabilă că acest aerodrom va fi amplasat nu în altă parte decât pe fostul lui teren de golf; unchi-su zicea cum c-atunci, pe vremea aia, nimeni în Jefferson nu știa, n-avea idee despre ce-i aia un aerodrom și erau dispuși să-l credă pe Jason când zicea că orice maidan care-i bun să bați mingea pe el e bun și de-aerodrom.

Sau, în orice caz, cine trebuia l-a crezut. Cine trebuia fiind Flem Snopes, președintele băncii, care avea ipoteca pe cealaltă jumătate a terenului lui Jason. Unchi-su Gavin zicea că trebuie să fi fost ca o partidă de pocher în doi, în care amândoi aveau câte un as în mâncă și stabiliseră de comun acord să scoată din joc ceilalți doi ași. Gavin zicea că firește nimeni nu știa ce s-a-ntâmplat în realitate. Tot ce știau era ce știau despre Jason Compson și despre Flem Snopes. Gavin zicea că trebuie să fi fost un timp când Flem Snopes, care-și dădea din capul locului seama că nu se pricepea la aerodromuri cât se pricepea Jason, trebuie să fi trecut printr-un moment groaznic, când a crezut că poate nu se pricepea destul nici în materie de bani. Așa că Flem nu putea risca să-l lase pe Jason să mai tragă-o carte și poate să-l relanseze; Flem trebuia să-l forțeze să-și declare cartea.

Sau (zicea Gavin) așa credea Jason. Că Jason vântura prin târg povestea aerodromului imaginar ca să-l forțeze pe Mr Snopes să facă prima mișcare. Ceea ce evident, Mr Snopes a și făcut: a cerut lichidarea creației pe care banca o deținea în baza ipotecii lui Jason. Absolut amical și liniștit, firește, cum de altfel Jason se și aștepta, invitându-l (pe Jason) în odaia particulară din dos, de la bancă, și zicându-i:

— Îmi pare cum nu se poate mai rău, Mr Compson. Dar vedeți cum stau lucrurile. Acum când țara noastră luptă pentru însăși viață și existența ei, la amândouă capete-ale lumii, e o datorie pentru fiecare și e și-un privilegiu de a-și da modestul obol în această luptă. Consiliul meu de administrație are sentimentul că resursele băncii trebuie să

investite, până la ultimul ban, în domenii direct legate de efortul de război.

Ceea ce era tocmai ce voia Jason.

— O, da, desigur, Mr Snopes. Oricare cetățean și patriot va fi din toată inima de acord cu dumneavoastră. Mai ales când avem un efort de război în care Jeffersonul e direct interesat, aerodromul, care, după câte am înțeles, este practic ca și contractat, doar titlul de proprietate al terenului urmând să mai fie degrevat de sarcini, arătându-și pretențiile pentru fostul teren de golf, preț din care firește urma să fie dedusă valoarea ipotecii. Sau, dacă Mr Snopes și consiliul său de administrație preferă, el va formula un preț global pentru întreaga proprietate Compson, inclusiv ipoteca, și va lăsa consiliului băncii, sau vreunei asociații cetățenești patriotice, reprezentând orașul, sarcina de a trata cu guvernul cheștiunea aerodromului; Jason, rezervându-și în acest caz numai dreptul de a spera că aerodromul terminat va fi botezat Aerodromul Compson, nu în memoria lui, a lui Jason, ci în speranța că familia sa își va perpetua numele în istoria Jeffersonului, familie-n orice caz de care n-avea nimici de ce roși pentru că dăduse din sânul ei un guvernator și un general de brigadă, fie că faptul asta merita să fie eternizat sau nu. Pentru că unchiul lui Charles zicea că-n felul lui, Jason era un tip şiret, în orice caz destul ca să-i fi dat prin cap că un om care cheltuise câți bani cheltuise Snopes ca să-și vadă numele săpat în marmură pe mormântul neveste-sii infidele, poate cheltui ceva mai mult să-și vadă și un aerodrom botezat după el.

Sau aşa credea Jason. Pentru că-n ianuarie '43 Jeffersonul află că Mr Snopes – nu banca: Mr Snopes cu titlul personal și individual – era proprietarul terenului Compson. Și-acuma unchiu-su Gavin zicea că Jason, în bucuria victoriei, își descoperise prea mult jocul. Dar, pe de altă parte, cine-ar putea realmente să-l blameze, că până acum nimeni în afară de sindicatul italian cu marmura nu reușise să-i vândă lui Flem ceva atât de inconsistent ca prestigiul. Și ceea ce-i vânduseră

italienii era respectabilitate, care nu-i un lux, e-o necesitate: numind, cum făcea Jason, vechea sa proprietate familială aerodromul Snopes, sau chiar (zicea unchiul lui Charles) pândindu-l pe Mr Snopes, aținându-i calea din când în când pe stradă, de era și lume să-i audă și-ntrebându-l cum avansează proiectul; asta după ce chiar și acei care nu știau ce-i aia, la urma-urmei, un aerodrom își dăduseră seama că n-o să fie niciun aerodrom acolo, pentru că guvernul alesese-n altă parte, teren de prerie mai plat, spre est aproape de Columbus, și terenuri în deltă perfect plate, la vest, aproape de Greenville, ca singurele acceptabile pentru antrenament de zbor. Și-atunci Jason începu să-l compătimească pe Mr Snopes, debitând în public lungi tirade despre stupiditatea guvernului, despre Mr Snopes că era de fapt un precursor, mergea înaintea vremii lui și că-n mod inevitabil în decursul timpului, cum războiul o să se lungească și noi o să trebuiască să ne strângem și mai mult cureaua, concepția Snopes despre aerodromuri în teren ondulat va fi recunoscută ca unica practică și va deveni celebră-n lumea-ntreagă ca Planul de Aeroporturi Snopes, pentru că, în baza lui, pistele care acum trebuie să aibă o lungime de o milă vor putea fi reduse la jumătate, pentru că prin simpla nivelare a unei coline cu buldozerele, ambele laturi ale pistei vor putea fi utilizate atât pentru decolare, cât și pentru aterizare, ca o muscă pe o carte de joc prin să-ntr-o crăpătură.

Sau, zicea Gavin, poate că Jason fluierase-n întuneric de frică, c-a zis „Nu”, terorizat de grozăvia de care-ncepea să-și dea seama, mult prea târziu. Pentru că Jason era săret în felul lui, obligat să facă destul de mult uz de săretenie ca s-ajungă unde-ajunsese fără niciun fel de ajutor din afară și fără cine știe ce fonduri. Și poate că-ndată ce semnase actul de vânzare și încă-nainte de-a fi-ncasat cecul, îi trecuse prin minte că Flem Snopes făcuse și el uz de săretenie, cu mult înaintea lui, ca s-ajungă acum președinte de bancă, și-ncepuse cu și mai puțin decât el, Jason, care cel puțin pornise de la o casă și ceva pământ, pe când Flem pornise numai de la nevastă-sa. Că Jason putea să fi ghicit,

prin cine ştie ce dar al previziunii cu care fusese-nzestrat de magistrul lor comun, de Diavol, că Flem Snopes nu voia, şi nici prin gând nu-i trecea, să aibă-un aerodrom pe proprietatea aia. Că numai Jason Compson era cel care pretindea că produsul asta accesoriu al războiului se va perpetua la infinit condamnând şi constrângând proprietăile să producă şi să-mprăştie aeroplane şi tancuri, şi tunuri, dar că Flem Snopes ştia el ce ştia. Flem Snopes ştia că aeroplanele şi tancurile, şi tunurile se automistuiau în propria anihilare şi perimare, şi desuetudine inherentă, şi că adevărul produs accesoriu al războiului care se autoperpetua şi autoînmultea, şi va predomina, şi va continua să se autoînmultească-n vecii vecilor erau copiii, natalitatea, locul pe care să ridici ziduri ca să-i adăposteşti şi să-i fereşti de vreme rea şi de căldură şi să le grămădeşti bulendrele.

Prea târziu. Pentru c-acuma Snopes era stăpân pe teren şi tot ce mai avea de făcut era să stea cuminte şi s-aștepte ca războiul să se stingă de la sine. Şi dacă America, Jeffersonul o să-l câştige sau o să-l piardă, n-avea nicio importanţă; şi-ntr-un caz, şi-ntr-altul populaţia o să crească şi guvernul sau cineva o să trebuiască să-i adăpostească, şi casele o să trebuiască să stea pe ceva, undeva – un petic de pământ, un sfert de milă pe-o parte şi-un sfert pe cealaltă, afară de-o mică proprietate-ntr-un colţ, a unui maniac bătrân, unu' Meadowfill, cu care Flem Snopes o să isprăvească-n zece-cinşpe minute când o să vadă c-a venit vremea s-aibă nevoie, şi care încă-nainte de Pearl Harbour începuse să fie atins şi-mpresurat de oraş. Aşa că tot ce-a făcut după asta Jason n-a mai surprins pe nimeni; unchiul lui Charles zicea că singurul lucru surprinzător era de ce-l alesese Jason pe el, pe Gavin Stevens, să-ncerce să-l corupă: fie să descopere un viciu de formă în actul pe care el i-l propusese lui Snopes, fie, dacă el, Stevens, nu reuşeа să-l descopere, să-l inventeze. Unchi-su zicea că Jason răspunsese singur:

— Ce dracu', nu se zice că eşti cel mai cult avocat din tot districtu'? Nu numai de la Harvard, da' şi de-acolo din Germania!?

— Vrei să zici că, dacă nu poate Harvardul să-ți şmecherească pământu-napoi, Heidelbergul ar trebui să poată? A zis unchi-su. Jason, ieși afară!

— Mă rog, poți să-ți permit să faci pe cinstitu' acuma că te-ai însurat cu parale, este?

— Jason, ţi-am spus să ieși afară.

— O.K., O.K., făcu Jason. Probabil c-am să găsesc pe-undeva şi-un avocat care să n-aibă atâția bani la Flem la bancă încât să-i fie frică de el.

Numai că Jason n-ar fi trebuit să aibă nevoie de nimeni care să-i spună că Flem Snopes nu era omu' să cumpere de la oricine-ar fi fost c-un act cu viciu de formă sau orice altceva care să-l facă atacabil. Dar Jason continua să-ncerce; unchi-su i-a povestit lui Charles tot: Jason dându-se peste cap şi-ncercând să găsească vreun mijloc, indiferent ce mijloc, ca să răstoarne sau măcar să zdruncine titlul de proprietate al lui Snopes, cu un fel de furie rece, cloicotind neobosită, parc-ar fi fost un sectant primitivist constatănd că un alt predicator îi călcase pe urme şi-i convertise un client sau un pacient pe care el îl prelucrase vara-ntreagă, sau un mincinos, sau hoț păcălit sau jefuit de-un alt mincinos sau hoț. Dar de fiecare dată eşua: titlul lui Snopes pe întreaga fostă proprietate Compson se ținea bine, aşa că până la urmă chiar şi Jason a renunțat; şi-n aceeași săptămână, același Wat Snopes care transformase-acum douăzeci de ani fosta casă a lui De Spain în reședința antebelică a lui Flem Snopes apără din nou şi transformă remiza de trăsuri a Compsonilor (era separată de corpul principal, aşa că Benjy nu putuse să-i dea foc) într-o locuință cu parter şi etaj şi o lună mai târziu noul Snopes al Jeffersonului, Orestes, locuia acolo. Şi nu doar ca simplu agent al lui Flem, ocupant de fapt, ca măsură de prevedere împotriva cine ştie căror maşinaţii pe care Jason le-ar fi putut încă descoperi sau inventa. Pentru că, până-n vară, Res împrejmuite terenul din jur, îl parcelase şi-acuma se-apucase de cumpărat şi de vândut vite şi porci jigăriţi. Şi-afară de asta începusem

același timp un soi de război de guerilă cu bătrânul Meadowfill, a cărui livadă se mărginea cu gardul crescătoriei de porci a lui Res.

Încă dinainte de război, bătrânul Meadowfill își avea un Jefferson reputația lui bine stabilită: era-n aşa hal de meschin și de ordinar, că reușise să se retragă fără datorii și să trăiască din economii de pe urma unui gater. A mai ținut gaterul și negustoria lui de cherestea încă vreun an și ceva după ce cumpărase colțisorul ăsta din pământul lui Compson și clădise căsuța fără electrică și fără canalizare, și pe urmă și-a vândut gaterul și s-a retras în casa asta cu roaba de nevastă-sa, încărunțită, și cu singurul lor copil; unde, fiind clar pentru toată lumea că un om care-apucă să se retragă de la un gater încă-n viață și cu amândouă mâinile și picioarele e imposibil să mai aibă și-un dolar pe deasupra să-mprumute sau să-și cumpere ceva pe el, putu să-și consacre tot timpul de care dispunea ca să-și facă și să-și păstreze reputația de cel mai mare zgârie-brânză din tot Jeffersonul și probabil că și din toată Yoknapatawpha.

Charles își amintea de fiică-sa – o fată liniștită, modestă, ștearsă, la care nimeni nu se mai uita a doua oară până când deodată-n 1942 absolvi liceul, nu numai în fruntea promoției, ci și cu cele mai mari note obținute vreodată-n clasa ei, plus o bursă de cinci sute de dolari oferită de președintele băncii Jefferson (nu banca lui Snopes: cealaltă) în amintirea unicului său fiu, pilot în aviația navală, căzut într-una din primele bătălii din Pacific. A refuzat bursa. S-a dus la Mr Holland și i-a explicat că luase o slujbă la societatea de telefoane și că n-o să aibă nevoie de bursă, dar că în schimb ar vrea să ia cu împrumut de la bancă cinci sute de dolari pe baza viitorului ei salariu și, strânsă cu ușa, a mărturisit în cele din urmă motivul: să instaleze o cameră de baie la ei acasă; că o dată pe săptămână, sămbătă seara, iarna și vara, maică-sa încălzea apă la mașina de gătit din bucătărie și umplea o cadă din tablă galvanizată, pusă pe dușumea, în mijlocul odăii, și-n aceeași apă se spălau toți trei pe rând: tatăl, apoi copilul și la urmă mama: și când a auzit asta, Mr Holland a luat asupra sa totul, a pus de

s-a instalat camera de baie cu toată indignarea furibundă a bătrânelui (n-avea poftă să i s-amestece nimeni străin și nechemat în casa lui, dacă, dacă tot trebuia, mai bine să-i fi dat lui banii) și fetei, Essie, i-a dat o slujbă pe viață la el la bancă.

Văzând acum că unicul copil nu numai că era la adăpost de nevoi, dar contribuia efectiv la bugetul familiei, bătrânel Meadowfill se avântă pe niște culmi ale ticăloșiei la care nici el nu visase. Până acumă, el fusese cel care târguia de-ale băcăniei, ducându-se-n fiecare dimineață-n oraș c-un sac de iută gol, colindând dughenile mici și murdare de pe străzile dosnice, de unde se aprovisionau mai mult negrii, tocmaiindu-se pe-alimente rămase nevândute, învechite, alterate, pe care chiar și negrii le-ar fi dat încolo. Restul zilei îl petrecea nu chiar ascunzându-se, dar pândind ambuscat pe-undeprin curte, sănjure și să tipă la câinii vagabonzi care se-ntâmplau să treacă pe proprietatea lui neîmprejmuită, la băieșii care-n joacă-i furau câte-o amărâtă de poamă din pomii lui neîngrijiti cărora le zicea livadă. Acuma isprăvi și cu asta. A așteptat exact un an, ca și cum ar fi vrut să fie realmente sigur că Essie era definitiv angajată. Apoi, în dimineață de după moartea unei bătrâne doamne paralitice din vecinătate, s-a dus de-a cumpărat de la familie scaunul cu roate-n care ea zăcuse anii de zile, fără să aștepte că să fi pornit înmormântarea de-acasă, și a-mpins scaunul pe stradă – ultima lui apariție pe stradă – și s-a retras în scaun. La-nceput nu de tot. Cu toate că unchiul lui Charles zicea că acumă târguielile zilnice le făcea Essie, Meadowfill tot mai putea fi văzut prin curte bodogânind și strigând la băieșei, și zvârlind cu pietre (avea o grămăjoară la-ndemână ca piramidele de ghiulele la monumentele comemorative de război) după câini vagabonzi. Dar din curte n-a mai ieșit, și pare-se că realmente se retrăsese-n scaunul lui cu roți, șezând în el ca-ntr-un balansoar, la o fereastră care dădea spre grădina de zarzavat, pe care-acumă n-o mai lucra deloc, și spre pomii fructiferi piperniciți pe care fusese totdeauna prea cărpănos și prea încăpățanat ca să-i stropească și să-i îngrijească cărăoratât că să-i dea

o recoltă pe care s-o poate cel puțin mâncă dacă nu vinde.

Atunci Flem Snopes i-a creat lui Jason Compson impresia că-și supraestimase pământul strămoșesc: Res Snopes a instalat o crescătorie de porci lângă hotarul livezii bătrânului Meadowfill și a făcut din bătrânul Meadowfill un alt om. Pentru că incursiunile băiețiilor dacă-i rupeau vreo crăcuță când și când, iar câinii vagabonzi ar fi scormonit prin brazdele de flori dacă mai fi avut brazde de flori. Dar un porc care scurmă strică pământul și poate să-l lase sterp. Așa că acumă Meadowfill avea pentru ce să trăiască. A mers chiar până la a-și părăsi pentru un timp fotoliul lui cu roți, că l-ar fi stingherit acum, când toată ziua Res și cu negrul pe care-l angajase ridicau un gard de sărmă de-a lungul hotarului, supraveghind săpatul fiecărei gropi de stâlp și plantatul, și bătutul, apucând apoi stâlpul cu amândouă mâinile și zgâlțâindu-l ca să-l încerce, mai-mai să-l apuce apoplexia, înnebunit aproape de-a binelea, strigând la Snopes și la ajutorul lui pe când întindeau sărma:

— Întinde mai tare! Întinde mai tare! Ei, drăcia dracului, ce vă-nchipuiți voi că faceți aici? Că-ntindeți un hamac? Până ce Snopes – un tip înalt și desirat c-un ochi sarcastic și cam sașiu – făcea:

— Ei, domnu' Meadowfill, nu vă necăjiți, vă rog. N-am să las eu o persoană bătrână și prăpădită ca dumneavoastră, bună de scaun rulant, să se cațere cu brațele sale pe-un gard ca asta; am să-i pun niște scânduri cu balamale, să vă puteți strecura pe dedesubt când n-o săveți chef să le dați la o parte, și Meadowfill care-aproape că rămânea fără glas de furie, zicând:

— Dacă vreodată vr'unu' din porcii ăștia... unu din blestemații ăștia de porci... Si Snopes:

— Atunci tot ce-o săveți de făcut o să fie să-l prindeți și să-l închideți în bucătărie sau în dormitor, sau oriunde vă e la-ndemână și legea cu vitele de pripas o să m-oblige să vă plătesc pe el un dolar. De fapt, ar putea fi chiar o treabă potrivită și usoară pentr-un domn bătrân la pensie-ntr-un scaun rulant... și-n momentul ăsta Meadowfill

ajungea-n aşa hal, că Snopes striga-n spre bucătărie din uşa sau din fereastra căreia observa sau se afla-n treabă cărunta de nevastă-sa: Mai bine-aţi veni să-l luaţi de-aici.

Ceea ce şi făcea – pân’ a doua zi. Da-n cele din urmă gardul fu terminat. Sau, în orice caz, Snopes nu mai dădea pe-acolo să-l poată-njura şi blestema: numai porcii scurmând şi frecându-se de gardul nou, care-i ținea încuiişti, deocamdată. Numai deocamdată, numai până când noaptea trecută se făcuse prea întuneric ca să mai poţi vedea-n livadă. Aşa c-acuma avea ceva, avea pentru ce trăi, pentru ce să se scoale de dimineaţă, să se dea-n grabă jos din pat, să fugă la fereastră-ndată ce se mai subția puțin întunericul, să vadă de nu cumva-l trădase chiar întunericul, pentru că prin el n-ar fi putut să zăreasc-un porc în livadă chiar dac-ar fi stat treaz douăzeci şi patru de ore pe zi pândindu-l; s-aşeza în scaun şi-l mișca de roți pân’ la fereastră, să-şi privească livada scăpată înc-o noapte neviolată; înc-o noapte cel puțin fusese cruceat. Nu-şi îndura nici măcar timpul pe care trebuia să şi-l piardă la masă mâncând, pentru că astă-nsemna că rămânea livada nepăzită, adică nesupravegheată, voia el să spună. Cum zicea şi unchiul lui Charles, Meadowfill nu-şi bătea deloc capu’ cu ce-ar face-n cazu-n care uitându-se pe fereastră-ar vedea-ntr-adevăr un porc pe terenul lui – canalia astă bătrână care, cum îşi amintea foarte bine Charles, se stricase cu totii vecinii încă-nainte de-a se fi proclamat invalid şi a se fi condamnat la fotoliu cu roate, aşa că unu’ n-ar fi mişcat un deget să dea porcu’ afară-n locul lui, sau să fi făcut orice altceva pentru el, doar poate să-i fi ascuns cadavrul, dacă şi când prăpădita de nevastă-sa ar fi făcut ceea ce-ar fi trebuit să facă încă de ani de zile: să-l fi gâtuit într-o noapte. Meadowfill nu se gândise deloc la ce-avea să facă cu porcul. N-avea nevoie. Era fericit probabil pentru prima oară-n viaţa lui; Gavin, unchiul lui Charles, zicea că eşti fericit când toată viaţa ţi-e plină, şi că o viaţă ţi-e plină când eşti atât de prinț trăind clipă de clipă, încât nu-ţi mai rămâne timp să-ţi aduci aminte de ieri sau să-ţi fie teamă de mâine. Ceea ce,

desigur, nu poate să țină, zicea unchiu'. Că Meadowfill, cu timpul, va atinge un punct când, într-o dimineață tot nevăzând pe fereastră niciun porc în livadă, o să cadă mort, pur și simplu, pentru că n-a mai putut răbdă o speranță veșnic înșelată; și dacă-ntr-o bună dimineață o să se uite și-o să-l vadă, atunci cu siguranță c-o să moară pentru că n-o să-i mai rămână altceva de făcut.

L-a salvat bomba atomică. Ce voia să spună Charles cu asta era că-n cele din urmă japonezii capitulaseră și ei, și-acuma trupele din toate părțile se puteau întoarce la femeile cu care-ncepuseră să se-nsoare încă-nainte de-a fi apucat să se stingă ecoul primei bombe de la Pearl Harbour, și se tot însurau de-atunci întruna, cum căpătau două zile permisie, și venind acuma acasă fie la familii în funcțiune, fie să se-nsoare cu restul femeilor peste care nu dăduseră încă, prețul sângelui era gata-n mâinile guvernului în împrumutul pentru construirea de locuințe (vorba lui unchi-su Gavin: „Eroul care acum un an se căra cu grenade și cu-ncărcătoare de pușcă-mitralieră până-n linia-ntâi cără-acuma coșuri cu scutece murdare în casele de raport de pe străzile laterale și pe fundăturile Ministerului Foștilor Combatanți”) și-acuma Jason Compson trecea prin niște chinuri despre care credea probabil nu numai că nu există făptură omenească să trebuiască să le-ndure, dar nici c-ar putea realmente să le-ndure. Pentru că-n septembrie '45, când s-a-ntors Charles acasă, vechiul patrimoniu pierdut al lui Jason era gata parcelat într-o multiplicitate de cutii de chibrituri, pentru locuințe standardizate de foști combatanți; în cursul săptămânii, Ratliff trecu pe la birou și le spuse, lui și lui unchi-su, numele oficial al lotizării: Cartierul Eula. Nu triumfătorul și sarcasticul, și batjocoritorul aerodrom Snopes al lui Jason de pe vremuri: eșecul și ruina lui Snopes, ci Cartierul Eula, Cuiburile Matrimoniale ale Eulei. Si Charles nu știa dacă bătrânul Flem Snopes îl botezase-asa din capul lui sau nu, însă n-o să uite niciodată mutra pe care-a făcut-o unchi-su când povestea Ratliff. Dar chiar și fără asta el, Charles, ar fi preferat să creadă că n-a fost chiar Flem, ci constructorul și (presupunea orașul)

tovarășul lui, Wat Snopes, care se gândiseră la asta, poate pentru că Charles încă mai voia să creadă că sunt anumite lucruri, cel puțin un anume lucru, pe care nici chiar Flem Snopes nu l-ar face, dacă nu pentru alta, măcar pentru considerentul real că Flem Snopes nu s-ar fi gândit niciodată să-i dea cartierului un nume, pentru că-n cel privea și era perfect indiferent dac-avea nume sau nu. De Crăciun era tot presărat cu minuscule căsuțe noi primitive, vopsite tipător, parcări fi fost niște bucăți de turtă dulce sau de pesmet (și tot atât de solide) și fostul soldat sau marină, sau pușcaș marin lăsat la vatră-n haine rupte, împingând căruciorul cu-o mâna și-n cealaltă ținându-l pe al doilea (sau al treilea) copil, gata să se mute-n ea încă-nainte ca zugravul să-si fi lepădat haina de protecție. Si până la Anul Nou se hotărâse și se proiectase o nouă arteră magistrală, care să meargă de-a lungul întregii lotizări a domnului Snopes, inclusiv colțul pe care-l stăpânea bătrânul Meadowfill; drept care se iviră în fața lui Meadowfill perspective de senzațional și de amuzament pe lângă care stricăciunile porcilor ar fi fost la fel de mărunte ca o incursiune de broască sau de pasăre-n zbor. Pentru că acuma una din marile societăți petrolifere voia să cumpere un colț acolo unde terenul lui Meadowfill se-ntâlnea cu locul fost Compson (acum Snopes) – adică o fâșie din livada lui Meadowfill și o altă fâșie, alăturată, din crescătoria de porci a lui Res Snopes – ca să clădească acolo o stație de benzină.

Pentru că bătrânul Meadowfill n-avea titlu pe treisprezece picioare din fâșia de pământ pe care societatea de petrol voia să-o cumpere. De fapt, cum știa și tot orașul, n-avea titlu pe nicio bucătică din pământul lui. Pe la-nceputul celei de-a doua administrații Roosevelt, el fusese, firește, printre cei dintâi care să ceară ajutor aflând, spre indignarea și uluiala lui incredibilă, că un guvern federal chițibușar și biocrat refuza absolut și categoric să-i permită să fie-n același timp și pauper, și proprietar. Așa că s-a dus la Gavin, alegându-l pe el dintre toți ceilalți avocați din Jefferson pentru simplul motiv că el, Meadowfill, știa că-n cinci minute o să-l enerveze pe Stevens în aşa hal, încât

probabil că o să refuze să primească orice onorariu pentru redactarea actului prin care transmitea toate proprietățile sale unicei sale fiice în vîrstă de nouă ani (asta se întâmplă în 1934). S-a nșelat doar în evaluarea duratei în timp, pentru că n-a avut nevoie decât de două minute ca Stevens să ajungă la punctul de fierbere care să-l împingă până-n pivniță grefierului de la cadastru, unde-a descoperit că actul prin care tatăl lui Jason Compson vindea lui Meadowfill spunea: „La sud până la drumul zis Drumul la Izvoarele Libertății, și de-aici spre răsărit de-a lungul numitului drum...” Drumul la Izvoarele Libertății fiind, pe vremea când și-a cumpărat Meadowfill colțisorul, un șanț tăiat de șuvoaie, adânc de vreo trei metri, năpădit de tufișuri și pe fundul lui cu-o potecă: o condiție geografică de-o tot atât de incontestabilă pondere cât și Grand Canyon, pentru că asta era înainte de evul în care buldozerele și draglinele nu numai că-ți modifică, da-ți și șterg de pe fața pământului orice relief geografic. Ceea ce-nseamnă că mai rămâneau treisprezece picioare până la hotarul pichetat pe teren după proiect, hotar pe care Mohataha, căpetenia matriarhală a tribului Chickasaw, îl acordase-n 1821 lui Quentin Compson, și unchiul lui Charles zicea că primul său impuls fusese pur moral: să-i spună bătrânlui Meadowfill că stăpânește de fapt cu treisprezece picioare mai mult din suprafața globului pământesc decât credea el, cu condiția să facă ceva pe chestia asta înainte de-a face altul. Dar dacă el, Stevens, îi spunea aşa ceva, însemna că devinea moralmente obligat să-i primească astfel cei zece dolari ai lui Meadowfill pentru cercetarea actului, aşa că se hotărî să lase ca o obligație morală să-o anuleze pe cealaltă și dreptatea să-și urmeze calea.

Asta era situația când pichetarea pentru noua arteră de circulație a fost trasată astfel încât să urmeze vechiul hotar Chickasaw, și Meadowfill descoperi că proprietatea sa se-ntindea până la șanț cu treisprezece pași mai încoace, adică. Să-i zici turbare însemna că folosești un termen bland pentru starea lui când societatea de petrol i-a propus să-i cumpere fâșia lui de colț și el constată că dușmanul lui

de moarte, Snopes, crescătorul de porci, stăpânea cele treisprezece picioare fără un titlu curat, și fără de care societatea de petrol nu voia să cumpere nici de la el, Meadowfill. Turba, desigur, pentru că turbarea devenise starea lui normală de vreun an de zile-ncoace. Dar acumă și triumfa. Ba mai mult: era o justificare, o compensare, o răzbunare. Răzbunare pe Compsoni, care-i emiseseră un act fals, lui care fusese de bună-credință când cumpărase. Răzbunare pe comunitate, care ani întregi îl chinuise cu băieții și cu câinii ei vagabonzi, ținând acum în loc o nouă industrie care plătea impozite grase (dacă ar putea, împiedicând chiar construirea șoselei). Răzbunare pe omul care de-un an încoace-i otrăvise somnul și-i stricase digestia prin amenințarea permanentă pe care-o constituia crescătoria lui de porci. Pentru că el pur și simplu refuza să vândă orice petic din proprietatea lui, în orice condiții, oricui: ceea ce, locul lui fiind în fața celui al lui Snopes, cu excepția ălor treisprezece pași, împiedica societatea de petrol să ajungă la colțul unde-și propusese să construiască stația de benzină, tot atât de bine cât o barieră de accize și, ca urmare, societatea renunță a mai cumpără și terenul lui Snopes.

Firește, cum știa tot orașul, Snopes (Charles vorbea, bineînțeles, de Res Snopes) luase contact cu Essie Meadowfill, pe-al cărei nume era făcut actul, și ea-i răspunsese, cum de asemenea tot orașul știa: „Trebue să vorbești cu papa”. Pentru că Snopes avea realmente un handicap imposibil: crescătoria lui de porci îi interzise orice acces direct la bătrânul Meadowfill în persoană, orice fel de contact civilizat, cât ar fi fost el de scurt. De fapt, Snopes avea două handicapuri insurmontabile: al doilea fiind ideea, iluzia, visul că banii l-ar putea determina pe-un om care de-ani de zile devenise atât de obișnuit să n-aibă nici măcar un dolar și nici să nu-i ducă lipsa, încât noțiunea de o mie de dolari nici măcar nu constituia o ispătă. Vasăzică, Snopes nu-și ghicise omul. Dar nu renunță la-ncercat. (Exact. Un străin s-ar fi întrebat imediat ce făcea-n tot timpul ăsta Flem Snopes, pentru că-n fond pământul al lui era. Numai că toți cei din oraș nu erau străini.) S-

a dus la agentul achizitor al societății de petrol și i-a zis: „Spune-i că, dacă semnează, îi dau zece la sută din ce-mi plătiți mie pe ale treisprezece picioare”. Apoi zise: „*All right*. Atunci cincizeci la sută. Jumate”. Apoi zise: „*All right*. Cât vrea?” Apoi zise – și după spusele omului de la societatea de petrol, amabil și afabil, și prevenitor e prea puțin zis despre glasul cu care vorbea: „*All right*. Un bun cetățean nu poate fi obstacol în calea progresului, chiar dacă-l costă parale. Spune-i că, dacă semnează, îi dau cele treisprezece picioare”. Pare-se că de data asta Meadowfill nici măcar nu și-a mai dat osteneala să zică „Nu”, sezând în scaunul lui rulant la fereastră, privind la pământul pe care nu voia să-l vândă și la pământul alăturat pe care proprietarul nu-l putea vinde din cauza lui. Așa că-ntr-un fel Snopes se bucura de oarecare simpatie locală când a trecut la mișcarea următoare, pe care-a făcut-o cu puțină vreme înainte de a se fi întâmplat cu Essie Meadowfill un lucru care-a dezvăluit că, lăuntric, ea era orice numai timidă nu; și cu toate că unul din termenii cei mai potriviti pentru ea ar fi cuminte, al doilea termen, nu era calmă, ci hotărâtă.

Într-o dimineață, când Meadowfill își rulă fotoliul de la masă la fereastră și privi afară, văzu ceea ce s-așteptase să vadă de peste-un an de zile: un porc în libertate scurmând printre piersicile care nu făcea doi bani, de sub pomii neîngrijite, care nu făcea nici ei doi bani; și, chiar pe când sedea și urla după Mrs Meadowfill, Snopes în persoană străbătu curtea cu un știulete de porumb și cu o bucată de frânghie, și prinse piciorul porcului în laț, și jumate-l târî, jumate-l mâna înapoi prin curte, și dispărău cu el, bătrânul Meadowfill plecându-se din scaun afară, pe fereastră, răcnind și înjurându-i pe-amândoi și după ce dispăruseră.

A doua zi dimineață era gata instalat în scaun, la fereastră, când într-adevăr că văzu porcul venind în trap pe potecă și intrând la el în livadă; era încă apăcat pe fereastra deschisă urlând și-njurând, când îngălata de nevastă-sa se ivi din casă legându-și o basma pe cap și grăbindu-se pe potecă spre ușa din față-ncuiată a lui Snopes, până ce

răgetele lui Meadowfill, care nu-ncetaseră-o clipă, o-ntoarseră din drum. În timpul ăsta cei mai mulți dintre vecini s-adunaseră să privească la ce-avea să urmeze: bătrânul încă mugind și blestemând din scaunul lui rulant din fereastră, în timp ce nevastă-sa-ncerca singură să-mpingă porcu-afară din curtea ne-mprejmuită, când își făcu apariția chiar Snopes în persoană (de unde toată lumea știa că stătuse ascuns și pândind) și c-un aer nevinovat, uimit, cerându-și parcă scuze, cu știuletele de porumb și cu frânghia cu laț, îl prinse și-l luă de acolo.

Data următoare Meadowfill era cu pușca – o vechitură calibră 22, prăpădită, c-un singur glonț, vreau să zic c-arăta cumpărată de la vechituri numai pentru c-o vedea la el în mâna, cu toate că nimeni nu știa să-și fi lăsat scaunul cu roți și fereastra (ca să nu mai vorbim de porc), destulă vreme ca să fi putut umbla să caute băiețașu', al cui o fi fost, și să se fi târguit cu el sau să-l fi terorizat ca să i-o smulgă; lumea din oraș pur și simplu nu-și putea imaginea c-a fost și el odată-un băiețaș focos și mândru că are-o pușcă de douăjdoi c-un singur glonț și că toți anii ăstia o ținuse amintire-a unor vremi de puritate și de inocență. Dar o avea și-avea și cartușe la ea – nu cu gloanțe, cu alice fine din care folosesc și naturaliștii: nu-s în stare nicidecum s-omoare porcu', nici măcar să-l rănească cine știe ce de la distanță asta. De fapt, unchiul lui Charles zicea că-n realitate Meadowfill nici nu voia să gonească porcul: voia doar să tragă-n el în fiecare zi, aşa cum alții joacă crochet sau loto.

De la masă se repezea direct la fereastră să se ghemuiască-n locul lui de pândă pe roate până ce-apărea porcul. Apoi (pentru asta trebuia să se ridice de pe scaun) se scula și ridică încetișor și fără zgomot cerceveaua și oblonul (ungea regulat ambele șarniere ca s-alunece ușor și să nu scârțâie, și pusese mânera la amândouă, jos, ca să le poată ridică pe-oricare, dintr-o singură mișcare) și trăgea, porcul tresărind convulsiv, sărind și-apoi uitând, și-apucându-se din nou de treaba lui, până la-mpușcătura următoare, dar în cele din urmă vagi

procese cerebrale stabiliră o corelație între pișcătură și pocnitură, și după împușcătura următoare se ducea acasă ca să nu se mai întoarcă decât a doua zi dimineața. Până când, într-un târziu, stabili o conexiune și între piersicile risipite pe jos și ostilitatea generală, și timp de o săptămână nu se mai arăta deloc; apoi s-a zămislit prin vecini legenda că Meadowfill încheiașe-o convenție cu băiatu' care aducea ziarele de Memphis și de Jackson (el nu cumpăra ziar pentru că niciun fel de știre care să-l coste un dolar pe lună nu-l interesa) să scotocească prin cutiile de gunoi din vecinătate și să-mprăștie momeala pe la el prin livadă noaptea.

Acuma lumea din oraș se-ntreba mai mult decât oricând ce anume avea Snopes de gând să facă. Adică era normal ca ei să se fi așteptat ca Snopes să-și țină porcu-acasă, după ce bătrânul Meadowfill trăsese-n el prima oară. Sau chiar să-l vândă, c-asta era ocupația, meseria lui Snopes, cu toate că nimeni probabil n-ar fi dat prețul pieței per kilogram-corp de porc, care-avea-n el pași sau cinșpe luni de-alice de plumb numărul zece. Până ce unchiul lui Charles zicea că ei ghiciseră intenția, speranța lui Snopes: că-ntr-o bună zi, din eroare sau din greșală, sau din simplă furie, târât de viciul lui peste opreliștile moralei sau fricii de consecințe, ca un bețiv sau ca un cartofor, Meadowfill o să pună-un cartuș cu glonț la care Snopes nu numai că-l va da în judecată că-i omorâse porcul, va invoca și ordonanța comunală contra utilizării armelor de foc între hotarele orașului, ca săncerce cu astea două un fel de șantaj contra lui Meadowfill și să-l facă să-și poată vinde terenul lui societății de petrol. S-a-ntâmplat atunci chestia cu Essie Meadowfill.

Era un caporal din infanteria marină. Lumea din oraș n-a aflat niciodată cum a făcut Essie de l-a cunoscut și unde. Nu fusese niciodată nicăieri, afară doar de-o zi la Memphis, întâmplător, cum se duce orice om din Mississippi de nord, căcar o dată pe an. Nu lipsise niciodată, nicio zi, de la bancă, afară de condeciul de vară, pe care, precum foarte bine știa toată lumea, îl petrecea îndurându-și partea ei

din povara scaunului rulant. Și cu toate astea-l cunoscuse, poate printr-o agenție de corespondență pentru suflete solitare. În orice caz, cu pachetele de târguieli zilnice la ea, așteptă la autogară sosirea autobuzului de Memphis și coborî el, el, pe care Jeffersonul nu-l văzuse-n viața lui, îi luă sacoșa cu de-ale băcăniei, pornind pe stradă alături de Essie, care-acuma era-n întârziere c-un ceas (lumea se deprinsese să-ndrepte ceasul după ea). Și oamenii și-au dat seama că „ștearsă”, „timidă” era probabil, de ani de zile, un termen greșit în ceea ce privea, pentru că, evident, nu o fată meritând asemenea caracterizare ar fi putut să-mbobocească, să se deschidă, să devină atât de sinceră și de tandră, și de feminină, într-un timp atât de scurt, cât trecuse de la sosirea autobuzului. Și „liniștită” avea să se dovedească și el un termen impropriu; ea urma să aibă nevoie de hotărâre, și dacă infanteristul de marină știa, și dacă nu, când au intrat amândoi în casă și s-au dus de-a dreptul la scaunul rulant, în gura tunului, cum ai zice, a turbării, în comparație cu care înjuratul băieților și-aruncatul cu pietre la câini și chiar și trasul cu muniție veritabilă în porcul lui Snopes semănau mai mult a istericale de rutină, pentru că de data asta infractorul periclită sistemul de servitudine pe baza căruia trăia Meadowfill, și i-a zis: „Papa, îți prezint pe McKinley Smith. Mă mărit cu el”. După care ieși cu el în stradă cinci minute mai târziu și-acolo, în văzul cui voia să se uite, îl sărută – poate că nu era pentru prima oară-n viața ei că-l săruta, dar probabil că era prima oară-n viața ei că săruta pe cineva fără să se preocupe (ba mai mult: fără să-i pese) dacă săvârșea un păcat sau nu. Și evident că McKinley era și el un bărbat mai mult sau mai puțin hotărât: fiu de fermier arendaș din Texasul de est, care pesemne că de-abia dacă auzise de Mississippi până a fi întâlnit pe Essie unde-o fi fost și cum o fi fost când a-ntâlnit-o; și care, odată ce și-a dat seama că din cauza scaunului rulant și-a mamei cenușii, Essie n-o să se despartă de familie ca să rămână cu el, orice să intâmpla, ar fi trebuit să renunțe și să se întoarcă-n Texas cu primul autobuz.

Sau poate că hotărârea lor era una și-aceeași, rod al conlucrării, precum părea că și celealte toate câte le-aveau erau în comun. Fără vorbă îi legă o soartă și-un destin, și de le-o fi fost norocoasă steaua, și de nu. Pentru că amândoi acționau la fel. Deveni din capul locului limpede că el aruncase sorții: rămânea la Jefferson. Cum de la o vreme-ncoace (era-n ianuarie 1946, Charles venise-acasă, și ce-a urmat, a văzut cu ochii lui) Statele Unite erau pline de foști combatanți, urmând pe la diferite școli, fie c-aveau aptitudini, fie că nu, sau că realmente voiau să-nvețe ceva sau nu, lucrul cel mai simplu pe care-ar fi trebuit el să-l facă ar fi fost să intre la școala profesională, care tocmai fusese deschisă pe lângă pensionatul din Jefferson, și acolo-ar fi putut, pe cheltuiala statului, s-o țină de mână măcar o dată pe zi, așteptând ca-n cele din urmă meschinăria să-l ucidă pe bătrânul Meadowfill. Dar infanteristul de marină-al lui Essie excluse ideea unor studii superioare, tot atât de prompt și de categoric ca și Essie, și pentru același motiv. El spunea așa: „Am fost soldat doi ani de zile și-n timpul ăsta, singurul lucru pe care l-am învățat a fost că singurul loc în care ești în siguranță e-o groapă individuală, de preferință c-un capac de fier deasupra, pe care să-l tragi după tine. Vreau să-mi am groapa mea individuală. Numai c-acuma nu mai sunt soldat, așa că pot să-mi aleg ce loc îmi place și chiar să mi-l aranjez. Am să-mi fac o casă”.

A cumpărat o parcelă mică. În Cartierul Eula, firește. Își, firește, c-a ales-o Essie. Nici măcar nu era prea departe de locul unde-și trăise ea cea mai mare parte din viață; de fapt, după ce casa-ncepuse să se ridice, Meadowfill (era obligat, dacă nu voia să renunțe la porc și să se ducă să se-ntindă-n pat) putea să stea chiar acolo, la fereastră, și să vadă fiecare scândură cum se-nalță-n fiecare zi: permanent memento și avertisment: să nu cuteze să facă greșeala de-a muri. Ceea ce măcar era un motiv serios ca să stea în fotoliul rulant la fereastră, pentru că porc nu mai avea. El, porcul, renunțase – sau cel puțin deocamdată. Sau renunțase Snopes – deocamdată. Porcul apăruse-n ultima misiune

cam în aceeași zi în care Essie își adusese infanteristul de marină acasă, la acea primă întrevedere, și de-atunci nu se mai arătase prin livadă. Snopes îl mai avea încă sau avea destui alții (îți dădeai seama când bătea vântul dintr-acolo), sau – cum asta era meseria lui – putea să-l fi înlocuit oricând ar fi socotit că venise iar vremea. Dar, pentru moment cel puțin, sistase operațiile, cărpise gardul sau (vecinii aşa credeau) pur și simplu nu mai lăsa poarta neînchisă în zilele pe care le socotea strategice. Așa c-acum tot ce-avea bătrânul Meadowfill de privit era casa.

McKinley și-o construia singur făcând toată munca brută și luase un dulgher de meserie care să-i însemne unde să taie scândurile, și bătrânul pândind, clocotind din scaunul rulant de după fereastră, fără să aibă măcar porcul pe care să-și verse furia. Evident, cum îi era și obiceiul, Meadowfill trebuie că-și avea pușca-ncărcată la-ndemână. N-avea niciun fel de mijloc de-a ști că porcul n-o să mai vină iar, și-n oraș lumea chiar începușe să facă tot felul de presupuneri cam cât o să mai țină, cât o să mai poată rezista până să tragă cu pușca-n vreunul din ei – în McKinley sau în dulgher. Acuma trebuie să fie dulgherul, dacă Meadowfill nu voia să tragă la lumina lanternei de buzunar, pentru că-ntr-o zi (venise primăvara), McKinley luase și-un catâr, și-n oraș s-a aflat că arendase-un petic de pământ, la două mile-afară din oraș, și că punea bumbac pe el. Acuma casa era aproape gata, doar ușile și ferestrele mai rămăseseră de montat, și finisatul, pe care nu le putea face decât dulgherul specialist, aşa că McKinley pleca-n fiecare dimineață-n zori cu catârul ca să lipsească până la asfințit. Probabil că atunci a fost când bătrânul Meadowfill a atins culmea absolută a furiei și neputinței: McKinley ar mai fi putut fi hărțuit și terorizat ca să-și vândă parcela și casa, chiar neterminată, poate chiar și c-un câștig. Dar niciun om în toată firea n-o să cumpere-o recoltă de bumbac care încă nici n-a-ncolțit. Nimic nu mai putea să-l ajute-acum decât moartea – a lui sau a lui McKinley.

Pe urmă s-a-ntors porcul. Pur și simplu a reapărut; probabil că-ntr-

o dimineată Meadowfill s-a dus pe roate de la masă la fereastră, aşteptându-se să dea cu ochii de nimic altceva decât de produsul încă-al unei zile de insultă statică când, porcul iar acolo, scurmând după spiritele piersicilor de anul trecut, ca și cum o zi n-ar fi lipsit. De fapt, poate că-n momentul său, Meadowfill chiar asta voia să credă: că porcul nu lipsise nici măcar o zi și că tot ce se-ntâmplase de-atunci încocace și-l ultragiase nu fusese decât un vis, și chiar visul său putea fi descăntat de-mpușcătura pe care-o să tragă el acum. Si asta să-ntâmplă imediat; evident că ținuse pușca-ncărcată la-ndemână tot timpul; câțiva dintre vecini ziceau că auziseră-mpușcătura juvenilă și rea când erau încă-n pat.

Până către prânz, zgomotul ei se-ntinsese-n tot orașul, dar Gavin, unchiul lui Charles, a fost unul dintre cei care i-au simțit și reculul. Tocmai pleca de la birou ca să se ducă-acasă la masă, când a auzit pașii pe scară. A intrat Res Snopes cu o hârtie de cinci dolari în mână, gata pregătită. A pus-o pe birou și a zis:

— Bună dimineață, dom-le-avocat. N-am să vă ţin mult. Vreau un mic sfat – cam de cinci dolari. Stevens nu s-atișseseră încă de bancnotă: doar și-a dus ochii de la ea la stăpânul ei, care era știut că nu dăduse niciodată cinci dolari pe ceva, pe care să nu-l poată vinde măcar cu douăcinci de centi câștig: E vorba de porcu' săla-al meu în care domnu' cel bătrân – Mr Meadowfill – îi place să tragă cu alice de-alea de păsărele.

— Am auzit de el, zise unchi-su. Da', precis, ce vrei pe ăștia cinci dolari? Unchi-su i-a povestit lui Charles: Snopes, în picioare-n fața biroului, fără mistere: doar politicos și impenetrabil. Ca să-ți spun ce știi și dumneata? C-odată ce-l dai în judecată pentru că și-a rănit porcul, el o să invoce legea care interzice circulația liberă a vitelor în lăuntrul orașului? Ca să-ți spun ce știi de-un an de zile, de când a tras prima oară-n el? Sau întărești gardul, sau descotorosește-te de porc.

— Costă-o mulțime de parale să hrănești un porc, zise Snopes. Cât

privește să mă descotorosesc de el, domnu' acela bătrân a tras atâtea alice-n el, că mă-ndoiesc c-oii mai găsi pe cineva să-l ia.

— Atunci mănâncă-l!

— Un porc întreg, un om singur? Ce să mai zic că uite, se fac aproape doi ani de-alice băgate-n el.

— Atunci dă-l de pomană, zise Stevens și-ncercă să se opreasca, dar era prea târziu.

— Vasăzică, asta-i părerea dumneavoastră de om de legi. Să dau porcu' de pomană. Mulțumesc. Foarte mulțumesc, zise, întorcându-se să iasă.

— Stai, făcu Stevens. Uite, și-i întinse bancnota.

— Am venit la dumneavoastră să vă dați părerea de om de legi, zise Snopes. Mi-ați dat-o: dă porcu' de pomană. Pentru asta vă datorez onorariu. Dacă cinci dolari nu-i destul, spuneți. Și a plecat. În capul lui Stevens gândurile se precipitau; nu-și zicea: *De ce m-a ales tocmai pe mine?* Pentru că asta sărea-n ochi: actul prin care proprietatea în discuție ajunse pe numele Essie Meadowfill el îl redactase; apoi, era singura persoană din Jefferson, în afara familiei Meadowfill, cu care bătrânul Meadowfill avusese ceva care să semene a relații omenești, în aproape douăzeci de ani de zile. Nici măcar: *Ce nevoie-avea Snopes să semnaleze unui străin, om de lege, ne-om de lege, c-avea de gând să dea porcul de pomană?* Și nici măcar *Dar de ce m-a făcut să fiu eu primul care să pronunț cuvintele și astfel tehnicește să constituie un aviz juridic remunerat?* Nu, ce gândeau Stevens era: *Cum are el de gând dând porcul, să-l oblige pe Meadowfill să vândă fâșia aia da pământ?*

Unchi-su Gavin zicea totdeauna că tot ce-l interesa în realitate nu era adevărul, și nici măcar dreptatea: că tot ce voia era să știe, să descopere, fie că rezultatul îl privea, fie că nu; și că-n scopul ăsta, orice mijloc era valabil, cu condiția ca să nu lase martori ostili, nici dovezi incriminatorii. Charles nu-l credea; unele dintre metodele lui i se păreau nu numai prea brutale, dar mai și durau prea mult; și sunt anumite lucruri pe care pur și simplu nu le faci nici chiar când vrei să

afl. Dar unchi-su zicea că Charles se-nșală: curiozitatea-i o stăpână căreia sclavii nu șovăie să-i aducă nicio jertfă.

Buclucul, în cazul acesta, era că unchi-su nu știa nici el singur ce caută. Două metode avea – investigația și observația – și trei căi – Snopes, porcul și Meadowfill – ca să descopere ceva ce-ar putea să nu-și dea la timp seama ce-i, chiar după ce-ar afla. De investigație nu putea face uz, pentru că singurul care-ar ști eventual răspunsul – Snopes – spusesese tot ce socotise el că-i bine să se știe. Și nu putea face uz de metoda observației cu porcul, pentru că se mișca de colo până colo, ca și Snopes de altfel. Ceea ce-i lăsa un singur nemîscător: bătrânlul Meadowfill. Așa c-a doua zi dimineața l-a luat pe Charles și, când s-a luminat de ziuă, erau amândoi la pândă în mașina lui unchi-su parcată-ntr-un loc de unde puteau să vadă casa Meadowfill și livada, și poteca ducând la casa lui Snopes și, constituind celălalt punct al triunghiului, căsuța nouă pe care McKinley Smith aproape c-o terminase. Au stat așa două ceasuri. L-au văzut pe McKinley plecând cu catârul la peticul lui cu bumbac. Apoi ieși și Snopes din curte și-o apucă pe potecă spre oraș, spre piață. Veni timpul și ieși și Essie să se ducă la slujbă. Apoi rămase numai bătrânlul Meadowfill pândind din dosul ferestrei. Numai porcul mai lipsea.

- Dacă asta aşteptăm, zise Charles.
- De-acord, zise unchi-su.
- Vreau să zic s-abatem atenția ochilor care probabil că ne urmăresc de cel puțin două ceasuri ca să ne vadă plecând.
- Nici eu n-am avut poftă de venit, zise unchi-su. Dar trebuia, sau de nu, trebuie să-i dau înapoi și cinci dolari.

Și a doua zi dimineață, același lucru. Dar acum era prea târziu ca să mai poată renunța; investiseră amândoi prea mult, fără să mai socotim dolarii lui Snopes: două zile de deșteptat înainte de ivirea zorilor, două ore de șezut în mașina parcată, fără o ceașcă de cafea măcar, urmărind ceva ce nu erau siguri c-o să-și dea seama ce-i, când or vedea-o. Era a treia dimineață; McKinley cu catârul lui plecaseră

conform orarului: atât de regulat și de normal, încât nici el, nici unchi-su nu și-au dat măcar seama că nu-l văzuseră încă pe Snopes, până-n clipa-n care Essie Meadowfill ieși din casă, pornind spre slujbă. Pentru Charles a fost ca un şoc, cum e când sari în sus, pomenindu-te că te trezești fără să fi știut că adormiseși: unchi-su era gata, coborând din mașină, să-nceapă să alerge, când văzură porcul. Adică porcul era, și făcea exact ce să-așteptau să facă: să se ducă-n trapul lui porcin, mărunt și hotărât, în livada lui Meadowfill. Numai că nu era acolo unde-ar fi trebuit să fie când apăruse prima oară. Se ducea-n cotații să-așteptau să se ducă, dar nu venea de unde-ar fi trebuit să vină. Venea nu din direcția casei lui Snopes, ci dintr-o stradă lângă McKinley Smith. Unchi-su alerga deja, poate din ceea ce Ratliff numea un simplu instinct sau simț înnăscut al lui unchi-su de-a fi acolo unde trebuia să se-ntâmplice ceva, chiar dacă n-ajungea totdeauna la timp, grăbindu-se – și Charles, de asemenea, firește – să traverseze strada și curticica, și să intre-n casă înainte ca bătrânul Meadowfill să poată vedea porcul pe fereastră și să tragă.

Unchi-su n-a bătut la ușă: au intrat în goană, alegând prin simplu simț de orientare ușa-ndărătul căreia trebuia să fie bătrânul Meadowfill, ca să facă uz de acea anume fereastră, și chiar acolo era, apăcat înainte-n fotoliul rulant la fereastră, cu cerceveaua ridicată, dar cu storul încă lăsat, pușca mică pe jumătate ridicată-n mâna, cealaltă mâna apucând mânerul storului să-l ridice dintr-o smucitură. Dar el – Meadowfill – ședea încă și se uita la porc. Lumea din oraș se deprinsese să vadă pe mutra lui meschinărie și ranchiușă, și furie: era ceva firesc. Dar de data asta nimic pe față lui decât exultare plină de răutate. Nici măcar n-a-ntors capul când au intrat Charles și cu unchi-su: doar ce-a zis:

— Veniți încoa'!, aveți locuri la tribuna de onoare! Acuma-l puteau auzi înjurând: nu înjurături sănătoase, bădărănești, cum auzi pe stradă, ci expresii obscene, pe care le murmuri încet, în casă, și-și zicea, Charles, de le folosise cumva vreodată, acuma, la părut lui

cărunt s-ar fi cuvenit să le fi uitat.

Apoi începu să se ridice de pe scaunul rulant și-atunci a văzut-o și Charles – o bucată de ceva, puțin mai lungă decât o cărămidă, înfășurată-n niște sac de iută, legată cu o sfoară de-o crăcană a piersicului celui mai apropiat, cam la vreo zece pași de casă, țintită spre fereastră, și unchi-su zicând:

— Stai! Stai! Nu-l ridică! Și-ntinzând chiar mâna spre stor, dar prea târziu; bătrânul Meadowfill era-n picioare-acum; rezemase pușca de fereastră, apucă mânerul cu mâinile-amândouă și smuci storu-n sus. Și-atunci se-auzi împroșcătura seacă, scurtă, rea, de cartuș douăjdoi, din piersic: unchi-su zicea că se uita la stor ridicându-se și văzuse cum rețeaua de sărmă se sfârteca și dispărea la suful în miniatură; lui Charles se păruse chiar c-aude alicele minusculе șuierând și izbind în burta și-n pieptul bătrânlui, care mai mult sări decât căzu-ndărăt în scaunul rulant ce-alunecă lăsându-l lat întins pe spate pe dușumea, unde rămase-o clipă, cu-o expresie de teribilă indignare uluită: nu durere, nu angoasă, nu spaimă: doar indignare, sărind în sus și-ntinzând mâna s-apuce pușca.

— A tras cineva-n mine!

— Bine-nțeles, făcu unchi-su luându-i pușca din mâna. Porcu-a tras. Poți să-i mai spui ceva? Stai acum liniștit să vedem ce-i.

— Pe dracu' porc, făcu bătrânul Meadowfill. A fost ticălosu-ticăloșilor ăla de McKinley Smith!

Rănit nu era, doar ars, bășicat de puzderie de-alice mărunte, care pătrunseseră nu numai prin pantaloni și prin cămașă, dar și prin izmenele groase de iarnă, până sub piele.

Furibund ca un bărzăun, spumegând, urlând și-njurând și mai încercând încă să-i ia pușca din mâna lui Gavin (apăruse-n odaie acum și Mrs Meadowfill, cu basmaua gata-nnodată sub bărbie, de parc-un fel de telepatie desprătată și fatalistă-i comunicase, ca o celulă fotoelectrică de-alea care-ți deschid ușile, clipa-n care porcu-ncălecase hotarul lor ne-mprejmuit) până ajunsese în cele din urmă de se istovi

și-ajunse-ntr-o stare care la el se putea numi rațională. Atunci le povesti: cum Snopes îi spusese acum două zile lui Essie că-i dăduse lui McKinley porcul ca dar de inaugurat locuința nouă, sau poate chiar, spera Snopes – dar de nuntă-ntr-una din zile, curând, și unchiul lui Charles care zicea:

— Stai un moment. Ți-a zis Essie că Mr Snopes i-a dat porcul lui McKinley sau ți-a zis că Mr Snopes i-a zis că i l-a dat?

— Cum? sări Meadowfill. Ce? Și iar începu să-njure.

— Stai liniștit, zise unchiul lui Charles. Un an de zile-ai tras în porcu' ăla fără să-i faci nimic, aşa c-acuma gândesc că poți să rabzi și dumneata o-mpușcătură. Da' trebuie să chemăm un doctor pentru nevasta dumitale.

Unchi-su luase și pușca: o capcană, făcută de mâna, foarte isteață: o pușcă ieftină c-un singur foc, tot calibru 22, cu țeava și cu patul retezate, fixată de-o scândură, și toată drăcovenia-nvelită-ntr-o bucată de sac și legată de crăcana pomului, o bucată de sârmă de bobinaj subțire și tare, mergând, printr-o serie de piulițe, până la cerceveaua storului și cu gura țevii țintită spre centrul ferestrei cam la două palme de pervaz.

— Dacă nu s-ar fi ridicat în picioare ca să tragă storul, l-ar fi izbit drept în obraz, zise Charles.

— Și ce-i cu asta? zise unchi-su. Crezi că ăluia care-a pus-o-aici îi păsa? Sau îl speria și-l înfuria, și-l făcea să-alerge la Smith cu pușca asta... – avea glonț acum, glonț lung, de armă ghintuită; de data asta Meadowfill avea de gând să tragă adevărat în ce trăgea – și să-l silească pe Smith să-l omoare-n legitimă apărare sau, dacă-mpușcătura-l orbea sau îl omora chiar acolo-n scaunul rulant, atunci problema era rezolvată. Tat-su mort, logodnicu-n pușcărie că-l omorâse, și numai Essie cu care să aibă de-a face.

— Deșteaptă chestie! făcu Charles.

— Mai rău. Urâtă. Nimeni n-ar fi crezut vreodata că o capcană ca asta ar fi putut fi inventată de-altcineva decât de-un fost combatant

din Pacific, oricât ar fi negat el.

— Și totuși, deșteaptă. Chiar și Smith ar fi de-acord.

— Da, zise unchi-su. De asta am vrut să vii și tu. Ai fost și tu soldat.

S-ar putea să am nevoie de-un interpret ca să mă-nțeleg eu el.

— Eu n-am fost decât maior, zise Charles. N-am avut niciodată trupă de comandat ca să am ceva de spus unui sergent, mai ales unuia din infanteria marină.

— N-a fost decât caporal.

— Da' tot în infanteria marină.

Numai că nu s-au dus întâi la Smith; acuma-n orice caz era la câmp, la bumbac. „Sí, își zicea Charles, dacă-i Snopes, n-o să fie nimeni nici la Snopes acasă.” Dar era. Le-a deschis chiar Snopes în persoană; purta șorț și-n mâna ținea o tigaie; și-n tigaie un ou prăjit.

— Dom'lor, făcu el. Poftiți.

— Nu, mulțumesc, zise unchiul lui Charles. N-o să te țin mult. Cred că-i a dumitale. Era acolo o masă; unchi-su puse pachetul-nvelit în cârpă de sac pe masă, trase de colțul cârpei și pușca mutilată alunecă pe masă. Și tot nimic, absolut nimic pe fața sau în glasul lui Snopes:

— Asta-i ce numiți dumneavoastră, juriștii, corp delict, nu?

— Întocmai, zise unchiul lui Charles. Toată lumea știe astăzi ce-s alea amprente digitale, cum știe și ce-i o capcană.

— Da, făcu Snopes. Probabil că nu mi-l faceți cadou.

— Exact, zise unchi-său. Ți-l vând. Pe-un act de donație către Essie Meadowfill, pentru fâșia de pământ pe care vrea să ț-i-o cumpere societatea de petrol, plus cele treisprezece picioare pe care Mr Meadowfill credea că le stăpânește. Și-acuma chiar că Snopes nu făcea nicio mișcare, imobil cu oul răcit în tigaie. Așa stau lucrurile, zise unchi-su. Și-n cazul ăsta mă duc să văd dacă McKinley Smith vrea să cumpere.

Snopes se uită o clipă la unchiul lui Charles. „Era deștept: trebuie să i se recunoască”, își zise Charles.

— Gândesc că trebuie, zise el. Probabil c-așa aş face și eu.

- Chiar aşa socoteam, zise unchi-su.
- Gândesc că trebuie să-l văd pe vărul' Flem, zise Snopes.
- Gândesc că nu-i nevoie, făcu unchi-su. Viu direct de la bancă.
- Gândesc c-aşa aş fi făcut şi eu, zise Snopes. La ce oră sunteţi la birou?

L-ar fi putut găsi pe Smith, el şi cu unchi-su, la el acasă către asfinţit. Dar nu era nici măcar amiază când Charles şi cu unchi-su stătea la gardul peticului de pământ şi priveau cum McKinley şi cu catârul lui veneau de-a lungul brazdei de pământ negru, răsturnată şi-ncremenită-n urma cormanei plugului. Apoi se opri şi el, de cealaltă parte a gardului, în faţa lor, în salopetă şi-n bocanci cazoni, gol de la brâu în sus. Unchiul lui Charles îi întinse actul.

- Uite, zise.
- Smith îl citi.
- E pentru Essie.
- Atunci însoră-te cu ea, zise unchi-su. O să puteţi vinde parcela şi să vă cumpăraţi o fermă. Nu asta vreţi, amândoii? N-ai o cămaşă sau o flanelă aici la dumneata? Pune-o şi mergi cu mine; catârul o să-l aducă maiorul.
- Nu, zise Smith; vârî, îndesă, împinse actul în buzunar întorcând catârul. Îl aduc eu. Mă duc întâi acasă. N-am de gând să mă-nsor cu nimeni nebărbierit şi fără cravată.

Pe urmă-au trebuit să-l aştepte pe pastorul baptist să se spele pe mâini şi să-şi pună şi cravata; Mrs Meadowfill purta prima pălărie cu care-o văzuse cineva vreodată; arăta parc-ar fi fost şi prima pălărie făcută de cineva pe lumea asta.

- Ce-i cu papa? făcu Essie.
- Oh, făcu unchiul lui Charles. Vorbeşti de scaunul ăla rulant. Acuma-i al meu. Drept onorariu. Am să ţi-l dau dumitale şi lui McKinley ca dar de botez, îndată ce-o s-aveţi dreptul.

Pe urmă, două zile mai târziu, la birou.

- Vezi, zicea unchi-su. Nu-i nicio speranţă. Chiar când reuşeşti să

te debarasezi de-un Snopes, e-un altu gata-n spatele tău, până n-apuci nici să te-ntorci.

— Asta aşa-i, zise Ratliff senin. Cum ridici ochii, vezi că nu s-antâmplat nimic decât c-a mai apărut un Snopes.

Cincisprezece

Când a ajuns Charles acasă, Linda Kohl se-ntorsese și ea. Din războiul ei: sănțierul naval Pascagoula, unde până la urmă tot ce-a vrut a făcut, și-a ajuns nituitoare; nituitoare bună, îi spusese unchi-su Gavin. Cel puțin mâinile, unghiile o dovedeau: nu mușcate, mâncate: tocite de uzură. Și-avea acumă o foarte frumoasă meșă albă, realmente superbă, impresionantă, de la frunte pin' la ceafă, aproape ca un panaș. Un panaș turtit; de fapt, gândeа el, poate că asta și era: un panaș căzut, turtit deasupra craniului, în loc de-a se-nălța semet, revârsându-se apoi pe spate; era toamna lui 1945 acum și nobilul cavaler terminase cu turnirurile și cu balaurii; îi măcelărise războiul pe toți, îi istovise, îi demodase.

Charles se gândeа acumă că de fapt toți cavalerii rătăcitori americani reformatori liberali n-o să mai aibă ce face, acumă când până și locșoare, pe vremuri uitate de lume, ca Yoknapatawpha din Mississippi, erau fertilizate până peste cap, nu numai cu prețul săngelui soldaților, dar și cu cei doi sau trei, sau patru dolari pe oră, băgați pe gât ălorlalți foști nituitori și zidari, și mecanici, ca Linda Kohl Snopes, adică Linda Snopes-Kohl, voia să zică, atât de repede, că n-aveau timp să-i cheltuiască. Chiar și cei doi finlandezi comuniști, chiar și cel care tot nu era încă-n stare să vorbească englezete, sembogătiseră-n timpul războiului și trebuie să-ajungă capitaliști, investind bani în speculații la bursă *à la hausse*, pentru simplul motiv că nu-și achiziționaseră încă un loc al lor, destule de mare, în care să-ncuie banii când le-ntorceau spatele. Cât despre negri, acumă aveau la Jefferson un liceu mai nou și mai frumos decât aveau albi. Plus automobile și aparate de radio, și răcitoare electrice, pline cu sticle de bere, cumpărate cu bani gheăță și plătite cu prețul săngelui, care cel puțin n-avea linie de demarcație rasială, în niciuna din barăcile fără

lumină electrică și fără storuri la ferestre, și fără canalizare: plus, iarăși, legile noi, de revoluție socială, care-aboliseră nu numai foamea și inegalitatea, și nedreptatea, ci și munca, substituindu-i o nouă vocație sau profesie, pe care singur î-o alegeai și pentru care nu-ți trebuia nici o-nvățătură de niciun fel: simpla producție de copii. Așa că Linda nu mai avea peste ce să se plece cu bunăvoie-n Jefferson. Dacă stăteai să te gândești, nu mai avea nimic, nicăieri, peste care să se plece, pentru că rușii-i lichidaseră pe nemți, și nici chiar ei nu mai aveau nevoie de ea. De fapt, dacă stăteai să te gândești, ea nu mai avea absolut nimic ce face-n Jefferson, acuma că unchi-su Gavin se-nsurase – dacă și-l dorise cumva vreodată pentru ea. Pentru că poate c-avea dreptate Ratliff și orice-o fi vrut ea vreodată de la el, nu de bărbat l-a vrut. Așa că, de fapt, aproape că trebuia să te-ntrebi de ce mai stătea-n Jefferson acuma, când toată ziua n-avea nimic de făcut decât s-aștepte, să-și treacă vremea-ntr-un fel, până să vină noaptea și somnul în mausoleul ăla-n stil colonial al lui Snopes, cu canalia aia bătrână de Snopes, care-avea nevoie de-o fiică tot atât cât avea nevoie de-o cravată de rezervă și de înc-o pălărie. Așa că poate c-aveau toți dreptate de data asta și că, la urma urmei, ea n-o să mai rămână multă vreme-n Jefferson.

Dar pentru moment era acolo, zicea unchi-su, cu unghiile nu uzate de-atâta forjat acuma, ci tăiate până-n carne, ca să le curețe (și, fie că unchi-su adăugase sau nu: să le feminizeze) din nou, fără vapoare de nituit și cu panașul ei alb, realmente impresionant, turtit pe creștet în lupte vitejești și cu toți balaurii uciși. Numai că nici chiar munca de fierar nu fusese de-ajuns. Ce voia el să spună e că ea nu-mbătrânise. Nu, nu asta voia el să-nțeleagă zicând că nu-mbătrânise. În ăi trei ani și ceva, dintre decembrie '41 și aprilie '45, cu el se-ntâmplase ceva, sau cel puțin spera el că se-ntâmplase, sau, cel puțin, ceea ce i se părea lui chin și suferință corespunde-n măsură suficientă normelor de chin și de suferință ca să-i fi îmbogățit evoluția lui spirituală și morală, fie c-avusese vreun efect asupra speciei umane, fie că nu, și, dacă-i

purificase sufletul, asta trebuia să se vadă-ntr-un fel și pe dinafără sau cel puțin aşa spera. Dar ea nu se schimbase deloc, și mai puțin o schimba meșa albă din părul ei, care parcă era pusă dinadins, cum obișnuiau unele femei. Când el finalmente – *All right*, finalmente. Ei, și ce-i dacă-n primele trei zile stătuse-aproape tot timpu-acasă, sperând cel puțin să n-aibă aerul că-i cu ochii-n piață, să vadă de nu cumva trece sau vine. Sunt orașe chiar mari decât Jeffersonul și n-au o fată – o femeie – care-n clipa-n care-ai văzut-o, acum opt ani, coborând din aeroplân, te-ai întrebat cum o fi arătând goală, numai că era prea mare pentru tine, că nu era genul tău, afară doar că era tocmai pe dos, că tu erai prea mic pentru ea, că tu nu erai genul ei, ci numai unchi-tu, și că ți-ai petrecut parte din cele zece luni în lagărul nazist întrebându-te dacă el i-o fi dat fusta jos, înainte de-a se fi-nsurat cu mătușa Melisandra, sau poate că și după, și dacă nu, de ce, ce se-ntâmplase, ce nu mersese. Pentru că unchi-su n-o să-i spună niciodată dacă da sau nu, dar cine știe, după trei ani și ceva, poate c-o să-și dea seama văzând-o, pentru că s-ar putea ca o femeie să nu fie-n stare realmente s-ascundă aşa ceva altui bărbat, care era... să zicem un fel de *simpatico*. Numai c-atunci când, în cele din urmă, a văzut-o pe stradă-n a treia zi, n-a fost absolut nimic, nu se schimbase deloc, cu excepția meșei albe, care-n orice caz nu conta – aceeași ca și-n ziua de-acum opt ani, când el și cu unchi-su s-au dus cu mașina la Memphis, la aeroport, s-o ia, la prima vedere puțin cam prea înaltă pentru gustul lui și puțin prea slabă, aşa că-n aceeași secundă-și zicea: *În orice caz uite una care-n ce mă privește n-are nevoie să se dezbrace*, dar aproape-nainte de-a fi apucat să formuleze-și zicea: *O.K., puișor, da' cin ți-o fi băgat în cap c-avea degând?* Și-avusesese dreptate: nu ea pentru el, ci mai curând nu el pentru ea: o să i se mai întâmpile lui încă multe-n viață (spera), dar să dea jos această anume fustă n-o s-apuce, chiar dacă dezbrăca femei prea lungi sau prea subțiri după gustul tău îți rezervă uneori surprize. Da-i bine și-asha; evident că sufletul lui, sau ce-o fi fost, se-ameliorase puțin în cei trei ani și ceva; în orice caz, acuma-și

dădea seama că, dac-aşa i-ar fi fost lui scris, s-o dea jos p-asta-anume, ce i s-ar fi ntâmplat ar fi putut avea, ar fi avut probabil multe nume, dar numai surpriză nu.

Nu mai avea de nituit vapoare şi, mai rău, nu mai era nevoie de nituit vapoare. Aşa că nu numai el, Charles, ci tot oraşul, la un moment dat, mai devreme sau mai târziu, avea s-o vadă – sau să fi se povestească de către cei care-o văzuseră – plimbându-se cu paşi mari, cele mai deseori îmbrăcată-n acelaşi kaki de surplus al armatei de uscat, în care probabil că nituise şi vapoarele, pe străzi lăturalnice şi alei, în oraş sau pe şosea, sau pe poteci, sau pe drumuri de câmp, sau pe ogoare, sau prin păduri, până la două şi trei mile de oraş, singură, mergând nu atât repede, cât apăsat, ca şi cum ar fi umblat ca să scape de insomnie sau poate de mahmureală dup-o beťie.

— Poate că asta să şi fie, zise Charles.

Unchi-su îşi ridică iarăşi ochii din dosar, puţin enervat.

— Asta, ce?

— Ziceai că poate-i de insomnie. Poate că-i de beťie.

— Oh, făcu unchi-su. *All right*. Era din nou cu capu'-n concluzii. Charles îl observa.

— De ce nu te plimbi şi tu cu ea?

De data asta, unchi-su nu şi-a mai ridicat capul.

— De ce nu te plimbi tu? Doi foştii combatanţi, aş putea vorbi despre război.

— Nu m-ar auzi. N-aş avea timp să scriu în carnet mergând, zise Charles.

— Asta vreau să spun şi eu, zise unchi-su. Ştiu din experienţă că ultimul lucru de care-ar avea chef să vorbească doi foştii combatanţi, care n-au împlinit încă cinzeci de ani, e despre război. Nici chiar voi doi n-aţi putea.

— Oh, făcu el. Unchi-su ctea concluziile. Poate că ai dreptate, zise el. Unchi-său ctea concluziile. Te-ar indispune dac-aş încerca s-o pun jos? Unchi-său nu făcu nicio mişcare. Apoi închise dosarul şi se lăsă-n

scaun pe spate.

- Absolut deloc, zise.
- Vasăzică-ți închipui că nu pot, zise Charles.
- Sunt convins, zise unchi-su. Adăugă repede: Nu-ți face inimă rea. Nu-i din vina ta. Sau, la urma urmei, fă-ți! Nu-i din vina nimănui.
- Atunci știi de ce.
- Știu, zise unchi-său.
- Dar n-ai de gând să-mi spui.
- Vreau să-nțelegi tu singur. Probabil că n-ai să mai ai niciodată ocazia. Citești și vezi, și auzi despre asta, în cărți și-n filme, și-n muzică, și la Harvard, și la Heidelberg. Dar ți-e frică să crezi până-n ziua-n care ești realmente pus față-n față, pentru c-ai putea să te-nseli și n-ai putea suporta asta și să fii fericit. Ceea ce nu poți suporta e îndoială.

— N-am fost niciodată la Heidelberg, zise Charles. Unde-am fost e la Harvard și-n lagărul de prizonieri număru' nu-știu-cât.

— *All right*, zise unchi-su, să zicem atunci la liceu și la pensionul din Jefferson.

În orice caz el, Charles, știa acuma ce-i. Și-i spuse. Oh, asta-i. Astăzi știu și copiii ce-i. E frigidă.

— E-un termen freudian tot atât de bun ca oricare altul ca să-nsemne castitate sau discreție, zise unchi-su. Acuma șterge-o! Am de lucru. Maică-ta m-a invitat la masă, aşa că ne vedem la prânz.

Era deci altceva, și unchi-su n-avea de gând să-i spună. Termenul „discreție”, unchi-su îl folosise tot ca să-nțeleagă ceva ce nu spusesese. Dar, până la urmă, Charles își dădu seama ce era, pentru că-l cunoștea destul de bine pe unchi-su ca să priceapă că discreție nu se referea la Linda, ci la el. Dacă-n viață lui n-ar fi fost și el, odată, soldat, nici nu s-ar fi ostenit, necum să fi și așteptat să-i ceară voie lui unchi-su: probabil că, până-acuma, de mult ar fi atras-o-ntr-o capcană, undeva într-un locșor izolat și convenabil din pădure, la una din plimbările ei, în naiva iluzie a celor care n-au fost niciodată-ntr-un război că ea, care

trecuse printr-unul, se va fi-ntrebând de zile-ntregi ce dracu' o fi cu Jeffersonul săta, de ce-și pierdea el sau alt mascul prezantabil atâta vreme de pomană. Pentru că acumă-și dădea seama că tot ce-mpingea tineretul cu-atâta ardoare la război era credința că războiul nu-i decât o unică și nesfârșită ocazie, în prealabil-autorizată, de prădăciuni și tâlhării, că tragedia războiului era că nu te-ntorceai cu nimic din el, ci doar lăsai ceva de preț; că plecai la război cu lucruri cu care, dacă n-ar fi fost războiul, ai fi trăit liniștit o viață-ntreagă cu ele-n tine, fără să fii măcar obligat să știi că-s în tine.

Așa că n-avea să fie el. Soldat fusese, chiar dacă nu se-ntorsese cu răni ca s-o dovedească. Așa că, dacă trebuia să facă uz de forță fizică asupra ei ca să afle ceea ce unchi-su zicea că el nu-și dă încă seama că există, n-o să-și dea seama niciodată; n-o să-i rămână decât să facă și el pe-unu' de-ăia – încă unu' – din oraș care credeau că ea se plimba ca să se trezească dintr-un chef ca să fie gata de-altul, având de gând s-o ducă aşa întruna, după cum arătau unele dovezi sau cel puțin simptome. Care erau: că o dată pe săptămână, miercurea sau joia după-amiază (oamenii-și puteau potrivи ceasul sau calendarul după asta) ea, la volanul automobilului tatălui ei, aștepta în fața băncii când se-nchidea și tatăl ei ieșea, și se duceau la ceea ce Jakeleg Wattman numea, printr-un eufemism, parcul lui de pescuit de la Wyatt's Crossing, și-și făcea provizia de whiskey de contrabandă pe săptămână următoare. Nu-n mașina ei: într-a tatălui ei. Ar fi putut să aibă un stol întreg de automobile, cu-atâția bani căți avea sub curatelă unchi-su, din ce-i dăduse bunică-su, bătrânul Will Varner, bogătașul de la Moșia Franțuzului, sau poate bunică-su și cu taică-su împreună, ca parte sau poate ca rezultat al vâlvei și-al scandalului călăuia de demult, de-acum douăzeci de ani, când maică-sa se sinucisese și presupusul ei amant abandonase și banca, și casa lui strămoșească în mâinile tatălui ei, ca să nu mai vorbim de sculptorul cu care se căsătorește, un ovrei din New York și deci (în convingerea orașului) bogat. Si de condus ea conducea – aşa surdă tun cum era, când și-ar fi

putut foarte bine permite să angajeze pe cineva care să stea alături de ea și să nu facă altceva nimic decât să asculte. Numai că n-angaja. Evident, prefera să umble, să-i iasă prin pori insomnia sau beția, sau ce-o fi fost prețul desperat pe care-l plătea pentru celibatul ei – afară doar, desigur, dacă nu cumva avocatul Gavin Stevens operase cu mai multă abilitate și diplomație în toți acești ultimi opt ani decât crezuse lumea; cu toate c-acuma avea și el nevastă.

Provizia ei: nu a lui taică-su. Pentru că lumea din oraș, din ținut, și-asta știa: Snopes nu bea niciodată, nu s-atingea de băutură. Dar cu toate astea n-ar fi lăsat-o niciodată pe fiică-sa să facă drumul singură. Unii se mulțumeau cu explicația simplă că Wattman, ca fiecare-n ziua de azi, câștiga atâtea parale încât n-avea-ncotro, trebuia să depună ceva undeva, și Snopes, bancher, își făcea socoteala c-ar putea foarte bine să fie la banca lui, aşa că-i făcea lui Jakeleg câte-o vizită, o dată pe săptămână, exact cum ar fi vizitat pe orice alt negustor sau fermier, sau proprietar de mașină de egrenat, dintre clienții sau deponenții importanți ai băncii. Dar erau alții, printre care și unchi-su Gavin și vechiul și bunul lui amic, acel Cincinnatus reprezentant de mașini de cusut, filozof rural și bucolic ieșit din popor, V.K. Ratliff, care mergeau ceva mai departe: că era o chestie de respectabilitate: că-n după-amiezile alea, Snopes nu era numai un simplu bancher, era un cetățean fruntaș și-un părinte; și, chiar dacă fiică-sa unică și văduvă să propria de patruzeci și-și petrecuse cei patru ani de război muncind ca un bărbat într-un săntier naval militar, unde nu știu cum se ntâmpla, dar chiar și femeilor care nu erau nici măcar văduve li se ntâmplau lucruri care nu erau nici pentru fete mari, nici pentru fete bătrâne, el tot n-avea de gând să-l lase să facă singură cinsprezece mile până la spelunca unui contrabandist, ca să cumpere o sticlă de whiskey.

Sau o ladă; pentru că, dacă era vorba de dres după chef, îi trebuia sau în orice caz trebuia să aibă la-ndemână, o sticlă-ntreagă-n fiecare zi. Așa că-n momentul de față, chiar și orașu-și dădea seama că nu-i

vorba doar de chef, pentru că oamenii care-și pot permite-un chef în fiecare zi nu simt nevoia să scape de el, să se trezească, chiar dacă avea timp să-o facă.

Ceea ce făcea să nu rămână decât gelozia sau mânia; ce voia ea să-nvingă, mergând patru sau cinci mile-n fiecare zi, sau, în orice caz, să domine, era mânia frustrării care-i ucidea somnul, că unchi-su Gavin o părăsise-n timpul cât ea era plecată să nituiască vapoare, ca să salveze Democrația, și se-nsurase cu Melisandra Harriss Backus, cum ar zice Thackeray, gândind (Charles) c-ar putea fi mulțumit că nu fusese el cel care să-i dea fusta jos, pentru că tot ce era dedesubt – cu condiția, desigur, ca unchi-su să-o fi dat el jos – l-a-mpins pe unchi-su să se-nsoare cu o văduvă cu doi copii mari, unul din ei căsătorit și el, aşa, că unchi-su putea să fie și bunic încă-nainte de-a ajunge mire.

Dup-aceea pare-se că s-a văzut că nu era nici gelozie, nici mânia implacabilă a frustrării. A venit Crăciunul și-a trecut, și a urmat și restul iernii, și-au intrat în primăvară. Unchi-su nu numai c-ajunsese, dar se și comporta ca mare proprietar rural acum. Foarte adeverat că nu purta nici cizme, nici pantaloni de călărie și, cu toate că un mare proprietar rural poate să arate ca un președinte de asociație studențească a unei facultăți de filozofie, chiar și în Mississippi, el nu-ar fi putut niciodată arăta astfel, pentru că un soc îl încărunkise prematur, și mai curând arăta a pianist de concert sau a reprezentant de Cadillac la Hollywood. Dar cel puțin se comporta ca atare, o dată pe lună și uneori mai des, la Rose Hill, sezând în capul mesei cu noua mătușă Melisandra a lui Charles în față, și-n dreapta și-n stânga cu Linda și Charles, unu-n față altuia, traducând Lindei pe tableta de sidef cele ce se vorbeau. Sau, mai curând, traducând vorbele sale în englezescă audibilă pentru Charles și noua lui mătușă Em. Pentru că nici acum Linda nu vorbea mai mult decât vorbise vreodată: sedea acolo, cu meșa albă peste creștetul capului ca un panaș turtit, mâncând ca un bărbat: Charles nu voia să spună că mâncă urât: mâncă sănătos, cu poftă și arătând... da, zău, ăsta-i exact termenul:

fericită. Fericită, satisfăcută, ca atunci când ai realizat ceva, ai produs, ai creat, ai făcut ceva: ți-ai dat oarecare osteneală, ai cheltuit – poate-o multime de parale – ți-ai pus pielea-n saramură, sau poate-ai trecut chiar peste propriile convingeri; și uite-așa-i, să fie-a dracului de treabă, da' a ieșit exact aşa cum ai fi vrut, poate chiar mai bine decât ai îndrăznit să speri. Ceva ce ți-ai dorit pentru tine și n-ai putut, și n-cepusești să crezi că nici nu-i posibil, că nu-i aşa, până ce-o faci tu însuți, poate când pentru tine-i prea târziu, nu mai ai nevoie, dar cel puțin ai dovezi că se poate.

Și după aceea, în salon la fel, cafea și coniac pentru cucoane, și porto, și-o țigară de foi pentru Charles, cu toate că unchi-su tot la pipele de cocean de porumb rămăsese, care-n orice caz nu costă decât cinci centi. Tot c-un aer fericit, satisfăcut și-acuma; și-acel încă ceva, pe care Charles îl percepuse, îl recunoscuse: un sentiment de proprietar. Ca și cum Linda însăși, ea inventase realmente toată afacerea: pe unchi-su Gavin, pe mătușă-sa Melisandra, Rose Hill-ul– vechea și, pe vremuri, micuța casă de lemn simplă, pe care bătrânul Mr Bachus cu-ai săi Horațiu și Catul, și whiskeyul cu apă multă, n-ar mai recunoaște-o decât după așezarea topografică: metamorfozată de banii gangsterului din New Orleans, cum încercase bătrânul Snopes să facă din casa lui De Spain, cu banii lui, de gangster din Yoknapatawpha, și eșuase, pentru că-aici banii risipiti au fost cheltuiți cu gust, aşa că-n realitate nu-i vedea deloc, ci doar îi simțeai, îi respirai, parcări fi fost căldură sau temperatură; și-n jur, înconjurându-i, înțărcându-i, sentimentul kilometrilor de gard din scânduri albe, delimitind pogoane pieptăname și țesălate, și grajdurile luminate și-ncălzite electric, și hambarele cu nutreț, și locuințele grajdurilor, și casa administratorului, toate-ntr-o armonie perfectă pe fundalul sumbru al decorului – și la urmă l-a inventat și pe el, pe Charles, ca să-i prezinte, sau măcar să-l facă să-i vadă opera, fie că aproba ce făcuse sau nu.

Venea apoi vremea să zici „Mulțumesc” și „Noapte bună”, și să pleci înapoi spre oraș prin întunericul de-aprilie sau de mai și s-o-

nsoțești pe Linda, până acasă-n palatul pe care tatăl ei și-l visase de la Moșia Franțuzului, să oprești la bordură, când, ca de fiecare dată, va zice cu vocea ei hârăită de rață (el, Charles, zicându-și și el de fiecare dată: *Care la urma urmei, poate că șoptită-n întuneric, după ce i-ai dat fusta jos, n-ar suna chiar atât de rău, gândind: Bineînțeles, dac-ai fi tu ăla*): „Intră să bem ceva”. Îi nici nu era destulă lumină-n mașină ca el să fi putut citi tăblița de sidef, dacă ea i-ar fi oferit-o. Pentru că, de fiecare dată, el asta făcea: zâmbea, râdea, destul de tare, spera el, și dădea din cap – uneori îi venea luna-n ajutor – Linda deschizând deja ușa pe partea ei, aşa că Charles trebuia să coboare repede pe-a lui, să ocolească mașina la timp. Cu toate că, oricât de iute-ar fi fost el, ea, gata, era afară, traversa trotuarul spre veranda cu coloane: ea, care poate că părăsise Sudul prea Tânără și prea de multă vreme ca să-și fi putut însuși deprinderea rituală a femeilor din Sud de-a se aștepta la constanța nezdruncinată din partea cavalerilor servanți, sau poate că simpla nituire de vapoare lecuisse mușchii de-altădată de celeritatea de-altădată. Orice-o fi fost, Charles trebuia s-o ajungă, de fapt, să-alerge până la jumătatea aleii spre casă; când ea se oprea, aproape că-aștepta de fapt, ca să-și arunce ochii după el, surprinsă, nu neliniștită: numai surprinsă; ceea ce Hollywood-ul numea un *double-take*, și totuși nu chiar atât de mult segregată de moștenirea ei sudistă, ca să nu-și aducă-aminte că el, Charles, nu-ndrăznea să riște ca vreun trecător偶然 să-i poată povesti lui unchi-su că-i permitea femeii pe care-o conducea acasă să facă cel puțin douăzeci de pași neînsoțită până la ușa din față.

Așa că-n orice caz ajungeau unul lângă altul – la enorma siluetă indistinctă, cu coloane, care pentru tatăl ei fusese vis, coșmar, speranță apocaliptică sau terorizată ofrandă de îmbunare, orice-o fi fost, orice-ar fi putut fi, mausoleul astă glacial, în care bătrânlul Snopes imolase atâția bani, până la urmă fără grație, nici căldură, și Linda oprindu-se din nou să spună: „Intră să bem ceva”, exact ca și cum n-ar mai fi spus același lucru, cu douăzeci de pași mai devreme, lângă mașină, și

Charles cu zâmbetul încă pe buze și dând încă din cap, parcă și el acumă și-ar fi descoperit aptitudinea pentru un asemenea gest. Apoi mâna ei, zdravănă, dură, ca de bărbat, pentru că la urma urmei era nituitoare de vapoare, sau măcar ex-nituitoare. Apoi, el îi deschidea ușa, ea se oprea o clipă-n prag în mijlocul mișcării, pe-un fond de lumină palidă în profunzimea holului; și ușa se închidea la loc.

Oh da, ar fi putut fi multe, dar surpriză n-ar fi fost în niciun caz, gândindu-se la unchi-su, sărmanul de el, de-i dăduse cumva realmente fusta jos, măcar o dată. Și-atunci își zicea că poate că unchi-su într-adevăr c-o făcuse atunci, acea singură dată, și n-a putut suporta, n-a putut îndura, și a fugit, a fugit cu opt-sprezece sau douăzeci de ani îndărăt, la Melisandra Backus (adică născută Backus) unde era în siguranță. Așa că, dacă nu surpriză-i cuvântul, cine știe, poate că nici durere n-o să trebuiască să fie: ușurare, doar atât. Un pic de groază, poate la gândul cum scăpase ca prin urechile acului, dar mai ales ușurare că scăpase oricum, în orice condiții. Pentru că el, Charles, fusese prea Tânăr pe vremea aia. El nu-și dădea seama dacă realmente-și aducea aminte sau nu de mama Lindei, cum evident că-și aduceau aminte unchi-su și Ratliff. Dar fusese obligat să-i asculte pe-amândoi atât de des și-atât de mult, că-și dădea seama că știa tot ce-și aduceau aminte ei, în special Ratliff; pe Ratliff parcă-l auzea-aproape zicând: „Noi am avut noroc. Nu numai c-am avut-o pe Elena din Argos aici, la noi, în Jefferson, lucru pe care cele mai multe orașe nu l-au avut, da' am și știut cine era, și-am avut și un Paris al nostru, care ne-a scutit pe noi argosiotii și a dărâmat el Troia-n locu' nostru. Ce vrea omu' nu-i s-o aibă pe Elena, ci doar să aibă dreptu' și privilegiu' să se uite la ea. Cel mai rău lucru ce ți s-ar putea-ntâmpla e să te remarce ea, să se opreasca și să-ntoarcă ochii după tine”.

Așa că, admîțând că tot ce zacea-n Elena era transmisibil, sau că-n orice caz se moștenea, cuvântul n-ar fi deloc durere, ar fi simplă ușurare, poate ușurare uluită; și poate că norocu' lui unchi-su, soarta lui era să fie osândit, blestemat la un foc mai slăbuș și la o dogoare mai

domoală decât Paris și Manfred de Spain; că pur și simplu a fost prins de-o simplă frică sănătoasă de-atunci, de prima dată (dacă unchi-u realmente i-o dăduse jos atunci prima dată), și c-a fugit cât mai era încă-n viață. Știi cum e: păianjenul mascul, înțeleptit de vârstă sau prudent din experiență, sau poate doar destul de ager ca să miroasă, să perceapă, să anticipeze din pur instinct timid, în acea primă și tandră mângâiere a acului, a trompei, a tubului de absorbție, sau ce-o fi aia ce-o fi având femela ca să-l golească și de tot săngele din el, când el credea că tot ce pune-n joc e sperma; și sare, s-azvârle-n lături să scape, pierzându-și, desigur, și sperma și bună parte din organe, din măruntaie în ce crezuse el c-o să fie doar un simplu și pașnic orgasm, da' cel puțin își salvase coaja, pielea, viața. Sau boaba de strugure să zicem, o boabă coaptă, puțin prea pârguită poate, cam prea zemoasă, da-n orice caz încă destul de intactă-n învelișul ei, pe care ejacularea țășnită din nimfica sărutare o soarbe de sevă, ca să-i rămână pân' la urmă doar o aparență turtită de boabă. Numai că pân' atunci o să trebuiască să-ți aduci aminte de ce spusese-odată Ratliff: „Nu, ea n-o să se mărite cu el. O să fie mai rău”, și-o să te-ntrebi ce, Doamne, iartămă, o să vrea Elena sau ereda ei să facă, ce-o să poată să facă cu punguța asta turtită, cu pielicica asta golită; adică Ratliff, ce dracu' o fi vrut să spună? Sau în orice caz, ce-a crezut că spune? Sau măcar ce i-a fost frică să nu cumva să fi vrut să spună, sau să fi și spus?

Până când, în cele din urmă, i-a dat prin cap să facă ceea ce era rezonabil și logic, și ce-ar fi făcut oricine din capul locului, dacă s-ar fi gândit: să-l întrebe chiar pe Ratliff ce-a vrut să spună sau ce-a crezut că spus, sau i-a fost frică să nu fi spus. Și-așa și făcut. Venise vara, era-n iunie; lui McKinley Smith nu numai că-i dăduse bumbacul, dar Essie era-nsărcinată. Tot orașul știa; o spusese-n auzul tuturor, la bancă-ntr-o dimineață, îndată ce s-au deschis ușile și primii deponenti au început să se-nșire pe la ghișee; în mai puțin de două luni, ea și cu McKinley câștigaseră scaunul rulant al bătrânlului Meadowfill.

— Pentru că asta nu-i destul.

— Nu-i destul, ce? făcu Charles.

— Nu-i destul ca să-i dea ei de lucru și s-o satisfacă. Vapoare de nituit n-are, și-acuma a rămas, pentru moment, și făr' de oameni de culoare. Avem pace și belșug – pacea și belșugul, pentru care bătrâni ca mine și ca unchiul dumitale ne-am pierdut patru ani întregi sacrificându-ne zahărul și cotletele, și țigările, toate, să-i fericim pe tinerii ca dumneata, până-l câştigați. Atâta belșug, că până și oprimații ăia de cărpaci și tinichigii comuniști, și puui de negri, pot să-și permit acuma să nu mai aibă nevoie de ea. Vreau să spun că, dacă-ntâi i-ai fi întrebat, poate că nici înainte n-au avut activmente nevoie de ea, numai c-atunci n-aveau nici atâția dolari, nici atâția centi ca să-i poată spune. Acuma pot. Clipi la Charles. A rămas făr' de nedreptate.

— Nu știam că se poate-așa ceva.

— Se poate, zise Ratliff. Așa c-acuma o să trebuiască să-și caute ceva, chiar de-o fi să inventeze.

— *All right*, zise Charles. Să zicem c-o face. Dac' a fost ea-n stare să reziste la tot ce-am inventat noi ăștia, p-aici, cu siguranță c-o să reziste și la orice-o putea inventa ea.

— Nu de ea mi-e mie grijă, zise Ratliff. E-ai în ordine. Ea-i periculoasă și-atâta tot. Mă gândesc la unchiu' dumitale.

— Ce-i cu el?

— Când pân' la urmă ea o să inventeze ceva și-o să-i spună, probabil că el chiar o s-o facă, zise Ratliff.

Şaisprezece

În dimineaţa aceea s-au întâlnit la poştă, absolut incidental, cum li se-ntâmpla de-atâtea ori, la curierul de dimineaţă, ea îmbrăcată, ca de obicei, în hainele pe care părea că le poartă cea mai mare parte a timpului când se plimba prin împrejurimile oraşului – pantofii de golf englezesti, scumpi, zdrelîti şi scâlciatî, dar totdeauna bine lustruiţi dimineaţă în fiecare zi, cu ciorapi sau şosete de lână şi cu pantaloni sau o fustă de stofă uzată, sau uneori în ceva kaki semănând a salopetă de fochist şi pe deasupra cu un impermeabil bărbătesc pătat; asta toamna şi iarna, şi primăvara; vara în bumbac – o rochie sau o fustă, sau nişte pantaloni, capul cu panaşul unic alb descoperit, cât ar fi fost vremea de rea. Obişnuiau după aceea să se ducă la cafenea la Holston House să bea câte-o cafea, dar de data asta Stevens luă tăbliţa de sidef cu colţurile aurite pe care i-o dăduse acum opt ani şi scrise:

Întâlnire La birou Avem de vorbit

— Ca să consulţi un avocat nu trebuie să-i ceri întâi să-ţi fixeze o oră? zise ea.

Desigur, dac-ar fi vorbit, ar fi zis: „Vasăzică, acum de-avocatul din mine ai nevoie”. Şi, dacă amândoii s-ar fi putut folosi de vorbire, el asta ar fi spus, pentru că, la vîrsta de cincizeci şi ceva de ani, vorbitul nu mai e un efort. Dar scrisul e încă un efort la orice vîrstă, aşa că până şi-un avocat ezită-n faţa evidenţei dacă-i obligat să folosească creion saucondei. Aşa că scrise: *Astă seară după cină La dumneata acasă*

— Nu, zise ea.

El scrise: *De ce?*

— Îţi faci nevasta geloasă. Nu vreau s-o indispu pe Milly.

Acuma el ar fi putut răspunde: „Melisandra? Geloasă? Pe

dumneata cu mine? După toate câte au fost, dupătâta vreme?” Ceea ce bineîntăles că era prea lung de scris pe-o tabletă de cinci centimetri pe opt. Așă căncepuse deja să scrie *Fleacuri*, când se opri și șterse cu degetul mare. Pentru că ea se uita la el și-acuma-și dădu seama și el. Scrise: *Vrei s-o faci geloasă*.

— E nevasta dumitale, zise ea. Te iubește. E datoria ei să fie geloasă. El nu ștersese încă tăblița; n-avu decât să i-o țină din nou în fața ochilor până ce-și opri din nou ochii pe ea. Da, zise ea. A fi gelos face și asta parte din dragoste. Vreau să ai și tu parte de acestea toate. Vrea să fii fericit.

— Sunt fericit, zise el. Apucă unul dintre plicurile încă nedeschise scoase din caseta poștală și scrise pe dosul lui: *Sunt fericit că mi-a fost acordată favoarea de-a mă amesteca nepedepsit în treburile altora fără ca-n realitate să le fac vreun rău făcând parte din breasla ai cărei acoliți sunt iertați cu anticipație pentru că pun justiția mai presus de adevăr Nu mi s-a oferit ocazia să distrug atingând ceea ce iubesc Poți să-mi spui acumă despre ce-i vorba sau să vin deseară după cină la dumneata acasă*.

— All right, zise ea. Atunci după cină.

La început, averea neveste-sii, fusese-o problemă. De fapt, de n-ar fi fost exaltarea cea mare a războiului, exaltarea asta mai mică a unei averi atât de mari picate deodată ar fi putut fi gravă. Chiar și după patru ani de zile Melisandra tot mai încerca să facă o chestie din asta: în serile fierbinți de vară, valetul negru și una dintre servitoare serveau cina pe o terasă așternută cu dale, sub o glicină, în curtea din dos; de fiecare dată când erau musafiri de față, fie că erau aceiași, fie că erau alții, Melisandra zicea:

— Ar fi mai răcoare-n sufragerie (în casa nouă, reconstruită, sufrageria nu era chiar cât o sală de baschet) și nici gâze n-ar fi. Dar sufrageria-l face pe Gavin nervos. La care el întotdeauna zicea, în fața aceluiasi sau acelorași musafiri:

— Dă-o-n colo, Milly, nimic nu mă poate face nervos, pentru că eu nervos m-am născut.

Şedeau la masă-acum, cu sandvişuri în faţă şi cu ceai de la gheată. Ea zise:

— De ce n-ai invitat-o aici? El continuă să mestece aşa că ea zise: Desigur c-ai invitat-o. Aşa că el continuă să mestece şi ea zise: Atunci trebuie să fie ceva grav. Apoi zise: Dar nu se poate să fie ceva grav, fiindcă atunci n-ar fi fost în stare să teptă, ţi-ar fi spus chiar acolo la poştă. Aşa că zise: Tu ce crezi că e? Şi el îşi şterse buzele şi lăsaş servetul din mâna, se ridică, ocoli masa, se apleca şi o sărută.

— Te iubesc, zise el. Da. Nu. Nu ştiu. Nu mă aştepta, culcă-te!

Melisandra îi dăduse la nuntă un Cadillac de două locuri; asta se-ntâmplase-n cursul primului an de război, şi numai Dumnezeu ştie unde găsise ea atunci un Cadillac decapotabil şi cât dăduse pe el.

— Sau poate că nu-ţi trebuie, zise ea.

— Ba da, făcuse el. Dintotdeauna mi-am dorit un Cadillac decapotabil – cu condiţia să pot face cu el ce vreau.

— Fireşte că poţi, a zis ea. E-al tău.

Aşa că el se dusese cu maşina înapoi în oraş şi aranjase la un garaj să o depoziteze acolo pentru zece dolari pe lună, şi îi scosese bateria şi aparatul de radio, şi cauciucurile, şi roata de rezervă şi le vânduse, şi cu cheile şi factura se dusese la Snopes la bancă şi o depusese în gaj pentru cea mai mare sumă pe care-au acceptat să i-o-mprumute pe ea. La vremea aceea progresul, renaşterea şi regenerarea industrială pătrunseseră chiar şi-n băncile de provincie din Mississippi, aşa că acumă banca lui Snopes avea un casier de meserie şi un vicepreşedinte salariat, importat de la Memphis cu şase luni în urmă s-o modernizeze, adică să-aducă banca de provincie la nivelul mentalităţii noi, care acceptă, putea să accepte automobilul ca parte constitutivă categorică şi inextirpabilă, nu numai a civilizaţiei, ci şi a economiei, când, precum foarte bine ştia Stevens, Snopes personal nici lui Dumnezeu din cer nu i-ar fi dat împrumut un ban pe-un automobil. Aşa că Stevens şi-ar fi putut lua împrumutul de la vicepreşedintele de import pe simplă cauţiune personală, nu numai

pentru motivele de mai sus, dar și pentru că vicepreședintele era un venetic și Stevens reprezenta una dintre cele trei familii cele mai vechi din ținut, și vicepreședintele n-ar fi ndrăznit să-i zică „Nu”. Dar Stevens n-a procedat aşa; trebuia să fie chestia asta, cum e zicala, moștă de Snopes. L-a pândit, i-a ntins o cursă și l-a prins pe Snopes chiar în văzul tuturor, în holul propriei bănci, nu numai cu tot personalul de față, dar și cu toți clienții care-n clipa aia se-ntâmplaseră să fie p-acolo, și i-a explicat în amănunt cum că n-avea de gând să vândă cadoul de nuntă al neveste-sii, ci doar să-l convertească-n obligații de împrumut de război pe toată durata ostilităților. Așa că împrumutul a fost realizat, cheile predate și actul de gaj transcris, și Stevens bineînțeles că nici gând n-avea să-l recupereze vreodată, plus cei zece dolari pe lună speze de întrepozitare pe seama băncii acum, crescând până-ntr-un moment în care Snopes își va da seama că banca sa era proprietara unui automobil Cadillac nou-nouț, demodat și fără baterie și cauciucuri.

Dar, chiar și cu mașina lui veche de șase ani, cu care fusese și la căsătorie, valetul tot îi alerga înainte, să-i deschidă ușa să se urce și să plece de-a lungul unei alei lungi și drepte, mărginite cu trandafiri agățători, cățărându-se pe gardurile de scânduri albe, de după care dispăruseră caii scumpi cu pedigree, inutili și răsfătați, care pe vremuri zburdaseră pe-acolo; dispăruseră pentru că acum nu mai era nimeni să-i călăreasă decât doar dacă fi angajat om plătit, Stevens personal detestând caii chiar mai mult decât câinii, rezervând cailor un inexpugnabil prim loc în aversiunea sa pentru că, deși erau și unii, și alții niște paraziți, câinele cel puțin avea delicatețea de-a fi și un linguisitor, el căcar se gudura pe lângă tine, aşa că-ți păstra viu un salutar sentiment de rușine de speță omenească. Dar motivul real era că, deși nici calul, nici câinele nu uită niciodată nimic, câinele cel puțin iartă, ceea ce calul nu face, și după părerea lui, a lui Stevens, lumea avea acum nevoie de mai multă iertare: dacă dispuneai de-o aptitudine promptă și sensibilă, și acută de iertare, nu mai avea mare

importanță dacă învățai sau rețineai ceva sau nu.

Pentru că nici el n-avea idee despre ce voia Linda; își zicea: *Pentru că femeile sunt extraordinare: realmente n-are importanță ce vor dacă măcar ele însese știi ce-i aia ce cred ele că vor.* Dar, cel puțin era tăcerea, putea să tacă. Ea va trebui să organizeze, să stabilească legăturile reciproce, să-i spună ea însăși tot ce voia ea ca el să știe, în loc de-a fi el obligat să-i smulgă prin infinitezimale operațiuni legale de scormonire la care te obligă uneori martorii; el n-o să aibă decât să scrie pe tabletă: *Cel puțin nu mă face să-ți pun în scris toate întrebările pe care vrei să ți le pun, aşa că atunci când ajungi la una din ele puneți-o singură și mergi de la ea mai departe.* Când opri mașina putu s-o și vadă, în rochie albă, în portic, între două dintre coloanele prea mari pentru casă, pentru stradă, pentru tot Jeffersonul; o să se-ntunece și probabil c-o să fie mai răcoare și-n orice caz mai agreabil de șezut acolo, afară. Dar mai era și tăcerea; își zise c-ar trebui să fie o lege ca fiecare să aibă cu el o lanternă electrică-n mașină, sau poate dacă i-ar cere ei în scris s-aducă o lanternă din casă, să poată citi prima frază; numai că n-avea cum citi că-i cerea o lanternă decât după ce intra în casă.

Îl sărută, cum făcea totdeauna când se-ntâlneau altundeva decât pe stradă, aproape tot atât de înaltă cât el; își zise: *Desigur c-o să trebuiască să fie sus în odaia ei și cu ușile-nchise probabil; ceva destul de grav ca să fie nevoie de-o înălținire specială,* urmând-o prin holul la capătul căruia era ușa camerei în care tatăl ei (el credea că, din tot Jeffersonul, numai el și cu Ratliff știau cum stau lucrurile) ședea, cum voia legenda locală, nici citind, nici mestecând tutun: doar cu picioarele proptite pe scândurica nevopsită, pe care pusese pe-un neam al lui, dulgher la Moșia Franțuzului, s-o bată-n cuie în căminul stil Adam; și, desigur, sus pe scară la ea în odaie, unde căminul fusese conceput exact pentru înălțimea lor, să poată sta în fața lui, când se foloseau de bloc și de creion, care acumă constituiau un utilaj fix pentru că ea-l aducea aici numai când era de spus ceva mai mult decât ar fi încăput pe tabletă de cinci pe opt. Cu toate că de data asta el nici n-apucase să pună mâna

pe condei, că ea îi și spusesese cele opt-nouă cuvinte care câteva secunde l-au înghețat. Zise după ea unul dintre ele.

— Mink? făcu. Mink? Și-n gând, repede: *Ei drăcia dracului, numai asta nu, zicându-și repede, Nouă sute... opt. Douăj' de ani și p-ormă încă douăzeci pe deasupra. Peste doi ani ieșe și-așa. Uitaserăm de asta. Oare chiar uitaserăm?* N-a avut nevoie să scrie nici măcar *Spune-mi*; ea chiar asta făcea. De n-ar fi fost că voia să tacă, ar fi putut, ar fi vrut s-o-ntrebe, ce, Doamne, iartă-mă, ce coincidență trăsnită (nu-ncepuse încă să-i dea prin minte că există și sansă, soartă, destin) o-mpinsese să se gândească la un om pe care nu-l văzuse-n viața ei și-al cărui nume nu-l putuse auzi decât în legătură c-un omor laș și bestial. Da' acuma asta nu mai avea importanță: începuse să se gândească la destin și la soartă.

Ieri luase mașina lui tăică-su și pe valet ca s-audă-n locul ei și se dusese pân' la Moșia Franțuzului, și vorbise cu fratele maică-sii, cu Jody; acuma stătea-n fața lui Gavin lângă bordura căminului pe care pusese blocul gol, zicându-i:

— La-nceput, n-a avut decât douăj' de ani, și asta-ar fi-nsemnat nouăsute douășopt; ar fi ieșit, atunci. Numai că-n nouă-sute douăștrei a-ncercat să evadeze. Cum zicea unchiu' Jody, într-un fel de fustă largă și-o bonetă de femeie. Cum de-o fi putut să-și facă rost de-o fustă-n pușcărie?

De n-ar fi fost că voia să tacă, ar fi putut s-o ia cu duhul blândeții. Dar acuma tot ce-i rămăsesese era blocul de hârtie galbenă. Pentru că răspunsuri știa dinainte de-a scrie: *Ce ți-a spus unchiu' Jody?*

— C-a fost cel'lalt... văr al meu. Montgomery Ward, avusesese clișeele alea porcoase, cu lanterna magică, pân' ce l-au trimis și pe el la Parchman, tot în nouă sute douăștrei, ți-aduci aminte? Oh da, desigur că-și aducea aminte: cum el și cu șeriful de-atunci, bătrânul Hub Hampton, care-i mort acuma, și-au dat amândoi seama că Flem Snopes fusese ăla care-ascunsese alcoolul de contrabandă-n studioul lui văr-su și-a făcut să fie condamnat la doi ani la Parchman, dar că tot

Flem fusese ăla care nu numai c-a avut două întrevederi între patru ochi cu Montgomery Ward cât era-n pușcărie aşteptând judecata, da că a și depus cauțiunea și-a garantat, de-a putut Montgomery Ward să lipsească două zile din închisoare și și Jefferson și p-ormă să se ntoarcă și să primească sentința, și să fie dus la Parchman s-o execute, după care Jeffersonul nici nu l-a mai văzut, nici n-a mai auzit de el, pân-acum vreo opt sau zece ani de zile, când au aflat că Montgomery Ward era acuma pe la Los Angeles, într-o afacere destul de lucrativă afiliată sau legată de industria cinematografică, sau în orice caz, de lumea Filmului. *Vasăzică, de-asta trebuia Montgomery Ward să nimerească la Parchman, și nu-n altă parte își zise el, nu la Atlanta sau Leavenworth unde l-ar fi dus afacerea cu ilustrațiile alea porcoase.* Oh da, desigur că-și aducea perfect aminte de chestia asta, și-și aducea și de alta, de mai-nainte, tot la tribunal, c-un nenorocit de sfrijit de asasin smintit și nemâncat, cât un copil de mare, care, când președintele-n persoană s-a aplecat spre el, să-i dea, după Constituție, dreptul să-și facă apărarea, i-a zis: „Nu-mi bate capu-acuma, nu vezi c-am treabă?” și s-a ntors din nou spre sala-nțesată ca să strige: „Flem! Flem Snopes! Nu-i nimeni p-aici să se ducă să-i trimeată vorbă lu’ Flem Snopes...” Oh da, desigur, el, Stevens, își dădea acuma seama de ce Montgomery Ward a trebuit s-ajungă la Parchman: Flem Snopes, cu-alea două vedre ascunse și găsite-acolo, și-a cumpărat încă douăj’ de ani de viață.

Scrise: *Vrei să-l scot acuma?*

— Da, zise ea. Cum ai să faci?

El scrise: *Peste 2 ani tot o să iasă de ce sa n-ășteptăm pân' atunci. Si mai scrise: De 38 de ani el nu știe altceva decât cușca aia. În libertate nicio lună n-o s-o poată duce ca un leu bătrân sau un tigru Mai lasă-i măcar ăști doi ani.*

— Doi ani de viață nu-i mult, zise ea. Doi ani de pușcărie sunt.

Apucase din nou creionul, dar s-a oprit și-n loc să scrie a vorbit cu glas tare; i-a spus mai târziu lui Ratliff de ce. „Știu de ce, a zis Ratliff. Nu voiai să te-amesteci în tărâțe. Poate că pân’ pe vremea aia ea

apucase să-nvețe să-ți citească pe buze, și chiar de nu, îți fixaseși poziția în propria dumitale istorie.” „Nu, zise Stevens. Am făcut-o nu numai pentru că eu cred în soartă și-n destin, da’ sunt și-un susținător al lor, un admirator; vreau să fiu și eu unul din instrumentele lor, oricât de modest.” Așa că n-a scris, a rostit:

— Nu-ți dai seama ce-are de gând să facă din clipa-n care se ntoarce la Jefferson sau oriunde unde-i și tatăl dumitale?

— Spune rar, să mai încerc o dată, zise ea.

Și-atunci scrise: *Te iubesc, zicându-și repede: Dacă zic: Nu o să găsească pe altul, cine știe pe cine, vreun damblagiu care-o s-o stoarcă de bani ca să-l scoată și pe-ormă-o s-o stoarcă și pentru cine știe ce-o să mai facă vipera aia când s-o vedea-n libertate și scrise Da putem să-l scoatem durează câteva săptămâni am să redactez o petiție-n numele dumitale ca rudă de sânge judecătorul de atunci judele Long și șeriful bătrânul Hub Hampton au murit, da’Hub ăl mic o să-mi facă treaba chiar dacă nu-i șerif până la alegerile viitoare și mă duc chiar eu cu ei la guvernator.*

Și cu Ratliff își zise-n gând. A doua zi dimineață petiția era la el pe birou cu Ratliff aplecat deasupra ei cu condeiul în mâna.

— Dă-i drumu’, făcu Stevens. Semnează. O să am eu grija. Ce-ți închipui că sunt – un asasin?

— Încă nu, deocamdată, zise Ratliff. Cum o să ai grija?

— O să aibă Mrs Kohl.

— Parcă-mi spuseseși că n-ai scos o vorbă, așa ca să poată ea să te audă, despre ce-o să facă Mink îndată ce-o s-ajungă-n același oraș cu Flem, zise Ratliff.

— Nici n-am avut nevoie, zise Stevens. Linda și cu mine am fost amândoi de acord că nu-i nevoie să se-ntoarcă aici. După patruj’ de ani, cu nevasta moartă și cu fetele-mprăștiate Dumnezeu știe pe unde, o să-i fie-n fond și lui mai bine dacă nu se-ntoarce. Așa că ea pune la dispoziție banii. Voia să-i dea o mie, da’ i-am spus c-atâția bani dintr-o dată-l nenorocesc cu siguranță. Așa c-o să-i las directorului închisorii două sute cincizeci să-i fie înmânați în minutu-n care-i dau drumu’ pe

poartă, cu condiția ca din momentu-n care-acceptă banii să jure că pân' la apusu' soarelui a ieșit dintre hotarele statului Mississippi, și la fiecare trei luni i se vor trimite alte două sute cincizeci la ce adresă i-o plăcea, cu condiția să nu mai calce-n Mississippi câte zile-o mai avea.

— Pricep, zise Ratliff. Nu poa' să s-atingă de gologani decât cu condiția să nu mai dea cu ochii de Flem Snopes cât o mai trăi.

— Exact.

— Da' ia-nchipuie-ți că nu reușești nimic cu banii, zise Ratliff. Închipuie-ți că nu vrea să ia douăs'tecinj' de dolari pe Flem Snopes.

— Nu uita, zise Stevens. O să aibă de-ales între treizeci și opt de ani de pușcărie gata făcuți și de care-a scăpat, și alți doi ani pe care-i mai are de făcut în cușca aia, ca să scape. Îl vinde pe Flem Snopes pe ăști doi ani care vin, cu o primă de o mie de dolari pe an gratis pe tot restu' vietii. Semnează.

— Nu mă zori, zise Ratliff. Soartă și destin. Astea erau, de care-mi ziceai că ești mândru să le fii slujitor, nu?

— Ei și? făcu Stevens. Semnează.

— Nu ești de părere c-ar trebui să bagi printre ele și puțin noroc.

— Semnează, zise Stevens.

— Lui Flem i-ai spus?

— Încă nu m-a-ntrebat, zise Stevens.

— Și dacă te-o-ntreba?

— Semnează.

— E gata-semnată, zise Ratliff. Puse condeiul la loc pe birou. Ai dreptate. Niciun moment n-am avut de ales, noi. Dac-ai fi zis „Nu”, să ar fi dus la altu' care n-ar fi zis „Nu” și nici măcar n-ar fi inventat jocu' ăsta la noroc cu douăs'tecinj' de dolari. Și-atunci Flem Snopes chiar că n-ar mai fi avut absolut nicio șansă.

Niciunul dintre celealte documente necesare n-a prezentat vreo dificultate. Judecătorul care prezidase procesul murise, firește, la fel și respectivul șerif, bătrânul Hub Hampton. Dar fiul lui, căruia-i ziceau acumă Hub ăl mic, moștenise nu numai cei patru ani alternativi în

postul de şerif, dar şi aptitudinea bătrânlui de-a fi în cei mai buni termeni politici cu înclocitorul său alternativ, Ephriam Bishop. Aşa că Stevens avea deocamdată astea două nume; de asemenea, președinte de juriu era pe-atunci un bătrân voinic (deci încă ager) de vreo optzeci şi cinci de ani care mai exploata şi-acum o moară de grâu cu motor electric atunci când nu se ducea la vânat sau la pescuit cu moş Ike McCaslin, alt octogenar: plus alte câteva selecte semnături pe care Stevens le storsese tot atât de simplu şi de neînduplcat, ca şi pe-a lui Ratliff. Cu toate că, după el, atuul lui cel mai mare era colegul lui de promoţie de la Harvard, cam diletant el în politică în Mississippi, care nu deţinuse niciodată niciun fel de demnitate oficială, dar era de ani de zile un fel de om cu trecere şi de consilier al guvernatorilor pentru simplul considerent că toate clanurile politice îl ştiau nu numai ca pe un mississippian de treabă şi devotat, dar şi mult prea bogat ca să mai râvnească la ceva.

Aşa că Stevens, după ce trimisese actele-n capitala statului, n-avea să aibă – şi, fireşte, nici nu intenţiona altceva – de anunţat clientei sale decât că lucrurile merg bine, şi restul verii trecu şi veni toamna – septembrie, când tot Mississippi-ul (inclusiv guvernatori şi legiuitori, şi comisii de graţiere) îşi punea guler şi cravată şi veston, şi se-apuca de lucru. Avea, cert, sentimentul c-aproape-ar putea s-aleagă exact ziua şi ora la care-ar prefera ca deţinutul să fie eliberat, şi-alese sfârşit de septembrie explicând clientei sale de ce, pe maculatorul galben de birou, plauzibil, volubil convingător pentru că el însuşi era convins. Septembrie, punct culminant în sezonul culesului de bumbac, când nu numai că va găsi de lucru, lucru cu care-i familiarizat, ci tocmai lucrul cu care, dintre toate, deţinutul eliberat avea cele mai puternice legături emotive, dar după ce treizeci şi opt de ani trebuise să-l facă silit de carabinele-ncărcate, acum avea să-l facă plătit cu bani, pe fiecare sac de cincizeci de kilograme. Asta, pus în balanţă faţă cu eliberarea pe loc, atunci, în iunie, c-o juma' de vară de trândăveală-n faţă, plus puterea de atracţie a locului unde se născuse, nu-i explicase

niciodată Lindei motivele pentru care făptura aia nu mai mare decât un copil și care trebuie că din capul locului fusese nebun, și cu siguranță că și-a treizeci și opt de ani de pușcărie n-avuseseră cum să-l fi vindecat, nu trebuia să se-ntoarcă la Jefferson; îi ascunsese și-astăndărătul locvacității raționale a condeiului alergând pe hârtia liniată – când deodată își ridică ochii (ea de bună seamă că n-auzise nimic) să-l vadă pe Ratliff acolo, imediat lângă ușa biroului, uitându-se la ei curtenitor, bland, impenetrabil, și de data asta puțin grav și gânditor. De fapt atât de puțin, că Linda-n orice caz nu băgase de seamă, sau cel puțin nu înainte ca Stevens, atingând-o, strângând-o de braț sau de cot, să se ridice (cu toate că nu era niciodată necesar; acumă ea simțea prezența unui nou-venit) și să zică:

- Ce mai faci, V.K.? Intră. S-a și făcut vremea?
- Cam aşa s-arată, zise Ratliff. 'Neața, Linda.

— Ce mai faci, V.K., răspunse Linda cu vocea ei înfundată, dar aproape exact cu aceeași inflexiune ca și Stevens: ea care nu l-ar fi putut auzi salutându-l pe Ratliff și nici nu-și putea aduce aminte de momentul când l-ar fi putut auzi, pe vremuri. Apoi Stevens scoase bricheta de aur cu monograma GLS, cu toate că L nu era inițiala lui, și-i aprinse ei țigareta, apoi se duse cu Ratliff la dulăpiorul de deasupra chiuvetei și aduseră cele trei pahare groase și zaharniță, și unica linguriță, și-o lămâie tăiată felii, și Ratliff scoase de-undeva dintr-un buzunar o sticlă de whiskey din puținul pe care-l mai făcea Mr Calvin Bookwright și-l lăsa an de an să se roadă, și din când în când mai dădea câte unuia care-avea destul tact ca să păstreze prietenia lui precară și irascibilă. Sedeau toți trei, Linda cu țigarete și Stevens cu pipă lui de cocean de păpușoi, și-și sorbeau băutura, Stevens vorbind întruna și scriind din când în când pe bloc ca ea să-i răspundă, până când ea puse pe masă paharul gol și spuse „Bună seara” și plecă. Apoi Ratliff zise:

— Vasăzică, lui Flem nu i-ai spus încă. Stevens fuma. Da' până la urmă normal că nici nu mai era nevoie, pen' c-acuma știe tot ținutu' că

Linda, nepoata sau vara lui Mink Snopes, sau ce i-o fi, îl scoate. Stevens fuma. Ratliff apucă unul dintre pahare.

— Mai iei unu?

— Nu, zise Stevens. Foarte mulțumesc.

— Vasăzică, nu ți-ai pierdut glasul, făcu Ratliff. Afără doar c-acolo-n fund, în tezauru' băncii, unde trebuie să stea să-și numere banii, nu poa' s-audă ce se-ntâmplă. Decât dac-o trebui să facă vr-un drum p-afără. Stevens fuma. Să treacă drumu' pân' la șerif la birou. Stevens fuma. Și chiar nu mai vrei un pahar?

— *All right*, făcu Stevens. De ce?

— Asta te-ntreb și eu. Ai fi zis că primu' lucru pe care-o să-l facă Flem o să fie să se ducă la șerif și să-i aducă aminte de cuvintele ale din urm' ale lu' Mink pân' să nu-l fi poftit atunci judele Long să se ducă la Parchman. Numai că n-a făcut aşa. Poate că pân' la urmă Linda i-o fi spus despre ăi douăs'tecinj' de dolari și poate că și Flem s-agăță d-un fir de pai când n-are altceva de ce s-agăța. Pen' că firește că Flem nu poa' să se duc-ășa la ea, de-a dreptu', și să-i scrie pe tableta aia. Din clipa-n care-ai să-i dai drumu' blestematei ăleia de vipere-otrăvite o să vină-ntins aici și-o să s-achite de datorie pentru mormântu' maică-tii și toate ălealte, despre care cu siguranță că băgăreții ăştia din Jefferson te-au și convins pesemne pân' acuma că-s eu de vină: natural că n-o să-ndrăznească să rîște să-i bage-n cap idei de-astea ca s-o facă să vină să pună mâna pe dumneata să te trimită la Parchman să-l scoți astă-seară și să fii dimineață-napoi cu el aici în Jefferson, când el mai are încă trei săptămâni de stat, în care câte nu se pot întâmpla: poa' să moară Linda sau să moară Mink, sau guvernatorii', sau comisia de grațieri, sau poa' să sară-n aer chiar și Parchman cu totu'. Când zici c-o să fie?

— C-o să fie ce?

— Ziua când o să-i dea drumu'.

— Oh. Cam pe după douăzeci. Probabil pe la douășase.

— La douășase, zise Ratliff. Și te duci acolo-nainte?

— Săptămâna viitoare, zise Stevens. Să las banii și să vorbesc cu directorul. Că nu se poate atinge de bani până nu s-angajează să plece din Mississippi-nainte de-apusul soarelui și să nu-i mai calce piciorul p-aici.

— În căzu' ăsta-i totu-n regulă. Mai ales dacă eu... Se opri.

— Dacă dumneata, ce?

— Nimic, zise Rafliff. Soartă și destin, și noroc, și speranță, și noi toți amestecați în toate – noi și Linda, și Flem, și-afurisită' ăla de smintit nemâncat și mort de foame de-acolo, de la Parchman, toți noi ăștia-amestecați într-o' soartă și-un destin, și-un noroc, și-o speranță, de nu mai știe nici unu' din noi unde-i începutu' și unde-i sfârșitul'. Mai ales speranță. Mi-aduc aminte că mă gândeam odată că-n fond speranța-i tot ce-are omu', decât c-acuma-ncep să cred că-i cam tot de ce-are omu' nevoie – doar atât, să spere. Nenorocita' ăla de ticălos de-acolo din tezauru' băncii, unde-și numără banii, pen' c-acolo-i singuru' loc de pe lumea asta unde Mink Snopes nu poa' să pună mâna pe el, și cât o sta acolo poate foarte bine să numere bani, ca să facă ceva, pen' c-altceva tot n-are ce. Si mă-ntreb dacă poate n-o să-i dea Lindei înapoi ăi douăs'tecinj' de dolari fără măcar să-i socotească dobândă la ei, pentru ăi doi ani de grațiere. Si mă-ntreb cam cât ar da el din ce mai are-acolo-n pivniță-n tezaur, să mai aibă parte de-ncă douăj' de ani de trăit. Sau poate de-ncă zece. Sau poate măcar de-ncă unu'.

Zece zile mai târziu, Stevens era în biroul directorului închisorii. Avea banii la el – douăzeci și cinci de hârtii de câte zece, nou-nouă.

— Nu doriți să-l vedeți? zise directorul.

— Nu, zise Stevens. O să puteți vorbi dumneavoastră cu el. Sau oricine. E simplu: i se oferă s-aleagă: acceptă grațierea și două sute cincizeci de dolari, și pleacă din Mississippi cât poate de repede, plus alți două sute cincizeci de dolari la fiecare trei luni de zile tot restul vieții, dacă nu mai trece niciodată hotarul încoace; sau rămâne-aici, la Parchman, să putrezească încă doi ani și dracu' să-l ia.

— Păi eu zic c-ar trebui să meargă, făcu directorul. Dac-aș fi eu, cu siguranță c-ar merge. De ce ține-aș de mult ăl cu cei două sute cincizeci de dolari să nu se mai întoarcă-acasă?

Stevens zise repede:

— N-are la ce se-ntoarce. Familia i s-a dus, s-a-mprăștiat, nevastă-sa a murit acum douăcinci sau treizeci de ani, și ce s-a ales din cele două fete, nimeni, nu știe. Chiar și casa cu chirie-n care stătea s-o fi năruit de la sine, de n-o fi dat cineva peste ea și-a făcut-o surcele.

— Ciudat lucru, zise directorul. În Mississippi, aproape orice om are măcar un văr. De fapt, e și greu să n-ai.

— Oh, rude-ndepărtate, făcu Stevens. Da, s-ar părea c-au fost și ei un clan de-ăsta răspândit pe la țară.

— Așa că una din rubedeniile astea-mprăștiate ține-aș de mult să nu-l mai vadă-napoi acasă, că dă și două sute cincizeci de dolari pe asta.

— E nebun, zise Stevens. Nu se poate ca-n ăştia treizeci și opt de ani să nu fi băgat de seamă careva de pe-aici, de pe la dumneavoastră, și să nu vă fi spus, chiar dacă dumneavoastră personal n-ați remarcat.

— Pe-aici toți suntem nebuni, zise directorul. Chiar și deținuții. Poate-i clima. În locul dumneavoastră eu nu mi-aș face griji. Toți sunt șa la un moment dat – amenință; pe judecător sau pe procuror, sau pe vreun martor, care s-a apucat să spună-n public lucruri pe care orice om cumsecade le-ar fi păstrat pentru el; amenințări grave: din câte-am băgat eu de seamă, nu-i loc mai bun pe lume de-amenințat sus și tare decât cu cătușe la mâna, legat de-un polițist. Dar câteodată chiar și-un an e multă vreme. Și el a avut treizeci și opt. Vasăzică, nu capătă grațierea decât dacă acceptă cei două sute cincizeci de dolari. De unde știți că n-o să ia banii și-o să vă tragă pe sfoară?

— Am mai constatat și eu câte ceva pe la oameni, zise Stevens. Un lucru, de pildă: că sunt oameni incorecți care se vor strădui de zece ori mai mult și vor face sacrificii de zece ori mai mari ca să fi se recunoască cel puțin o virtute, oricât de spartană, decât ar face-un om

corect ca să evite viciul cel mai abject, dar care-l amuză. A-ncercat să-și omoare avocatul chiar acolo-n în încisoare-n timpul procesului, când a vrut să susțină că-i nebun. O să-și dea seama că singurul lucru sănătos de făcut e să primească banii și grațierea pentru că, dac-o să refuze grațierea din cauza banilor, peste doi ani de zile nu numai că n-o să aibă cei două mii de dolari, da' poate să și moară. Sau, ceea ce ar fi infinit mai rău, să fie-n viață și-n sfârșit liber și sărac, dar Fle... și se opri.

— Da? făcu directorul. Cine-i Fleh ăsta, care-n doi ani ar putea să moară și să nu mai poată pune mâna pe el? Cel cu ăi două sute cincizeci de dolari? N-are importanță, zise el. Sunt de acord cu dumneavoastră. Dacă primește banii, totu-i clasa-ntâi, cum zic ei. Asta doriți, nu?

— Exact, zise Stevens. Dacă se ivește vreo încurcătură, puteți să-mi telefonați la Jefferson cu taxă inversă.

— Vă telefonez în orice caz, zise directorul. Faceți eforturi prea mari, ca să nu fie o chestie gravă.

- Nu, zise Stevens. Numai dacă refuză banii.
- Vreți să spuneți grațierea.
- Care-i deosebirea? făcu Stevens.

Așa că-n după-masa de douăzeci și șase când ridică receptorul și centrala zise: „Parchman, Mississippi, cu Mr Gavin Stevens. Vorbește Parchman”, și o voce stinsă zise: „Hello, domnu'-avocat?”, Stevens își zise repede-n gând: *Vasăzică, pân la urmă, tot un laș sunt. Dacă suntemplă peste doi ani cel puțin n-o să m-atingă nimic. Acuma măcar pot să-i spun, pentru că asta-i dovada și-n receptor:*

- Vasăzică, a refuzat să ia banii.
- Atunci ai și aflat, făcu vocea lui Ratliff.
- ... Ce? zise Stevens, de fapt după mai puțin de-o secundă.
- Eu sunt, zise Ratliff, V.K. la Parchman. Vasăzică, ţi-au și telefonat.
- Mi-au telefonat, ce? zise Stevens. E încă-acolo? A refuzat să plece?

— Nu, a plecat. A plecat azi-dimineață la opt. C-un camion, spre nord...

— Păi ziceai că n-a luat banii.

— Asta-ncerc și-acuma să-ți spun. În fine-am dat de urma lor, acum un sfert de ceas. Banii-s înc-aici. El...

— Stai puțin, zise Stevens. Ai zis că la opt dimineață, în ce direcție?

— L-a văzut un negru, stătea la marginea șoselei și a găsit pe cineva să-l ducă, un camion de cărat vite, mergea spre nord, la Tutwiler. De la Tutwiler se poa' să se fi dus la Clarksdale și de-acolo mai departe la Memphis. Sau poa' să se fi dus de la Tutwiler la Memphis pe partea ailaltă, prin Baterville. Numai că oricine, dacă vrea să meargă de la Parchman la Jefferson poa' s-o ia și prin Baterville, afară doar dacă nu vrea s-o ia prin Chicago sau pe la New Orleans, să se mai plimbe. Altminteri, nu mai are mult și-i în Jefferson. Plec și eu chiar acumă și poate c-ar fi mai bine...

— *All right*, făcu Stevens.

— Și poate și lui Flem.

— Las-o dracului, am zis o dată *all right*.

— Da' ei încă nu. Nu-i nicio nevoie să-i spui de pe-acuma că uite, gata, ea l-a omorât pe bărbatu' maică-sii...

Dar asta n-a mai apucat să-audă, receptorul era-n furcă; nici măcar n-avea pălăria pe cap când a ajuns în piată, pe stradă, cu banca unde era Snopes într-o direcție și tribunalul unde era șerifu-n cealaltă; nu c-avea vreo importanță cu care să vorbească-ntâi, da' -și zicea: *Vasăzică-s realmente un laș și toată vorbăria cu destinu' și cu soarta nici măcar pe Ratliff nu l-a convins.*

— Vrei să zici, făcu șeriful, că stă de treizeșopt de ani la Parchman și că, din clipa-n care-l scoate cineva de-acolo, o să-ncerce o ispravă care-o să-l ducă direct înapoi, dacă nu cumva întâi l-or spânzura de data asta? Nu fi copil! Chiar și-un tip cum zic ei că-i ăsta, și tot trebuie să fi căpătat un pic de bun-simț în treizeșopt de ani.

— Ha, făcu Stevens acru. Foarte bine-ai spus. Dumneata probabil că

erai un băiețăș cu poala cămășii pe-afară, atunci, în 1908. N-ai fost în sala tribunalului în ziua aia să-i vezi mutra și să-l auzi. Eu am fost.

- *All right*, zise șeriful. Și ce vrei să fac?
- Să-l arestezi. Cum se zice? Control rutier? Nică măcar să nu-l lași să intre-n Yoknapatawpha.

- Pe ce motiv?
- Dumneata prinde-l. Motive-o să-ți dau eu câte-o să-ți trebuiască. La nevoie-l reținem pentru însușire de bani sub pretexte mincinoase.
- Parcă ziceai că n-a luat banii.
- Nu știu încă exact ce s-a-ntâmplat cu banii. Dar am să imaginez eu ceva să poate servi, măcar să-l reții o bucată de vreme.
- Da, făcu șeriful. Sunt convins că ai să găsești. Acuma hai să mergem la bancă să vorbim cu Mr Snopes, poate că toți trei la un loc o să putem născoci ceva. Sau poate Mrs Kohl. O să trebuiască să-i spui și ei, cred.

La care Stevens îi repetă aproape textual ce-i spuseste Ratliff după ce pusese receptorul jos:

- Să-i spui unei femei că uite, tocmai atunci isprăvise de-omorât pe bărbatul maică-sii, dimineața la ora opt?
- *All right, all right*, zise șeriful. Vrei să vin cu dumneata la bancă?
- Nu, zise Stevens. În orice caz, nu încă.
- Părerea mea e că te-ai speriat degeaba, zise șeriful. Dacă suntoarce cumva p-aici, o să se ducă de-a dreptul la Moșia Franțuzului. Și-atunci, cum dăm cu ochii de el prin oraș îl umflăm și stăm nițeluș de vorbă.
- Ai să dai pe dracu' cu ochii de el, făcu Stevens. De când îți tot spun că de ăsta nu dai cu ochii. Asta a fost și greșeala lui Jack Houston, acu treizeșopt de ani: n-a dat cu ochii de el decât când i-a ieșit de după tufiș, atunci, dimineața, cu pușca – dacă cumva o fi ieșit de după tufiș ca să tragă, ceea ce mă cam îndoiesc.

Porni-napoi, traversând din nou piața, repede, zicându-și: *Da, la urma urmei chiar că-s un laș*, la care entitatea sau cantitatea aceea cu

care-și pierduse o bună parte din viață vorbind sau mai curând trebuind s-asculte (poate scheletul lui, care-o să-i supraviețuiască vreo câteva luni sau câțiva ani – și fără-ndoială că-n tot timpul ăsta o să-i facă morală, și el n-o să aibă cum răspunde) făcu imediat: *Ti-a spus cineva vreodata că nu ești?* Și el iar: *Dar nu-s laș: sunt omenos.* Și cel'lalt: *Nici măcar nu ești original; ăsta-i un eufemism folosit de obicei în loc de laș.*

Banca trebuie că era închisă-acum. Dar când traversase piața spre biroul șerifului mașina cu Linda la volan n-aștepta, aşa că azi nu era zi de mers la săptămânalul whiskey. Storurile erau trase, dar, după puțin ciocănit la ușa laterală, unul dintre contabili scoase nasul, îl recunoscu și-i dădu drumul; trecu prin răpăiala mașinilor recapitulând operațiile zilei – mașinile în sine părând imunizate și chiar nepăsătoare la sumele astronomice pe care le reduceau la un staccato insignifiant – bătu la o ușă, pe care acum patruzeci de ani colonelul Sartoris pusese să se scrie INTRAREA OPRITĂ, și o deschise.

Snopes ședea nu la birou, ci cu spatele la el, cu fața la căminul fără foc, rece, proptit picior peste picior pe aceleași zgârieturi pe care lencepuseră călcâiele colonelului Sartoris. Nu citea, nu făcea nimic: doar ședea acolo cu pălăria lui neagră, de plantator, pe cap, cu falca de jos mișcându-se-alene, întruna, ca și cum ar fi mestecat ceva, dar, precum știa tot orașul, nu mesteca nimic; nici măcar nu și-a dat picioarele jos când Stevens s-a apropiat de biroul lui (era o masă mare și plată plină cu hârtii oarecum aranjate, aproape-ntr-un fel de ordine) și-a zis că dintr-o răsuflare:

— Mink a plecat azi-dimineață la opt, de la Parchman. Nu știu dacă ești la curent sau nu, dar noi – eu depusesem la direcție ceva bani să i se dea la ieșire cu condiția că, dacă-i primește, să jure că pleacă din Mississippi fără să mai treacă prin Jefferson și că n-o să-i mai calce piciorul p-aici. N-a acceptat banii; nu știu cum de să-ntâmplă, pentru că nu trebuia să fie grațiat decât cu condiția asta. S-a urcat într-un camion care trecea și a dispărut. Camionul mergea spre nord.

- Cât era?
- Ce? făcu Stevens.
- Câți bani?
- Douăs'tecinzeci de dolari, zise Stevens.
- Foarte mulțumesc, zise Snopes.
- Doamne-Dumnezeule, făcu Stevens. Omule, eu îți spun c-a plecat unu' de la Parchman, azi la opt dimineața, și că vine-ncoace să te-omoare, și dumneata tot ce găsești să-mi spui e „Foarte mulțumesc”?

Celălalt nu mișca, afară doar de mestecatul lui; Stevens își zicea fierbând de furie și stăpânindu-se: *Măcar dac-ar scuipe din când în când*.

— Atunci tot ce-are la el sunt și zece dolari pe care-i capătă de acolo când li se dă drumu', zise Snopes.

— Da, zise Stevens. Din câte știm – din câte știu. Da, atâta. *Sau măcar să se facă din când în când că scuipeă*, își zicea.

— Să zicem că omu' are-o răfuială cu tine, făcu Snopes. Un om de șaiștrei de ani, și treiisopt făcuți în pușcărie, și care nici înainte nu era mai voinic decât un băiat de doișpe...

Care chiar și-atunci a trebuit să s-ascundă dup-un tuș ca să tragă, își zise Stevens. *Oh, da, știu perfect de bine ce vrei să zici: prea mic și prea firav chiar și-atunci, fără treiisopt de ani de pușcărie ca să fi riscat un cuțit sau o bătă*. *Și nici la Moșia Franțuzului nu se putea duce, singurul loc pe lumea unde și-ar mai putea aduce cineva aminte de el ca să-i împrumute unu'*, pentru că, chiar dacă nimeni de-acolo nu i-ar da una peste țeavă dac-ar vedea-o țintită spre tine, da' nici nu i-ar împrumuta-o unu' ca să țintească. Așa că, sau o să trebuiască să cumpere-un pistol cu zece dolari, sau să fure unul. *În care caz poate c-ai scăpat: ăl' de zece dolari n-o să tragă și de-ăllalt, poate că te scapă-un polițist*. Își zise, repede: *Desigur. Spre nord. S-a dus la Memphis. Trebuia. N-avea-n altă parte unde să credă că poate cumpăra un pistol cu zece dolari*. Si cum Mink n-avea decât zece dolari, o să trebuiască să meargă cu autostopul, întâi până la Memphis, dac-o putea ajunge-acolo înainte de se-nchid prăvăliile cu amaneturi, și pe-

urmă-n-apoi la Jefferson. Astă-nseamnă că n-o să poată s-ajungă decât mâine, pentru că altminteri prea ar însemna să-i vină ușor sortii, fatalității, să dea toate peste cap, să-ngăduie speranțe, coincidente scandalioase, chiar și pentru-un optimist din fire ca Ratliff. Da, zise.

— Aşa zic și eu. Ai timp cel puțin până mâine-seară. Zicându-și repede: *Și-acuma să-i dăm drumu'.* Ca să-l conving să nu-i spună ei fără să-și dea seama că promite-un lucru pe care eu îl-am băgat în cap. Își deodată se-auzi zicând:

— Ai de gând să-i spui Lindei?

— De ce? făcu Snopes.

— Tocmai, zise Stevens. Apoi se auzi, de data asta spunând el: Foarte mulțumesc. Își-apoi, într-adevăr pe negândite de data asta: Vina-i a mea, cu toate că probabil că n-aș fi putut împiedica nimic. Am vorbit chiar adineauri cu Eef Bishop. Ce-ai dori să mai fac? *Dac-ar scuipa măcar o dată*, gândi.

— Nimic.

— Ce? făcu Stevens.

— Da, zise Snopes. Foarte mulțumesc.

Măcar știa de unde să-nceapă, acuma. Doar că nu știa cum. Chiar dacă chemă – când ar chemă – poliția din Memphis, ce să le spună – ce-ar putea să le spună: poliția unui oraș de la o sută de mile depărtare, care n-a auzit pomenindu-se nici de Mink, nici de Flem Snopes și nici de Jack Houston, mort deaproape patruzeci de ani de zile. Dacă el, Stevens, n-a reușit să-l determine nici pe șeriful local să facă ceva, când ăsta măcar din auzite și tot știa despre ce-i vorba. Cum să le explice el că ar convins c-ar avea Mink de gând să facă la Memphis, darămite să-i mai și convingă că Mink era la Memphis, sau că o să fie. Și, chiar dacă s-ajungă să-i facă să s-agite puțin, cum să îl descrie pe cel pe care ar trebui să-l caute: când și victima lui, acu' patruj' de ani, dacă fost omorât a fost mai ales pentru că ucigașul era tipul de om pe care nimeni, nici chiar victimă, nu-l bagă-n seamă la timp, ca să fie cu ochii pe el la ce e sau la ce face.

Afară de Ratliff. Din toată Yoknapatawpha, numai Ratliff l-ar fi recunoscut pe Mink la prima vedere. Pentru un om fără școală, neumblat, într-o măsură necitit, Ratliff avea un dar teribil de-a ține minte, de-a prinde informații locale, de a-și face relații utile, care-i prindeau bine-n momente critice. Stevens își mărturisea sieși acuma, de ce-aștepta, de ce tăărăgăna, de ce-și pierdea realmente vremea: ca să se-ntoarcă Ratliff cu furgoneta lui de la Parchman, să-l trimite-n fugă la Memphis, fără măcar să opreasă, nici motorul să n-apuce să-l stingă, să-l descrie pe Mink poliției din Memphis și să-l salveze astfel pe vărul lui Mink, neamul lui, ce i-o fi fiind Flem, de la soarta dreaptă care-l aștepta, dându-și seama – el, Stevens – din ce în ce mai bine: că tot ce voia el, realmente, de la Ratliff era să descopere nu numai cum a făcut Mink de-a ieșit pe poartă, la Parchman, fără banii care constituiau o condiție obligatorie, dar cum de-a manevrat el aşa încât numai prezența manifest și absolut imprevizibilă a lui Ratliff, într-un loc și-ntr-un moment în care-n orice caz el n-avea ce căuta, a dezvăluit faptul că nu luase banii.

Nu era nici trei când a telefonat Ratliff; avea să se facă nouă până ajungă la Jefferson. Nu că furgoneta lui n-ar fi putut parcurge distanța mai repede. Dar nu exista mașină a lui Ratliff care să-o parcurgă mai repede (cu condiția ca el să fie-n mașină și conștient, cu-atât mai mult să-o conducă). Și afară de asta la un moment dat, nu mult după șase, avea să se opreasă să mănânce în primul cătun nenorocit, parcă fabricat în serie, fără nimic decât o mașină de egrenat, sau (astăzi) chiar în șosea, conducând grijului și parcând mașina grijului în fața vreunei Cafe Dixie oarecare, tot de serie, ca să mănânce, solitar și îngrijit, și fără grabă, carneă puțin prea ațoasă ca să poți mesteca omenește și puțin prea arsă ca să-i mai fi rămas vreo urmă de gust, cu inevitabilitatea cartofii prăjiți, și pâinea pe care n-o mestecai, o molfăiai ca pe-un servetel de hârtie, și salata congelată, tăiată la mașină, și roșiiile care, dacă n-ar fi fost culoarea, ai fi zis că-s exhumate de paleontologi din tundră, și plăcinta congelată și cu ceea ce ei vor numi cafea – o

mâncare absolut igienică și absolut lipsită de gust, cu excepția sosului englezesc, făcut la mașină și turnat pe deasupra.

El (Stevens) ar fi putut, ar fi trebuit poate, timp ar fi avut destul, să se ducă cu mașina până acasă și să mănânce de cină cumsecade. Dar nu, i-a telefonat neveste-sii.

— Vin în oraș și putem mâncă la Hotel Holston, a zis ea.

— Nu, iubito. Trebuie să-l văd pe Ratliff îndată ce se-ntoarce de la Parchman.

— *All right.* Cred că-am să vin în oraș să mănânc la Maggie (Maggie era soră-sa) și poate că mă duc cu ea la cinematograf, aşa că ne vedem dimineață. Pot să vin în oraș, nu-i aşa, dacă-ți promit că n-am să mă-nvărtesc pe străzi?

— Vezi, nu m-ajuți. Cum vrei să rezist dorinței de-a fi-mpreună, dacă tu nu-i reziști?

— Atunci ne vedem dimineață, zise ea. Noapte, bună. Așa că-mâncat în Hotel Holston; n-avea chef de soră-sa și de cumnat-su, și de nepot-su Charles, astă-seară. La Hotel Holston mai țineau încă la obiceiurile de demult, nu cu desperare, nici eroic: doar cu o îndărătnicie rece și inflexibilă; era proprietatea a două surori fete bătrâne (adică una din ele, cea mai mică, fusese măritată pe vremuri, dar era atât de mult de-atunci și durase-atât de puțin, că nu mai conta), care erau ultimele descendente ale lui Alexander Holston, unul dintre primii trei coloniști care-nființaseră ținutul Yoknapatawpha și care construise o cabană obișnuită de bârne, înghițită de mult de construcția modernă, și care-și dăduse contribuția – fusese de fapt catalizatorul – la botezul Jeffersonului, acum mai bine de-un secol; încă mai ziceau sufragerie sufragerie și țineau (nimeni nu știa cum) chelneri negri bărbăti, și, la unii dintre ei, drepturile prioritare se transmiteau din tată-n fiu; clienților li se servea *table d'hote* la două mese comune lungi, prezidate fiecare de câte una din surori; nu exista bărbat să intre fără haină și cravată, nici femeie cu pălărie pe cap (aveau o cameră de toaletă cu o bonă în acest scop), nici dacă erau cu

biletul de tren în mâna.

Dar sora-sa a venit la timp s-o ia pe nevastă-sa la cinematograf. Aşa că era-napoi la birou, când puţin după opt jumate l-a auzit pe Ratliff pe scară şi-a zis:

— *All right.* Ce s-a-ntâmplat? Apoi: Nu. Stai. Ce căutai la Parchman?

— Eu sunt... cum zici dumneata?... optimist, făcu Ratliff. Şi ca orice bun optimist, nu m-aştept să se-ntâmplice chiar cum e mai rău. Da', ca orice optimist demn de numele ăsta, îmi place să mă duc să văd cu ochii mei îndată ce se poate, după – în caz de Doamne, fereşte. Mai ales când diferenţa dintre ieşit bine şi ieşit prost poa' s-ajungă pân' aici, la Jefferson. Asta-ţi dă nişte bătaie de cap, ştii... Era cam pe la zece, azi-dimineaţă; se făcuseră două ceasuri bune de când plecase, şi şi-au cam pierdut răbdarea cu mine. Partea lor, ce-avuseseră ei de făcut, şi-o făcuseră; l-au luat şi l-au ținut treizeopt de ani de zile în regulă, ca la carte, cum mi-a spus şi omu', şi-aveau impresia că-şi câştigaseră dreptu' să scape de el. Înțelegi cum vine: graţierea nou-nouă şi douăs'teinj' de dolari nou-nouţi, şi ei strânşi frumos pachet, în buzunar la salopetă, şi cu nasturu-ncheiat şi flanelă nouă, şi poarta-n cuiată-n urma lui sau, cum zicea omu', pagina oficială Mink Snopes scoasă din registru şi scris pe ea frumos „Achitat pân' la ultimu' ban” şi distrusă cu două ceasuri pline şi-ndesate de-atunci, când uite că-ţi vine-un băgăret, apărut de cine ştie unde, nici măcar din oraş, nici măcar avocat, care-i tot dă zor cu: „Da, da, e-n regulă, mă rog”, da' ia să vedem dac-avea activmente banii la el când a plecat.

Directoru'-n persoană se ocupase el cu mâna lui de bani: l-a chemat pe Mink în birou, singur, cu masa gata pregătită pentru el, graţierea de-o parte şi teancu' cu-ai douăs'teinj' de dolari cât nu văzuse Mink în viaţă lui pân' atunci, grămadă de cealaltă; şi directoru-n persoană, care i-a explicat că n-are de-ales: dacă vrea graţierea, trebuie să primească şi banii, şi cum ia banii înseamnă c-a şi jurat şi că şi-a dat cuvântu', şi c-a făgăduit pe Biblie să plece imediat din Mississippi şi să

nu-i mai calce picioru' pe acolo, câte zile-o avea. „Asta trebuia să fac ca să ies de-aici? A zis Mink. Să iau banii? ” „Asta”, a zis directoru', și Mink a-ntins mâna și-a luat banii, și directoru-n persoană l-a ajutat să-ncheie buzunarul care-i pusesese la un loc cu grațierea, și directoru' i-a strâns mâna și-a venit deținutu' de-ncredere de l-a luat să-l ducă afară, unde-aștepta custodele să-i deschidă poarta spre libertate...

— Stai, făcu Stevens. Deținutu' de-ncredere.

— Nu-i aşa? făcu Ratliff aprobat încântat, cu mândrie parcă. Simplu de tot. Probabil că d-asta nu le-a dat prin cap nici unuia de-acolo dintre ei, mai ales că nici la Parchman, de care nu poți să zici nimic pe chestia că-i bine condus, nu poți să pretinzi să găsești pe-unu' atât de țicnit și de antisocial, ca să se poarte ca și cum atunci când și se dă așa-deodată douăs' tecinj' de dolari gratis și pe degeaba, făr' să trebuiе să spui nici măcar „Foarte mulțumesc” pe ei, ai mai avea de-ales. Așa am zis și eu: Deținutu' ăla de-ncredere. De-aici la poartă a plecat, cu-ăi douăs' tecinj' de dolari la el. Ia să vedem dacă-i mai avea când a ieșit. Așa c-am mai zis: Ce-i cu deținutu' ăla de-ncredere?

— E-un viețar și el, a zis directoru'. Și-a omorât nevasta c-un ciocan de caroserie și s-a convenit, și și-a mântuit sufletu-n pușcărie încă-nainte de sentință, și-i foarte bine notat la noi, ține și predici, așa laic cum e.

— Păi atunci, dacă Mink ar fi avut toată lista invitaților la dispoziție și și timp s-o studieze, n-ar fi găsit alt tip mai pe pofta lui pentru ce-i trebuiă, am zis. Așa că, după cum s-arată, mă gândesc să-ncep să-mi pară rău după nenorocitu' ăsta de pocăit, chiar dacă s-a cam pripit când a fost de-a căutat o soluție la enigma jugului căsniciei și n-a găsit ceva mai bun decât un ciocan de garaj. Adică, ce vreau să spun e că socot că mai aveți p-aici ceva metode de interogare speciale pentru interlocutori fără tragere de inimă, nu?

— De-asta-am întârziat cu telefonu': le-a trebuit ceva timp, cu toate că pe din afară, trebuiе să recunosc, nu se vedea nimic. Pen' că oamenii-s aiurea. Nu, nu-s aiurea: sunt jahnici. Uite, tipu' ăsta, băgat

pe viață, care chiar dac-ar fi descoperit că c-a fost o greșală, sau ar fi lăsat cineva poarta descuiată, tot n-ar fi avut curajul să iasă, penă că bătrânuțul fetei a jurat că-l omoară cum trece de gardul pușcăriei. Așa că ce Doamne, iartă-mă și putut să facă el cu-ai douăsăteci de dolari, chiar dac-ar fi putut visa vreodată că-o să poată să o șteargă cu metoda astă a lui.

— Da' cum dracu' a făcut? zise Stevens. Cum?

— Păi, în singurul fel în care putea Mink, și cu siguranță că de-asta nu i-a trecut niciodată nimănui prin cap să se gândească dinainte la aşa ceva. Pe drum de la biroul directorului până la poartă i-a spus deținutului de-ncredere că vrea să meargă la privată și-năuntru i-a dat ale douăsăteci de dolari, și i-a zis să îl dea directorului înapoi când i-o veni mai la-n-demână, cu cât mai târziu, cu-atât mai bine, ca el, Mink, să fie ieșit, dispărut, și să-i spună directorului că-i Foarte mulțumește, da' că s-a răzgândit și că nu-i mai trebuie. Așa că chestia cu deținutul astă era: să-i dea lui Mink un ceas-două să o șteargă, probabil că pentru todeauna, nimeni n-avea să știe-ncoitoare și nici că-o să-i pese cuiva ceva. Că puțin mă importă unde ești: din momentul care-un om poate să credă-ntr-adevăr că-n viață lui nu-o să mai aibă vreodată ce să facă cu douăsăteci de dolari, omul călătorul pentru mine era gata mort de mult și-atunci în minutul călătoriei astă. Și astă-i tot. N-am idee...

— Eu am, făcu Stevens. Mi-a zis Flem. E la Memphis. Prea-mic și pirpiriu, și bătrân, ca să pună mâna pe cuțit sau de bătă, aşa că trebuie să se ducă-n locul cel mai apropiat unde speră că poate găsi un pistol pe zece dolari.

— Vasăzică, i-am spus lui Flem. Ce-a zis?

— A zis „Foarte mulțumesc”, făcu Stevens. Și după o clipă: Am zis că-i am spus lui Flem că Mink a ieșit de la Parchman azi-dimineață la opt și că vine-ncoace să-l omoare el și a zis „Foarte mulțumesc”.

— Te-am auzit. Dumneata ce-ai fi zis? Ai fi fost, în orice caz, tot atât

de politicos ca și Flem Snopes, nu? Așa că, la urma urmei, poate că-i în regulă. Ai vorbit la Memphis, desigur.

— Să le spun ce? făcu Stevens. Cum să descrii unui polițist din Memphis pe cineva pe care nici eu nu l-aș recunoaște, necum să-i mai și spun că-i realmente-n Memphis și că-nceartă să facă ce presupun eu că-ncearcă să facă, când eu singur nu știu ce-am de gând să fac?

— De ce nu-ncerci la Memphis? zise Ratliff.

— Ai să mă-înnebunești. Ce vrei?

— 'Mi ziceam că și-ntr-un locșor mult mai mic decât Memphis, și tot nu se poate să n-ai pe nimeni acolo, cu care să fi fost la Harvard.

— Dracu' să mă ia, zise Stevens. Ceru interurbanul și imediat vorbea cu el: c-un coleg de facultate, cu un Cincinnatus amator acolo, pe plantația lui, nu departe de Jackson, care mai intervenise o dată, când a fost cu obținerea grațierii, aşa că Stevens n-a avut de explicat decât încurcătura, nu toată afacerea.

— Bineînțeles, nu știi dacă efectiv s-a dus la Memphis, zise prietenul.

— Nu știu, zise Stevens. Dar cum urgența ne forțează să-ncercăm să vedem unde-ar putea fi, măcar să ni se-ngăduie să facem o presupunere sinceră.

— *All right*, zise prietenul, îl cunosc pe primar și pe prefectul poliției. Tot ce vreți voi – tot ce pot ei face, de fapt – e să se controleze orice loc unde cineva ar fi putut încerca să cumpere-un pistol cu zece dolari, începând, să zicem, de azi la prânz. Este?

— Este, zise Stevens. Și roagă-i să fie buni să-mi telefoneze cu taxa inversă – dacă avea ceva să-mi spună.

— Am să te chem chiar eu, zise prietenul. S-ar zice că am și eu părticipația mea de contribuție la soarta prietenului dumitale.

— Când o să-mi zici aşa în fața lui Flem Snopes, să zâmbești, făcu Stevens.

Asta era joi; vineri, centrala telefonică ar fi putut ușor da de el oricând și oriunde-n jurul pieței. Cu toate că ar fi avut destule de făcut

la birou, dacă s-ar fi așezat să lucreze. Reuși în cele din urmă să se apuce, după o vreme, și era atât de absorbit când intră Ratliff cu ceva frumos, împachetat într-o pungă de hârtie, zicând: „Neața”, că Stevens nici nu ridică privirea, scriind pe blocul de hârtie galbenă întruna, calm, stăpânit, chiar cu Ratliff un moment în picioare, lângă el, uitându-i-se-n creștet. Apoi Ratliff își căută un scaun dintre cele de dincolo de birou, cel de lângă perete, se ridică pe jumătate și-și puse pachețelul pe clasorul cu dosare alături de el, și se așeză, Stevens continuând să scrie-ntruna, oprindu-se când și când să-și arunce ochii pe cartea deschisă din stânga lui; până ce Ratliff apucă ziarul de dimineată din Memphis, de pe birou, îl deschise fășâind ușurel, întorcând o pagină, și-apoi iar fășâind ușor, până când Stevens zise:

— Dă-o dracului de treabă sau ieși afară, sau caută-ți altceva de făcut. Mă enervează.

— N-am nicio treabă az' de dimineată. Dacă ai cumva ceva de făcut prin oraș, rămân eu să am grija de telefon.

— Am destul de lucru-aici, dacă-ai isprăvi-odată cu-afurisitu' ăsta de foșnit... Aruncă, trânti creionul pe birou. Desigur că n-a ajuns încă la Memphis sau în orice caz n-a-ncercat să-și cumpere-un pistol, că altminteri am fi aflat, în fond asta-i tot ce vrem: întâi s-aflăm ceva de acolo. Crezi că o prăvălie cu amaneturi sau cu articole de sport care-și respectă cât de cât autorizația i-ar mai vinde-un pistol după ce poliția...

— Dacă m-ar chema Mink Snopes, nu cred că calca pragu' cuiva care să aibă vreo autorizație de pierdut că vinde pistoale și revolvere.

— Adică... făcu Steven.

— Acolo-afară, la Moșia Franțuzului, se zicea că Mink ăsta fusese cam zurbagiu la tinerețe, că-i plăceau petrecerile; că îl țineau curelele, că-adevărat, că nu mare lucru. Da' oricum', tot a făcut două-trei escapade la Memphis, cu flăcăi de pe vremea aia – alde Quick și Tuli, și Turpin, și cam de-ăștia: mai mult ca sigur că știe pe un' să-nceapă să caute locuri unde nu țin autorizații de-alea să aibă nevoie poliția să le

bată capu' ori de câte ori dau peste vr'un pistol unde nu-i era locu' sau nu dau peste el unde-i era.

— Crezi că poliția din Memphis nu-și știe orașul atât de bine cât îl știe-un blestemat de ucigaș smintit și prăpădit care a stat patruj' de ani închis în pușcărie? Poliția din Memphis are-o reputație mai bună decât zece, decât o sută de poliții pe care îți le pot spune pe nume...

— Mă rog, mă rog, făcu Ratliff.

— Ce dracu', nici Dumnezeu din cer în persoană n-o fi chiar atât de ocupat, ca să poată-un nebun de ucigaș să facă o sută de mile cu autostopul și să-și cumpere-un pistol cu zece dolari, și pe-urmă iar să mai facă-o sută de mile cu autostopul și să-mpuște-un om cu el.

— Depinde: cine poate ști pe cine-o vrea Dumnezeu să vadă-mpușcat de data asta, zise Ratliff. „Ai fost pe la șerif azi-dimineață?

— Nu, zise Stevens.

— Eu am fost. Nici Flem n-a fost pân' acuma. Și nici din oraș n-a plecat. Am verificat. Așa că poate că-i cel mai bun semn: Flem nu-i îngrijorat. Crezi că i-a spus Lindei?

— Nu, zise Stevens.

— De unde știi?

— Mi-a spus.

— Flem? Vrei să zici că îți-a spus el sau l-am întrebat?

— L-am întrebat. I-am zis: „Ai de gând să-i spui Lindei?”

— Și el ce-a zis?

— A zis: „De ce?”

— Oh, făcu Ratliff.

Pe urmă se făcu amiază. Ce-avea Ratliff în pachetel era un sandviș, tot aşa, făcut frumos.

— Du-te acasă la masă, zise el. Am să sed aici s-aștept.

— N-am spus chiar acuma că, dacă Flem nu-și bate capul, de ce dracu' să ni-l batem noi?

— Atunci n-am să-mi bat capu'. Am s-aștept telefonu'.

Dar Stevens era-napoi la birou când a sunat, către mijlocul după-

amiezii.

— Nimic, s-a auzit glasul colegului lui. La niciuna din prăvăliile de-amanete, și nici la vreuna un' să poți să cumperi un pistol sau revolver de-orice fel, necum unu' cu zece dolari. Poate că n-a ajuns încă la Memphis, cu toate că-s mai mult de douăzeșpatru de ore.

— Se poate, zise Steven.

— Poate că nici n-a avut de gând s-ajungă la Memphis.

— *All right, all right*, zise Stevens. Să-i scriu eu personal o scrisoare de mulțumire prefectului poliției sau...

— Desigur. Dar lasă-l întâi s-o merite. A fost de acord că nu-i mare lucru să verifice lista-n fiecare dimineață câteva zile, cine știe, poate prinde bine. I-am mulțumit în numele dumitale. Am mers chiar mai departe, i-am spus că, dacă te vei nimeri vreodată-n aceeași circumscripție electorală cu el și se va hotărî să candideze, în loc să tot stea să-ștepte... Stevens puse receptorul jos și se-ntoarsee spre Ratliff, tot fără să-l vadă deloc și zise:

— Poate că nici n-o să se ducă.

— Ce? făcu Ratliff. Ce-a zis? Stevens îi spuse, îi repetă esențialul. Cred că asta-i tot ce putem face, zise Ratliff.

— Da, făcu Stevens. Își zise: *Mâine o să știu. Dar am să mai aştept o zi. Poate până luni.*

Dar n-a avut de așteptat atât. Sâmbătă, biroul lui era totdeauna, nu atât ocupat cu treburile ținutului, pentru care prima leafă ca să le rezolve, cât plin cu lume de la țară care venea și pleca întruna, alegătorii care-l votaseră. Ratliff, care-i cunoștea și el pe toți, tot atât de bine sau poate chiar mai bine, stătea modest pe scaunul lui de lângă perete, de unde-ajungea ușor la telefon, fără măcar să se ridice; ba venise și de data asta c-un sandviș zdravăn, când către prânz Stevens zise:

— Du-te-acasă și mănâncă-n liniște sau vino să mănânci cu noi. Astăzi n-o să mai sună.

— Trebuie că știi de ce, zise Ratliff.

— Da. Am să-ți spun luni. Nu: mâine. Duminică-o să fie o zi potrivită. Am să-ți spun mâine.

— Vasăzică, știi c-acuma-i totu-n regulă. Totu-aranjat și terminat. Flem, și dacă știe, și dacă nu, poa' să doarmă liniștit de-acu-nainte.

— Nu mă-ntreba încă, zise Stevens. E ca un fir de ață: Ține, până-l rup eu – sau cam aşa...

— Vasăzică, ai avut dreptate din capu' locului. N-a fost niciun motiv să-i spui și ei.

— Niciodată n-a fost, zise Stevens. Nici n-o sa fie vreodată.

— Tocmai asta ziceam și eu, făcu Ratliff. Nu mai e nicio nevoie-acuma.

— Și ce ți-am spus eu e că n-a fost niciodată nicio nevoie să-i spun ei și nici n-ar fi fost, indiferent de ce s-ar fi-ntâmplat.

— Nici măcar ca problemă morală?

— Ducă-se dracului și de morală, și de problemă, făcu Stevens. Nu există nicio problemă: e-un fapt: faptul că nici dumneata, nici nimeni c-un pic de minte-n cap n-o să s-apuce să-i spună că gestul ei de milă și de compătimire, și de pură generozitate, l-a ucis pe omul care trece drept tatăl ei fie că e sau nu, și fie că-i un ticălos sau nu.

— *All right, all right*, zise Ratliff. Chestia cu firu' de-ață de care-ai pomenit adineauri. Poate că ar fi mai ferit să nu se rupă prea devreme, dac-ar sta cineva pe-aproape, să prindă telefonu' ăla, când n-o să sună la trei az' după-masă.

Așa că la trei erau amândoi la birou. S-a făcut pe-urmă și patru.

— Zic c-acum-am putea pleca, făcu Ratliff.

— Da, zise Stevens.

— Da' tot nu vrei să-mi spui acuma? zise Ratliff.

— Mâine, zise Stevens. Până-atunci o să trebuiască să sună.

— Așa că firu' ăsta de ață-i c-un fir de telefon în el, văd.

— La revedere, zise Stevens. Pe mâine.

Centrala telefonică știa și duminică unde să-l găsească, oricând, și, de fapt, până-aproape de două jumătate-n după-amiaza aia, el încă mai

credea c-o să stea toată ziua la Rose Hill. Mai avusese-n viața lui și alte perioade similare de neliniște și agitație, și incertitudine, chiar dacă-n cei mai mulți din anii ăștia fusese burlac: își amintea că, o dată sau de două ori, chinul și neliniștea lui s-au datorat tocmai faptului că era burlac, că adică circumstanțele, situația îl forțau să rămână burlac, cu toate eforturile lui de a renunța. Dar pe vremea aia mai avea o buruiană de leac: nepéntes, uitarea: proiectul pe care singur și-l impusese pe când era la Harvard, de a traduce Vechiul Testament, din nou, în greaca clasică a primei sale versiuni, după care va învăța singur ebraica și-atunci într-adevăr că-l va ridica la autenticitate; se gândise noaptea trecută: *Da, desigur, mai am asta de făcut mâine; uităsem.* Și apoi, azi-dimineață, și-a dat seama că nu mai mergea, că niciodată n-o să mai meargă. Era vorba, firește, de efort: nu numai de capacitatea de a se concentra, ci și de a crede-n ea; era prea bătrân acum și adevarata tragedie a bătrâneții e că nicio angoasă nu mai e destul de chinuitoare ca să pretindă, să justifice un sacrificiu.

Așa că nici măcar două jumate nu era când se pomeni, realmente fără să fie surprins, urcându-se-n mașină, și tot fără să fie surprins ajunse-n piața pustie-n după-amiaza de duminică, și-l văzu pe Ratliff așteptând lângă scara biroului, și-acum, în birou amândoi, priveau acele cum se târâie spre trei, fără să-ncerce să simuleze ceva.

— Ce s-a-ntâmplat c-am pus trei fix, aşa ca o linie de demarcație magică-n afacerea asta? zise Ratliff.

— Are vreo importanță?

— Așa-i, zise Ratliff. Important e să nu zgâltâim sau să nu atingem cine știe cum firu' ăla de ață. Atunci ceasul de la tribunal bătu cele trei lovitură puternice și catifelate în somnolență duminicală, și, pentru prima dată, Stevens își dădu seama cu câtă absolută certitudine nu numai că nu așteptase, dar știuse că telefonul n-avea să sună înainte de-această oră. Apoi, în aceeași secundă, în aceeași clipită, își dădu seama de ce nu sunase: faptul că nu sunase era o mai puternică dovadă despre ce-ar fi cuprins mesajul dacă ar fi venit, decât mesajul

propriu-zis.

— *All right*, zise el. Mink a murit.

— Ce? sări Ratliff.

— Nu ştiu unde, şi n-are importanţă. Pentru c-ar fi trebuit din capul locului să ne dăm seama că şi trei ore de libertate-l vor ucide, darămite trei zile. Vorbea repede, fără să se bâlbâie: Nu-nțelegi? Un biet animal pirpiriu, fără neamuri, fără legături, străin peste tot, care niciodată, de la-nceput, n-a făcut realmente parte din speşa omenească, necum să fi trăit în ea, şi-apoi încis într-o cuşcă treiişopt de ani de zile, şi-acuma, la şaiiştrei de ani, pus deodată-n libertate, zvârlit, aruncat din adăpost şi siguranţă, ca un şarpe veninos, ager şi primejdios de moarte, cât stă-n imunitatea tropicală a cutiei lui de sticlă făcută de mâna de om şingrijit de mâna de om, dar care n-ar trăi niciun ceas în libertate, aruncat, zvârlit în stradă, c-un vârf de furcă sau c-un cleşte lung în coadă.

— Stai, făcu Ratliff. Stai puţin.

Dar Stevens nici nu s-a oprit măcar.

— Fireşte că n-am aflat încă unde-a fost găsit sau cum, sau de cine-a fost identificat, pentru că nimănu-i nu-i pasă; poate că nici nu l-a văzut încă nimeni. Pentru că-i liber. Poate să şi moară, unde-i place, acuma. De treiişopt de ani şi până-n dimineaţa de joia trecută n-ar fi putut să-i iasă-un coş pe faţă, sau să-şi jupoacie pielea pe lâng-o unghie, fără să i se treacă-n fişă cinci minute mai târziu. Dar acuma-i liber. Nimeni nu se mai sinchiseşte când şi unde, şi cum moare, cu condiţia ca stârvul să nu le stea-n drum oamenilor. Aşa c-acuma ne putem duce-acasă până ce ne-o telefona careva că dumneata şi cu Flem vă puteţi duce să-l identificaţi.

— Da, făcu Ratliff. Dar...

— Niciun dar, zise Stevens. Hai cu mine-acasă să bem ceva.

— Poate c-am putea trece-ntâi pe la Flem să-l punem la curent. Zise Ralliff. Poate că-n căzu' asta să ia şi el un strop.

— Să ştii că nu-s om rău, zise Stevens. Nu i-aş da lui Mink o puşcă

să tragă-n Flem cu ea; nici n-aș întoarce capul dacă Mink s-ar servi de-a lui. Dar nici n-am de gând să mișc un deget ca să-l scutesc pe Flem de înc-o zi sau două-n care să s-aștepte-n orice moment ce Mink s-o facă.

Nici șerifului nu i-a spus convingerea asta a lui, că Mink murise. De fapt, șeriful i-a spus lui; l-a găsit pe șerif la ei în birou, la tribunal, și i-a expus teoria lui și-a lui Ratliff, despre primul obiectiv al lui Mink și motivul acelui obiectiv, și că poliția din Memphis va continua să verifice zilnic locurile unde Mink ar putea-ncerca să cumpere-o armă.

— Așa că-i cert că nu-i la Memphis, zise șeriful. Câte zile s-au făcut?

- De joi.
- Și nici la Moșia Franțuzului nu-i, zise șeriful.
- De unde știi?
- Am dat ieri o raită pe-acolo și-am cercetat puțin.
- Așa că-n cele din urmă m-ai crezut, zise Stevens.
- Capăt diurnă pentru mașină, zise șeriful. Ieri era frumos, zi bună pentru-o deplasare la țară. Vasăzică-s patru zile-acuma-n care să fi făcut o sută de mile. Și pare-se că nici la Memphis nu-i. Și știm că nu-i la Moșia Franțuzului. Și, după dumneata, Mr Snopes știe că nu-i nici aici în Jefferson. Poate c-o fi murit. La care acuma, că altul începușe, spusese cu glas tare, Stevens își dădu seama că nu crezuse-n realitate nicio clipă, auzindu-l fără să-l asculte pe șerif continuând: Un blestemat de șarpe veninos care n-a avut niciodată niciun prieten, după câte-aud, și nimeni nu știe acolo, la Moșia Franțuzului, ce s-a ales din nevastă-sa și din cele două fete, sau măcar când au dispărut. Să stai închis treizeșopt de ani și să te pomenești pe urmă dat afară, cum dai noaptea pisica din casă, fără să ai un' să te duci și pe nimeni care să fi vrut realmente ca tu să scapi. Poate că n-a putut suporta. Poate că l-a ucis libertatea. Știi c-au mai fost cazuri.

— Da, zise Stevens, probabil că ai dreptate, zicându-și calm: *N-o să-l împiedicăm. Nu-l putem împiedica – nici toți grămadă cu poliția din*

Memphis cu tot. Poate că și-un șarpe veninos, când are soarta de partea lui, n-are nevoie nici de noroc, necum de prieteni. Și zise: Numai că încă nu știm. Nu ne putem baza pe asta.

— Îmi dau seama, zise șeriful. Am trimis ieri, la Varner la prăvălie, doi oameni în delegație; pretind că-și aduc aminte de el, că l-ar recunoaște. Aș putea să pun pază la Mr Snopes, să-l supravegheze când se duce și când se-nțoarce de la bancă. Da' să fie-a dracului de treabă, să-l păzească de cine, ce, când, unde? Nu pot să-i bag un om în casă decât dacă-mi cere, nu-i aşa? Fiică-sa. Mrs Kohl. Poate c-ar putea face ea ceva. Tot mai vrei să nu afle nimic?

— Trebuie să-mi dai cuvântul de onoare, zise Stevens.

— *All right*, zise șeriful. Să sperăm că amicul dumitale de la Jackson o să-ți comunice-ndată ce poliția din Memphis dă de vreo urmă, nu?

— Da, zise Stevens. Dar comunicarea veni de-abia miercuri. Ratliff l-a sunat marți seara puțin după zece și i-a spus, și miercuri dimineață, în drum spre birou, a trecut pe lângă bancă, unde-n ziua aia obloanele n-aveau să fie ridicate și, cum sta la birou cu receptoru-n mâna, vedea prin fereastra din față, convulsiunile sumbre ale crepului și panglicilor alb-negru-violet, și florile de ceară, prinse-n ușa din față încuiată.

— A găsit un pistol cu zece dolari, se auzea glasul colegului de facultate. Luni dimineață, devreme. Era o prăvălie cu amaneturi, nu chiar autorizată-n regulă, aşa c-aproape o scăpaseră din vedere. Dar cu puțină... persuasiune, proprietarul și-a adus aminte. Zicea să nu-ți faci griji însă, pistolul mai era pistol numai cu numele, și-avea să-i trebuiască ceva mai mult de cele trei cartușe pe care i le-a dat el, ca să-l facă să funcționeze.

— Ha, făcu Stevens acru. Spune-i negustorului din partea mea că nu-și cunoaște marfa. Pistolul a fost aseară-aici. A funcționat.

Şaptesprezece

Când ajunse la ramificația de cale ferată, luni dimineața puțin înainte de unsprezece, era în altă cabină de camion de cărat vite.

Camionul mergea mai departe, spre răsărit în Alabama, dar, chiar dacă fi luat-o-ncoace, spre sud, să treacă prin Jefferson chiar, odată ajuns aici, tot ar fi coborât. Dacă fi fost vreun camion din Yoknapatawpha sau condus de careva din ținut, sau din Jefferson, nici nu s-ar fi urcat.

Până azi-dimineață, când a ieșit din prăvălie simțind pistolul în buzunar, totul i se păruse simplu: n-avea decât o singură problemă: să-și facă rost de armă; după asta, numai geografia, topografia locurilor mai stătea între el și clipa-n care avea să se-ndrepte spre omul care-a privit cum e trimis la pușcărie fără să miște-un deget, care n-a avut nici măcar cuviință și curajul să zică „Nu” la chemarea săngelui, la strigătul de ajutor de la rudă la rudă, și-o să-i spună: „Uită-te la mine, Flem”, și-o să-l ucidă.

Dar acumă o să trebuiască să facă ce numea el un pic de „socoteală”. Avea impresia că-i stătea în față un noian aproape insurmontabil de obstacole. Era la treizeci de mile de Jefferson acumă, acasă la el, aceiași oameni ca și el, din ținutul de deal din Mississippi de nord, chiar dacă mai avea de trecut un neînsemnat hotar de regiune; i se părea că, de-acu' înainte, oricine-l întâlnea sau îl vedea, fără să aibă măcar nevoie să-l recunoască sau să-și aducă aminte anume de mutra sau de numele lui, își va da imediat seama cine-i și-ncontro se duce, și ce-are de gând. Dar dacă se gândi mai bine – se gândi imediat, fulgerător, simultan, aproape, cu prima impresie – își dădu seama că-i o imposibilitate materială, dar, cu toate asta, nu-ndrăzni să riște; își zicea că acei treizeșopt de ani cât stătuse-nchis la Parchman atrofiaseră, distruseseră-n el unele calități care, la oamenii

ce nu fuseseră-nchiși, probabil că se ascuțiseră chiar, și ei vor recunoaște, își vor da seama, vor ghici cine-i fără ca el să bage măcar de seamă. *Epen' c-am lipsit aşa de mult își zise. Pesemne c-o să trebuie să m-apuc să-nvăț de la-nceput cum să vorbesc.*

Să gândească, nu să vorbească, asta voia el să spună. Așa cum mergea de-a lungul șoselei (era asfaltată acum, profilată și nivelată, și automobilele goneau, și el își amintea de vremuri când era numai un șleau șerpuitor, pe care catări molâi și care cu boi sau, în cel mai bun caz, cai de șa apucau pe creste, arbitrar, la voia-ntâmplării) îi va fi imposibil să-și prefacă-nfățișarea – să-și schimbe trăsăturile, expresia, hainele, mersul: un moment,izar, desperat, îi trecu prin cap o idee, dar repede-o gonii: că ce-ar fi dacă merge-napoi, cel puțin când s-auzea venind un autobuz sau un camion, ca să dea impresia că merge-n direcție opusă. Așa că era obligat să-și schimbe gândurile, cum schimbi culoareabeculuiîntr-un felinar, chiar dacă nu poți schimba felinarul; mergând va trebui, neclintit, neabătut, să gândească întocmai ca unu' care-n viața lui n-a auzit de numele Snopes și de orașul Jefferson, care nici măcar nu-și dădea seama că, dacă mergea aşa, mai departe, pe drumul ăsta, va trebui să treacă pe-acolo; să gândească întocmai ca unu' a cărui destinație și țintă era la o sută și mai bine de mile de-acolo și care cu mintea chiar ajunsese, și numai trupul, picioarele deplasându-se mai călcau încă pe această anume bucată de drum.

În plus, o să trebuiască să găsească pe cineva cu care să poată sta de vorbă fără să iște bănuieri, nu atât ca să scoată informații cât ca să și le confirme. Până a scăpa de la Parchman, liber în fine, scopul căruia i se consacrase cu răbdare treizeci și opt de ani de zile era practic în stăpânirea lui; era convins că aflase tot ce-avea nevoie să afle din câte se mai filtraseră, dacă nu zi de zi, bineînțeles, și nici chiar an de an totdeauna, dar măcar din deceniul-deceniul, până și la Parchman – cum și unde stătea văr-su, cum își trecea zilele, care-i erau obiceiurile, când venea și când pleca, de unde și încotro; dacă mai stătea cineva cu

el în casă sau pe lângă. Dar acumă, că momentul aproape că sosise, asta putea să nu fie de ajuns. Ar putea chiar să fie cu totul false, greșite; zicându-și din nou: *E pen'c-am lipsit atât cât a trebuit să lipsesc; pen' c-a trebuit să fiu acolo unde a trebuit să fiu* de parcă-și petrecuse cei treizeci și opt de ani nu rupt de lume numai, rupt și de viață, aşa că și faptele, când ajungeau, în fine, până la el, încetaseră de-a fi adevăr tocmai pentru că pătrunseseră până acolo; și, fiind între zidurile închisorii, i-ar fi fost dușmănoase, trădătoare, fatale *per se* de-ar fi cercat să se folosească de ele, să se bazeze pe ele, să se-ncreadă-n ele.

Al treilea, pistolul. Drumul era pustiu acum, trecea printre ziduri de copaci, niciun zgomot de circulație și nici făptură omenească sau casă, cât vedeaï cu ochii, și scoase pistolul și se uită din nou la el, cu un fel de desperare. Azi-dimineață, la prăvălie n-arătase-a cine știe ce pistol; aici, în solitudinea și liniștea rurală de după-amiază-nsorită, n-arăta a mai nimic; dacă arăta a ceva, mai curând a broască țestoasă fosilizată arăta, cum avusesese din capul locului impresia. Își, cu toate astea trebuia să-l încerce, să irosească unul din cele trei cartușe pe care le-avea, numai ca să constate dacă-ntr-adevăr o să tragă și, un moment, o secundă, ceva îi îmboldi memoria.

Trebuiе să tragă, își zise. Trebuie. Altfel nu se poate. Ăl de Sus pedepsește; nu face farse.

Îi era și foame. Nu mâncase nimic din zori, de la biscuiții ăia. Îi mai rămăseseră câțiva gologani și trecuse până acum pe lângă două prăvălii la stații de benzină. Dar acum era acasă; îi era frică să se opreasca la una și să fie văzut cumpărând brânză și pesmeti, ce-și mai putea încă permite. Ceea ce-i aduse aminte și de noapte. Soarele mai avea trei ceasuri de stat pe cer și astăzi nu mai putea s-ajungă la Jefferson, aşa c-o să trebuiască să lase pe mâine seară, și din șosea apucă pe-un drum de pământ, care-o lua peste câmp, aproape din instinct, pentru că nu-și putea aduce aminte când începuse să remarce scamele de bumbac agățate de buruienile și de mărăcinii de pe marginea drumului, de la carele încărcate mergând la egrenat, pentru

că drumuri de felul ăstuia-i erau și lui cunoscute de pe vremea când fusese și el cultivator dijmaș în libertate, drum de negri, numai făgașe adânci și marcat de smocuri de bumbac, dar numai pământ, nici măcar prundiș, pentru că oamenii care locuiau pe marginea lui și-l foloseau n-aveau drept de vot, nici mijloace de constrângere și nici bani ca să-l convingă pe inspectorul de ținut să facă ceva mai mult decât să-l treacă cu scraperul și cu compresorul de două ori pe an.

Așa că tot ce-a găsit n-a fost numai ce-a căutat, ci și ce s-așteptase: o baracă nevopsită părăginită, prăpădită, de n-ar fi stat nici câinii-n ea, împrejmuită și proptă de niște nenorocite de garduri și de magazii nevopsite și ele – grajd, hambar, sopron – pe-o ridicătură, deasupra unui petic de pământ cu bumbac, într-un fund de vâlcea, unde se vedea toată familia de negri și poate și-un vecin-doi, târând sacii lungi și murdari, toți mai mult sau mai puțin în același rând pe brazde paralele – tatăl, mama, cinci copii între cinci-șase și doisprezece ani, și patru fete, și flăcăi, care probabil că erau vecinii dând ajutor la cules, el, Mink, așteptând la un cap de brazdă, până ce tatăl, care părea să fie patronul, ajunse până acolo.

- Noroc, zise Mink. Parcă mai fi loc aici de-o pereche de brațe.
- Vrei să culegi? zise negrul.
- Cât plătești?
- Șaptecinci de centi.
- V-ajut și eu un schimb, zise Mink. Negrul zise către fata de doisprezece ani, de lângă el:

— Dă-i sacu' tău! Tu du-te-acasă și pregătește masa.

Luă sacul. Era deprins. Toată viața lui culesese bumbac la vremea asta. Singura deosebire era că, în ultimii treizeșopt de ani, dăduse ntotdeauna peste-o pușcă și-o vână de bou în spatele lui, la capătul brazdei, ca un fel de-avertisment dacă s-ar fi lăsat pe Tânjală, pe când aici dădea peste basculă și banii intentionați ca răsplată pentru zor și vrednicie, și, cum se și așteptase, imediat patronul era pe brazda de-alături de-a lui.

- Nu ești de pe-aici, zise negrul.
- Nu-s, făcu el. Doar în drum. Mă duc la fii-mea-n deltată.
- 'N ce loc? zise negrul. Am fost în deltată la cules, într-un an.

Nu c-ar fi trebuit să s-aștepte la-ntrebarea asta, și c-ar fi trebuit s-o evite dac-ar fi știut cum. Era mai curând că întrebarea n-ar fi avut nicio importanță dacă el nu uita să se considere că-i oricine altul numai el însuși nu. N-a ezitat; chiar i-a luat-o-nainte:

— Dodsville, zise. Aproape de Parchman. Și-și dădea seama care-ar fi fost întrebarea următoare, cea pe care negrul n-a pus-o și n-avea s-o pună, răspunzându-i și la ea:

— Am fost, mai bine de-un an, la spital ia Memphis. Doctoru' zicea că mersu' o să-mi facă bine. De-asta merg pe jos în loc să merg cu trenu'.

— La Spitalu' de Veterani?

— Ce?

— La Spitalu' de Stat pentru Veterani?

— Ezact. De stat... Mai bine de-un an.

Soarele apunea. Nevasta se dusese acasă de-o bucată de vreme.

— Vrei să-ți cântăresc acuma? făcu negrul.

— N-am niciun zor, zise el. Pot să-ți fac și mâine-o juma' de zi; să pot s-o iau din loc la prânz. Dacă nevasta dumitale o să vrea să-mi dea o farfurie de ceva și-o saltea undeva în vr'un colț, poți să-mi scazi din cântar.

— Nu iau nimănuia bani pe ce mănâncă omu' la casa mea, zise negrul.

Sufrageria era o masă cu-o mușama și cu-o lampă cu gaz, în același şopron lipit de casă-n care focul se stingea-ncetișor într-o mașină de gătit cu lemn. Mâncă singur, familia dispăruse, casa, parc-ar fi fost goală, farfurie cu costița de porc și conserve de porumb în sos de roșii prăjite la un loc, pesmetul moale nu-destul-de-copt, albicios, și cană de cafea erau aşezate și-l aşteptau când îl chemă negrul să vină să mănânce. După care se-ntoarse-n odaia din față, unde niște jăratic în

vatră amăgea prima răcoare a nopții de toamnă; îndată nevasta și fata cea mare se ridicară și se duseră în bucătărie să pună masa pentru familie. El se aşeză la foc, întinzându-și picioarele; la vîrstă lui, simțea răcoarea serii. Deschise vorba cu un aer de indiferență, de conversație, de politețe, alene; la-nceput, un răstimp, ai fi zis că-i neatent:

— Văz că egrenați bumbacu' la Jefferson și-acolo-l și vindeți. Pe vremuri mai cunoșteam și eu pe câte cineva pe-acolo. Era un bancher. Îi zicea De Spain, parcă. E mult de-atunci, firește.

— Nu-l țin minte, zise negrul. Acuma, ăl mai mare bancher din Jefferson e unu' Mr Snopes.

— Da-da, am auzit de el. Mare bancher, mare bogătaș. Stă în cea mai mare casă din oraș și ține bucătăreasă și servitor să-i servească la masă, numai pe el și pe fie-sa, care cic-ar fi surdă.

— Este surdă. A fost în război. I-a spart un tun urechile.

— Asta zice ea. Negrul nu răspunse. Ședea în singurul balansoar din odaie – poate din casă – fără să se miște deloc. Dar acum, peste liniște parcă se așternuse ceva: o imobilitate, ca și cum ți-ai fi reținut respirația. Mink sta cu spatele la foc, la lumină, aşa că fața nu i se vedea; dar glasul nu i se schimbase. O femeie la război. I-o fi prostit pe toți. Am mai văzut eu d-astea. Ea le-nsăilează și ăi dimprejur îs prea politicoși și nu le vine să-i zică-n față că-i o mincinoasă. Cu siguranță c-aude tot aşa de bine ca mine și ca dumneata.

De data asta negrul vorbi, și tăios.

— Cine-o fi fost ăl' care ți-a zis că se preface, să știi că ăla-i mincinosu'. Mai sunt oameni și-n altă parte decât la Jefferson, care să știe ce-i adevărat despre ea, chiar dacă ajuns vorba până la Spitalu' ăla de Veterani, unde zici 'mneata c-ai fost sau nu. Da' eu, în locu' dumitale, nu cred c-aș mai discuta aşa ceva. Sau în orice caz, aş deschide ochii cu cine vorbesc.

— Sigur, sigur, făcu Mink. Voi, ăştia din Jefferson, trebuie că știți mai bine. Da' vrei adică să zici că n-aude deloc? Că poți să vii până-n spatele ei, acolo la ea-n odaie, și ea să nu bage de seamă?

— Da, zise negrul. Fata de doisprezece ani sta acumă-n uşa bucătăriei. E surdă. Nu mai ai ce discuta. A lovit-o Dumnezeu cum loveşte-o mulţime, mai buni ca dumneata şi ca mine. Nu-ţi mai bate capu' pe chestia asta.

— Mă rog, mă rog, făcu Mink. Desigur, desigur. Uite, cina dumitale-i gata. Negru' se ridică.

— Ce-ai de gând să faci la noapte? zise el. Odaie n-am pentru dumneata.

— Nici nu-mi trebuie, zise Mink. Doctoru' mi-a zis că să stau cât mai mult la aer. Dac-ai avea cumva o pătură de prisos, am să dorm în camionu' cu bumbac şi dimineaţa am să fiu gata să ies devreme la lucru.

Bumbacul cu care era-ncărcat camionul până la jumătate fusese-acoperit cu-o prelată, aşa că nici măcar de pătură n-a avut nevoie. Îi era foarte bine acolo. Dar mai ales pentru că nu şedea pe pământ. Asta era primejdia de care omu' trebuie să se ferească: odată ce te-ai lungit la pământ, imediat pământul începe să te tragă şi să te-nghită. Din clipa-n care te-ai născut şi-ai ieşit din pântecele mamei, puterea şi atracţia pământului lucrează asupra ta; de n-ar fi femeile din familie sau din vecini, sau măcar una luată cu leafă, ca să te sprijine, să te țină, să nu lase pământu' să te atingă, niciun ceas măcar n'ai trăi. De-altminteri, ştii şi tu asta. Îndată ce te poţi mişca, ridici capu-n sus, chiar dacă asta-i tot ce eşti în stare, şi-ncerci să te-mpotriveşti la ce te trage, încerci să te ţii drept, te-agăţi de scaune, de lucruri, chiar dacă nu te poţi ține pe picioare, să te smulgi de pământ, să te salvezi. Pe urmă-ncepi să poţi şi singur să stai, să faci un pas-doi, da' chiar şi-n timpu' ăstor câţiva ani de la-nceput, jumate din timp tot la pământ ţi se duce, pământul bătrân şi calm, şi cu răbdare, şi care-ţi zice: „Nu-i nimic, ai căzut, nu doare, nu-ţi fie frică”. Pe urmă eşti om în toată firea, puternic, ajuns la culme: când şi când, te încumeti cu bună ştiinţă să te-ntinzi jos, pe pământ, în pădure, noaptea, la vânat, eşti prea departe de casă să mai iei drumu-napoi, aşa că poţi să te-ncumeşti

să și dormi, să te-odihnești peste noapte. Firește c-ai să-ncerci să găsești ceva, orice – o scândură, o blană, un buștean, chiar și niște putregai – ceva, orice care să fie-ntre tine, inconștient și neputincios, și pământul bătrân și cu răbdare, care-și poate permite s-aștepte, pentru c-odată și-odată tot o să pună mâna pe tine, dar nici n-are rost să-ți dea toată mâna, pentru că tu ai cutezat să-i apuci un deget. Îi știi cum e: ești Tânăr și vânjos, și te-ncumeți să dormi pe el o noapte, da' două-n sir n-ai să cutezi. Pen' că, să zicem că ești la câmp și te oprești de amiază, să te-așezi sub un copac sau lâng-un tufiș, să-mbuci de prânz și-apoi să te-ntinzi nițel, și te trezești, și-un minut nici nu-ți dai măcar seama unde ești, pentru bunul motiv că nici nu mai ești acolo; chiar în timpul ăla scurt, cât n-ai băgat de seamă, bătrânul pământ, fără zor, cu răbdare, ușurel a-ntins mâna după tine, prima dată, numai că te-ai trezit la vreme. Așa că el, dac-ar fi trebuit, ar fi riscat să doarmă pe pământ această unică ultimă noapte. Dar n-a avut nevoie să riște. E ca și cum ăl de Sus i-ar fi zis: „N-am de gând să te-ajut, da' nici bețe-n roate n-am să-ți pun”.

Pe urmă au venit zorile, s-a crăpat de zi. Iar a mâncat, tot solitar; când a răsărit soarele erau din nou la bumbac; în zilele astăzii binecuvântate ale culesului dintre rouă de vară și primul frig de toamnă, bumbacul n-are umezeală și-i bun de cules de cum mijescă de ziua; și se făcu amiaza. Îi zise negrului: „Aș zice că și-am dat o mâna de-ajutor. Ai acumă un balot bun de dus la Jefferson la egrenat, așa că zice s-o apuc spre șosea, să mai pot prinde pe unu' să mă ducă cu mașina, așa ca să mai schimb”.

În fine ajunsese pân'aici, aproape, atât de aproape. Treizeci și opt de ani i-au trebuit, și a făcut un ocol mare, până jos în deltă și pe urmă-napoi, da' acumă era aproape, însă drumul ăsta care ducea la Jefferson era nou, nu era ăl vechi, pe la prăvălia lui Varner, pe care-l ținea el minte. Numerele astăzii noi de fier de-a lungul lui erau și ele altfel decât bornele de lemn de pe vremuri, pe care era scris cu mâna, și, cu toate că știa foarte bine să citească numere, cele mai multe nu

însemnau mile, pentru că nu scădeau. Da' dac-ar fi fost; în cazul ăsta mai bine să-ntrebe:

- Cred că drumu' ăsta duce drept la Jefferson, nu?
- Da, zise negrul. De-acolo poți s-o iezi spre deltă.
- Vasăzică, pot. Cât zici că mai e, până la oraș?
- Opt mile, zise negrul.

Dar el era-n stare să calculeze o milă și dacă vedea bornele și dacă nu, șapte-ntâi, pe urmă șase, pe urmă cinci, și soarele de-abia dacă arăta ora unu apoi patru mile, o colină lungă cu un fund de gârlă la poale, și el zise:

— Ei drăcie, lasă-mă aici la pod. N-am fost în poiană az' dimineață. Către pod negrul încetini camionul. E-n regulă, făcu Mink. De-aici încolo am să merg pe jos. De fapt, nu mi-ar conveni deloc să mă vadă doctoru' coborând dintr-o mașină, nici măcar dintr-un camion de bumbac, că-i în stare să-mi mai stoarcă un dolar.

- Te-aștept, zise negrul.
- Nu, nu, zise Mink. Trebuie, să-ți egrenezi bumbacu' și să te mai și-ntorci acasă până se-ntunecă. N-ai timp. Coborî din cabină și zise după imemorabila formulă de mulțumire, folosită la țară: Cât îți datorez? Și negrul răspunse la fel:
- Nimic, și-așa tot veneam.
- Foarte mulțumesc, zise Mink. Nu-i spune doctorului, de-l vezi cumva din întâmplare. Poate că-ntr-o zi o să ne-ntâlnim în deltă.

Și camionul plecă. Când coborâse, pe șosea nu era nimeni. Să nu fie văzut din șosea, și era destul. Numai că, dac-ar fi posibil, ar trebui nici să n-audă nimeni împușcătura de probă. Nu-și dădea seama de ce; n-ar fi fost în stare să explice, pentru că treizeșopt de ani trebuise să trăiască fără pic de singurătate și-acuma avea de gând, era hotărât să savureze fiecare fărâmă la care-l îndreptătea libertatea, și de altfel tot mai avea cinci sau șase ceasuri până să se lase noaptea, și mile probabil că nici atâtea, și o luă de-a lungul unui desis de măcesi și chiparoși, și sălcii, cam vreun sfert de milă, poate chiar mai mult, când

se opri brusc locului, încremenit, uluit de emoție, de bucurie chiar. În fața lui, un viaduct de cale ferată încăleca vâlceaua. Acuma nu numai că știa cum s-ajungă la Jefferson fără să riște-ntruna să treacă pe lângă oameni, care-n baza vechii afinități a celor din Yoknapatawpha și-ar da seama cine e și ce-are de gând, dar va avea și ceva de făcut ca să-i treacă timpul până se-ntunecă, când o să poată să-i dea drumul.

Parcă nu mai văzuse cale ferată de treizeșopt de ani de zile. Linia trecea chiar pe lângă gardul de sârmă ghimpată de la Parchman, cât era el de lung, și putuse să vadă trenurile, după câte-și aducea aminte, în fiecare zi. De asemenea, din timp în timp, grupe de pușcăriași ieșeau la muncă sub ochii paznicilor înarmați cu puști, la construcții simple sau la reparații de drumuri, aproape de linia ferată care ducea în deltă, și se vedea și pe ea trenuri. Dar chiar și fără gard se uita la ele din închisoare; trenurile, te uitai la ele, le vedea, străine în libertatea lor, fugind, existând în libertate și deci ireale, himere, vedenii fără trecut și fără viitor, nici măcar ducându-se undeva, fiindcă, pentru ei, destinația lor nu exista; erau doar mișcare, o secundă, o clipă, apoi nicăieri: nimic, nici nu fuseseră. Dar acum avea să fie altfel. O să poată să se uite la ele el în libertatea lui, aşa cam zburau pe lângă el în libertatea lor, între ei doi o legătură intimă, un fel de interdependentă chiar: ele să zboare-n fum și zgomet, și mișcare, el să le privească; amintindu-și cum, acu' treizeșopt de ani sau patruzeci, de fapt chiar înainte de-a se fi dus la Parchman – prilejul coincizând cu-o încurcătură-n treburile lui, de care-acuma nu și mai aducea aminte; da' de altfel asta a fost veșnic soarta lui: legată, implicată-n încurcături: neconitenitele jigniri, nedreptăți, pentru care era-ntotdeauna silit să lase totul ca să le facă față, să lupte cu ele, fără sculele necesare și neînarmat, nici timp măcar neavând să rupă din munca aprigă pentru ca să se hrănească pe el și nevasta, și copiii; fusese unul din momentele astea, sau poate pur și simplu dorința de-a vedea un tren, care-l făcuse să vină douăzeci și două de mile de la Moșia Franțuzului. În orice caz, oricare-o fi fost motivul, trebuise să-și

petreacă noaptea-n oraș și se duse în gară să vadă sosirea trenului de călători care trecea spre New Orleans – locomotiva pufăind și-n fiecare din vagoanele luminate un îngrijitor negru insolent, un vagon numai pentru lumea care mâncă, cu alți negri servindu-i la masă, și după asta se duceau în vagoanele de dormit, în care erau paturi adevărate; trenul se oprișe-un moment, apoi plecase: o bucată lungă și etanșă dintr-o altă lume, târâtă pe pământu-n beznă, pentru ca amărății-n salopetă ca de-alde el să caște gura pe gratis o clipă, fără ca trenul, ce să mai vorbim de că din el, să știe că ei există.

Dar avea tot atâta drept să stea acolo și să caște gura ca și oricare altul, chiar dacă purta salopetă în loc de diamante; și tot atâta drept avea și-acuma, până ce-și aminti de încă ceva ce-nvățase la Parchman, în anii lungi și plăcicoși în care se pregătise pentru libertate – culesul de informații, mărunțisurile, banalitățile pe care trebuise să le acumuleze pentru că atunci când îi va veni vremea, libertatea, s-ar putea să nu-și dea seama decât prea târziu ce-i lipsește: că încă din 1935 nu mai treceau trenuri de călători prin Jefferson, că linia ferată pe care o construise colonelul Sartoris (nu bancherul căruia-i ziceau tot colonel, ci tatăl său, colonelul veritabil, care-i comandase pe toți flăcăii din ținut în timpul războiului pentru sclavi) despre care bătrâni pe care-i cunoscuse și de care-și aducea aminte și el, Mink, povestea că fusese cea mai mare ispravă din toată Yoknapatawpha, și-anume de a fi legat Jeffersonul și toată regiunea într-o direcție tocmai până la Gulful Mexic și-n cealaltă până la Marile Lacuri, ajunsese-acuma o linie secundară, năpădită de bălării, pe care nu mai călcau alte roți decât ale trenurilor locale de marfă trecând, dacă treceau, cel mult unul pe zi.

În cazul acesta, cu-atât mai mult, linia ferată va fi drumul său spre oraș, pe care intimitatea cu libertatea, pentru care îi trebuiseră treizeșopt de ani ca să-o câștige, nu-i va fi violată, aşa că se întoarse pe unde venise, poate vreo sută de metri, și opri; nu se vedea nimic: nimic decât jungla deasă, picurată de tăcerea după-amiezii de

septembrie. Scoase pistolul. *Parcă-i o broască ţestoasă*, îşi zise cu ceea ce în clipa aia credea că nu-i decât amuzament, umor, până ce-şi dădu seama că era desperare, pentru că acumă-şi dădea seama că drăcia n-o să ia foc, nu era cu putinţă să ia foc, aşa că atunci când potrivi butoiaşul ca primul dintre cele trei cartuşe s-ajungă-n dreptul percursorului şi-l armă, şi înti spre piciorul unui chiparos, la patru cinci paşi mai încolo, şi apăsă pe trăgaci, şi auzi un ţăcănit uşor şi sec, unică lui emoţie a fost un fel de satisfacţie calmă, aproape un sentiment de superioritate, că avusese dreptate, că era în inexpugnabila situaţie de-a putea spune: „Ce ziceam eu?” fără să-şi amintească măcar cum, când armase din nou, pentru că de data asta nu ştia ncotro era întită drăcia care smuci, bubui incredibil, cu o explozie la gura ţevii (că era scurtă); şi-abia acum, prea târziu aproape, sărind, o tresărire convulsivă, să-şi reţină mâna până nu arma şi trage, dintr-un simplu reflex, şi ultimul cartuş care-i mai rămăsese. Dar s-a oprit la timp, descleştându-şi degetul mare şi arătătorul de pe pistol; până ce putu întinde mâna stângă şi şi-l scoase din dreapta care-ntr-o secundă l-ar fi lăsat cu-o armă goală şi inutilă după atâta distanţă şi strădanie, şi timp. *Poate că āl din urmă n-o să ia nici el foc*, gândi, dar numai un moment, o secundă, mai puţin chiar de-o secundă, şi-şi zise: *Nu dom'le. Trebuie să ia. N-are-ncotro. N-am de ce să-mi bat capu. Āl de Sus pedepseşte, nu se ţine de farse.*

Şi-acuma (după soare nu era mai mult de două, cel puţin încă patru ceasuri până la asfinţit) ar putea chiar să se-ncumete să se mai culce înc-o dată pe pământul gol, acuma, ultima oară, mai ales că noaptea petrecută-n camionul cu bumbac venea-n avantajul lui. Aşa că porni din nou, de data asta trecând pe sub viaduct în partea cealaltă, cine ştie, să nu fi auzit cineva împuşcătura şi să vină să vadă ce-i, şi dădu peste un locşor moale, dup-un buştean, şi se lungi jos. Îndatăncepu să simtă cum se pornea, încetişor, tainic, pe-ncercate, pipăitul bâtrânului şi calmului, şi nezoritului pământ, care nu ştie ce-i nerăbdarea şi care-şi zicea: Ia te uită, al dracului să fiu dacă n-a venit unu' să mi se-aşeze,

cum s-ar zice, chiar în prag". Dar era-n regulă, câteva ceasuri putea să se-ncumete.

Parc-ar fi avut un deșteptător; s-a trezit exact la timp ca să vadă prin niște interstiții înfrunzite de deasupra capului ultimele dâre de soare pălind la zenit și doar atâtă lumină cât să-i ajungă să-și găsească, prin junglă, drumu-napoi la linia ferată și să se urce pe ea. Dar era mai bine-aici sus, lumină încă destulă ca să vadă cea mai mare parte din ultima milă până la oraș, înainte de-a păli de tot, în locul ei lăsându-se-ntunericul străpuns la-ntâmplare de luminile răzlețe ale periferiei orașului carencepea, prima stradă dosnică și liniștită, de margine de oraș, dincolo de brațele țepene ale unui semafor anunțând o-nrucișare, și-un felinar solitar, la care-un băiat de negru pe bicicletă avu timp destul să-l vadă-n mijlocul drumului și să frâneze, și să opreasă.

— Noroc, fiule, îi zise el în limbajul negrilor bătrâni de la țară și continuă la fel (zicând în loc de „unde locuiește”): Pe-unde stă p-aici Mr Flem Snopes?

De joia trecută începând, de pe la nouă jumate-zece seara și până dimineața-n zori, Flem Snopes avea un om de pază, gardă personală, cu toate că nici Snopes și niciun alt alb din oraș, cu excepția nevestei omului de pază, nu știa. Îl chama Luther Biglin, om de la țară, de meserie dresor de câini și vânător profesionist, și fermier până la ultima alegere de șerif. Nu numai că nevastă-sa era nepoata cumnatului sorii nevestei șerifului Ephriam Bishop, dar mama lui Biglin era sora unui politician fruntaș de la țară, care conducea cu mâna de fier una din circumscriptiile ținutului (ca moș Will Varner Moșia Franțuzului) care-l alesese pe Bishop șerif. Așa că Biglin era acum temnicer în regimul lui Bishop. Dar cu o deosebire categorică față de canoanele nepotismului. De unde cel mai adesea deținătorii unor asemenea slujbe mai mărunte-n ierarhie nu aduceau nicio contribuție postului unde-ncurcau locul și pe care nu-l doriseră, și-n orice caz nu-l acceptaseră decât sub presiunea familiei, ca să-mpiedice

pe vreun membru al factiunii politice adverse să-l ocupe, Biglin aducea într-o sa o devoțiuie entuziastă și pasionată, și o fidelitate față de putere și de integritatea imaculată a oficiului ocupat de ruda sa prin alianță, pe care-ai fi putut să-o asemeni cu ce simțișe probabil ordonanța lui Murat pentru ce simboliza bastonul de mareșal al patronului său.

Nu numai că era cinstit (chiar când vâna pentru vânzare căprioare și rațe, și prepelițe, legea o călca, dar cuvântul niciodată), era și brav. După Pearl Harbour, cu toate că fratele maică-sii ar fi putut și probabil că fi și reușit să-i găsească sau să-i inventeze o scutire de încorporare, Biglin s-a dus voluntar la pușcașii marini, descoperind spre uimirea lui că, după criteriile militare, cu ochiul drept aproape că nu vedea. El personal nu remarcase. Era amator de radio, nu de citit, și la vânăt (era unul dintre cei mai buni trăgători din ținut, cu toate că avea un fel al lui, de stângaci extravagant și risipitor – trăgea cu stânga, cu arma-n umărul stâng; în cursul a două din cele trei meserii precedente ale lui, trăsesese mai multe cartușe decât oricine altul din ținut; la vîrsta de treizeci de ani uzase două rânduri de țevi) defectul acesta realmente i-a prins bine, pentru că n-a avut nevoie să se antreneze să țină amândoi ochii deschiși, ca să vadă-n același timp și gura țevii și ținta, sau să-nchidă dreptul pe jumătate ca să eliminate paralaxa. Așa că atunci când (nu din curiozitate, ci din simplă înrudire biocratică) află – mai repede chiar decât șeriful, pentru că el, Biglin, a crezut de lănceput – de Mink Snopes acesta, scăpat în fine de la închisoarea din Parchman, că vechile lui amenințări contra lui vărsu, chiar dacă erau de-acu patruzeci de ani, nu trebuiau ignorate, cu-atât mai puțin înălăturate, cum părea dispus să facă patronul și șeful său.

Așa că scopul, intenția lui era în fond totuși de a apăra și păstra imaculată slujba rudei sale prin alianță, ceea ce însemna să apere liniștea și să ocrotească viața și bunăstarea omenească, sarcină pe care-o mpărtășea și el cu modestie. Dar mai era și altceva, de care știa numai nevastă-sa. Nici chiar șeriful nu știa de planul, de campania lui;

numai neveste-sii-i spusese: „S-ar putea să nu iasă nimic din toată chestia asta, cum zicea și văru’ Eef: înc-o sperietoare de-a avocatului Stevens. Da’ ia-nchipuieste-ți că văru’ Eef se-nșală și c-avocatu’ are dreptate; ia-nchipuieste-ți...” Parcă vedea cu ochii: ultima frântură de secundă, Mr Snopes neputincios în pat, în puterea destinului, un ultim strigăt deznădăjduit, după ajutorul pe care știa că n-are cine să îl dea, cuțitul (securea, ciocanul, reteveiul sau ce-o fi având de gând să folosească asasinu-nsetat de răzbunare) începând să miște, să coboare, și el, Biglin, pătrunzând, năvălind în odaie cu lanterna-ntr-o mâna și cu pistolu-n alta: o singură-mpușcătură, asasinul prăbușindu-se peste victimă, cu diavoleasca expresie de bucurie și triumf dispărându-i uluită de pe față... „Nu se poate, Mr Snopes o să ne umple de bani. Trebuie. Exclus să poată să n-o facă.”^w

Dar, cum Mr Snopes nu trebuia să știe de chestia asta (îi explicase șeriful că-n America nu poți să dădăcești pe-un om liber decât dacă-ți cere sau măcar știe și admite), el n-o să poată sta chiar în dormitor, unde-ar trebui de fapt, ci va fi silit să-și aleagă, să-și inventeze-un loc cât mai potrivit afară, lângă cea mai apropiată fereastră, pe care să poată să intre sau măcar să vadă și să tragă prin ea. Ceea ce-nsemna că să trebuiască să stea treaz toată noaptea. Era un temnicer bun, conștiincios, ținea închisoarea curată și deținuții hrăniți cumsecade șingrijiti; asta-n afară de micile comisioane pe care le mai făcea pentru șerif. Așa că singurul timp în care-ar putea să doarmă-un pic în cele douăzeci și patru ore ale zilei ar fi între cină și momentul imperios ultim, când va trebui să fie la postul său, în fața ferestrei dormitorului lui Snopes.

Așa că-n fiecare seară se culca îndată după ce se ridica de la masă și nevastă-sa pleca la cinematograf, pentru ca la întoarcere, de obicei pe la nouă jumătate, să-l trezească. Apoi, cu lanterna electrică și cu revolverul, și cu un sandviș împachetat în hârtie, și cu un scaun pliant, și cu o flanelă să nu-i fie frig, pentru că noptile de sfârșit de septembrie se cam răcoresc către miezul nopții, stătea nemîșcat și

tăcut, lipit de gardul viu din fața ferestrei unde, precum știa tot Jeffersonul, Snopes își petreceau tot timpul cât nu era la bancă până când, în cele din urmă, lumina se stingea; la care vreme cei doi servitori negri erau de mult plecați. Atunci traversa tiptil peluza și-și deschidea scaunul sub fereastră și se așeza, stând atât de nemîșcat, încât cainii vagabonzi care se vânturau prin tot Jeffersonul cât era noaptea de lungă aproape că dădeau peste el până să-l simtă, să-l miroasă, să-l vadă dacă-i treaz sau nu, și-l simteau că e și se gudurau, și-o ștergeau; sta până ce se crăpa de ziuă, când își strâangea scaunul și vedea să nu fi uitat cumva hârtia-n care fusese învelit sandvișul, și pleca; deși, duminică noaptea, dacă Snopes n-ar fi dormit și fiică-sa n-ar fi fost surdă, când și când l-ar fi putut auzi sforăind – adică până ce cainii noctambuli traversând peluza l-au simțit – cum vor fi făcut – că doarme și că nu mai era bun de nimic, și l-au atins cu nasul lor rece.

Mink nu știa. Dar chiar dacă fi știut, probabil că mare lucru n-ar fi schimbat. Ar fi socotit pur și simplu toată chestia asta – Biglin, faptul că Snopes era acum păzit – drept un simptom în plus al infinitei capacitați de invenții meschine, a forțelor inamice care-o viață-ntreagă l-au urmărit pas cu pas. Așa că, și dacă fi știut că Biglin stă de pază sub fereastra odăii în care locuia acum văr-su (Nu se grăbise. Dimpotrivă: după ce băiatul de negru cu bicicleta i-a spus pe unde săpuce, și-a zis: *Am ajuns cam devreme. Să-l las să mănânce-ntâi, să-aibă timp și doi negri să plece, să nu-mi stea-n drum.*) nu s-ar fi comportat altfel: nu s-ar fi ascuns, n-ar fi pândit: doar nevăzut, nesimțit, străin irevocabil ca un șacal sau un lup Tânăr; fără să se ghemuiască, să se pitească pe lângă gardul viu, cum făcea Biglin când venea, ci pur și simplu șezând pe călcâie – cum, țăran fiind, putea sta ceasuri întregi fără supărare – rezemat de el, de gard, în timp ce examina casa, a cărei formă și așezare o cunoștea din infinitezimalele știri și informații filtrate lent, la Parchman, și pe care el trebuise să le înmânuncheze, să le asimileze de la străini, și totuși să ascundă-n față lor importanța celor ce-ntreba; privind, de fapt, la vastul edificiu cu coloane cu ceva

ca o mândrie că era a unuia pe care-l chema Snopes; lipsit total, absolut de gelozie; altcândva, mâine, deși el personal nu visase și nici nu dorise vreodată realmente să fie primit înăuntru, unui străin i-ar fi spus cu mândrie: „Aici stă văr-miu. E-a lui”.

Arăta exact cum știa că trebuie să arate. Erau luminate ferestrele din dos ale odăii din colț, unde văr-su (cu siguranță că terminaseră masa; le lăsase timp băchet) trebuie că sedea cu picioarele proptite pe scândurica specială, pe care auzise la Parchman c-o altă rudă de-a lui, pe care Mink nici n-o văzuse, pentru că Wat Snopes se născuse prea târziu, o bătuse-n cuie, la cămin, anume pentru asta. Mai era lumină și-n odaia din fața ăsteia, la care nu se așteptase, pentru că știa și despre camera specială de sus, pe care fie-sa surdă și-o aranjase pentru ea. Dar sus nu se vedea nimic, nicio lumină, așa că desigur că fata era încă jos. Și, cu toate că lumina din bucătărie dovedea că servitorii negri nu plecaseră nici ei, pornirea din el era atât de puternică, încât fără să mai aștepte începu să se ridice, să se ndrepte spre fereastră ca să vadă, dac-o fi nevoie să-nceapă: el, care de treizeșopt de ani învățase să-aibă răbdare și-ar fi trebuit să se stăpânească la perfecție. Pentru că, dac-ar aștepta prea mult, văr-su putea să se culce și chiar să și adoarmă. Ceea ce ar fi fost insuportabil, și nu trebuia să se-ntâmpă: trebuia să vină momentul, chiar dac-ar fi durat numai o secundă, în care să spună: „Flem, uită-te-ncoa”, și văr-su să se uite. Dar se reținu, el care treizeșopt de ani de zile învățase să aștepte, și se lasă jos pe călcăie din nou, săltându-și ghemotocul tare al pistolului, pe care-acuma-l purta în buzunarul de la piept al salopetei; odaia ei trebuie să fie de partea cealaltă a casei, unde nu putea să vadă de-aici ferestrele luminate, și lumina din odaia cealaltă nu-nsemna nimic, pentru că, dac-ar fi el un mare bogățăș ca văr-su Flem, cu o casă mare și frumoasă ca asta, ar aprinde toate lămpile de jos.

Apoi, lumina din bucătărie se stinse; și imediat putu să-audă pe negru și pe negresă vorbind pe când se apropiau și (nici măcar nu și-a ținut răsuflarea) trecură la vreo zece pași de el, spre poarta din gardul

viu, glasurile depărtându-se-nchet pe stradă, dincolo, până ce se stinseră. Atunci se ridică, încetîșor, fără grabă, nu pe furiș, nu strecurându-se: numai mărunt, șters, poate că pur și simplu prea mărunt ca să fie observat, și traversă peluza până la fereastră, și (trebui să se ridice-n vârfuri) se uită înăuntru la vărsu șezând în scaunul pivotant, ca la o bancă sau la un birou, cu picioarele proptite de cămin și cu pălăria pe cap, aşa cum el, Mink, știuse c-o să-l găsească, arătând nu cine-știe-ce schimbat, cu toate că Mink nu-l văzuse de patruzeci de ani; puțin mai altul, totuși; pălăria neagră de plantator, de care auzise și la Parchman, dar cravata minusculă putea să fie tot aia pe care-o purtase acum patruzeci de ani, îndărătul tejghelei de la prăvălia lui Varner, cămașa, o cămașă albă de oraș, și pantalonii, pantaloni negri de oraș și ei, și ghete lustruite, de oraș, în loc de bocanci de fermier. Dar nu efectiv schimbat: nu citea, doar ședea cu picioarele proptite-n cămin și cu pălăria pe cap, falca mișcându-i-se-alene și necontentit, parc-ar fi mestecat.

Ca să fie mai sigur, o să dea ocol casei, să vadă ferestrele de sus de pe partea cealaltă și apucase să pornească pe din dos, când își zise că putea foarte bine să se uite și-n cealaltă odaie, dacă tot era atât deaproape de ea, și porni fără să facă mai mult zgomot decât o umbră, și nici că avea mai multă consistență, de-a lungul zidului, până ce putu să se ridice din nou pe vârfuri, ca să se uite pe cealaltă fereastră în odaia de-alături. O văzu imediat și-o recunoscu imediat – o odaie cu peretii căptușiți aproape până la tavan cu cărți, mai multe cărți decât crezuse el că există, o femeie șezând la o lampă-n mijlocul odăii și citind una dintre ele, cu ochelari cu margine de os și cu smocul acela alb în părul negru, despre care auzise și la Parchman. O secundă fu din nou prada furiei aceleia desperate și revoltei, și de data asta era aproape să-l distrugă, să-l nenorocească – turbarea, furia când, în timpul primilor doi-trei ani, după ce aflase că ea se-ntorsese-acasă, pare-se că de-a binelea, și că ședea tot acolo, cu Flem în casă: își zicea *Da dacă nu-i surdă deloc; da dacă i-a prostit pe toți pentru cine știe ce blestemăție-o fi*

având ea-n cap deoarece chestia asta – adevărul adevărat, dacă era surdă sau se făcea – era ceva la noroc, ceva pe care nu numai c-o să trebuiască să se bazeze pe altul, dar să se bazeze pe ceva atât de subred și de pirpiriu ca șiutul din auzite, de la a doua sau a treia mâna. Până la urmă și-a făcut drum sub diferite preteze la doctorul închisorii, dar acolo același lucru: nu-ndrăznea să-ntrebe ce voia să afle, ce trebuia să afle, să descopere, să știe cu siguranță: doar atât: dacă unu' surd tun tot ar simți – ar putea să simtă – suful dacă zgometul era destul de tare sau destul de aproape.

— Ca o... se pomeni Mink zicând până să poată să se opreasă. Dar era prea târziu; încheie doctorul pentru el:

— Exact. Ca o-mpușcătură. Dar chiar dacă ne-ai putea face să credem că ești surd, cum să scapi de-aici?

— Aşa-i, zise Mink. N-am nevoie să-aud vâna de bou: ajunge să simt.

Da' să meargă; era odaia aia care și-o aranjase la etaj pentru ea, în timp ce fiecare cuvânt care se prelinsese de-acasă până la el la Parchman – câteodată trebuie să-i crezi pe oameni, trebuie, pur și simplu trebuie – zicea cum vărsu-și petrecea tot timpul colțu' lui dintr-o odăiță de jos, din casa asta, care, că, era mai mare și decât toată închisoarea. Pentru ca să vină, să se uite pe fereastră și să găsească nu sus, unde-ar fi trebuit să fie, ci exact în odaia de-alături. În care caz, probabil că și din tot ce mai crezuse el și pe ce se mai bîzuise n-o să să aleagă decât praf și pulbere; nici nu era nevoie să mai fie și-o ușă deschisă-ntr cele două odăi ca să fie sigur că-o să simtă ceea ce doctorul închisorii numise suflu, pentru că ea nici măcar nu era surdă. Toate-l mințiseră; calm, își zise! *Și nu mi-a mai rămas decât un singur glonț, chiar dacă avea timp să trag două până să năvălească cineva din stradă.* O să trebuie să caut un retevei sau un drugpe-undeva... la un pas de prăpăd, de prăbușire, dar își reveni, se stăpâni pe muchea prăpastiei, murmurând, șoptind: „Stai, stai puțin. Nu ți-am spus și ți-am tot spus că Ăl de Sus nu joacă fește, doar că pedepsește? Firește că-i surdă; nu

se spune-asta-n tot Mississipiul de sus și până jos, de zece ani de zile-ncoace? Nu mai e vorba de blestematu' ăla de doctor de la Parchman și nici de-ălelalte putori de nenorociți de ocnași, de la care trebuia săncerc să aflu ce-aveam nevoie să știu, da' de negru' ăla ieri-seară, care-aproape c-a fost obraznic, să zică-afurisitu' unui alb în față că-i mincinos, numai c-am adus vorba că poate, cine știe, și-o fi bătând joc de oameni. Negrii ăștia, care știu toate dedesubturile despre toți albi, ce să mai zic de-una vândută lor și pe deasupra și-o comunistă d-alea, de-ajung nu numai ăi din Yoknapatawpha, da' desigur că și-ăi din Memphis, și și-ăi din Chicago să știe de-adevărat dacă-i surdă sau nu, și și dacă-i toate-ălelalte sau nu-i. Firește că-i surdă, cum stă aşa cu spatele la ușa prin care trebuie să treci, da' trebuie să fie și-o ușă din dos și n-ai nevoie decât s-o găsești, și să ieși apoi frumos pe ea^w, și porni fără grabă: nu pe fură, doar mărunt, invizibil, cu pas ușor, pe după casă, și urcă treptele, și trecu printre coloanele amețitoare ale porticului, ca orice invitat sau vizitator, sau musafir deschizând încet ușa și intrând în hol și traversându-l, trecând prin ușa deschisă, la care stătea femeia cu spatele, fără măcar să-și arunce-o privire spre ea, și trecu la cealaltă și scoase pistolul din buzunarul salopetei, și-și zise repede, puțin cam haotic, aproape ca o ușoară gâfâială: *N-am decât un singur glonț, aşa c-o să trebuie să trag în cap, nu pot să risc în corp numai c-un singur glonț*, și intră în odaia-n care ședea văr-su și făcu repede câțiva pași.

N-a avut nevoie să zică: „Flem, uită-te-ncoa”. Văr-su asta chiar făcea, peste umăr. Altminteri, nu se mișcase, doar fălcile-ncremeniseră-n mijlocul mestecatului. Apoi se mișcă, se plecă puțin înainte-n scaun și tocmai începuse să se rotească-ncet, când Mink se opri la vreo cinci pași și ridică, cu amândouă mâinile, arma semănând a broscoi și arătând ruginită, și trase cocoșul, și-o-nțepeni zicându-și: *Trebuie să-l lovească-n față*: nu să-l lovesc: să-l lovească și apăsa pe trăgaci, și mai mult simți decât auzi, neatent aproape, țăcănitul trist, prostesc. Acuma văr-su, cu picioarele puse pe dușumea și cu scaunul întors

aproape cu fața la el, părea să șadă nemîscat și chiar nepăsător, privind și el la mâinile lui Mink, sinistre, tremurânde, ca de copil, ca de vîzură, când una din ele ridică destul cocoșul ca să poată cealaltă să-ntoarcă butoaiașul, să vină din nou cartușul sub percut; din nou același păcănit insignifiant ca-nainte, ca o revenire din trecut: nu un avertisment, nici măcar o repetare: doar slab și-obișnuit, și insignifiant, pentru că, orice-o fi fost, nici înainte nu fusese destul de tare ca să schimbe ceva, nici destul de remarcabil ca să-ți aduci aminte de el; și-n aceeași clipă-l goni din gând. *E-n regulă*, își zise. *De data asta o să tragă*: *Ăl de Sus nu glumește* și trase cocoșul, și din nou își înțepeni pistolul cu amândouă mâinile, văr-su nemaimișcându-se deloc acum, cu toate că-ncepuse iar să mestece-ncetișor, ca și cum și el ar fi urmărit scânteierea tristă de pe cocoș, când pocni din nou.

A făcut un zgomot formidabil, cu toate că Mink nu l-a mai auzit. Trupul lui văr-su se crispa acum într-un spasm ciudat pe jumătate-nfundat, care-ntr-o clipă avea să răstoarne și scaunul; i se părea că trosnetul pistolului fusese nimic, dar c-atunci când scaunu-n cele din urmă o să cadă și-o să se izbească de podea, trosnetul o să trezească tot Jeffersonul. Se răsuci-n călcâie; a fost totuși o clipă când a mai încercat să-și zică, să strige:

— Stai! Stai! Vezi întâi dac-a murit, c-altfel degeaba-a fost tot!, dar n-a putut, nu-și aducea aminte când remarcase cealaltă ușă-n perete, era dincolo de scaun, da' era; unde ducea n-avea importanță, pentru că-n orice caz ducea-nainte, nu ducea-napoi. Se repezi la ea bâjbâind la clanță, zgâlțâind-o, bâjbâind și zgâlțâind-o, și, după ce-și dădu seama că-i încuiată, bâjbâind ca orbit chiar și după ce auzi glasul în spatele lui, și din nou se răsuci și văzu o femeie stând în ușa holului; o clipă gândi: *Vasăzică, totuși audе până să-și dea seama*: n-avusese nevoie s-audă; femeia fusese adusă-acolo să-l prindă de-aceeași putere care, prin simpla arătare cu degetul, l-ar putea spulbera, anihila, volatiliza acolo, pe loc, unde se afla.

Și nici măcar timp să armeze și să țintească dac-ar mai fi avut

cumva vreun glonț, aşa că-n clipa-n care se răsucise, și aruncase, zvârlise pistolu-n ea fără măcar să fie-n stare să se repeadă și el, pentru că-n aceeași clipă i se păru că ea-l are-n mâna, că-l întinde spre el, zicându-i cu vocea aia de rață, pe care-o au surzii:

— Uite-l! Ia-ți-l! Ușa aia dă-ntr-un dulap. Întoarce-te pe-aici ca să poți ieși.

Optsprezece

— Oprește mașina, zise Stevens. Ratliff opri.

Conducea el, cu toate că era mașina lui Stevens. Ieșiseră din șosea la râscrucă – prăvălia și mașina de egrenat, și potcovăria lui Varner, și biserică, și vreo duzină și ceva de locuințe și alte case care-alcătuiau cătunul, peste tot luminile stinse-acum, cu toate că nu era nici zece – și traversaseră și lăsaseră-n urmă restul de fund de vâlcea, larg și neted, cu pământuri rodnice, pe care bătrânul Varner – trecut de optzeci de ani acum, încărunțit de tot, cu doisprezece ani de văduvie până să-și fi luat nevastă Tânără de douăzeci și cinci de ani, acum vreo doi ani, când se zicea, se socotea că-i logodită, sau că-n orice caz îi făcea curte nepot-su – le ținea în gaj sau cu ipotecă dacă nu erau chiar proprietatea lui directă; și-acum se aprobiau de coline: ferme mici și vechi, și prăpădite, culcate pe-o rână, gata să cadă, risipite ca niște petice de hârtie printre povârnișuri spălate de ploi. Drumul, de la o vreme, nu mai avea nici măcar prundiș pe el și-n curând niciun fel de roți n-aveau să mai poată trece; de pe-acum în strălucirea fixă a farurilor (Ratliff oprise mașina), semăna și el cu-o ravenă erodată, șerpuind spre creasta râpoasă, pe care se vedea niște pini amărăti și zburliți, și niște tufan mărunt, fără nicio valoare. Soarele trecuse de ecuator, ajunsese-n dreptul Balanței și-acum, că stăteau pe loc, în calmul motorului în ralanti, după burnița măruntă și-nceată de duminică și frigul luminos și amăgitor, care ținuse aproape toată ziua de luni, aveai o senzație de toamnă; meterezul jumulit de pini și de lăstăriș de tufan era o apărătoare cam pirpirie împotriva iernii și-a ploii, și-a frigului, care-mbrăcaseră-n rugină câmpiile epuizate, năpădite de ojetari și de sasafarși, și de abanoși; abanoșii-ncărcați de fructe neașteptând decât gerul și lătratul câinilor la vânat de oposumi.

— Ce te face să crezi c-o să fie-acolo, când poate că nici noi n-o să

putem ajunge pân'acolo?

— Un' să fie-n altă parte? zise Ratliff. Un' să poată el să se ducă-n altă parte? Înapoi la Parchman, după ce-a trebuit atâta bătaie de cap și cheltuială ca să iasă? Ce-al'ceva poa' să facă decât să se duc-acasă?

— Da' casa nici nu mai există, zise Stevens. Când a fost – acum trei ani? – atunci în ziua-n care ne-am dus cu mașina după băiatul ăla – cum îi zicea...?

— Turpin, zise Ratliff.

— ... care nu răspunsese la ordinul de chemare, să-l căutăm? Nu mai rămăsesese nimic din casă-atunci, decât scheletul.

O bucată de-acoperiș și ceva din pereți, mai sus de ce-ajungeai să smulgi cu mâna să iezi pentru foc. Și drumul era mai bun, pe-atunci.

— Da, zise Ratliff. Oamenii chipurile-l nivelau când tărau lemnul de foc pe el.

— Aşa c-acuma n-o mai fi rămas nici scheletul.

— Mai e un beci dedesubt, zise Ratliff.

— Într-o gaură-n pământ? făcu Stevens. Ca un animal într-o vizuină?

— E-obosit, zise Ratliff. Chiar dacă n-ar avea șaizeștri sau șaizeșpatru de ani. A trăit sub tensiune treizeșopt de ani, ce să mai vorbim de astea – azi e joi, nu? – de astea șapte zile din urmă. Și-acuma nu mai e nici tensiunea să-l țină pe picioare. Ia-nchipuiet-ți c-ai fi stat treizeșopt de ani așteptând să faci o treabă și că-n fine-ntr-o bună zi ai făcut-o. Nici dumitale nu ți-ar mai fi rămas mare lucru. Aşa c-acuma, ce vrea el e să se-ntindă undeva la-ntuneric și la liniște, și să doarmă.

— Trebuia să se fi gândit la asta joia trecută, zise Stevens. Acuma-i prea târziu.

— Păi nu de-asta suntem noi aici? zise Ratliff.

— *All right*, zise Stevens. Dă-i drumu'. Dar în schimb Ratliff opri motorul. Acuma-ntr-adevăr că puteau sesiza, simți schimbarea de anotimp, de an. Parte dintre păsări mai rămăseseră, dar noaptea nu

mai era plină de cacofonia seacă și gălăgioasă a gâzelor nocturne ale verii. Numai greierii-n tufișurile de lemn cînesc și lăcustele-n miriștea deasă ca peria țâșneau zănatice, la-ntâmplare-n toate părțile. Și-acum Stevens' își dădu seama ce-avea să vină, despre ce-avea Ratliff de gând să vorbească.

— Și dumneata socoți că ea nu și-a dat niciun moment seama ce-o să facă șarpele ăsta veninos cum i-or da drumu'? zise Ratliff.

— Sigur că nu, zise Stevens, repede, prea repede, prea târziu. Dă-i drumu'.

Dar Ratliff nu se mișca. Stevens băgă de seamă că mai ținea încă mâna pe cheia de contact, aşa că nici el, Stevens, n-ar fi putut porni motorul.

— Eu zic că noaptea asta ea o să se-oprească-n Memphis, zise Ratliff. Cu mașina aia nou-nouță, cu chestii și cu tot.

Stevens își aducea aminte de toate. Greul era să uite. Ea singură-i spusese – sau cel puțin aşa credea el – atunci dimineața după ce-i dăduse relațiile necesare ca să poată redacta actul: cum că n-avea de gând s-accepte nici automobilul aşa-zisului ei tată și că-n schimb își comandase unul nou de la Memphis, care-i va fi livrat la timp ca să poată pleca direct de la-nmormântare; actul putea să i-l aducă acasă să-l semneze când o să-și spună rămas-bun sau ce-o să le țină lor – ei și lui – loc de rămas-bun.

A fost o înmormântare mare: un bancher de frunte, un finanțier care nu numai că murise-n floarea vârstei (financiare-n orice caz), dintr-un glonț de pistol, dar dintr-un glonț de pistol greșit, pentru că de obicei un bancher, când moare dintr-un glonț de pistol, la el în dormitor, la ora nouă seara, e după ce tocmai spusese noapte bună unui inspector finanțier de stat sau federal (sau poate de-amândouă). El (răposatul) nu patronase niciun fel de confrerii: fraterne, civice, militare, de niciun soi: doar finanțe; nici economice – bumbac sau vite, sau ceva care să fi constituit în Yoknapatawpha și-n Mississippi o situație și-un domeniu de exploatare – doar Bani. E foarte-adevărat că

făcuse parte din congregația unei biserici din Jefferson, după cum dovedea aspectul exterior și adăugirile făcute edificiului, dar nici măcar asta nu fusese-o subordonare sau măcar o aspirație, sau sincer o congregare, sau o amnistie, ci pur și simplu un armistiu temporar între două graiuri ireconciliabile.

Și, cu toate astea, nu numai orașul, dar tot ținutul a venit. El (Stevens) sta, în calitatea lui de membru al castei, la cererea expresă a fiicei (sic) și la insistența ei, în rândul întâi, de fapt, alături de ea: el, Linda, unchiu' Jody, un bărbat c-un început de chelie și care-adăugase înc-o sută de livre de fălcii și de burtă la scheletul lung și deșirat al lui taică-su; și, da, Wallstreet Snopes, Wallstreet Panic Snopes, care nu numai că niciodată nu se comportase ca un Snopes: niciodată narătase ca unul de-ai lor: un bărbat înalt, oacheș, afară de ochii de-un incredibil albastru tandru și tineresc, de peruzea, care-ncepuse ca băiat de prăvălie ducând pachetele-acasă de la băcănie de pe-o stradă mai dosnică să se-ntră în pe el și pe frate-su mai mic, Amiral Dewey, să-și poată termina școala, și de-acolo a ajuns să-nfințeze la Jefferson un depozit angro de băcănie livrând în tot ținutul; și-acuma, mutat cu toată familia la Memphis, era proprietarul unui lanț de magazine de angro de băcănie, acoperind jumătate din Mississippi, plus parte din Tennessee și din Arkansas; toți cu față la groapa discret camuflată de lângă-un alt mormânt, pe care nu bărbat-su (care doar îl comandase și-l plătise), ci Stevens însuși înăltase marmura mincinoasă scandaluoasă: contravalarea pentru eliberarea Lindei acum nouăsprezece ani. Că tot el o să fie cel care-o să-nalțe orice minciună-o să-i pretindă ea și pe asta; discutaseră – el și Linda – azi-dimineață.

– Nu. Nimic, zisese ea.

Ba da, a scris el.

– Nu, a zis ea. El doar a ridicat tăblița iar și a ținut cuvântu-n față ei; nu putea să fi scris: *E spre binele dumitale*. Pe urmă, nici n-a mai avut nevoie.

– Ai dreptate, a zis ea. O să trebuiască să mai faci unul.

El a scris: O să facem.

— Nu, a zis ea. Totdeauna-ai făcut totul în locul meu. Și-ntotdeauna ai să faci. Acuma-mi dau seama că niciodată n-am avut pe nimeni decât pe dumneata. În fond, nici n-am avut nevoie niciodată de nimeni decât de dumneata.

Stând acolo-n timp ce preotul baptist își debita cu mare viteză slujba, el (Stevens) se uita la mutrele din jur, la mutrele de târgoveți și de țărani, la cetățenii reprezentând orașul, pentru că orașul trebuia să fie reprezentat la această pompoasă îngropăciune, la cei care se reprezentau doar pe ei însiși, pentru că-ntr-o bună zi vor fi și ei acolo unde zacea acum Flem Snopes, tot atât de abandonatai și de morți, și de singuri; la mutrele anonime, suspicioase și pline de speranțe, care-i datorau lui sau băncii, bani, și, cum sunt oamenii-n stare să fie, sperau, erau chiar capabili să credă, acuma că el murise, că datoria lor poate, da, cine știe, poate c-o să se piardă sau c-o s-o uite, sau pur și simplu că n-o să le-o mai ceară, n-o s-o-ncaseze. Apoi deodată mai văzu ceva. Nu erau mulți: recunoscu numai trei, tot mutre de țărani, arătând la fel cu celelalte mutre de țărani, suspicioși, chiar șterși, la marginea mulțimii; dar brusc parcă săriră-n sus, parcă țăsniră, și-și dădu seama cine erau. Erau Snopeși; nu-i mai văzuse niciodată până atunci, dar incontestabil asta erau: nu deosebiți de alții, deloc: pur și simplu identici, nu atât de mult ca expresie, cât în ținută, în atitudine; își zise-n gând, repede, ca-n clipa de curată panică, atunci când ești trezit din somn: *Sunt ca lupii când vin să vadă capcana-n care-un lup mai mare, lupul-șef, lupul-căpetenie, lupul-taur, cum ar zice Ratliff, a murit, dacă n-o fi rămas cumva vreo fâșie, vreun petic de piele-agățat pe-acolo.*

Pe urmă-a trecut și asta. Nu putea să stea tot timpul să privească-ndărât, și-acuma preotul isprăvise, și antreprenorul de pompe funebre făcea semn persoanelor marcante, celor oficial îndurerate, că pot pleca: și când își întoarse, când putu să-și întoarcă iar ochii-ndărât, mutrele dispăruseră. Pe Linda o lăsa acolo. Adică, avea s-o aducă unchi-su cu mașina acasă, unde, la ora asta automobilul nou, după

care spusese că telefonase la Memphis, îndată ce se hotărâse, ieri după-masă, să plece singură, direct la New York îndată ce va termina cu înmormântarea, probabil că va fi în poartă, gata de plecare probabil, mașina nouă și bagaje, și tot, când o s-a juncă el acolo cu actul să-l semneze.

Așa că se duse la birou ca să-l ia – un act de donație (cu onorariul de un dolar), prin care se restituia De Spain-ilor casa și terenul. Făcuse singură toate, ea: nici măcar nu-l ținuse la curent cu desfășurarea demersurilor, necum cu intențiile ei. N-a putut să dea de Manfred, pe care Snopes, odată cu banca și cu restul, îl deposedase și de nume, și de reputație, la Jefferson, dar găsise-n cele din urmă ce mai rămăsese din neamurile lui – unica soră a Maiorului de Spain bătrânul, tatăl lui Manfred, și unicul ei copil: o bătrână țintuită la pat, locuind la Los Angeles cu fiică-sa, fată bătrână de vreo șaizeci de ani, directoare ieșită la pensie a unui liceu dintr-o suburbie a orașului; ea, Linda, dând de urma lor, fără măcar să-l consulte pe el, avocatul ei: realmente jignitor când samariteanul, filantropul, binefăcătorul începe nu numai să descopere, dar să și inventeze propriile generozitați, nu numai fără să recurgă, dar ignorându-i chiar pe juriști, pe secretari, pe consilierii de *public relations*; scandalos, antisocial de fapt: să iei pur și simplu cozonacul de la gura atâtorei oameni.

Hărțiile nu mai aveau nevoie decât de semnătura ei; niciun sfert de ceas, și el încetini și opri mașina la bordura trotuarului, în fața casei ei, fără să dea mai multă atenție micului grup – bărbați, băieți și un negru sau doi – din fața lui, decât ca să-și spună: „Comitetul local validând alegerea noului automobil” și coborî cu servieta și chiar cotise-nspire alele, aruncându-și asupra grupului doar o privire, că-l văzuse că-i acolo, când scurt, slab, încă nu realmente surprins, își zise: „E-un Jaguar englezesc. Nou-nouț”, continuând să meargă, când deodată avu impresia că scara pe care urca se transformase-n roată de puț arăbesc, oricât călcai tot pe loc rămâneai, cheltuiai energie și gesturi fără să faci un singur pas înainte; atât de brusc și de subit, încât, de

fapt, ajungeai propria aureolă, propriul elan îți propulsase realitatea corporală c-un pas bun înaintea ta; își zise: *Nu există loc pe pământ de unde să-ți poată livra la Jefferson în Mississippi un Jaguar nou-nouț nici de ieri de la prânz, necum când ai telefonat după el de-abia aseară*, zicându-și cu desperare-acum: *Nu! Nu! Se poate! Poate c-aveau unul, poate c-au găsit unu-n Memphis aseară sau azi-dimineață – prăpăditul ăsta de univers pe care nu-l mai ții la un loc decât cu coincidențe și se-ntoarse repede și se opri în dreptul lui zicându-și: Vasăzică, ea știa de joia trecută c-o să plece și n-a știut decât marți seara-n ce zi-anume o să plece.* Era orbitoare, impecabilă, immaculată, și agentul, sau în orice caz cel care-o adusese, un tinerel foarte îngrijit și prezentabil, stătea lângă ea, și-n clipa asta apără servitorul negru, pe ușa din față, cu parte din bagajul ei.

— Bună ziua, zise Stevens. Strașnică mașină! Absolut nouă, nu?

— Întocmai, zise Tânărul. Nici n-atinsese pământul până ieri când a telefonat Mrs Kohl după ea.

— Noroc c-ați avut una-n magazin, făcu Stevens.

— Oh, sosise de la zece-ale lunii. În iulie când a comandat-o doamna, a zis că, după ce-o sosi, s-o ținem la noi până o să aibă nevoie de ea. Bănuiesc că... moartea tatălui i-a schimbat puțin planurile.

— Se mai întâmplă lucruri de-astea, zise Stevens. A comandat-o-n iulie.

— Întocmai. Nu l-au prins încă pe individ, din câte-aud.

— Nu încă, zise Stevens. Strașnică mașină! Mi-ar plăcea să-mi pot permite și eu una ca asta, și se depără, intră pe ușa deschisă și urcă scara care-i cunoștea pașii, și intră în salonul care i-i cunoștea și el. Ea-l aștepta-n picioare privindu-l cum se-apropie, îmbrăcată ca pentru condus mașina, într-o salopetă kaki, decolorată, spălată și călcată proaspăt, cu obrazul și buzele fardate mult contra vântului din mașina deschisă; pe un scaun era impermeabilul ei pătat și poșeta și niște mănuși groase, și un fular pentru cap; ea zise:

— Cel puțin nu te-am mințit. Aș fi putut s-o ascund în garaj până după ce plecai, dar n-am făcut-o. Îi zise astea, dar fără vorbe; îi zise:

Sărută-mă, Gavin, făcând ea ultimul pas până la el, îmbrățișându-l strâns și fără grabă, lipindu-și cu putere, cu hotărâre buzele întredeschise de gura lui, el strângând-o la piept, mâna alunecându-i în jos de-a lungul spinării, până la comisura de unde fesele-și începeau rotunjimea sub kakiul aspru, cum se mai întâmplase și-nainte câteodată, mâinii lui nerăspunzându-i nicio provocare – niciodată nu-i fusese provocată și n-o să-i fie, fidelitatea n-o să-i fie amenințată, o să fie-n siguranță, chiar dacă n-ar exista nimic între mâna lui și relieful Cald de carne feminină, era doar o atingere, constatănd și dându-și seama, nu cu desperare sau durere, ci doar c-un pic de amărăciune, ridicându-i puțin fesele cum ții în căușul palmei poponeață inocentă a unui copilaș încă neformat. Dar acum nu, de data asta nu. Acuma era teroare; își zise, terorizat:

— Cum era fraza? bărbatul „al cărui irezistibil farmec pentru femei rezidă-n simplul fapt că-n prezenta lor le permitea să se convingă că era capabil de orice sacrificiu pentru ele.“ Când în realitate-i pe dos, absolut pe dos; sărmanul nerod care nu numai că nu știa-ncotro s-arunce mingea, nici măcar nu-și dădea seama că joacă base-ball. N-ai nevoie să le duci în ispită, pentru că ele de mult te-au ales, te-au ales pe tine, pentru că ele cred că, prin simplul fapt de-a te fi ales, nu numai c-ai devenit dispus și gata oricând, ci chiar dorești, dorești cu pasiune să te sacrifici îndată ce tu și una dintre ele gândiți că merită. Își zise: Acuma o să-și dea seama că nu se poate-ncrede-n mine, că numai speră că se poate-ncrede, aşa c-acuma-și împinge coapsele-nainte și se-agăță de amândoi umerii, să mă tragă peste ea, căzând pe spate, chiar fără pat și se-nșela și de data asta cu desăvârșire; își zise: De ce să-și piardă vremea-ncrezându-se-n mine, când toată viața ei a știut că tot ce are de făcut e să se bizuie pe mine și-atât. Ea doar îl îmbrățișa și-l săruta, și până la urmă el fu acela care să facă primul gest de eliberare. Atunci ea-i dădu drumul și-l privi cu ochii ei de-albastru profund, fără taine, fără tandrețe, poate chiar fără blândete.

— Ești plin de ruj pe buze, zise ea. Trebuie să te duci la baie. Ai dreptate, zise ea. Totdeauna ai dreptate când e vorba de noi doi.

Privirea ei n-avea taine, profundă da, era profundă, dar n-avea taine; poate că-ntr-o zi, el își va aduce aminte că nici chiar tandră cu adevarat n-a fost. Te iubesc, zise ea. N-ai avut parte de mare lucru, nu-i aşa? Nu, greşesc. N-ai avut parte de nimic.

El ştia exact ce voia ea să spună: întâi maică-sa, pe urmă ea; că de două ori își dăruise devotamentul și-n schimb nu primise nimic decât favoarea, privilegiul de-a fi obsedat, vrăjit, brutizat dacă vreți. Ratliff cu siguranță că brutizat ar fi zis. Si ea-și dădea seama că el își dă seama; asta era (poate) blestemul lor: că amândoi își dădeau seama imediat despre ce-i privea pe-amândoi. Nu din onestitate, nu pentru că ea crezuse toată viața ei că-l iubește i-a permis să descopere Jaguarul nou și ce implica el în moartea aşa-zisului ei tată. Dar ea-și dădea seama că nu i-ar fi putut ascunde faptul că-și comandase-un automobil de la New York sau de la Londra, sau de unde și l-o fi comandat în clipa-n care-a fost sigură că Mink o să fie grațiat.

La toate rochiile ei avea un buzunar anume în care tabletele mici de sidef cu condeiul cu agrafă se potriveau exact. El le ştia pe toate, îl ştia și pe cel de la salopetă și-ntinse mâna și-l scoase. Putea să fi scris: *Am totul Ai avut încredere-n mine. Ai preferat să mă lași să descopăr că l-ai ucis pe-asa-zisul tău tată-n loc să-mi spui o minciună.* Ar fi putut, și poate că fi și trebuit, să scrie *Am avut totul. N-am fost până-n clipa asta complice la pregătirea unei crime?* Dar a scris: *Amândoi am avut totul.*

— Ba nu, zise ea.

El scrise: *Ba da.*

— Nu, zise ea.

El scrise cu litere de tipar: *DA*, de data asta, mare cât s-acopere toată tableta, și o șterse cu podul palmei și scrise: *Ia pe cineva cu dumneata ca s-auzi, c-ai să te-omori.*

De-abia dacă le-aruncă o privire, nimeni n-ar fi zis că destul ca să le fi putut citi, apoi din nou îl fixă cu ochii ei albastru-nchis care, de-or fi fost blâzni sau nu, sau tandri sau nu, sau nici măcar sinceri, nu mai avea nicio importanță. Gura ei era și ea numai ruj sub zâmbetul de-

abia schițat, și el – zâmbetul – un fard, o pată adormită.

— Te iubesc, zise ea. Numai pe tine te-am iubit.

El scrisă: *Nu*.

— Ba da, zise ea.

El scrisă din nou *Nu* și chiar în timpul în care ea spunea iarăși: „*Ba da*” scrisă *Nu Nu Nu*, până ce umplu toată tableta și șterse, și scrisă *Actul* și stând la cămin unul lângă altul rezolvară toate chestiunile care solicitau un schimb de note între ei, despături documentul și deșurubă bușonul stiloului ca să semneze ea, și împături hârtia la loc, s-o pună în servietă când ea zise: „*Și asta*”. Era un plic lunguiet, îl observase pe marginea căminului. Când îl luă în mâna putu să simtă teancul gros de bancnote, prea multe: o mie de dolari o să-l omoare-n câteva săptămâni, în câteva zile poate, mai sigur decât o mie de gloanțe. Aseară fusese cât p-aci să-i spună: „*Pot să-l omoare și-o mie de dolari. Ai fi mulțumită, atunci?*” cu toate c-aseară încă nu știa cât de aproape de-adevăr ar fi fost. Dar se reținuse. O să se ocupe personal de chestia asta, când o veni vremea.

— Știi unde-l poți găsi?

Știe Ratliff, scrisă el și șterse, și scrisă: *Du-te 2 minute baie gura ta și ea* și așteptă ca ea să citească și așteptă și ea apoi, un moment fără să se miște, cu capul puțin plecat ca și cum el ar fi scris o criptogramă.

— Oh, făcu ea, apoi zise: Da. A venit momentul, și porni, ajunse la ușă, se opri și se-ntoarse pe jumătate și de-abia atunci se uită la el, fără zâmbet silit, fără nimic: doar ochii, care nici de la distanță asta nu erau complet negri. Apoi dispăru.

Servieta o avea în mâna. Pălăria era pe masă. Puse plicul în buzunar, se frecă pe gură cu batista, luându-și în trecere pălăria și ieși, coborî scara, umezindu-și batista cu salivă ca să se frece pe gură. Trebuia să fie o oglindă în hol, dar până la birou ajungea și-atât. Trebuia să fie, era chiar, o ușă din dos, desigur, dar putea să fie feciorul pe-acolo sau poate chiar și bucătăreasa. Și-afără de asta, nu era nicio lege că n-ai voie să iezi peste peluză de-a dreptul, ieșind pe

ușa din față și s-o apuci pe alei, pe poarta laterală, de unde puteai ajunge-n stradă, fără să trebuiască să te mai uiți iar la mașina nouă. Dar Ratliff, care, din întâmplare sau prin coincidență, era jos la scară la birou, zise:

— Unde ți-e mașina? Nu-i nimic, mă duc eu s-o aduc. Între timp, mai bine-ai da cu puțină apă când ajungi sus.

Așa chiar făcu și încuie batista pătată într-un sertar al biroului. După un timp auzi pașii lui Ratliff pe scară, dar Ratliff nu făcu decât să-ncerce ușa-ncuiată; ar fi fost înc-o ocazie să s-apuce-acuma de visul lui din tinerețe de-a reda Vechiului Testament puritatea virginală-a începuturilor. Dar era prea târziu, îmbătrânise. Evident, mai trebuie și-altceva, nu numai chin, ca să fii chiar atât de chinuit. După un timp sună telefonul.

— A plecat spuse Ratliff. Ți-am luat mașina. Vrei să vii să mănânci cu mine?

— Nu, zise el.

— Vrei să-i telefonez soției dumitale c-ai să mănânci la mine?

— Ți-am spus dracului odată că nu, apoi imediat: Îți mulțumesc.

— Viu să te iau, să zicem la opt.

Și era acolo, la marginea trotuarului, așteptând; mașina – a lui – porni imediat ce se urcă.

— Sunt un pericol, zise el.

— Așa zic și eu, făcu Ratliff. Da' acuma a trecut, vreau să zic, cum ne-om obișnui cu ideea.

— Ce-am vrut eu să zic e că voi sunteți în pericol, toți, cei din jurul meu. Sunt primejdios. Nu vrei să-nțelegi c-am comis o crimă?

— Aa, despre asta vorbești, zise Ratliff. Acum câtăva vreme ajunsesem la convingerea că singurul lucru care te-ar face nepericulos pentru cei din jur ar fi să te ia cineva de bărbat. N-a ieșit cine știe ce, da' măcar acuma ți-e bine. Cum ziseși adineauri, până la urm-ai ajuns să faci și-o crimă. Ce-a mai rămas, afară de-asta, să-ți mai dea cineva de făcut? Erau pe șosea acuma, orașul rămăsese-n urmă și puteau

merge ceva mai repede, să isprăvească cu-alea douăj' de mile pân' la prăvălia lu' Varner. În toată chestia asta, știi de cine-mi pare rău? De Luther Biglin. N-ai auzi de-afacerea asta și probabil că nici nimeni altcineva n-ar fi auzit, dacă n-ar fi ieșit la iveală az' dimineață, când cu ce-ai putea zice c-a fost ședința secretă dintre Luther Biglin și Eef Bishop, o ședință de absolvire. S-ar părea că-n fiecare seară, de joia ailaltă și până marțea asta, Luther a stat sau a șezut de gardă cât a putut de-aproape de fereastra aia, pe-afară, seara imediat ce putea să ajung-acolo, după ce madam Biglin se-ntorcea de la cinematograf și-l trezea, și sta pân' se lumina de ziua. Îți dai seama: să trebuiască, cât îi ziua de lungă să vezi de-nchisoare și de deținuți, plus să te ții pe-aproape de birou' șerifului, în caz că Eef poa' s-aibă nevoie de tine, da' să te și-odihnești puțin, și tot ce putea face, ceva să și meargă, era ca după ce mâncă de cină până ce madam Biglin, care era pe post de ceas deșteptător, se-ntorcea de la cinematograf, adică toată tărășenia era cam de pe la șapte până pe la nouă jumate-zece, după cât era și filmu' de lung, restu' nopții stând sau șezând într-un scaun pliant, exact în dreptu' fereștii lu' Flem, nu pe vreo recompensă sau măcar pe glorie pen' că nimeni nu știa afar' de madam Biglin, ci pur și simplu din credință față de Eef Bishop, care jurase cu jurământ să apere și să ocrotească viața omenească-n Jefferson, chiar și când viața omenească era a' lu' Flem Snopes. Da' dintre toate ale doușpa' de ore, Mink nu și-a ales, n-a putut să-și aleagă decât una-ntră șapte și nouă jumate-zece ca să intre la Flem, cu drăcia aia, de care cine i-o fi vândut-o i-a povestit că-i pistol – aproape-ai putea zice că Mink de-al dracului a făcut-o – o chestie, vorba ăluia, că nici unui câine nu merita să i se ntâmpă.

— Dă-i drumu', zise Stevens. Mai repede.

— Da, zise Ratliff. Așa că pân' la urmă la asta-a ajuns. Toate brutalizările și sechestrile, și lăcomia, și rapacitatea pe sub mâna și cu duhu' blândeții când putea, da' și pe față, și cu călcâiu-n grumaz când era nevoie, și noi câțiva, care-ncercam să-i punem piedici și p-formă să

i ne ferim din drum când puteam, da' și mai rău jecmăniți când nu puteam. Și-acuma, tot ce-a mai rămas din tot, e-o bătrână țintuită la pat și profesoara de fii-sa, fată bătrână la pensie, care-ar fi trăit fericite și făr' de-asta, acolo la ele-n California lor însorită și-aurită. Da' acuma o să trebuiască să vină aici înapoi, în Mississippi și să stea-n elefantu' ăsta alb de căsoi, aşa că Miss Alisson probabil c-o să trebuiască sănceapă iar să muncească și poate chiar să se dea și puțin peste cap ca să poa' să-și țină rangu', pen' că cum o să poată ele să lase prietenii și cunoștințele, ca să nu mai punem pe străini, să spună cum că o doamnă născută și crescută-n Mississippi refuză să primeasc-o casăntreagă nu numa' pe gratis și pe degeaba, da' care chiar fusese activmente-a lor și făr' s-aibă nevoie nici măcar să zică cuiva „Foarte mulțumesc” că le-a dat-o-napoi. Așa că poate că există și-o morală ceva pe-unde, dacă știi p-un' s-o cauți.

— Nu există nicio morală pe nicăieri, zise Stevens. Fac și oamenii ce pot cât pot mai bine.

- Vai de capu' lor, zise Ratliff.
- Vai de capu' lor. Dă-i drumu' mai repede!

Și-așa, cam pe la zece, era lângă Ratliff în mașina-n întuneric, pe-un drum de deal care-ncetase de-a mai fi drum și care-n curând n-o să mai fie nimic, în timp ce Ratliff zicea:

— Vasăzică, dumneata ești de părerea că ea-ntr-adevăr nu și-a dat seama ce-avea el de gând să facă după ce-o ieși?

- Ți-am mai zis o dată că da, făcu Stevens. Dă-i drumu'!

— Avem timp, zise Ratliff. N-are un' se duce. Da' ziceam de drăcia aia pe care-a luat-o drept pistol și-a aruncat-o sau i-a scăpat când a fugit prin curtea din dos. Mi-a arătat-o Eef Bishop. Tipu' de la Memphis avea dreptate. Nici măcar n-arăta a pistol. Arăta a broască țestoasă, pe care cine știe de când se-mpietrise noroiu'. Avea-n el două cartușe, unu' tras și-unu' netras. Capsa ălui tras era percutată-n regulă, numai că și-ăl tras, și-ăl netras aveau câte-un semn, o crestătură imediat lângă capsă și-amândouă crestăturile absolut la fel

și-n același loc, aşa c-atunci când Eef l-a scos p-ăl netras și l-a-ntors puțin p-ăl tras și l-a pus la loc sub perceptor și-a armat, și-a tras, și-a deschis butoiașu', se mai făcuse-o creșătură de-alea mici lângă capsă c-aveam impresia că parșivu' ăla de perceptor câteodată lovea-n capsă și câteodată-alături. Așa că se prea poate ca Mink, fie că le-a-ncercat pe-amândouă cartușele dinainte ca să vadă și că perceptoru' de-amândouă dățile a dat alături, și el tot a intrat să-l omoare pe Flem în nădejdea că poate unu' tot o să ia foc, ceea ce nu prea mi se pare socotit, sau c-a stat acolo-n fața lu' Flem și le-a tras pe-amândouă, și apoi a-ntors butoiașul ca să mai încerce-odată, pen' c-al'ceva tot nu mai avea atunci ce face, și că unu' din ele-a luat foc. În căzu' asta, ce crezi c-a avut Flem în cap de-a stat acolo-n scaun să tot tragă-n el pân' să ia unu' foc și să-l omoare?

- Nu știu, zise Stevens tăios. Dă-i drumu'!
- Poate că-i era și lui lehamite, făcu Ratliff. Ca Eulei. Poate că le-o fi fost la amândoi. Vai de capu' lor, nenorociții!
- Era impotent, zise Stevens.
- Ce?
- Impotent. Când se culca cu-o femeie, tot ce era-n stare să facă era să doarmă. Da! zise Stevens. Vai de capu' lor, nenorociții, da' câtă durere și chin lasă pe-unde trec! Dă-i drumu'!
- Da' dacă n-a fost numai asta, zise Ratliff. Dumneat-ai crescut la oraș când erai mic; poate că nici n-ai auzit de „Dă cât vrei și dau cât vreau”. Era un joc pe care-l jucam. Alegeai pe-un băiat, aşa cam ca tine, și te duceai la el cu-o nuia sau c-un băț, sau c-un măr verde tare, sau chiar cu-o piatră, depinde de cât voiai să riști, și-i ziceai: „Dă tu că dau și eu” și dacă se-nvoia stătea nemîșcat și tu-i ardeai una cu nuiua, sau cu bățu', sau te dădeai înapoi și-aruncai cu măru' sau cu piatra. P-ormă stăteai tu nemîșcat și lua el tot nuiuaia aia sau bățu' ăla, sau măru', sau piatra, sau, mă rog, ceva la fel și-ți ardea el una. Asta era jocu'. Așa că, dacă...

- Dă-i drumu'! zise Stevens.

— ... Flem arsesec când a vrut și-acuma-i venise rându', n-avea ce face decât să stea s-aștepte să-nghită, pen' că probabil că el, atunci când s-a-ntors ea din războiu' ăla comunist, pricepuse c-a pierdut...

— Isprăvește-odată! zise Stevens. Taci din gură!

— ... și c-acuma-i venise ei rându'; aşa că, dacă...

— Nu! făcu Stevens. Nu! Dar Ratliff nu numai că era mai aproape de cheia de contact, da' era cu mâna pe ea, o acoperea.

— ... ea știuse din capu' locului ce-o să se-ntâmplesc când o să iasă el, și nu numai că știa ea, da' știa și el, Flem...

— Nu cred! zise Stevens. Nu! Nu pot să cred! Nu-nțelegi că nu pot?!

— Și asta ne duce la altceva, zise Ratliff. Vasăzică, și ea trebuia să ia o hotărâre, și odată luată era pentru to'deauna și prea târziu s-o mai schimbe. Ar fi putut să mai aștepte doi ani de zile și-atunci nici Dumnezeu din cer nu-l mai ținea pe Mink la Parchman, afară doar dacă El, Ăl de Sus s-apuca să-l omoare și-atunci nu numai că-l scăpa de bătaie de cap și de necaz, da' și de răspunderea morală, chiar dacă zici dumneata că nu-i morală nicăieri. Decât că ea n-a așteptat. Și-ai să te-ntrebi de ce. Dacă, cine știe, dacă n-ar fi oameni în cer, atunci n-ar mai fi cer, și dacă n-ai să găsești printre ei oameni pe care să-i cunoști, n-ar mai avea nimeni chef s-ajungă-acolo. Așa că-ntr-o bună zi, maicăsa i-ar fi zis: „De ce nu m-ai răzbunat pe mine și dragostea mea pe care-n fine-o găsisem, și-ai stat ca orbetele cu brațele-n sân, să iasă lântâmplare ce-o ieși? Tu n-ai iubit niciodată, ca să știi ce-i aia?” Uite, zise el. Scoase o batistă de-o curătenie impecabilă, impecabil spălată și călcată, despre care tot orașul zicea nu numai că singur le spăla și le călca, dar că tot singur le făcea și ajurul, și-o puse-n mâna oarbă-a lui Stevens apoi suci cheia de contact și-aprinse farurile. Zic că-i tocmai bine timpu' de plecat.

Acuma drumul nu mai era nici măcar două făgașe. Era un singur șanț năpădit și-ăla de bălării, urcând întruna.

— O iau eu înainte, zise Ratliff. Dumneata-ai crescut la oraș. Eu,

când am văzut prima oară bec electric, țineam bine briciu-n mâna. Apoi zise: Uite-aici-i – un acoperiș pe-o rână cu partea din față năruită toată (Stevens nu-și dădea seama ce-i, admise doar că poate fusese odată casă) deasupra căruia era un cedru uscat și noduros. Semprejmuire de curte, năruit și el, năpădit și el cu furie de trandafiri agățători, care-acuma iar se sălbăticiseră de tot. Mergi după mine, zise Ratliff. E pe-aici o cisternă veche. Cred că mai știu unde. Trebuia să fi luat o lanternă.

Și-acuma coborâră pe-un fel de povârniș, un fel de surpătură-ntrre ce fusese temelia zidurilor, o gură rânjită, neagră, ruinată, care se căsca la picioarele lor, parcă toată casa s-ar fi căscat la ei. Ratliff se oprișe. Spuse încet:

— N-ai văzut pistolu' āla. Eu l-am văzut. N-arăta deloc a pistol de zece dolari. Arăta a pistol de nouă dolari juma' perechea. Poa' să mai aibă unu' la el, și Stevens, fără să se opreasă, trecu pe lângă el, și pipăind cu piciorul în jos, dădu peste ce fusese-odată-o treaptă; și, scoțând din buzunar bricheta de aur cu inițiale, o aprinse și continuă să coboare la lumina slabă pâlpâindă cu Ratliff după el, care zicea:

— De bună seamă. Acuma-i liber. N-o să mai trebuie niciodată să mai omoare-n viața lui, și coborî și el în fostul beci, pivniță, vizuină-n care, pe-un fel de așternut pe care și-l încropise văzură, jumate ghemuit, jumate-ngenuncheat, clipind în sus la ei ca un copil întrerupt din rugăciune la picioarele patului: nu surprins în rugăciune: întrerupt, în genunchi, în salopeta nouă, care-acum era pătată și murdară, cu mânile pe jumate-impreunate-n poală, clipind la lumina minusculă, ținută de Stevens.

— Noroc, făcu el.

— Nu poți să mai rămâi aici, zise Stevens. Dac-am știut noi un' să te găsim, nu-ți dai seama că și serifului o să-i dea prin cap să te caute-aici mâine-dimineață?

— N-aveam de gând să stau, zise el. Doar ce m-am oprit să m-

odihnesc. Mă pregăteam să plec. Cine sunteți voi?

— N-are importanță, zise Stevens. Scoase plicul cu bani. Uite, îi zise. Erau iarăși două sute cincizeci de dolari. Fără-ndoială că suma era din mia care fusese-n plic. Stevens nici măcar nu se ostenise să priceapă de ce anume scosese suma asta. Omul îngenuncheat o privi calm.

— Banii ăștia i-am lăsat la Parchman. Mă descotorosisem de ei încă-nainte de poartă. Vrei să zici că s-a găsit un ticălos de pui de curvă să-i fure și p-ăștia?

— Nu-s tot banii ăia, zise Stevens. Pe ăia i-au trimis înapoi. Aștia-s alți bani, pe-ăștia și i-a trimes ea azi-dimineață. Acuma-i altceva.

— Vrei să zici că, dacă-i iau, nu trebuie să făgăduiesc nimănui nimic?

— Nu, zise Stevens. Ia-i.

Îi luă.

— Foarte mulțumesc, zise. Data trecută z'ceau că-mi mai dau douăs'tecinzeci peste trei luni, dacă mă car din Mississippi fără să m-opresc și nu mă mai întorc. Zic c-acuma s-a isprăvit cu asta.

— Nu, zise Stevens. Tot așa-i. Peste trei luni să-mi dai de veste unde ești, și-ți trimit.

— Foarte mulțumesc, zise Mink. Trimit-i pe numele M.C. Snopes.

— Ce? făcu Stevens.

— Pe numele M.C. Snopes. Așa mă cheamă: M.C.

— Hai să mergem, zise Ratliff aproape brutal, să ieşim de-aici, apucându-l de braț chiar pe când Stevens se-ntorcea să iasă, luându-i bricheta aprinsă și ținând-o-n sus, în timp ce Stevens reușea din nou să dea peste treptele de pământ măcinate, ieșind din nou sus la aer, în tenebrele fără lună așternute pe țarina vlăguită erodată sub primul suflu slab de toamnă-n așteptarea iernii. Deasupra, celeste, sacerdotale, constelațiile se roteau pe pajistile zodiacale: Scorpionul și Ursa Mare, și Balanța, mai încolo Orionul glacial și Pleiadele, îngeri prăvăliți și apatrizi, tânguindu-se-n cor. Blând și tandru ca o femeie,

Ratliff deschise ușa mașinii ca să se urce Stevens.

— Te simți bine-acuma?

— Da, când îți zic; las-o dracului de treabă, făcu Stevens.

Ratliff închise ușa după Stevens și ocoli mașina, și deschise ușa sa, și intră, și-o închise, și întoarse cheia de contact și aprinse farurile, și puse mașina în mișcare – doi bărbați în vîrstă amândoi, s-apropiau de șaizeci de ani.

— Nu știu dac-o fi având deja vreo fată gata făcută ascunsă pe undeva sau dacă n-o fi având de gând cumva să facă acuma una. Da' dac-o face, sper, de dragu' zilelor apuse măcar, că n-o s-o aducă vreodată la Jefferson. Ai avut pân' acum de-a face cu două Eule Varner, da' cred că la a treia nu mai rezisti.

După ce ăi doi străini și-au luat lumina și-au plecat, nu s-a mai culcat. Era odihnăt acum, și-acuș avea să vină și momentul plecării. Așa că rămase-n continuare-ngenuncheat pe așternutul de scânduri vechi, pe care și le-adunase ca să se păzească de-atracția pământului, dac-ar fi adormit. Din fericire, omul care-l jefuise joia trecută de-ăi zece dolari nu-i luase și acul de siguranță, așa că-mpături bancnotele cât putu mai mic în buzunarul de la piept al salopetei și-l prinse cu acul. De data asta o să fie-n regulă, ghemotocul era destul de mare ca să simtă și-n somn dac-ar umbla cineva la el.

Veni apoi și timpul să plece. Era bucuros într-un fel; un om putea să se sature, să-i treacă pofta și de-odihnăt, ca și de orice altceva. Afară era întuneric, rece, plăcut la mers, nu era nimeni, doar bătrânul pământ. Da' la șaiștrei de ani omu' nu-i dator să se gândească numai la pământ. De fapt, pământu-i ăla care nu-l lasă pe om să uite că-l aşteaptă, și-l îndeamnă cu binișoru', fără grabă, la fiecare pas, să vină la el. Hai, vino, culcă-te; nu-ți fac niciun rău. Doar culcă-te. Își zise: *Acuma-s liber. Pot să mă duc încotro-mi place.* Așa c-o s-o ia-nspre apus, pentru că asta-i direcția-n care se duc oamenii: 'nspre apus. Ori de câte ori se ridică să plece-ntr-o altă țară, 'nspre apus pleacă, de parcă Ăl de Sus a pus asta-n chiar săngele și-n firea omului, și i-o trece taică-

su chiar de când îl injectează-n pântecele mă-sii.

Pentru c-acuma era liber. Ceva mai încolo, către zori, când i-o da prin cap, o să poată să se și culce. Așa c-atunci când i-a dat prin cap, chiar aşa a și făcut, potrivindu-și brațele și picioarele, și spinarea, simțind cum începe, încet, ușor, să-l atragă, ca și cum chiar blestematul ăla de pământ bătrân încerca să te facă să crezi că nici nu bagă de seamă la ce face. Numai că s-a uitat la stele-n clipa aia și-a văzut că nu s-așezase exact în direcția-n care trebuia, pentru c-atunci când se culcă, omu' trebuie să se-ntindă cu fața la răsărit; de mers mergi spre apus, da' de culcat te culci cu fața exact la răsărit. Așa că se mută, se sucă puțin, și-acuma era exact aşa cum trebuie și era liber, își putea permite să riște; ca s-arate cât de mult putea să riște, va închide chiar ochii, să-i lase oricâte şanse vrea; la care pământul, ca și cum într-adevăr ar fi crezut că doarme, începu să lucreze din ce în ce mai serios, ușurel firește, să nu-l tulbere; doar că mai serios, mai intens. Pentru că omul trebuie să-și cheltuiască nu numai toată viața, trebuie să-și cheltuiască tot timpul lui de Om, ca să se ferească de el; chiar în vremurile de demult, când ziceau că omu' trăia-n caverne, el își ridică un fel de pat din țărnă bătută, ca măcar cu-atât să se ridice deasupra pământului cât dormea, până ce-a inventat, ca să se apere, dușumelele de lemn și până la urmă și paturile, ridicând dușumelele etaj cu etaj, de-o s-ajungă să doarmă la o sută și chiar la o mie de pași în aer, ca să se ferească de pământ.

Da' acuma putea să riște, simțea chiar ca un fel de îndemn să-i dea realmente o sansă, ca să-i arate, să-i dea dovedă ce-i putea face dacă voia să-ncerce. Și de fapt, îndată ce se gândi la asta, parcă-l și simțea pe Mink Snopes, c'are-aproape-o viață-ntreagă o trecuse doar necăjindu-se și chinuindu-se de pomană, cum începe să-alunece, să se-nfiltreze, să pătrundă, ușor aproape ca și somnul; ai fi zis că putea să și observe, să urmărească fiecare firisor de iarba crudă și firicel de rădăcină, și găurilele minusculle, făcute de viermii pătrunzând tot mai adânc în pământul plin de-atâția oameni, care toată viața lor se

istoviseră-n necazuri și-acum scăpaseră și rămăsese pământul, țărâna care să se necăjească și să se chinuie cu pasiunile și cu speranțele, și cu spaimele, cu dreptatea și cu nedreptatea, și cu amărăciunile lor, lăsându-i pe oameni în voia lor acum, ei între ei, toți grămadă, că nu mai știa nimeni, nu se mai sinchisea nimeni care cine era, și printre ei și el acum, egal cu toți, bun ca oricare, brav ca oricare, inextricabil de-a lor, anonim ca ei toți: frumoși, superbi, mândri, viteji, și el în culmea culmilor, printre visele și spectrele strălucitoare ce stau pietre de hotar în lunga istorie omenească – Elena și episcopii, regii și îngerii apatrizi, serafimii trufași și blestemați.

CUPRINS

OSTINATO: Casa întunecată a lui William Faulkner	3
Tabel cronologic	17
Casa cu coloane	34

MINK

UNU	35
Doi	73
Trei V.K. RATLIFF	85
Patru MONTGOMERY WARD SNOPES	100
Cinci	124

LINDA

Șase V.K. RATLIFF	144
Șapte V.K. RATLIFF	188
Opt CHARLES MALLISON	217
Nouă CHARLES MALLISON	244
Zece GAVIN STEVENS	275
Unsprezece CHARLES MALLISON	297

FLEM

Doisprezece	300
Treisprezece	336
Paisprezece	365
Cincisprezece	395
Șaisprezece	408
Şaptesprezece	442
Optsprezece	464